
**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MUDOFAA VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA‘LIMI VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI HARBIY TA‘LIM
FAKULTETI**

**“OLIIY TA‘LIM MUASSASALARIDA
HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN
3-4 SHO‘BA MATERIALLARI
2026-yil 23-aprel**

**Buxoro – 2026
“BUKHARA HAMD PRINT” nashriyoti**

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2026-yil 16-yanvardagi 11-sonli “2026-yilda qo‘shimcha o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy-texnik tadbirlar” rejasiga muvofiq, **Oliy ta’lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar: muammo va yechimlar**” mavzusidagi ilmiy-amaliy anjuman Buxoro davlat pedagogika instituti, harbiy ta’lim fakultetida 2026 yil 23 – aprel kuni o‘tkazildi.

Mazkur to‘plamga O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim muassasalarining harbiy ta’lim o‘quv bo‘linmalari, Respublika oliy harbiy bilim yurti professor-o‘qituvchilari, umumta’lim va o‘rta maxsus o‘quv muassasalarining chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik rahbarlari, shuningdek, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yo‘nalishida faoliyat olib borayotgan mutaxassislarining — “Talabalarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash: muammo va echimlar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani uchun tayyorlangan ilmiy-tadqiqot ma‘ruzalari kiritildi.

Ushbu to‘plam oliy ta’lim muassasalarining harbiy ta’lim o‘quv bo‘linmalari, Respublika oliy harbiy bilim yurtlari professor o‘qituvchilari, umumta’lim va o‘rta maxsus o‘quv muassasalarining chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik rahbarlari, harbiy vatanparvarlik tarbiyasi yo‘nalishida faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, shuningdek, harbiy ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan kursantlar va talabalar uchun mo‘ljallangan.

Tahrir ha‘yati:

A.A. Bozorov – BuxDPI, Harbiy ta’lim fakulteti boshlig‘i, podpolkovnik.

U.M. Raximov - Harbiy ta’lim fakulteti boshlig‘ining ilmiy ishlar va innovasiyalar bo‘yicha o‘rinbosari, rezervdagi podpolkovnik.

X.A. Safoyev- Harbiy ta’lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli boshlig‘i, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori dotsent, zahiradagi leytenant.

L.L. Nurulloyev- Harbiy ta’lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori dotsent, zahiradagi kapitan.

K.Q. Hamroyev – Harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchisi, zahiradagi kapitan.

Taqrizchilar:

Olimov Sh.Sh. pedagogika fanlari doktori, professor.

Mamatov D.K. pedagogika fanlari doktori, professor,

P.S: To‘plamga kiritilgan maqola va tezislardagi fakt, raqam va ma‘lumotlarning to‘g‘riligiga mualliflar mas‘uldirlar.

3-SHO'BA.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Asadova Vazira Bobirovna

*BuxDPI Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikas
(maktabgacha ta'lim) yo'nalishi 2-kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish haqida yoritib berilgan. Nutqni rivojlanishi bolalarning fikrlashi, tafakkuri va muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Bolalar nutqini rivojlantirish usullari

Аннотация: В данной статье описано речевое развитие детей дошкольного возраста. Развитие речи играет ключевую роль в формировании мышления, мышления и коммуникативных навыков детей. Методы развития речи детей

Annotation: This article discusses the development of speech in preschool children. Speech development plays a key role in the formation of children's thinking, reasoning and communication skills. Methods for developing children's speech

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, nutq, rivojlantirish, usullar, muloqot, jarayon, fikrlash, tafakkur

Ключевые слова: Дошкольное образование, речь, развитие, методы, общение, процесс, мышление, мышление

Key words: Preschool education, speech, development, methods, communication, process, thinking, thinking

Maktabgacha yosh bolalar uchun nutq – atrof-muhit bilan muloqot qilish, fikr almashish va bilish vositasidir. Bu yoshda nutqni shakllantirish va rivojlantirish bolaning aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Bolalar nutqining rivojlanish bosqichlari. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqi bir necha bosqichda shakllanadi: Lalogenez (tug'ilganidan 1 yoshgacha) – Bola tovushlar chiqaradi, ona tilining fonetik xususiyatlariga moslasha boshlaydi. Soddashtirilgan gaplar davri (1-2 yosh) – Bola bir yoki ikki so'zdan iborat gaplarni qo'llaydi. Murakkab gaplar davri (2-3 yosh) – Gaplar uzunroq bo'lib, fe'l va sifat so'zlari qo'shiladi. Muloqot va ifoda erkinligi davri (3-6 yosh) – Bola o'z fikrini aniq ifodalashga, suhbat qurishga harakat qiladi.

Bolalar nutqini rivojlantirish usullari: Kitob o'qish va hikoyalar aytib berish. Ertak va hikoyalar bolaning lug'at boyligini oshiradi, tasavvurini kengaytiradi va so'z boyligini shakllantiradi. Ota-onalar va tarbiyachilar bolalar bilan birga kitob mutolaa qilishlari, voqealarni muhokama qilishlari kerak. Bolalar bilan doimiy muloqot qilish, savollar berish va javob berishga o'rgatish muhimdir. Har kuni yangi so'zlar o'rgatish, atrof-muhitdagi narsalar haqida suhbatlashish foydali bo'ladi. Bolalar bilan nutqni rivojlantiruvchi o'yinlar o'tkazish kerak:

- “Kim nima qiladi?” – harakatlarni ta'riflash o'yini;
- “Bu nima?” – rasmlarga qarab so'zlashish;
- “Rol o'ynash” – doktor, sotuvchi, o'qituvchi kabi rollarni bajarish.

She'r va qo'shiqlar nutq ritmini o'rganishga, talaffuzni to'g'ri shakllantirishga yordam beradi. Bunday mashg'ulotlar bola xotirasini ham yaxshilaydi. Nutq organlarini (til, lab, jag') rivojlantirish uchun maxsus mashqlar bajarish kerak:

-
- Tilni oldinga chiqarib, chapga-o'nga siljitish;
 - “Baliq” harakati – lablarni cho‘zib yopish va ochish;
 - “Shamol esmoqda” – og‘iz orqali havo puflash.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish – uzluksiz jarayon bo‘lib, ota-onalar, tarbiyachilar va pedagoglarning doimiy e’tiborini talab qiladi. Kitob o‘qish, suhbatlashish, o‘yinlar o‘ynash va maxsus mashqlar bajarish orqali bolalarning nutq qobiliyatini rivojlantirish mumkin. Bu esa ularning maktabga tayyorgarligini yaxshilab, kelajakdagi akademik muvaffaqiyatiga zamin yaratadi.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o‘qishi uchun quyidagi sifatlar katta ahamiyatga ega:

Pedagogik tinglay olish.

O‘z fikrlarini aniq, ravshan bayon eta olish.

Bu malakalar, asosan katta va tayyorlov guruhlarida shakllantiriladi. Bolalar fikrini to‘liq bayon etishi uchun tabiyachi ularni tinglashi lozim. Tarbiyalanuvchilarga yangi sozlarni o‘rgatish va ularni to‘g‘ri talaffuz qilishga orqali nutq ko‘nikmasi shakllanadi. Nutq asosan mashg‘ulotlar davomida shakllanib boradi. Har bir mashg‘ulot jarayonida o‘z fikrini ifoda etishi, musiqa kuylashi, tinglashi, tengdoshlari bilan suhbat davomida rivojlanadi. Shu bilan birga bolalar nutqini shakllantirish jarayoni har bir bolaning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Nutq o‘stirish jarayonida individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Negaki ba‘zi bolalar oilaviy muhitdan kelib chiqib o‘z fikrini ayta olmaydi.

Hozirgi zamonda bolalarning o‘z ona tilida so‘zlashuvi dolzarb muammo. Chunki, kattalar so‘zlashuv jarayonida rus so‘zlarini qo‘shishadi. Bolalar Maktabgacha ta’limda tarbiyalanuvchilar “Xalq og‘zaki ijodi”ning turli marosim qo‘shiqlari, turli hikoyalar va ertaklar orqali nutqini hamda milliyligimizni rivojlantirishimiz mumkin. Qo‘shiqlar bolalarga estetik zavq bag‘ishlaydi va eshitish, tushunish, fikrlash ko‘nikmalari yanada rivojlanadi. Ertak va hikoyalar yordamida bolalar o‘z xulosalarini tarbiyachiga aytib berish sa bolalarda ijodiy fikrlash qobiliyati shakllanadi. Tarbiyachi bolalarni rag‘batlantirib turishi zarur shunda bola o‘z fikrini bildirishga intiladi va so‘z lug‘at boyligi oshib faol muloqotga kirishadi. O‘z –o‘zini ifoda etishi va umumiy rivojlanishi sezilarli darajada yaxshilanib o‘zgaradi.

Har bir kishining nutq individual, o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ladi; vaholanki, asosiy til unsurlari — lug‘at tarkibi va grammatik qurilishi yakka shaxslargagina tegishli bo‘lmay, umumnikidir, ya’ni muayyan til jamoasiga umuman taalluqyai bo‘ladi. Nutq kishi tafakkuri, uning ongi bilan chambarchas bog‘liqdir. Nutqda kishining o‘y-fikrlari shakllanadi va mavjud bo‘ladi. Nutq tufayli va nutq asosida borliqni umumlashgan holda mavxumiy aks ettirish, individuallik doirasidan chiqib, jamoatchilik mahsuliga aylanadigan mantiqiy tushunchaviy fikrlash mumkin bo‘ladi. Nutq kishi ruhiyatining boshqa jihatlarini, uning sezgilari, idroki, xotirasi, o‘yxayollari, hissiyoti, irodasi va boshqalarning namoyon bo‘lishi va amal qilishida, kishi ongining rivojlanishida ham katta ahamiyatga ega.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

-
- 1) Avezov S., Choriyev T. “Til va nutq oʻstirish metodikasi” (oʻquv-uslubiy qoʻllanma) – T.: 2006
 - 2) D.R.Babayeva “Nutq oʻstirish nazariyasi va metodikasi” (darslik) - T.: 2018
 - 3) Kamilova, G. A. (2021). Maktabgacha taʼlim tashkilotlariga rahbarlik va boshqarishda zamonaviy yondashuv. Scientific progress, 2(7), 1149-1153.
 - 4) Taʼlim jarayonida nutq madaniyatini rivojlantirish masalalari // Oʻzbek tili doimiy 5-anjumani material. – T.: Sharq, 2019. – 255 b.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Islomova Shaxnoza Isom qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti,

O'zbekiston, Buxoro shahri

Annotatsiya: *Mazkur maqolada raqamli taʼlim muhitida talaba-yoshlar ongida vatanparvarlik tuygʻularini shakllantirish va rivojlantirishning zamonaviy usullari tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv metodlar va elektron resurslar asosida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish yoʻllari yoritiladi. Shuningdek, digital storytelling, virtual ekskursiyalar, raqamli loyihalar va gamifikatsiya kabi innovatsion yondashuvlarning pedagogik ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari raqamli vositalardan oqilona foydalanish talabalarda milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik masʼuliyati va vatanparvarlik tuygʻularini kuchaytirishini koʻrsatadi*

Kalit soʻzlar: *raqamli taʼlim, vatanparvarlik tarbiyasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv usullar, elektron resurslar, pedagogik innovatsiyalar*

Ключевые слова: *цифровое образование, патриотическое воспитание, информационно-коммуникационные технологии, интерактивные методы, электронные ресурсы, педагогические инновации*

Key words: *digital education, patriotic upbringing, information and communication technologies, interactive methods, electronic resources, pedagogical innovations*

Kirish. Bugungi kunda raqamlashtirish jarayoni taʼlim tizimining barcha sohalari, jumladan, maʼnaviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasiga ham chuqur kirib bormoqda. Oʻzbekiston Respublikasining "Raqamli Oʻzbekiston – 2030" strategiyasi taʼlim sifatini yangi bosqichga koʻtarishni maqsad qilib qoʻygan boʻlib, bu borada raqamli vositalar orqali yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning innovatsion usullarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylangan [1]. Oliy taʼlim muassasalari oldida turgan asosiy vazifalardan biri — talaba yoshlarda vatanga muhabbat, milliy gʻurur va fuqarolik masʼuliyatini raqamli muhitda ham samarali shakllantira olishdir.

Shu bilan birga, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan taʼlimni modernizatsiya qilish islohotlari doirasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini anʼanaviy yondashuvlar bilan birga zamonaviy raqamli pedagogik texnologiyalar asosida uygʻun tarzda olib borish zarurati tobora kuchayib bormoqda [2]. Ushbu tezisda

raqamli ta'lim muhitida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi va amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan konkret yondashuvlar tavsiya etiladi.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'lim muassasalarida raqamli ta'lim muhitining imkoniyatlaridan foydalangan holda vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish usullarini aniqlash, ularning samaradorligini baholash va pedagogik amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bundan tashqari, tadqiqot axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) vatanparvarlik tarbiyasidagi rolini nazariy va amaliy jihatdan yoritishni nazarda tutadi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish, raqamli ta'lim vositalari hamda vatanparvarlik tarbiyasiga oid normativ hujjatlarni o'rganish, xorijiy va mahalliy ilg'or tajribalarni qiyosiy tahlil qilish, shuningdek, pedagogik kuzatuv va so'rovnoma metodlari. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari tajribasini o'rganish va mavjud elektron ta'lim platformalari — Moodle, Zoom, Google Classroom, milliy Ta'lim portali — imkoniyatlarini vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida baholash ham tadqiqot metodologiyasining muhim qismini tashkil etadi [3].

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Raqamli muhitda vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishning bir necha samarali usullari aniqlandi.

Birinchidan, raqamli hikoya aytish (Digital Storytelling) usuli — tarixiy voqealar, milliy qahramonlar va vatanparvarlik mavzulariga bag'ishlangan video-lavhalar, multimediali prezentatsiyalar yaratish orqali talabalar millatning tarixiy xotirasini chuqurroq anglab yetadilar. Bu usul talabalarda ijodiy fikrlash, jamoaviy ish va milliy o'zlikni anglash ko'nikmalarini bir vaqtda shakllantirishga xizmat qiladi [4].

Ikkinchidan, virtual muzeylar va onlayn ekskursiyalar — O'zbekistonning tarixiy yodgorliklari, milliy qadriyat markazlari va harbiy-vatanparvarlik obidalari bilan virtual tanishish talabalar ongida milliy meros his-tuyg'usini uyg'otadi. Masalan, Samarqand, Buxoro va Xivaning UNESCO ro'yxatidagi obidalari bo'yicha virtual sayohatlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish vatanparvarlik tarbiyasining yangi qirralarini ochib beradi.

Uchinchidan, raqamli loyihalar va veb-portfoliolar — talabalarning o'z yurti tarixi, madaniyati va zamonaviy yutuqlari haqida mustaqil raqamli loyihalar tayyorlashi vatanparvarlik his-tuyg'ularini amaliy faoliyat orqali rivojlantiradi. Bunday loyihalar O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, ilm-fan va texnologiya sohasidagi yutuqlari mavzularini qamrab olishi mumkin [5].

To'rtinchidan, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platforma imkoniyatlari — yoshlar orasida keng tarqalgan ijtimoiy tarmoqlardan (Telegram, YouTube, Instagram) vatanparvarlik tarbiyasiga yo'naltirilgan tarzda foydalanish yangi avlodga xos kommunikatsiya kanallaridan pedagogik maqsadlarda unumli foydalanish imkonini beradi. Masalan, Telegram kanallari orqali milliy bayramlar, tarixiy sanalar va vatanparvarlik mavzusidagi interaktiv savol-javob o'yinlarini tashkil etish amaliyotda yuqori natijalar ko'rsatmoqda [6].

Beshinchidan, gamifikatsiya elementlari — tarix va vatanparvarlik mavzularini o'yin shakliga keltirish (kvestlar, viktorinalar, onlayn musobaqalar) talabalar qiziqishini oshirish va tarbiyaviy maqsadlarga erishish nuqtai nazaridan samarali hisoblanadi. Raqamli kvestlar va musobaqalar orqali vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirish tajribasi bir qator xorijiy oliy o'quv yurtlarida ham ijobiy natijalar bergan [4].

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Biroq bu jarayonning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagog-o'qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasiga, ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasiga va raqamli resurslarning mazmuniy sifatiga bog'liqdir. Shu sababli ushbu yo'nalishdagi kompleks yondashuv — texnik imkoniyatlar, pedagogik mahorat va tarbiyaviy maqsadning uyg'unligi — muvaffaqiyatning asosiy sharti bo'lib qoladi.

Xulosa. Raqamli ta'lim muhitida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish — bu zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biridir. Digital Storytelling, virtual muzeylar, raqamli loyihalar, ijtimoiy tarmoqlar va gamifikatsiya kabi usullar talabalar ongida milliy o'zlikni anglash va vatanparvarlik his-tuyg'usini shakllantirishning yangi, samarali vositalariga aylana oladi. O'zbekistonda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ushbu usullarni tizimli ravishda oliy ta'limga joriy etish yoshlar tarbiyasining yangi bosqichini belgilab beradi [1]. Kelajakdagi tadqiqotlar esa raqamli vatanparvarlik tarbiyasining o'lchash va baholash metodologiyasini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni. – Toshkent, 2020.

2) Yo'ldoshev J.G'. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 312 b.

3) Mardanova M.B. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta'lim sifati. // Pedagogika va psixologiya jurnali. – 2021. – №3. – B. 45–52.

4) McGonigal J. Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World. – New York: Penguin Press, 2011. – 416 p.

5) UNESCO. Digital Citizenship Education. // ICT in Education. – Paris: UNESCO, 2022. – P. 18–34.

6) Nazarov O.A. Ijtimoiy tarmoqlar va yosh avlod tarbiyasi. // Xalq ta'limi. – 2023. – №2. – B. 28–33.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA CHET EL ADABIYOTIDAGI ALLUZIYALARNI TAHLIL QILISHNING INNOVATSION USULLARI

Bozorova Matluba Aminovna

Buxoro Davlat Pedagogika instituti doktoranti

Аннотация: *Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida chet el adabiyotidagi alluziyalarni o'qitish va tahlil qilishning zamonaviy, innovatsion usullari yoritiladi. Shuningdek, multimodal yondashuv, interaktiv platformalar, vizual va audio materiallar asosida talabalarning alluziyalarni anglash ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar alluziyalarni chuqurroq idrok etish va talabalarning assotsiativ tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются современные и инновационные методы обучения и анализа аллюзий в зарубежной литературе в условиях цифровой образовательной среды. Особое внимание уделяется мультимодальному подходу, использованию интерактивных платформ, а также визуальных и аудиоматериалов для развития у студентов навыков понимания аллюзий. Результаты исследования показывают, что цифровые технологии играют важную роль в более глубоком восприятии аллюзий и развитии ассоциативного мышления обучающихся*

Аннотация: *This article explores modern and innovative methods of teaching and analyzing allusions in foreign literature within a digital educational environment. Special attention is given to the multimodal approach, the use of interactive platforms, and visual and audio materials to develop students' skills in understanding allusions. The results of the study demonstrate that digital technologies play a significant role in deeper comprehension of allusions and in the development of students' associative thinking*

Kalit so'zlar: *Allyuziya, raqamli ta'lim, multimodal yondashuv, interaktiv metodlar, badiiy matn, semantik tahlil, assotsiativ tafakkur, innovatsion texnologiyalar*

Ключевые слова: *Аллюзия, цифровое образование, мультимодальный подход, интерактивные методы, художественный текст, семантический анализ, ассоциативное мышление, инновационные технологии*

Key words: *Allusion, digital education, multimodal approach, interactive methods, literary text, semantic analysis, associative thinking, innovative technologies*

Bugungi kunda ta'lim tizimida raqamlashtirish jarayoni jadal sur'atlar bilan rivojlanib, o'qitishning mazmuni va shakliga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim jarayoniga keng joriy etilishi natijasida an'anaviy dars berish usullari asta-sekin yangilanib, interaktiv va talaba markazli yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, gumanitar fanlar, jumladan, adabiyot ta'limida raqamli vositalardan foydalanish badiiy matnlarni chuqurroq anglash, ularning mazmun-mohiyatini kengroq tahlil qilish imkonini bermiqda. Shu nuqtai nazardan, badiiy matnlarni o'qitish metodikasi ham

zamon talablari asosida transformatsiyalanib, yangi pedagogik texnologiyalar bilan boyitilmoqda.

Xususan, chet el adabiyotidagi alluziyalarni o'rganish jarayoni an'anaviy izohlash va sharhlash metodlari bilan cheklanib qolmay, balki zamonaviy raqamli yondashuvlarni ham o'z ichiga olishi zarur. Alluziya — bu muallif tomonidan matn ichida bevosita izohlanmaydigan, ammo boshqa adabiy, tarixiy yoki madaniy manbalarga ishora qiluvchi murakkab semantik hodisa hisoblanadi [1]. Uni to'g'ri anglash uchun o'quvchi yoki talaba keng dunyoqarashga, boy madaniy bilimga hamda rivojlangan tahliliy tafakkurga ega bo'lishi lozim. Shu bois alluziyalarni o'rganish jarayonida nafaqat matnning o'zi, balki uning ortida yotgan kontekst — tarixiy davr, muallifning maqsadi, madaniy kodlar ham chuqur tahlil qilinadi.

Raqamli ta'lim muhiti esa aynan shu jarayonni samarali tashkil etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi [6]. Masalan, turli multimedia vositalari — video, audio, infografika va interaktiv platformalar yordamida alluziyalar manbalarini jonli va tushunarli tarzda namoyish etish mumkin. Bu esa talabalarning nafaqat bilim olish jarayonini faollashtiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va assotsiativ bog'lanishlar hosil qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Natijada, alluziyalarni o'rganish jarayoni passiv qabul qilishdan faol anglash bosqichiga o'tadi [4].

Raqamli ta'lim muhiti bugungi kunda ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib, o'qitishning samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. LMS platformalar, mobil ilovalar hamda onlayn kurslar talabalarga bilim olishning qulay va moslashuvchan shaklini taqdim etadi. Ayniqsa, vizual va audio materiallardan foydalanish badiiy matnlarni yanada jonli va tushunarli qabul qilishga yordam beradi [2]. Interaktiv mashg'ulotlar esa talabalarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Shu bilan birga, raqamli muhit talabalarga mustaqil ravishda tahlil qilish, izlanish olib borish va turli manbalarni solishtirish imkonini yaratadi. Natijada, alluziyalarni anglash jarayoni faqat matn bilan cheklanib qolmay, balki keng kontekstda, multimodal yondashuv asosida amalga oshiriladi.

Chet el adabiyotidagi alluziyalarni samarali o'rganish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarga asoslangan innovatsion usullar muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, multimodal tahlil usuli matn, video va audio materiallarning uyg'unlashuvi orqali alluziyani chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Masalan, asarda uchraydigan tarixiy alluziyani hujjatli video bilan bog'lash orqali talaba nafaqat matnni o'qiydi, balki uning tarixiy asosini ham ko'rish imkoniga ega bo'ladi. Interaktiv platformalar orqali o'rganish usuli ham samarali hisoblanadi [3]. Turli quizlar, testlar, forumlar va muhokama maydonlari yordamida talabalar alluziyani aniqlash, uning manbasini topish va ma'nosini izohlash jarayonida faol ishtirok etadi. Bu esa bilimni mustahkamlash bilan birga, tahliliy fikrlashni ham rivojlantiradi.

Mind-map, ya'ni aqliy xarita usuli alluziyalarni asosiy tushunchalar bilan bog'lab, ularni sxematik tarzda ifodalash imkonini beradi [3]. Ushbu yondashuv talabalarda assotsiativ tafakkurni rivojlantirib, murakkab semantik bog'lanishlarni osonroq anglashga yordam beradi. Shuningdek, gamifikatsiya — o'yinlashtirish usuli orqali alluziyalarni o'rganish jarayoni yanada qiziqarli va samarali tashkil etiladi.

Ball tizimi, darajalar va turli rag'batlantirish mexanizmlari talabalarning motivatsiyasini oshirib, ularni faol o'rganishga jalb etadi.

Raqamli yondashuvlar talabalarning kognitiv faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, tafakkur jarayoni faollashib, talaba mustaqil ravishda xulosa chiqarishga intiladi. Shu bilan birga, turli multimodal materiallardan foydalanish xotirani mustahkamlab, o'rganilgan bilimlarning uzoq muddatli saqlanishiga yordam beradi. Madaniy va tarixiy kontekst bilan ishlash esa talabalarning dunyoqarashini kengaytiradi. Alluziyalarni tahlil qilish jarayonida talabalar matn ortidagi yashirin ma'nolarni aniqlashga, kontekstni chuqur anglashga va turli asarlar o'rtasida bog'lanishlar o'rnatishga o'rganadi. Bu esa ularning nafaqat adabiy, balki umumiy intellektual rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Amaliy jihatdan, raqamli ta'lim muhitida alluziyalarni o'rganish turli usullar orqali samarali tashkil etilishi mumkin. Masalan, mashhur asarlarda uchraydigan bibliyaviy yoki mifologik alluziyalarni video materiallar va infografikalar yordamida tushuntirish talabalarning mavzuni yaxshiroq anglashiga xizmat qiladi. Shuningdek, onlayn platformalarda talabalarga alluziyani aniqlash va izohlash bo'yicha topshiriqlar berish ularning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Guruhli muhokamalar tashkil etish orqali talabalar turli talqinlarni solishtirish, fikr almashish va o'z nuqtai nazarini asoslash imkoniga ega bo'ladi [3]. Bu esa o'rganish jarayonini yanada interaktiv va samarali qiladi hamda alluziyalarni chuqurroq anglashga yordam beradi.

Raqamli ta'lim muhitida alluziyalarni o'qitish zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llashni talab etadi. Chunki an'anaviy metodlar ko'pincha alluziyaning yashirin va ko'p qatlamli ma'nolarini to'liq ochib bera olmaydi. Multimodal va interaktiv usullardan foydalanish esa talabalarga badiiy matnni turli nuqtai nazardan tahlil qilish, uni keng kontekstda anglash imkonini yaratadi. Ayniqsa, matnni video, audio va vizual materiallar bilan uyg'un holda o'rganish alluziyalarning semantik va madaniy qatlamlarini chuqurroq idrok etishga xizmat qiladi.

Natijada, talabalarda nafaqat lingvistik bilimlar, balki madaniy tafakkur, assotsiativ fikrlash va tahliliy yondashuv kabi muhim kompetensiyalar ham shakllanadi. Bu esa ularning umumiy intellektual rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, mustaqil fikrlay oladigan, keng dunyoqarashga ega mutaxassislar sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Bloom, H. (2010). The Western Canon: The Books and School of the Ages. New York: Harcourt.
- 2) Genette, G. (1997). Palimpsests: Literature in the Second Degree. Lincoln: University of Nebraska Press.
- 3) Jenkins, H. (2006). Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York: NYU Press.
- 4) Mayer, R. E. (2009). Multimedia Learning. Cambridge: Cambridge University Press.
- 5) Kristeva, J. (1980). Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. New York: Columbia University Press.

6) Eco, U. (1984). Semiotics and the Philosophy of Language. Bloomington: Indiana University Press.

7) Азимов, Э. Г., Щукин, А. Н. (2009). Новый словарь методических терминов и понятий. Москва: ИКАР.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ, НАРОДНАЯ КУЛЬТУРА И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ

*Абдуллаев Бахриддин Тожалиевич,
Факультет военного образования Фар ДУ,
старший преподаватель цикла специальной
подготовки.*

«Патриотизм - это не взрыв эмоций, а спокойная и прочная преданность, длящаяся на протяжении всей жизни человека»

Аннотация: В статье рассматриваются понятия «патриотизм», «культура», «общечеловеческие ценности», «национальные ценности», «толерантность». Анализируется концепция современного патриотического воспитания

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, vatanparvarlik tarbiyasi, madaniyat, xalq madaniyati, tolerantlik, umuminsoniy qadriyatlar, milliy qadriyatlar

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, культура, народная культура, толерантность, общечеловеческие ценности, национальные ценности

Key words: patriotism, patriotic education, culture, folk culture, tolerance, universal human values, national values

Патриотическое воспитание - это формирование любви к Родине, основанной на гордости за её историю, культуру и служении её интересам. Великие мыслители подчеркивают, что патриотизм — это «тихое делание своего дела», знание прошлого и преданность, а не «взрыв эмоций».

Сегодня есть все основания утверждать, что наше общество возвращается к исконным ценностям, присущим узбекскому народу. Одной из таких ценностей является патриотизм, любовь к Родине.

Отметим, что патриотизм предполагает эмоциональное отношение к своему Отечеству, народу, которое проявляется в желании служить ему и защищать его интересы, но не в ущерб интересам других этносов и их этнических особенностей. Именно поэтому патриотизм тесно связан с интернационализмом, основой которого является уважение, толерантность и солидарность с другими национальностями.

В русском языке имеются два слова с похожим значением - толерантность и терпимость. Термин «толерантность» часто встречается в медицинской литературе и гуманитарных науках и означает отсутствие или ослабление реакции субъекта на источник раздражения. Слово «терпимость» ассоциируется с пассивным принятием окружающей реальности. Понятие «толерантность» определяет активная позиция, которая формируется на базе признания прав и свобод человека, понимания многообразия культур в мире.

Рассмотрим понятие культура. Культура - сложное и многозначное явление. Сложность и многогранность данного понятия порождается, в первую очередь, сложностью и многогранностью самого человека. Все, что создано людьми на протяжении их истории, относится к культуре, т. е. культура воссоздает человеческое бытие. Особую область культуры составляет народная культура, охватывающая самые различные сферы жизни человека, а именно:

- национальный язык;
- вероисповедание;
- памятники духовной культуры;
- систему воспитания;
- систему обучения;
- устройство поселения;
- традиционную одежду;
- ремесла;
- уклад семейной жизни;
- систему ценностей, идеалов и норм;
- различные праздники - домашние и общественные;
- народное творчество - устное и прикладное.

Следует отметить, что народные традиции постоянно развиваются, но вместе с тем обладают и большой устойчивостью, самобытностью. Основой народной культуры являются духовно-нравственные ценности этноса, зафиксированные в легендах, сказаниях, обычаях народа и передаваемые из поколения в поколение.

Следовательно, чтобы понять и принять человека, важно знать систему ценностей культуры, к которой он относится.

Необходимо уточнить, что в настоящее время разделение ценностей на общечеловеческие и национальные многие авторы считают спорным вопросом. Одни противопоставляют национальные ценности общечеловеческим, другие полагают, что только приобщение к общечеловеческим ценностям способствует формированию духовно-нравственной личности. Однако неверно принимать за постулат одну из вышеперечисленных точек зрения.

Такие универсальные общечеловеческие ценности, как свобода, равенство, гражданский долг, жизнь человека, семейные традиции, человеческое достоинство, любовь позволяют представителям разных национальностей и идеологий найти «точку соприкосновения», достигнуть баланса в понимании происходящих событий и совместно разработать перспективы дальнейшего сотрудничества в различных сферах жизнедеятельности.

Важную роль в данном процессе играет воспитание. Так, воспитание в духе толерантности должно способствовать укреплению отношений, как между отдельными людьми, так и между нациями.

Воспитание в духе национальной культуры, любви к своей малой и большой Родине закладывает фундамент для развития устойчивых, ценностно-смысловых ориентаций индивида и является эффективным средством в

духовно-нравственном становлении человека, формировании его гражданского и патриотического сознания.

Кроме того, национальные традиции - это залог не только нравственного, но и физически здорового поколения.

Современная концепция патриотического воспитания базируется не только на познании истории мировой культуры, но прежде всего на изучении национальной культуры, анализе общечеловеческих ценностей в контексте национальной культуры. Идеалом личности гражданина, согласно данной концепции, рассматривается гражданин, сознательно несущий ответственность за будущее своей многонациональной страны и ее многовекового культурного наследия.

Неслучайно в последнее время большое внимание уделяется этно педагогике, предметом исследования которой была выбрана народная педагогика, система воспитания молодежи посредством транслирования опыта предыдущих поколений. Процесс приобщения к многообразному миру народной культуры связан с развитием у молодых людей ценностного отношения к окружающей действительности, осознанием того, что данную культурную многомерность нужно беречь и приумножать.

Мысли о необходимости тесного взаимодействия патриотического и национального воспитания подрастающего поколения нашли отражение в трудах отечественных и зарубежных авторов прошлого. Так, по мнению известного русского критика, публициста 19-го столетия Н. А. Добролюбова, «настоящий патриотизм стоит выше всех личностных отношений и интересов, он находится в теснейшей связи с любовью к человечеству. Он не уживается с неприязнью к отдельным народностям».

Подводя итог вышеизложенному, следует подчеркнуть, что народная культура обладает большим педагогическим потенциалом. Духовный опыт народа является связующим звеном между прошлым, настоящим и будущим, и педагогу важно использовать эту информацию с целью воспитания патриотически-ориентированной личности.

Список литературы.

- 1) Русская духовная культура / Под ред. А. Я. Эсалнек и М. Д. Зиновьевой. -М. МГУ, 1995.- 352с.
- 2) Патриотизм. Цитаты, афоризмы и высказывания: Добролюбов 2018. - С. 136-142.
- 3) Маркова Е.В. Инновационный потенциал наукоемкого предприятия авиационного космического комплекса Вестник Самарского муниципального института управления. – 2014.– Т.16. № 6-2. - С.501-504.
- 4) Аль-Дарабсе А.М.Ф., Маркова Е.В. Новые программные подходы к молодежному предпринимательству. В сборнике: Молодежь, устремленная в будущее: проблемы, интересы, перспективы. Сборник научных трудов Всероссийской научной конференции. -2018. - С. 116-121.
- 5) Философский энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия.
- 6) Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, 1983.

7) Источник: Изборник (Сборник произведений литературы Древней Руси) Сост. и общ.ред. Л.А.Дмитриева и Д.С.Лихачева. - М.: Худож. лит., 1969. С.380-397, 747-750 (прим.). Подготовка текста «Задонщины» и прим. Л.А.Дмитриева.

8) Государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2016-2020 годы».

9) Маркова Е.В. Инновационный потенциал наукоемкого предприятия авиационного космического комплекса Вестник Самарского муниципального института управления. - 2014.- Т.16. № 6-2. - С.501-504.

10) Аль - Дарабсе А.М.Ф., Маркова Е.В. Новые программные подходы к молодежному предпринимательству. В сборнике: Молодежь, устремленная в будущее: проблемы, интересы, перспективы. Сборник научных трудов Всероссийской научной конференции. - 2018. - С. 116-121.

YANGI O'ZBEKISTON IJTIMOYIY TARAQQIYOTINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Alijonov Baxtiyor Xoshimovich

Farg'ona davlat universiteti Harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Yangi O'zbekiston ijtimoiy taraqqiyotining nazariy-metodologik asoslari haqida so'z yuritiladi, Barqarorlik va xavfsizlik har bir davlat taraqqiyotining, iqtisodiyoti investitsiyaviy jozibadorligining hal qiluvchi omillari hisoblanadi". Insoniyat tarixining hozirgi davri va bugungi dunyo taraqqiyoti bundan 40-50 yil oldingi hayot voqealiklardan keskin farq qiladi. Bunday murakkab umumbashariy jarayonlarni tahlil qilishda turli mezonlar asosida yondashish mumkun va lozim, albatta*

Kalit so'zlar: *Yangi O'zbekiston, globallashtirish, dunyo hamjamiyati, kapital, shaxs*

Ключевые слова: *Новый Узбекистан, глобализация, мировое сообщество, капитал, личность*

Key words: *New Uzbekistan, globalization, world community, capital, personality*

Yangi O'zbekistonning taraqqiyotning hozirgi bosqichida inson va jamiyat ma'naviy olamini mulohaza qilish eng dolzarb muammoga aylandi. Chunki intellektual rivojlanish natijalaridan g'arazli maqsadlardan foydalanish pragmatik usulda bormoqda. Jaxonda ijtimoiy hayotning turli sohalarida fikrlar va g'oyalar, mafkuralar xilma-xilligi o'ziga xos jo'shqin ifoda bo'lib boraveradi. Bu esa o'z navbatida mafkuraviy plyuralizm (lot. Pluralis-xilma-xillik, rang-baranglik) ijtimoiy-siyosiy hayotda turli qatlam, partiya, guruhlar manfaatlarini ifoda etuvchi g'oyaviy rang-baranglik qarashlar va fikrlar xilma-xilligini ifodalaydi. Jamiyatning rivojida inson va jamiyat hayotida g'oyalar va mafkuralar xilma-xilligining namoyon bo'lishi ijtimoiy-ma'naviy ehtiyoj namunasi hamda ifodasidir. Jamiyat rivojida tinchlik va barqarorlikni mustaxkamlashda inson omiliga bog'liq bo'lgan muhim xususiyatlaridan biri, ma'naviyatga tahdid soladigan xavflar va ulardan o'zini ongli himoya qilish ko'nikmalari ta'lim-tarbiya, ota-onalar o'gitlari, yaxshilik va yomonliklarni ko'rishi va bilishi jarayonida shakllana boradi. Farzandga ilk yoshidan

boshlab nima yaxshi, nima yomon, ularga qanday munosabat bildirish kerak degan savollarga asoslangan bog'cha, maktab tarbiyasi, undan keyin ijtimoiy tarbiya yo'lga qo'yilsagina har bir millat, elat, xalq sog'lom, ishonchli, mustahkam immunitetga ega bo'ladi.

Barqarorlik va xavfsizlik har bir davlat taraqqiyotining, iqtisodiyoti investitsiyaviy jozibadorligining hal qiluvchi omillari hisoblanadi". Insoniyat tarixining hozirgi davri va bugungi dunyo taraqqiyoti bundan 40-50 yil oldingi hayot voqealiklardan keskin farq qiladi. Biz endilikda globallashuv jarayonlari xar tomonlama avj olayotgan, butun jahonda u bilan bog'liq o'zgarish va yangilanishlar shiddat bilan sodir bo'layotgan zamonda yashamoqdamiz. Xalqaro maydonda turli manfaatlar to'qnashuvi kuchayib borayotgani, jaxon siyosati va iqtisodiyotida muammolar keskinlashayotgani, dunyoning umumiy manzarasini o'zgartirish tarafdorlari tobora ortib borayotgani xozirgi global dunyo taraqqiyotiga xos bo'lgan eng muhim xususiyatlar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bunday murakkab umumbashariy jarayonlarni tahlil qilishda turli mezonlar asosida yondashish mumkun va lozim, albatta. Bu masalaga keyingi yillarda jaxonning ham siyosiy-iqtisodiy, ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyotiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatayotgan chuqur yangilanish va o'zgarishlar tahlili nuqtayi nazaridan yondashish uning ko'pgina jihatlariga bir qadar oydinlik kiritadi Dunyo hamjamiyatida sodir bo'layotgan turli ko'rinishdagi plyuralistik o'zgarishar, g'oyaviy-mafkuraviy xurujlar xar bir mamlakatning tinchlik va barqarorligiga salbiy omillarni olib keladi, o'z navbatida davlatning rivojlanishiga, barqaror taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatadi.

Jahonda inson kapitali insoniyatning va har bir davlatning taqdirini belgilaydigan asosiy mezoniga aylanmoqda. Zamonaviy dunyo taraqqiyotining dinamikasi asosan insonning innovatsion, ijodiy faoliyati, fan, texnika va texnologiyalarning rivojlanishi bilan belgilanadi. Shu sababli inson kapitalini shakllantirish, uning ijodiy qobiliyatlariga, inson kapitaliga sarmoya kiritish va rivojlantirish muammosi dunyo fanining asosiy va markaziy muammolaridan biridir. Shu sababli ham qayerda inson kapitali, uning ravnaqiga ko'p e'tibor berilayotgan, shart-sharoit yaratilayotgan bo'lsa, bugun o'sha mamlakatning tez rivojlanayotgani va taraqqiyoti jadal ildamlayotganini ko'rishimiz mumkin.

Shuningdek, inson kapitali muammosi globallashayotgan va murakkab zamonaviy jamiyatning eng dolzarb hamda muhim muammolaridan biri hisoblanadi. Chunki inson kapitali inson fenomeni o'rganadigan fundamental g'oyalardan kelib chiqadi. Uning iqtisodiy, siyosiy, milliy va ma'naviy asoslarida uni takomillashtirish uchun muhim g'oyalar mavjud. Albatta, jamiyat inson kapitalini shakllanishi, to'planishi va boyishidan tobora ko'proq manfaaddordir. Vaholanki, inson kapitali insonning tug'ilishidan boshlanadi va uning hayoti davomida davom etadi. Shu sababli ham gumanitar fanlar va ijtimoiy falsafada bu jarayon tobora jamiyatning strategik muhim sohasi sifatida qaralmoqda. Inson kapitali tushunchasining falsafiy jihatdan tahlil qilishda «inson» va «kapital» tushunchalarining mazmun-mohiyati, inson kapitaliga oid yondashuvlar xususida fikr yuritishimiz kerak bo'ladi. Darhaqiqat, inson kapitali (inglizcha «human capital») zamonaviy fan, falsafa, siyosat va iqtisodiyotning asosiy tushunchalaridan biri hisoblanadi. U ikki so'z «inson» va «kapital»dan tashkil topgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, inson ong va aqlga ega bo'lgan ijtimoiy mavjudot hisoblanadi. Uning mohiyati yaxlit bir butunlik sifatida inson, shaxs, individ, individuallik tushunchalari orqali ifodalanadi. Falsafa insonni olamning tarkibiy qismi sifatida o'rganadi. Shuningdek, «inson olamdagi boshqa biologik mavjudotlardan ajralib turadigan muhim xususiyatlarga, ya'ni aql, ma'naviyat, madaniyat, axloq, tafakkur, til va boshqa jihatlariga ega bo'lgan ijtimoiy vujud, odam zotini anglatuvchi tushunchadir».

«Kapital» tushunchasi ilmiy lug'atlarda quyidagicha ta'riflanadi, ya'ni (lotincha capitalis – bosh, asosiy, hukmron) «ixtiyoriy ayriboshlash asosida iqtisodiy faoliyat va ishlab chiqarish orqali ortiqcha qiymat olish uchun ishlatiladigan aktivlar majmui.» hamda daromad keltirishi mumkin bo'lgan hamma narsa, «odamlar tomonidan tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish uchun yaratilgan resurslardir». Shuningdek, o'zbek lug'atlarida kapital keng ma'noda «sarmoya o'z egasiga daromad keltirish xususiyatiga ega bo'lgan jami vositalar va mablag'lar», tor ma'noda «yangi qiymat keltiruvchi, o'zini o'zi ko'paytiruvchi qiymat» sifatida qo'llaniladi.

Albatta, kapital keng qamrovli tushuncha bo'lib asosan «moddiy boyliklar, pul zahirasi, ishlab chiqarishning moddiy omili, insonning bilim va qobiliyatlari, iqtisodiy o'sishning ko'p omilli nazariyasi insonga qilingan investitsiya, ya'ni inson kapitalining jamg'arilishidir».

Inson kapitali nazariyasi institutsional nazariya, neoklassik nazariya, neokeynschilik kabi iqtisodiy nazariyalarining yutuqlariga asoslanadi. Jumladan, ushbu nazariya Uilyam Petti, Karl Marks, Adam Smit, Djon Styuart Mill, Teodor Vitsteyn, Genri Sidjvik, Ernst Engel, Uilyam Farr, Alfred Marshall, Geynrik Rosher kabi mashhur iqtisodchilarning asarlarida tarixiy asoslariga ega. Darhaqiqat, inson kapitali g'oyasi dastlab Uilyam Petti tomonidan «Siyosiy arifmetika»da shakllantirilgan bo'lsa, keyinchalik Adam Smidning «Xalqlar boyligining tabiati va sabablari bo'yicha tadqiqot» va Alfred Marshallning «Iqtisodiy fan prinsiplar» kabi asarlarda ochib berilgan. Ushbu olimlar aynan inson kapitali to'grisida fikr yuritmagan bo'lsa ham uning elementlarini rivojlantirishga, inson kapitali nazariyasining shakllanishiga ta'sir etgan. Xususan, U.Pitter «davlat statistika xizmatini yaratish, milliy boylik va milliy daromadni hisoblash zarurligi» ni isbotlagan. Bu esa o'sha davr uchun ko'rsatkichlarni hisoblash bilan birga zamonaviy milliy hisoblar tizimini yaratishga asos bo'ldi. Ayniqsa olim umrining oxirigacha asosan aholi soni, uning o'sishi, taqsimlanishi, bandlik masalalari bilan shug'ullandi. Bu masalalar esa aynan inson kapitalini rivojlantirishga sabab bo'ladigan omillar hisoblanadi.

Albatta, yuqoridagi olimlardan Adam Smidning «Xalqlar boyligining tabiati va sabablari bo'yicha tadqiqot» asarini alohida e'tirof etish kerak. Chunki ushbu asar iqtisodiy nazariyalarga sezilarli ta'sir o'tkazgan, ayniqsa klassik siyosiy iqtisodning asosiy asarlaridan hisoblanadi. Ushbu asar 5 ta kitobdan iborat bo'lib, ularda «mehnat unumdorligining oshishi sabablari, uning mahsuloti aholi tabaqalari orasida tabiiy ravishda taqsimlanishi; kapitalning tabiati, uning to'planishi va qo'llanilishi; turli xalqlar o'rtasida farovonlikni rivojlantirish; davlatning daromadlari to'g'risida» so'z yuritilgan. Darhaqiqat, olimning ushbu asari davlatning iqtisodiyotdagi o'rnini

belgilashda klassik nazariya sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Chunki olim ta'kidlashicha, «davlat inson hayoti va mulki xavfsizligini ta'minlashi, nizolarni hal etishi, qoidalarga rioya etilishini kafolatlashi shart». Shu jumladan, yangi O'zbekistonda «davlat - inson uchun» tamoyili amalga joriy etildi. Bugun insoniyatga bo'layotgan tahdidlarning eng xatarlisi bu manaviy tahdiddir. «Ma'naviy tahdid deganda, avvalo, tili, dini, e'tiqodidan qat'iy nazar, har qaysi odamning tom ma'nodagi erkin inson bo'lib yashashiga qarshi qaratilgan, uning aynan ruhiy dunyosini izdan chiqarish maqsadini ko'zda tutgan mafkuraviy, g'oyaviy va informatsion xurujlarni nazarda tutish lozim». Bu ta'rif o'zining bir necha jihatlari bilan diqqatni tortadi. Unga ko'ra ma'naviy tahdid quyidagi xususiyatlarga ega:

- a) til tanlamaydi;
- b) din tanlamaydi;
- c) e'tiqod tanlamaydi.

E'tiborlisi shuki, ma'naviy tahdidlar faqat inson tomonidan yaratiladi va faqat insonga tajovuz qilinishi bilan zararlidir. Bular orasida ko'zga tashlanmaydigan, ammo inson ruhiyatiga kuchli salbiy ta'sir qiladigan quyidagi omillar xavfli hisoblanadi:

- tovush bilan ta'sir ko'rsatish;
- nutq bilan ta'sir ko'rsatish;
- ma'lumotni soxtalashtirish;
- chalg'itish;
- ongni reja asosida shakllantirish;
- shovqin-suron bilan ta'sir ko'rsatish;
- tokli ta'sir ko'rsatish;
- elektromagnit bilan ta'sir ko'rsatish;
- infratovushlar bilan ishlov berish;
- psixotrop moddalar qo'llash;
- fiziologik ta'sir ko'rsatish (parhez, ozdirish, semirtirish, ichkilikbozlikka)

o'rgatish;

- bioenergiya bilan ta'sir ko'rsatish (gipnoz va h.k).

Ruhiyatga salbiy ta'sir qilish vazifasini turli narsalar bajarishi mumkin. Misol uchun, oddiygina televizor turli ranglar vositasida shaxs ongini chalg'itishi mumkin. Bularning oqibatida esa, xalq ongida mafkuraviy vahima vujudga keladi. Mafkuraviy vahima bu jamiyatdagi mavjud tinchlik holatiga rahna solish xavfi bilan aholini qo'rqitish maqsadida muammolarni taqdim etishdir[3]. Mamlakat bu – Vatandir. “Vatan! Mening bor qismatim shu bir so'zda hal”,- deydi Shoir Abdulla Aripov. “Vatan, vatan, deya jonim tanimdan o'lsa ravon, manga na g'amqolur?”- deb yozgan edi bundan 90 yil muqaddam Abdulla Avloniy. Tavallo esa “Vatan” bilan “jonu tan”ni yonma-yon qo'llaydi. “Bu vatandadur badan”deb yozadi bir o'rinda. Inson borki, vatan tuyg'usi bor.

Ma'lumki hayotda ma'lum bir tajribaga ega bo'lgan, achchiq-chuchukni ko'rgan kishilarning, yaxshimi – yomonmi dunyoqarashini o'zgartirish juda qiyin bo'lib mafkuraviy tahdidlar, avvalo, yoshlar uchun o'ta xavflidir. Tarix mazmuni ko'p jihatdan turli ijti-moiy tabaqalar, siyosiy oqimlar, xalqlar va millatlar, alohida davlatlar va ijtimoiy tuzumlarning xilma-xil maqsad va manfaat-larini o'zida aks

ettiruvchi bunyodkor va buzg'unchi g'oyalar va maf-kuralarning amaliyoti, kurashi belgilaydi.

“Jamiyat uchun kambag'allikdan badavlatlikka erishish yo'lidagi eng zaruriy chora siyosiy rejimni o'zgartirishdir. Misrda buning iloji borligi nishonalari ko'rinyapti. Tahrir maydonidagi namoyishchilardan biri Reda Metvali shunday deydi: “Ko'rib turganingizdek, musulmonu nasroniy, kattayu kichik - hamma bir narsani istaydi”. Biz jamiyatdagi mana shunday keng qamrovli harakatlar boshqa mamlakatlardagi siyosiy transformatsiyada muhim rol o'ynaganini ko'rib chiqamiz. Ana shunday siyosiy o'zgarish qachon va nima sababdan sodir bo'lganini tushuna olsak, bunday xarakterliklar qachon muvaffaqiyatsizlikka uchrashini – o'tmishda bunaqasi ko'p bo'lgan – va ular qachon muvaffaqiyat qozonib, millionlab odamlar hayotini yaxshilashga umid qila olishimiz mumkunligini baholay olamiz”.

Tarixiy jarayon tabiatidan kelib chiqadigan mazkur xususiyat-ning dialektikasi insoniyat uchun doimiy bo'lgan “ezgulik” va “yovuzlik” o'rtasidagi abadiy kurash deb atalmish muxtasar ta'rifda o'z aksini topgan. “Ko'pincha falokatni bitta kuchli shaxs – g'alamis, buzg'unchi, o'ziga xaddan oshgan jo'jxo'roz – keltirib chiqarishi mumkun”. Unda shunday deyiladi “Agar siz bunday odamlarga faoliyat uchun imkon bersangiz, boshqa odamlar ularning ta'siriga tushub qoladi. Ular keltiradigan zarar ko'payib borishiga urunmang – ularga ishonib bo'lmaydi. Ularning ta'sirini – ajratib qo'yib yoki quvish bilan – kesib qo'ying. Buzg'unchining o'z xotirjamligini yo'qotib qo'yishga erishing va uning atrofidagilar tarqab ketadi”.

“Ezgulik” – taraqqiyotga intiluvchi kuchlarni, insonparvarlik va yuksak axloq falsafasini, ijtimoiy adolat tamoyillari yoki “Avesto” da ham bayon qilingan “ezgu fikr, ezgu so'z va ezgu ish” ning negizini tashkil etadigan qadriyatlarni o'zida mujassam etadi. “Yovuzlik” esa tarixiy reaksiya, taraqqiyot g'ildiragini orqaga burish, qora kuchlar faoliyati va hukmronligini ifodalaydi.

Davlat va jamiyat boshqaruvida ochiqlik va adolatga asoslangan, odamlar manfaatiga xizmat qiladigon xalqparvar qarorlar qabul qilish tizimi shakllantirildi. Eng muximi, biz ko'p yillar davomida amal qilib kelayotgan “davlat-jamiyat- inson” tamoyilini o'zgartirdik”, o'z navbatida shuni ta'kidlash o'rinliki “xalqaro maydondagi mamlakatimizdagi ziddiyatlar, radikalizm, ekstremizm va terrorizm kabi xavf va taxdidlar xalqimiz tinchligi va osoyishtaligini ko'z qorachig'idek asrab – avaylash naqadar muhimligini ko'rsatmoqda”.

Insoniyatning, jumladan, O'zbekistonning necha yuz yillik sol-nomasida ham turli bosqinchiliklar oqibatida zulm, zo'rlik, kulfat urug'larini sochish va qon to'kilishiga sabab bo'lgan buzg'unchi g'oyalar va mafkuralarning halokatli ta'siri bilan bog'liq qayg'uli sahi-falar ko'p. Siyosiy bosqinchilik va mustabidlik intilishlarni goh yashirin, goh oshkora ifodalagan holda diniy, milliy, sinfiy shiorlarni bayroq qilib maydonga chiqqanini ko'ra-miz. Lekin mohiyat hamisha o'zgarmay qolavergan. Ya'ni ular millatlar va xalqlarning turmush tarzi, madaniyati, an'ana va urf – odatlarini kuch bilan o'zgartirishga, keng xalq ommasini boshqalarning siyosiy irodasiga bo'ysundirish va mafkuraviy asoratga solishga, o'zaro adovatga asoslangan ijtimoiy tartiblarni qaror toptirishga, millatga yot bo'lgan mafkuraviy tasavvurlarni tiqishtirishga qaratilgan – desak mubolag'a bo'lmaydi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –Toshkent: Adolat, 2023.
- 2) “Ta’lim to’g’risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. –
- 3) Toshkent
- 4) O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. –
- 5) Toshkent:
- 6) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3160-son “Ma’naviy
- 7) Ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishning yangi
- 8) bosqichga ko’tarish to’g’risidagi Qarori
- 9) O,,zbekiston Respublikasi Prezidentining “O’zbekiston Respublikasini
- 10) yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasi to’g’risidagi Farmoni
- 11) O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2017 y., 6 -son,
- 12) O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini yanada
- 13) rivojlantirish chora -tadbirlari to’g’risida»gi PQ-2909 sonli Qarori

MILLIY GOYA, YANGI O'ZBEKISTON DEMOKRATIK TARAQQIYOTNING MUHIM OMILI

Alijonov Baxtiyor Xoshimovich

FarDU Harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy g'oyaning yangi O'zbekiston sharoitida demokratik taraqqiyotni ta'minlashdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilindi. Milliy g'oya mamlakat rivoji, jamiyat barqarorligi va fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirishdagi roli ochib berilgan. Yangi O'zbekiston konsepsiyasi doirasida milliy g'oyaning modernizatsiyalashuvi, zamonaviy talqini va uning bugungi kundagi amaliy ahamiyati ko'rib chiqilgan. Maqolada milliy g'oyaning demokratik taraqqiyotning muhim omili sifatidagi roli ilmiy jihatdan tadqiq etilgan, shuningdek, tarixiy tajribalar va zamonaviy tendensiyalar asosida kelajakdagi taraqqiyot yo'nalishlari tahlil qilingan

Kalit so‘zlar: milliy g'oya, Yangi O'zbekiston, demokratik taraqqiyot, fuqarolik jamiyati, islohotlar strategiyasi, milliy identifikatsiya, ijtimoiy konsolidatsiya, konstitutsiyaviy islohotlar

Ключевые слова: национальная идея, Новый Узбекистан, демократическое развитие, гражданское общество, стратегия реформ, национальная идентификация, социальная консолидация, конституционные реформы

Key words: national idea, New Uzbekistan, democratic development, civil society, reform strategy, national identification, social consolidation, constitutional reforms

Kirish. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda milliy g'oya konsepsiyasi davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi g'oyaviy tizim sifatida rivojlanib kelmoqda. So'nggi yillarda "Yangi O'zbekiston" tushunchasi atrofida shakllantirilayotgan islohotlar strategiyasi milliy g'oyaning yangicha talqinini taqozo

etmoqda. Zamonaviy dunyoda demokratik taraqqiyot yo'lini tanlagan har bir davlat o'z rivojlanish modelini, milliy g'oyasini shakllantirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Milliy g'oya – bu jamiyatni birlashtiradigan, xalqni yagona maqsad sari yo'naltiradigan, tarixiy tajribalar va zamonaviy qarashlarni uyg'unlashtirgan holda kelajakka ishonch uyg'otadigan g'oyaviy tizimdir. Yangi O'zbekiston sharoitida milliy g'oya taraqqiyotning muhim omili sifatida mamlakatning demokratik rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Bugungi kunda O'zbekistonda yangi milliy g'oya konsepsiyasi "Yangi O'zbekiston – demokratik o'zgarishlar, erkin fuqarolik jamiyati" tamoyili asosida shakllantirilmog'da. Ushbu maqolada milliy g'oyaning demokratik taraqqiyotga ta'siri, uning jamiyat hayotidagi roli va ahamiyati, shuningdek, yangi bosqichda milliy g'oyani rivojlantirish yo'nalishlari yoritilgan.

ASOSIY QISM

Milliy g'oyaning konseptual asoslari va uning demokratik taraqqiyotdagi roli

Milliy g'oya konsepsiyasi har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlari, an'analari, turmush tarzi va tarixiy tajribasidan kelib chiqqan holda shakllanadi. O'zbekistonning milliy g'oyasi mintaqaviy va global kontekstda o'z o'rnini aniqlab olish, ichki va tashqi siyosatda ustun qadriyatlarni belgilash, jamiyatni ijtimoiy hamda mafkuraviy konsolidatsiya qilish vositasi sifatida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy sharoitda milliy g'oya inert tushuncha emas, balki doimiy rivojlanib, yangilanib boradigan dinamik tizimdir. Demokratik taraqqiyot jarayonlarida milliy g'oya:

Davlat va jamiyat rivojining strategik maqsadlarini belgilaydi;

Milliy o'zlikni anglash va milliy identifikatsiyani kuchaytiradi;

Ijtimoiy konsolidatsiya va barqarorlikni ta'minlaydi;

Tashqi tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantiradi;

Fuqarolarning huquqiy va siyosiy madaniyatini rivojlantiradi.

Milliy g'oya taraqqiyot jarayonlarida qadriyatlar orientiri bo'lib xizmat qiladi. Demokratik jamiyatda milliy g'oya fuqarolarning erkin fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qilishga qodir bo'lgan shaxs sifatida shakllanishiga ko'maklashadi

Yangi O'zbekiston konsepsiyasi va milliy g'oyaning transformatsiyasi

So'nggi yillarda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar "Yangi O'zbekiston" konsepsiyasi doirasida rivojlanmoqda. Ushbu konsepsiya asosida:

Inson qadri ustuvorligi;

Konstitutsiyaviy islohotlar;

Huquqiy davlat prinsiplari;

Erkin fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish;

Ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlar ta'minlash;

Bozor islohotlari va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish kabi yo'nalishlar belgilangan.

"Yangi O'zbekiston" konsepsiyasi doirasida milliy g'oya yangicha mazmun kasb etmoqda. Zamonaviy sharoitda milliy g'oya faqat milliy qadriyatlarni saqlab qolish va tarixiy an'analarni davom ettirish emas, balki global tendensiyalarni hisobga olgan holda fuqarolarning yangicha dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan.

Milliy g'oya konsepsiyasining transformatsiyasi quyidagi yo'nalishlar bo'yicha amalga oshirilmoqda:

Modernizatsiyalashgan milliy qadriyatlar tizimini yaratish;

Milliy g'oyani globallashtirish jarayonlari bilan uyg'unlashtirishga intilish;

Zamonaviy ta'lim va fan yutuqlarini milliy g'oya bilan integratsiyalash;

Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish;

Fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish.

Bu jarayonda milliy g'oya jamiyatni intellektual, ma'naviy va ijtimoiy-siyosiy jihatdan yangilashga ko'maklashadi. Milliy g'oyani yangilash jarayonida an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy liberal-demokratik g'oyalarning sintezi muhim rol o'ynaydi (Alimov, 2022).

Demokratik taraqqiyot kontekstida milliy g'oyaning amaliy ahamiyati

Milliy g'oyaning demokratik taraqqiyotga ta'sirini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha ko'rib chiqish mumkin:

Fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish. Milliy g'oya fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, fuqarolarning erkin va faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan. Bugungi kunda O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar, siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari faoliyati yanada erkinlashtirilmoqda. Milliy g'oya fuqarolik jamiyati institutlarining shakllanishiga nazariy-g'oyaviy asos bo'lib xizmat qiladi.

Demokratik boshqaruv prinsiplarini joriy etish. Milliy g'oya davlat hokimiyati organlarining demokratik boshqaruv prinsiplari asosida faoliyat yuritishini ta'minlashga qaratilgan. Hokimiyat bo'linishi prinsipi, hokimiyat organlari faoliyatining ochiqligi va shaffofligi, fuqarolarning boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonlarida ishtirokini kengaytirish kabi tamoyillar milliy g'oya kontekstida muhim ahamiyatga ega.

Qonun ustuvorligi va huquqiy davlat prinsiplarini ta'minlash. Milliy g'oya qonun ustuvorligi, barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, huquqiy davlat prinsiplarini hayotga tatbiq etishga qaratilgan. So'nggi yillarda O'zbekistonda sud-huquq tizimini isloh qilish, sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash, inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish borasida sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda.

Ijtimoiy adolat va fuqarolar farovonligini ta'minlash. Milliy g'oya ijtimoiy adolat prinsiplarini joriy etish, aholining barcha qatlamlarini qamrab oluvchi ijtimoiy himoya tizimini yaratish, fuqarolar farovonligini ta'minlashga qaratilgan. Yangi O'zbekiston sharoitida aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ishsizlikni kamaytirish, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash orqali aholi farovonligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Milliy identifikatsiyani kuchaytirish. Milliy g'oya o'zbek xalqining o'ziga xos madaniyati, qadriyatlari va an'analarini saqlab qolish, rivojlantirish orqali milliy identifikatsiyani kuchaytirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda milliy g'oya milliy qadriyatlarni saqlab qolish bilan bir qatorda zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatli integratsiyalashuvni ta'minlashga qaratilgan.

Yuqorida ko'rsatilgan yo'nalishlar bo'yicha milliy g'oya O'zbekistonning demokratik taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda O'zbekistonda milliy g'oya konsepsiyasini yanada takomillashtirish, uni zamonaviy sharoitlarga moslash, milliy qadriyatlar va liberal-demokratik g'oyalar sintezini yaratish bo'yicha ilmiy-amaliy izlanishlar olib borilmoqda (Musayev va Toshev, 2023).

Milliy g'oyani rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari

Yangi O'zbekiston sharoitida milliy g'oyani yanada rivojlantirish, uni zamonaviy talablarga moslashtirish, demokratik taraqqiyotni ta'minlovchi g'oyaviy asos sifatida takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida milliy g'oyani rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari ko'rib chiqilgan:

Ta'lim tizimida milliy g'oya asoslarini chuqurlashtirish. Milliy g'oya konsepsiyasini ta'lim tizimining barcha bosqichlarida o'qitishga alohida e'tibor qaratish, yoshlarning milliy qadriyatlar va demokratik prinsiplar asosida tarbiyalanishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy g'oyani zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida targ'ib qilish. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy ommaviy axborot vositalari imkoniyatlaridan keng foydalangan holda milliy g'oyani targ'ib qilish, yoshlar auditoriyasiga yo'naltirilgan zamonaviy kontent yaratish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Milliy g'oyani xalqaro miqyosda taqdim etish. O'zbekiston milliy g'oyasini xalqaro hamjamiyatga tanishtirishga qaratilgan tadbirlarni tashkil etish, milliy qadriyatlar va demokratik prinsiplar asosida shakllangan O'zbekiston tajribasini xalqaro miqyosda targ'ib qilish.

Milliy g'oyani ijtimoiy hayotga tatbiq etishning yangi mexanizmlarini yaratish. Milliy g'oyani nazariy konsepsiyadan amaliy faoliyatga tatbiq etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish, fuqarolarning kundalik hayotida milliy g'oya prinsiplarining namoyon bo'lishini ta'minlash.

Milliy g'oyani rivojlantirishda fuqarolik jamiyati institutlarining rolini kuchaytirish. Milliy g'oya konsepsiyasini shakllantirishda nodavlat notijorat tashkilotlar, siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari va boshqa fuqarolik jamiyati institutlarining faol ishtirokini ta'minlash.

Yuqorida ko'rsatilgan yo'nalishlar bo'yicha milliy g'oyani rivojlantirish O'zbekistonning demokratik taraqqiyotini ta'minlashga, jamiyatning mafkuraviy-g'oyaviy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi (Rahimov, 2024).

Xulosa. Milliy g'oya Yangi O'zbekiston demokratik taraqqiyotining muhim omili sifatida jamiyat hayotining barcha sohalarida o'z ta'sirini namoyon etmoqda. So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar jarayonida milliy g'oya konsepsiyasi yanada takomillashtirildi, zamonaviy talablarga moslashtirildi va demokratik taraqqiyotni ta'minlovchi g'oyaviy asos sifatida rivojlantirildi.

Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Milliy g'oya bugungi kunda faqat milliy qadriyatlarni saqlab qolish va tarixiy an'analarni davom ettirish emas, balki global tendensiyalarni hisobga olgan holda fuqarolarning yangicha dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan dinamik kontsepsiyadir.

Yangi O'zbekiston sharoitida milliy g'oya konsepsiyasi "Inson qadri ustuvorligi", "Konstitutsiyaviy islohotlar", "Huquqiy davlat prinsiplari", "Erkin fuqarolik jamiyati" kabi tamoyillar asosida rivojlantirilmoqda.

Milliy g'oya fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, demokratik boshqaruv prinsiplarini joriy etish, qonun ustuvorligi va huquqiy davlat prinsiplarini ta'minlash, ijtimoiy adolat va fuqarolar farovonligini ta'minlash, milliy identifikatsiyani kuchaytirish kabi yo'nalishlar bo'yicha demokratik taraqqiyotga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Milliy g'oyani yanada rivojlantirish, uni zamonaviy talablarga moslashtirish, demokratik taraqqiyotni ta'minlovchi g'oyaviy asos sifatida takomillashtirish istiqbolda muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy g'oya O'zbekiston demokratik taraqqiyotining muhim omili sifatida mamlakatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotida muhim o'rin tutadi. Milliy g'oya konsepsiyasini yanada takomillashtirish, uni zamonaviy talablarga moslashtirish, milliy qadriyatlar va liberal-demokratik g'oyalar sintezini yaratish orqali O'zbekistonning demokratik taraqqiyotini ta'minlash mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Alimov, R. (2022). Yangi O'zbekiston sharoitida milliy g'oya konsepsiyasining transformatsiyasi. Toshkent: "Universitet" nashriyoti, 215-bet.

2) Qodirov, A. (2023). Demokratik taraqqiyotda milliy g'oyaning roli va ahamiyati. Toshkent: "Ma'naviyat" nashriyoti, 156-bet.

3) Musayev, O., Toshev, S. (2023). Milliy g'oya va demokratik jamiyat. Toshkent: "Adabiyot" nashriyoti, 203-bet.

4) Rahimov, J. (2024). Yangi O'zbekiston: demokratik taraqqiyot yo'li. Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti, 178-bet.

5) Davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi (2022). Yangi O'zbekiston strategiyasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: "Akademiya" nashriyoti, 245-bet.

6) Jo'rayev, N. (2023). Milliy g'oya: tarixiy ildizlar va zamonaviy talqin. "Jamiyat va boshqaruv" jurnali, №2, 15-27-betlar.

7) Ortiqov, A. (2024). Demokratik institutlar va milliy g'oya. "Taraqqiyot strategiyasi" jurnali, №1, 45-58-betlar.

8) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekiston strategiyasini amalga oshirish bo'yicha 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni. "Xalq so'zi" gazetasi, 2022 yil 29 yanvar, №21 (8097).

9) Xoliqov, E. (2022). Milliy g'oya va fuqarolik jamiyati. "Fuqarolik jamiyati" jurnali, №3, 35-42-betlar.

10) Yusupov, I. (2023). Milliy g'oyaning konstitutsiyaviy asoslari. Toshkent: "Adolat" nashriyoti, 189-bet.

11) Ergashev, I. (2024). Globallashtirish sharoitida milliy g'oyaning transformatsiyasi. Toshkent: "Fan" nashriyoti, 234-bet.

12) Ahmedov, B. (2023). Milliy g'oya va milliy identifikatsiya jarayonlari. "Falsafa va hayot" jurnali, №4, 28-39-betlar.

13) Tojiyev, M., Qurbonov, A. (2023). Milliy g'oyani shakllantirishning xorijiy tajribasi. Toshkent: "Yangi asr" nashriyoti, 182-bet.

- 14) Ismoilov, Z. (2024). Axborot globallashuvi sharoitida milliy g'oyaning roli. "Axborot xavfsizligi" jurnali, №1, 12-25-betlar.
- 15) Turdiyev, B. (2023). Milliy g'oya: taraqqiyot strategiyasi va demokratik qadriyatlar. Samarqand: SamDU nashriyoti, 196-bet.
- 16) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuni. "O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami", 2023 yil.
- 17) Karimov, S. (2022). Milliy g'oya konsepsiyasining metodologik asoslari. "Ilm-fan va innovatsion rivojlanish" jurnali, №3, 45-56-betlar.
- 18) Shermuhamedova, N. (2023). Milliy g'oyaning falsafiy-metodologik asoslari. Toshkent: "Falsafa va huquq" instituti nashriyoti, 218-bet.
- 19) Erkayev, A. (2024). Milliy g'oya va ma'naviy qadriyatlar uyg'unligi. "Ma'naviyat va ma'rifat" jurnali, №2, 8-15-betlar.
- 20) Madayeva, Sh. (2023). Milliy g'oyaning ijtimoiy-falsafiy jihatlari. "O'zbekistonda ijtimoiy fanlar" jurnali, №2, 25-34-betlar.

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNI

Pulatov Baxodir Abduraupovich

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti

Maxsus tayyorgarlik sikli boshlig'i

Ahmadjonov Shohruhbek Bahromjon o'g'li

Ismoiljonov Husanboy Dilshodjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti 3-bosqich talabalari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining ta'lim tizimidagi o'rni tizimli tahlil qilindi hamda uni takomillashtirish istiqbollari yoritildi. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar natijasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining yoshlarning milliy g'urur va vatanparvarlik ruhini shakllantirishdagi ahamiyati aniqlanib, ta'lim jarayonlariga samarali integratsiyalash usullari o'rganildi. Maqolada, shuningdek, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilindi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida uni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, ta'lim tizimi, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar, milliy g'urur

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, система образования, воспитание молодёжи в патриотическом духе, педагогические технологии, инновационные подходы, национальная гордость

Key words: military-patriotic education, education system, patriotic upbringing of youth, pedagogical technologies, innovative approaches, national pride

Kirish. Ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini joriy etish jarayonida pedagogik yondashuvlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar o'rganildi. Shuningdek, yoshlarning milliy qadriyatlar, tarixiy xotira,

vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish boʻyicha samarali ishlar olib borildi. Ammo hozirgi kunda ushbu jarayonda ayrim kamchiliklar mavjudligi, tarbiyaviy faoliyatni yanada takomillashtirish va ilgʻor tajribalarni keng joriy etish zarurati aniqlandi.

Shu bois harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining taʼlim tizimidagi oʻrni va uni takomillashtirish yoʻllarini ilmiy asosda tahlil qilish hamda samarali usullarni aniqlash dolzarb vazifa hisoblandi. Ushbu maqolada oʻrganilgan muammolar, tadqiqotlar natijalari hamda amaliy takliflar aynan shu maqsadga qaratildi.

ASOSIY QISM

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi taʼlim tizimida milliy gʻurur va Vatan himoyasiga tayyorgarlik tuygʻusini shakllantirishda markaziy oʻrin tutdi. Ushbu tarbiya yoshlarning maʼnaviy-axloqiy rivojlanishiga, shaxsiy masʼuliyat va fidoyilik fazilatlarini boyitishga xizmat qildi. Taʼlim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik elementlari oʻquv dasturlari va tarbiyaviy ishlar orqali tizimli ravishda joriy qilindi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar natijasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samarali usullari ishlab chiqilib, oʻquvchilarning ijtimoiy faolligi va milliy qadriyatlarga sodiqligi oshirildi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining taʼlim tizimidagi metodologik asoslari doirasida yoshlarning psixologik xususiyatlari, tarixiy va madaniy anʼanalar hisobga olindi. Mazmun va metodlar muntazam yangilanib, milliy tarix, davlat ramzlari, mustaqillik tamoyillari asosida tarbiya berish tizimli ravishda amalga oshirildi. Ushbu yondashuv pedagogik jarayonni yanada samarali qildi hamda yoshlarning vatanparvarlik tuygʻusini chuqurlashtirdi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishda taʼlim muassasalari bilan davlat va jamoat tashkilotlari oʻrtasidagi hamkorlik muhim rol oʻynadi. Harbiy qismlar, madaniy va ilmiy markazlar, nodavlat tashkilotlar bilan oʻzaro aloqalar yoshlarning tarbiyaviy jarayonga faol jalb etilishini taʼminladi. Motivatsiya tizimlarining takomillashuvi hamda oʻquvchilarning faol ishtirokini ragʻbatlantirish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining sifatini oshirishga xizmat qildi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi taʼlim tizimida tizimli, metodologik asoslangan va innovatsion yondashuvlarga tayangan holda amalga oshirildi. Bu esa yoshlarning Vatan himoyasiga tayyorgarlik tuygʻusini mustahkamlashga, milliy birdamlik va xavfsizlikni taʼminlashga katta hissa qoʻshdi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi taʼlim tizimida yoshlarni milliy gʻurur, fidoyilik va Vatan himoyasiga tayyorgarlik ruhida tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Taʼlim muassasalarida ushbu tarbiyaviy yoʻnalishning samarali amalga oshirilishi pedagogik metodologiyalarni doimiy yangilash, zamonaviy innovatsion yondashuvlarni qoʻllash va davlat hamda jamoat tashkilotlari bilan samarali hamkorlikni yoʻlga qoʻyishni talab etadi.

Shuningdek, yoshlarning tarbiyaviy jarayonga faol jalb qilinishi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining sifatini oshirishda asosiy omil sifatida namoyon boʻladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va interaktiv metodlardan keng foydalanish tarbiyaning samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Shu bois, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini taʼlim tizimida takomillashtirish doimiy izlanish, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish va yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashga qaratilgan keng koʻlamli chora-tadbirlarni amalga

oshirishni taqozo etadi. Bu esa kelajak avlodni Vatan oldidagi burchni anglagan, milliy birdamlikni mustahkamlovchi shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Islomov, A.R. Milliy tarbiya va vatanparvarlik ruhini shakllantirish. Toshkent: Fan, 2022, 256-bet.

2) Karimova, N.M. Ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2023, 134-bet.

3) Rustamov, S.T. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi. Samarqand: Samarqand Universiteti Nashriyoti, 2021, 89-bet.

4) Abdullayeva, Z.S. "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy metodlari", Ta'lim va Tarbiya, 2023, №4, 45-52-bet.

5) Davronov, J.B. Milliy madaniyat va tarbiya. Toshkent: Yoshlar, 2020, 178-bet.

6) O'zbekiston Respublikasi Milliy tarbiya konsepsiyasi, Toshkent, 2021, 12-34-bet.

7) Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy xabarlari, "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida innovatsiyalar", 2022, 56-63-bet.

**CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK
O'QITUVCHISINING KASBIY VA PEDAGOGIK MAHORATINI
RIVOJLANTIRISH USULLARI**

*Aminov Pahlavon Hamid o'g'li,
Buxoro davlat Pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti 2-bosqich
Elektron manzil:*

Annotatsiya: Bugungi kunda harbiy sohada zamonaviy pedagogik yondashuvlar va kasbiy tayyorgarlikning o'zgarishi, harbiy o'qituvchilarga yuqori darajadagi kasbiy mahorat va pedagogik kompetensiya talablarini keltirib chiqarmoqda. O'qituvchi sifatida tayyorgarlik ko'rsatuvchi o'qituvchilarning kasbiy malakasi, o'zlarini pedagogik sohada rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojni taqozo etadi. Yangi avlod rahbarlari va o'qituvchilariga qo'yiladigan talablar, ularning harbiy va pedagogik mahoratiga yuqori e'tibor qaratilishini taqozo etadi

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, zamonaviy pedagog, ta'lim, tarbiya, jangovor ruhiyat, muloqot, ijodkorlik, ko'nikma, faoliyat, kasbiy mahorat, malaka, motivatsiya

Ключевые слова: педагогическое мастерство, современный педагог, образование, воспитание, боевой дух, коммуникация, креативность, навык, деятельность, профессиональное мастерство, компетентность, мотивация

Key words: *pedagogical mastery, modern pedagogue, education, upbringing, combat spirit, communication, creativity, skill, activity, professional mastery, competence, motivation*

Kirish. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi o'z faoliyatida yuqori kasbiy mahorat va pedagogik kompetensiyalarni birlashtirgan shaxs bo'lib, ta'lim va tarbiya jarayonlarini samarali tashkil etish orqali o'quvchilarga bilim va ko'nikmalarni berish vazifasini bajaradi. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi o'z faoliyatida yuqori darajadagi kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashi kerak. Kasbiy mahoratning tarkibiy qismlari orasida harbiy strategiya, taktika, jangovar tayyorgarlik, o'quv dasturlari, normativ hujjatlar va boshqa harbiy bilimlar mavjud. Pedagogik va psixologik bilimlar ham kasbiy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Harbiy rahbar o'quvchilarni harbiy xizmatga tayyorlash, jangovar vazifalarni bajarishga tayyorlash, va intizomni mustahkamlashga mas'uldir. Bu faoliyatda etika, motivatsiya, qarorlar qabul qilish va rahbarlik ko'nikmalari muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot maqsadi. Yangi harbiy texnologiyalar va metodikalar, o'quv dasturlari va usullarining joriy qilinishi, o'qituvchining kasbiy va pedagogik mahoratini doimiy ravishda oshirib borishni talab qiladi. Bu esa, o'z navbatida, harbiy rahbarlarning o'qituvchilik faoliyatini samarali tashkil etish va o'quv jarayonini yuqori darajada olib borish zaruriyatini yaratadi. Pedagogik va kasbiy mahoratning o'zgarishi harbiy rahbarlarning pedagogik mahoratini rivojlantirish, o'qitish va rahbarlik faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi[1]. Ularning kasbiy va pedagogik kompetensiyalarini yaxshilash, o'quv jarayonini interaktiv va zamonaviy metodlar bilan olib borishni ta'minlaydi. Bu jarayon nafaqat harbiy tayyorgarlik, balki umumta'lim sohasida ham muhim o'rin egallaydi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. O'qituvchining pedagogik vazifalari va roli ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning bilim olish va rivojlanish jarayonida asosiy yo'naltiruvchi va motivatsion kuchlardan biridir. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi ta'lim berish bilan birga o'quvchilarning tarbiyaviy va ruhiy o'sishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi[2]. O'qituvchi o'zining zaif tomonlarini aniqlab, o'z mahoratini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan o'zgartirishlarni amalga oshirishi mumkin. Sinovlar o'qituvchining o'quvchilarga yangi metodlarni qo'llashga tayyorligini aniqlaydi. Bu metodlar o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashgan bo'lishi kerak. Sinov natijalari o'qituvchining pedagogik strategiyalarini tekshirishga yordam beradi. O'qituvchilar va o'quvchilarning intervyulari va so'rovnomalari orqali sinov natijalari sifatli tahlil qilinadi. O'qituvchilar o'z faoliyatini va sinov jarayonlarini o'z-o'zini baholash orqali tahlil qilishlari mumkin. Bu pedagogning o'z-o'zini rivojlantirish uchun kerakli ma'lumotlarni olishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. O'qituvchi o'quvchilarning psixologik holatini inobatga olib, ularni ruhiy va emotsional jihatdan tarbiyalaydi. O'quvchilarni stressdan xoli qilish, ularda o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish va ijtimoiy muammolarga qarshi kurashish ko'nikmalarini o'rgatish muhimdir. Shuningdek, o'qituvchi o'quvchilarning iqtidorini rivojlantirish va o'z qobiliyatlarini anglashga yordam beradi. O'qituvchining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda o'qish va

o'zini rivojlantirishga bo'lgan motivatsiyani shakllantirishdir. Bu o'quvchilarni muvaffaqiyatga erishish uchun rag'batlantiradi va ularga o'z maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan energiya va ishtiyoqni beradi. O'qituvchining pedagogik roli nafaqat o'quvchilarga bilim berish, balki ularning tarbiyasiga, shaxsiy rivojlanishiga va hayotga tayyorlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi o'quv jarayonini yanada samarali qilish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llaydi. Bu, o'quvchilarning harbiy tayyorgarlik va pedagogik mahoratini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Chaqiruvqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni (masalan, simulyatsiyalar, interaktiv mashg'ulotlar, multimedia vositalari) ta'lim jarayoniga kiritadi[3]. O'qituvchining pedagogik vazifalari va roli ta'lim va tarbiyaning barcha jihatlarini o'z ichiga oladi. Ularning o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularni tarbiyalash, shaxsiy rivojlanishga ko'maklashish, va ijtimoiy-axloqiy jihatdan shakllantirishda muhim roli bor.

Xulosa. Chaqiruvqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi kasbiy va pedagogik mahoratini rivojlantirish jarayoni o'qituvchining ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarga sifatli bilim berish, hamda ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkonini yaratadi. O'qituvchilarni malaka oshirish, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni joriy etish, shuningdek, psixologik yondashuvlarni qo'llash ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning o'z faoliyatlarini doimiy ravishda tahlil qilish va baholash, kelajakdagi pedagogik tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishlarni ochib beradi. Bu jarayon o'qituvchilarning kasbiy va pedagogik mahoratlarini oshirish va ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish imkoniyatini taqdim etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Yo'ldashev J.O'. Umumiy pedagogika. O'quv qo'llanma. Toshkent 2017. 342 b.
- 2) Raximov F.B. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari Darslik. 2022.- 151 b.
- 3) Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya. O'quv qo'llanma T.;Fan, 2004.-123 b.

HARBIY KADRLARNI TARBIYALASHDA KASBIY MAHORATNING O'RNI VA ROLI

*So'takov To'rabek Ramazonovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi.
Raxmatullayev Ilyos Xamroqul o'g'li
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi.*

Kalit so'zlar: Harbiy xizmat, Mudofaa, mahorat, Jangovor shaylik, amaliy ko'nikma, axloq, kasb, xizmat, ofitser, jamoat fikri

Ключевые слова: Военная служба, Оборона, мастерство, Боевая готовность, практические навыки, этика, профессия, служба, офицер, общественное мнение

Key words: *Military service, Defense, skill, Combat readiness, practical skills, ethics, profession, service, officer, public opinion*

Ushbu maqolada Qurolli Kuchlarning yuqori jangovar shayligini oshirishda shaxsiy tarkib faoliyatining samaradorligi, kasbiy mahoratining takomillashuvi har bir harbiy xizmatchining o'z ustida ishlashi, o'z o'zini rivojlantirishi, takomillashtirib borishi bilan bog'liq jarayonlar haqida fikr yuritilgan.

Respublikamiz mudofaa qobiliyatini mustahkamlash vazifalarini hal etishda, Qurolli Kuchlar jangovar shayligini oshirishda ofitserlar tarkibi katta rol o'ynaydi. Ular armiyaning po'lat qalqonidir. Harbiy bilim va amaliy ko'nikmalari, jangovar an'analari va axloqiy jihatdan namuna bo'lgan holda ofitserlar korpusi armiyamiz jangovar qudratini oshirishda asosiy shakllantiruvchi kuch sifatida chiqmoqda. Ular shaxsiy tarkibga jangovar bilim beradi, Vatan himoyachilarini o'qitadi, qo'shinni boshqaradi, jang maydonida jangni tashkil etadi, urushda g'alabani ta'minlaydi. Ularning mehnati tufayli armiya ma'naviy – axloqiy Xaot, shon – sharaf, intizom va vatanparvarlik maktabiga aylanadi.

Mohiyatan ofitserlar – bu harbiy muassasa yuragi. Shu sababli yaxshi ofitserlar korpusini vujudga keltirish davlat ahamiyatiga molik vazifadir. Bu esa ofitserlarda quyidagi sifatlarning shakllantirilishini talab qiladi:

- 1) harbiy kasb ustasi bo'lish (harbiy professional);
- 2) murakkab vazifalarni yechishda o'ziga ma'suliyat olish;
- 3) tashkilotchilikni o'z vaqtida anglash va qo'llash, shaxsiy tarkib matonati va shijoatini safarbar qilish;
- 4) qo'l ostidagilar bilan ishlash va tarbiya qilish.

Harbiy tarbiya o'z mamlakati, Qurolli Kuchlar, kasbi, xizmati bilan faxlanish, o'z burchi va g'ururini his etish, kasbiy mahoratini oshirishga intilish, shaxsiy mas'uliyatni oshirish, o'z hamkasblariga g'amxo'rlik va hurmat bilan qarash, harbiy jamoani birlashtirish sifatlarini shakllantirishga qaratilishi kerak.

Shaxsiy tarkib faoliyatining samaradorligi, kasbiy mahoratining takomillashuvi har bir harbiy xizmatchining o'z ustida ishlashi, o'z o'zini rivojlantirishi, takomillashtirib borishi bilan bog'liq bo'ladi. Shaxs o'z ustida ishlashi natijasida o'z bilimi doirasini kengaytiradi, ko'nikma va malakalarini takomillashtiradi, xulqi, fe'l atvoridagi nuqsonlarni yo'qotishga intiladi.

Ofitser va askarlarning mustaqil rivojlanishi o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan ikki jarayonda, ya'ni mustaqil tarbiya va mustaqil ta'lim jarayonida amalga oshiriladi. Bu har ikkala jarayon o'ziga xos xususiyatlarga o'zining mazmuniga shakl va metodlariga ega bo'lib doimo bir-birini to'ldirib boradi.

Mustaqil tarbiya – insonning o'zida ijobiy xislatlarni shakllantirish va rivojlantirish hamda salbiy xislatlarni yo'qotish yo'lidagi ongli faol maqsadli faoliyatidir. Mustaqil tarbiyaning ichki asosini insonning quyidagi qobiliyatlari tashkil etadi[1]:

- o'zi haqida qayg'ura olishi;
- o'z ishi va kelajagi haqida o'ylashi;
- o'ziga chetdan nazar sola olishi;
- o'z qobiliyati kuchi va imkoniyatlariga to'g'ri va haqqoniy baho bera olishi;

- o'z kamchiliklarini va nojo'ya hatti-harakatlarini ko'rishi xulosa chiqarishi va bartaraf eta olishi;

- o'ziga nisbatan tanqidiy munosabatda bo'la olishi;

- o'z harakatlari va turmush tarzi uchun mas'uliyat his etishi;

- oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish yo'lida qat'iyat bilan harakat qilishi.

Mustaqil tarbiya murakkab aqliy axloqiy ma'naviy va irodaviy jarayondir. Bu jarayon davomida shaxsning o'ziga va atrofdagilariga nisbatan ongli maqsadli va tanqidiy munosabatda bo'lishi talab qilinadi.

Hozirgi islohotlar sharoitida yangi jamiyat fuqarosini tarbiyalash, milliy istiqloq, o'zligini anglash tuyg'usini har bir kishi ongiga singdirish va uning ongli e'tiqodiga aylantirish, hozirgi davr talabi darajasida bilimli, uning ma'naviy dunyosini boyitish kabi ulkan vazifalar eng dolzarb masalalardir.

Bu sharoitlarda harbiy jamoalarning jipslashishlarini yanada kuchaytirish, jamoatchilik ruhini mustahkamlash, hamma qismlarda va bo'linmalarda sog'lom ma'naviy - psixologik muhitni yaratish, o'qishda va xizmatda muvafaqqiyatga erishish va harbiy tayyorgarlikni oshirishda muhim vazifalardan biridir. Har bir yosh jangchi, katta avlod oldida, harbiy estafetani ishonchli davom ettirishi, O'zbekiston Qurolli Kuchlarining harbiy shon – shuhrati va sharafini qadrlashi, Vatan himoyachisi - harbiy unvonini sharaflashi kerak[2].

Hozirgi kun tajribalariga tayangan holda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining harbiy jamoalarida jamoat fikrlarini o'rganish va shakllantirish zarurdir.

Jamoat fikri – alohida harbiy xizmatchilar fikrining oddiy yig'indisidir. U ayrim fikrlarni baholash yig'indisi majmuini o'z ichiga oladi, bunda harbiy jamoa yoki alohida harbiy xizmatchilarning faoliyati, axloq-odobi, harakati turli umumijtimoiy va xizmat jarayonidagi hodisalarga nisbatan umumiy yoki ustun turadigan munosabatlarni aks ettiradi.

Harbiy jamoaning fikrlari insonlarning o'zaro munosabati va aloqasi jarayonida fikr-mulohaza, maslak, his-tuyg'ularning doimiy almashishida, odob va mafkuraning muayyan ta'sirida rivojlanadi va tashkil topadi.

Komandirning shaxsiy tarkib bilan ishlash bo'yicha o'rinbosari oldida turgan o'rganish ob'ekti, jamoat fikrini o'rganish tartibi, vaqti va vositalarining mavjudligiga bog'liq holda turlicha bo'lishi mumkin, ya'ni so'rov, kuzatish, tahlil qilish, eksperiment, so'rov varaqasini to'ldirish, bevosita muloqotda bo'lish va boshqalar.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) U.I.Ma'murov Harbiy qismda tarbiyaviy ishlar metodikasi O'quv qo'llanma Toshkent 2012-yil 13-16-b.

2) S.S.Xo'jayeva Pedagogika nazariyasi o'quv uslubiy qo'llanma Buxoro-2005. 3.“Yangi asr avlodi”. Toshkent 2005-yil.

YOSHLAR ONGIDA VATANPARVARLIK TUYG'ULARINI UYG'OTISHNING O'ZIGA XOSLIK XUSUSIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

*Xamrakulov O'tkirjon Maxmudovich
Farg'ona Davlat Universiteti,
falsafa fanlari bo'yicha izlanuvchi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlar ongida Vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otishdagi o'ziga xoslik xususiyatlari hamda bu jarayonni takomillashtirishning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilinadi. Maqolada Vatanparvarlik tarbiyasining tarixiy, ijtimoiy va ma'naviy mezonlari, shuningdek, zamonaviy sharoitda yoshlar ongiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar muhokama qilinadi. Pragmatik va konseptual yondashuvlar orqali amaliy takliflar ilgari suriladi

Аннотация: В статье анализируются особенности пробуждения патриотических чувств в сознании молодёжи, а также научно-теоретические основы совершенствования этого процесса. Рассматриваются исторические, социальные и духовные критерии патриотического воспитания, а также основные факторы, влияющие на сознание молодёжи в современных условиях

Annotation: The article analyzes the features of awakening patriotic feelings in the consciousness of young people, as well as the scientific and theoretical foundations for improving this process. Historical, social and spiritual criteria of patriotic education are considered, as well as the main factors influencing the consciousness of young people in modern conditions. Practical proposals are put forward using pragmatic and conceptual approaches

Kalit so'zlar: Vatanparvarlik, yoshlar, ong, milliy qadriyat, tarbiya, ijtimoiy-falsafiy tahlil, milliy g'oya

Ключевые слова: Патриотизм, молодежь, сознание, национальная ценность, образование, социально-философский анализ, национальная идея

Key words: Patriotism, youth, consciousness, national value, education, socio-philosophical analysis, national idea

Практические предложения выдвигаются с использованием прагматических и концептуальных подходов.

Kirish. Har bir millatning barqarorligi va taraqqiyoti, avvalo, yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga, ayniqsa, ularda Vatanga muhabbat, sadoqat va fidoyilik tuyg'ularining shakllanishiga bog'liq. O'zbekistonda ham yoshlar siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida Vatanparvarlik tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ammo globallashuv sharoitida yoshlar ongidagi qarashlar va afzalliklar tez o'zgarmoqda, shu boisdan Vatanparvarlikni shakllantirish usullarini ham takomillashtirish talab etiladi.

Har bir millatning barqarorligi va taraqqiyoti, avvalo, yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga bog'liq. Ayniqsa, yoshlarda Vatanga muhabbat, unga sadoqat va fidoyilik tuyg'ularini shakllantirish orqali jamiyatning ma'naviy poydevori mustahkamlanadi. Bu esa nafaqat bugungi kunning, balki kelajak avlodning ham barkamol shaxs sifatida voyaga yetishida hal qiluvchi omil sanaladi.

Asosiy qism

Vatanparvarlikning ijtimoiy-falsafiy mohiyati

Vatanparvarlik — bu faqat tuyg‘u yoki muhabbat emas, balki shaxs ongidagi faol ijtimoiy pozitsiya, fidoyilik va mas‘uliyatning ifodasidir. Falsafiy nuqtai nazardan Vatanga bo‘lgan munosabat insonning o‘zligini anglash jarayonida asosiy o‘rin tutadi. Bu tuyg‘u faqat ta‘lim orqali emas, balki milliy an‘analari, tarixiy xotira, urf-odatlar va ijtimoiy muhit orqali ham shakllanadi.

Vatanparvarlik – bu insonning o‘z Vataniga bo‘lgan muhabbati, sadoqati va uning ravnaqi uchun fidokorona xizmat qilishga tayyorligi bilan tavsiflanadigan yuksak ma‘naviy-axloqiy tuyg‘udir. U millat, davlat va jamiyat manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo‘yish, milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an‘analarni hurmat qilish asosida shakllanadi. Vatanparvarlik faqat hissiy holat emas, balki chuqur falsafiy, ma‘naviy, axloqiy va ijtimoiy mazmunga ega bo‘lgan murakkab ijtimoiy jarayondir.

Vatanparvarlikning ijtimoiy mohiyati

Ijtimoiy nuqtai nazardan vatanparvarlik:

- jamiyat a‘zolari o‘rtasida birdamlikni, millat va davlat atrofida birlashishni ta‘minlaydi;

- umummilliy maqsadlar sari harakat qilishni rag‘batlantiradi;

- yosh avlod tarbiyasida muhim omil sifatida xizmat qiladi;

- ijtimoiy barqarorlik va milliy xavfsizlikni mustahkamlaydi.

Shu jihatdan vatanparvarlik jamiyatning ma‘naviy ustuni sifatida namoyon bo‘ladi.

Vatanparvarlikning Falsafiy mohiyati

Falsafiy jihatdan vatanparvarlik:

- insonning o‘zligini, shaxsiy va milliy o‘ziga xosligini anglash bilan bog‘liq;

- “men” va “biz” tushunchalari o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta‘minlovchi ma‘naviy bog‘lovchi vosita;

- insonning Vatan, jamiyat, xalq, tarix, qadriyatlar va kelajak oldidagi mas‘uliyatini anglatadi;

- ong va ma‘rifat darajasi bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanadi.

Falsafiy nuqtai nazardan vatanparvarlik insonning ezgu maqsadlarga intilishi, ma‘naviy kamolot sari harakat qilishidagi asosiy ma‘naviy manbadir.

Vatanparvarlik – bu yuksak ma‘naviy va falsafiy qadriyat bo‘lib, u faqat tarixiy xotira emas, balki jamiyatning kelajagi, uning barqarorligi va taraqqiyoti uchun zarur ruhiy-ma‘naviy poydevordir. Uning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini teran anglash va unga asoslangan tarbiyani amalga oshirish bugungi kunda har bir fuqaro va davlat uchun muhim vazifa sanaladi

Yoshlar ongidagi o‘ziga xoslik xususiyatlari

Bugungi yoshlar axborotlashgan, tezkor o‘zgaruvchan dunyoda hayot kechirmoqda. Ulardagi Vatanga nisbatan munosabat individual tafakkur, emotsional ta‘sir va ijtimoiy media orqali shakllanadi. Shu bois, ularning ongiga ta‘sir o‘tkazishda an‘anaviy uslublar bilan birga interaktiv, zamonaviy metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Yoshlar – har qanday jamiyatning faol, yangilikka intiluvchan va taraqqiyotga muhtoj qatlami hisoblanadi. Ularning ongidagi o‘ziga xosliklar nafaqat shaxsiy

rivojlanishga, balki butun jamiyatning kelajagiga ham ta'sir ko'rsatadi. Yoshlar ongidagi o'ziga xoslik deganda, ularning tafakkuri, dunyoqarashi, qadriyatlarga bo'lgan munosabati va ijtimoiy faolligi kabi jihatlarni tushunish mumkin.

Yoshlar ongidagi o'ziga xoslik xususiyatlari:

Idealizm va orzuqoshlik: Yoshlar aksar holda hayotga romantik, orzuviy nuqtai nazardan qaraydilar. Ular kattalarga nisbatan kelajak haqida ko'proq orzu qilishadi va o'zlarining jamiyatdagi o'rnini yaxshilashga intiluvchan bo'ladilar.

Tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish: Zamonaviy yoshlar axborot manbalarining ko'pligi tufayli voqelikka nisbatan tanqidiy qarashni shakllantirmoqdalar. Bu esa ularda mustaqil fikr va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Texnologik ong ustunligi: Sifrovizatsiya davri yoshlar ongida axborotni tez anglash, tahlil qilish va o'zlashtirish qobiliyatini shakllantirdi. Ularda raqamli tafakkur, innovatsion yondashuv va internet madaniyati ustuvorlik kasb etmoqda.

Ijtimoiy adolatga intilish: Yoshlar ko'p hollarda jamiyatdagi kamchiliklarga befarq bo'lishmaydi. Ular inson huquqlari, tenglik, imkoniyatlar yaratilishi kabi masalalarga nisbatan faol munosabatda bo'ladilar.

Individuallik va shaxsiy erkinlikka intilish: Bugungi yoshlar o'zligini anglash, shaxsiy rivojlanishga erishish, erkin fikr bildirishga katta e'tibor qaratadi. Bu esa ularning ongida individuallik va o'zini boshqalardan farqli etib ko'rish ehtiyojini shakllantiradi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat: Yoshlar bir vaqtning o'zida milliy an'analarga muhabbat va global dunyoqarashni uyg'unlashtirishga harakat qilishadi. Ular o'z milliy ildizlariga tayangan holda dunyo maydonida o'z o'rnini topishga intilmoqda.

Yoshlar ongidagi o'ziga xosliklar – ularning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy va intellektual faolligiga ta'sir qiluvchi muhim omildir. Davlat va jamiyat tomonidan yoshlar ongidagi ushbu xususiyatlarni to'g'ri yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash, ularda ijobiy dunyoqarash va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, yoshlar bilan ishlashda zamonaviy yondashuvlar, psixologik va ijtimoiy mexanizmlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Vatanparvarlik tuyg'usini uyg'otishdagi asosiy mexanizmlar

1. Ta'lim tizimi orqali: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida milliy g'oya, tarix, madaniyat va fuqarolik ta'limini chuqurlashtirish.

Sizning fikringiz – "Ta'lim tizimi orqali: maktab va oliy ta'lim muassasalarida milliy g'oya, tarix, madaniyat va fuqarolik ta'limini chuqurlashtirish" – bugungi kunda juda muhim va dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu mavzu yuzasidan maqola yoki tezis yozish uchun quyidagi tarzda kengroq bayon etish mumkin:

Ta'lim tizimi orqali milliy g'oya, tarix, madaniyat va fuqarolik ta'limini chuqurlashtirishning ahamiyati

Bugungi kunda jamiyatni ma'nan yuksaltirish, yoshlarda vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati va milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirishda ta'lim tizimi yetakchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, maktab va oliy ta'lim muassasalarida milliy g'oya, tarix, madaniyat hamda fuqarolik ta'limini chuqurlashtirish orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

Milliy g'oya va tarix ta'limi:

O'quv dasturlariga milliy g'oya va istiqlool g'oyasini singdirish, O'zbekiston tarixini xolis va chuqur o'rgantirish orqali yosh avlodda o'z millatining o'tmishiga nisbatan hurmat va iftixor tuyg'usi shakllanadi.

Milliy g'oya va tarix ta'limi

Har qanday millatning o'zligi, mustaqilligi va barqarorligi, avvalo, uning tarixiy xotirasi va milliy g'oyasi bilan uzviy bog'liqdir. Milliy g'oya millatning hayot falsafasi, maqsad va intilishlarini ifoda etuvchi ruhiy-ma'naviy poydevordir. Bu g'oya yosh avlod ongiga singdirilishi uchun eng samarali vositalardan biri tarix ta'limidir. Tarix fani nafaqat voqealar ketma-ketligini o'rgatadi, balki vatanparvarlik, fidoyilik va millatga sadoqat tuyg'ularini shakllantiradi.

Asosiy g'oyalar

Milliy g'oyaning mazmuni va ahamiyati

Milliy g'oya — millatni birlashtiradigan, uning istiqbolini belgilaydigan mafkuraviy asos. Uning asosida milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, ma'naviy meros, davlatchilik an'analari yotadi.

Tarix ta'limi — milliy g'oyani singdirish vositasi sifatida

Ta'lim jarayonida tarix fanini faqat ma'lumot manbai sifatida emas, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega fan sifatida qarash lozim. O'quvchi tarixiy shaxslar faoliyati, milliy qahramonlar misolida vatanparvarlikni anglaydi.

O'quv jarayonida milliy g'oya va tarix uyg'unligi

Tarix darslariga milliy g'oya bilan bog'liq mavzularni kiritish, interfaol metodlar orqali muhokamalar o'tkazish, tarixiy hujjatlar, video va fotomateriallardan foydalanish bu jarayonni yanada samarali qiladi.

Yoshlarda milliy tafakkurni shakllantirish

Milliy g'oya va tarix ta'limi orqali yoshlarda o'zligini anglash, mustaqil fikrlash, o'z yurti va xalqiga nisbatan mas'uliyat hissini uyg'otish mumkin.

Bugungi globalashuv sharoitida yosh avlod ongida milliy tafakkurni shakllantirish jamiyatning barqarorligi, davlat suvereniteti va milliy qadriyatlarni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy tafakkur — bu millatga xos dunyoqarash, tarixiy xotira, ma'naviy qadriyatlar, an'analalar va urf-odatlar majmuasidir. Uni shakllantirish har bir fuqaroning Vatanga bo'lgan sadoqati, o'zligini anglashi va jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lishiga zamin yaratadi.

Milliy tafakkur tushunchasi va uning tarkibiy qismlari

Milliy tafakkur — xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy dunyosi, madaniyati va an'analarni aks ettiruvchi, muayyan umumiy qarashlarni o'z ichiga olgan ijtimoiy ruhiy holatdir. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Tarixiy xotira – milliy o'tmishni, buyuk ajdodlarni tan olish va ulug'lash.

Madaniy meros – xalq og'zaki ijodi, adabiyot, san'at, arxitektura.

Milliy qadriyatlar – oila, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va boshqalar.

Ijtimoiy ong – milliy manfaatlar, umummilliy g'oyalarga ishonch.

Milliy tafakkurni shakllantirishda ta'lim tizimining o'rni

Yoshlar ongida milliy tafakkurni shakllantirish jarayonida ta'lim muassasalari hal qiluvchi o'rin tutadi. Bu jarayonda:

Darslik va o'quv dasturlari milliy mazmundagi materiallar bilan boyitilishi lozim;

O'qituvchilar milliy ruhdagi tarbiyani beruvchi asosiy shaxslar sifatida tayyorlanishi;

Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar orqali yoshlarda milliy g'urur va faxr tuyg'usi shakllantirilishi kerak.

Ommaviy axborot vositalari va Internetning ta'siri

Axborot makoni orqali yoshlar turli xil g'oyaviy ta'sirlarga duch kelishadi. Shu bois:

Milliy ruhdagi kontentlarni ko'paytirish;

Yosh bloggerlar, jurnalistlar va ijodkorlarni milliy g'oyalar bilan ruhlantirish;

Sotsial tarmoqlarda milliy qahramonlar, tarixiy voqealar haqidagi ma'lumotlarni ommalashtirish maqsadga muvofiq.

Oila va jamoatchilikning ishtiroki

Milliy tafakkur asoslari avvalo oilada shakllanadi. Ota-onalar o'z farzandlariga:

Madaniy va diniy an'analarni o'rgatishi;

Milliy bayramlar va marosimlar mohiyatini tushuntirishi;

Fuqarolik javobgarligi, Vatanga sadoqat kabi xislatlarni singdirishi zarur.

Milliy tafakkurni shakllantirish — bu faqat bir sohaning emas, balki butun jamiyatning umumiy vazifasidir. Ta'lim, oila, jamoatchilik, ommaviy axborot vositalari va davlat siyosatining uyg'unligidagina bu jarayon samarali kechadi. Milliy tafakkurga ega yoshlar esa kelajakda Vatan ravnaqiga munosib hissa qo'shadigan, mustaqil fikrlaydigan va o'z millatining iftixori bo'lgan shaxslarga aylanadi.

Madaniyat va an'analarni o'rgatish:

Ta'lim jarayonida xalqimiz madaniyati, urf-odatlari va milliy merosi haqidagi bilimlar alohida o'rin tutishi kerak. Bu orqali talabalarda milliy identifikatsiya hissi mustahkamlanadi.

Fuqarolik ta'limi:

Fuqarolik jamiyati asoslarini o'rgatish, huquq va majburiyatlar haqida to'liq bilim berish orqali yoshlar mas'uliyatli fuqaro sifatida kamol topadi. Bu ularning faol hayotiy pozitsiyaga ega bo'lishiga xizmat qiladi.

Integratsiya va zamonaviy yondashuv:

Mazkur bilimlar faqat alohida fanlar doirasida emas, balki barcha o'quv predmetlarida integrativ tarzda berilishi maqsadga muvofiq. Masalan, adabiyot, san'at, jismoniy tarbiya, geografiya kabi fanlarda ham milliy qadriyatlarni aks ettirish mumkin.

2. Oila muhiti: Vatanparvarlik tarbiyasida oilaning hissasi beqiyos. Ota-onaning shaxsiy namunasi bola ongiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi.

3. Media va madaniyat: Milliy qahramonlar obrazi, tarixiy filmlar, madaniy tadbirlar orqali yoshlar qalbida g'urur uyg'otish.

4. Fuqarolik jamiyati institutlari: Yoshlar tashkilotlari, volontyorlik harakatlari, harbiy-vatanparvarlik tadbirlari.

Pragmatik yondashuvlar va takliflar

Vatanparvarlikni real hayot misollari orqali anglatish. Masalan, hayotdagi oddiy insonlarning fidoiylilik namunalarini yoshlarga yetkazish.

Ijtimoiy tarmoqlarda patriotik kontentni ko'paytirish, ayniqsa yoshlar ko'p foydalanadigan platformalarda.

Yoshlar orasida fikr yetakchilarini shakllantirish: ular orqali g'oyalarni ommalashtirish.

O'quv dasturlariga tahlilli o'yinlar, interaktiv muhokamalar, hayotiy ssenariylar asosidagi mashg'ulotlarni joriy etish.

Xulosa. Vatanparvarlik tuyg'usi insonning ongi va qalbida o'z-o'zidan shakllanmaydi — bu uzviy ravishda maqsadli tarbiya, ta'sirchan muhit va faol fuqarolik pozitsiyasi natijasida vujudga keladi. Yoshlar ongida bu tuyg'uni uyg'otishda zamonaviy yondashuvlar, ijtimoiy-ruhiy xususiyatlarni hisobga olish va maqsadli targ'ibot ishlarini olib borish alohida ahamiyatga ega. Maqolada ko'rsatilgan taklif va tavsiyalar amaliyotga tatbiq qilinsa, yoshlar qalbida Vatanga muhabbat va sadoqat yanada mustahkamlanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Abdullayev, E. (2020). O'zbekistonda yoshlar siyosati: muammo va yechimlar. Toshkent: "Fan".

2) Karimov, I. A. (1997). Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. T.: O'zbekiston.

3) Хасанов, С. (2022). "Ватанпарварлик тарбиясининг замонавий асослари". ИЖТИМОЙ ФАНЛАР, №3.

4) Ziyoev, Sh. (2023). "Milliy qadriyatlar va yoshlar ongi". Falsafa va hayot, №4.

5) APA (2020). Publication Manual of the American Psychological Association (7th ed.). Washington, DC: APA.

6) Xamrakulov O'.M. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik tuyg'ularini yuksaltirishning konseptual jihatlari, 95-100.

7) Xamrakulov O'.M. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik tuyg'ularini yuksaltirishda pragmatik yondoshuvlar, 110-115.

8) Xamrakulov O'.M. (2025). Yoshlar qalbida vatanparvarlik tuyg'ularini yuksaltirishda milliy qadriyatlarni o'rni, 53-57.

9) Khamrakulov Utkirjon. (2025) Makhmudovich Social And Philosophical Factors In Enhancing The Sense Of Patriotism Among Youth, 1-8.

10) Khamrakulov Utkirjon. (2025) Specific Features of Instilling Patriotic Feelings in Youth, 443-447.

11) Xamrakulov O'.M. (2025). Yoshlarda Vatanparvarlik Tuyg'Usini Yuksaltirishning Ijtimoiy-Falsafiy Omillari, 263-264.

12) Хамракулов У. М. (2025). Социально-философские факторы укрепления чувства патриотизма у молодежи, 122-129.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ДОПРИЗЫВНОЙ ПОДГОТОВКИ

Абдусаломов Улугбек Саттарович
Преподаватель цикла методической
подготовки факультета военного
образования Фер.ГУ

Аннотация: В статье рассматриваются особенности профессиональной деятельности преподавателя начальной подготовки к призыву

Kalit so‘zlar: Ta’lim, zamonaviy bilimlar, pedagogik tajriba, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, ta’lim jarayoni, faollik, maqsad

Ключевые слова: Образование, современные знания, педагогический опыт, интерактивные методы, педагогические технологии, образовательный процесс, активность, цель

Key words: Education, modern knowledge, pedagogical experience, interactive methods, pedagogical technologies, educational process, activity, goal

Сегодня наше государство находится на важных этапах своей истории развития. Исторический процесс изменений продолжается во всех сферах жизни нашего государства и общества. В том числе такие радикальные изменения, то есть реформы, активно осуществляются и в процессе образования и воспитания.

Воспитание молодежи в духе военно-патриотизма, уважения к национальным традициям и ценностям, воспитание духовно зрелого и физически здорового гармонично развитого поколения, надежная защита их прав и интересов, обеспечение заинтересованности и активного участия молодежи в военной службе в масштабных реформах, проводимых в Вооруженных силах, является одной из важнейших актуальных задач сегодняшнего дня.

В соответствии с Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан № 591 от 8 ноября 2023 года в нашей стране принят Устав «Об организации начальной подготовки к призыву в образовательных учреждениях». В настоящем положении рассматривается вопрос начальной допризывной подготовки молодежи и воспитания ее в духе военно-патриотического воспитания как неотъемлемая и неотъемлемая часть целостной образовательно-воспитательной системы, связанной с воспитанием физически и морально здорового поколения, в соответствии с требованиями стратегии действий по развитию Республики Узбекистан в сочетании с передовым национальным и мировым опытом, реальными социально-политическими изменениями в жизни современного Узбекистана. улучшение особое внимание было уделено проблеме.

Национальная программа подготовки кадров определяет комплекс современных требований к педагогу, готовящему конкурентоспособные кадры.

Комплекс взаимосвязанных требований образует обобщенную модель педагога. Согласно обобщенной модели основными требованиями к педагогам являются:

- педагогическое мастерство; умение воспитывать;
- личные качества, обеспечивающие человеческий фактор в учебно-воспитательном процессе;
- умение объективно оценивать и контролировать знания обучающихся и т. д.

Обобщенные квалификационные требования к модели представляют собой «образ» педагога.

Эффективное решение проблемы подготовки кадров нового поколения связано, прежде всего, с подготовкой педагогических кадров, обладающих всесторонними глубокими знаниями, обладающих профессиональной квалификацией, глубоким знанием основ знаний психологии, педагогики, экономики, экологической культуры, юриспруденции и других смежных дисциплин, способных отвечать требованиям современности.

Проведенные наблюдения показывают, что подготовка высококвалифицированных и конкурентоспособных кадров во многом зависит от:

- эффективного взаимодействия образования, науки и производства;
- многообразие видов (типов) образовательных учреждений и программ профессионального образования, в которых отражаются новейшие достижения науки и техники, высшие закономерности и проявления экономики и техники, зависит от того, в какой степени;
- преобразование системы профессионального образования в приоритетную и прибыльную отрасль экономики;
- обеспечение образовательных учреждений современной учебно-методической литературой и создание их материально-технической базы, а также укрепление их финансовых показателей;
- привлечение в систему профессионального образования наиболее квалифицированных преподавателей и специалистов;
- информатизация и компьютеризация учебного процесса;
- применение качественной оценки подготовки кадров и объективной системы контроля;
- проведение психолого-педагогических исследований, посвященных проблемам развития, измерения, качества и поведения, способностей и интеллекта личности, а также профессионального мастерства;
- материальное стимулирование и социальная защита учителей на высоком уровне. Он должен иметь специальность, например, начальную подготовку до призыва, знание одного из иностранных языков и умение пользоваться ИКТ. Говоря об обучении и воспитании подрастающего поколения в духе внедрения системы непрерывного образования, следует отметить, что такая чрезвычайно сложная и многогранная задача может быть реализована только педагогическими кадрами, обладающими высокой квалификацией и педагогическим мастерством.

Поэтому преподавание — это большое искусство. Тот или иной педагог не может легко и спонтанно овладеть этим искусством. Поэтому достичь профессии преподавателя, то есть стать настоящим наставником для здорового поколения, могут только люди, обладающие страстью, страстью, быстро и глубоко понимающие требования времени, последовательно реализующие свой научный, общественно-политический уровень, педагогическое мастерство, досконально вооруженные идеей и идеологией независимости, истинные патриоты и трудолюбивые.

Педагогическое мастерство — это не врожденный талант или наследственная черта, а результат исследований и творческой работы. В этом процессе необходимо, чтобы другие преподавателя изучали, творчески использовали и обогащали свою деятельность передовым опытом педагогического мастерства и опыта передового преподавателя ИКТ. Педагогическое мастерство преподавателя начальной допризывной подготовки в основном проявляется в классе, на аудиторных занятиях. Потому что по своей сути и содержанию учебная деятельность по начальной допризывной подготовки является основной работой преподавателя начальной допризывной подготовки в учебном заведении.

Процессе обучения необходим живой диалог, обмен идеями, искреннее уважение и тесное сотрудничество между учителем и учеником или учениками для достижения основной цели. Урок (лекция) и другие учебные занятия, содержание которых поверхностно, состоит из практического опыта, общего слова и сухого увещания, проводится поверхностно для формальности, не интересуют обучающихся, недостаточно питают их в научном, идейном плане. Более высокая эффективность образовательно-воспитательного процесса обусловлена научным потенциалом преподавателя начальной допризывной подготовки, его авторитетом в глазах молодежи, личностными качествами, научным талантом, опытом и навыками в области образования, а также установленными дружескими отношениями с учеником или студентами.

Эффективность педагогической деятельности также зависит от уровня сформированности педагогических способностей преподавателя начальной допризывной подготовки. Педагогические способности и навыки не формируются у преподавателя легко. Для достижения поставленной цели человеку, выбравшему эту профессию, необходимо непрерывно учиться, учиться и искать, творчески трудиться, быстро постигать реальные реалии своей страны и мира и глубоко чувствовать, насколько важен его труд для страны, для Вооруженных Сил Республики Узбекистан. Поэтому человек, стремящийся стать мастером педагогического мастерства, должен постоянно расширять свои знания, обновлять свои идеи и мысли, оказывающие духовно-нравственное воздействие на ученика или студента. Для этого ему необходимо много читать и учиться. При оценке педагогических навыков преподавателя начальной допризывной подготовки важно, насколько хорошо он умеет организовывать обучение.

Главной задачей преподавателя является организация всех видов занятий и других видов учебных занятий в системе непрерывного образования. Таким

образом, научный уровень преподавателя отражается в его отношении к своему долгу, его энтузиазме в обучении молодежи, его педагогическом мастерстве и, прежде всего, в его способности преподавать качественно. Уровень оценки деятельности преподавателя-предметника также определяется качеством урока и других видов деятельности.

Учебное занятие, организованное преподавателем, в совершенстве владеющим искусством преподавания, не только является средством передачи глубоких военных знаний, но и служит отражением процветания независимого Узбекистана, уверенности в завтрашнем дне, в том, на что способен интеллект и труд нашего народа, что необходимо для того, чтобы стать достойным гражданином и верным строителем общества.

В заключение хочу сказать, что прежде всего наша молодежь, призванная на военную службу, должна быть во всех отношениях довольна уроками своих тренеров. Пусть у них пробудятся романтические мечты, разовьется их мышление, возрастет их тяга к практической деятельности, творческим способностям, учебе и военной службе. Пусть они почувствуют, что приобрели знания и навыки, духовную пищу, а не просто оценки, полученные после обучения. Для этого учитель начальной допризывной подготовки должен, прежде всего, в совершенстве овладеть своей наукой и методами, приемами и средствами ее преподавания, достичь вершин культуры, присущей учителю-тренеру, уметь выражать уважение и любовь к своим ученикам, заинтересовать их военной службой, а также знать и понимать их душевные состояния, уметь сдержанно управлять своими эмоциями, проявлять высокую культуру речи и социальная активность, особенно, должен быть пропагандистом военно-патриотической и духовно-культурной работы среди населения.е надолго остается в памяти молодежи и оказывает положительное влияние на формирование ее веры и идеологии. Таким образом, научный уровень преподавателя отражается в его отношении к своему долгу, его энтузиазме в обучении молодежи, его педагогическом мастерстве и, прежде всего, в его способности преподавать качественно. Уровень оценки деятельности преподавателя-предметника также определяется качеством урока и других видов деятельности.

Учебное занятие, организованное преподавателем, в совершенстве владеющим искусством преподавания, не только является средством передачи глубоких военных знаний, но и служит отражением процветания независимого Узбекистана, уверенности в завтрашнем дне, в том, на что способен интеллект и труд нашего народа, что необходимо для того, чтобы стать достойным гражданином и верным строителем общества.

В заключение хочу сказать, что прежде всего наша молодежь, призванная на военную службу, должна быть во всех отношениях довольна уроками своих тренеров. Пусть у них пробудятся романтические мечты, разовьется их мышление, возрастет их тяга к практической деятельности, творческим способностям, учебе и военной службе. Пусть они почувствуют, что приобрели знания и навыки, духовную пищу, а не просто оценки, полученные после обучения. Для этого учитель начальной допризывной подготовки должен,

прежде всего, в совершенстве овладеть своей наукой и методами, приемами и средствами ее преподавания, достичь вершин культуры, присущей учителю-тренеру, уметь выражать уважение и любовь к своим ученикам, заинтересовать их военной службой, а также знать и понимать их душевные состояния, уметь сдержанно управлять своими эмоциями, проявлять высокую культуру речи и социальная активность, особенно, должен быть пропагандистом военно-патриотической и духовно-культурной работы среди населения. Только тогда наша молодежь, будущее нашей страны и Вооруженных Сил, будет с большим уважением и глубокой благодарностью вспоминать имена своих наставников. Для этого каждый преподаватель начальной допризывной подготовки должен обладать соответствующими знаниями по своему предмету, высокой профессиональной подготовкой и высокими моральными качествами, как указано в Законе Республики Узбекистан «Об образовании».

Список литературы.

- 1) Азизходжаева Н.Н.4. Положение о начальной подготовке к призыву Республики Узбекистан, Т., 2023 г.
- 2) Закон Республики Узбекистан «Об образовании» (новая редакция),
- 3) Т. 2020 год. «ЭКОНОМИКА», 2019. –183 стр.
- 4) Концепция патриотического воспитания молодежи Республики Узбекистан, Т., 2023.
- 5) Положение о начальной подготовке к призыву Республики Узбекистан, Т., 2023 г.
- 6) Закон Республики Узбекистан «Об образовании» (новая редакция),
- 7) Т. 2020 год.

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISIDA TARIXIY MANBALAR ASOSIDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

*Axmadova Azizabonu Chori qizi,
Buxoro davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti,
O‘zbekiston, Buxoro shahri,*

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, kompetensiya, tarixiy manbalar, boshlang‘ich ta’lim, milliy qadriyatlar, tarbiya, pedagogik yondashuv

Ключевые слова: патриотизм, компетенция, исторические источники, начальное образование, национальные ценности, воспитание, педагогический подход

Key words: patriotism, competence, historical sources, primary education, national values, upbringing, pedagogical approach

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, ularning ongiga vatanparvarlik tuyg‘ularini singdirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ta’lim tizimi esa bu jarayonning eng muhim bo‘g‘ini sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning dunyoqarashi shakllanib, ularda Vatanga muhabbat, ajdodlarga hurmat kabi sifatlar paydo bo‘ladi.

Shu nuqtai nazardan, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida ularning vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada tarixiy manbalardan foydalanish samarali pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tarixiy manbalar asosida vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- vatanparvarlik kompetensiyasining mazmunini aniqlash;
- tarixiy manbalarning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish;
- samarali metod va usullarni ishlab chiqish;
- talabalar faoliyatida ushbu kompetensiyani shakllantirish yo'llarini aniqlash.
- Vatanparvarlik kompetensiyasining mazmuni.

Vatanparvarlik kompetensiyasi – bu shaxsning o'z Vataniga sadoqatli bo'lishi, milliy qadriyatlarni hurmat qilishi va jamiyat manfaatlari yo'lida faol harakat qilishga tayyorligini ifodalovchi integrativ sifatdir.

U quyidagi komponentlardan iborat:

- bilim komponenti (tarix, madaniyat, qadriyatlar haqida bilim);
- emosional komponent (Vatanga muhabbat, faxr tuyg'usi);
- faoliyat komponenti (ijtimoiy faol ishtirok, mas'uliyat).

Prezidentimiz ta'kidlaganidek, xalq manfaatlariga xizmat qilish eng oliy qadriyat hisoblanadi. Bu esa vatanparvarlik kompetensiyasining asosini tashkil etadi.

Tarixiy manbalarning pedagogik ahamiyati

Tarixiy manbalar – bu o'tmish haqida ma'lumot beruvchi yozma, og'zaki va moddiy manbalardir. Ular orqali yosh avlod o'z tarixini, ajdodlari hayotini va milliy qadriyatlarni o'rganadi.

Tarixiy manbalar quyidagi imkoniyatlarga ega:

- milliy ong va tarixiy xotirani shakllantiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- axloqiy tarbiyani kuchaytiradi;
- o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi.

Ilmiy anjuman materiallarida ham tarixiy xotira ma'naviyatning asosi sifatida baholanadi. Bu esa tarixiy manbalarning tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Tadqiqotni tashkil etish metodikasi

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy adabiyotlar tahlili;
- pedagogik kuzatish;
- suhbat va savol-javob;
- tajriba-sinov ishlari.

Amaliy mashg'ulotlarda quyidagi metodlar qo'llanildi:

- tarixiy matnlarni tahlil qilish;
- muammoli vaziyatlar yaratish;
- guruhli munozaralar;
- rolli o'yinlar.

Bu metodlar talabalarning faolligini oshirib, ularning bilimlarini chuqurlashtirishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarixiy manbalar asosida tashkil etilgan darslar talabalar ongida vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xususan:

talabalar tarixiy shaxslar faoliyatidan ibrat oladi;

milliy qadriyatlarga hurmat ortadi;

ijtimoiy faollik kuchayadi.

Oliy Majlisga murojaatnomalarda ham yoshlar tarbiyasi ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu esa tadqiqot natijalarining dolzarbligini tasdiqlaydi.

Quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

tarixiy manbalardan dars jarayonida keng foydalanish;

interaktiv metodlarni qo'llash;

milliy qahramonlar hayotini o'rganish;

mustaqil tadqiqot ishlari tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy manbalar asosida vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur jarayon:

talabalarning ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi;

milliy ongni shakllantiradi;

pedagogik faoliyat samaradorligini oshiradi.

Kelgusida ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni kengaytirish zarur.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz". Tom I. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 592 b.

2) Mirziyoyev Sh.M. "Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir". Tom II. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 508 b.

3) Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnoma. T.: O'zbekiston, 2018. – 80 b.

4) Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnoma // Xalq so'zi; 2020. 29 dekabr.

5) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2008. - B. 177 -180; 187-188.

6) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2010. - B. 40-41; 47-49; 171-173; 173-175.

7) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxor. 2011. - B. 89-91; 100-102.

8) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2012, - B. 71-73; 88-90; 111-113; 201-203.

BOBUR HAYOTI VA ASARLARINI O'RGANISH ORQALI YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING AHAMIYATI

Sultonov Ozodbek Ulug'bek o'g'li

*Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti
1-bosqich talabasi.*

Temirov Adhambek O'ktam o'g'li

*Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti
1-bosqich talabasi.*

Kalit so'zlar: Boburnoma, ilm-fan, sarkarda, shoir, Harbiy xizmat, Mudofaa, mahorat, Jangovor shaylik, amaliy ko'nikma, axloq, kasb, xizmat, ofitser, jamoat fikri

Ключевые слова: Бабурнаме, наука, полководец, поэт, Военная служба, Оборона, мастерство, Боевая готовность, практические навыки, этика, профессия, служба, офицер, общественное мнение

Key words: Baburnama, science, commander, poet, Military service, Defense, skill, Combat readiness, practical skills, ethics, profession, service, officer, public opinion

Ushbu maqolada Bobur ijodidagi Vatan mavzusi, vatanparvarlik tushunchasi nafaqat she'riyatida, balki uning o'zbek adabiyotida nasrda yozilgan dastlabki tarixiy, badiiy, ilmiy, noyob qomusiy asari "Boburnoma" haqida fikr yuritilgan.

Kirish. Yuksak madaniyatga erishgan har bir xalqning shunday buyuk farzandlari bo'ladiki, ular nafaqat o'z yurti, balki umumjahon tafakkur ahlining hurmat-e'tiborida bo'ladi. O'zbek xalqi tarixida dunyo sivilizatsiyasi rivojiga ulkan hissa qo'shgan ana shunday ulug' allomalar, davlat arboblari ko'plab topiladi. Ularning hayoti va ijodini dunyo olimlari keng miqyosda o'rganib keladilar. Bu fikrimizga, ayniqsa, Zahiriddin Muhammad Bobur ma'naviy merosining jahon ilmi fani, madaniyati va san'atida o'rganilishi, targ'ib-u tashviq etilishi yaqqol misol bo'la oladi.

Hayot zavqi, tabiat go'zalliklaridan zavqlanish, inson va insoniylikni ulug'lash, vatan va vatandoshlarni sevish, avaylash ham Bobur she'riyatida katta o'rin egallaydi.

Vatanparvarlik - insonning o'z yurti manfaatlarini himoya qilish yo'lidagi fidoiyligi, Vatanning har qarich tuprog'i har bir giyohini ko'z qorachig'iday asrashi, uning uchun zarur bo'lganda jonini ham fido etishdir. Boshqacha aytganda, vatanparvarlik - Vatanga bo'lgan mehr muhabbatning e'tiqot va iymon darajasiga ko' tarilishi, ona yurt tarixi, milliy meros va qadriyatlarini bilish va e'zozlash, xalq va millat manfaatlari yo'lida astoydil mehnat qilish, zakovati, mehnati bilan uning boyligiga boylik, qudratiga qudrat qo'shishdir.

Vatanparvarlik - o'z vatanining mustaqilligini asrab-avaylash, uning yo'lida fidokorona mehnat qilish, Vatan posbonligiga tayyor bo'lish, vatan tarixi madaniyatini bilish, faxrlanishdir. Milliy istiqlol mafkurasining asosiy maqsadlaridan biri ham O'zbekistonda yashovchi har bir fuqaroni, birinchi navbatda yosh avlodni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbida insonparvarlik va odamiylik fazilatlarini chuqur singdirishdan iborat.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Bobur ijodida Vatan tushunchasi, Vatanparvarlik tuyg‘usi alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, Bobur shoh bo‘lsa-da, o‘zini g‘arib deb his qiladi. U davlati va saltanatini o‘z diyorida barpo eta olmaganiga afsuslanadi[1]:

Yod etmas emish kishini g‘urbatda kishi,
Shod etmas emish ko‘ngulni mehnatda kishi.
Ko‘nglum bu g‘ariblarda shod o‘lmadi, oh,
G‘urbatta sevunmas emish, albatta, kishi.

Bobur Vatanidan ajralib, begona yurtlarga borganidan pushaymon bo‘ladi. Yo‘l qo‘ygan xatosini “taqdir”dan deb biladi. Quyidagi alamli ruboiysi shu haqida:

Tole’ yuqi jonimga balolig‘ bo‘ldi,
Har ishniki ayladim, xatolig‘ bo‘ldi.
O‘z yerni qo‘yib, Hind sori yuzlandim,
Yo Rab, netayin, ne yuz qarolig‘ bo‘ldi.

Bobur uchun hech bir yurt o‘z Vatanidek bo‘la olmaydi. Hech qanday davlat Vataniga bo‘lgan muhabbati o‘rnini bosa olmaydi. G‘urbat azoblari esa uni hech tark etmaydi. Uning mana bu mungli ruboiysi bunga yorqin misol:

Hijron qafasida jon qushi ram qiladur,
G‘urbat bu aziz umrni kam qiladur,
Ne nav’ bitay firoq-u g‘urbat sharhin,
Kim, ko‘z yoshi nomaning yuzin nam qiladur.

Bobur ruboiylarida vatanparvarlik - iymon - e’tiqodga aylangan yuksak ma’na-viyat ekanligini, vatanparvarlik - so‘z va ish birligi, Vatanga bo‘lgan muhabbat havoyi va’dalar, balandparvoz so‘zlarda emas, u mehnatda insonning bunyodkorlik faoliyatida namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi.

Boburning “Xazon yafrog‘i yang‘lig‘...” misrasi bilan boshlanuvchi g‘azalidagi baytlarda Vatan sog‘inchi ifodalangan. Shoir kuz manzarasini tasvirlaydi. Umrining oxirlab borayotganini sarg‘ayib to‘kilayotgan xazonlarga o‘xshatadi. Bu bilan insonning dunyoga kelib-ketishi tabiiy bir hol ekanligini ifodalaydi. Aziz yurtini esa “sabz-u xurram”, ya’ni doimo yashil-u ko‘rkam, gul kabi gullab, ochilib turishini va umrbod shunday qolishini juda istaydi[2]. Chunki muqaddas Vatangina hech qachon so‘lmas va hamisha abadiy ekanligini ta’kidlaydi:

Xazon yafrog‘i yanglig‘ gul yuzung hajrida sarg‘ardim,
Ko‘rub rahm aylagil, ey lolaruh, bu chehrai zardim.
Sen, ey gul, qo‘ymading sarkashligingni sarvdek hargiz,
Ayog‘ingga tushub, bargi xazondek muncha yolbardim.
Latofat gulshanida gul kibi sen sabz-u xurram qol,
Men archi dahr bog‘idin xazon yafrog‘idek bordim.

Bobur ijodidagi Vatan mavzusi, vatanparvarlik tushunchasi nafaqat she’riyatida, balki uning o‘zbek adabiyotida nasrda yozilgan dastlabki tarixiy, badiiy, ilmiy, noyob qomusiy asari “Boburnoma”da ham tilga olinadi. Masalan, Bobur “1526 yil voqealari” bayonida Hindiston haqida yozar ekan, uning tabiat manzaralarini o‘z yurtiga qiyoslab tasvirlaydi: “Hindustondakim, oqar suv hargiz bo‘lmas, chashma

xud ne tilar. Adyonan chashma dam kim bor, yerdin zax suyidek sizib chiqar. Ul yerning chashmalaridek qaynab chiqmas...”.

“Boburnoma”da Movarounnahr va Xurosondagi turli joylarning tavsifini berilar ekan, muallif boshqa ko‘plab jihatlar qatori, muayyan hududning nabototi, o‘tloqlari, tog‘lari, ularda o‘sadigan o‘simliklarning tabiiy xususiyatlarini ham aniq tasvirlaydi. Bunday tasvirlar tarjimalarda ham boburona ifodalanganiga va ayrim o‘rinlarda muallif uslubidan chekinganiga ham guvoh bo‘lamiz. Bu tasvirlarda, asosan, muayyan joy boshqa manzillar bilan qiyoslash orqali ifodalangani bois adib istiqloq yillarida Bobur asarlarining ilmiy va ommabop nashrlari uzluksiz va tizimli ravishda zahmatkash olimlarimiz — akademik Aziz Qayumov, professor Saidbek Hasanov, Abdug‘afur Abdurashidov, Hasanxo‘ja Muhammadxo‘jayev, Vahob Rahmonov, Ergash Ochilovlar tomonidan amalga oshirib kelinmoqda[4].

Yuqorida zikr etilgan ma’lumotlar Bobur ijodi jahon miqyosida tobora ommaviylashib borayotganini ko‘rsatadi. Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarining hozirga qadar o‘ttizdan ortiq jahon tillariga tarjima etilgani, dunyo olimlari tomonidan ulug‘ ajdodimiz merosini har tomonlama tadqiq etishga bo‘lgan qiziqishning kuchayib borayotgani o‘zbek xalqining, O‘zbekistonning xalqaro maydondagi obro‘-e’tiborini yuksaltirishga hissa qo‘shishi shubhasiz.

Xulosa. Muxtasar qilib aytganda, yoshlarni Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarining ahamiyati beqiyos. Zero Bobur inson uchun na davlat va na saltanat, na toj-u taxt, hech bir narsa Vatanga, el-yurt mehriga teng kelolmasligini o‘z asarlarida ta’kidlaydi. Vatandan judolik - inson uchun katta baxtsizlik ekanligini, o‘zga yurtlarda shoh bo‘lsa ham, baribir ko‘ngil qasrining bir chekkasi kemptik ekanligini aytib o‘tadi. Bobur ilmiy va badiiy merosini o‘qib, yoshlarimizda: shunday go‘zal vatanda, mustaqil, tinch va farovon yurtda tug‘ilib o‘sganidan faxr hamda iftixor tuyg‘usi shakllanadi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

- 1) Zahiriddin Muhammad Bobur. Sochining savdosi tushti. Toshkent, 2007.
- 2) Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma (nashrga tayyorlovchi Porso Shamsiyev) Toshkent. “Yulduzcha”. 1989.
- 3) Nosirxo‘jayev S.H., Lafasov M.F... Ma’naviyat asoslari. Toshkent. “fan”. 2002
- 4) A‘zamxo‘jayeva G. Bobur ijodida Vatan mavzusi // O‘zbek tili va adabiyoti. T.; “Fan” 2013. 1-son.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБЩЕНИЕ ВОЕННОГО ПЕДАГОГА С КУРСАНТАМИ ХИКМАТОВ АНВАР ИЗАТУЛЛАЕВИЧ, ДОЦЕНТ

*факультета военного образования
Бухарского государственного
педагогического института*

Профессиональное общение — это особенное общение, специфика которого обусловлена различными социально-ролевыми и функциональными позициями субъектов этого общения.

Kalit so'zlar: *So'z muammosi, nutq, san'at, ta'lim jarayoni, demokratik, avtoritar, kasbiy muloqot*

Ключевые слова: *Проблема слова, речь, искусство, образовательный процесс, демократический, авторитарный, профессиональное общение*

Key words: *Word problem, speech, art, educational process, democratic, authoritarian, professional communication*

Профессиональное общение как и педагогическое общение это многоплановый процесс взаимодействия преподавателя со студентами в образовательном процессе, направленный на создание благоприятного психологического климата, эффективное обучение, воспитание и развитие личности обучающихся. Оно включает обмен информацией, использование различных стилей (демократический, авторитарный и др.) и межличностные отношения.

Целенаправленность профессионального общения это продиктованное целями обучения и воспитания.

Многие важные вопросы этой проблемы были в самом общем виде поставлены и рассмотрены еще Цицероном. Именно ему принадлежит заслуга определения основных коммуникативных задач говорящего: «что сказать, где сказать, и как сказать». В то же время общение – совсем молодая проблема XX столетия. Если в Древней Греции и в Древнем Риме ораторское искусство изучалось в рамках риторики, эвристики и диалектики, то в наши дни проблема речевого общения, в частности педагогического, изучается с точки зрения целого ряда наук: философии, социальной и общей психологии, педагогики и педагогической психологии.

Общение – особый вид деятельности, оно сопровождает все разновидности ее, оно пронизывает деятельность прямо или опосредованно (читая книгу, мы общаемся с ее автором). По этому, если военному педагогу не удастся правильно наладить общение с курсантами, то крайне редко предметная деятельность окажется плодотворной.

Общение между учителем и учеником - одна из основных форм, в которой дошла до нас тысячелетняя мудрость, накопленная человечеством. В Новом Завете христианская доктрина изложена по большей части в виде общения Христа с учениками. Дзэн-буддизм, религиозная философия, почти не знавшая трактатов, складывается из историй о монахах-учителях и их учениках.

Под педагогическим общением, по А.А. Леонтьеву, обычно понимают профессиональное общение преподавателя с учащимися на уроке и вне его, имеющее определенные педагогические функции и направленное на создание благоприятного психологического климата.

Сущность и структура педагогического общения, а также связанная с ними продуктивность – один из актуальнейших вопросов педагогической науки и практики.

Во взаимодействии с педагогом студент не только принимает от него информацию о его настроениях, переживаниях, уровне понимания, но и дает ему «обратную связь» о собственной включенности в процессе общения. Ориентируясь на реакции педагога, студент строит представление о

собственных успехах или неудачах, ошибках или достижениях, у него возникает представление о себе как о личности.

Плодотворное педагогическое общение ставит одной из своих целей задачу повышения уровня межличностных отношений в реальном коллективе студентов. По данным исследований, наиболее привлекательные качества, определяющие межличностные отношения и взаимные симпатии учащихся, – отзывчивость, доброжелательность, искренность, верность слову, а также ряд качеств, связанных с волевой сферой личности. Педагог может и должен опираться в своей работе на имеющуюся систему положительных ценностей учащихся, формируя партнерскую позицию в общении.

Позитивное отношение к личности учащегося и система приемов поощрения – важная часть педагогического общения. Однако само поощрение может быть как эффективным, так и неэффективным.

Педагогическая деятельность учителя характеризуется определенным стилем – устойчивой системой способов, приемов, проявляющихся в различных условиях ее осуществления.

Стиль педагогической деятельности, отражая его специфику, включает: стиль управления, стиль саморегуляции, стиль общения, когнитивный стиль учителя. На стиль педагогической деятельности оказывают воздействие три основных фактора: индивидуально-психологические особенности субъекта деятельности (учителя), особенности самой деятельности, особенности обучающихся: возраст, пол, статус, уровень знаний и т.д. (А.И. Зимняя). Стиль общения В.А. Кан-Калик определяет как индивидуально-педагогические особенности социально-психологического взаимодействия педагога и обучающегося.

На уроке педагогу необходимо овладеть коммуникативной структурой всего педагогического процесса, быть максимально чутким к малейшим изменениям, постоянно соотносить избранные методы педагогического воздействия с особенностями общения на данном этапе. Все это требует от учителя, по мнению Н.А. Березовина, умения одновременно решать две проблемы:

1. конструировать особенности своего поведения (свою педагогическую индивидуальность), своих отношений с учащимися, т. е. стиль общения;
2. конструировать выразительные средства коммуникативного воздействия. Второй компонент постоянно меняется под влиянием возникающих педагогических и соответственно коммуникативных задач. В выборе системы выразительных средств коммуникации важную роль играет сложившийся тип взаимоотношений педагога с учащимися.

Грехнев В.С. выделяет следующие характеристики общения в процессе педагогической деятельности:

общая сложившаяся система общения педагога и учащихся (определенный стиль общения);

система общения, характерная для конкретного этапа педагогической деятельности;

ситуативная система общения, возникающая при решении конкретной педагогической и коммуникативной задачи.

Под стилем общения мы понимаем индивидуально-типологические особенности социально-психологического взаимодействия педагога и обучающихся. В стиле общения находят выражение:

особенности коммуникативных возможностей учителя;
сложившийся характер взаимоотношений педагога и воспитанников;
творческая индивидуальность педагога;
особенности ученического коллектива.

В наши дни выделяют много стилей педагогического общения, но остановимся на основных.

При авторитарном стиле характерная тенденция на жесткое управление и всеобъемлющий контроль выражается в том, что преподаватель значительно чаще своих коллег прибегает к приказному тону, делает резкие замечания. Бросается в глаза обилие нетактичных выпадов в адрес одних членов группы и неаргументированное восхваление других. Авторитарный преподаватель не только определяет общие цели работы, но и указывает способы выполнения задания, жестко определяет, кто с кем будет работать, и т. д. Задания и способы его выполнения даются преподавателем поэтапно.

Что касается демократического стиля, то здесь в первую очередь оцениваются факты, а не личность. При этом главной особенностью демократического стиля оказывается то, что группа принимает активное участие в обсуждении всего хода предстоящей работы и ее организации. В результате у учеников развивается уверенность в себе, стимулируется самоуправление. Параллельно увеличению инициативы возрастают общительность и доверительность в личных взаимоотношениях. Если при авторитарном стиле между членами группы царила вражда, особенно заметная на фоне покорности руководителю и даже заискивания перед ним, то при демократическом управлении учащиеся не только проявляют интерес к работе, обнаруживая позитивную внутреннюю мотивацию, но сближаются между собой в личностном отношении. При демократическом стиле руководства учитель опирается на коллектив, стимулирует самостоятельность учащихся. В организации деятельности коллектива учитель старается занять позицию "первого среди равных". Учитель проявляет определенную терпимость к критическим замечаниям учащихся, вникает в их личные дела и проблемы. Ученики обсуждают проблемы коллективной жизни и делают выбор, но окончательное решение формулирует учитель.

Общение-дистанция. Этот стиль общения используют как опытные педагоги, так и начинающие. Суть его заключается в том, что в системе взаимоотношений педагога и учащихся в качестве ограничителя выступает дистанция. Но и здесь нужно соблюдать меру. Гипертрофирование дистанции ведет к формализации всей системы социально - психологического взаимодействия учителя и учеников и не способствует созданию истинно творческой атмосферы. Дистанция должна существовать в системе взаимоотношений учителя и детей, она необходима. Но она должна вытекать из

общей логики отношений ученика и педагога, а не диктоваться учителем как основа взаимоотношений. Дистанция выступает как показатель ведущей роли педагога, строится на его авторитете. Превращение "дистанционного показателя" в доминанту педагогического общения резко снижает общий творческий уровень совместной работы педагога и учащихся. Это ведет к утверждению авторитарного принципа в системе взаимоотношений педагога с детьми, который, в конечном счете, отрицательно сказывается на результатах деятельности. А.В.Петровский и В.В.Шпалинский отмечают, что "в классах, где преподают учителя с преобладанием авторитарных методов руководства, обычно бывает неплохая дисциплина и успеваемость, однако за внешним благополучием могут скрываться значительные изъяны работы учителя по нравственному формированию личности школьника"

Общение – устрашение. Этот стиль общения, к которому также иногда обращаются начинающие учителя, связан в основном с неумением организовать продуктивное общение на основе увлеченности совместной деятельностью. Ведь такое общение сформировать трудно, и молодой учитель нередко идет по линии наименьшего сопротивления, избирая общение-устрашение или дистанцию в крайнем ее проявлении.

Заигрывание. Опять-таки характерное, в основном, для молодых учителей и связанное с неумением организовать продуктивное педагогическое общение. По существу, этот тип общения отвечает стремлению завоевать ложный, дешевый авторитет у детей, что противоречит требованиям педагогической этики. Появление этого стиля общения вызвано, с одной стороны, стремлением молодого учителя быстро установить контакт с детьми, желанием понравиться классу, а с другой стороны - отсутствием необходимой общепедагогической и коммуникативной культуры, умений и навыков педагогического общения, опыта профессиональной коммуникативной деятельности.

Общение-заигрывание, как показывают наблюдения, возникает в результате: а) непонимания педагогом стоящих перед ним ответственных педагогических задач; б) отсутствия навыков общения; в) боязни общения с классом и одновременно желания наладить контакт с учениками.

Исследование стилей педагогического руководства проведенное К. Левиным показало, что попустительский (либеральный) стиль, при прочих равных условиях, дает наихудший результат. При нем учащимися выполняется меньше работы, учащиеся выражают низкую удовлетворенность своими результатами.

А.А. Леонтьев считает, что «оптимальное педагогическое общение – это общение со школьниками в процессе обучения, которое создает наилучшие условия для развития мотивации учащихся и творческого характера учебной деятельности, для правильного формирования личности, обеспечивает благоприятный климат обучению (в частности, препятствует возникновению «психологического барьера»), обеспечивает управление социально-психологическими процессами в детском коллективе и позволяет максимально использовать в учебном процессе личностные особенности учителя».

Таким образом, учитель в процессе педагогического общения осуществляет (в прямой или косвенной форме) свои социально-ролевые и функциональные обязанности по руководству процессом обучения и воспитания. От того, каковы стилевые особенности этого общения и руководства, в существенной мере зависит эффективность процессов обучения и воспитания, особенности развития личности и формирования межличностных отношений в учебной группе. Наиболее распространенной классификацией стилей руководства, в полной мере относящейся к педагогической деятельности, является классификация, выделяющая авторитарный, демократический и попустительский стили. Наиболее эффективным в педагогическом общении в большинстве случаев оказывается демократический стиль. Следствием его применения является повышение интереса к работе, позитивная внутренняя мотивация деятельности, повышение групповой сплоченности, появление чувства гордости общими успехами, взаимопомощи и дружелюбия во взаимоотношениях.

Список литературы.

- 1) А.И.Хикматов «Особенности формирования профессиональной компетентности будущих педагогов допризывной военной подготовки» Вестник магистратуры 5-5 (91), 2020 г.
- 2) А.И.Хикматов «Основные принципы организации самостоятельной работы студентов» «Проблемы педагогики» №1 (52), Москва 2021.
- 3) А.И.Хикматов Социально-Педагогические Аспекты Военно-Патриотического Воспитания Студентов Miasto Przyszłości, Open access indexed Research Journal From Poland 34 (2023)
- 4) А.И.Хикматов Воспитание Молодёжи В Условиях Национальной Независимости С Использованием Трудов Наших Великих Miasto Przyszłości, Open access indexed Research Journal From Poland 40 (2023)

YOSHLAR ONGIDA HARBIY-VATANPARVARLIK VA QAHRAMONLIK QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING ISTIQBOLDAGI YO'NALISHLARI

Umarov Ismoiljon Olimjonovich

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti katta o'qituvchisi

Turdiqulov Abdumansur Muhammadjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirishda ta'lim-tarbiya tizimining istiqboldagi yo'nalishlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Unda yosh avlodni Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat, fidoyilik va jasorat ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslari yoritiladi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar hamda tarbiyaviy metodlarning

samaradorligi ko'rib chiqiladi. Maqolada tarixiy xotira, milliy qahramonlar hayoti va ibratli tajribalar orqali yoshlar ongini shakllantirishning muhim jihatlari asoslab beriladi. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishni rivojlantirish va ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik, qahramonlik qadriyatlari, yoshlar onggi, ta'lim-tarbiya, vatanparvarlik tarbiyasi, milliy qadriyatlar, fidoyilik, jasorat, ma'naviy-axloqiy tarbiya, pedagogik texnologiyalar

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, ценности героизма, сознание молодёжи, образование и воспитание, патриотическое воспитание, национальные ценности, самоотверженность, мужество, духовно-нравственное воспитание, педагогические технологии

Key words: military-patriotic education, heroic values, youth consciousness, education and upbringing, patriotic education, national values, devotion, courage, spiritual and moral education, pedagogical technologies

Kirish. Zamonaviy globallashuv jarayonlari, axborot oqimlarining keskin ortishi hamda mafkuraviy ta'sirlarning kuchayishi sharoitida yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirish dolzarb ijtimoiy-pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu jarayon shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti, fuqarolik ongining rivojlanishi hamda milliy o'zlikni anglash darajasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim-tarbiya tizimi yoshlar ongiga ijobiy qadriyatlarni singdiruvchi asosiy ijtimoiy institut sifatida muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Ilmiy adabiyotlarda harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlari shaxsning ijtimoiy ongida shakllanuvchi ma'naviy-axloqiy me'yorlar, ideal obrazlar va xulq-atvor modellari majmui sifatida talqin etiladi. Ushbu qadriyatlar yoshlarning dunyoqarashi, hayotiy pozitsiyasi va ijtimoiy faolligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, tarixiy xotira, milliy meros hamda qahramonlar hayoti va faoliyati asosida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar yoshlar ongida vatanparvarlik, jasorat va fidoyilik kabi yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim-tarbiya tizimi oldida yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirishning ilmiy asoslangan mexanizmlarini ishlab chiqish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshirish kabi muhim vazifalar turibdi. Shu sababli, mazkur yo'nalishni ilmiy jihatdan o'rganish, uning nazariy va amaliy asoslarini takomillashtirish hamda innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining muhim ijtimoiy-pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi, ijtimoiy identifikatsiyasi hamda fuqarolik pozitsiyasining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlari yoshlar ongida tizimli ravishda shakllanishi uchun ta'lim jarayonida uzluksizlik, izchillik va ilmiy asoslanganlik tamoyillariga amal qilish zarur.

Ushbu qadriyatlarning shakllanishida tarixiy xotira va milliy meros alohida metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Milliy qahramonlar hayoti, ularning Vatan

himoyasidagi jasorati va fidoyiligi yoshlar uchun ijtimoiy-axloqiy ideal sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa ularning ongida qahramonlik modeli va vatanparvarlik konsepsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu orqali yoshlarning qadriyatlar tizimi boyib, ularning ijtimoiy faolligi ortadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirishning mazmuni ko'p komponentli bo'lib, u ma'naviy-axloqiy, siyosiy-huquqiy hamda amaliy-jismoniy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Ma'naviy-axloqiy komponent yoshlarning ichki dunyosini shakllantirib, ularda sadoqat, fidoyilik va jasorat kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Siyosiy-huquqiy yo'nalish esa davlat tuzilishi, milliy manfaatlar va fuqarolik jamiyati institutlari haqida tizimli bilimlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini samarali shakllantirishning muhim omili hisoblanadi. Interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy yondashuv hamda simulyatsion mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va amaliy kompetensiyalar rivojlantiriladi. Bu esa yoshlarning qahramonlik va vatanparvarlik haqidagi tasavvurlarini real hayotiy misollar bilan boyitadi. Shuningdek, darsdan tashqari tarbiyaviy faoliyat ham ushbu jarayonda muhim o'rin tutadi. Harbiy-sport musobaqalari, tarixiy obidalarga ekskursiyalar, muzey va harbiy qismlarga tashriflar yoshlar ongida milliy g'urur va qahramonlik ruhini kuchaytiradi. Bunday faoliyatlar orqali yoshlar real ijtimoiy tajribaga ega bo'lib, ularning mafkuraviy immuniteti mustahkamlanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogning kasbiy kompetensiyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy ta'sir ko'rsatuvchi subyekt sifatida yoshlar ongida qadriyatlar tizimini shakllantiradi. Shu bilan birga, oila, ta'lim muassasasi va jamoatchilik o'rtasidagi integratsiyalashgan hamkorlik tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u jamiyatning ma'naviy barqarorligi, milliy birlik va davlat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan, innovatsion va tizimli yondashuvlarni rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining muhim strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti, fuqarolik ongining rivojlanishi hamda Vatanga sadoqat va fidoyilik tuyg'ularining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlari yoshlar ongida tarixiy xotira, milliy meros va qahramonlar hayoti asosida shakllanib, ularning hayotiy pozitsiyasini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, innovatsion yondashuvlarni joriy etish hamda oila, ta'lim muassasasi va jamoatchilik hamkorligini mustahkamlash ushbu yo'nalish samaradorligini oshiradi. Bu esa yoshlarning mafkuraviy immunitetini kuchaytirish, ularni turli salbiy g'oyalar ta'siridan himoya qilish hamda mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, harbiy-vatanparvarlik va qahramonlik

qadriyatlarini shakllantirishga qaratilgan tizimli va ilmiy asoslangan tarbiyaviy ishlar jamiyat barqarorligi, milliy birlik va davlat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
- 2) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 3) O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2022.
- 4) O'zbekiston Respublikasining Harbiy doktrinasi. – Toshkent, 2018.
- 5) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- 6) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 7) Ishmuhamedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019.
- 8) Abdullayev B. Pedagogik kompetensiya va kasbiy rivojlanish. – Toshkent: Fan va texnika, 2020.
- 9) Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
- 10) O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi materiallari va metodik qo'llanmalari. – Toshkent, 2020.

**YOSHLAR TAFAKKURIDA HARBIY QAHRAMONLIK IDEALLARINI
SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING ISTIQBOLDAGI
VAZIFALARI**

Umarov Ismoiljon Olimjonovich

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti katta o'qituvchisi

Jumaboyev Doniyorjon G'iyosiddin o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishda ta'lim-tarbiya tizimining istiqboldagi vazifalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Unda yosh avlodni vatanparvarlik, fidoyilik, jasorat va milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashning dolzarb masalalari yoritiladi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishning pedagogik asoslari, zamonaviy yondashuvlar, innovatsion metodlar hamda ularning yoshlar ongiga ta'siri ochib beriladi. Maqolada tarixiy meros, milliy qahramonlar faoliyati va ularning ibratli hayoti orqali yoshlar tafakkurini shakllantirishning samarali mexanizmlari asoslab beriladi. Shu bilan birga, kelgusida ushbu yo'nalishni takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayonini yanada samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit soʻzlar: harbiy qahramonlik, qahramonlik ideallari, yoshlar tafakkuri, taʼlim-tarbiya, vatanparvarlik, jasorat, fidoyilik, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, maʼnaviy-axloqiy tarbiya

Ключевые слова: военный героизм, идеалы героизма, мышление молодёжи, образование и воспитание, патриотизм, мужество, самоотверженность, национальные ценности, историческая память, духовно-нравственное воспитание

Key words: military heroism, ideals of heroism, youth thinking, education and upbringing, patriotism, courage, devotion, national values, historical memory, spiritual and moral education

Kirish. Zamonaviy globallashuv sharoitida yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirish masalasi ijtimoiy-pedagogik va mafkuraviy jihatdan dolzarb muammolardan biri sifatida namoyon boʻlmoqda. Jamiyat taraqqiyoti, davlat xavfsizligi hamda milliy barqarorlikni taʼminlashda yosh avlodning maʼnaviy-axloqiy yetukligi, vatanparvarlik ruhida tarbiyalanganligi muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, taʼlim-tarbiya tizimi yoshlar ongida qahramonlik, jasorat va fidoyilik kabi yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan tizimli pedagogik faoliyatni amalga oshiruvchi asosiy ijtimoiy institut sifatida eʼtirof etiladi. Ilmiy adabiyotlarda harbiy qahramonlik ideallari shaxsning ijtimoiy ongida shakllanuvchi maʼnaviy-axloqiy meʼyorlar, qadriyatlar tizimi hamda ideal obrazlar majmui sifatida talqin qilinadi. Ushbu ideallar yoshlarning dunyoqarashi, hayotiy pozitsiyasi va ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Ayniqsa, tarixiy xotira, milliy meros va qahramonlar hayoti misolida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar yoshlar tafakkurida Vatanga sadoqat, jasorat va masʼuliyat tuygʻularini shakllantirishda muhim metodologik asos boʻlib xizmat qiladi.

Bugungi kunda taʼlim-tarbiya tizimi oldida yoshlar ongida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda mafkuraviy tahdidlarga qarshi barqaror immunitetni shakllantirish kabi ustuvor vazifalar turibdi. Shu bois, mazkur yoʻnalishda ilmiy izlanishlar olib borish, taʼlim jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish hamda tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirish murakkab, koʻp bosqichli va tizimli pedagogik jarayon boʻlib, u taʼlim-tarbiya tizimining barcha komponentlarini oʻzaro integratsiyalashgan holda amalga oshirishni talab etadi. Ushbu jarayon shaxsning maʼnaviy-axloqiy rivojlanishi, ijtimoiy ongining shakllanishi hamda fuqarolik pozitsiyasining mustahkamlanishiga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Harbiy qahramonlik ideallari yoshlar ongida tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va jamiyatning axloqiy meʼyorlari asosida shakllanadi.

Taʼlim-tarbiya tizimida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishning asosiy yoʻnalishlaridan biri tarixiy meros va milliy qahramonlar faoliyatini oʻrganish hisoblanadi. Tarixiy shaxslarning jasorati, Vatan himoyasidagi fidoyiligi hamda milliy mustaqillik yoʻlida amalga oshirgan ishlari yoshlar uchun ibrat maktabi vazifasini bajaradi. Bu esa ularning ongida ideal obrazlar tizimini shakllantirib, ijtimoiy identifikatsiya jarayoniga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Mazkur jarayonda

pedagogik yondashuvlarning ilmiy asoslanganligi muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, interfaol ta'lim metodlari, muammoli ta'lim texnologiyalari, loyihaviy faoliyat hamda simulyatsion mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va amaliy ko'nikmalar rivojlantiriladi. Bunday yondashuvlar yoshlarning qahramonlik haqidagi tasavvurlarini real hayotiy misollar bilan boyitadi hamda ularning motivatsion sohasini kuchaytiradi.

Harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'rnini ham alohida ahamiyatga ega. Bu jarayonda o'quvchilarda vatanparvarlik, jasorat, fidoyilik, irodalilik va mas'uliyat kabi fazilatlar rivojlantiriladi. Mazkur fazilatlar shaxsning ijtimoiy faolligini oshirish bilan birga, uning jamiyatdagi o'rnini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar va urf-odatlar asosida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar yoshlar ongida ma'naviy barqarorlikni ta'minlaydi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim jarayoniga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Multimedia vositalari, virtual resurslar va raqamli platformalar orqali harbiy qahramonlikka oid materiallarni yetkazish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning mustaqil o'rganish faoliyatini faollashtiradi. Shu bilan birga, axborot makonida mavjud bo'lgan turli mafkuraviy tahdidlar yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi sababli, ularni himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy ta'sir ko'rsatuvchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi. Pedagogning kasbiy kompetensiyasi, kommunikativ madaniyati va shaxsiy namunasining yuqoriligi yoshlar ongida ijobiy ideallar shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, oila, mahalla va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik tizimi ham tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u jamiyatning ma'naviy barqarorligi, fuqarolik ongining rivojlanishi hamda milliy xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan, innovatsion va tizimli yondashuvlarni joriy etish zarur hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining muhim strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti, fuqarolik ongining rivojlanishi hamda Vatanga sadoqat va fidoyilik tuyg'ularining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Harbiy qahramonlikka oid ideallar yoshlar ongida tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va qahramonlar hayoti asosida shakllanib, ularning hayotiy pozitsiyasini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, innovatsion yondashuvlarni joriy etish hamda oila, ta'lim muassasasi va jamoatchilik hamkorligini mustahkamlash ushbu yo'nalishning samaradorligini oshiradi. Bu esa yoshlarning mafkuraviy immunitetini kuchaytirish, ularni turli salbiy g'oyalardan himoya qilish hamda mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishga qaratilgan tizimli va ilmiy asoslangan tarbiyaviy ishlar jamiyat

taraqqiyoti, milliy barqarorlik va davlat xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
- 2) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 3) O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2022.
- 4) O'zbekiston Respublikasining Harbiy doktrinasi. – Toshkent, 2018.
- 5) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- 6) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 7) Abdullayev B. Pedagogik kompetensiya va kasbiy rivojlanish. – Toshkent: Fan va texnika, 2020.
- 8) Ishmuhamedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019.
- 9) Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
- 10) O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi materiallari va metodik qo'llanmalari. – Toshkent, 2020.

**CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK
O'QITUVCHISINING KASBIY FAOLIYATI XUSUSIYATLARI**

Tilavoldiyev Shaxobidin Xoldarovich.,

FarDU harbiy ta'lim fakulteti dotsenti.

Annotatsiya: *Mazkur maqolada chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisining kasbiy faoliyati xususiyatlari to'g'risida so'z yuritiladi*

Kalit so'zlar: *Ta'lim, zamonaviy bilim, pedagogik tajriba, interfaol uslublar, pedagogik texnologiyalar, ta'lim jarayoni, faollik, maqsad*

Ключевые слова: *Образование, современные знания, педагогический опыт, интерактивные методы, педагогические технологии, образовательный процесс, активность, цель*

Key words: *Education, modern knowledge, pedagogical experience, interactive methods, pedagogical technologies, educational process, activity, goal*

Bugungi kunda davlatimiz o'z rivojlanish tarixining muhim bosqichlarida turibdi. Davlatimiz va jamiyatimiz xayotining barcha sohalarida tarixiy o'zgarishlar jarayoni davom etmoqda. Shu jumladan bunday tub o'zgarishlar, ya'ni islohotlar, ta'lim va tarbiya jarayonida ham faol tarzda amalga oshirilmoqda.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik, milliy an'ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, ma'naviy yetuk va jismonan sog'lom barkamol avlodni voyaga yetkazish, ularning xuquq va manfaatlarini ishonchli himoya qilish, Qurolli Kuchlarda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlarda yoshlarni harbiy xizmatga

qiziqtirish va faol ishtirokini ta'minlash bugungi kunning eng muhim dolzarb vazifalaridan bo'lib turibdi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 8 noyabrdagi 591-sonli qaroriga asosan, mamlakatimizda "Ta'lim muassasalarida Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish tartibi to'g'risida"gi Nizomi qabul qilindi. Mazkur Nizomda yoshlarni chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarligi va ularni harbiy-vatanparvarlik ruxida tarbiyalash masalasiga jismonan va manan sog'lom avlodni tarbiyalashga oid yaxlit talim-tarbiya tizimining uzviy va ajralmas qismi sifatida qaralib, O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi talablari asosida milliy va jaxondagi ilg'or tajribalar, bugungi O'zbekiston xayotidagi real ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan uyg'un ravishda takomillashtirish masalasiga aloxida e'tibor qaratildi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi raqobatbardosh kadrlar tayyorlovchi pedagogga qo'yiladigan zamon talablari majmuini belgilaydi.

Bir-biriga bog'liq bo'lgan talablarning majmui, pedagogning umumlashtirilgan modelini tashkil etadi. Umumlashgan modelga muvofiq pedagog o'qituvchilarga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat:

ta'lim berish mahorati; tarbiyalay olish mahorati;

o'quv-tarbiya jarayonida inson omilini ta'minlovchi shaxsiy fazilatlar;

ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish va nazorat qila olish mahorati va h.k..

Umumlashtirilgan modelning doirasidagi malakaviy zamon talablari pedagog «qiyofa»sini ifodalaydi.

Kadrlarning yangi avlodini tayyorlash muammosining samarali yechimi, birinchi navbatda, hozirgi kun talablariga javob bera oladigan psixologiya, pedagogika, iqtisodiyot, ekologik madaniyat, huquqshunoslik va shunga o'xshash boshqa fanlarning bilim asoslarini chuqur biladigan professional malakaga ega bo'lgan har tomonlama chuqur bilimga ega bo'lgan o'qituvchi kadrlarning tayyorlanishi bilan bog'liqdir.

Olib borilgan kuzatishlar shuni ko'rsatib turibdiki, yuqori malakali va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, asosan, quyidagilarga bog'liq bo'lar ekan:

ta'lim, fan va ishlab chiqarishning o'zaro samarali aloqadorligiga;

ta'lim muassasalari va professional ta'lim dasturlari turlarining (tiplarining) xilma-xilligi, ularda fan va texnikaning eng oxirgi yutuqlari, iqtisodiyot va texnologiyalarning eng yuqori andozalari va ko'rinishlariqay darajada aks ettirilganligiga;

professional ta'lim tizimini ustuvor va foyda keltiruvchi iqtisodiy tarmoqqa aylantirishga;

ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik adabiyotlar bilan ta'minlash va ularning moddiy-texnik asosini yaratish hamda ularning moliyaviy ko'rsatkichlarini mustahkamlashga;

professional ta'lim tizimiga eng yuqori malakali o'qituvchilarni va mutaxassislarni jalb etishga;

o'quv jarayonini informatizatsiyalash va kompyuterlashtirishga;

kadrlarni tayyorlashning sifat bahosini va obyektiv nazorat tizimini qo'llashga;

shaxsning rivojlanishi, o'Ichovi, sifat va hulqini, qobiliyat va intellektini baholash hamda kasbiy mahorati muammolariga bag'ishlangan psixologik-pedagogik izlanishlarni bajarishga;

o'qituvchilarni yuqori darajada moddiy rag'batlantirish va ularni ijtimoiy himoyalab turishga.

Bugungi kun mutaxassisi har tomonlama rivojlangan yuqori darajadagi intellektga ega bo'lgan, fan asoslarini chuqur o'rgangan bilimdon, zukko, dono, fidoiy, ma'rifatli va ma'naviyatli inson bo'lishi kerak. U o'z mutaxassisligi, masalan, Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikdan tashqari, xorijiy tillardan birini bilishi hamda AKT dan foydalana olishi shart.

Zamonaviy pedagog yuqori madaniyatli, xalkimiz tarixini chuqur biladigan va uning kelajagi uchun jon kuydiradigan insonparvar va oliyjanob kishi bo'lishi kerak.

Uzluksiz ta'lim tizimini amalga oshirish jarayonida yosh avlodni ko'ngildagidek o'qitish va tarbiyalash haqida gap borar ekan, bunday g'oyat murakkab va ko'p qirrali vazifani faqat yuksak malaka va pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchi kadrlar bilangina amalga oshirish mumkinligini ta'kidlash lozim.

Shunday ekan, o'qituvchilik-katta san'atdir. Bu san'atga u yoki bu pedagog osongina, o'z-o'zidan erisha olmaydi. Shuning uchun, o'qituvchilik kasbiga, ya'ni sog'lom avlod uchun chinakam murabbiy bo'lishga havasi, ishtiyoqi zo'r, zamon talablarini tez va chuqur tushunadigan, o'zining ilmiy, ijtimoiy-siyosiy saviyasini, pedagogik mahoratini izchillik bilan amalga oshirib boruvchi, mustaqillik g'oyasi va mafkurasi bilan puxta qurollantirilgan, haqiqiy vatanparvar va mehnatsevar kishilargina erisha oladilar.

Pedagogik mahorat tug'ma talant yoki nasldan-naslga o'tuvchi xususiyat emas, balki uning negizida izlanish va ijodiy mehnat yotadi. Shuning uchun ham pedagogik mahorat hamma o'qituvchilar uchun standart, ya'ni bir qolipdagi ish usuli emas, balki u har bir o'qituvchining o'z ustida ishlashi, ijodiy mehnati jarayonida tashkil topadi va rivojlanadi.

Bu jarayonda ilg'or CHQBT o'qituvchisining pedagogik mahorati va tajribalarini boshqa o'qituvchi o'rganishi, undan ijodiy foydalanishi va o'z faoliyatini ilg'or tajribalar bilan boyitishi zarur. CHQBT o'qituvchisining pedagogik mahorati, asosan, sinfda, auditoriya mashg'ulotlarida yaqqol ko'rinadi. Chunki CHQBT bo'yicha o'quv mashg'ulotlari o'zining mazmun va mohiyatiga ko'ra CHQBT o'qituvchisining o'quv yurtidagi asosiy ishidir. Shuning uchun u ilmiy-g'oyaviy jihatdan yetuk va ommabop bo'lishi, turmush bilan, o'quvchi yoki talabalarning tayyorgarlik darajasi bilan uzviy aloqador bo'lishi zarur. Ta'lim jarayonida o'qituvchi bilan o'quvchi yoki talabalar o'rtasida o'zaro jonli til muloqoti, fikr almashuv munosabatlari, samimiy hurmat va asosiy maqsadga erishishda yaqin hamkorlik lozim. Mazmuni sayoz, amaliy tajribadan, umumiy so'z va quruq nasihatguylikdan iborat bo'lgan, rasmiyat uchun yuzaki o'tkaziladigan dars (ma'ruza) va boshqa o'quv mashg'ulotlari o'quvchi talabalarni qiziqtirmaydi, ularni ilmiy, g'oyaviy jihatdan yetarli oziqlantirmaydi. Shu sababli, CHQBT o'quv mashg'ulotlarini shunday tashkil qilish kerakki, ularning ta'sirida talabalarda shu fanga nisbatan turli qarashlar, ilmiy tafakkur va e'tiqodlar vujudga kelishi va shakllanishi kerak.

Ta'lim va tarbiya jarayoni ta'sirchanligining yanada yuksak bo'lishi CHQBT o'qituvchisining ilmiy salohiyatiga, yoshlar oldidagi obro'siga, shaxsiy sifatlariga, ilmiy iste'dodiga, ta'lim sohasidagi tajriba va mahorati hamda o'quvchi yoki talabalar bilan o'rnatilgan do'stona munosabatiga bog'liqdir.

Pedagogik faoliyat samarasi CHQBT o'qituvchisining pedagogik qobiliyati qay darajada shakllanganligiga ham bog'liqdir. Qobiliyat-faoliyat jarayonida paydo bo'ladi va rivojlanadi, deb ta'kidlanadi Jumladan, bilish qobiliyati, tushuntira olish qobiliyati, nutq qobiliyati, obro' orttira olish qobiliyati, muomala qila bilish qobiliyati kabilar.

Pedagogik qobiliyat va mahorat o'qituvchida osonlik bilan shakllanmaydi. Bu kasbni tanlagan kishi o'z maqsadiga erishish uchun uzluksiz o'qishi, o'rganishi va izlanishi, ijodiy mehnat qilishi, o'z yurti va dunyodagi real voqelikni tez anglashi va o'z mehnatining mamlakat uchun, O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari uchun qanchalik zarurligini chuqur his qilishi zarur.

O'qituvchining pedagogik mahorati haqida fikr yuritar ekanmiz, uning ongligiga, milliy g'oya va mafkuraga sodiqligiga, bilish va fikr doiralarining kengligiga, o'z vazifasiga munosabatiga e'tibor bermok kerak. Ayniqsa, pedagogik mahorat bobida o'qituvchining fikr doirasi keng bo'lish zarurligini alohida hisobga olish lozim. Chunki kishida bilim va fikr mukammal bo'lmasa, u kamolotga erisha olmaydi. Darhaqiqat, kishi u yoki bu masalani, albatta fikr orqali hal etadi. Shuning uchun, pedagogik mahorat sohibi bo'lishga intilgan kishi, shubhasiz, o'z bilimini doimo kengaytirishi, o'zining o'quvchi yoki talabaga ma'naviy-axloqiy ta'sir etuvchi g'oya va fikrlarini yangilab borishi zarur. Buning uchun u ko'p o'qishi va o'rganishi lozim. CHQBT o'qituvchisining pedagogik mahoratiga baho berishda uning ta'limni qay darajada tashkil qila bilishi muhim ahamiyatga egadir.

Uzluksiz ta'lim tizimida dars va boshqa turdagi barcha o'quv mashg'ulotlarini mukammal tashkil qilish-o'qituvchining birinchi navbatdagi vazifasidir. Yuqori saviyada o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlar ongida uzoq saqlanadi, ularda imon-e'tiqod va mafkuraning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, o'qituvchining ilmiy saviyasi uning o'z burchiga munosabati, yoshlarga murabbiylik ishtiyoqi, pedagogik mahorati va, eng avvalo, sifatli dars bera olishida ko'rinadi. Fan o'qituvchisining faoliyatiga beriladigan baho darajasini ham dars va boshqa turdagi mashg'ulotlarning sifati belgilaydi.

Dars berish san'atini mukammal egallagan o'qituvchi uyushtirgan o'quv mashg'uloti chuqur harbiy bilim berish vositasi bo'lishi bilan birga mustaqil O'zbekistonning ravnaqi, ertangi kunga bo'lgan ishonchi, xalqimizning aql-zakovati va mehnatining nimalarga qodirligi, jamiyatning munosib fuqarosi va sodiq quruvchisi bo'lish uchun nimalar qilish zarurligini ko'rsatuvchi ko'zgu bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, birinchi navbatda, chaqiriluvchi yoshlarimiz o'z murabbiylari darsidan har jihatdan mamnun bo'lsinlar. Ularda romantik orzular uyg'onsin, tafakkuri rivojlansin, amaliy faoliyat, ijodiy qobiliyat, o'qish-o'rganish va harbiy xizmatga havas kuchaysin. Ular o'quv mashg'ulotidan so'ng olgan baholari bilan emas, balki bilim va malaka hosil qilganliklarini, ma'naviy oziq olganliklarini his qilsinlar. Buning uchun CHQBT o'qituvchisi, avvalo, o'z fanini va uni

o'qitishning metod, usul va vositalarini mukammal o'zlashtirib olishi, o'qituvchi-murabbiyga xos madaniyatning yuqoriligiga erishishi, o'z shogirdlariga hurmat va muhabbat ifoda eta olishi, ularni harbiy xizmatga qiziqtirishi va ularning ruhiy holatlarni bilishi va tushunishi, bosiqlik bilan o'z his-tuyg'ularini boshqara olishi, tashqi ko'rinishi va kiyinish madaniyati bo'yicha ibrat bo'lishi, nutq madaniyatining yuqoriligi va ijtimoiy faolligi, ayniqsa, omma o'rtasida harbiy-vatanparvarlik va ma'naviy-madaniy ishlarning targ'ibotchisi bo'lishi lozim. Shundagina mamlakatimiz va Qurolli Kuchlarimiz kelajagi bo'lgan o'quvchi yoshlarimiz o'z murabbiylarining nomini zo'r ehtirom, chuqur minnatdorchilik bilan tilga oladilar. Buning uchun har bir CHQBT o'qituvchisi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida ko'rsatilganidek, o'z fani bo'yicha tegishli bilimlar egasi, yuksak kasbiy tayyorgarlik va yuqori axloqiy fazilatlar sohibi bo'lishi kerak.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - TDPU, 2013 y.
- 2) Hakimova M. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat": O'quv qo'llanma. -T.: «IQTISODIYOT», 2019. -183 bet.
- 3) O'zbekiston Respublikasining Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash Konsepsiyasi, T, 2023 y.
- 4) O'zbekiston Respublikasining Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'yicha Nizomi, T, 2023 y.
- 5) O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonuni (yangi taxriri),
- 6) T. 2020 yil.

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ НАЧАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Тошпулатов Абдоржон Мирхокимович

*преподаватель факультета военного образования Ферганского
государственного университета*

Аннотация: *На каждом из нас лежит огромная ответственность за укрепление обороны нашей страны. Образование молодежи, трудовая деятельность и научно-техническое развитие имеют важное значение в поддержании системы государственной обороны. Организация военной подготовки слушателей военно-учебных центров и факультетов военного образования на качественном уровне, обеспечение военно-учебных центров современной учебно-материальной базой, достигается путем проведения у студентов практической военной подготовки*

Калит so'zlar: *Harbiy-professional, psixologik-pedagogik, kasbiy motivatsiya, harbiy xizmat, harbiy-professional faoliyat, harbiy-ta'lim markazlari*

Ключевые слова: *Военно-профессиональный, психолого-педагогических, профессиональной мотивации, воинской службе, военно-профессиональной деятельности, военно-учебных центров*

Key words: *Military-professional, psychological-pedagogical, professional motivation, military service, military-professional activity, military training centers*

Теоретико-методологические подходы к исследованию становления военно-профессиональной мотивации в военных институтах легли в основу разработки организационно-методического замысла эмпирического исследования и проведения психодиагностической работы по проблеме профессиональной мотивации у абитуриентов и курсантов. Нами использован синтез нескольких психолого-педагогических подходов: личностного, деятельностного, системно-структурного, поэтапного наращивания формируемых качеств, комплексности воспитательных и психологических воздействий и др. На основе взаимосвязи объективного и субъективного, внешнего и внутреннего подробно рассматривается механизм развёртывания внутреннего побуждения (мотива) к воинской службе как виду профессиональной деятельности. Представление о мотивации как целостном процессе формирования и развёртывания побудительных сил к воинской службе приводит к вычленению особых факторов, способных оказать активизирующее воздействие на развитие этого процесса. Такими факторами развития мотивации рассматриваются материальные и духовные стимулы. В такой трактовке военно-профессиональный мотив получает приемлемое с позиций нашего исследования толкование, позволяющее рассматривать его в качестве объекта становления и развития. В диссертации военно-профессиональная мотивация рассматривается через призму профессиональной деятельности - сложного многоаспектного объекта, представляющего собой систему.

Исследование показало, что основные показатели военно-профессиональных мотивов у абитуриентов более романтичны, чем у курсантов, хотя они и говорят о своей готовности переносить тяготы и лишения военной службы. В этой связи, процесс содействия (психологической помощи) становлению мотивов учащейся молодежи на поступление в военные институты должен реализовываться путем: - ознакомления учащихся с необходимыми условиями военной службы, понятиями, суждениями, оценками в процессе встреч, бесед, лекций, диспутов, показа кино и видеофильмов, демонстрации наглядных пособий, воспроизведения звукозаписей, самостоятельного чтения и др.; - организации познавательной и практической деятельности учащихся

Несмотря на богатый научный и практический опыт, наличие правовой базы и необходимых структур, работа по оказанию помощи молодежи в выборе профессии, в том числе и военной, ведется недостаточно эффективно.

В необходимости проведения квалифицированной, систематической профориентационной работы и психологической помощи в выборе профессии должны быть заинтересованы государственные структуры и общество в целом. С этих позиций необходимо выделить ряд принципов, лежащих в основе этой работы. К ним относятся: принцип учета, актуализации, сочетания и реорганизации природных особенностей и индивидуально-психологических качеств человека с учетом условий жизнедеятельности; компенсаторный

принцип; принцип индивидуализации; принцип интеграции. К числу основных участников, осуществляющих становление военно-профессиональных мотивов учащейся молодежи на поступление в военные ни статуты, относятся преподаватели-предметники образовательных учреждений, школьные психологи, должностные лица военных комиссариатов, воинских частей, военных образовательных учреждений профессионального образования, государственных и обществен-ных структур и средств массовой информации.

Заключение. Исследованы вопросы развитие у молодёжи гражданственности и патриотизма, способности активно участвовать в созидательном процессе, укреплении нашего общества и государства, что связана с целенаправленным воспитанием у молодёжи допризывного возраста готовности к успешному выполнению специфических функций по обеспечению военной безопасности Отечества в условиях воинской деятельности. Уточнены сущность и содержание готовности старшекласников к военно-профессиональному образованию – как личностного качества, интегрирующего когнитивный, мотивационно-ценностный и физический компоненты, и обеспечивающего возможность поступления в военно-профессиональные учебные заведения и качественного освоения образовательных программ.

Экспериментально обоснована модель интегративной подготовки старшекласников к военно-профессиональному образованию, описывающая содержательные и процессуальные характеристики образовательного процесса, последовательность решаемых задач. Совокупность применяемых средств и методов, организационных форм обучения и воспитания будущих абитуриентов.

Список литературы.

- 1) Toshpo‘latov Abrorjon Mirxakimovich Ta’lim muassasalarida yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashning pedagogik xususiyatlari” o‘zbekiston milliy universiteti xabarlar, 2023, [1/7] материаллари –Toshkent 2023.-Б.182-185.
- 2) Mirkhokimovich T.A. (2022). Psychological preparation of military personnel for a combat situation. MiastoPrzyszości, 28 , 240-241.
- 3) Toshpo‘latov Abrorjon Mirxakimovich Yoshlarni harbiy xizmatga
- 4) jismonan chidamlilik ruhida tarbiyalash metodikasi Pedagog respublika ilmiy
- 5) jurnali 6 – Tom 4 – son / 2023 - yil / 15 – Aprel
- 6) Mirkhokimovich T.A. (2022). The physical generation is the backbone of a mature army. texas magazine interdisciplinary research , 7 , 356-357.
- 7) Ortikovich U.A., Mirkhokimovich T.A., Khoshimovich A.B. and Ibragimovich A.I. (2022).SERVICE TO THE COUNTRY - HOLY DUTY. CREATIVE TEACHER , 2 (19), 606-608.
- 8) Yakubov, M. S., Turakhanov A. A., Toshpulatov A. M. MAIN DIRECTIONS OF MILITARY AND PATRIOTIC EDUCATION OF PRE-LIFE PREPARATION OF YOUTH FOR MILITARY SERVICE. JOURNAL ,
- 9) Toshpo‘latov Abrorjon Mirxakimovich Chaqiriluvchilarni jismonan
- 10) chidamlilik ruhida tarbiyalash uslubiyoti O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar

-
- 11) va 18-son ilmiy tadqiqotlar jurnali 20.04.2023
12) Toshpo'latov Abrorjon Mirxakimovich Формирование физической
13) военно-прикладной подготовленности молодежи допризывного
возраста
14) International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland
15) Academic Research Science Publishers ISSN: 2945-4492 (online) | (SJIF)
=
16) 502 Impact factor Volume-11| Issue-22.10| 2023

PEDAGOGIK JARAYONDA MA'NAVIY QADRIYATLAR ASOSIDA YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH MASALALARI

Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich

*Far'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti,
umumqo'shin tayyorgarlik sikl dotsenti,
istefodagi podpolkovnik*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada yosh avlodni ma'naviy qadriyatlar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslari, mazmun-mohiyati hamda zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda o'qituvchining o'rni, ta'lim muassasalarining ma'naviy-ma'rifiy salohiyati va milliy g'oyaning tarbiyaviy imkoniyatlari ilmiy jihatdan yoritilgan*

Kalit so'zlar: *ma'naviy qadriyatlar, vatanparvarlik, tarbiya, pedagogik jarayon, shaxs kamoloti, milliy g'oya, fuqarolik burchi*

Ключевые слова: *духовные ценности, патриотизм, воспитание, педагогический процесс, развитие личности, национальная идея, гражданский долг*

Key words: *spiritual values, patriotism, upbringing, pedagogical process, personal development, national idea, civic duty*

Kirish. Bugungi globallashuv, axborot texnologiyalari va g'oyaviy raqobat kuchaygan davrda yoshlarni milliy ruhda, vatanparvarlik tuyg'usi asosida tarbiyalash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri — yoshlarni milliy qadriyatlarga sodiq, ijtimoiy faol va ma'naviy yetuk shaxs sifatida voyaga yetkazishdan iboratdir. Zero, Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: “Yangi O'zbekistonni yangi avlod, yuksak ma'naviyatli, vatanparvar yoshlar barpo etadi.”

Pedagogik jarayonda ma'naviy qadriyatlarga tayanish — yoshlarning ichki dunyosiga bevosita ta'sir etuvchi, ularning fuqarolik pozitsiyasini, ijtimoiy faolligini va milliy o'zlikni anglash hissini shakllantiruvchi muhim omildir. Shu sababli ma'naviy qadriyatlar asosida vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etish — ta'lim-tarbiya tizimining strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) TAHLILI VA METODOLOGIYA

2) Ma'naviy qadriyat va vatanparvarlik tushunchalari o'zaro uzviy bog'liq ijtimoiy-pedagogik kategoriyalar hisoblanadi. Ilmiy manbalarda (I.Karimov, A.Avloniy, A.Qodiriy, A.Erkaev va boshqalar) ma'naviy qadriyatlar — shaxsning axloqiy, ijtimoiy, madaniy, tarixiy va milliy tajribasiga asoslangan dunyoqarash tizimi sifatida talqin qilinadi.

3) Vatanparvarlik esa Vatanga muhabbat, xalq manfaatlarini himoya qilishga tayyorlik, milliy qadriyatlarni qadrlash va ularni amaliy hayotda namoyon etish sifatlarini o'z ichiga oladi. Shu bois pedagogik jarayonda ma'naviy qadriyatlar asosida vatanparvarlikni shakllantirish integrativ yondashuvni talab etadi.

4) Metodologik jihatdan ushbu masalaga tizimli, shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaga asoslangan va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar asos bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv yoshlarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, tizimli yondashuv esa ta'lim-tarbiya jarayonini maqsadli va uzviy tashkil etishga imkon beradi.

5) NATIJALAR

6) Pedagogik tajribalar va so'rov natijalari shuni ko'rsatadiki, ma'naviy qadriyatlarga asoslangan ta'lim jarayoni yoshlarning quyidagi sifatlarini shakllantiradi:

7) Vatanga sadoqat va milliy iftixor hissining kuchayishi;

8) O'z xalqining tarixi, madaniyati va an'analariga nisbatan hurmat hissi;

9) Fuqarolik burchini anglash va ijtimoiy mas'uliyatni his etish;

10) Jamoada ishlash, hamkorlikda qaror qabul qilish va bag'rikenglikni rivojlantirish.

11) Vatanparvarlik ruhini singdirishda o'qituvchining shaxsiy namunasi, dars jarayonida qo'llaniladigan interaktiv metodlar (munozara, "aqliy hujum", rolik tahlili, tarixiy qahramonlar hayoti asosida muhokama), shuningdek, muzey pedagogikasi, ekskursiyalar, adabiy-badiiy tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

12) MUHOKAMA

13) Yoshlarni ma'naviy qadriyatlar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligi, avvalo, pedagoglarning ma'naviy-ma'rifiy saviyasi va ijtimoiy mas'uliyatiga bog'liq. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki milliy g'oyaning targ'ibotchisi, ma'naviy namuna bo'lishi lozim.

14) Ta'lim jarayonida ma'naviy qadriyatlarga asoslangan yondashuv faqat nazariy emas, balki amaliy yo'nalishga ham ega bo'lishi zarur. Masalan, o'quvchilarni vatanparvarlik mavzusidagi loyihalar, sahna chiqishlari, tarixiy joylarga tashriflar, mahalliy urf-odatlarini o'rganish kabi faoliyatlarga jalb etish ularning ichki ishonchini mustahkamlaydi.

15) Bundan tashqari, O'zbekiston tarixi, xalq og'zaki ijodi, milliy qahramonlar hayoti va mustaqillik davridagi ijtimoiy o'zgarishlar asosida yaratilgan didaktik materiallardan foydalanish o'quvchilarda g'oyaviy immunitetni shakllantirishga yordam beradi.

16) Xulosa

17) Pedagogik jarayonda ma'naviy qadriyatlar asosida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi bugungi globallashuv davrida strategik ahamiyat kasb etadi. Chunki milliy o'zlikni saqlab qolish, mustaqil fikrlaydigan, Vatan taqdiriga

befarq bo'lmagan yosh avlodni voyaga yetkazish - jamiyat barqarorligining, davlat mustahkamligining eng muhim kafolatidir.

18) Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yoshlarning vatanparvarlik ruhini shakllantirishda ma'naviy qadriyatlar markaziy o'rin tutadi. Bu qadriyatlar insonning tarixiy xotirasi, milliy madaniyati, urf-odatlar, tili, diniy e'tiqodi va xalqona tafakkuri orqali avloddan avlodga o'tib, shaxsning ma'naviy olamini boyitadi. Shunday ekan, har bir pedagog o'z faoliyatida ana shu qadriyatlarga tayanib, ularni ta'lim-tarbiya jarayonining tabiiy qismiga aylantira olishi zarur.

19) Vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi, eng avvalo, pedagoglarning ma'naviy-ma'rifiy salohiyatiga, ularning shaxsiy namunasi, nutq madaniyati va yoshlar bilan ishlashdagi fidoyiligiga bevosita bog'liqdir. O'qituvchi o'z hayotiy pozitsiyasi, fikr doirasi, faoliyati orqali talabalarda Vatanga mehr, xalq manfaatiga sadoqat, tarixiy merosga hurmat kabi tuyg'ularni uyg'ota olishi kerak.

20) Bundan tashqari, ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, muzey pedagogikasi, madaniy-ma'rifiy tadbirlar va tarixiy merosga asoslangan darslar orqali yoshlarning vatanparvarlik ruhini yanada chuqur singdirish mumkin. Shu yo'l bilan yoshlar nafaqat o'z milliy qadriyatlarini anglaydilar, balki global madaniyat oqimida o'z millatining qadrini biladigan, uni qadrlaydigan, himoya qila oladigan yetuk shaxs sifatida shakllanadilar.

21) Xulosa qilib aytganda, ma'naviy qadriyatlarga tayanilgan vatanparvarlik tarbiyasi – bu shunchaki mafkuraviy yoki g'oyaviy jarayon emas, balki ta'lim tizimining ichki mohiyatini belgilovchi ijtimoiy-pedagogik zaruratdir. Ushbu yo'nalishda quyidagi vazifalarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega:

22) Pedagoglarning ma'naviy-ma'rifiy va g'oyaviy saviyasini muntazam oshirib borish;

23) Ta'lim jarayoniga milliy qadriyatlar, tarixiy an'analar va milliy g'ururni singdiruvchi fanlar va modullarni kiritish;

24) O'quv muassasalarida vatanparvarlik ruhini kuchaytiruvchi muhitni shakllantirish;

25) Yoshlarni amaliy faoliyat, tadqiqot, ko'ngilli ishlar orqali Vatan manfaatiga hissa qo'shishga yo'naltirish.

26) Demak, yoshlarni ma'naviy qadriyatlar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash — bu jamiyat ma'naviyatini mustahkamlash, milliy g'oyani hayotga tadbiq etish va Yangi O'zbekiston taraqqiyotiga hissa qo'shuvchi avlodni shakllantirishning eng muhim kafolatidir. Shu yo'nalishdagi pedagogik faoliyatni ilmiy asosda takomillashtirish, har bir ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni rivojlantirish va o'qituvchilarni bu jarayonga yetarli tayyorlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

27) FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

28) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – T.: O'zbekiston, 2021.

29) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi. – T.: O'zbekiston, 2020.

30) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.

-
- 31) Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: Ma’naviyat, 2010.
- 32) Rahimov B. Ma’naviy tarbiya va vatanparvarlik masalalari. – T.: Fan, 2019.
- 33) Qodirova M. Pedagogik jarayonda milliy qadriyatlar tizimi. – T.: Istiqlol, 2022.
- 34) Erkaev A. Milliy g‘oya va yoshlar tarbiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021.

O‘QISH MATNLARI ORQALI O‘QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Аннотация: В тезисе рассматриваются лингводидактические и методические основания воспитания патриотизма на уроках чтения посредством учебных текстов. Анализируются критерии отбора текстов, способы раскрытия ценностно-смыслового слоя и роль диалоговых и рефлексивных техник в воспитательном эффекте чтения. В качестве научной новизны предложены индикаторы патриотической воспитанности и текстоцентричный диагностический подход к их оцениванию

Annotation: This thesis examines linguistic-didactic and methodological foundations for cultivating patriotism through reading texts in school instruction. It analyzes criteria for text selection, techniques for unveiling value-based meanings, and the role of dialogic and reflective activities in enhancing educational impact. As a novelty, the study proposes a set of patriotism indicators and a text-centered diagnostic approach for assessing learners' development within reading lessons

Kalit so‘zlar: o‘qish darsi; matn tanlash mezonlari; vatanparvarlik tarbiyasi; qiymatli mazmun; dialogik o‘qish; refleksiya; kompetensiyaviy yondashuv

Ключевые слова: урок чтения; критерии отбора текста; патриотическое воспитание; ценностное содержание; диалогическое чтение; рефлексия; компетентностный подход

Key words: reading instruction; text selection criteria; patriotic education; value-based meaning; dialogic reading; reflection; competency-based approach

O‘qish matnlari orqali o‘quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash
O‘ZBEK TILIDA ANNOTATSIYA: Ushbu tezisdagi o‘qish darslarida qo‘llaniladigan matnlar orqali o‘quvchilarda vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirishning lingvodidaktik va metodik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda matn tanlash mezonlari, mazmuniy-qiymatli qatlamni ochish usullari hamda o‘qish jarayonida muloqot va refleksiya texnikalarining tarbiyaviy samaradorligi tahlil qilinadi. Ilmiy yangilik sifatida vatanparvarlik indikatorlari va ularni baholash uchun matn asosli diagnostik yondashuv taklif etiladi.

Mazkur tezisning ixtisosligi doirasida ona tili va o‘qish savodxonligi (yoki adabiy ta’lim) jarayonida matn bilan ishlashning tarbiyaviy imkoniyatlarini ilmiy asoslashga qaratilgan. O‘qish darslarida vatanparvarlikni shakllantirish masalasi ko‘pincha mavzuga mos matn tanlash bilan cheklanib qoladi, holbuki tarbiyaviy natija matnning o‘zi emas, balki matnni o‘qitishning maqsadga yo‘naltirilgan didaktik modeli, savol-topshiriqlar tizimi, muhokama madaniyati va o‘quvchining shaxsiy tajribasi bilan

bogʻlanish darajasi orqali yuzaga chiqadi. Shuning uchun tadqiqotning asosiy gʻoyasi matnni “maʼlumot tashuvchi” birlik sifatida emas, balki qadriyatlar, ijtimoiy tajriba va fuqarolik masʼuliyati haqida mulohaza yuritishga undovchi kommunikativ-madaniy fenomen sifatida talqin etishdan iborat. Bu yondashuvda vatanparvarlik hissi shioriy tasdiqlardan emas, balki til vositalari orqali ifodalangan maʼno qatlamlarini anglash, qahramon xatti-harakatlarini axloqiy mezonlar asosida baholash, hamda “men” va “biz” nuqtai nazarlarini muvofiqlashtirish kabi kognitiv-amaliy jarayonlarda shakllanadi.

Tadqiqotning maqsadi oʻqish matnlarini tanlash va oʻqitishning shunday metodik mexanizmlarini asoslashdan iboratki, ular oʻquvchida yurtga daxldorlik, ijtimoiy masʼuliyat, mehnatga hurmat, tarixiy xotiraga ehtiyotkorlik, til va madaniyatga sadoqat kabi tarkibiy jihatlar orqali vatanparvarlikni barqaror kompetensiya sifatida rivojlantirsin. Mazkur maqsad quyidagi vazifalar orqali ochib beriladi: birinchidan, “vatanparvarlik” tushunchasini oʻquvchi yoshi va psixologik xususiyatlari nuqtai nazaridan pedagogik-psixologik mazmunda operatsionallashtirish; ikkinchidan, oʻqish matnlarining tarbiyaviy salohiyatini belgilovchi mezonlarni ishlab chiqish; uchinchidan, matn ustida ishlashning dialogik, muammoli va refleksiv texnikalarini tarbiyaviy natija bilan bogʻlaydigan metodik modelni asoslash; toʻrtinchidan, vatanparvarlik indikatorlarini aniqlash va matn asosida diagnostika qilish yoʻllarini taklif etish. Metodologik tayanch sifatida kompetensiyaviy yondashuv, matn markazli taʼlim gʻoyasi, shaxsga yoʻnaltirilgan oʻqitish hamda tarbiya jarayonini kommunikativ hamkorlikda tashkil etish tamoyillari qabul qilinadi [1], [5]. Bunda tarbiyaviy natija bevosita “toʻgʻri javob”dan koʻra, oʻquvchining asoslab gapira olishi, dalillash, oʻz fikrini qayta koʻrib chiqish, ijtimoiy ahamiyatli xulosaga kelish kompetensiyalari bilan oʻlchanishi lozim.

Tadqiqotda oʻqish matnlarini tanlash mezonlari markaziy masala sifatida qaraladi. Birinchi mezon mazmunning ijtimoiy-axloqiy relevanti boʻlib, matn real hayotiy vaziyatlarda fuqarolik masʼuliyatini koʻrsatadigan, ijtimoiy manfaat va shaxsiy manfaat muvozanatini muhokama qilishga imkon beradigan syujet yoki dalillar tizimini taʼminlashi kerak. Ikkinchi mezon estetik va tilshunoslik qiymati: matn badiiy obraz, ifoda vositalari, muallif pozitsiyasi, kompozitsiya kabi elementlar orqali maʼno yaratish jarayonini ochib bersin, chunki vatanparvarlikni his qilish koʻpincha estetik idrok va emotsional hamdardlik bilan mustahkamlanadi [2]. Uchinchi mezon yoshga mos kognitiv murakkablik: boshlangʻich sinflarda sodda syujet, aniq xarakterlar va yaqqol axloqiy tanlovlar ustuvor boʻlsa, yuqori sinflarda koʻpmaʼnolilik, muammoli vaziyat, tarixiy-taqqoshlash imkoniyati kuchaytiriladi. Toʻrtinchi mezon madaniy autentiklik va balans: faqat bir tipdagi qahramonlik yoki tantanavorlikka tayanish tarbiyani biryoqlama qiladi; buning oʻrniga mehnat, ilm, kasb odobi, ekologik masʼuliyat, mahalla va oilaga hurmat kabi turli ijtimoiy rollarni koʻrsatadigan matnlar majmuasi zarur. Beshinchi mezon pedagogik xavfsizlik: matn shaxsiyatni kamsitmasligi, zoʻravonlikni normallashtirmasligi, muammoli mavzularni esa didaktik nazorat bilan, muhokama madaniyatini shakllantiradigan savollar orqali yoritishi lozim.

Oʻqish jarayonining tarbiyaviy mexanizmi matnning “qiymatli mazmuni”ni ochish texnologiyalari bilan bogʻliq. Bu yerda oddiy tushunish savollaridan koʻra,

talqin savollari ustuvor: “Qahramon nima uchun shunday yo‘l tutdi?”, “Uning tanlovi boshqalar hayotiga qanday ta’sir qildi?”, “Muallif qaysi detallar orqali hurmat yoki tanqid munosabatini bildiradi?” kabi savollar o‘quvchini sabab-oqibat bog‘lanishlarini ko‘rishga, axloqiy baholash mezonlarini asoslashga undaydi. Dialogik o‘qish yondashuvida o‘qituvchi tayyor xulosa bermaydi; u turli talqinlarni dalil bilan himoya qilishga yo‘naltiradi, bunda matn ichidagi til birliklari dalil vazifasini bajaradi [3]. Masalan, qahramonning ichki monologi, tasviriy vositalar, muallif izohi orqali ifodalangan pozitsiya o‘quvchida “o‘ylab ko‘rish” ehtiyojini kuchaytiradi. Shu tariqa vatanparvarlik hissi abstrakt shior sifatida emas, balki matndagi konkret harakat, mas’uliyat va hamdardlik tajribasining kognitiv qayta ishlanishi natijasida shakllanadi.

Refleksiya texnikalari tarbiyaviy natijaning barqarorlashuvi uchun muhim. Refleksiya deganda o‘quvchining o‘z his-tuyg‘usi va fikrini anglab, uni ijtimoiy mezonlar bilan solishtirib, keyingi xulqiy qarorga yo‘naltira olishi tushuniladi. O‘qish darsida refleksiya “men bu vaziyatda nima qilardim?”, “men uchun vatan oldidagi mas’uliyat nimalarda ko‘rinadi?” kabi savollar bilan boshlanadi, biroq u faqat subyektiv fikr aytish bilan cheklanmaydi: o‘quvchi matndan dalil keltiradi, boshqa fikrlarni eshitadi va o‘z pozitsiyasini aniqlashtiradi. Bu jarayon Vygotskiy ta’kidlagan ijtimoiy muloqot orqali rivojlanish g‘oyasiga mos ravishda tashkil etilganda, tarbiya “tashqi talab”dan “ichki ehtiyoj”ga aylanish imkonini oshiradi [4]. Shuningdek, refleksiya yozma mini-insho, “qahramonga maktub”, “matndan olingan iqtibosga izoh” kabi topshiriqlar orqali ham amalga oshirilsa, o‘quvchining nutqiy kompetensiyasi bilan tarbiyaviy kompetensiya integratsiyalanadi.

Ilmiy yangilik sifatida tezisda vatanparvarlikni baholash uchun matn asosli indikatorlar tizimi taklif etiladi. Birinchi indikator kognitiv komponent bo‘lib, o‘quvchining matndagi vatan, jamiyat, mehnat, tarixiy xotira, qonuniylik kabi tushunchalarni ajratishi va ularni o‘z so‘zlari bilan izohlash qobiliyatini qamrab oladi. Ikkinchi indikator emotsional-aksiologik komponent: o‘quvchi qahramonning ijtimoiy foydali xatti-harakatini qadrlashi, befarqlik yoki xudbinlikni tanqidiy baholay olishi, hamdardlik bildirishining asoslanganligi. Uchinchi indikator xulqiy-intensional komponent: o‘quvchining o‘z hayotida kichik fuqarolik amallarini rejalashtira olishi, masalan, sinf va maktab mulkiga ehtiyotkorlik, jamoaviy ishda mas’uliyat, tabiatga munosabatda me’yorni saqlash kabi amaliy qarorlarni til orqali ifodalashi. Mazkur indikatorlar bo‘yicha diagnostika matnni qayta hikoyalashga emas, balki talqin, dalillash va muammoli vaziyatga yechim taklif qilishga asoslangan topshiriqlar orqali olib boriladi. Bunda baholash mezonlari “to‘g‘ri-noto‘g‘ri” ikkilikdan ko‘ra, dalilning matnga tayanishi, mantiqiy izchillik, etik muvozanat va til me’yorlariga rioya kabi ko‘rsatkichlar bilan aniqlanadi. Shu tariqa vatanparvarlik tarbiyasi o‘qish savodxonligi bilan metodik jihatdan uyg‘unlashadi va tarbiya o‘qitishdan ajralgan qo‘shimcha faoliyat emas, balki matnni tushunishning tabiiy natijasiga aylanadi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirar ekan, o‘qish matnlari orqali vatanparvarlikni tarbiyalash samarasi uch shart birligida yuzaga chiqishi asoslanadi: mazmunan muvozanatli va madaniy jihatdan autentik matnlar korpusi; qiymatli ma’noni ochadigan dialogik va muammoli savol-topshiriqlar tizimi; o‘quvchining

shaxsiy tajribasini ijtimoiy mezonlar bilan bog'laydigan refleksiv muhit. Taklif etilgan indikatorlar va matn asosli diagnostika yondashuvi o'qituvchiga tarbiyaviy jarayonni kuzatish, natijani ko'rish va o'qitish strategiyasini moslashtirish imkonini beradi. Eng muhim xulosa shundan iboratki, vatanparvarlikni o'qish darsida shakllantirish matn tanlashning mavzuviy mosligi bilan emas, balki matnning ma'no qatlamlarini ochish, o'quvchini dalillash va mas'uliyatli mulohazaga olib kirish orqali ta'minlanadi; bunday yondashuv til ta'limining asosiy maqsadlari bilan hamohang holda o'quvchida barqaror fuqarolik pozitsiyasini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Avliyoqulov N. X., Musaeva N. N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent, O'qituvchi, 2013. 240 b.
- 2) Karimov S. M. Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent, Fan va texnologiya, 2016. 256 b.
- 3) Qodirov R. A. Ona tili ta'limida matn bilan ishlash metodikasi. Toshkent, Akademnashr, 2020. 208 b.
- 4) Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва, АСТ, 2019. 640 с.
- 5) Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва, Логос, 2003. 384 с.
- 6) OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. Paris, OECD Publishing, 2019. 307 p.

YOSHLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH VA VATANPARVARLIK HISSINI SHAKLLANTIRISHDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

Abdullayeva Hulkar Sobir qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti Pedagogika yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda vatanparvarlik hissini shakllantirishda muammoli ta'lim texnologiyalarining ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlardan foydalanish orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish qobiliyati va ijtimoiy faolligi oshishi asoslab beriladi. Shuningdek, vatanparvarlikni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligi yoritiladi

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, muammoli ta'lim, pedagogik texnologiyalar, vatanparvarlik, yoshlar tarbiyasi, innovatsion yondashuv, mustaqil fikrlash, ta'lim sifati

Ключевые слова: критическое мышление, проблемно-ориентированное образование, педагогические технологии, патриотизм, образование молодежи, инновационный подход, самостоятельное мышление, качество образования

Key words: based education, pedagogical technologies, patriotism, youth education, innovative approach, independent thinking, quality of education

Аннотация В данной статье анализируется важность проблемно-ориентированных образовательных технологий в развитии навыков критического мышления и формировании чувства патриотизма у молодежи. Утверждается, что использование проблемных ситуаций в образовательном процессе повышает самостоятельность мышления, аналитические способности и социальную активность учащихся. Также подчеркивается эффективность современных педагогических подходов в формировании патриотизма.

Abstract This article analyzes the importance of problem-based educational technologies in developing critical thinking skills and forming a sense of patriotism in young people. It is argued that the use of problem situations in the educational process increases students' independent thinking, analytical skills, and social activity. It also highlights the effectiveness of modern pedagogical approaches in forming patriotism.

KIIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarda nafaqat chuqur bilim, balki mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ularda vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirish davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Ushbu ikki yo'nalishni uyg'un holda rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, muammoli ta'lim muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda jamiyatning jadal rivojlanishi, axborot texnologiyalarining keng qo'llanilishi va globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida yangi vazifalar paydo bo'lmoqda. Ushbu vazifalardan biri - bu yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan, muammolarni hal qila oladigan va o'z fikrini asoslay oladigan shaxslar qilib tarbiyalashdir. Bu borada bo'lajak o'qituvchilarning roli beqiyos, chunki aynan ular kelajak avlodning tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bo'lajak

o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish – bu dolzarb pedagogik muammo. Tanqidiy fikrlaydigan o'qituvchi o'z shogirdlariga mustaqil fikrlashni o'rgata oladi, ularni muammolarni hal qilishga yo'naltira oladi va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantira oladi. Muammoli ta'lim texnologiyasi bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Muammoli ta'lim talabalarni faol ishtirok etishga, axborotni izlashga, tahlil qilishga va eng muhimi, tanqidiy fikrlashga undaydi. Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali yo'llaridan biri bo'lgan muammoli ta'lim texnologiyasining nazariy asoslari, amaliy ahamiyati va pedagogik imkoniyatlari atroflicha yoritiladi.

Tanqidiy fikrlash - bu axborotni tahlil qilish, baholash, sintez qilish va yangi g'oyalarni yaratish qobiliyatidir. Tanqidiy fikrlaydigan shaxs o'z fikrini erkin ifoda eta oladi, dalillar asosida xulosa chiqaradi va mavjud muammolarni hal qilish yo'llarini topa oladi. Tanqidiy fikrlash XXI asr ko'nikmalaridan biri bo'lib, har bir insonning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zarurdir. Tanqidiy fikrlash quyidagi afzalliklarga ega

- Axborotni to'g'ri baholashga yordam beradi;
- Muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi;
- Ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi;
- Mustaqil qaror qabul qilishga yordam beradi;
- O'z fikrini asoslash qobiliyatini rivojlantiradi;

Muammoli ta'lim - bu o'quv jarayonida talabalarni muammoli vaziyatga duchor qilish va ularni mustaqil ravishda muammoni hal qilishga yo'naltirishga asoslangan ta'lim usulidir. Muammoli ta'limda o'qituvchi yo'naltiruvchi rolini o'ynaydi, talabalar esa mustaqil ravishda bilim olishga harakat qiladi. Muammoli ta'limning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: • Muammoli vaziyatning mavjudligi • Talabalarning faol ishtiroki • O'qituvchining yo'naltiruvchi roli • Bilimlarni mustaqil izlash • Muammoni hal qilish jarayonida tanqidiy fikrlash • Ijodiy yondashuv Muammoli ta'lim — bu o'quv jarayonida o'quvchilarga tayyor bilim berish o'rniga ularni muammoli vaziyatlarga duch keltirish orqali mustaqil fikrlashga undovchi pedagogik yondashuvdir. Bunday yondashuv o'quvchilarni faqat bilim olishga emas, balki bilimni tahlil qilish va qo'llashga ham o'rgatadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi ahamiyati
Muammoli ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning:
mustaqil fikrlashini,
mantiqiy tahlil qilish qobiliyatini,
dalillar asosida xulosa chiqarishini,
turli nuqtai nazarlarni solishtirishini rivojlantiradi.

Tanqidiy fikrlashga ega bo'lgan yoshlar har qanday axborotni tahlil qilish, soxta ma'lumotlardan ajratish va ongli qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'ladi. Bu esa ularni zamonaviy axborot xurujlaridan himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Vatanparvarlik hissini shakllantirishdagi o'rni

Muammoli ta'lim orqali o'quvchilarda vatanparvarlik hissini shakllantirish quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi:

tarixiy va ijtimoiy muammolarni tahlil qilish;

milliy qadriyatlar asosida bahs-munozaralar tashkil etish;
real hayotiy vaziyatlarni muhokama qilish;
jamiyat oldidagi mas'uliyatni anglash.

Masalan, o'quvchilarga "Vatan ravnaqi uchun yoshlar qanday hissa qo'sha oladi?" kabi muammoli savollar berish orqali ularning fikrlash doirasi kengayadi va vatanparvarlik tuyg'usi mustahkamlanadi.

Amaliy ahamiyati

Muammoli ta'lim texnologiyalarini qo'llash:

ta'lim samaradorligini oshiradi;

o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi;

ijodiy fikrlashni rivojlantiradi;

shaxsiy pozitsiyani shakllantiradi.

Shuningdek, bu texnologiya o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik muhitini yaratadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, muammoli ta'lim texnologiyalari yoshlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va vatanparvarlik hissini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar passiv bilim oluvchidan faol fikrlovchi shaxsga aylanadi. Ular nafaqat o'z fikrini erkin ifoda eta oladi, balki jamiyatdagi muammolarga befarq bo'lmagan, mas'uliyatli fuqaro sifatida shakllanadi. Shu bois ta'lim tizimida muammoli ta'lim texnologiyalarini keng joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu esa kelajakda mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq va intellektual salohiyati yuqori bo'lgan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, muammoli ta'lim orqali yoshlar global jarayonlarni to'g'ri anglaydigan, milliy manfaatlarni himoya qila oladigan va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etadigan yetuk shaxslar sifatida kamol topadi. Natijada, ta'lim tizimining innovatsion rivoji jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylanadi.

References.

- 1) Abdullaev A. Pedagogik texnologiyalar. - T.: Fan, 2003.
- 2) Azixzodjaeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: TDPU, 2006.
- 3) Dewey J. How we think. - Boston: D.C. Heath, 1910.
- 4) Halpern D.F. Critical thinking across the curriculum. - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1996.
- 5) Maxmutov M.I. Muammoli ta'limning nazariy asoslari. - Qozon: Tatariston kitob nashriyoti, 1972.
- 6) Nishonova U. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. - T.: TDPU, 2010.
7. Paul R. Critical thinking: What every person needs to survive in a rapidly changing world. - Dillon Beach, CA: Foundation for Critical Thinking, 1993.

OLIIY TA'LIMDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION VA PEDAGOGIK ASOSLARI

Abdullayeva Sitora Alisherovna,

Buxoro Davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

O'zbekiston, Buxoro shahri

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarning o'рни tahlil etilgan. Shuningdek, talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirish usullari ochib berilgan

Аннотация: В статье анализируются педагогические основы развития военно-патриотического воспитания в высших учебных заведениях, а также роль современных образовательных технологий. Рассматриваются методы формирования патриотических компетенций студентов

Annotation: This article analyzes the pedagogical foundations of military-patriotic education in higher education institutions and the role of modern innovative technologies. Methods of developing students' patriotic competencies are discussed

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, harbiy tarbiya, pedagogik yondashuv, innovatsion texnologiya, kompetensiya

Ключевые слова: патриотизм, военное воспитание, педагогика, инновации, компетенции

Key words: patriotism, military education, pedagogy, innovation, competencies

Kirish. Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni har tomonlama yetuk, intellektual salohiyatga ega, Vatanga sodiq va fuqarolik mas'uliyatini anglaydigan shaxs sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir [1]. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish dolzarb ahamiyatga ega. Chunki ushbu qatlam kelajakda jamiyatning yetakchi kuchiga aylanadi, davlat taraqqiyoti va xavfsizligini ta'minlashda faol ishtirok etadi [2].

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularni milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarashga o'rgatish va zarur bo'lganda yurt himoyasiga tayyor bo'lishga undaydi [3]. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim tizimida mazkur tarbiyani zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar orqali tashkil etish muhim hisoblanadi.

Yoshlarning dunyoqarashi va axborotni qabul qilish uslubi o'zgarib borayotgan sharoitda ta'lim jarayonini yangicha metodlar asosida tashkil etish muhim. Shu bois, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va innovatsion pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish zarur [4].

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning pedagogik asoslarini o'rganish, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi samaradorligini aniqlashdan iboratdir [5].

Tadqiqot davomida quyidagi vazifalar belgilandi:

Talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning samarali usullarini aniqlash;

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interfaol metodlarning ta'lim jarayonidagi rolini tahlil qilish;

Innovatsion texnologiyalarni amaliyotga joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish [6].

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqot jarayonida quyidagi uslubiy yondashuvlar qo'llanildi:

Tahlil va sintez – mavjud ilmiy adabiyotlarni o'rganish va umumlashtirish orqali pedagogik yondashuvlar xususiyati aniqlandi [7].

Kuzatish – oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni kuzatish orqali amaliy faoliyat tahlil qilindi.

So'rovnoma va suhbat – talabalarning vatanparvarlik tuyg'ulari va pedagogik metodlarga munosabatini o'rganish.

Pedagogik tajriba – innovatsion texnologiyalarni amaliy mashg'ulotlarda qo'llash samaradorligini aniqlash.

Ushbu metodlar tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlashga yordam berdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega [1][5].

Kompetensiyaviy yondashuv talabalarda nafaqat bilim, balki amaliy ko'nikma, mas'uliyat va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv talabalarga real hayotiy vaziyatlarga moslashish, muammolarni hal etish va mustaqil qaror qabul qilish imkonini beradi [6].

Interfaol pedagogik metodlar ("debate", "case-study", "rol o'ynash") talabalarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi [4].

Muammoli ta'lim texnologiyasi talabalarning tahliliy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi, ularda Vatan himoyasi tushunchasini anglashni chuqurlashtiradi [7].

Innovatsion texnologiyalar (multimedia, virtual simulyatsiyalar, onlayn platformalar) ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Bu esa nazariy bilimlarni mustahkamlash va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi [3].

Shuningdek, harbiy qismlarga tashriflar, uchrashuvlar va vatanparvarlik tadbirlari talabalarda Vatanga sadoqat va fuqarolik mas'uliyatini kuchaytiradi [2].

Pedagoglarning shaxsiy namunalari va innovatsion yondashuvlarni qo'llash darajasi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, shuning uchun ularning malakasini oshirish muhim hisoblanadi [5].

Xulosa. Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish mamlakatimizda yoshlarni Vataniga sadoqatli, fuqarolik mas'uliyatini chuqur anglaydigan va ijtimoiy faolligi yuqori shaxslar sifatida tarbiyalashning muhim yo'nalishidir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik yondashuvlar

va innovatsion texnologiyalar ushbu jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar va muammoli ta'lim texnologiyalari talabalarni nafaqat bilim bilan ta'minlaydi, balki ularni amaliy ko'nikmalar, mustaqil fikrlash va strategik qaror qabul qilish qobiliyati bilan boyitadi. Shu bilan birga, talabalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlar shakllanadi [1][4][5].

Innovatsion texnologiyalarning qo'llanilishi, jumladan multimedia vositalari, virtual simulyatsiyalar va onlayn platformalar, tarbiyaviy jarayonni qiziqarli va samarali qiladi hamda nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan mustahkamlashga imkon beradi [3][6]. Bunday yondashuvlar talabalarda o'zini ijtimoiy muhitga moslash, jamoada ishlash va murakkab vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan harbiy qismlarga tashriflar, vatanparvarlik tadbirlari va uchrashuvlar talabalarning ruhiy-axloqiy dunyosini boyitadi, ularni Vatanga sodiqlik va milliy g'urur ruhida tarbiyalaydi [2][7].

Pedagoglarning roli ham muhimdir: ularning innovatsion yondashuvlarni qo'llash darajasi va shaxsiy namunasi talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, pedagog kadrlarning malakasini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni puxta egallashlari zarur [5][6].

Umuman olganda, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki: zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar birgalikda talabalarda Vatanga sadoqat, fuqarolik mas'uliyati, mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollikni shakllantirishning eng samarali vositasidir. Kelajakda ushbu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, pedagoglarning malakasini oshirish va innovatsion metodlarni amaliyotga joriy etish yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ta'lim jarayoniga yangi texnologiyalarni integratsiya qilish va interfaol metodlarni muntazam qo'llash ta'lim sifatini oshirish va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tizimli rivojlantirish imkonini beradi. Bu esa nafaqat oliy ta'lim muassasalarida, balki jamiyatda yoshlarni Vatan himoyasiga tayyorlashning samarali mexanizmi hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Abduqodirov A.A. Pedagogika nazariyasi: darslik. – Toshkent: Fan, 2019. – 256 b.
- 2) Tolipov O., Usmonboyeva M. Vatanparvarlik tarbiyasi metodikasi // Pedagogika jurnali, №3, 2017. – 45–52 b.
- 3) Muslimov N.A. Innovatsion ta'lim texnologiyalari // Respublika ilmiy-amaliy konferensiya to'plami. – Toshkent: TDPU, 2020. – 120–125 b.
- 4) Quronov M. Yoshlar tarbiyasi va vatanparvarlik // Ilmiy jurnali, №2, 2018. – 34–42 b.
- 5) Xodjayev B.X. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent: Nashriyot, 2021. – 180 b.

6) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishga oid nutqlar. – Toshkent, 2020.

7) O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM OLAYOTGAN XOTIN-QIZLARDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR

Abdullayeva Yulduz Nabiyevna

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti

IGHT-25-guruh I bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur kengaytirilgan tezisdagi oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning nazariy-konseptual asoslari, pedagogik mexanizmlari va zamonaviy texnologik yechimlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar (interaktiv metodlar, muammoli o'qitish, loyihaviy faoliyat) hamda raqamli vositalar (LMS, sun'iy intellekt, VR/AR, gamifikatsiya)ning ta'lim samaradorligiga ta'siri asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari asosida xotin-qizlarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishning tizimli mexanizmlari taklif etiladi

Аннотация: В данной расширенной тезисной работе комплексно анализируются теоретико-концептуальные основы, педагогические механизмы и современные технологические решения развития военно-патриотического воспитания среди девушек, обучающихся в высших образовательных учреждениях. Обосновано влияние инновационных педагогических технологий (интерактивные методы, проблемное обучение, проектная деятельность) и цифровых инструментов (LMS, искусственный интеллект, VR/AR, геймификация) на эффективность образовательного процесса. На основе результатов исследования предложены системные механизмы формирования патриотических компетенций у девушек

Annotation: This extended thesis comprehensively analyzes the theoretical and conceptual foundations, pedagogical mechanisms, and modern technological solutions for developing military-patriotic education among female students in higher education institutions. The study substantiates the impact of innovative pedagogical technologies (interactive methods, problem-based learning, project-based activities) and digital tools (LMS, artificial intelligence, VR/AR, gamification) on the effectiveness of the educational process. Based on the research findings, systemic mechanisms for developing patriotic competencies among female students are proposed

Kalit so'zlar: harbiy pedagogika, vatanparvarlik tarbiyasi, gender yondashuvi, raqamli ta'lim, innovatsion texnologiyalar, kompetensiya, simulyatsiya, didaktik model

Ключевые слова: военная педагогика, патриотическое воспитание, гендерный подход, цифровое образование, инновационные технологии, компетенция, симуляция, дидактическая модель

Key words: *military pedagogy, patriotic education, gender approach, digital education, innovative technologies, competence, simulation, didactic model*

Bugungi kunda xotin-qizlar jamiyatning barcha sohalarida faol ishtirok etayotgan bo'lib, ularning milliy xavfsizlik, mudofaa va favqulodda vaziyatlar tizimidagi roli ham ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan xotin-qizlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi pedagogika fanining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish masalasi ko'p qirrali bo'lib, u pedagogik, psixologik, ijtimoiy va texnologik omillarni o'z ichiga oladi. Xususan, xotin-qizlar bilan ishlashda quyidagi muammolar kuzatiladi:

- vatanparvarlik tarbiyasining tizimsiz tashkil etilishi;
- pedagogik jarayonda individual va gender xususiyatlarning yetarli hisobga olinmasligi;
- raqamli texnologiyalardan foydalanishning cheklanganligi;
- amaliy mashg'ulotlar va real vaziyatlarga yaqin tajribaning yetishmasligi.

Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlarning samaradorligini ilmiy asoslash quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- harbiy vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslarini tahlil qilish;
- pedagogik yondashuvlarni tizimlashtirish;
- innovatsion va raqamli texnologiyalarni integratsiyalash;
- samarali didaktik model ishlab chiqish;
- amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Mazkur tadqiqot quyidagi yondashuvlarga asoslanadi:

1. Tizimli yondashuv. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi yaxlit tizim sifatida qaraladi va uning barcha komponentlari o'zaro bog'liq holda o'rganiladi. Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish murakkab, ko'p komponentli pedagogik jarayon hisoblanadi. Shu sababli uni samarali tashkil etishda tizimli yondashuvdan foydalanish ilmiy jihatdan asoslangan zaruratdir.

2. Kompetensiyaviy yondashuv. Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik kompetensiyasi — bu ularning:

- Vatanga sadoqati;
- fuqarolik mas'uliyati;
- xavfsizlikka oid bilim va ko'nikmalari;
- ijtimoiy faolligi;
- strategik va tanqidiy fikrlashi kabi sifatlarining integrativ majmuasidir.

3. Gender yondashuvi. Gender yondashuvi zamonaviy pedagogikaning muhim metodologik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ta'lim jarayonida shaxsning biologik emas, balki ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olishga asoslanadi.

Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda gender yondashuvi quyidagi jihatlar bilan muhim ahamiyat kasb etadi:

- ta'lim jarayonini individual xususiyatlarga moslashtiradi;
- psixologik jihatdan qulay o'quv muhitini yaratadi;
- motivatsiya va faollikni oshiradi;
- ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi;

-ayollarning mudofaa va xavfsizlik sohasidagi rolini mustahkamlaydi.

4. Raqamli didaktika. Raqamli didaktika zamonaviy pedagogikaning muhim yoʻnalishi boʻlib, u taʼlim jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) asosida tashkil etish, boshqarish va optimallashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tizimdir. Ushbu yondashuvda taʼlim jarayoni raqamli muhitda amalga oshiriladi hamda oʻqitish, oʻrganish va baholash jarayonlari integratsiyalashgan platformalar orqali boshqariladi. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida raqamli didaktika xotin-qizlarning bilim olish jarayonini zamonaviy texnologiyalar asosida individuallashtirish, faolligini oshirish va real hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirish imkonini beradi.

Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda raqamli didaktika quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- taʼlim jarayonini moslashuvchan va interaktiv qilish;
- individual oʻquv trayektoriyalarini shakllantirish;
- vizual va simulyatsion oʻqitish imkoniyatlarini kengaytirish;
- motivatsiyani oshirish;
- mustaqil oʻqishni rivojlantirish.

Interaktiv metodlar zamonaviy pedagogikaning muhim yoʻnalishi boʻlib, u taʼlim jarayonida oʻqituvchi va talaba oʻrtasidagi oʻzaro faol hamkorlikka asoslanadi. “Interaktiv” tushunchasi (inter + act) — “oʻzaro harakat” degan maʼnoni anglatib, taʼlim jarayonida barcha ishtirokchilarning faol muloqot va hamkorlikda ishlashini nazarda tutadi. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida interaktiv metodlar xotin-qizlarda faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy koʻnikmalar, ijtimoiy faollik va vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda interaktiv metodlar quyidagi jihatlar bilan muhimdir:

- taʼlim jarayonini faollashtiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- jamoada ishlash koʻnikmalarini shakllantiradi;
- emotsional va kognitiv rivojlanishni uygʻunlashtiradi;
- vatanparvarlik qadriyatlarini amaliy faoliyat orqali mustahkamlaydi.

Muammoli oʻqitish (problem-based learning) zamonaviy pedagogikaning muhim innovatsion yondashuvi boʻlib, u taʼlim jarayonini tayyor bilimlarni uzatish emas, balki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil yechim topish jarayoni sifatida tashkil etishga asoslanadi. Ushbu yondashuvda talaba bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki uni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qoʻllovchi faol subyekt sifatida ishtirok etadi. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida muammoli oʻqitish xotin-qizlarda murakkab ijtimoiy va xavfsizlikka oid vaziyatlarda toʻgʻri qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash va masʼuliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xotin-qizlarda harbiy vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda muammoli oʻqitish quyidagi jihatlar bilan muhim ahamiyat kasb etadi:

- vatanparvarlik tushunchalarini real hayotiy vaziyatlar bilan bogʻlaydi;
- mustaqil fikrlash va tahliliy yondashuvni rivojlantiradi;
- qaror qabul qilish koʻnikmalarini shakllantiradi;

-ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytiradi;
-xavfsizlik va favqulodda vaziyatlarda harakat qilish kompetensiyasini oshiradi.

Shuningdek, gender yondashuvining qo'llanilishi xotin-qizlarning psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olish orqali ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi. Bu yondashuv ularning motivatsiyasini kuchaytiradi, ijtimoiy faolligini oshiradi hamda vatanparvarlik qadriyatlarini chuqurroq shakllantirishga yordam beradi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar va umumlashtirishlar innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlar asosida tashkil etilgan harbiy vatanparvarlik tarbiyasi tizimi zamonaviy ta'lim talablariga to'liq javob berishini ko'rsatdi. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va jamiyat uchun yetuk, ongli hamda vatanparvar avlodni tarbiyalashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
- 2) O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 3) O'zbekiston Respublikasi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
- 4) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va yoshlar tarbiyasiga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2017–2025 yillar.
- 5) Pedagogika (umumiy asoslar). – Toshkent: Noshir, 2021.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING SHAXSIY RIVOJLANISHIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING O'RNI

Ergasheva Gulzoda Baxtiyorovna

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim pedagogikasi kafedrasida o'qituvchisi

Abdulloyeva Gulnoza Abduxalimovna

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o'sib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarini hal qilish uchun zarur bo'lgan axloqiy me'yor va qadriyatlarni o'zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, unda "men" obrazini qurish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko'zda tutish, maktabgacha ta'limning sifat va samaradorligiga erishishida kompetensiyaviy yondashuv, guruhlarni har bir yosh guruhiga mos adabiyotlar bilan boyitib borish, bolalarning kundalik faoliyatini mazmunli va qiziqarli tashkil etish, ularning bo'sh vaqtlaridan unumli foydalanish, qobiliyatlarini aniqlash va shunga qarab jarayonga ijodiy yondashish, o'tkaziladigan mashg'ulotlar va manbalarni bolalar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan holatga keltirish maqsadida ratsional va tizimli tahlil qilishni ko'zda tutadi.*

Аннотация: *В данной статье грамотный подход к воспитанию дошкольников заключается в том, чтобы подготовить подрастающего ребенка к жизни, привить ему нравственные нормы и ценности, необходимые для решения насущных вопросов, для общения с другими людьми, в которых «Я». Подготовка к формированию приемов деятельности, связанных с*

построением имиджа, грамотного подхода к достижению качества и эффективности дошкольного образования, обогащения групп литературой, подходящей для каждой возрастной группы, содержательной и интересной организации повседневной деятельности детей, предусматривает рациональное использование свободного времени, выявление способностей и, соответственно, творческий подход к процессу, рациональный и систематический анализ с целью адаптации уроков и ресурсов к потребностям детей и общества.

Annotation: In this article, a competent approach to educating preschool children is to prepare the growing child for life, to inculcate in him the moral norms and values necessary to address vital issues, to communicate with other people, in which "I" Preparation for the formation of methods of activity related to the construction of the image, a competent approach to achieving quality and effectiveness of preschool education, enriching groups with literature suitable for each age group, meaningful and interesting organization of children's daily activities, provides for the rational use of their free time, identification of abilities and, accordingly, a creative approach to the process, rational and systematic analysis in order to adapt the lessons and resources to the needs of children and society.

Kalit so'zlar: kompetensiya, bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsiy gigiyena ko'nikmalari, kommunikativ kompetensiya, o'yin kompetensiyasi, ijtimoiy kompetensiya, bilish kompetensiyasi

Ключевые слова: компетенция, знания, навыки, компетенции, компетентностный подход, навыки личной гигиены, коммуникативная компетенция, игровая компетенция, социальная компетенция, когнитивная компетенция

Key words: competence, knowledge, skills, competencies, competence-based approach, personal hygiene skills, communicative competence, play competence, social competence, cognitive competence

Kompetensiya (lotincha- erishyapman, munosibman, loyiqman)u yoki bu sohadagi bilimlar, tajribalar majmuidir. O'qituvchi-muallimlarning shaxsiy ijtimoiy sifatlariga azaldan e'tibor qaratib kelingan va har bir zamon talabidan kelib chiqib, pedagogga qo'yiladigan talablar takomillashib, murakkablashib boravergan. Kompetensiya bolaning bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlari majmuidir. Boshlang'ich kompetensiyalar, rivojlanish sohasida qat'I nazar, bola shaxsi shakllanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga kompetensiyaviy yondashuv, ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablarida belgilab berilgan kichik va maktab yoshigacha bo'lgan bolalarni besh yo'nalishda rivojlantirib, bolani to'rt kompetensiyaga ega bo'lgan holda 1-sinfga chiqishidagi motivatsion vazifalarni hamda "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi vazifalarni to'laqonli bajarishni ko'zlaydi.

"Ilk qadam" davlat o'quv dasturi maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda bolalarni har tomonlama axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga

jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish maktabgacha ta'lim turlari uchun kadrlar tayyorlovchi o'rta maxsus, kasb-hunar kollejlari hamda hududiy maktabgacha ta'lim bo'limlari uchun ham dolzarb vazifalarni belgilab beradi.

Istiqbolda belgilanayotgan bunday ulkan vazifalarning amalga oshirilishi soha mutaxassislarini, sohaga oid me'yoriy, huquqiy hujjatlarni hamda maktabgacha ta'lim pedagogikasini puxta o'zlashtirib, axborot kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga keng tatbiq etishlari uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib bermoqda.

Bundan tashqari kasb-hunar kollej o'quvchilarini, maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachilarining pedagogik mahoratini oshirish borasida o'tkaziladigan amaliy seminar-treninglarining asosiy maqsadi "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi doirasida bolalarga bilim berishda bolalar xonalarining hatto kichik detallarigacha qulay dizayni bilan jihozlashni, ular uchun boy adabiyotlar va rivojlantiruvchi o'yinlardan to'g'ri va unumli foydalanish usullarini o'rgatishdir. Bu esa kelajagimiz davomchilari yosh avlodni, erta bolalikdan jamiyatda o'zini tutish va shaxsiy gigiyena ko'nikmalarini tarbiya qilish kabi alohida jihatlarini o'zida tarkib toptirishga hamda maktabgacha ta'lim tizimi muvaffaqiyatining asosini tashkil etishga xizmat qiladi.

Tarbiyachi mutaxassislarimizning bu boradagi bilimlarini mustahkamlash yo'lida tizimdagi islohotlar samarasini sohaga tatbiq eta oladigan kadrlar tayyorlash maqsadida, malakali pedagog xodimlarining ilg'or usullar bilan dars o'tishlari uchun ham alohida e'tibor qaratib, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturini o'zlashtirish hamda bo'lajak tarbiyachilarning muntazam mahoratini oshirib borishlari uchun seminar-treninglar, qo'shimcha mashg'ulotlarning ham tashkil etilishi tom ma'noda sohani dunyo standartlari darajasiga olib chiqilishiga xizmat qilishi shubhasiz.

Bugungi kunda maktabgacha ta'limning sifat va samaradorligiga erishishida kompetensiyaviy yondashuv, guruhlarni har bir yosh guruhga mos adabiyotlar bilan boyitib old ab, bolalarning kundalik faoliyatini mazmunli va qiziqarli tashkil etish, ularning bo'sh vaqtlaridan unumli foydalanish, qobiliyatlarini aniqlash va shunga qarab jarayonga ijodiy yondashish, o'tkaziladigan mashg'ulotlar va manbalarni bolalar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan holatga keltirish maqsadida ratsional va tizimli tahlil qilishni ko'zda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o'sib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarini hal qilish uchun zarur bo'lgan axloqiy me'yor va qadriyatlarni o'zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, unda "men" obrazini qurish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko'zda tutadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirish o'ziga xos metodik, psixologik tayyorgarlik bilan ishlash davr taqozosiga aylandi. Chunki maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirish keng ma'noli tushuncha bo'lib, uni samarali amalga oshirish maktabgacha ta'lim tashkiloti binosining holati, tarbiyachi-pedagoglar, tarbiyachi yordamchilari, ota-onalar hamda bolalarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki innovatsion bo'lish lozimligini talab etadi. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" hamda "Ilk qadam"

davlat o'quv dasturi asosida kompetensiyaviy yondashuv jarayonida, metodik, badiiy adabiyotlar soni va sifati, har bir yosh guruhiga mos va xos adabiyotlar bilan boyitib ham muhim masaladir. Bolalarni o'ynab turib o'ylashga undovchi muammoli vaziyatlarni o'yinlarda aks ettiruvchi ta'limiy rivojlantiruvchi o'yin markazlari tashkil etish va ular faoliyatini muvofiqlashtirishda ota-onalar va jamoatchilikning jalb qilinishi va boshqa shu kabi omillar maktabgacha ta'lim mazmunini oshiradi.

Shuni ta'kidlash lozimki, tarbiyachi rivojlanmasa, maktabgacha ta'lim rivojlanmaydi. Tarbiyachining rivojlanishi esa o'z ustida tinimsiz izlanishi, ta'lim-tarbiyani uyg'unlashtirgan holda yangiliklar yarata olish, xalq pedagogikasini chuqur bilishi bilan xorij tajribasi yangiliklarini o'zlashtirib, o'z faoliyatini boyitib borishi va ularni amaliyotda qo'llay olishi bilan ahamiyatlidir. Maktabgacha ta'lim boshlang'ich ta'limning poydevori sanaladi. Poydevor mustahkam bo'lsa, imorat uzoq yillar qad ko'tarib turadi. Shunday ekan, kelajagimiz davomchisi yosh avlodga har tomonlama komil inson qilib, ta'lim-tarbiya berish bugungi kun pedagogining oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ekanligini anglamog'izmiz zarur.

Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolaning umumiy muhim kompetensiyalari.

Kommunikativ kompetensiya- muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana olish ko'nikmasi. Kommunikativ kompetensiya odatda boshqa odamlar bilan kerakli aloqalarni o'rgatish va saqlash qobiliyatini anglatadi. Kompetensiya samarali muloqotni ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va malakalar to'plamini o'z ichiga oladi. Ushbu turdagi kompetensiya aloqa chuqurligini va doirasini o'zgartirish, aloqa sheriklari tomonidan tushunish va tushunish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kommunikativ kompetensiya- bu to'g'ridan to'g'ri o'zaro ta'sirlashish sharoitida shakllanadigan odamlar o'rtasidagi rivojlanayotgan va asosan ongli aloqalar tajribasi.

O'yin kompetensiyasi- bolaning o'yin jarayoni va uni tashkil qilishda tajriba, bilim va ko'nikmalardan ijodiy foydalanishi. O'quv-tarbiyaviy faoliyat uchun asos hisoblanadi.

Ijtimoiy kompetensiya- hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va me'yorlariga rioya qilgan holda o'zini tutish mahorati.

Bilish kompetensiyasi- atrofda olamni ongli ravishda idrok qilish va olingan bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlardan o'quv va amaliy vazifalarni hal qilish uchun foydalanish.

Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari:

jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi;

ijtimoiy-hissiy rivojlanish;

nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari;

bilish jarayoning rivojlanishi;

ijtimoiy rivojlanish;

“Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish” sohasi kompetensiyalari.

o'z imkoniyatlari va bilan bog'liq jismoniy rivojlanish me'yorlariga mos ravishda jismoniy faollik ko'rsatadi;

turli harakatchanlik faolligini uyg'un ravishda va maqsadli bajarishni biladi;

turli hayotiy va o'quv vaziyatlaridan mayda motorika ko'nikmalaridan foydalaniladi;

o'z harakatlarini hissiyot va sezgi organlari yordamida boshqaradi;
shaxsiy gigiyena malakalarini qo'llaydi;
sog'lom turmush va ovqatlanish asoslarini biladi;
xavfsiz hayotiy faoliyat asoslari qoidalariga rioya qiladi.
"Ijtimoiy-hissiy rivojlanish" sohasi kompetensiyalari.
o'z "men"i va boshqa insonlarning hayotiy faoliyat muhitidagi roli tasavvurga ega bo'ladi;
o'z hissiyotlarini boshqaradi va ularni vaziyatlarga mos ravishda ifodalaydi;
o'zgalarning hissiyotlarini farqlaydi va ularga mos ravishda javob beradi;
kattalar va tengdoshlar bilan vaziyatga mos ravishda muloqot qiladi;
murakkab vaziyatlardan konstruktiv chiqish yo'llarini topadi.
"Nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari" sohasi kompetensiyalari.
nutqni eshitadi va tushunadi;
o'z nutqida to'g'ri talaffuz, qulay shakllar va xilma-xil gap konstruksiyalaridan foydalanadi;
ikkinchi tilni o'rganishga qiziqish namoyon qiladi;
ikkinchi tilni egallash bo'yicha dastlabki bilimlarni ko'rsatadi;
badiiy adabiyot asarlariga qiziqish namoyon qiladi;
so'zning lug'aviy, bo'g'inli va fonetik tuzilishi to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi;
turli ma'no shakllarini mustaqil ravishda tuzish va so'zlab berishni biladi;
yozishning dastlabki malakalari va vositalaridan foydalanishni biladi.
"Bilish jarayonining rivojlanishi" sohasi kompetensiyalari.
bilim olishga faol qiziqishni namoyon etadi;
o'quv va hayotiy faoliyat uchun axborotni mustaqil ravishda topadi va undan foydalanadi;
predmetlar, voqealar va ko'rinishlar o'rtasidagi oddiy aloqalarni tushunadi va ularni yaxlit bir butunlik sifatida idrok qiladi;
raqamlar, hisob-kitobni biladi va ularni hayotda qo'llaydi;
makon, shakl va vaqtga mos ravishda ish tutadi;
elementar matematik hisoblashlarni amalga oshiradi;
atrof-muhitdagi voqea-hodisalar va ko'rinishlarni kuzatadi hamda tatbiq qiladi;
atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona va g'amxo'r munosabatni namoyon etadi.
"Ijodiy rivojlanish" sohasi kompetensiyalari.
san'at va madaniyatga qiziqish namoyon qiladi;
milliy an'analarni qadrlaydi va ularni kundalik hayotning bir qismi sifatida idrok etadi;
san'atning muayyan turini afzal ko'rishini mustaqil ravishda ifodalaydi;
olingan bilim va ko'nikmalardan turli hayotiy vaziyatlarda o'z ijodiy rejalarini tuzish va tatbiq qilish uchun foydalanadi;
insonning dunyoni o'zgartirishdagi yaratuvchanlik rolini tushunadi.
Maktabgacha yoshdagi bolaning umumiy kompetensiyalaridan kelib chiqqan holda 6-7 yoshli bola quyidagilarni bilishi kerak:
ismi, familiyasi, otasining ismi;
old, tug'ilgan yili va oyi;

ota-onasi, ularning kasblari haqida tushunchaga ega bo'lishi;
oila a'zolarining ismini bilishi;
yashash manzili, uy raqamini ayta olishi;
ranglar va ularni buyumlarga qiyoslashi;
liboslar, oyoq va bosh kiyimlarini bilishi, ularni farqlashi;
kasblar va sport turlari haqida ma'lumotga ega bo'lishi;
transport vositalarining nomini bilishi va ularni farqlashi;
xalq ertaklarini ayta olishi;
milliy qahramonlarimiz haqida tushunchaga ega bo'lishi lozim.

Bundan tashqari, maktabga tayyorlanayotgan bola ko'cha va jamoat joylarida o'zini tutish qoidalarini bilishi kerak. Bolaning nutqiy rivojlanish bosqichlarida yozma va og'zaki nutq muhimdir.

Maktabga tayyorlov guruhidagi bola:

hamma tovushlarni to'g'ri va to'liq talaffuz qila olishi;
so'zdagi tovush ohangini aniq ayta olishi;
so'zlarni qarsak chalib, bo'g'in yordamida talaffuz qilishni bilishi;
harflarni talaffuz qilish va tanish;
umumlashma so'zlarni aytish va ajratish;
savol berish va unga javob berish;
berilgan rasmga qarab gaplar tuzish;
berilgan 5-6 ta so'z ishtirokida gap tuzishi;
matnlarni ajratish (hikoya, she'r, ertak);
topishmoqlarning javobini jumboqlarni yechish;
0 dan 9 gacha bo'gan raqamlarni bilishi va ajrata olishi;
raqamlarni to'g'ri va teskari sanay olishi;
buyumlarning old kichikligi, shakli, rangini taqqoslay olishi;
qalam, ruchka, cho'tkani qo'lida to'g'ri ushlay olishi;
shakllar, hayvonlarning oddiy tasvirini chiza olish;
rasmlarni chegarasidan chiqmagan abo'yay olish;
qog'ozdagi shakllarni to'g'ri va aniq qirqa olish;
loy va plastilindan turli narsalarni yasash;

rangli qog'ozlardan turli applekatsiyalarni bajarish, qirqish, yozish va boshqalarni bilishi lozim.

Inson hayoti davomida oladigan axborotlarining 70 % ini 5 yoshgacha bo'lgan davrda olar ekan. Darhaqiqat, xalqimizda bir naql bor "Yoshlikda olingan bilim, toshga o'yilgan naqshdir". Shunday ekan, bolalarni tug'ilganidan toki maktabgacha tayyorlov yoshigacha har tomonlama rivojlantirish kerak.

Foydalanilgan adabyotlar ro'yxati.

Очилова, М. О., & Эргашева, Г. Б. (2014). Основы организации самостоятельной работы учащихся. Молодой ученый, (8), 852-854.

Ismatova, N. B., Toshov, G. D., Habibova, G. G., Ergasheva, G. B., & Ochilova, M. O. (2014). Innovative techniques and their importance in the learning process. In The Second International Conference on Eurasian scientific development (pp. 101-104).

Эргашева, Г. Б., & Хожиева, М. У. (2020). Одаренность детей дошкольного возраста. Вестник магистратуры, (1-5), 31.

Ergasheva, G. (2020). Дидактические требования к занятиям математикой в дошкольных учреждениях. центр научных публикаций (buxdu. uz), 1(1).

Эргашева, Г. Б., & Рахматова, Г. Б. К. (2020). Некоторые вопросы обеспечения взаимосвязи методов и средств обучения в учебном процессе. Проблемы педагогики, (1 (46)), 26-27.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Ergasheva, G. (2021). Личностное отношение-условие учебной и профессиональной деятельности учителя. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 5(5).

2) Ergasheva, G. B. (2021). ZAMONAVIY JAMIYATDA FAN VA TA'LIMNING RIVOJLANISHIDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI. Scientific progress, 2(7), 969-974.

3) Ergasheva, G. (2020). Некоторые вопросы обеспечения взаимосвязи методов и средств обучения в учебном процессе. центр научных публикаций (buxdu. uz), 1(1).

4) Эргашева, Г. Б. (2019). Использование интегрированных технологий в высшем образовании. Вестник магистратуры, (4-3 (91)), 74-75.

5) Baxtiyorovna, E. G. (2022). Factors that Increase Lesson Effectiveness in Primary Education. European journal of innovation in nonformal education, 2(2), 231-235.

6) Saipova, M. V., & Ergasheva, G. (2022). Maktabgacha ta'limda psixologik xizmatining ustuvor vazifalari. O'zbekiston ilmiy-amaliy konferensiya, 1(1), 15-20.

7) Эргашева, Г. Б., & Ахмедова, Н. М. (2019). Беседа как метод формирования диалогической речи для детей дошкольного возраста. Вестник магистратуры, (11-2 (98)), 76-77.

8) Ergasheva, G. (2022). STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM-TARBIYA BERISH IMKONIYATLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 25(25).

9) Ergasheva, G. (2020). MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH CHORA TADBIRLARI TO'G'RISIDA. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).

10) Эргашева, Г. Б., & Раджабова, И. Х. (2020). Дидактические требования к занятиям математикой в дошкольных учреждениях. Проблемы педагогики, (6 (51)), 55-57.

11) Ergasheva, G. B., & Tohirova, S. (2021). MUSTAQILLIK NE'MATIGA SHUKRONA QILISH VA UNING MUSTAHKAMLIGINI SHAQLASH. Scientific progress, 2(7), 1196-1200.

12) ERGASHEVA, G., BOZOROVA, S., & AXMEDOVA, M. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARNING ESTETIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(10), 162-167.

BUYUK MUTASAVVIFLAR TA'LIMOTIDA INSON PEDAGOGIK QADRIYATLAR

KAMOLOTI VA

dotsent Abdullayev Qobil Fayzulloyevich

Buxoro davlat pedagogika instituti

magistranti Abdurasulova Munisa Abduvoxid qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada buyuk mutasavviflar — Said Bulğor, Hazrati Imom va Xo'ja Jarroh ta'limotida inson kamoloti va pedagogik qadriyatlar tahlil qilinadi. Maqolada mutasavviflarning axloqiy kamolot, qalb pokligi, sabr-toqat va halollik kabi fazilatlarni shakllantirishdagi pedagogik yondashuvlari, shogirdlarni tarbiyalash metodlari va ularning zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ko'rib chiqilgan*

Annotation: *This article analyzes human perfection and pedagogical values in the teachings of the great mystics — Said Bulğor, Hazrati Imom, and Khoja Jarroh. It examines their pedagogical approaches to cultivating qualities such as moral perfection, purity of heart, patience, and honesty. The article also explores the methods they used to educate their disciples and the relevance of these methods in contemporary educational processes*

Аннотация: *В статье анализируются человеческое совершенство и педагогические ценности в учениях великих мистиков — Саида Булгора, Хазрати Имама и Ходжи Джарроха. Рассматриваются их педагогические подходы к формированию таких качеств, как моральное совершенство, чистота сердца, терпение и честность. Также исследуются методы воспитания учеников и значимость этих подходов в современном процессе образования и воспитания*

Kalit so'zlar: *Mutasavvif ,Inson kamoloti, Pedagogik qadriyatlar Axloqiy tarbiya ,Said Bulğor ,Hazrati Imom ,Xo'ja Jarroh Ma'naviy tarbiya,Pedagogika, so'fiylar, poklik*

Ключевые слова: *Мутасаввиф,совершенствование человека педагогические ценности,нравственное воспитание,Саид Булгар, Хазрати Имом,Ходжа Жаррох,духовное воспитание, педагогика,суфии,чистота*

Key words: *Mystic, human perfection, pedagogical values,moral education,Said Bulghor, Hazrati Imam,Khoja Jarroh,spiritual education,pedagogy, sufis, purity*

Buyuk mutasavviflar — insoniyat ma'naviy va axloqiy rivojlanishida muhim rol o'ynagan olim va hisoblanadi. Ularning ta'limotlarida inson kamoloti, axloqiy va jamiyatga foydali bo'lish tamoyillari markaziy o'rinni egallaydi. Pedagogika nuqtai nazaridan qaraganda, bu meros yosh avlodni tarbiyalash, ularda imon, axloqiy qadriyatlar va mas'uliyat tuyg'usini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Said Bulğor, Hazrati Imom va Xo'ja Jarroh kabi mutasavviflar o'z davrida nafaqat ilmiy faoliyat yuritgan, balki murid va shogirdlariga axloqiy qadriyatlarni hayotiy tajriba orqali o'rgatgan. Shu bois, ularning pedagogik merosi bugungi ta'lim-tarbiya jarayonida ham amaliy ahamiyatga ega. Inson kamoloti tushunchasi va mutasavviflarning qarashlari.Inson kamoloti — shaxsning ruhiy, axloqiy va aqliy jihatdan yetuk bo'lishi demakdir. Mutasavviflar ta'limotida bu jarayon nafaqat bilim orttirish, balki qalbni poklash, nafsni tarbiyalash va yaxshi odoblarni o'zlashtirish

bilan bog'liq. Said Bulğor insonni ma'naviy jihatdan kamolga yetkazish uchun muridlariga sabr-toqat, halollik, adolat va mehr-muhabbatni singdirgan. Said Xo'ja Bulğorning faoliyati, ayniqsa, Buxoro zaminida keng yoyilgan. U bu yerda ko'plab shogirdlar yetishtirgan, so'fiylik tariqatlarining rivojiga o'z hissasini qo'shgan. Hazrati Imom ilm va axloqni uyg'unlashtirgan holda shogirdlarni shariat va tariqat asosida tarbiyalashga e'tibor bergan. Xo'ja Jarroh muridlarni jamiyatga foydali bo'lishga, insoniy fazilatlarni hayotda qo'llashga chaqirgan. Xo'ja Jarroh haqida tarixiy ma'lumotlarda uning Temur sarkardalaridan biri bo'lgani, harbiy kampaniyalarda ishtirok etgani va davlat boshqaruvida muhim rol o'ynagani qayd etilgan. Shuningdek, u Temurning irodasini amalga oshirishda va mamlakatni boshqarishda muhim shaxs sifatida xizmat qilgan. Mutasavviflarning asosiy tamoyili shundaki, inson faqat bilimga ega bo'lish bilan emas, balki axloqiy kamolotga erishishi bilan haqiqiy rivojlanadi. Shu nuqtai nazardan ularning pedagogik faoliyati bugungi kunning axloqiy va ma'naviy tarbiyaga oid muammolarini hal qilishda ham dolzarbdir. Mutasavviflar ta'limotida axloqiy qadriyatlar pedagogik jarayonning asosiy elementi hisoblanadi. Ular yosh avlodni tarbiyalashda quyidagi tamoyillarni o'rgatgan:

1. Axloqiy poklik: qalbni yomon illat va vasvasalardan tozalash.

2. Mehr-muhabbat va hamdardlik: boshqalarga nisbatan hurmat va yordam ko'rsatish.

3. Sabr va iroda: hayotiy sinovlar va qiyinchiliklarni yengish.

4. Halollik va adolat: jamiyatda ishonchli va mas'uliyatli shaxs bo'lish.

Shuningdek, mutasavviflar o'z shogirdlariga ta'limni hayot bilan uyg'unlashtirishni o'rgatgan. Ular bilimni amaliyotda qo'llash, hayotiy vaziyatlarda axloqiy qarorlar qabul qilishni ta'limning ajralmas qismi deb bilgan. Tarbiyaviy amaliyotlar va pedagogik usullar. Mutasavviflar pedagogik faoliyatda quyidagi metodlarni qo'llagan: Rivojlantiruvchi suhbatlar: muridlar bilan axloqiy masalalar bo'yicha muhokamalar o'tkazish, tajriba va hikmatlarni ulashish. Hayotiy misollar: o'z shaxsiy xatti-harakatlari bilan shogirdlarga tarbiya berish. Murabbiylik tizimi: shogirdlarga individual yondashuv orqali axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni singdirish. Doimiy nazorat va maslahat: muridning rivojlanishini kuzatish va kerak bo'lsa tuzatishlar kiritish. Ushbu pedagogik yondashuvlar bugungi ta'lim tizimida ham o'quvchilarning axloqiy va ma'naviy tarbiyasini shakllantirishda amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa. Buyuk mutasavviflar — Said Bulğor, Hazrati Imom va Xo'ja Jarroh — ta'limotlarida inson kamoloti va axloqiy qadriyatlarni uyg'unlashtirgan. Ularning pedagogik faoliyati shogirdlarning nafaqat ilmiy bilimlarini, balki qalb pokligini, sabr-toqat, halollik va jamiyatga foydali bo'lish kabi axloqiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan. Bu allomalar o'z davrida ilm, ma'rifat va tasavvufni uyg'unlashtirib, muridlarni ma'naviy barkamollikka yetaklashga intilgan. Shu bois ularning ta'limoti bugungi kunda ham yosh avlodni tarbiyalashda va pedagogik qadriyatlarni o'rgatishda dolzarb manba hisoblanadi. Ularning pedagogik merosi yosh avlodni ma'naviy barkamollikka yetaklash, axloqiy va insoniy fazilatlarni rivojlantirishda dolzarb manba hisoblanadi. Mutasavviflarning qarashlari zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida ma'naviy-axloqiy tarbiyani boyituvchi vosita sifatida keng

qo'llanilishi mumkin. Shu bilan ular nafaqat tarixiy shaxs sifatida, balki pedagogik rahbar va tarbiyachi sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Bu meros bugungi kun ta'lim tizimida ham yoshlarni axloqiy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Mutasavviflarning ilmiy va pedagogik merosi axloqiy tarbiya, ma'naviy rivojlanish va jamiyatga foydali shaxslar shakllantirish jihatidan zamonaviy ta'lim tizimida qo'llanilishi mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Buxoro tarixi va madaniyati, Toshkent: Fan, 2010.
- 2) Said Xo'ja Bul'gor va uning pedagogik merosi, Toshkent: Ma'rifat, 2015.
- 3) Tasavvuf va axloqiy qadriyatlar, Muhammad Qo'qoniy, Toshkent: Adabiyot, 2012.
- 4) Hazrati Imom va uning ilmiy-pedagogik faoliyati, Buxoro: Ilm, 2008.
- 5) Xo'ja Jarroh va so'fiylik an'analari, Toshkent: Fan va Hayot, 2016.
- 6) Islom ta'limoti va ma'naviy tarbiya, Toshkent: Sharq, 2011.
- 7) Nasriddin Tuqay, Ma'naviyat va tarbiya, Toshkent: Ma'rifat, 2013.

ALISHER NAVOIY IJODIDA SHOIRLARGA MUNOSABAT
("MAJOLIS UN-NAFOIS" ASOSIDA ILMIY TAHLIL)

Abduraxmonova Muxtasarxon Abdujabbor qizi

BuxDPI magistranti

Karimova Munavvar Nodir qizi

BuxDPI magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy ijodida shoir shaxsiga munosabat ilmiy asosda tahlil qilinadi. "Majolis un-nafois" asari orqali shoirlik mezonlari va adabiy-estetik qarashlar yoritiladi

Аннотация: В данной статье рассматривается отношение к личности поэта в творчестве Алишера Навои с научно-теоретической точки зрения. На основе произведения «Majolis un-nafois» анализируются критерии поэтического мастерства, а также литературно-эстетические взгляды автора. Особое внимание уделяется разграничению истинных и ложных поэтов, их социальной роли и нравственной ответственности

Annotation: This article analyzes the attitude toward the poet in the works of Alisher Navoiy from a scientific and theoretical perspective. Based on the work Majolis un-nafois, the criteria of poetic mastery, as well as literary and aesthetic views, are examined. The distinction between genuine and false poets, their social role, and moral responsibility are discussed in detail

Kalit soʻzlar: Navoiy, shoir, "Majolis un-nafois", poetika, adabiy tanqid

Ключевые слова: Алишер Навои, поэт, Majolis un-nafois, литературная критика, поэтика, эстетическое мышление

Key words: Alisher Navoi, poet, Majolis un-nafois, literary criticism, poetics, aesthetic thinking

Отношение к поэтам в творчестве Alisher Navoiy (на основе произведения «Majolis un-nafois»)

Attitude toward poets in the works of Alisher Navoi (on the basis of Majolis un-nafois)

Alisher Navoiy nafaqat buyuk shoir va mutafakkir, balki turkiy adabiyotshunoslik fanining asoschisi hamdir. Uning 1491–1498-yillar davomida yozilgan "Majolis-un nafois" (Nafis majlislar) asari turkiy tildagi birinchi tazkira hisoblanadi. Navoiygacha bu janr fors tilida shakllangan boʻlib, Davlatshoh Samarqandiyning "Tazkirat ush-shuaro"si mashhur edi.

Navoiy ushbu asarni yozish orqali turkiy tilning ham ilmiy-adabiy quvvatini koʻrsatib berdi. Asar 8 qismdan – "majlis"dan iborat boʻlib, unda 459 nafar shoir, adib va olimlar haqida maʼlumot berilgan. Navoiyning shoirlar haqidagi qarashlari shunchaki biografik faktlar emas, balki chuqur estetik va axloqiy mezonlarga asoslangan.

Navoiy nazarida shoir — oddiy ijodkor emas, balki xalqning ruhiy yetakchisi, maʼnaviy tarbiyachisidir. Uning qarashlarida shoirlik – yuksak masʼuliyat va estetik tafakkur uygʻunligidir. Alisher Navoiy shoirni haqiqatni aytuvchi, inson qalbini poklovchi shaxs sifatida koʻradi. Shoirning soʻzi xalq qalbiga taʼsir qilishi, uni ezgulikka yetaklashi kerak, deb hisoblaydi. Alisher Navoiy shoirni jamiyatning maʼnaviy yetakchisi sifatida talqin qiladi. "Majolis un-nafois" asarida u shoirlarning

nafaqat ijodiy, balki axloqiy qiyofasini ham baholaydi. "Majolis un-nafois" asarida u shoirlarning nafaqat ijodiy, balki axloqiy qiyofasini ham baholaydi.

Navoiy shunday yozadi: "Ba'zi she'r aytuvchilar lafz ko'paytirur, ammo ma'ni kamdur" [Navoiy, Majolis un-nafois, 37-bet]. Bu fikr orqali u mazmunning ustuvorligini asoslaydi. Har qanday qofiyali she'r ham chiroyli mazmunga ega bo'lavermasligi haqida so'z yuritar ekan, she'rda shakl emas mazmun ustuvor bo'lishi kerakligini aytadi.

Navoiy haqiqiy shoirni xalq dardi bilan yashovchi shaxs deb biladi. U soxta shoirlarni tanqid qilib, ularni jamiyat uchun zararli deb hisoblaydi. Navoiy uchun so'z ilohiy ne'matdir va undan oqilona foydalanish zarur ekanligini aytadi.

Majlislarning birinchisida Abdurahmon Jomiy haqida so'z borar ekan, shunday so'zlarni aytadi: "Ul hazratning nazmi va nasri borasida so'z aytmoq jur'atsizlikdur... Ul kishi so'z mulking sultoni erdi va har fanda benazir erdi" [45]. Navoiy Jomiyning ta'riflashda tashbeh va istiora (metafora) usullaridan foydalanadi. "So'z mulking sultoni" iborasi Jomiyning nafaqat badiiyatda, balki tasavvufiy va falsafiy ilmlarda ham yetakchi ekanligiga ishoradir. Navoiy bu yerda shoirning ijtimoiy mavqeyidan ko'ra, uning ma'naviy darajasini ustun qo'yadi.

Yana boshqa o'rinda ustozlaridan yana biri Lutfiy haqida quyidagi fikrlarni keltiradi. "Mavlono Lutfiy o'z zamonasining faxri erdi, turkiy va forsiyda naziri yo'q erdi. Turkiyda shuhrati ko'proq erdi va turkcha devoni ham mashhurdur..." (68-bet). Navoiy Lutfiy ijodini tahlil qilar ekan, uning turkiy tildagi sodda va ravon uslubiga urg'u beradi. "Naziri yo'q" (o'xshashi yo'q) birikmasi orqali Navoiy turkiy she'riyatning forsiy she'riyat bilan tenglasha olishini isbotlaydi. Bu iqtibosda Navoiyning milliy g'ururi va ona tiliga bo'lgan muhabbati sezilib turadi.

"Kamol Xo'jandiy she'ri latofat va poklikda begona va barcha ahli ma'ni qoshida maqbuldur." [52]. Navoiy she'riyatda "poklik" (so'zning ortiqcha bezaklardan xoli bo'lishi) va "latofat"ni qadrlaydi. U Kamol Xo'jandiy misolida shoirning so'z tanlash mahoratini yuksak baholaydi. "Ahli ma'ni" iborasi esa she'rning faqat shakli emas, balki chuqur falsafiy ma'nosi bo'lishi kerakligini anglatadi.

Bilamizki, Navoiy o'z asarida ustoz shoirlar, daholar, davlat arboblari, hunarmandlar va oddiy xalq vakillaridan bo'lgan ijodkor shoirlarni qalamga oladi. Bu Navoiyning san'at, she'riyat hamma uchun ekanligi haqidagi demokratik qarashlarini anglatadi.

Navoiy ushbu asarida o'z davrining va o'zidan oldin o'tgan shoirlarning ijodiga nafaqat adabiy munosabat bildiradi, balki ularning insoniy fazilatlariga ham alohida e'tibor qaratadi. Navoiy nazm ahlini "xush ilhonli bulbullar"ga o'xshatadi va ularni "aziz qavm" (e'zozli jamoa) deb ataydi. Uning fikricha, shoirlar o'z asarlari bilan zamon va davron sahifalarida nomlarini mangu qoldiradilar.

Navoiy shoirlarni faqat she'ri bilan emas, balki ularning xarakteri (darveshligi, kibrsizligi yoki qusurlari) bilan ham tasvirlaydi. Masalan, Mavlono Sohib Balxiyning musiqadagi mahoratini tan olgani holda, uning o'ta ta'magirligi (ovqat uchun she'r aytishi) sababli el orasida izzati kamroq bo'lganini ham yashirmaydi. Ushbu fikrlar asosida Navoiyning shoirlarga munosabati ham ijodiy, ham axloqiy mezonlarga tayanganini ko'rish mumkin.

Yana shu narsani aytish kerakki, Navoiy shoirlarni nafaqat soʻz ustasi, balki ruhiy dunyosi boy insonlar sifatida qadrlagan. U shoirning moddiy kambagʻalligini uning maʼnaviy yuksakligi deb bilgan. Navoiy shoirning darveshona hayoti, dunyo matolaridan voz kechgani va pokiza umr kechirayotganini yuksak insoniy fazilat sifatida taʼriflaydi. Uning uchun shoirning feʼl-atvori uning sheʼridan kam ahamiyatga ega emas.

Navoiy shoirlarning sheʼriyatdagi xatolarini (vazn, qofiya yoki mantiqiy xatolar) tanqid qilganda ham, ularning shaxsiyatini kamsitmagan holda, xolis tahlil beradi. Shoirning sheʼrida nuqsonlar (muxtall) borligini aytsa-da, darhol uning nutqi ravonligi va suxandonligini (soʻzga chechanligini) taʼkidlab, adolat tarozisini buzmaydi.

"Majolis-un nafois" asari orqali Navoiy oʻzbek adabiyotshunosligiga "shoirlar portreti" tushunchasini olib kirdi. Uning qarashlari bugungi kunda ham dolzarb boʻlib, shoir nafaqat soʻz ustasi, balki xalqning maʼnaviy yoʻlboshchisi boʻlishi kerakligini uqtiradi. Ushbu asar tufayli biz Temuriylar davri adabiy muhitini, shoirlarning oʻzaro muloqotini va oʻsha davrning adabiy didini aniq tasavvur qila olamiz.

Adabiyot va manbalar roʻyxati.

1) (REFERENCES)

- 2) Fitrat A. Adabiyot qoidolari. 1926.
- 3) Karimov N. Adabiy tanqid asoslari. Toshkent, 2005.
- 4) Navoiy A. Majolis un-nafois. Toshkent, 1961.
- 5) Navoiy A. Xamsa. Toshkent, 1983.
- 6) Qayumov A. Navoiy ijodi. Toshkent, 1991.

ALISHER NAVOIY G‘AZALIYOTIDA VATANPARVARLIK G‘OYASI

Haydarova Dilshoda Muzaffar qizi

*Buxoro davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası
ikkinchi kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqola Alisher Navoiy g‘azaliyotiga bag‘ishlangan bo‘lib, mutafakkir o‘z asarlarida foydalangan vatanparvarlik hamda ularning yashirin ma‘nolarni ochib berishga bag‘ishlangan. Vatanparvarlik orqali ijtimoy-siyosiy muammolar yoritilgan. Maqola to‘liq g‘azallar sharhiga bag‘ishlangan

Аннотация: Данная статья посвящена газели Алишера Навои, раскрытию пословиц и поговорок, использованных мыслителем в его произведениях, а также их скрытого смысла. Освещены социально-политические проблемы, связанные с фольклоризмом. Статья посвящена полному обзору газелей

Annotation: This article is devoted to Alisher Navoi's ghazal, and to revealing the proverbs and sayings used by the thinker in his works, as well as their hidden meanings. Socio-political problems related to folklorism are highlighted. The article is devoted to a complete review of ghazals

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, folklorizm, g‘azal, maqol, mqtal, vatan, yurt olqish, qarg‘ish, vazn, qofiya, oshiq, ma‘shuqa

Ключевые слова: Алишер Навои, фольклоризм, газель, пословица, аплодисменты, ругательства, вес, рифма, возлюбленный, любовник

Key words: Alisher Navoi, folklorism, ghazal, proverb, applause, cursing, weight, rhyme, lover, lover

Alisher Navoiy ijodi – turkiy adabiyotning cho‘qqisi, insoniyat ma‘naviy xazinasining bebaho javohiridir. Navoiy nafaqat buyuk shoir, balki ulug‘ davlat arbobi va chinakam vatanparvar shaxs edi. Quyida uning g‘azallarida vatanparvarlik va el-yurt ishq qanday talqin qilingani haqida keng ko‘lamli tahlilini ko‘rib chiqamiz. Alisher Navoiy lirikasi, xususan, uning “Xazoyin ul-maoniy” kulliyoti insoniy tuyg‘ularning barcha qirralarini qamrab olgan. Ko‘pchilik Navoiy g‘azallarini faqat ishq-muhabbat mavzusida deb o‘ylaydi, biroq shoir lirikasi zamirida ijtimoiy masalalar, xalq dardi va vatan sog‘inchi o‘zgacha bir mahorat bilan tasvirlangan. Navoiy uchun Vatan shunchaki tug‘ilib o‘sgan tuproq emas, balki insonning ruhiy kamoloti, g‘ururi va or-nomusidir. Uning g‘azallarida "gurbat" (musofirlik) va "vatan" tushunchalari hamisha zid qo‘yiladi. Shoir musofirlikda chekilgan azoblar orqali Vatanning qadrini yanada yorqinroq ko‘rsatib beradi:

G‘urbatda g‘arib shodmon bo‘lmas emish,

El anga shafiqu mehribon bo‘lmas emish.

Ushbu baytda shoir inson o‘zga yurtlarda qancha izzat-ikrom ko‘rmasin, baribir ko‘ngli o‘z yurtini qo‘msashini, Vatanidan ayro tushgan kishi chinakam baxtni his qila olmasligini uqtiradi. Navoiy vatanparvarligi uning el-yurtga xizmat qilish g‘oyasi bilan chambarchas bog‘liq. U o‘z g‘azallarida faqat shaxsiy dardini emas, balki xalqining farovonligini o‘ylaydigan komil inson timsolini yaratadi.

Shoirning mashhur misralaridan birini eslaylik:

“Olam ahli, bilingizki, ish emas dushmanlig‘...” Bu chaqiriq zamirida yurt tinchligi va xalq birdamligi yotadi. Uning nazarida, vatanparvar inson – bu o‘z

manfaatidan el manfaatini ustun qo'yuvchi shaxsdir. Navoiy hayotining ma'lum qismini Hirotidan yiroqda, Samarqandda o'tkazgan yillari uning ijodida g'urbat mavzusining chuqurlashishiga sabab bo'lgan. Uning g'azallarida "Vatan" so'zi ko'pincha "maskan", "diyor" so'zlari bilan yonma-yon keladi.

Shoir lirik qahramoni hatto eng go'zal bog'larda ham o'z yurtining tikanini afzal biladi. Bu esa haqiqiy vatanparvarlikning eng yuksak cho'qqisidir.

Tosh ko'ngilliklar: Shoir Vatan qadrini bilmaydiganlarni, el dardiga befarq bo'lganlarni "bag'ri tosh" deb ataydi.

Fidoyilik: Navoiy ijodida Vatan uchun jon fido qilish – oliy saodat.

Navoiy uchun vatanparvarlik faqat his-tuyg'u emas, balki amaliy harakatdir. U o'z g'azallari orqali yoshlarni ilm o'rganishga, mamlakatni obod qilishga chaqiradi. Shoir g'oyasiga ko'ra, ma'rifatli xalq yengilmasdir va o'z Vatanini asray oladi.

Alisher Navoiyning vatanparvarlik g'oyalari bugungi kunda ham o'z qimmatini yo'qotgan emas. Uning "Xalq dardi bilan yashash" haqidagi o'gitlari zamonaviy jamiyat qurishda ma'naviy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shoirning vatanparvarligi – bu quruq shiorbozlik emas, balki millat tili (turkiy til), madaniyati va tuprog'i uchun chekilgan zahmatlar mahsulidir. Biz Navoiy g'azallarini o'qir ekanmiz, har bir misrada yurtga bo'lgan cheksiz sadoqat va muhabbatni his qilamiz.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Alisher Navoiy. MAT (Mukammal asarlar to'plami). 20 jildlik. – Toshkent: Fan, 1987-2003. (Ayniqsa, "Xazayinul-maoniy"ga tegishli 3-6-jildlar).

2) Alisher Navoiy. "Xazayinul-maoniy". (Nashrga tayyorlovchi: H. Sulaymonov). – Toshkent: Fan, 2011.

3) Alisher Navoiy. "Mahbub ul-qulub". – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2011.

4) Bertels E. E. Navoi i Djami. – Moskva: Nauka, 1965. (Navoiy va Jomiy munosabatlari va insonparvarlik g'oyalari tahlili).

5) Hayitmetov A. Navoiy lirikasi tahlili. – Toshkent: Fan, 1970.

6) Qayumov A. Alisher Navoiy (Hayoti va ijodi haqida qisqacha ocherk). – Toshkent: Fan, 1991.

7) Ishoqov Yo. Alisher Navoiy lirikasi. – Toshkent: Fan, 1983.

8) Haqqul I. Navoiyga qaytish. – Toshkent: Fan, 2007.

9) Yusupova Sh. Alisher Navoiy g'azallari sharhi. – Toshkent: Tamaddun, 2011.

10) Vohidov R. Alisher Navoiy va ilohiyot. – Toshkent: Fan, 1994.

11) Sirojiddinov Sh. Alisher Navoiy: Hayoti va ijodiy merosi. – Toshkent: Tamaddun, 2011.

12) Sultonov I. Navoiyning qalb daftari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1985.

13) Karimov N. O'zbek adabiyoti tarixi. 3-kitob. – Toshkent: O'qituvchi, 1975.

14) Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 4 jildlik. (Nashrga tayyorlovchi: P. Shamsiyev va boshqalar). – Toshkent: Fan, 1983-1985.

15) Navoiy asarlari uchun qisqacha lug'at. – Toshkent: Fan, 1993.

“HARBIY ISH ASOSLARI”MODULINI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Aliyrv Firdavs Farruxovich
Buxoro viloyati Mudofaa ishlari
Boshqarmasi Chaqiruvga Qadar
Boshlang‘ich tayyorgarlik
Rahbari uslubchisi

Kalit so‘zlar: Tarbiya, moddiy-texnik baza, burch, texnika, rivojlantirish, texnologiya

Ключевые слова: Воспитание, материально-техническая база, долг, техника, развитие, технология

Key words: Upbringing, material and technical base, duty, equipment, development, technology

Anatatsiya: O‘zbekiston Respublikasi oliy harbiy bilim yurtlari va fuqaro oliy ta’lim muassasalari harbiy kafedralari oldida o‘quv-tarbiyaviy jarayon sifatini xalqaro andozalar darajasiga ko‘tarish, ta’limda ilg‘or pedagogik va zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish, qobiliyatli o‘smirlarni saralab olish, zamonaviy xorijiy ta’lim metodlari va texnologiyalarini milliyashtirish, harbiy oliy o‘quv yurtlarining kadrlar potentsialini tarbiyalash va shakllantirish, yuqori malakali xorijiy mutaxassislar bilan raqobatdosh ofitser kadrlar tayyorlash, yangi o‘quv adabiyotlari, moddiy-texnik baza, zamonaviy jihozlar va zamonaviy ta’lim texnika vositalari bilan mustahkamlash hozir kunda ham ustivor vazifalardan bo‘lib turibdi.

Ma’lumki, O‘zbekiston Respublikasida ta’lim va kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish hamda uni rivojlangan davlatlar darajasiga ko‘tarishga davlat siyosatining ustivor yo‘nalishi sifatida katta e’tibor berib kelmoqda.

Uzluksiz ta’lim va kadrlar tayyorlash tizimi sifati har qanday davlatning zamon talablariga hamohang ravishda innovatsion rivojlanishida hal qiluvchi va muhim omil sanaladi. Fan texnika va texnologiyaning tobora taraqqiy etib borayotgani ta’lim sohasidagi tegishli o‘zgarishlarni taqozo etadi. O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustivor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi farmoni qabul qilindi. Bu esa o‘z navbatida pedagog kasbining yanada murakkablashuvi, mas’uliyati va vazifalarining ortishiga olib keladi. Chunki ommaviy ta’limning bugungi sharoitida yangi raqamli avlod bilan ishlash, ularni rivojlantirish, jahon talablariga mos qilib kasbga tayyorlash zamonaviy o‘qituvchidan yuksak texnologik bilim, salohiyat va mehnatni talab qiladi.

Harbiy ta’lim jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, ya’ni hozirgi kunda ta’lim jarayonida bo‘lgan texnologiyalarni harbiy ta’lim jarayoniga adaptatsiyalash masalasi ham kun tartibida turibdi. Gap shundaki, harbiy ta’limning o‘ziga hos tomonlari, uning amaliy mashg‘otlarida qo‘llaniladigan tushuntirish,

ko'rsatmalilik, mashq qilish kabi metod va usullari hozirgi kunda ham amalda muvaffaqiyatli qo'llanmoqda, shuningdek, harbiy ta'lim mashg'ulotlari nazariy, amaliy, ko'rgazmali, taktik, taktik-saf, nazorat shakllaridan iborat ekanligi, ularning aksariyat qismi amaliy bo'lib O'zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlari Nizomlari talablariga binoan olib borilishi, o'tish tayyorgarligi mashg'ulotlarini tashkil etish va olib borilishida o'quv va jangovar qurollar bilan ishlash bo'yicha ko'rsatma va yo'riqnomalar talablariga qat'iy amal qilinishi, shuningdek mashg'ulotlarning aksariyat qismi o'quv-moddiy bazalar bilan chambarchas bog'liqligi, harbiy ta'lim mashg'ulotlarining o'ziga hos tomonlarini nomoyon etadi.

Harbiy ta'lim berishni mantiqiy ketma-ketlik bilan aniq va puxta olib borish uchun keys usulidan foydalanishda mashg'ulot raxbari keys usulini qo'llashga doir yaxti bilimga ega bo'lishi lozim.

Olingan axborot materiallari, va keys stadi bo'yicha yozilgan asarlar ma'lumotlari bu texnologiyani harbiy ta'limda ham muvaffaqiyat bilan qo'llash mumkinligini ko'rsatadi. Ularning ayrimlarini keltirish bilan fikrimizni asoslashga harakat qilamiz.

A.A. Abduqodirov, F. A. Astanova, F.A. Abduqodirovalar keysni yaratishning 12 bosqichini ko'rsatadilar:

1. Keysning didaktik maqsadlarini shakllantirish.
2. Muammoli vaziyatni aniqlash.
3. Matnga joylashtiriladigan asosiy tezislardan iborat keysning dasturiy xaritasini yaratish.
4. Keysning dasturiy xarita tezislarga aloqador institutsional tizimini zlash(korxona, idora vab.)
- 5.Keysning dasturiy xarita tezislarga nisbatan institutsional tizimda axborot yig'ish.
6. Ta'lim muassasasining faoliyatini aks ettiradigan vaziyatning modelini yaratish.
7. Keys jarini tanlash.
8. Keys matnini yozish.
9. Keysning to'g'riligi va samaradorligini tashxislash.
10. Keysningoxirgi variantini tanlash.
11. Keysni amaliyotga joriy etish.
- 12.Keysdan foydalanish metodika sini ishlab chiqish.

Yuqoridagi bosqichlar ishlab chiqarishda ham, ta'lim jarayonida ham muammolarni hal qilishda qo'llanilishi mumkin, shu jumladan, harbiy ta'limda ham. Buni tubandagicha tavsif qilish mumkin:

Axborot tizimlarida keysi yechishning turli metodlar integratsiyalanishi to'g'risida fikr yuritiladi:

Modellashtirish. Bunda vaziyat modeli tuzilmasi ishlab chiqiladi.

Sistem tahlil. Tizimli tasavvurlar va vaziyat tahlili.

Maqsadli eksperiment. Vaziyat to'g'risida uni aqliy qayta qurish vositasida bilim olish usuli.

Tasvirlash metodi. Vaziyatning tasvirini yaratish.

Muammoni aniqlash.

Tasniflash metodi. Vaziyatni tashkil etuvchi xususiyatlar, tomonlarning tartibga solingan ro'yxatini tuzish.

O'yinli metodlar. Turli harakat variantlarini taqdim etish.

Aqliy hujum. Vaziyatga nisbatan g'oyalar ishlab chiqish.

Munozara. Muammo va uning yechilishi bo'yicha fikr almashish.

Ta'limiy keyslarning o'ziga xosligi uning asosini o'quv vaziyatlari tashkil etishidir. Ta'limiy "Keys-stadi" texnologiyasiga qo'yiladigan talablar:

- mavzu dolzarb va bir nechta yechimlarga ega bo'lishi;
- tanlangan matn o'quv mashg'ulotining maqsadiga mos kelishi;
- tadqiq qilinayotgan muammoni hal etish uchun axborotning yetarli bo'lishi.

Ko'rsatib o'tilgan bosqichlar ishlab chiqarishda ham, talim jarayonida ham muammolarni hal qilishda qo'llanilishi mumkin, shu jumladan, harbiy ta'limda ham.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Sh.M.Mirziyoyev "Erkin va farovan, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" Toshkent – "O'zbekiston" 2016-yil.

2) O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi qonuni (2020-yil 24 sentiyabr).

3) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining pedagog kadrlarni tayyorlash, xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori (2019-yil 8 oktiyabr PF-5847 son).

4) A.Sotiboldiyev, A. Karimjonov «Xarbiy pedagogika» «Toshkent» 2004 y.

5) Harbiy psixologiya "O'zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi "Toshkent" Fanlar akademiyasi nashryoti 2004-yil.

6) Sotvoldiyev Abdulhoshim Yuldashovich Chaqiruvga qadar harbiy ta'limni

7) «Chaqiriqqacha harbiy talim» fakultetlarida harbiy tayyorgarlik. Dadaboyev Sh.N Toshkent 2007-yil.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK O'QITUVCHISINING KASBIY VA PEDAGOGIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

*Aminov Pahlavon Hamid o'g'li,
Buxoro davlat Pedagogika instituti*

Harbiy ta'lim fakulteti 2-bosqich magistranti.

Annotatsiya: Bugungi kunda harbiy sohada zamonaviy pedagogik yondashuvlar va kasbiy tayyorgarlikning o'zgarishi, harbiy o'qituvchilarga yuqori darajadagi kasbiy mahorat va pedagogik kompetensiya talablarini keltirib chiqarmoqda. O'qituvchi sifatida tayyorgarlik ko'rsatuvchi o'qituvchilarning kasbiy malakasi, o'zlarini pedagogik sohada rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojni taqozo etadi. Yangi avlod rahbarlari va o'qituvchilariga qo'yiladigan talablar, ularning harbiy va pedagogik mahoratiga yuqori e'tibor qaratilishini taqozo etadi

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, zamonaviy pedagog, ta'lim, tarbiya, jangovor ruhiyat, muloqot, ijodkorlik, ko'nikma, faoliyat, kasbiy mahorat, malaka, motivatsiya

Ключевые слова: педагогическое мастерство, современный педагог, образование, воспитание, боевой дух, коммуникация, креативность, навык, деятельность, профессиональное мастерство, компетентность, мотивация

Key words: pedagogical mastery, modern pedagogue, education, upbringing, combat spirit, communication, creativity, skill, activity, professional mastery, competence, motivation

Kirish. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi o'z faoliyatida yuqori kasbiy mahorat va pedagogik kompetensiyalarni birlashtirgan shaxs bo'lib, ta'lim va tarbiya jarayonlarini samarali tashkil etish orqali o'quvchilarga bilim va ko'nikmalarni berish vazifasini bajaradi. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi o'z faoliyatida yuqori darajadagi kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashi kerak. Kasbiy mahoratning tarkibiy qismlari orasida harbiy strategiya, taktika, jangovar tayyorgarlik, o'quv dasturlari, normativ hujjatlar va boshqa harbiy bilimlar mavjud. Pedagogik va psixologik bilimlar ham kasbiy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Harbiy rahbar o'quvchilarni harbiy xizmatga tayyorlash, jangovar vazifalarni bajarishga tayyorlash, va intizomni mustahkamlashga mas'uldir. Bu faoliyatda etika, motivatsiya, qarorlar qabul qilish va rahbarlik ko'nikmalari muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot maqsadi. Yangi harbiy texnologiyalar va metodikalar, o'quv dasturlari va usullarining joriy qilinishi, o'qituvchining kasbiy va pedagogik mahoratini doimiy ravishda oshirib borishni talab qiladi. Bu esa, o'z navbatida, harbiy rahbarlarning o'qituvchilik faoliyatini samarali tashkil etish va o'quv jarayonini yuqori darajada olib borish zaruriyatini yaratadi. Pedagogik va kasbiy mahoratning o'zgarishi harbiy rahbarlarning pedagogik mahoratini rivojlantirish, o'qitish va rahbarlik faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi[1]. Ularning kasbiy va pedagogik kompetensiyalarini yaxshilash, o'quv jarayonini interaktiv va zamonaviy metodlar bilan olib borishni ta'minlaydi. Bu jarayon nafaqat harbiy tayyorgarlik, balki umumta'lim sohasida ham muhim o'rin egallaydi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. O'qituvchining pedagogik vazifalari va roli ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning bilim olish va rivojlanish jarayonida asosiy yo'naltiruvchi va motivatsion kuchlardan biridir. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi ta'lim berish bilan birga o'quvchilarning tarbiyaviy va ruhiy o'sishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi[2]. O'qituvchi o'zining zaif tomonlarini aniqlab, o'z mahoratini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan o'zgartirishlarni amalga oshirishi mumkin. Sinovlar o'qituvchining o'quvchilarga yangi metodlarni qo'llashga tayyorligini aniqlaydi. Bu metodlar o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashgan bo'lishi kerak. Sinov natijalari o'qituvchining pedagogik strategiyalarini tekshirishga yordam beradi. O'qituvchilar va o'quvchilarning intervyulari va so'rovnomalari orqali sinov natijalari sifatli tahlil qilinadi. O'qituvchilar o'z faoliyatini va sinov jarayonlarini o'z-o'zini baholash orqali tahlil qilishlari mumkin. Bu pedagogning o'z-o'zini rivojlantirish uchun kerakli ma'lumotlarni olishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. O'qituvchi o'quvchilarning psixologik holatini inobatga olib, ularni ruhiy va emotsional jihatdan tarbiyalaydi. O'quvchilarni stressdan xoli qilish, ularda o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish va ijtimoiy muammolarga qarshi kurashish ko'nikmalarini o'rgatish muhimdir. Shuningdek, o'qituvchi o'quvchilarning iqtidorini rivojlantirish va o'z qobiliyatlarini anglashga yordam beradi. O'qituvchining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda o'qish va o'zini rivojlantirishga bo'lgan motivatsiyani shakllantirishdir. Bu o'quvchilarni muvaffaqiyatga erishish uchun rag'batlantiradi va ularga o'z maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan energiya va ishtiyoqni beradi. O'qituvchining pedagogik roli nafaqat o'quvchilarga bilim berish, balki ularning tarbiyasiga, shaxsiy rivojlanishiga va hayotga tayyorlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi o'quv jarayonini yanada samarali qilish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llaydi. Bu, o'quvchilarning harbiy tayyorgarlik va pedagogik mahoratini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Chaqiruvqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni (masalan, simulyatsiyalar, interaktiv mashg'ulotlar, multimedia vositalari) ta'lim jarayoniga kiritadi[3]. O'qituvchining pedagogik vazifalari va roli ta'lim va tarbiyaning barcha jihatlarini o'z ichiga oladi. Ularning o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularni tarbiyalash, shaxsiy rivojlanishga ko'maklashish, va ijtimoiy-axloqiy jihatdan shakllantirishda muhim roli bor.

Xulosa. Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik o'qituvchisi kasbiy va pedagogik mahoratini rivojlantirish jarayoni o'qituvchining ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarga sifatli bilim berish, hamda ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkonini yaratadi. O'qituvchilarni malaka oshirish, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni joriy etish, shuningdek, psixologik yondashuvlarni qo'llash ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning o'z faoliyatlarini doimiy ravishda tahlil qilish va baholash, kelajakdagi pedagogik tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishlarni ochib beradi. Bu jarayon o'qituvchilarning kasbiy va pedagogik mahoratlarini oshirish va ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish imkoniyatini taqdim etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

-
-
- 1) Yo‘ldashev J.O‘. Umumiy pedagogika. O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2017. 342 b.
 - 2) Raximov F.B. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari Darslik. 2022.- 151 b.
 - 3) Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya. O‘quv qo‘llanma T.;Fan, 2004.-123 b.

ABDULLA QODIRIYNING “O‘TGAN KUNLAR” ASARIDA VATANPARVARLIK RUHINING TARANNUM ETILISHI

Amonova Dilshoda Anvar qizi

*Buxoro davlat pedagogika instituti
magistratura 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy qalamiga mansub mashhur asar “O‘tgan kunlar” romanidagi asosiy g‘oyalardan biri hisoblangan millatparvarlik haqida muhokama qilinadi. Shuningdek, bu tuyg‘u asardagi muhim obrazlar orqali aniq ochib beriladi. Maqola shu muhim jihatlarni tarix bilan chambarchaslikda yoritib berishga qaratilgan.

Annotation: This article discusses nationalism, one of the main ideas in the famous novel "Days Gone By" by Abdulla Qodiriy. This feeling is also clearly revealed through important images in the work. The article aims to shed light on these important aspects in close connection with history.

Аннотация: В данной статье рассматривается национализм, одна из главных идей знаменитого романа Абдуллы Кодирия «Дни минувшие». Это чувство также отчетливо проявляется в важных образах произведения. Цель статьи — пролить свет на эти важные аспекты в тесной связи с историей.

Kalit so‘zlar: Realistik romanlar, ijtimoiy muammolar, milliy hayot, ma’naviy taraqqiyot, tarixiy voqealar, mustaqillik, syujetlar harakati

Ключевые слова: Реалистические романы, социальные проблемы, национальная жизнь, духовное развитие, исторические события, независимость, развитие сюжета

Key words: Realistic novels, social problems, national life, spiritual development, historical events, independence, plot movement

Taniqli o‘zbek romannavisi Abdulla Qodiriyning eng mashhur “O‘tgan kunlar” asari o‘zbek adabiyotining ilk realistik romanlaridan biri bo‘lib, unda tarixiy voqealar, milliy hayot va ijtimoiy muammolar chuqur yoritilgan. Asarda vatanparvarlik ruhi asosiy g‘oyalardan biri sifatida ko‘rib o‘tiladi. Abdulla Qodiriy bu roman orqali o‘z xalqining o‘tmishi, uning og‘riqli taqdiri va kelajakka bo‘lgan umidlarini badiiy ifodalagan.

Vatanparvarlik – bu keng tushuncha. Unda faqatgina yurtni sevish emas, balki uning taraqqiyoti, birdamligi va mustaqilligi uchun qayg‘urishdir. “O‘tgan kunlar” romanida ushbu g‘oya turli syujetlar harakati va voqealar rivoji orqali chuqur yoritib beriladi. Asarda eskirgan tuzumning tanqidi, milliy birlikka intilish va jamiyatni rivojlantirish g‘oyalari ilgari suriladi.

Romanning bosh qahramoni Otabek o‘z shaxsiy manfaatidan ko‘ra jamiyat manfaatini ustun qo‘yadi. U savdo-sotiqni rivojlantirish, adolatli tartib o‘rnatish va

xalq farovonligini oshirish g'oyalarini ilgari suradi. Bu esa uning chinakam vatanparvar inson ekanini namoyon etadi.

Asarning “Xon qiziga loyiq bir yigit” bobida bosh qahramonlardan biri Otabek Rossiyaning Shamay shahriga savdo ishlari bilan borib ko'rganlarini so'zlab berishi, Ziyo shohichining uyida yig'ilganlarni lol qoldiradi[1]. Otabek, ayniqsa, o'rislarning idora usuli haqidagi gaplari, Qo'qon xonligidagi idora usuli naqadar eskirib, orqada qolib ketganligini kuyunchaklik bilan so'zlab beradi: “Shamayga bormasimdan ilgari o'z hukmdorlig'imizni ko'rib; boshqalar ham shundaydir, deb o'ylar edim, – dedi bek, – lekin Shamay manim fikrimni ost-ust qilib, o'zimni ham butunlay boshqa kishi yasadi. Men o'risning idora ishlarini ko'rib, o'z idoramizning xuddi bir o'yinchiq bo'lg'anlig'ini iqror etishka majbur bo'ldim... Bizning idoramiz bu kungi tartibsizligi bilan ketabersa, holimizning nima bo'lishig'a aqlim etmay qoldi. Shamayda ekanman, qanotim bo'lsa, vatanimga uchsam, to'ppa-to'g'ri xon o'rdasiga tushsam-da, o'risning hukumat qonunlarini birma-bir arz qilsam, xon ham arzimni tinglasa-da, barcha elga yorliq yozib o'risning idora tartibini dasturilamal etishka buyursa, men ham bir oy ichida o'z elimni o'risniki bilan bir qatorda ko'rsam... ammo o'z elimga qaytib ko'rdimki, Shamayda o'ylaganlarim, oshiqqanlarim shirin bir xayol emish. Bu yerda so'zimni eshitkuchi birav ham bo'lmadi, bo'lsalar ham: “Sening orzungni shu xonlar eshitadimi, shu beklar ijro qiladimi?” deb meni ma'yus qildilar. Ilgariroq men ularning gapiga bovar qilmay yursam ham, so'ng'g'idan to'g'ri so'zni aytganlarini bildim. Darhaqiqat, mozoristonda “hayyya alalfalah” xitobini kim eshitar edi”[2].

Asarda beklar o'rtasidagi nizolar, jaholat va tanazzulga yuz tutish yurtning zaiflashishiga sabab bo'lishi ochib beriladi. Yozuvchi asarida shu singarilar orqali o'quvchini birdamlikka, ilm va ma'naviy taraqqiyotga chaqiradi. Vatanparvarlik esa aynan shunday global muammolarga befarq bo'lmaslikda ifodalanadi[3].

Roman o'zbek xalqining urf-odatlarini, oilaviy munosabatlari va qadriyatlarini keng yoritadi. Ularni asrash va qadrlash ham vatanparvarlikning muhim ko'rinishlaridan biri sifatida tasvirlanadi.

Xulosa qilib aytganda, “O'tgan kunlar” romanida vatanparvarlik ruhi badiiy obrazlar, ijtimoiy masalalar va tarixiy voqealar orqali chuqur ochib berilgan. Asar o'quvchini o'z yurtini sevishga, uning kelajagi uchun mas'uliyatni his qilishga va birlikka chaqiradi. Bu jihati bilan roman hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan muhim adabiy mukammal ishdir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) <https://share.google/S9gBocJHny2pell9w>
- 2) Abdulla Qodiriy .“O'tgan kunlar”.T “Sharq”, 2007.-384 b.
- 3) Ismatulla X. Abdulla Qodiriy abadiyati. O'zbekiston adabiyoti va san'ati. 1994 14-oktyabr, 11-noyabr

**OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV-TARBIYA JARAYONIDA
TALABALAR HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR**

AShirova Nodira Usmon qizi

Buxoro pedagogika instituti 1- kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning innovatsion metodlari, raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik jihatlari va yoshlarning milliy g'urur tuyg'ularini mustahkamlash mexanizmlari tahlil qilinadi*

Аннотация: *В данном тезисе анализируются инновационные методы воспитания студентов в духе военно-патриотизма в современной системе высшего образования, педагогические аспекты использования цифровых технологий, а также механизмы укрепления чувства национальной гордости у молодежи*

Annotation: *This thesis analyzes innovative methods of fostering students in the spirit of military patriotism within the modern higher education system, the pedagogical aspects of using digital technologies, and the mechanisms for strengthening young people's sense of national pride*

Kalit so'zlar: *harbiy-vatanparvarlik, innovatsion texnologiyalar, raqamli pedagogika, virtual trenajorlar, kompetensiyaviy yondashuv, ma'naviy-axloqiy tarbiya*

Ключевые слова: *военно-патриотическое воспитание, инновационные технологии, цифровая педагогика, виртуальные тренажеры, компетентностный подход, духовно-нравственное воспитание*

Key words: *military-patriotic education, innovative technologies, digital pedagogy, virtual simulators, competency-based approach, spiritual and moral education*

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimida

harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangicha mazmun va shakllarda tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Yosh avlodga Vatanga sadoqat, fuqarolik burchini anglash, milliy g'urur va ma'naviy yetuklikni shakllantirish zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar hamda raqamli texnologiyalar asosida amalga oshirilmoqda.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion yondashuvlari — bu an'anaviy tarbiya shakllarini zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirgan, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan tizimli pedagogik jarayonni anglatadi. Ushbu jarayon ta'lim muassasalarida interfaol metodlardan, multimedia vositalaridan, virtual simulyatsiya va raqamli o'quv muhitlaridan samarali foydalanishni talab etadi. Asosiy qism

Hozirgi davrda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy ta'lim platformalari, interaktiv o'yinli darslar, mediaresurslar va elektron ta'lim muhitlaridan foydalanish

alohida ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy ta'lim usullaridan zamonaviy interfaol metodlarga o'tish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshiradi. Bu yondashuv nafaqat yoshlarning harbiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning ma'naviy-axloqiy qarashlarini, ijtimoiy faolligini va vatanparvarlik ruhini mustahkamlaydi. Zamonaviy ta'lim jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi mazmunan yangilanish jarayonini boshdan kechirmoqda. Innovatsion yondashuvlar ushbu jarayonning samaradorligini oshirish, yosh avlodda milliy g'urur, Vatanga sadoqat va fuqarolik burchini anglash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv talabalarni harbiy-kasbiy faoliyatga tayyorlashda ularning mantiqiy fikrlash, qaror qabul qilish va jamoada ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish.

O'quv-tarbiya jarayonini raqamlashtirish yoshlarning qiziqishlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ishlarni qiziqarli shaklga keltirish imkonini beradi. Virtual va kengaytirilgan borliq (VR/AR) texnologiyalari harbiy simulyatorlar va virtual trenajorlar yordamida texnika va qurol-yarog'larni o'rganish, shuningdek, tarixiy jang maydonlariga virtual sayohatlar uyushtirish. Multimedia va elektron resurslar vatanparvarlik g'oyalarini targ'ib qiluvchi mobil ilovalar, interaktiv xaritalar, va hujjatli filmlar bankini yaratish. Kiberxavfsizlik va axborot madaniyati internet tarmog'idagi axborot xurujlariga qarshi tura oladigan, mafkuraviy immuniteti mustahkam yoshlarni tarbiyalash. Onlayn platformalar harbiy-vatanparvarlik kurslari, masofaviy ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va faxriylar bilan onlayn uchrashuvlarni tashkil etish.

Xuloosa

Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion va raqamli yondashuvlarni joriy etish talabalarning Vatanga sadoqat tuyg'usini amaliy harakatlarga aylantirishga xizmat qiladi. Bu usullar yoshlarni nafaqat nazariy bilim bilan qurollantiradi, balki ularda jismoniy va ruhiy chidamlilikni, mardlik va shijoat fazilatlarini shakllantiradi.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga doir ishlar samaradorligini yangi bosqichga olib chiqish, mazkur yo'nalishda davlat va nodavlat tashkilotlari hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari faolligini yanada oshirish, yoshlar ongiga vatanparvarlik, mardlik tuyg'ularini singdirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

Xulosa qilib aytganda, 2023-2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsepsiyasi asosida, OTMlarda an'anaviy va raqamli texnologiyalarning uzviy integratsiyasi orqali yuksak ma'naviyatli, milliy g'ururga ega kadrlar tayyorlashga erishish mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) lex.uz - "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsepsiyasi".

2) journalss.org - "Zamonaviy ta'lim jarayonida harbiy-vatanparvarlik".

3) nlibrary.uz - "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi: tarixiy tajriba va zamonaviy yondashuvlar".

4) cyberleninka.ru - "Harbiy ta'limda o'quv-tarbiya ishlarini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish".

- 5) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat,
6) – 176 b.
7) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent:
8) O'zbekiston, 2022. – 384 b.
9) To'xtayev, A., & Xodjayev, R. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy
10) asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 212 b

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TABIAT BILAN TANISHTIRISH TEXNOLOGIYALARI VA ISHLASH USULLARI

*Sayfullayev G'ulom Maxmudovich ,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi b.f.n.,prof.
Axtamova Aziza Aziz qizi,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha talim) magistranti*

Annotatsiya: *Mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va tabiat bilan tanishtirish jarayonida qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot davomida tabiatni o'rganish jarayonida bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va ekologik ongini shakllantirishda turli pedagogik texnologiyalarning samaradorligi tahlil qilindi. Shu bilan birga, bolalar bilan ishlash metodlari, o'yin, kuzatuv, eksperiment va ijodiy faoliyat orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish yo'llari ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik ruhida tarbiyaviy jarayonlarni samarali tashkil etishga xizmat qiladi*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, vatanparvarlik tarbiyasi, tabiat bilan tanishtirish, pedagogik texnologiyalar, bolalar bilan ishlash usullari, ekologik tarbiya*

Ключевые слова: *дошкольное образование, патриотическое воспитание, ознакомление с природой, педагогические технологии, методы работы с детьми, экологическое воспитание*

Key words: *preschool education, patriotic education, introduction to nature, pedagogical technologies, methods of working with children, ecological education*

Kirish. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yosh avlodni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarga hurmat va tabiatga mehr bilan qarashni shakllantirish pedagogik jarayonning eng muhim vazifalaridan biridir. Ayniqsa, bolalarning tabiat bilan tanishish jarayoni ularning atrof-muhitni tushunishi, ekologik ongini rivojlantirishi va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik rivojlanishining o'rta bosqichi ularni atrof-muhitni faol o'rganishga, kuzatishga va ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishga yo'naltiradi. Shu jihatdan pedagogik texnologiyalar va metodik ishlash usullari bolalarning tabiiy olamni o'rganish

jarayonini qiziqarli va samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotning maqsadi – maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni Vatan va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash hamda tabiat bilan tanishtirish jarayonida pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarining o’ziga xos xususiyatlarini ilmiy asoslashdir. Tadqiqot doirasida o’yin, kuzatuv, eksperiment va ijodiy faoliyat orqali tarbiyaviy jarayonlarni samarali tashkil etish metodlari tahlil qilinadi.

Tadqiqot maqsadi . Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va tabiat bilan tanishtirish jarayonida qo’llaniladigan pedagogik texnologiyalar va bolalar bilan ishlash usullarining pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tizimli o’rganishdan iborat. Tadqiqot doirasida tabiat bilan tanishtirish jarayonida bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, ekologik ong va ijtimoiy ko’nikmalarni shakllantirishda turli pedagogik texnologiyalarning samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqot ijodiy faoliyat, o’yin, kuzatuv va eksperiment kabi metodik vositalar orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish yo’llarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim tashkilotlarida Vatan, milliy qadriyatlar va tabiatga mehr tuyg’ularini uyg’otish orqali bolalarning tarbiyaviy rivojlanishini samarali tashkil etishga xizmat qiladigan metodik tavsiyalar ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot maqsadi – pedagogik texnologiyalar va ishlash usullaridan foydalangan holda bolalarda Vatan va tabiatga hurmat ruhini uyg’otish, ularning ijtimoiy va ekologik ko’nikmalarini rivojlantirish va tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshirishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va tabiat bilan tanishtirish jarayonida pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarining samaradorligini aniqlash uchun quyidagi ilmiy-pedagogik uslublardan foydalanildi:

Nazariy tahlil usuli – mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni, ilmiy maqolalar va ilg’or tajribalarni o’rganish, tahlil qilish va umumlashtirish orqali pedagogik texnologiyalarning mazmuni va samaradorligi ilmiy asoslangan holda aniqlanadi.

Pedagogik kuzatuv usuli – bolalarning tabiat bilan tanishish jarayoni, muloqot va ijtimoiy ko’nikmalari, shuningdek, Vatan va milliy qadriyatlarga bo’lgan munosabatlarini tizimli ravishda kuzatish orqali ularning tarbiyaviy rivojlanishi va ekologik ongini aniqlash.

Pedagogik eksperiment (tajriba) usuli – ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarini amaliyotga joriy etish, tajriba va nazorat guruhlaridagi bolalar natijalarini taqqoslash orqali samaradorlikni baholash.

Suhbat va so’rovnomma usuli – tarbiyachilar va ota-onalar bilan suhbatlar o’tkazish, ularning fikr-mulohazalarini yig’ish orqali pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarining tarbiyaviy jarayonda qo’llanishini aniqlash.

Faoliyat natijalarini tahlil qilish – bolalarning ijodiy ishlari, o’yin jarayonidagi faol ishtiroki va tabiat bilan tanishishdagi muvaffaqiyatlari orqali pedagogik samaradorlikni aniqlash.

Statistik tahlil usuli – olingan natijalarni miqdoriy va sifat jihatdan qayta ishlash, ularning ishonchliligi va pedagogik xulosalarni chiqarish imkonini beradi.

Ushbu uslublar o‘zaro uyg‘unlikda qo‘llanib, tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va tabiat bilan tanishtirish jarayonida pedagogik texnologiyalar va metodik ishlash usullari samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tajriba davomida ishlab chiqilgan texnologiyalar va usullar bolalarning ekologik ongini, Vatanga muhabbat va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘ularini shakllantirishda, shuningdek, ularning muloqot, jamoada ishlash va ijodiy faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantirishda sezilarli natijalar bergani aniqlangan. Tajriba guruhi bilan nazorat guruhi natijalari taqqoslanganda, pedagogik texnologiyalar va ishlash usullari qo‘llanilgan guruhda bolalarning tarbiyaviy rivojlanishi, ekologik ong va vatanparvarlikka oid qiziqishlari sezilarli darajada yuqori bo‘lgan. Bolalar o‘yin va ijodiy faoliyat jarayonida faol ishtirok etib, tabiat hodisalarini kuzatish, o‘z fikrini ifodalash va jamoada hamkorlik qilish ko‘nikmalarini namoyon qilgan. Muhokama natijalariga ko‘ra, pedagogik texnologiyalar va ishlash usullari nafaqat bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish, balki bolalarning emotsional-axloqiy rivojlanishi, ekologik va vatanparvarlik ruhini mustahkamlashda samarali vosita ekanligi tasdiqlandi. Shu bilan birga, texnologiyalarni to‘g‘ri mazmun va metodik uslubda tashkil etish, tarbiyachining pedagogik mahorati va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim omil sifatida aniqlangan.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida pedagogik texnologiyalar va ishlash usullaridan foydalangan holda vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish va bolalarning ekologik va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va tabiat bilan tanishtirish jarayonida pedagogik texnologiyalar va ishlash usullari samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari pedagogik texnologiyalar va metodik ishlash usullari bolalarning Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, ekologik ong va tabiatga mehr tuyg‘ularini shakllantirishda sezilarli natija berishini tasdiqladi. Shuningdek, texnologiyalar va metodik ishlash usullari bolalarning muloqot, jamoada ishlash, kuzatuv va ijodiy faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Tajriba va nazorat guruhlari natijalari taqqoslanganda, pedagogik texnologiyalar qo‘llanilgan guruhda tarbiyaviy va ekologik rivojlanish aniq ustunlik ko‘rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarini vatanparvarlik ruhida tabiat bilan tanishtirish jarayoniga tizimli va metodik asosda joriy etish pedagogik jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi hamda bolalarning ekologik va ma‘naviy-axloqiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) Ergasheva N. Features of Moral and Patriotic Education of Preschoolers in the Context of the Modern Educational Environment // Journal of Education Culture and Society. – 2025. – № 3. – P. 33–48. – DOI:10.15503/jecs2025.3.33.48.

2) Qodirova N.Q. Maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tushunchasini shakllantirishda san'at va madaniyat vositalaridan foydalanish // Tadqiqotlar jurnali. – 2025. – № 4. – P. 258–262.

3) Seytmuratova V., Takhirzhanova S. Issues of Introducing Preschool Children to Nature // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – № 2. – P. 45–53.

4) Qodirova F.R. Preschool Pedagogy: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018. – 224 b.

5) Hasanboeva O.U. Methods of Preschool Education. – Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti, 2019. – 198 b.

6) Sodiqova S.A. Fundamentals of Environmental Education. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2020. – 210 b.

7) Cutter-Mackenzie A., Edwards S., Moore D., Boyd W. Young children's play and environmental education in early childhood education. – Springer, 2014. – 176 b.

TALABA-YOSHLARNING SHAXSIY IDENTIFIKATSIYASI JARAYONIDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI: IJTIMOY-KOGNITIV NAZARIYA ASOSIDA TAHLIL

Buxoro davlat universiteti "Pedagogika" kafedrası professori

Azimova Nasiba Ergashovna

+998913102406, nazimova2406@gmail.com

buxoro davlat universiteti 1-1mat-24 guruh talabasi

Shukrullayeva Vasila

Annotatsiya: Ushbu tezis talaba-yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasi jarayonida harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishning psixologik mexanizmlarini ijtimoiy-kognitiv nazariya asosida chuqur tahlil qiladi. "Men – Vatan himoyachisi" identifikatsiyasining shakllanishida ijtimoiy o'rganish, kognitiv dissonansni bartaraf etish, o'z-o'zini tasdiqlash va kelajak orientatsiyasi mexanizmlari ochib berilgan

Аннотация: В данной тезисе проводится глубокий анализ психологических механизмов формирования военно-патриотического духа в процессе личностной идентификации студенческой молодежи на основе социально-когнитивной теории. В формировании идентификации «Я – защитник Родины» раскрываются механизмы социального научения, разрешения когнитивного диссонанса, самоутверждения и ориентации на будущее

Annotation: This thesis provides a deep analysis of the psychological mechanisms of developing military-patriotic spirit in the process of personal identification among students based on social cognitive theory. The formation of the

“I am a Defender of the Motherland” identification reveals the mechanisms of social learning, resolution of cognitive dissonance, self-affirmation, and future orientation

Kalit soʻzlar: harbiy-vatanparvarlik ruhi, shaxsiy identifikatsiya, ijtimoiy-kognitiv nazariya, kognitiv dissonans, oʻz-oʻzini tasdiqlash, kelajak orientatsiyasi, talaba-yoshlar, universitet tarbiyasi, ijtimoiy oʻrganish

Ключевые слова: военно-патриотический дух, личностная идентификация, социально-когнитивная теория, когнитивный диссонанс, самоутверждение, ориентация на будущее, студенческая молодежь, университетское воспитание, социальное научение

Key words: military-patriotic spirit, personal identification, social cognitive theory, cognitive dissonance, self-affirmation, future orientation, student youth, university education, social learning

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish milliy xavfsizlik, fuqarolik ongini shakllantirish va jamiyat barqarorligining muhim omiliga aylandi. Psixologik jihatdan bu jarayon shaxsning oʻzini katta ijtimoiy guruh – “Vatan himoyachilari” bilan identifikatsiya qilishi orqali kechadi. Ijtimoiy-kognitiv nazariya (A. Bandura va uning izdoshlari) bu mexanizmlarni tushuntirishda asosiy nazariy asos boʻlib xizmat qiladi. Ushbu tezisda talaba-yoshlarning identifikatsiya jarayonidagi psixologik mexanizmlar nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

Ijtimoiy-kognitiv nazariyaga koʻra, inson xatti-harakati shaxs, muhit va xatti-harakatning oʻzaro taʼsirida shakllanadi. Talaba-yoshlar uchun universitet muhiti (oʻqituvchilar, tengdoshlar, tadbirlar) muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Bu nazariya doirasida harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda uchta asosiy mexanizm ajratiladi: ijtimoiy oʻrganish, kognitiv jarayonlar va oʻz-oʻzini regulatsiya.

Talaba-yoshlar harbiy vatanparvarlik xatti-harakatlarini kuzatish (modeling) va taqlid qilish orqali oʻrganadilar. Universitetlarda oʻtkaziladigan harbiy-sport musobaqalari, Qurolli Kuchlar kuni tadbirlari, veteranlar bilan uchrashuvlar va vatanparvarlik loyihalari bu jarayonni faollashtiradi. Kuzatish orqali talabalar “Vatan himoyachisi” rolini ichki qabul qiladi va uni oʻz xatti-harakatlarida namoyon etadi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, ijobiy model (muvaffaqiyatli harbiy xizmatchilar yoki faol talabalar) taʼsirida vatanparvarlik tuygʻusi tezroq shakllanadi.

Talaba koʻpincha ichki ziddiyatlarga duch keladi: “Men tinchlik tarafdoriman” va “Vatan himoyasi uchun masʼuliyat” oʻrtasidagi dissonans. Bu dissonansni bartaraf etish orqali talabada “Vatan uchun shaxsiy masʼuliyat” tuygʻusi kuchayadi. Universitet psixologlari va tarbiyachilari bu mexanizمنى ijobiy tomonga yoʻnaltirish uchun maxsus treninglar (munozaralar, rol oʻynash) oʻtkazishlari mumkin. Natijada talaba oʻz qarashlarini vatanparvarlik pozitsiyasi bilan uygʻunlashtiradi.

Oʻz-oʻzini tasdiqlash talaba-yoshning harbiy-vatanparvarlik faoliyatida (masalan, harbiy tayyorgarlik mashgʻulotlari yoki vatanparvarlik loyihalarida) muvaffaqiyatga erishishi orqali mustahkamlanadi. Bu jarayon kelajak orientatsiyasini shakllantiradi – talaba oʻzini kelajakda Vatan himoyachisi sifatida tasavvur qiladi. Empirik kuzatuvlar shuni tasdiqlaydiki, oʻz-oʻzini tasdiqlash darajasi yuqori boʻlgan talabalar harbiy xizmatga ijobiy munosabat bildiradilar va masʼuliyat tuygʻusi kuchliroq boʻladi.

Universitet muhitida mexanizmlarni qo'llashning amaliy yo'llari:

Ijtimoiy o'rganishni kuchaytirish uchun: veteranlar va harbiy xizmatchilar ishtirokidagi muntazam uchrashuvlar.

Kognitiv dissonansni boshqarish uchun: psixologik treninglar va munozara klublari.

O'z-o'zini tasdiqlash uchun: talabalar o'rtasida vatanparvarlik loyihalari va musobaqalar tashkil etish. Ushbu yondashuv talaba-yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasini "Men – fuqaro-himoyachi" darajasiga ko'taradi.

Xulosa Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish ijtimoiy-kognitiv mexanizmlar orqali samarali amalga oshirilishi mumkin. Universitetlarda maxsus psixologik-pedagogik dasturlar ishlab chiqish va joriy etish tavsiya etiladi. Bu nafaqat talabalarning shaxsiy rivojlanishiga, balki mamlakatning mudofaa salohiyatini oshirishga ham hissa qo'shadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Азимова Н. Э., Насимова З. И. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида бўлажак касб таълими ўқитувчисини тарбиялаш методикаси //psixologiya Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 3. – С. 129-134.

2) Azimova N. E. Problems of development of new pedagogical technologies of training of teachers of professional education and their introduction into the educational and educational process //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1-3.

3) Azimova N. E. Formation of National and Ideological Education of Students is an Integral Part of the Learning Process. – 2021.

4) Azimova N. E. A financially independent higher education institution is the foundation of our future //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-134.

5) Azimova N. E. et al. Youth Is Moving Force of Civil Society //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.

6) Азимова Н. Э. Технология духовно-нравственного воспитания преподавателя профессионального образования в процессе обучения //Молодой ученый. – 2011. – №. 5-2. – С. 117-118.

7) Азимова Н. Э. Роль профессионального педагога в подготовке гармонично развитой личности //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 5-1.

8) Азимова Н. Э., Насимова З. И. К. Важные особенности человеческого образования в семье //Academy. – 2020. – №. 5 (56).

METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE SUBJECT OF ELECTRICAL ENGINEERING

*Baratov Murodjon Hamroyevich
2st-Year Master's Student in the
Field of "Technological Education",
Bukhara State Pedagogical Institute*

Annotation: *Today, this article analyzes methods and skills for developing students' professional competence, independent thinking, and creativity in the process of teaching electrical engineering through practical assignments*

Kalit soʻzlar: ta'lim tizimi, kasbiy kompetensiya, texnologiya, ta'lim, kompetensiya, texnologik darsliklar, elektrotexnika darsliklari

Ключевые слова: система образования, профессиональная компетенция, технология, образование, компетенция, технологические учебники, учебники по электротехнике

Key words: education system professional competence, technology, education, competence, technology textbooks, electrical engineering textbooks,

Introduction Analyzing the idea of developing the professional competence of future teachers based on an innovative approach allows us to identify the following key characteristics:

- First, professional competence is both an indicator of pedagogical quality and an innovative and educational activity of teachers.
- Second, the development of professional competence is not only a final goal but also a process of transformation within the educational system for both teachers and students through innovation.
- Third, the development of professional competence influences the formation of the teacher's mindset.

Today, the application of advanced intellectual technologies and scientific achievements in the educational process, along with expanding the social potential of education, is considered a vital factor in improving the personnel training system. Education and upbringing have always been among the most pressing and decisive issues, shaping the future of our society. This is because the preparation of highly qualified specialists who can contribute to the country's socio-economic progress directly depends on the development of the education system. Current demands in education are not limited to acquiring knowledge alone but include forming and developing professional competence in students through innovative approaches in the learning process. Professional competence refers to the acquisition and practical application of the knowledge, skills, and abilities required for professional activity. Therefore, it is important that teachers understand the need to develop skills and competencies in students according to the content of their subjects. Vocational education differs from general education in its goals, teaching methods, curriculum content, and the integration of theoretical instruction with practical experience (such as workshops and internships in enterprises). When developing curricula for vocational subjects, it is important to rely on the requirements of professional qualification standards. Although general and vocational education share similar didactic principles and methods, vocational education is fundamentally different due to its focus on both theoretical and practical aspects of instruction. In this context, the educational process is often closely tied to production, where learning, manufacturing, and practical activities are integrated.

The First President of the Republic of Uzbekistan, I.A. Karimov, once stated: "If students do not learn to think independently, the effectiveness of education will inevitably be low." This statement has placed a great responsibility on educators and specialists working within the country's education system. Globally, special attention is being paid to organizing independent student activities in education systems.

Independent activity is considered a key factor in developing critical thinking, creativity, and competence among learners.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5847 dated August 8, 2019, "On the Approval of the Concept for the Development of the Higher Education System of the Republic of Uzbekistan until 2030," defined key tasks. Concepts such as competence and competency-based approaches have become widespread in the field of education.

It can be said that competence and competency have become central issues in contemporary educational research. According to scientific pedagogical and psychological sources, competence and competency are multi-component concepts common to all subjects. Thus, their interpretations vary in content and logic depending on the context. The essence of these terms is described using concepts such as "efficiency," "adaptability," "achievement," "success," "comprehension," "result-oriented," "capability," "property," "feature," "quality," "quantity," and "measurement."

In general, competency is the possession of the knowledge, skills, and abilities required to perform a specific professional activity. Humanizing education and upbringing is one of the main principles of state policy in the education sector, as defined in Article 3 of the Law "On Education." Accordingly, in addition to providing students with professional knowledge and skills, it is necessary to cultivate values such as diligence, patriotism, service to the nation, compassion toward nature and people, generosity, respect for national and professional traditions, religious beliefs, and personal opinions and feelings of others.

Educating future specialists based on a combination of professional competencies and personal qualities plays a socially significant role in guiding students toward conscious and appropriate career choices. Developing students' professional competencies and independent thinking abilities through continuous improvement of educational technologies is one of the most urgent pedagogical issues today. Therefore, creating technologies that foster professional competence, independent thinking, and self-development in students remains an important challenge in modern pedagogical science.

References.

1) B. Sh. I., Dilmurodovna, R. D., Tohirovich, R. E., & Norjona, P. (2023). *TEXNOLOGIYA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARNI QO'LLASH METODIKASI*. Ta'lim fidoyilari

2) Hamdamova Nozima Mukimovna, Bakhtiyorova Sobiraxon Ixtiyor Qizi – "EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATIVE IDEAS IN THE WORLD," *International Scientific Journal*, 2023, Vol. 1

3) Xalq hunarmandchiligi namunalarini takomillashtirish va rivojlantirish (zardo'zlik san'ati misolida) R.D.Dilmurodovna, E.R.Tohirovich, *Ijodkor o'qituvchi* 3 (27), 9-12

4) The Importance of Using Graphics Programs in The Design of Sewing Items. R.E. Tohirovich, R.D. Dilmurodovna, R.D. Muminovna *Web of Teachers: Inderscience Research* 1 (3), 5-8

5) TYPICAL MISTAKES MADE BY STUDENTS WHEN MAKING DRAWINGS IN THE ENGINEERING GRAPHICS DISCIPLINE R.E. Tohirovich, R.D. Dilmurodovna E-Conference Globe, 339-343

6) Texnologiya ta'limi praktikumi fanini o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkoniyatlari D.D. Rayimova, S.I. Bahronova, D.M. Ruziyeva, N.U. Davlatova Educational Research in Universal Sciences 2 (5), 616-619

7) Innovative Technologica: Methodical E.T. Rustamov, D.D Rayimova Research Journal 2 (06), 37

8) Characteristics of technical creativity in technological education. Innovative technologica methodical research journal. 2021 E.T. Rustamov, D.D Rayimova, M.J Jabborova, ..B-37-41

9) Rustamov, Erkin Toxirovich, and Nozim Qayumovich Idiyev. "CHIZMA BAJARISHDA OQUVCHILAR YOL QOYADIGAN TIPIK XATOLAR." Интернаука 20-2 (2018): 58-60.

10) Рустамов, Эркин Тохирович, and Джамал Рашидович Уринов. "НАХОЖДЕНИЕ ТЕНИ МНОГОГРАННИКОВ В ОРТОГОНАЛЬНЫХ ПРОЕКЦИЯХ." COVID-19 и современное общество: социально-экономические последствия и новые вызовы. 2020.

11) N.M. Hamdamova, S.I. Bakhtiyorova, Sh.I. Bakhronova – “Education and Innovative Research”

12) Dilmurodovna R. D. XALQ HUNARMANDCHILIGI NAMUNALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH (ZARDO‘ZLIK SAN’ATI MISOLIDA) //IJODKOR O‘QITUVCHI. – 2023. – T. 3. – №. 27. – C. 9-12.

13) Dilmurodovna R. D. XALQ HUNARMANDCHILIGI NAMUNALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH (ZARDO‘ZLIK SAN’ATI MISOLIDA) //IJODKOR O‘QITUVCHI. – 2023. – T. 3. – №. 27. – C. 9-12

OLIJ TA'LIM MUASSASALARIDA FIZIKA FANINI O'QITISH ORQALI TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Begimov Maxmud Maksudovich

Djabbarov Maxmudjon Maqsudovich

Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik

litseyi fizika va matematika fani o'qituvchilari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida fizika fanini o'qitish jarayonida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishning innovatsion pedagogik texnologiyalari, zamonaviy yondashuvlari va psixologik mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, fizika fanining CHQBT tizimi bilan integratsiyasi, uning amaliy va nazariy ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: fizika, harbiy-vatanparvarlik, innovatsion ta'lim, pedagogik texnologiyalar, CHQBT, raqamli ta'lim, psixologik yondashuv

Ключевые слова: физика, военно-патриотический, инновационное образование, педагогические технологии, ДПО, цифровое образование, психологический подход

Key words: physics, military-patriotic, innovative education, pedagogical technologies, pre-conscription military training, digital education, psychological approach

Kirish. Hozirgi davrda yoshlarni har tomonlama barkamol, bilimli va vatanparvar qilib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda tabiiy fanlar, xususan fizika fanining o'rni beqiyosdir.

Fizika fani nafaqat tabiat qonuniyatlarini o'rganadi, balki zamonaviy texnika va texnologiyalarning ilmiy asosini ham tashkil etadi. Shu bois, fizika fanini o'qitishda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish bilan bog'liq yondashuvlarni qo'llash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

1. Fizika fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar

Bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Fizika fanini o'qitishda quyidagi zamonaviy metodlardan foydalanish samarali natija beradi:

interaktiv ta'lim metodlari (aqliy hujum, debat, muammoli ta'lim);

virtual laboratoriya mashg'ulotlari;

simulyatsion dasturlar orqali tajribalar o'tkazish;

multimedia vositalaridan foydalanish.

Masalan, elektromagnit to'lqinlar mavzusini o'rganishda radar tizimlari ishlash prinsipi bilan bog'lash mumkin. Bu esa talabalar bilimini amaliyot bilan uyg'unlashtiradi. Shuningdek, mexanika bo'limida harbiy texnikalar harakati misolida Nyuton qonunlarini tushuntirish samarali hisoblanadi.

Innovatsion yondashuvlar orqali talabalar mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

2. Fizika fanining harbiy-vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni

Fizika fani harbiy soha bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, uning asosiy qonunlari harbiy texnikalarda keng qo‘llaniladi. Jumladan:

- mexanika – snaryadlar harakati, transport vositalari;
- aerodinamika – samolyot va dronlar harakati;
- optika – kuzatuv va nishonga olish qurilmalari;
- radiofizika – aloqa va signal uzatish tizimlari.

Talabalar ushbu bilimlarni egallash orqali harbiy texnikaning ishlash prinsiplarini tushunadilar. Bu esa ularda Vatanga xizmat qilishga nisbatan mas‘uliyat hissini kuchaytiradi.

Fizika darslarida real hayotiy misollarni qo‘llash orqali talabalar ongida “ilm – himoya vositasi” degan tushuncha shakllanadi.

3. CHQBT tizimi va fizika fanining integratsiyasi

CHQBT (Chaqiriqqacha harbiy tayyorgarlik) tizimi yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tizimni fizika fani bilan integratsiya qilish quyidagi yo‘llar orqali amalga oshiriladi:

- amaliy mashg‘ulotlarda fizik qonunlarni qo‘llash;
- harbiy texnikaga oid laboratoriya ishlari tashkil etish;
- maxsus seminar va treninglar o‘tkazish.

Masalan, ballistika masalalarini o‘rganishda snaryad uchish trayektoriyasini hisoblash orqali talabalar fizik bilimlarini mustahkamlaydilar. Bu esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkonini beradi.

4. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va raqamli texnologiyalar

Raqamli texnologiyalar ta‘lim sifatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Fizika fanini o‘qitishda quyidagi texnologiyalar samarali qo‘llaniladi:

- virtual reallik (VR) texnologiyalari;
- 3D modellashtirish;
- onlayn ta‘lim platformalari;
- sun‘iy intellekt asosidagi o‘quv tizimlari.

Ushbu texnologiyalar yordamida murakkab fizik jarayonlarni vizual tarzda tushuntirish mumkin. Masalan, atom tuzilishi yoki elektromagnit maydonlarni modellashtirish orqali talabalarning tushunishi osonlashadi.

Shuningdek, harbiy texnikalarni virtual tarzda o‘rganish imkoniyati yaratiladi, bu esa talabalarning qiziqishini yanada oshiradi.

5. Harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari

Talabalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish psixologik jarayon bo‘lib, quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

- ichki motivatsiyani shakllantirish;
- ijtimoiy mas‘uliyatni rivojlantirish;
- jamoaviy faoliyatni tashkil etish;
- milliy qadriyatlarga hurmat uyg‘otish.

Fizika darslarida muammoli vaziyatlar yaratish, loyihaviy ishlar va tajribalar orqali talabalar faol ishtirok etadilar. Bu esa ularning bilimga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlaydi.

6. Amaliy taklif va tavsiyalar

Mazkur yo‘nalishda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Fizika darslariga harbiy texnikaga oid misollarni keng joriy etish;
Virtual laboratoriyalarni yaratish va ulardan foydalanish;
CHQBT bilan integratsiyalashgan maxsus kurslar tashkil etish;
Talabalar o'rtasida ilmiy-amaliy loyihalar tanlovini o'tkazish;
O'qituvchilarning malakasini oshirish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, fizika fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlardan foydalanish talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Fizika fani orqali talabalar nafaqat ilmiy bilimlarga ega bo'ladilar, balki Vatanga sadoqat, mas'uliyat va fidoyilik kabi fazilatlarni ham egallaydilar.

Kelajakda ushbu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish va yangi metodikalarni ishlab chiqish zarur.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Fizika fanidan o'quv qo'llanmalar
- 2) Pedagogika nazariyasi bo'yicha darsliklar
- 3) Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga oid ilmiy maqolalar
- 4) Raqamli ta'lim texnologiyalari bo'yicha manbalar

**OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA FIZIKA FANINI O'QITISH ORQALI
TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI**

Begimov Maxmud Maksudovich

Djabbarov Maxmudjon Maqsudovich

Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik

litseyi fizika va matematika fani o'qituvchilari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida fizika fanini o'qitish jarayonida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishning innovatsion pedagogik texnologiyalari, zamonaviy yondashuvlari va psixologik mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, fizika fanining CHQBT tizimi bilan integratsiyasi, uning amaliy va nazariy ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: fizika, harbiy-vatanparvarlik, innovatsion ta'lim, pedagogik texnologiyalar, CHQBT, raqamli ta'lim, psixologik yondashuv

Ключевые слова: физика, военно-патриотический, инновационное образование, педагогические технологии, ДПЮ, цифровое образование, психологический подход

Key words: physics, military-patriotic, innovative education, pedagogical technologies, pre-conscription military training, digital education, psychological approach

Kirish. Hozirgi davrda yoshlarni har tomonlama barkamol, bilimli va vatanparvar qilib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda tabiiy fanlar, xususan fizika fanining o'rni beqiyosdir.

Fizika fani nafaqat tabiat qonuniyatlarini o'rganadi, balki zamonaviy texnika va texnologiyalarning ilmiy asosini ham tashkil etadi. Shu bois, fizika fanini

o'qitishda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish bilan bog'liq yondashuvlarni qo'llash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

1. Fizika fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar

Bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Fizika fanini o'qitishda quyidagi zamonaviy metodlardan foydalanish samarali natija beradi:

interaktiv ta'lim metodlari (aqliy hujum, debat, muammoli ta'lim);

virtual laboratoriya mashg'ulotlari;

simulyatsion dasturlar orqali tajribalar o'tkazish;

multimedia vositalaridan foydalanish.

Masalan, elektromagnit to'lqinlar mavzusini o'rganishda radar tizimlari ishlash prinsipi bilan bog'lash mumkin. Bu esa talabalar bilimini amaliyot bilan uyg'unlashtiradi. Shuningdek, mexanika bo'limida harbiy texnikalar harakati misolida Nyuton qonunlarini tushuntirish samarali hisoblanadi.

Innovatsion yondashuvlar orqali talabalar mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

2. Fizika fanining harbiy-vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni

Fizika fani harbiy soha bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning asosiy qonunlari harbiy texnikalarda keng qo'llaniladi. Jumladan:

mexanika – snaryadlar harakati, transport vositalari;

aerodinamika – samolyot va dronlar harakati;

optika – kuzatuv va nishonga olish qurilmalari;

radiofizika – aloqa va signal uzatish tizimlari.

Talabalar ushbu bilimlarni egallash orqali harbiy texnikaning ishlash prinsiplarini tushunadilar. Bu esa ularda Vatanga xizmat qilishga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Fizika darslarida real hayotiy misollarni qo'llash orqali talabalar ongida "ilm – himoya vositasi" degan tushuncha shakllanadi.

3. CHQBT tizimi va fizika fanining integratsiyasi

CHQBT (Chaqiriqqacha harbiy tayyorgarlik) tizimi yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizimni fizika fani bilan integratsiya qilish quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi:

amaliy mashg'ulotlarda fizik qonunlarni qo'llash;

harbiy texnikaga oid laboratoriya ishlari tashkil etish;

maxsus seminar va treninglar o'tkazish.

Masalan, ballistika masalalarini o'rganishda snaryad uchish trayektoriyasini hisoblash orqali talabalar fizik bilimlarini mustahkamlaydilar. Bu esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi.

4. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va raqamli texnologiyalar

Raqamli texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Fizika fanini o'qitishda quyidagi texnologiyalar samarali qo'llaniladi:

virtual reallik (VR) texnologiyalari;

3D modellash tirish;

onlayn ta'lim platformalari;

sun'iy intellekt asosidagi o'quv tizimlari.

Ushbu texnologiyalar yordamida murakkab fizik jarayonlarni vizual tarzda tushuntirish mumkin. Masalan, atom tuzilishi yoki elektromagnit maydonlarni modellashtirish orqali talabalarning tushunishi osonlashadi.

Shuningdek, harbiy texnikalarni virtual tarzda o'rganish imkoniyati yaratiladi, bu esa talabalarning qiziqishini yanada oshiradi.

5. Harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari

Talabalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish psixologik jarayon bo'lib, quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

ichki motivatsiyani shakllantirish;

ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish;

jamoaviy faoliyatni tashkil etish;

milliy qadriyatlarga hurmat uyg'otish.

Fizika darslarida muammoli vaziyatlar yaratish, loyihaviy ishlar va tajribalar orqali talabalar faol ishtirok etadilar. Bu esa ularning bilimga bo'lgan qiziqishini oshiradi va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlaydi.

6. Amaliy taklif va tavsiyalar

Mazkur yo'nalishda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Fizika darslariga harbiy texnikaga oid misollarni keng joriy etish;

Virtual laboratoriyalarni yaratish va ulardan foydalanish;

CHQBT bilan integratsiyalashgan maxsus kurslar tashkil etish;

Talabalar o'rtasida ilmiy-amaliy loyihalar tanlovini o'tkazish;

O'qituvchilarning malakasini oshirish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, fizika fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlardan foydalanish talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Fizika fani orqali talabalar nafaqat ilmiy bilimlarga ega bo'ladilar, balki Vatanga sadoqat, mas'uliyat va fidoyilik kabi fazilatlarini ham egallaydilar.

Kelajakda ushbu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish va yangi metodikalarni ishlab chiqish zarur.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Fizika fanidan o'quv qo'llanmalar

2) Pedagogika nazariyasi bo'yicha darsliklar

3) Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga oid ilmiy maqolalar

4) Raqamli ta'lim texnologiyalari bo'yicha manbalar

MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCHILARNI HARBIY SOHAGA QIZIQTIRADIGAN MASALALARDAN FOYDALANISH

Beknazarova Gulshoda Yusufovna

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada matematika darslarida harbiy sohaga oid amaliy va real vaziyatlarga asoslangan masalalardan foydalanishning didaktik ahamiyati yoritilgan. Harbiy yo'nalishdagi masalalar o'quvchilarda nafaqat matematik bilimlarni mustahkamlash, balki mantiqiy fikrlash, tezkor qaror qabul qilish va vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Shuningdek, maqolada harbiy mazmundagi masalalarning turlari, ularni dars jarayoniga integratsiya qilish metodlari va amaliy misollar keltirilgan.

Annotation: This article elucidates the didactic significance of employing practice-oriented and real-life problems related to the military sphere within mathematics instruction. It substantiates that military-contextualized problems not only reinforce students' mathematical knowledge but also foster logical reasoning, rapid decision-making skills, and a sense of patriotism. Furthermore, the paper classifies the types of military-themed problems, outlines methodological approaches for their integration into the teaching process, and provides practical examples.

Аннотация: В данной статье раскрывается дидактическое значение использования на уроках математики практико-ориентированных и реальных задач, связанных с военной сферой. Обосновывается, что задачи военного содержания способствуют не только закреплению математических знаний учащихся, но и развитию логического мышления, навыков оперативного принятия решений, а также формированию чувства патриотизма. Кроме того, в статье представлены виды задач военной направленности, рассмотрены методы их интеграции в учебный процесс и приведены практические примеры.

Kalit soʻzlar: matematika taʼlimi, harbiy pedagogika, amaliy masalalar, mantiqiy fikrlash, kompetensiya, vatanparvarlik, real vaziyatli masalalar, STEM yondashuv

Ключевые слова: математическое образование, военная педагогика, прикладные задачи, логическое мышление, компетенция, патриотизм, задачи, приближенные к реальным ситуациям, STEM-подход

Key words: mathematics education, military pedagogy, applied problems, logical reasoning, competency, patriotism, real-life contextual problems, STEM approach

Kirish. Zamonaviy taʼlim tizimida oʻquvchilarning bilimini real hayot bilan bogʻlash muhim didaktik talab hisoblanadi. Ayniqsa, matematika fanini oʻqitishda abstrakt tushunchalarni amaliy vaziyatlar bilan uygʻunlashtirish oʻquvchilarning fanlarga boʻlgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Harbiy sohaga oid masalalardan foydalanish esa ikki yoʻnalishda samarali natija beradi: birinchidan, matematik bilimlarni chuqurlashtiradi, ikkinchidan esa oʻquvchilarda harbiy kasblarga nisbatan qiziqish va vatanparvarlik ruhini shakllantiradi.

Asosiy qism

Harbiy mazmundagi masalalarning pedagogik ahamiyati

Harbiy kontekstda tuzilgan matematik masalalar quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi: tezkor va aniq hisoblash koʻnikmasi, mantiqiy va strategik fikrlash, vaziyatni tahlil qilish va qaror qabul qilish, masʼuliyat va intizom hissi. Bunday masalalar oʻquvchilarda “nima uchun bu formulani oʻrganayapman?” degan savolga aniq javob beradi.

Harbiy mazmundagi matematik masalalar turlari

Harbiy yoʻnalishdagi masalalarni quyidagi turlarga ajratish mumkin: harakat va tezlikka oid masalalar. Harbiy texnika harakati, qoʻshinlar joylashuvi bilan bogʻliq.

1-Misol: Harbiy mashina 60 km/soat tezlikda harakatlanmoqda. U 2 soat davomida qancha masofa bosib o‘tadi?

Yechim:

$$S = v \times t = 60 \times 2 = 120 \text{ km}$$

Burchak va geometriyaga oid masalalar. Artilleriya, radar va nishonga olish jarayonlari bilan bog‘liq.

2-Misol: Top nishonga 30° burchak ostida o‘q uzdi. Agar o‘q 200 m masofaga tushgan bo‘lsa, uchish trayektoriyasini trigonometrik jihatdan tahlil qiling. (Bu yerda $\sin$, $\cos$ tushunchalari qo‘llanadi)

Foiz va ehtimollik masalalari. Harbiy operatsiyalardagi muvaffaqiyat ehtimoli.

3-Misol: Operatsiya muvaffaqiyatli bajarilish ehtimoli 0.8 ga teng. 5 ta mustaqil operatsiyadan kamida 3 tasi muvaffaqiyatli bo‘lish ehtimolini aniqlang.

Mantiqiy-strategik masalalar. Harbiy qaror qabul qilishga o‘xshash vaziyatlar.

4-Misol: 3 ta yo‘l mavjud: biri xavfsiz, biri dushman nazoratida, biri noma’lum. Qanday strategiya eng maqbul? (mantiqiy tahlil asosida yechim)

Dars jarayonida qo‘llash metodikasi

Harbiy mazmundagi masalalarni samarali qo‘llash uchun quyidagi metodlardan foydalanish tavsiya etiladi: Muammoli ta’lim metodi. O‘quvchilarga real harbiy vaziyat beriladi va ular mustaqil yechim topadi. Keys (case-study) metodi Masalan: “Harbiy bo‘linma belgilangan manzilga yetib borishi uchun optimal yo‘lni aniqlang”. Guruhli ishlash. O‘quvchilar “shtab” sifatida ishlaydi va qaror qabul qiladi. STEM yondashuv. Matematika + fizika + texnologiya integratsiyasi.

Amaliy misollar (murakkabroq)

Masala 1. Harbiy dron 80 km/soat tezlikda uchmoqda. U 20 km masofadagi nishonni aniqlab, qaytib keladi. Umumiy vaqtni toping.

Yechim: Borish va qaytish: $20 \times 2 = 40 \text{ km}$
 $t = 40 / 80 = 0.5 \text{ soat} = 30 \text{ daqiqa}$

Masala 2. Radar 150 km radiusda ishlaydi. Qamrov yuzasini toping.

Yechim: $S = \pi R^2 = 3.14 \times 150^2 = 3.14 \times 22500 = 70650 \text{ km}^2$

Masala 3. Harbiy kolonada 10 ta mashina bor. Har biri orasidagi masofa 20 m. Kolonna uzunligini toping.

Yechim:

$$(10 - 1) \times 20 = 180 \text{ m}$$

Xulosa. Matematika darslarida harbiy sohaga oid masalalardan foydalanish o‘quvchilarning: matematik bilimlarini mustahkamlaydi, real hayot bilan bog‘lash imkonini beradi, mantiqiy va strategik fikrlashni rivojlantiradi, vatanparvarlik ruhini shakllantiradi. Shu sababli, bunday masalalarni dars jarayoniga tizimli ravishda kiritish zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

- 1) Abduqodirov A.A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2020.
- 2) Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2019.
- 3) Yo‘ldoshev J.G‘. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2021.
- 4) Polya G. How to Solve It. – Princeton University Press, 2004.
- 5) Schoenfeld A. Mathematical Thinking and Problem Solving. – 2013.
- 6) Niss M. Competencies in Mathematics Education. – 2015.

-
- 7) OECD. PISA Framework 2022. – Paris, 2022.
8) Hiebert J. Making Sense of Mathematics. – 2010.
9) Lester F.K. Teaching Problem Solving. – 2014.
10) O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi qonuni. – 2020.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA VATANPARVARLIK RUHIDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHDA IJODIY O‘YINLARNING ROLI

Yusufzoda Shabnami Yunus,

Buxoro davlat pedagogika instituti

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi dotsenti, (PhD)

Berdiyeva Umida G‘oyibberdiyevna

Buxoro davlat pedagogika instituti,

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(maktabgacha talim) magistranti

Annotatsiya: *Mazkur tadqiqot maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda ijodiy o‘yinlarning pedagogik rolini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqot davomida ijodiy o‘yinlarning bolalar ongiga va ijtimoiy ko‘nikmalariga ta’siri, ularni Vatanga muhabbat va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashdagi samaradorligi tahlil qilindi. Shu bilan birga, o‘yinlar orqali bolalarda muloqot qilish, jamoada ishlash va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish usullari va metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim tashkilotlarida vatanparvarlik tarbiyasini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, vatanparvarlik tarbiyasi, ijodiy o‘yinlar, kommunikativ qobiliyatlar, pedagogik imkoniyatlar, tarbiyaviy samaradorlik*

Ключевые слова: *дошкольное образование, патриотическое воспитание, творческие игры, коммуникативные способности, педагогические возможности, воспитательная эффективность*

Key words: *preschool education, patriotic education, creative games, communicative abilities, pedagogical opportunities, educational effectiveness*

Kirish. Bugungi kunda yosh avlodni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning milliy qadriyatlarga hurmat va ona yurtga muhabbat tuyg‘ularini shakllantirish maktabgacha ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik rivojlanishining o‘rta bosqichi – ijodiy faoliyatga va atrof-muhit bilan muloqotga qiziqishning yuqori bo‘lishi bilan tavsiflanadi. Shu jihatdan pedagogik jarayonlarda ijodiy o‘yinlar muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ijodiy o‘yinlar nafaqat bolalarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirish, jamoada ishlash va muloqot qilish ko‘nikmalarini mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, o‘yinlar orqali bolalarda milliy ramzlar, urf-odatlar va tarixiy qadriyatlarga nisbatan qiziqish uyg‘onadi va Vatanga muhabbat hissi rivojlanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi – maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish jarayonida ijodiy o‘yinlarning pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish hamda ularni amaliyotga samarali

joriy etish yo'llarini aniqlashdir. Tadqiqot doirasida ijodiy o'yinlarning mazmuni, metodikasi va ularning bolalarning tarbiyaviy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish jarayonida ijodiy o'yinlarning pedagogik imkoniyatlarini kompleks va tizimli tarzda ilmiy-nazariy asoslashdan iborat. Shu bilan birga, tadqiqot bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy va madaniy merosni qadrlash kabi ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda ijodiy o'yinlarning samaradorligini aniqlashni ham nazarda tutadi. Tadqiqot doirasida ijodiy o'yinlarning mazmuni, turlari va metodik jihatlari o'rganilib, ularning bolalarning muloqot qilish, jamoada ishlash, mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik tarbiyasini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladigan ilmiy asoslangan metodik tavsiyalar ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, tadqiqot maqsadi – ijodiy o'yinlar orqali bolalarda kommunikativ qobiliyatlari va Vatanga sadoqat tuyg'ularini uyg'otish, ularni tarbiyaviy jarayonga integratsiyalash va pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotda maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish jarayonida ijodiy o'yinlarning pedagogik rolini aniqlash uchun quyidagi ilmiy-pedagogik uslublardan foydalanildi:

Nazariy tahlil usuli – mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar, ilmiy maqolalar va ilg'or tajribalarni o'rganish, tahlil qilish va umumlashtirish orqali ijodiy o'yinlarning pedagogik ahamiyati va samaradorligi ilmiy asoslangan holda aniqlanadi.

Pedagogik kuzatuv usuli – bolalarning o'yin faoliyati, muloqot va ijtimoiy ko'nikmalari, shuningdek, Vatan va milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatlarini tizimli ravishda kuzatish orqali ularning kommunikativ qobiliyatlari rivojlanishi aniqlanadi.

Pedagogik eksperiment (tajriba) usuli – ishlab chiqilgan ijodiy o'yinlar majmuasini amaliyotga joriy etish va tajriba va nazorat guruhlaridagi bolalar natijalarini taqqoslash orqali ijodiy o'yinlarning tarbiyaviy samaradorligi baholanadi.

Suhbat va so'rovnoma usuli – tarbiyachilar va ota-onalar bilan suhbatlar o'tkazish, ularning fikr-mulohazalarini yig'ish orqali bolalarning vatanparvarlik va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishdagi tajribalar aniqlanadi.

Ushbu uslublarda o'zaro uyg'unlikda qo'llanilib, tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish jarayonida ijodiy o'yinlar samarali pedagogik vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Tajriba davomida ishlab chiqilgan ijodiy o'yinlar majmuasi bolalarning Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va tarixiy merosga qiziqishini oshirishi, shuningdek, ularning muloqot, jamoada ishlash va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishi aniqlangan.

Tajriba guruhi bilan nazorat guruhi natijalari taqqoslanganda, ijodiy o'yinlar qo'llangan guruhda bolalarning kommunikativ ko'nikmalari va tarbiyaviy rivojlanishi sezilarli darajada yuqori bo'lgani kuzatildi. Bolalar o'yin jarayonida faol ishtirok etib, o'z fikrlarini erkin ifodalash, jamoada hamkorlik qilish va muammolarni ijodiy yechish qobiliyatini namoyon qilgan. Muhokama natijalariga ko'ra, ijodiy o'yinlar nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki bolalarning emotsional-axloqiy rivojlanishi, xususan, Vatanga sadoqat va milliy qadriyatlarga hurmat hissini mustahkamlashda samarali pedagogik vosita ekanligi tasdiqlandi. Shu bilan birga, o'yinlarni to'g'ri mazmun va metodik uslubda tashkil etish, tarbiyachining pedagogik mahorati va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim omil sifatida aniqlangan.

Xulosa. Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda ijodiy o'yinlar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ijodiy o'yinlar bolalarning Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy merosni qadrlash kabi emotsional-axloqiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qilishini tasdiqladi.

Shuningdek, ijodiy o'yinlar bolalarning muloqot qilish, jamoada ishlash, mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Tajriba va nazorat guruhlari natijalari taqqoslanganda, ijodiy o'yinlar qo'llangan guruhda pedagogik samaradorlik va tarbiyaviy rivojlanish aniq ustunlik ko'rsatdi. Xulosa qilib aytganda, ijodiy o'yinlarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish va bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoniga tizimli va metodik asosda joriy etish pedagogik jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Islomova Z. Sh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: «Pedagogika», 2020. – 256 b.
- 2) Qodirov A. B. Bolalarda vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari // Ta'lim, № 3, 2021. – B. 45–52.
- 3) Mirzaeva D. X. Ijodiy o'yinlar orqali kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish metodikasi // Maktabgacha ta'limda innovatsiyalar. – Toshkent: «Ilm-Ziyo», 2019. – B. 78–85.
- 4) Usmonov R. T. Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlarni tarbiyalash. – Toshkent: «Ma'rifat», 2018. – 192 b.
- 5) Jalolov S. N. O'yin faoliyatining psixologik-pedagogik xususiyatlari // Psixologik tadqiqotlar, № 2, 2022. – B. 104–110.

TALABA-YOSHLARNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA MAHMUDXO'JA BEHBUDIY PEDAGOGIK QARASHLARIDAN FOYDALANISHNING MAVJUD AHVOLI VA IMKONIYATLARI

Bozorova Marjona Hamid qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada hozirgi globallashuv sharoitida talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda Mahmudxo'ja Behbudiy merosining

o'rni va ahamiyati tadqiq etiladi. Muallif oliy ta'lim tizimidagi o'quv dasturlarini tahlil qilib, jadidlar merosini o'qitishda nazariya va amaliyot o'rtasidagi nomutanosiblikni ochib beradi. Maqolada Behbudiyning "fikr tarbiyasi" va "axloqiy immunitet" g'oyalarini zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha metodik tavsiyalar ilgari surilgan

Аннотация: В данной статье исследуются роль и значение наследия Махмудходжи Бехбуди в формировании духовно-нравственного облика студенческой молодежи в условиях современной глобализации. Автор анализирует учебные программы системы высшего образования и выявляет диспропорцию между теорией и практикой в преподавании джадидского наследия. В статье выдвигаются методические рекомендации по интеграции идей Бехбуди о «воспитании мысли» и «нравственном иммунитете» в современный образовательный процесс

Kalit so'zlar: Mahmudxo'ja Behbudi, jadidchilik, ma'naviy-axloqiy tarbiya, oliy ta'lim, o'quv yuklamasi, pedagogik texnologiyalar, ma'naviy immunitet, globallashuv

Ключевые слова: Махмудходжа Бехбуди, джадидизм, духовно-нравственное воспитание, высшее образование, учебная нагрузка, педагогические технологии, духовный иммунитет, глобализация

Key words: Mahmudkhoja Behbudi, Jadidism, spiritual and moral education, higher education, academic workload, pedagogical technologies, spiritual immunity, globalization

Kirish. Hozirgi globallashuv va axborot xurujlari sharoitida talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirish nafaqat ta'limiy, balki strategik ahamiyatga ega masaladir. XXI asrda axborot oqimining keskin ortishi, turli madaniy va mafkuraviy ta'sirlarning kuchayishi yoshlar ongiga bevosita ta'sir ko'rsatib, ularning qadriyatlar tizimida muayyan o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday murakkab sharoitda talaba-yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalash, ularda mustahkam hayotiy pozitsiya va mafkuraviy immunitetni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu jarayonda milliy pedagogik meros, xususan, milliy uyg'onish davri namoyandasi Mahmudxo'ja Behbudiyning pedagogik qarashlari o'ziga xos "ma'naviy filtr" vazifasini o'taydi. Behbudiyning "fikr tarbiyasi", "ilmi zamoniy" tamoyili va "millat qayg'usi" g'oyalari talabalarda vatanparvarlik, ijtimoiy mas'uliyat va intellektual salohiyatni uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Behbudi merosi va zamonaviy tarbiya tizimi uzviyligi. Mahmudxo'ja Behbudi o'z davrining ilg'or pedagogi sifatida ta'lim va tarbiyani jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb hisoblagan. Uning fikricha, jamiyatni isloh qilish, avvalo, inson tafakkurini o'zgartirishdan boshlanadi. Behbudi yoshlarni milliy o'zlikni anglash, halollik, mehnatsevarlik va ijtimoiy faollik ruhida tarbiyalash zarurligini ta'kidlagan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-sonli qarori "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hujjati ta'lim tizimida tub burilish yasadi. Mazkur qarordagi

vazifalar Behbudiyning yoshlarni jaholatdan chiqarish va ularni ongli shaxs etib tarbiyalash g'oyalari bilan konseptual jihatdan hamohangdir.

Oliy ta'lim tizimida Behbudi merosini o'rganishning bugungi holati. Buxoro davlat pedagogika institutining 2025-2026 o'quv yili uchun tasdiqlangan sillabuslari va o'quv dasturlari tahlili shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim tizimida Behbudi merosini o'rganish asosan bir necha fanlar doirasi bilan cheklanib qolgan.

Quyidagi jadvalda jadidlar merosi va Behbudi qarashlariga ajratilgan o'quv yuklamalarining qiyosiy tahlili keltirilgan:

Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, Behbudi merosini o'rganishga ajratilgan vaqt umumiy yuklamaning juda kichik qismini tashkil etadi. Masalan, "Pedagogika nazariyasi va tarixi" fani bo'yicha 180 soatdan atigi 4 soati (2 soat ma'ruza + 2 soat amaliy) "XIX asr oxiri – XX asr boshlarida pedagogik fikrlar taraqqiyoti" mavzusiga ajratilgan.

Tahlil va muammolar. Ushbu 4 soat ichida Behbudi faoliyati asosan tarixiy faktlar asosida yoritiladi. Yangi usul maktablari va "usuli jadid" harakati haqida umumiy ma'lumot beriladi-yu, lekin uning pedagogik merosining chuqur mohiyati ochilmaydi. Natijada:

1. Nazariya va amaliyot uzilib qolgan: "Padarkush"dagi Boy obrazi orqali ilmga sarmoya kiritmaslikning oqibatlari bugungi talabalarning ilmga bo'lgan munosabati bilan bog'lanmaydi.

2. Ma'naviy mexanizmlar o'rganilmayapti: Behbudiyning "fikir tarbiyasi" (ongni erkinlashtirish) va axloqiy immunitetni shakllantirish usullari deyarli chetda qolmoqda.

3. Tarixiy shaxs sifatida qabul qilish: Talabalar Behbudiyni faqat tarixiy faol deb bilishadi, lekin uni zamonaviy pedagogik muammolarni hal qiluvchi metodist sifatida ko'ra olmaydilar.

Amaliy mashg'ulotlarda kiberbulling, axborot xurujlari va ijtimoiy tarmoqlardagi "ma'naviy bo'shliq" kabi muammolar bilan Behbudi g'oyalarini bog'lab tahlil qilish imkoniyati cheklangan.

IMKONIYATLAR VA TAVSIYALAR

Behbudiyning ilmiy-ma'naviy merosi talaba-yoshlarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda ulkan imkoniyatlarga ega. Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

O'quv soatlarini mazmunan boyitish: Jadidlar merosiga ajratilgan 4 soatlik mashg'ulotlarni faqat ma'lumot berishdan iborat emas, balki "Behbudi darslari" shaklidagi keys-stadi (case-study) usulida tashkil etish.

Integrativ yondashuv: "Badiiy pedagogika" va "Pedagogik ritorika" fanlarida Behbudiyning publitsistik merosini talabalarning nutq madaniyati va estetik didini tarbiyalash vositasi sifatida qo'llash.

Mustaqil ta'limni tizimlashtirish: Talabalarga "Behbudi g'oyalari va zamonaviy ta'lim" mavzusida loyihaviy ishlar (Project-based learning) berish orqali ularni mustaqil tahlilga o'rgatish.

"Ma'naviy filtr" texnologiyasini yaratish: Behbudiyning jaholatga qarshi kurash tamoyillarini bugungi axborot xurujlariga qarshi kurashuvchi psixologik-pedagogik treninglar asosiga qo'yish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Mahmudxo‘ja Behbudiyning pedagogik qarashlari shunchaki tarixiy xotira emas, balki bugungi talaba-yoshlarni ma‘naviy barkamol etib tarbiyalashning qudratli qurolidir. Oliy ta‘lim o‘quv dasturlaridagi 2 foizlik yuklamani sifat jihatidan yangilash, Behbudiy merosini zamonaviy hayotiy muammolar bilan bog‘lab o‘qitish — yoshlarda kuchli mafkuraviy immunitet shakllanishiga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida Uchinchi Renessans poydevorini qo‘yishda muhim qadam bo‘ladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

- 1) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-sonli qarori.
- 2) Behbudiy M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2006.
- 3) Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Sharq, 2004.
- 4) Buxoro davlat pedagogika instituti sillabuslari va o‘quv dasturlari tahlili (2025-2026 y.y.)

**TALABALAR BILIMINI FORMATIV BAHOLASHDA LOYIHA
FAOLIYATIDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI VA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR**

Davlatova Nasiba Ubaydilloyevna,

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O‘zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so‘zlar: *formativ baholash, loyiha faoliyati, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar, ta‘lim samaradorligi, talabalar bilimini baholash, interfaol metodlar, mustaqil ta‘lim, kompetensiyaviy yondashuv*

Ключевые слова: *формативное оценивание, проектная деятельность, современные педагогические подходы, инновационные технологии, эффективность обучения, оценивание знаний студентов, интерактивные методы, самостоятельное обучение, компетентностный подход*

Key words: *formative assessment, project-based learning, modern pedagogical approaches, innovative technologies, learning effectiveness, student assessment, interactive methods, independent learning, competency-based approach, educational process*

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta‘lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan eng muhim vazifalardan biri – yuqori malakali, ijodiy fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan hamda zamonaviy kompetensiyalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Shu ma’noda oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim jarayonini modernizatsiya qilish, uning sifatini oshirish va talabalar bilimini xolis hamda uzluksiz baholash mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. An‘anaviy baholash tizimi ko‘pincha yakuniy natijani aniqlashga qaratilgan bo‘lib, talabaning o‘quv jarayonidagi rivojlanish dinamikasini to‘liq aks ettira olmaydi. Shu sababli bugungi kunda ta‘lim jarayonida formativ baholash tizimiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Formativ baholash o‘qitish jarayonining uzluksiz qismi bo‘lib, u talabalarning bilim va ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonida doimiy tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv sifatida xizmat qiladi. Bu esa

talabalarining o'z-o'zini baholash, refleksiya qilish hamda o'qish jarayoniga faol jalb etilishini ta'minlaydi.

Mazkur jarayonda loyiha faoliyati (project-based learning) muhim didaktik vosita sifatida alohida o'rin egallaydi. Loyiha metodi talabalarga real hayotiy muammolarni hal qilish, nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, jamoada ishlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi. Eng muhimi, loyiha faoliyati orqali talabaning o'quv jarayonidagi faolligi va mustaqil ishlash ko'nikmalari aniq namoyon bo'ladi, bu esa formativ baholash uchun qulay pedagogik asos yaratadi. Formativ baholash jarayonida loyiha metodidan foydalanish talabaning faqat yakuniy natijasini emas, balki uning butun jarayon davomida erishgan yutuqlari, xatolari va rivojlanish bosqichlarini tizimli ravishda kuzatish imkonini beradi. Bu yondashuv o'qituvchiga individual yondashuvni kuchaytirish, o'quvchilar ehtiyojiga mos pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar – kompetensiyaviy ta'lim, interfaol metodlar, muammoli ta'lim texnologiyalari hamda innovatsion raqamli texnologiyalar loyiha faoliyatining samaradorligini yanada oshiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida talabalar loyihalarni yaratish, taqdim etish va baholash jarayonlari yanada shaffof va samarali tashkil etiladi. Bu esa formativ baholashning aniqligi va obyektivligini ta'minlaydi.

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, talabalar kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni mustaqil fikrlashga yo'naltirish zarurati formativ baholash va loyiha faoliyatining integratsiyasini yanada dolzarb masalaga aylantirmoqda. Shu sababli, talaba bilimini baholash jarayonida loyiha metodidan samarali foydalanish usullarini o'rganish va uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. Talabalar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanishning samarali usullarini aniqlash hamda ushbu jarayonda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur maqolada talabalar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanishning samarali usullari va zamonaviy yondashuvlarini yoritishda bir qator ilmiy-metodik uslublardan foydalanildi. Mazkur uslublar mavzuni chuqur o'rganish, mavjud holatni tahlil qilish hamda amaliy xulosalar chiqarishga xizmat qildi. Avvalo, nazariy tahlil usuli asosida mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, pedagogik va psixologik manbalar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari hamda ilg'or pedagogik tajribalar o'rganildi. Bu usul formativ baholash va loyiha faoliyatining mazmuni hamda ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil usulidan foydalanildi. Ushbu usul yordamida an'anaviy baholash tizimi bilan formativ baholash tizimi o'rtasidagi farqlar, shuningdek, loyiha metodining boshqa pedagogik metodlar bilan o'zaro uyg'unligi tahlil qilindi. Natijada formativ baholashning afzalliklari va samaradorligi aniqlashtirildi. Kuzatish usuli orqali talabalar tomonidan loyiha ishlarini bajarish jarayoni, ularning faolligi, mustaqil fikrlashi, jamoada ishlash ko'nikmalari hamda

o'quv materialini amaliyotda qo'llash darajasi o'rganildi. Bu esa formativ baholashning amaliy jarayondagi ko'rinishini aniqlashga yordam berdi.

Bundan tashqari, pedagogik tajriba-sinov usuli asosida loyiha faoliyatini ta'lim jarayoniga joriy etish orqali talabalar bilimni baholashning samaradorligi amaliy jihatdan kuzatildi va tahlil qilindi. Shuningdek, suhbat va so'rovnoma usullari yordamida o'qituvchilar va talabalar fikrlari o'rganilib, formativ baholash hamda loyiha metodining afzalliklari va ayrim amaliy muammolari aniqlandi. Yakuniy bosqichda olingan ma'lumotlar tizimli tahlil va umumlashtirish asosida qayta ishlanib, mavzu bo'yicha ilmiy-metodik xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Talabalar bilimni formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanish jarayoni tahlil qilinganda, ushbu yondashuv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim pedagogik vosita ekanligi aniqlandi. Olib borilgan kuzatishlar va amaliy jarayonlar natijasida loyiha metodining formativ baholash bilan uyg'unligi talabalarning o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ma'lum bo'ldi.

Avvalo, loyiha faoliyati asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida talabalar faolligi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Talabalar nafaqat tayyor bilimni qabul qiluvchi subyekt sifatida, balki mustaqil izlanish olib boruvchi, muammolarni tahlil qiluvchi va yechim taklif qiluvchi faol ishtirokchiga aylandi. Bu holat formativ baholashning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan uzluksiz rivojlanishni ta'minlashga xizmat qildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, loyiha ishlari jarayonida talabalar o'z bilimlarini amaliy vazifalar orqali mustahkamlash imkoniga ega bo'ldi. Ayniqsa, guruh bo'lib ishlash jarayonida muloqot, hamkorlik, mas'uliyatni taqsimlash va qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlandi. Bu esa nafaqat bilim, balki kompetensiyalarning ham shakllanishiga olib keldi.

Formativ baholash jarayonida loyiha metodidan foydalanish o'qituvchiga talabalar faoliyatini bosqichma-bosqich kuzatish imkonini berdi. Har bir bosqichda berilgan teskari aloqa (feedback) talabalar ishini yaxshilashga, xatolarni tuzatishga va bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qildi. Bu jarayon baholashning faqat yakuniy natijaga emas, balki o'quv jarayoniga yo'naltirilganligini ko'rsatdi.

Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash joizki, loyiha faoliyati formativ baholashni samarali tashkil etishda bir qator afzalliklarga ega. Jumladan, u talabalarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, o'quv jarayonini real hayot bilan bog'lash imkonini beradi, bu esa bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Biroq ayrim qiyinchiliklar ham kuzatildi. Xususan, barcha talabalar bir xil darajada faollik ko'rsatmasligi, vaqtni to'g'ri taqsimlashdagi muammolar hamda loyiha ishlarini baholashda mezonlarni aniq belgilash zarurati mavjudligi aniqlandi. Shu sababli formativ baholash jarayonida aniq rubrika (baholash mezonlari) va tizimli yo'riqnomalardan foydalanish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, olingan natijalar loyiha faoliyati asosida tashkil etilgan formativ baholash tizimi ta'lim sifatini oshirish, talabalar faolligini kuchaytirish hamda kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqladi.

Xulosa. Talabalar bilimni formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanish bugungi zamonaviy ta'lim tizimining eng samarali pedagogik yondashuvlaridan biri ekanligi ushbu maqolada ko'rib chiqildi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki,

loyiha metodi ta'lim jarayonini faollashtirish, talabalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirish hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Formativ baholash jarayonida loyiha faoliyatidan foydalanish talabalar bilimini faqat yakuniy natija asosida emas, balki o'quv jarayonining har bir bosqichida baholash imkonini beradi. Bu esa o'qituvchiga talabalar rivojlanishini tizimli kuzatish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda o'z vaqtida pedagogik yordam ko'rsatish imkonini yaratadi. Shuningdek, loyiha metodi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarda ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv talablariga to'liq mos keladi. Tahlillar natijasida shunday xulosa qilish mumkinki, innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilgan loyiha faoliyati formativ baholashning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, baholash jarayonida aniq mezonlar va tizimli yondashuvlardan foydalanish zarur ekani ham aniqlandi. Umuman olganda, talabalar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanish ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini faollashtirish va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Xo'jayev N.H. Pedagogika: darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 312 b.
- 2) Yuldoshev J.G'. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.
- 3) Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – 280 b.
- 4) Tolipov O'.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2017. – 340 b.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IJTIMOIIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DARSDAN TASHQARI
MASHG'ULOTLAR**

Ergasheva Gulzoda Baxtiyorovna

*Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim pedagogikasi
kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini darsdan tashqari mashg'ulotlar orqali shakllantirish masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'quvchilarda hamkorlik, mas'uliyat, hurmat, vatanparvarlik kabi ijtimoiy fazilatlarni rivojlantirishda vizual, interfaol va ijodiy pedagogik metodlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, intellekt xarita, ifodali o'qish, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning ijtimoiy faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning shaxsiy rivoji va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi*

Аннотация: *В статье рассматривается формирование социально значимых качеств у учащихся начальных классов в процессе внеклассных занятий. Особое внимание уделяется использованию визуальных, интерактивных и творческих педагогических технологий. Показано значение*

интеллектуальных карт, выразительного чтения, а также использования образцов народного творчества в развитии социальных качеств учащихся. Результаты исследования свидетельствуют о том, что внеклассные занятия являются эффективным педагогическим средством формирования социальной активности и личностного развития младших школьников

Annotation: This article examines the formation of socially significant qualities among primary school students through extracurricular activities. The study highlights the importance of visual, interactive, and creative pedagogical technologies in developing qualities such as cooperation, responsibility, respect, and patriotism. The use of mind maps, expressive reading, and elements of folklore is considered as an effective educational approach. The results indicate that extracurricular activities serve as an important pedagogical tool for developing students' social competencies and personal development

Kalit so'zlar: darsdan tashqari mashg'ulotlar, ijtimoiy fazilatlar, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, intellekt xarita, ifodali o'qish, pedagogik texnologiyalar

Ключевые слова: внеклассные занятия, социальные качества, начальное образование, интерактивные методы, интеллектуальная карта, выразительное чтение, педагогические технологии

Key words: extracurricular activities, social qualities, primary education, interactive methods, mind map, expressive reading, pedagogical technologies

Bugungi kunda ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish masalasi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni shakllantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijtimoiy fazilatlar deganda insonning jamiyatda faol ishtirok etishini ta'minlovchi sifatlar — hamkorlik, mas'uliyat, mehr-oqibat, hurmat, vatanparvarlik kabi fazilatlar tushuniladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu fazilatlarni shakllantirish faqat dars jarayoni bilan cheklanib qolmaydi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularni ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

Shu sababli zamonaviy pedagogikada darsdan tashqari mashg'ulotlarda interfaol metodlar, vizual texnologiyalar hamda ijodiy yondashuvlardan foydalanish muhim pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda.

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, tahlil, qiyosiy taqqoslash, pedagogik tajriba va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar tashkil etilib, ularning samaradorligi o'rganildi.

Metodologik asos sifatida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv hamda interfaol ta'lim metodlari qo'llanildi.

Boshlang'ich ta'lim va shaxs tarbiyasi masalalari ko'plab pedagog va olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, K.D. Ushinskiy, V.A. Suxomlinskiy, A.S. Makarenko kabi olimlar bolalarda ijtimoiy fazilatlarni shakllantirishda tarbiya jarayonining ahamiyatini alohida ta'kidlaganlar.

O'zbek pedagogika ilmida ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, Abdulla Avloniy, Fitrat, Behbudiy kabi ma'rifatparvarlar yosh avlodni

ma'naviy barkamol qilib tarbiyalash zarurligini ta'kidlaganlar. Zamonaviy pedagog olimlar tomonidan esa interfaol ta'lim metodlari, innovatsion texnologiyalar hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlari keng o'rganilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda darsdan tashqari mashg'ulotlar muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarda quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

Intellekt xarita metodi o'quvchilarning fikrlash jarayonini vizual tarzda tashkil etishga yordam beradi. Bu metod orqali o'quvchilar ma'lum bir mavzuni tizimli ravishda tahlil qilishni o'rganadilar.

Ifodali o'qish metodi o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish bilan birga, matn mazmunini chuqur anglashlariga yordam beradi. Ayniqsa, xalq og'zaki ijodi namunalarini ifodali o'qish o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantiradi.

Ijodiy topshiriqlar va rolli o'yinlar o'quvchilarning hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish hamda mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, dostonlar, ertaklar va maqollar orqali o'quvchilarga ijtimoiy qadriyatlar singdiriladi. Bu esa o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, darsdan tashqari mashg'ulotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Vizual, interfaol va ijodiy metodlardan foydalanish o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda jamiyatda faol shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Kelgusida darsdan tashqari mashg'ulotlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarning shaxsiy rivoji va ijtimoiy kompetensiyalarini yanada samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Ayniqsa, bu bosqichda o'quvchilarda ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifalaridan biridir. Ijtimoiy fazilatlar deganda jamiyatda yashash va faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan axloqiy, madaniy va kommunikativ sifatlar — hamkorlik, o'zaro hurmat, mas'uliyat, vatanparvarlik, mehr-oqibat kabi fazilatlar tushuniladi. Bunday fazilatlarni shakllantirishda dars jarayoni bilan bir qatorda darsdan tashqari mashg'ulotlar ham muhim pedagogik imkoniyatlarga ega.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari hamda individual qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'quvchilar erkin fikr bildirish, o'zaro hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar. Shuning uchun ham zamonaviy pedagogikada darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etishda interfaol va ijodiy metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy fazilatlarni shakllantirishda vizual metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Jumladan, intellekt xarita metodi o'quvchilarning fikrlash jarayonini tizimli tashkil etishga yordam beradi. Bu metod orqali o'quvchilar ma'lum bir mavzu yoki tushunchani markaziy g'oya atrofida tahlil qilish, uni turli yo'nalishlarda rivojlantirish hamda o'z fikrlarini vizual tarzda ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Natijada o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalari shakllanadi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarda ifodali o'qish metodidan foydalanish ham o'quvchilarning ijtimoiy va ma'naviy fazilatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ifodali o'qish jarayonida o'quvchilar matn mazmunini chuqur anglaydi, qahramonlarning ruhiy holatini his qiladi hamda nutq madaniyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, xalq og'zaki ijodi namunalarini, dostonlar va ertaklarni ifodali o'qish orqali o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, jasorat, sadoqat va vatanparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi.

Shuningdek, darsdan tashqari mashg'ulotlarda ijodiy topshiriqlar va rolli o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Rolli o'yinlar jarayonida o'quvchilar turli ijtimoiy rollarni bajarish orqali hayotiy vaziyatlarni tushunishga, muammoli holatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga hamda boshqalar bilan samarali muloqot qilishga o'rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish ham o'quvchilarning ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Dostonlar, maqollar, ertaklar va rivoyatlar orqali o'quvchilarga axloqiy qadriyatlar singdiriladi. Masalan, doston qahramonlari orqali jasorat, sadoqat, do'stlik va vatanparvarlik g'oyalari targ'ib qilinadi. Bu esa o'quvchilarning ma'naviy dunyosini boyitish bilan birga ularning ijtimoiy qarashlarini ham shakllantiradi.

Umuman olganda, darsdan tashqari mashg'ulotlarni samarali tashkil etish boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini rivojlantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Interfaol, vizual va ijodiy metodlardan foydalanish o'quvchilarning shaxsiy faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi hamda jamiyatda faol va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent.
- 2) Suxomlinskiy V.A. Bolalarga yurakdan berilgan tarbiya.
- 3) Ushinskiy K.D. Pedagogika asoslari.
- 4) Makarenko A.S. Tarbiyaviy ish metodikasi.
- 5) Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar.
- 6) O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi qonuni.
- 7) Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standarti.

**OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY- VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK
YONDASHUVLAR VA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR**

ESHONOVA SHAXNOZA RIZOQUL QIZI .

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi hozirgi globallashuv va axborotlashuv zamonida oliy ta'lim muassasalari talabalarida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning roli, yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat roliga tarbiyalash, bu jarayonda an'anaviy usullardan voz kechib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda innovatsion metodlarni qo'llashning muhim jihatlari sanab o'tilgan

Kalit so'zlar: Vatanparvarlik, shaxsiyat, vatanparvarlik tarbiyasi, innovatsion texnologiyalar, keys-stadi, keys-metod, metodologiya, media-savodxonlik, milliy g'oya

Ключевые слова: Патриотизм, личность, патриотическое воспитание, инновационные технологии, кейс-стади, кейс-метод, методология, медиаграмотность, национальная идея

Key words: Patriotism, personality, patriotic education, innovative technologies, case study, case method, methodology, media literacy, national idea

Kirish. Hozirgi kunda innovatsion o'qitish texnologiyalaridan foydalanish ta'lim jarayonida o'z natijasini ko'rsatmoqda. Noan'anaviy dars metodlaridan foydalanish, ularni turli zamonaviy usullar bilan boyitish o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirishni ta'minlaydi. Ushbu maqolada o'qituvchilar va talabalar jamoasida o'zaro qo'llab-quvvatlash, hamkorlik va ijodiy muhitni yaratishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rnini beqiyosdir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini har tomonlama mukammal loyihalash, aniq maqsadlarni qo'yish va ularga kafolatlangan natijalar bilan erishish, rejalashtirilgan natijalarni amalga oshirish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev haqli ravishda ta'kidlaganlaridek, "Yangi g'oyalar, yangi g'oyalar va innovatsiyalarga asoslangan davlat g'alaba qozonadi. Agar biz buyuk kelajagimizni bugun qurishni boshlasak, uni innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuvlar asosida boshlashimiz kerak",

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta'lim muassasalarida o'quvchi yoshlarda harbiy vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda zamonaviy innovatsion metodlar va pedagogik texnologiyalarni qo'llashning ilmiy metodik asoslarini ishlab chiqish hamda amaliyotga tadqiq etishdan iboratdir.

Tadqiqotni tashkil etish uslublari: Hozirgi paytda yoshlarda vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish, ularda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, va vatan taqdiriga dahldorlik hissini uyg'otish orqali ularda mantiqiy fikrlash rivojlantiriladi. Harbiy vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda VR (virtual borliq) texnologiyalarini qo'llash orqali yoshlarni harbiy poligonlar, muzeylar va tarixiy obyektlarga virtual sayohat qilish orqali yoshlarning bu boradagi qiziqishi keskin oshadi.

Interfaol va muammoli o'qitish texnologiyalari. "Bumerang", "Aqliy hujum" va "Keys-stadi" metodlaridan foydalanish talabalarni real hayotiy va harbiy vaziyatlarni tahlil qilishga o'rgatadi. Masalan, tarixiy janglar strategiyasini zamonaviy harbiy taktika bilan qiyoslash orqali mantiqiy fikrlash rivojlantiriladi.

Loyiha boshqaruvi (Project-based learning). Talabalarga "Mening mahallamdan chiqqan qahramonlar" yoki "Raqamli xotira kitobi" kabi loyihalar ustida ishlash topshiriqlarini berish ularning tadqiqotchilik qobiliyatini oshiradi va o'z ota-bobolari jasoratiga hurmat uyg'otadi.

Media-savodxonlik va mafkuraviy immunitet. Axborot xurujlari ko'paygan davrda talabalarda "feyk" xabarlarini farqlash va milliy manfaatlarga zid g'oyalarga qarshi tura olish ko'nikmasini shakllantirish tarbiyaning ajralmas qismiga aylanishi kerak.

Vatanparvarlik tarbiyasining maqsadlari quyidagilardan iborat:

-kursantlar tomonidan harbiy qasamyod, nizom va qo'llanmalar talablarini o'rganish va tushunish, komandirlarning buyruqlariga rioya qilish;

- harbiy xizmatchilarning Vatanni himoya qilish uchun mas'uliyatini, jangovar texnika va qurollarni o'zlashtirishga vijdonan munosabatini rivojlantirish;

-harbiy xizmatchilarning qat'iyatlilik, jasorat va harbiy xizmatdagi qiyinchiliklarni yengib o'tish qobiliyati kabi axloqiy va psixologik fazilatlarini shakllantirish;

-harbiy xizmatchilarning tashabbuskorligi, mustaqilligi va ta'lim vazifalarini bajarishga ijodiy munosabatini rivojlantirish.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Vatanparvarlik tarbiyasi fuqarolarning yuqori vatanparvarlik ongini rivojlantirish bo'yicha davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va oilaning tizimli va maqsadli ishini o'z ichiga oladi. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi maxsus yo'naltirilganlik, har bir fuqaroning Vatanga xizmat qilishdagi roli va o'rnini chuqur tushunishi, harbiy xizmat talablarini bajarish uchun yuqori shaxsiy mas'uliyati, O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida harbiy burchni bajarish uchun zarur fazilatlar va ko'nikmalarni rivojlantirish zarurligiga ishonch bilan tavsiflanadi.

Nazariy va metodologik adabiyotlarni tahlil qilish kursantlarni vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda quyidagi yo'nalishlarni ko'rsatish imkonini berdi.

1. Kursantlarni o'qitish va tarbiyalashda tarixiy an'analar, oldingi avlodlarning jasorati va qahramonligi namunalarini hisobga olish ularning dunyoqarashini shakllantiradi, harbiy burchni bajarishga bo'lgan ongini va irodasini rag'batlantiradi. Hozirgi vaqtda rus xalqining tarixi va jasoratiga nazar tashlash zarurati yaqqol ko'rinib turibdi. Ulug' Vatan urushi davrida 11,6 mingdan ortiq sovet askari Sovet Ittifoqi Qahramoni unvoniga sazovor bo'lgan va 7 milliondan ortiq odam jasorati, Vatanga fidoyiligi, qat'iy fidoyiligi va buyuk jasorati uchun orden va medallar bilan taqdirlangan ko'plab misollar mavjud.

2. Kursantlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning muhim yo'nalishi Rossiya Federatsiyasining milliy ramzlari - davlat gerbi, bayrog'i va madhiyasining ma'nosi va mazmunini tushuntirish, shuningdek, aviatsiya bo'linmalarida xizmat qilishdan faxrlanish hissini uyg'otadigan davlat va kasbiy bayramlarni nishonlashdir

3. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirish kursantlar bilan ishlashda turli diniy hukmronliklarning imkoniyatlaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

4. Vatanparvarlik tarbiyasining keyingi yo'nalishi faxriylar va ofitserlar bilan uchrashuvlarni tashkil etish, shuningdek, tinchlikparvarlik operatsiyalarida Rossiya

armiyasining faoliyati haqida hujjatli filmlarni tomosha qilishdir. Vatanparvarlik tarbiyasining ushbu shakllari kursantlarning harbiy xizmatdagi qiyinchiliklarni yengishga, xavfli vaziyatlarda to'g'ri va qat'iyatli harakat qilishga, harbiy ko'nikmalarni mukammal egallashga tayyorligini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga innovatsion yondashish talabalarning ushbu jarayonda passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lishini ta'minlaydi. Texnologiya va milliy qadriyatlarning uyg'unligi yoshlarda nafaqat harbiy ko'nikmalarni, balki yuksak ma'naviy javobgarlikni shakllantiradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
- 2) Ta'lim to'g'risidagi Qonun. – Toshkent: Adolat, 2021.
- 3) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2020.
- 4) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 5) Abdullaeva K.M. Maxsus fanlarni o'qitishda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirishning metodik asoslari: Ped.fan.nom.diss. mualliflik huquqi. –T.: -2006..
- 6) Nabiyeu B. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
- 7)

BUXDPI O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI YO'NALISHI

II bosqich magistranti

Fayzullayeva Nilufar Otabekovna

Vatanparvarlik konsepti mavjud bo'lgan iboralarida lingvomadaniy xususiyatlar

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ishida o'zbek tilidagi vatanparvarlik konseptini ifodalovchi ibora va frazeologizmlarning lingvomadaniy tahlili amalga oshirilgan. Vatan tushunchasining xalq dunyoqarashidagi o'rni, tildagi lisoniy in'ikosi va ushbu iboralarining milliy-madaniy bo'yoqlari yoritib berilgan.

Annotation: This article provides a linguoculturological analysis of idioms and phraseological units representing the concept of patriotism in the Uzbek language. It highlights the role of the concept of "Motherland" in the people's worldview, its linguistic reflection, and the national-cultural nuances of these expressions.

Аннотация: В данной статье осуществляется лингвокультурологический анализ выражений и фразеологизмов, отражающих концепт патриотизма в узбекском языке. Освещаются место понятия «Родина» в мировоззрении народа, его языковое воплощение и национально-культурная специфика данных выражений.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik konsepti, lingvomadaniyatshunoslik, frazeologiya, milliy mentalitet, lisoniy manzara, kognitiv tilshunoslik, qiyosiy tahlil, madaniy kod, metafora, paremiologiya

Ключевые слова: концепт патриотизма, лингвокультурология, фразеология, национальный менталитет, языковая картина мира, когнитивная лингвистика, сравнительный анализ, культурный код, метафора, паремиология

Key words: concept of patriotism, linguoculturology, phraseology, national mentality, linguistic picture of the world, cognitive linguistics, comparative analysis, cultural code, metaphor, paremiology

Til - millatning madaniy kodi, uning ruhiyati va qadriyatlari saqlanadigan xazinadir. Lingvomadaniyatshunoslikda konsept tushunchasi muhim o'rin tutadi. Vatanparvarlik konsepti esa har qanday xalq mentalitetining o'zagini tashkil qiladi. O'zbek xalqi uchun Vatan shunchaki hudud emas, balki muqaddas maskan, or-nomus va o'zlik ramzidir. Vatanparvarlik konsepti o'zbek tilida turli frazeologik birliklar, maqollar va turg'un birikmalar orqali namoyon bo'ladi. Bu iboralar xalqning tarixiy tajribasi va mifologik qarashlari bilan chambarchas bog'liq. Vatan tushunchasi ko'pincha ona siymosi bilan bog'lanadi. Butun tilshunoslik madaniy-tarixiy mazmun bilan to'yingan, chunki uning ob'ekti madaniyatning sharti, asosi va mahsuli bo'lgan tildir. Lingvistik fanlar orasida eng "madaniyatga yo'naltirilgan" fanlar lingvistik-tarixiy fanlardir: sotsial dialektologiya, etnolingvistika, stilistika, leksika, frazeologiya, semantika, tarjima nazariyasi va boshqalar.

Til, madaniyat va etnosning o'zaro nisbati va o'zaro bog'liqligi muammosi fanlararo muammodir, uni hal qilish faqat bir nechta fanlarning, falsafadan tortib sotsiologiyagacha, etnolingvistikadan lingvokulturologiyagacha bo'lgan sa'y-harakatlari bilan mumkin. Masalan, etnik til tafakkuri masalalari lingvistik

falsafaning imtiyozi hisoblanadi; etnik, ijtimoiy yoki guruhiy muloqotning til jihatidan o'ziga xosligi psixolingvistika tomonidan o'rganiladi.

Lingvokulturologiya tilni madaniyat fenomeni sifatida o'rganadi. Bu til ma'lum bir milliy mentalitetning ifodachisi sifatida namoyon bo'lganda, milliy til prizmasi orqali dunyoni muayyan ko'rishdir. Masalan, "Boshini tikmoq" (vatan yo'lida) iborasida eng qimmatli narsasini (hayotini) xavf ostiga qo'yish yoki qurbon qilish ma'nosi yotadi. Inson tanasining iyerarxiyasida "bosh" — eng yuqori va asosiy a'zo. Uni "tikish" — vatanni shaxsiy borliqdan ustun qo'yishni anglatadi. Xorijiy tillar bilan qisqa qiyos: "To stand one's ground" (o'z pozitsiyasida turish, yerini himoya qilish). Bu yerda ko'proq individual huquq va hududni himoya qilish hidi keladi. "El etagini tut" (xalqiga ergashish, birga bo'lish). Bu yerda esa jamoaviylik (kollektivizm) va milliy birdamlik kodi ustuvor.

O'zbek frazeologiyasida vatanparvarlik ko'pincha "tuz-namak" tushunchasi bilan ham bog'lanadi. "Tuzini yemoq" iborasi vatanparvarlikning axloqiy o'lchovi — minnatdorlik va sadoqatni anglatadi. Shuningdek, "yurt" so'zi bilan bog'liq iboralar o'zbeklar uchun vatanparvarlik nafaqat jang qilish, balki qurish va yaratish ekanligini anglatadi.

Xulosa qilib aytganda, vatanparvarlik konsepti mavjud bo'lgan iboralar o'zbek xalqining asriy qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Ularni tahlil qilish orqali biz xalqimizning: vatanni ona darajasida e'zozlashini, sadoqatni oliy fazilat deb bilishini, vatandan yiroqda bo'lishni ma'naviy yetimlik deb hisoblashini ko'rishimiz mumkin. Ushbu iboralar yosh avlod tarbiyasida muhim lisoniy vosita bo'lib xizmat qiladi va milliy g'oyaning til orqali ongda mustahkamlanishini ta'minlaydi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Раҳматуллаев, Ш. Р. Ўзбек тилининг фразеологик луғати— Ташкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 1978. — 406 б.

2) Виноградов, В. В. Очерки по истории русского литературного языка — Москва: Наука, 1972. — 312 с.

3) Шанский, Н. М. Фразеология современного русского языка— Москва: Высшая школа, 1985. — 160 с.

4) Маслова, В. А. Лингвокультурология — Москва: Академия, 2001. — 208 с.

TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Gadoymurodova Kamola Sunnatulloyevna

Buxoro davlat pedagogika instituti

Maktabgacha va boshlang'ich

ta'lim pedagogikasi kafedrası

professor- o'qituvchisi

Annotation: *This article discusses the use of modern pedagogical approaches in educating students and young people in the spirit of love for their native land and in shaping military-patriotic feelings. Today, it is important to understand the threatening processes occurring in countries around the world based on pedagogical approaches. Modern pedagogical methods are thought out in the formation of such*

priority concepts as helping students to strengthen the military potential of our Heavenly motherland, which value peace

Аннотация: В статье рассматриваются методы использования современных педагогических подходов в воспитании у студентов и молодежи любви к своей Родине и формировании военно-патриотических чувств. Цель — дать представление о тревожных процессах, происходящих сегодня в странах мира, на основе педагогических подходов. Военно-патриотический, педагогический подход, сохранение мира, современные педагогические методы, формирование национальной гордости, идеологического иммунитета. о потенциала нашей мирной родины

Kalit so‘zlar: Harbiy-vatanparvarlik, pedagogic yondashuv, tinchlikni asrash, zamonaviy pedagogic metodlar, milliy g‘urur, mafkuraviy immunitet hosil qilish

Ключевые слова: Военно-патриотический, педагогический подход, сохранение мира, современные педагогические методы, формирование национальной гордости, идеологического иммунитета

Key words: Military-patriotic, pedagogical approach, preservation of peace, modern pedagogical methods, national pride, and the formation of ideological immunity

Anontatsya: Ushbu maqolada talaba- yoshlarni o‘z ona vataniga muhabbat ruhida tarbiyalash, harbiy –vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda zamonaviy pedagogic yondashuvlardan foydalanish usullari haqida fikr yuritiladi. Bugungi kunda jahon mamlakatlarida yuz berayotgan tahlikali jarayonlarni pedagogic yondashuvlar asosida tushuncha berishdan iborat. Talabalarni tinchlikni qadriga yetadigan, jannatmakon ona vatanimizning harbiy salohiyatini mustahkamlashda ko‘maklashish kabi ustuvor tushunchalarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik usullar haqida fikr yuritiladi.

Kirish. Har bir millatning tinchligi, kelajagi shu millatda ulg‘ayib kelayotgan yoshlarning qo‘lidadir. Yoshlarni vatanga muhabbat, harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash albatta dastlab oiladan boshlanadi. Keyingi qadamda ta‘lim muassasalari faoliyatiga borib taqaladi. Oliy ta‘lim muassasalarida talabalarga “men vatanimni sevishim kerak” degan tushuncha bilan emas balki “men vatanim uchun nima yordam berishim mumkin” degan tushuncha bilan tarbiyalash lozim.

Oliy ta‘limda har bir fanga moslashtirilgan holda turli zamonaviy pedagogic texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Integratsiyalashgan yondashuv asosida vatanparvarlik tarbiyasini barcha fanlar tarkibiga kiritish ham samarali hisoblanadi. Masalan, aniq fanlar o‘qitilayotgan jarayonda talabalarga harbiy-vatanparvarlik ruhini tarbiyalash uchun harbiy texnikalar bilan tanishtirish mumkin. Bu jarayonni yanada jonlantirish maqsadida talabalarni harbiy qismlarga jalb qilish, harbiy texnikalar bilan tanishtirish va bu orqali ularda harbiy-vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirish mumkin. Bundan tashqari gumanitar fanlarni o‘qitish jarayonida vizual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv orqali talabalarda vatanga xizmat qilish har bir insonning muqaddas burchi ekanligini emotsional ta‘sir orqali singdirish mumkin. Buni qanday amalga oshirish mumkin degan savol tug‘ilishi tabiiy. Zamonaviy texnologiyalar vositasida

jasorat ko'rsatgan mard o'g'lonlar xotirasiga bag'ishlangan video dasturlari orqali o'tmishga sayohat uyushtirish mumkin. Sayohat mobaynida ikkinchi jahon urushi jarayonlarini ko'rsatib berib, ularni tahlil qilish ham talabalarda mafkuraviy immunitetni hosil qiladi. Mustaqillik naqadar ulug' ne'mat ekanligi haqida tushuncha hosil bo'ladi. Yoshlarga ta'sir qiluvchi turli yot g'oyalarga qo'shilish holatlari kamayadi. Ayniqsa o'g'il bolalarni harbiy-vatanparvarlikka jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Har bir millatda har zamonda mard va jasur vataniga sadoqatli o'g'lonlar juda zarur.

Yoshlarda nazariy tushuncha berishdan ko'ra ularni mustaqil ravishda izlanishga jalb qilish maqsadga muvofiqdir. Talabalar o'zlari vatan himoyasida jon fido qilgan shahidlar haqida taqdimotlar tayyorlashlari mumkin. Tayyorlagan taqdimotlarini o'zlari tushuntirib berishlari ham ularda Milliy mafkuraning shakllanishiga yordam beradi. Qisqacha qilib aytganda harbiy-vatanparlik tushunchalarini shakllantirishda pedagogik yondashuvlar ham asosiy ahamiyat kasb etadi. Chunki har kunlik mashg'ulotlar jarayonini harbiy-vatanparvarlik tushunchalari bilan boshlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uchun qo'yilgan muhim qadam hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda yoshlarda mustaqillik naqadar oliy ne'mat ekanligini, uni asrash har bir insonning muqaddas burchi ekanligini uqtirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda pedagogik yondashuvlarning ahamiyati salmoqli hisoblanadi.

Darslarni vatanparvarlik samarali tashkil qilish har bir pedagogdan alohida mahorat talab qiladi. Vatanimiz mustaqilligini asrash har bir insonning muqaddas burchi hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Shavkat Mirziyoyev. "Yangi O'zbekiston strategyasi" 2021
- 2) Internet tarmoqlari.

VATANPARVARLIK TARBIYASI ORQALI INKLYUZIV TA'LIMDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Halimova Zilola Shodmon qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O'zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so'zlar: vatanparvarlik tarbiyasi, inklyuziv ta'lim, kommunikativ faoliyat, o'quvchilar rivoji, ijtimoiy moslashuv, ta'lim texnologiyalari, pedagogik yondashuv, nutq ko'nikmalari, hamkorlik, tolerantlik

Ключевые слова: патриотическое воспитание, инклюзивное образование, коммуникативная деятельность, развитие учащихся, социальная адаптация, образовательные технологии, педагогический подход, речевые навыки, сотрудничество, толерантность

Key words: patriotic education, inclusive education, communicative activity, student development, social adaptation, educational technologies, pedagogical approach, speech skills, collaboration, tolerance

Kirish. Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan bir davrda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol hamda yuksak ma'naviy fazilatlarga ega shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning jamiyatdagi o'rni va rolini anglashiga yordam berish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasini inklyuziv ta'lim tizimi bilan uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarning, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning teng huquqli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilgan tizimdir. Ushbu ta'lim shakli o'quvchilarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ijtimoiylashuv, o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik kabi muhim hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kommunikativ faoliyat – ya'ni o'quvchilarning fikr almashish, o'z nuqtai nazarini ifodalash va boshqalar bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyatlari inklyuziv muhitda muhim ahamiyat kasb etadi. Vatanparvarlik tarbiyasi esa shaxsda o'z Vataniga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. U o'quvchilarning ijtimoiy ongini rivojlantirish bilan birga, ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undaydi. Shu bois, inklyuziv ta'lim jarayonida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda muhim pedagogik omil bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida nafaqat akademik bilimlar, balki o'quvchilarning ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Inklyuziv ta'lim sharoitida turli imkoniyat va ehtiyojlarga ega o'quvchilar o'rtasida samarali muloqotni yo'lga qo'yish, ularning o'zaro tushunishini ta'minlash, jamoaviy faoliyatga jalb etish alohida e'tibor talab qiladi. Bu jarayonda vatanparvarlik tarbiyasi muhim motivatsion va birlashtiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi davlat siyosati, xususan, inklyuziv ta'limni rivojlantirish, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar orqali o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirish, ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Tadqiqot maqsadi. Inklyuziv ta'lim sharoitida vatanparvarlik tarbiyasi vositalari orqali o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslarini o'rganish hamda amaliy jihatdan samarali pedagogik metod va texnologiyalarni ishlab chiqishdan iboratdir. Shuningdek, tadqiqot davomida vatanparvarlik tarbiyasining o'quvchilarning ijtimoiylashuvi, o'zaro muloqoti, hamkorlikda ishlash ko'nikmalari va nutq faoliyatiga ta'sirini aniqlash, inklyuziv ta'lim muhitida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullarini asoslab berish ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni tashkil etishda ilmiylik, tizimlilik, izchillik va amaliy yo‘naltirilganlik tamoyillariga tayangan holda bir qator metodlardan foydalanildi.

Nazariy tahlil uslubi asosida vatanparvarlik tarbiyasi, inklyuziv ta’lim hamda kommunikativ faoliyat tushunchalarining mazmuni va o‘zaro bog‘liqligi ilmiy-pedagogik manbalar asosida o‘rganildi. Mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlari tahlil qilinib, mavzuning ilmiy asoslari aniqlashtirildi.

Kuzatish uslubi orqali inklyuziv ta’lim jarayonida o‘quvchilarning muloqot jarayoni, nutq faolligi, guruhdagi ishtiroki va o‘zaro hamkorlik darajasi o‘rganildi. Ushbu jarayonda o‘quvchilarning individual xususiyatlari va kommunikativ rivojlanish darajasi amaliy jihatdan tahlil qilindi.

Suhbat va savolnoma uslublari yordamida o‘quvchilar, o‘qituvchilar hamda ota-onalarning vatanparvarlik tarbiyasi va inklyuziv ta’limga oid qarashlari aniqlashtirildi. Olingan ma’lumotlar asosida mavjud muammolar va imkoniyatlar yuzaga chiqarildi. Pedagogik tajriba-sinov uslubi doirasida vatanparvarlik ruhini shakllantirishga yo‘naltirilgan dars mashg‘ulotlari hamda interfaol metodlar qo‘llanildi. Jumladan, guruhli ishlar, munozaralar, rolli o‘yinlar va muammoli vaziyatlar orqali o‘quvchilarning kommunikativ faolligi oshirildi hamda ularning o‘zaro muloqot ko‘nikmalari rivojlantirildi. Taqqoslash va umumlashtirish uslublari asosida tajriba jarayonida olingan natijalar tahlil qilinib, dastlabki va yakuniy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi o‘zgarishlar aniqlandi. Shu asosda samarali pedagogik yondashuvlar umumlashtirildi. Statistik tahlil uslubi yordamida tadqiqot natijalari miqdoriy jihatdan qayta ishlanib, ularning ishonchliligi ta’minlandi. Olingan natijalar jadval va diagrammalar orqali ifodalandi. Mazkur uslublarning uyg‘un holda qo‘llanilishi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta’minlab, inklyuziv ta’lim jarayonida o‘quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda vatanparvarlik tarbiyasining ahamiyatini asoslash imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Inklyuziv ta’lim muhitida vatanparvarlik tarbiyasi asosida tashkil etilgan pedagogik jarayonlar o‘quvchilarning kommunikativ faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Dars mashg‘ulotlarida milliy qadriyatlar, Vatanga muhabbat, fuqarolik mas’uliyati kabi g‘oyalarni singdirishga yo‘naltirilgan interfaol metodlar qo‘llanilganda, o‘quvchilarning muloqotga kirishish faolligi oshgani kuzatildi.

Amaliy mashg‘ulotlar davomida guruhli ishlash, rolli o‘yinlar, munozaralar va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan faoliyatlar o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifodalashiga, boshqalarni tinglash va tushunishga o‘rganishiga yordam berdi. Ayniqsa, inklyuziv sinflarda turli imkoniyatga ega o‘quvchilarning birgalikda ishlashi ularning o‘zaro hamkorlik ko‘nikmalarini mustahkamladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarda bag‘rikenglik, hurmat va ijtimoiy mas’uliyat hissini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qildi. Mashg‘ulotlar jarayonida “Mening Vatanim”, “Yurt himoyachilari”, “Milliy qadriyatlarimiz” kabi mavzular asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirdi, balki ularning nutqiy faolligini ham rivojlantirdi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini asoslab gapirishga, savollarga mustaqil javob berishga, guruhda faol ishtirok etishga intildilar.

O'qituvchilar va o'quvchilar bilan olib borilgan suhbatlar natijasida vatanparvarlik ruhidagi mashg'ulotlar darslarni qiziqarli va mazmunli tashkil etishga xizmat qilgani, ayniqsa inklyuziv muhitda o'quvchilar o'rtasidagi ijtimoiy to'siqlarni kamaytirgani qayd etildi. O'quvchilar bunday mashg'ulotlar orqali jamoada ishlash, fikr almashish va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalarini egallaganliklarini bildirdilar. Amaliy jarayon yakunida o'quvchilarning kommunikativ faoliyatida ijobiy o'zgarishlar yaqqol namoyon bo'ldi. Jumladan, muloqotga kirishish darajasi oshdi, nutq ravonligi yaxshilandi, savol-javoblarda faol ishtirok etish ko'rsatkichlari ortdi. Bu holat vatanparvarlik tarbiyasining inklyuziv ta'limda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Muhokama jarayonida shu narsa ham ayon bo'ldiki, inklyuziv ta'lim sharoitida har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Ayrim o'quvchilarda, ayniqsa nutqiy yoki psixologik qiyinchiliklarga ega bo'lganlarda kommunikativ faollikni shakllantirish ko'proq vaqt va alohida yondashuvni talab etadi. Shu bois differensial ta'lim, individual topshiriqlar va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish zarur. Vatanparvarlik tarbiyasini inklyuziv ta'lim jarayoniga uyg'unlashtirish o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda samarali natijalar berib, ularning ijtimoiylashuvi, o'zaro munosabatlari va shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. Inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonda vatanparvarlik tarbiyasi o'quvchilarning nafaqat ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini kengaytiradi, balki ularning muloqotga kirishish, fikrini erkin bayon etish va jamoada samarali ishlash ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

Shuningdek, guruhli ishlar, munozaralar, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlar kabi pedagogik usullar o'quvchilarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularni faol muloqotga undaydi. Ayniqsa, sust ishtirok etuvchi o'quvchilarning ham bosqichma-bosqich kommunikativ jarayonga jalb etilishi bu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Inklyuziv ta'limda har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish, differensial yondashuvni qo'llash va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish zarurligi aniqlanadi. Bu esa ta'lim jarayonining yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi. Vatanparvarlik tarbiyasini inklyuziv ta'lim bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda samarali pedagogik yondashuv bo'lib, ularning ijtimoiylashuvi va shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi: kitob. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 304 b.
- 2) Ziyomammedov B., Tojiyev M. Pedagogik texnologiyalar: kitob. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 320 b.
- 3) Ergashev B.B. Inklyuziv ta'limni tashkil etishning ilmiy asoslari // Ta'lim va innovatsiya jurnali, №3, 2022. – 45–52 b.
- 4) Hamroqulov A.A. O'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish // Pedagogika ilmiy jurnali, №2, 2021. – 33–40 b.

VATANPARVARLIK TARBIYASI ORQALI INKLYUZIV TA'LIMDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Halimova Zilola Shodmon qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O'zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so'zlar: *vatanparvarlik tarbiyasi, inklyuziv ta'lim, kommunikativ faoliyat, o'quvchilar rivoji, ijtimoiy moslashuv, ta'lim texnologiyalari, pedagogik yondashuv, nutq ko'nikmalari, hamkorlik, tolerantlik*

Ключевые слова: *патриотическое воспитание, инклюзивное образование, коммуникативная деятельность, развитие учащихся, социальная адаптация, образовательные технологии, педагогический подход, речевые навыки, сотрудничество, толерантность*

Key words: *patriotic education, inclusive education, communicative activity, student development, social adaptation, educational technologies, pedagogical approach, speech skills, collaboration, tolerance*

Kirish. Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan bir davrda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol hamda yuksak ma'naviy fazilatlarga ega shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning jamiyatdagi o'rni va rolini anglashiga yordam berish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasini inklyuziv ta'lim tizimi bilan uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarning, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning teng huquqli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilgan tizimdir. Ushbu ta'lim shakli o'quvchilarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ijtimoiylashuv, o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik kabi muhim hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kommunikativ faoliyat – ya'ni o'quvchilarning fikr almashish, o'z nuqtai nazarini ifodalash va boshqalar bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyatlari inklyuziv muhitda muhim ahamiyat kasb etadi. Vatanparvarlik tarbiyasi esa shaxsda o'z Vataniga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. U o'quvchilarning ijtimoiy ongini rivojlantirish bilan birga, ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undaydi. Shu bois, inklyuziv ta'lim jarayonida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda muhim pedagogik omil bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida nafaqat akademik bilimlar, balki o'quvchilarning ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Inklyuziv ta'lim sharoitida turli imkoniyat va ehtiyojlarga ega o'quvchilar o'rtasida samarali muloqotni yo'lga qo'yish, ularning o'zaro tushunishini ta'minlash, jamoaviy faoliyatga jalb etish alohida e'tibor talab qiladi. Bu jarayonda vatanparvarlik tarbiyasi muhim motivatsion va birlashtiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi davlat siyosati,

xususan, inklyuziv ta'limni rivojlantirish, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar orqali o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirish, ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Tadqiqot maqsadi. Inklyuziv ta'lim sharoitida vatanparvarlik tarbiyasi vositalari orqali o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslarini o'rganish hamda amaliy jihatdan samarali pedagogik metod va texnologiyalarni ishlab chiqishdan iboratdir. Shuningdek, tadqiqot davomida vatanparvarlik tarbiyasining o'quvchilarning ijtimoiylashuvi, o'zaro muloqoti, hamkorlikda ishlash ko'nikmalari va nutq faoliyatiga ta'sirini aniqlash, inklyuziv ta'lim muhitida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullarini asoslab berish ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni tashkil etishda ilmiylik, tizimlilik, izchillik va amaliy yo'naltirilganlik tamoyillariga tayangan holda bir qator metodlardan foydalanildi.

Nazariy tahlil uslubi asosida vatanparvarlik tarbiyasi, inklyuziv ta'lim hamda kommunikativ faoliyat tushunchalarining mazmuni va o'zaro bog'liqligi ilmiy-pedagogik manbalar asosida o'rganildi. Mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlari tahlil qilinib, mavzuning ilmiy asoslari aniqlashtirildi.

Kuzatish uslubi orqali inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning muloqot jarayoni, nutq faolligi, guruhdagi ishtiroki va o'zaro hamkorlik darajasi o'rganildi. Ushbu jarayonda o'quvchilarning individual xususiyatlari va kommunikativ rivojlanish darajasi amaliy jihatdan tahlil qilindi.

Suhbat va savolnoma uslublari yordamida o'quvchilar, o'qituvchilar hamda ota-onalarning vatanparvarlik tarbiyasi va inklyuziv ta'limga oid qarashlari aniqlashtirildi. Olingan ma'lumotlar asosida mavjud muammolar va imkoniyatlar yuzaga chiqarildi. Pedagogik tajriba-sinov uslubi doirasida vatanparvarlik ruhini shakllantirishga yo'naltirilgan dars mashg'ulotlari hamda interfaol metodlar qo'llanildi. Jumladan, guruhli ishlar, munozaralar, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilarning kommunikativ faolligi oshirildi hamda ularning o'zaro muloqot ko'nikmalari rivojlantirildi. Taqqoslash va umumlashtirish uslublari asosida tajriba jarayonida olingan natijalar tahlil qilinib, dastlabki va yakuniy ko'rsatkichlar o'rtasidagi o'zgarishlar aniqlandi. Shu asosda samarali pedagogik yondashuvlar umumlashtirildi. Statistik tahlil uslubi yordamida tadqiqot natijalari miqdoriy jihatdan qayta ishlanib, ularning ishonchliligi ta'minlandi. Olingan natijalar jadval va diagrammalar orqali ifodalandi. Mazkur uslublarning uyg'un holda qo'llanilishi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda vatanparvarlik tarbiyasining ahamiyatini asoslash imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Inklyuziv ta'lim muhitida vatanparvarlik tarbiyasi asosida tashkil etilgan pedagogik jarayonlar o'quvchilarning kommunikativ faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Dars mashg'ulotlarida milliy qadriyatlar, Vatanga muhabbat, fuqarolik mas'uliyati kabi g'oyalarni

singdirishga yo'naltirilgan interfaol metodlar qo'llanilganda, o'quvchilarning muloqotga kirishish faolligi oshgani kuzatildi.

Amaliy mashg'ulotlar davomida guruhli ishlash, rolli o'yinlar, munozaralar va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan faoliyatlar o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifodalashiga, boshqalarni tinglash va tushunishga o'rganishiga yordam berdi. Ayniqsa, inklyuziv sinflarda turli imkoniyatga ega o'quvchilarning birgalikda ishlashi ularning o'zaro hamkorlik ko'nikmalarini mustahkamladi. Bunday yondashuv o'quvchilarda bag'rikenglik, hurmat va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qildi. Mashg'ulotlar jarayonida "Mening Vatanim", "Yurt himoyachilari", "Milliy qadriyatlarimiz" kabi mavzular asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirdi, balki ularning nutqiy faolligini ham rivojlantirdi. O'quvchilar o'z fikrlarini asoslab gapirishga, savollarga mustaqil javob berishga, guruhda faol ishtirok etishga intildilar.

O'qituvchilar va o'quvchilar bilan olib borilgan suhbatlar natijasida vatanparvarlik ruhidagi mashg'ulotlar darslarni qiziqarli va mazmunli tashkil etishga xizmat qilgani, ayniqsa inklyuziv muhitda o'quvchilar o'rtasidagi ijtimoiy to'siqlarni kamaytirgani qayd etildi. O'quvchilar bunday mashg'ulotlar orqali jamoada ishlash, fikr almashish va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalarini egallaganliklarini bildirdilar. Amaliy jarayon yakunida o'quvchilarning kommunikativ faoliyatida ijobiy o'zgarishlar yaqqol namoyon bo'ldi. Jumladan, muloqotga kirishish darajasi oshdi, nutq ravonligi yaxshilandi, savol-javoblarda faol ishtirok etish ko'rsatkichlari ortdi. Bu holat vatanparvarlik tarbiyasining inklyuziv ta'limda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Muhokama jarayonida shu narsa ham ayon bo'ldiki, inklyuziv ta'lim sharoitida har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Ayrim o'quvchilarda, ayniqsa nutqiy yoki psixologik qiyinchiliklarga ega bo'lganlarda kommunikativ faollikni shakllantirish ko'proq vaqt va alohida yondashuvni talab etadi. Shu bois differensial ta'lim, individual topshiriqlar va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish zarur. Vatanparvarlik tarbiyasini inklyuziv ta'lim jarayoniga uyg'unlashtirish o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda samarali natijalar berib, ularning ijtimoiylashuvi, o'zaro munosabatlari va shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. Inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonda vatanparvarlik tarbiyasi o'quvchilarning nafaqat ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini kengaytiradi, balki ularning muloqotga kirishish, fikrini erkin bayon etish va jamoada samarali ishlash ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

Shuningdek, guruhli ishlar, munozaralar, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlar kabi pedagogik usullar o'quvchilarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularni faol muloqotga undaydi. Ayniqsa, sust ishtirok etuvchi o'quvchilarning ham bosqichma-bosqich kommunikativ jarayonga jalb etilishi bu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Inklyuziv ta'limda har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish, differensial yondashuvni qo'llash va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish zarurligi aniqlanadi. Bu esa ta'lim jarayonining yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi. Vatanparvarlik tarbiyasini

inklyuziv ta'lim bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda samarali pedagogik yondashuv bo'lib, ularning ijtimoiylashuvi va shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi: kitob. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 304 b.

2) Ziyomammedov B., Tojiyev M. Pedagogik texnologiyalar: kitob. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 320 b.

3) Ergashev B.B. Inklyuziv ta'limni tashkil etishning ilmiy asoslari // Ta'lim va innovatsiya jurnali, №3, 2022. – 45–52 b.

4) Hamroqulov A.A. O'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish // Pedagogika ilmiy jurnali, №2, 2021. – 33–40 b.

**MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARINING ASOSIY TUSHUNCHALARI
VA TARKIBIY KOMPONENTLARI**

Hasanov Behzod Normurot o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti

Hamroyeva Dilnoza Tohir qizi

Kalit so'zlar: multimedia, axborot texnologiyalari, audio, video, grafika, animatsiya, interaktivlik, raqamli texnologiyalar

Ключевые слова: мультимедиа, информационные технологии, аудио, видео, графика, анимация, интерактивность, цифровые технологии

Key words: multimedia, information technology, audio, video, graphics, animation, interactivity, digital technologies

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda multimedia texnologiyalari axborot almashinuvi va bilim berish jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining takomillashuvi natijasida inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida, xususan, ta'lim, tibbiyot, iqtisodiyot, sanoat va madaniyatda multimedia vositalaridan keng foydalanilmoqda. Bu esa o'z navbatida axborotni qabul qilish, qayta ishlash va uzatish jarayonlarini yanada samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda. Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi multimedia texnologiyalarining nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, ularning asosiy tushunchalari va tarkibiy komponentlarini tizimli ravishda o'rganish hamda zamonaviy axborotlashgan jamiyatda, ayniqsa ta'lim tizimida tutgan o'rnini aniqlashdan iboratdir. Shu bilan birga, tadqiqot doirasida multimedia texnologiyalarining funksional imkoniyatlari, ularning axborotni uzatish va qabul qilish samaradorligiga ta'siri, shuningdek, interaktiv muhit yaratishdagi roli o'rganiladi. Multimedia vositalarining turli komponentlari – matn, grafika, audio, video va animatsiyaning o'zaro uyg'unligi orqali axborotni yetkazish samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning yana bir muhim maqsadi multimedia texnologiyalaridan ta'lim jarayonida samarali foydalanishning pedagogik asoslarini aniqlash, ularning o'quvchilarning bilim olish jarayoniga ta'sirini baholash hamda innovatsion o'qitish usullarini rivojlantirishdagi o'rnini ochib berishdan iboratdir.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Bu jarayoni bir necha bosqichlar va metodlar asosida amalga oshiriladi. Avvalo, multimedia texnologiyalarining nazariy asoslari va tarkibiy komponentlari chuqur o'rganilib, ularning ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlari aniqlanadi. Shundan so'ng, olingan ilmiy xulosalar asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotni tatbiq etishda quyidagi usullardan foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

Pedagogik tajriba-sinov usuli – multimedia vositalaridan foydalangan holda dars mashg'ulotlari tashkil etilib, ularning samaradorligi an'anaviy usullar bilan taqqoslab o'rganiladi.

Eksperimental usul – o'quv jarayoniga multimedia elementlari joriy etilib, o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi va faolligidagi o'zgarishlar tahlil qilinadi.

Kuzatish usuli – dars jarayonida multimedia vositalaridan foydalanish jarayoni muntazam kuzatilib, natijalar qayd etiladi.

So'rovnoma va test usullari – o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida so'rovlar o'tkazilib, multimedia texnologiyalarining samaradorligi baholanadi.

Tahliliy va statistik usullar – olingan natijalar matematik-statistik jihatdan qayta ishlanib, umumiy xulosalar chiqariladi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalarini ta'lim tizimiga joriy etishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan, xususan, elektron ta'lim platformalari, interaktiv dasturlar va multimedia resurslaridan keng foydalanish ko'zda tutiladi. Bu esa o'quv jarayonini yanada samarali tashkil etish va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tahlillar natijasida multimedia texnologiyalarining asosiy komponentlari – matn, grafika, audio, video va animatsiya birgalikda qo'llanilganda axborotni qabul qilish samaradorligi oshishi aniqlandi. Ayniqsa, vizual va eshitish kanallari orqali bir vaqtning o'zida ta'sir etish o'quvchilarning mavzuni tezroq tushunishiga va uzoq muddat xotirada saqlashiga yordam beradi.

Tajriba-sinov ishlari davomida multimedia asosida tashkil etilgan dars mashg'ulotlari an'anaviy usullarga nisbatan yuqori samaradorlikka ega ekanligi kuzatildi. O'quvchilarning darsga qiziqishi ortdi, ularning mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalari rivojlandi. Shuningdek, interaktiv elementlar (testlar, animatsiyalar, video lavhalar) orqali o'quv jarayonida faol ishtirok etish darajasi oshgani qayd etildi.

Olingan natijalar shuni ham ko'rsatdiki, multimedia texnologiyalaridan foydalanish murakkab nazariy tushunchalarni sodda va tushunarli shaklda yetkazishga imkon beradi. Masalan, texnologik jarayonlar, ilmiy tajribalar yoki abstrakt tushunchalarni animatsiya va video yordamida ko'rsatish o'quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlanib, ular muhokama qilindi. Jumladan, barcha ta'lim muassasalarida texnik vositalarning yetarli emasligi, o'qituvchilarning multimedia texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha malakasining yetarli darajada emasligi hamda sifatli multimedia resurslarining cheklanganligi muhim muammolar sifatida qayd etildi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari surildi:
ta'lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta'minlash;
o'qituvchilar uchun maxsus malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
sifatli multimedia o'quv resurslarini yaratish va joriy etish;
multimedia texnologiyalaridan foydalanishni metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari multimedia texnologiyalarining ta'lim jarayonida keng qo'llanilishi yuqori samaradorlikka ega ekanligini tasdiqladi va ularni amaliyotga keng joriy etish zarurligini ko'rsatdi.

Xulosa. Tadqiqot davomida multimedia texnologiyalarining asosiy tushunchalari va tarkibiy komponentlari tizimli ravishda o'rganildi hamda ularning o'zaro uyg'unligi axborot yetkazish samaradorligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslab berildi. Ayniqsa, interaktivlik elementi o'quvchilarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularning mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Abduqodirov A.A. Axborot texnologiyalari asoslari. Toshkent,
- 2)
- 3) Karimov N.R. Multimedia tizimlari va texnologiyalari. Toshkent,
- 4)
- 5) Vaughan T. Multimedia: Making It Work.
- 6)
- 7) Steinmetz R. Multimedia Systems. 2018
- 8) Hasanov B.N Zaripov N. N. Python dasturlash tilida ma'lumot to'plamlariturilari. Lm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida ilmiy konferensiya 2023/5/20.c. 275-277.
- 9) Hasanov Behzod Normurot o'g'li Zaripov Nozimbek Nayimovich. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida dasturlash tillarini o'qitish metodikasi. Boshlang'ich ta'limda xalqaro tajribalar: yangi avlod darsliklari, milliy dastur va raqamli texnologiyalar integratsiyasi. 2023/5/19. C. 791-793.
- 10) Hasanov Behzod Normurot o'g'li Hamroyeva Dilnoza Tohir qizi. Informatika ta'limida multimedia vositalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari. Ilm-fan va texnologiyalar. 2026 №3 (1)

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI OILADA VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

*Qurbonova Go'zal Rajab qizi ,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
maktabgacha talim kafedrası dotsenti, (PhD)*

*Hasanova Shahzoda Zarjon qizi,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi
(maktabgacha talim) 2-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda oilaning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, oilaviy muhitda milliy an'ana va urf-odatlariga asoslangan tarbiya usullaridan foydalanishning samaradorligi hamda ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish zaruriyati asoslab berilgan. Maqolada vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishning amaliy yo'llari va tavsiyalari keltirilgan

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, oila tarbiyasi, vatanparvarlik tarbiyasi, milliy qadriyatlar, milliy an'analar, pedagogik imkoniyatlar, ota-onalar madaniyati, ma'naviy-axloqiy tarbiya, bolalar rivoji, ijtimoiy muhit

Ключевые слова: дошкольный возраст, семейное воспитание, патриотическое воспитание, национальные ценности, национальные традиции, педагогические возможности, культура родителей, духовно-нравственное воспитание, развитие детей, социальная среда

Key words: preschool age, family upbringing, patriotic education, national values, national traditions, pedagogical opportunities, parental culture, spiritual and moral education, child development, social environment

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk va vatanparvar ruhda tarbiyalash ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan bugungi sharoitda yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg'ularini erta yoshdan shakllantirish muhim ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha yosh davri shaxs kamolotining boshlang'ich bosqichi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayonida oila muhim ijtimoiy institut sifatida yetakchi o'rin tutadi. Chunki bola ilk ijtimoiy tajribani aynan oilada egallaydi, uning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan qarashlari dastlab oilaviy muhit ta'sirida shakllanadi. Ota-onalar tomonidan yaratilgan ma'naviy-axloqiy muhit, milliy an'ana va qadriyatlarga asoslangan tarbiya usullari bolada Vatanga muhabbat, milliy g'urur va ijtimoiy mas'uliyat hissining shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yosh davrida berilgan tarbiya bolaning keyingi rivojlanish bosqichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonini ilmiy asosda tashkil

etish, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish zarur hisoblanadi. Ayniqsa, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, xalq og‘zaki ijodi va tarixiy meros asosida tashkil etilgan tarbiya bolalarda milliy o‘zlikni anglashni chuqurlashtiradi.

Shuningdek, oilada vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ular bilan muloqotda interfaol va tarbiyaviy jihatdan boy usullardan foydalanish muhimdir. O‘yin faoliyati, ertaklar, suhbatlar va kundalik hayotiy vaziyatlar orqali berilgan tarbiyaviy ta’sir bolalar ongida mustahkam o‘rnashadi. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, unda maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonining nazariy-metodologik asoslarini kompleks tahlil qilish hamda uning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqot doirasida bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o‘zlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy mas’uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiluvchi oilaviy tarbiya omillari, shart-sharoitlari va mexanizmlarini aniqlash ko‘zda tutiladi.

Shuningdek, oilaviy muhitda vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda ota-onalarning pedagogik madaniyati, milliy an’ana va urf-odatlardan foydalanish darajasi hamda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol usullar va tarbiyaviy texnologiyalar asosida bolalarda barqaror vatanparvarlik dunyoqarashini shakllantirishning samarali yo‘llarini ishlab chiqish ham muhim vazifa sifatida belgilanadi. Bundan tashqari, oila va ta’lim tashkilotlari hamkorligi asosida bolalarda vatanparvarlik tuyg‘ularini izchil rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ham mazkur tadqiqotning ustuvor maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda tizimli va kompleks ilmiy-pedagogik yondashuv asosida nazariy hamda empirik usullardan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy bosqichida tahlil, sintez, umumlashtirish, taqqoslash va tizimlashtirish usullari qo‘llanilib, maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid ilmiy manbalar, pedagogik konsepsiyalar hamda amaliy tajribalar o‘rganildi.

Empirik bosqichda kuzatish, suhbat, so‘rovnoma va pedagogik tajriba (eksperiment) uslublari asosiy o‘rin egalladi. Kuzatish usuli orqali oilaviy muhitda bolalarning xulq-atvori, vatanparvarlikka oid tushunchalari va kundalik faoliyati tahlil qilindi. Suhbat va so‘rovnomalar yordamida ota-onalarning tarbiyaviy yondashuvlari, pedagogik savodxonligi hamda milliy qadriyatlardan foydalanish darajasi aniqlashtirildi. Pedagogik eksperiment jarayonida oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan innovatsion yondashuvlar va metodlar sinovdan o‘tkazildi hamda ularning samaradorligi baholandi. Tadqiqot natijalarini qayta ishlashda miqdoriy va sifat tahlil usullaridan foydalanilib, olingan ma’lumotlarning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligi ta’minlandi. Mazkur uslublar majmui tadqiqot

muammosini har tomonlama o'rganish, ilmiy xulosalar chiqarish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. O'tkazilgan tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida pedagogik imkoniyatlardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Kuzatish va tajriba-sinov ishlari natijalariga ko'ra, milliy an'ana va qadriyatlar asosida tashkil etilgan oilaviy tarbiya bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda ijobiy natija bergani aniqlandi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, oilada muntazam ravishda milliy ertaklar, maqollar, urf-odatlar va tarixiy hikoyalar orqali tarbiya olib borilgan bolalarda vatanparvarlikka oid tasavvurlar ancha barqaror va chuqur shakllanadi. Bunday bolalarda o'z yurtiga nisbatan hurmat, faxr va sadoqat hissi yuqori darajada rivojlanganligi kuzatildi. So'rovnoma natijalari ota-onalarning aksariyati vatanparvarlik tarbiyasining ahamiyatini anglashiga qaramay, ularni amalga oshirishda pedagogik bilim va metodik ko'nikmalar yetarli emasligini ko'rsatdi. Bu esa oilaviy tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etish va ota-onalar uchun maxsus metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarurligini anglatadi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, oilada vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi ota-onalarning shaxsiy namunasi, oilaviy muhitning ma'naviy-axloqiy holati hamda bolalar bilan muntazam muloqot qilish darajasiga bevosita bog'liqdir. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interfaol usullardan foydalanish tarbiyaviy jarayonning sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari oilada tashkil etilgan vatanparvarlik tarbiyasi bolalarning ma'naviy-axloqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini hamda ularni kelajakda ongli, milliy qadriyatlarga sodiq va Vatanga mehrli shaxs sifatida shakllantirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari yuqori darajada ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Oilaviy muhitda milliy an'ana va qadriyatlarga tayangan holda tashkil etilgan tarbiya jarayoni bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash, milliy g'urur va ijtimoiy mas'uliyat hissini samarali shakllantiradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ota-onalarning shaxsiy namunasi, oilaviy ma'naviy muhit hamda muntazam tarbiyaviy muloqot bolalarda barqaror vatanparvarlik qarashlarining shakllanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interfaol usullardan foydalanish tarbiyaviy jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, ota-onalarning pedagogik bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligi ham asoslab berildi. Bu esa oilada vatanparvarlik tarbiyasini ilmiy asosda tashkil etish uchun metodik qo'llanmalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni taqozo etadi.

Xulosa qilib aytganda, oilada maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish ularning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va kelajakda Vatanga sadoqatli, ongli hamda ijtimoiy faol shaxs bo'lib yetishishiga zamin yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

2) O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Ilk qadam davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2018.

3) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 224 b.

4) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

5) Xasanboyeva O.U. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 304 b.

6) Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q. Maktabgacha pedagogika asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017. – 280 b.

TALABALARNING BILIM SIFATINI OSHRISHDA SUN'IY INTELEKTDAN FOYDALANISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI (TASVIRIY SAN'AT MISOLIDA)

Hikmatova Nigina Rustam qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti,

tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada talabalarning bilim sifatini oshirishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslari tasviriy san'at ta'limi misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi, uning didaktik imkoniyatlari, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishdagi o'rni hamda talabalarning nazariy bilim, amaliy ko'nikma va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, tasviriy san'at fanlarini o'qitishda sun'iy intellekt asosidagi raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari, metodik yondashuvlari va samaradorlik omillari ochib berilgan. Maqolada sun'iy intellektidan foydalanish orqali o'quv materiallarini individuallashtirish, tezkor tahlil va baholashni tashkil etish, vizual tafakkur hamda ijodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari asoslab beriladi. Tadqiqot natijasida tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektni qo'llash talabalarning bilim sifati, mustaqil fikrlashi, badiiy-estetik idroki va kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qilishi yuzasidan ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan*

Аннотация: *В данной статье анализируются научно-педагогические основы использования технологий искусственного интеллекта для повышения качества знаний студентов на примере обучения изобразительному искусству. В исследовании освещаются вопросы интеграции искусственного интеллекта в образовательный процесс, его дидактические возможности, роль в реализации личностно-ориентированного обучения, а также влияние на развитие у студентов теоретических знаний, практических навыков и творческих компетенций. Кроме того, раскрываются педагогические условия, методические подходы и факторы эффективности использования цифровых средств на основе искусственного интеллекта в преподавании дисциплин изобразительного искусства. В статье обосновываются возможности индивидуализации учебных материалов, организации оперативного анализа и оценивания, а также поддержки визуального мышления и творческой деятельности посредством применения искусственного интеллекта. По*

результатам исследования разработаны научные выводы о том, что использование искусственного интеллекта в обучении изобразительному искусству способствует повышению качества знаний студентов, развитию их самостоятельного мышления, художественно-эстетического восприятия и профессиональной подготовки

Annotation: This article analyzes the scientific and pedagogical foundations for the use of artificial intelligence technologies in improving students' knowledge quality through the example of fine arts education. The study highlights the integration of artificial intelligence into the educational process, its didactic potential, its role in implementing learner-centered education, and its influence on the development of students' theoretical knowledge, practical skills, and creative competencies. In addition, the paper reveals the pedagogical conditions, methodological approaches, and efficiency factors related to the use of AI-based digital tools in teaching fine arts disciplines. The article substantiates the possibilities of individualizing learning materials, organizing rapid analysis and assessment, and supporting visual thinking and creative activity through the application of artificial intelligence. The findings lead to scientific conclusions that the use of artificial intelligence in fine arts education contributes to improving students' knowledge quality, independent thinking, artistic and aesthetic perception, and professional training

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, bilim sifati, tasviriy san'at ta'limi, ilmiy-pedagogik asoslar, raqamli ta'lim texnologiyalari, vizual tafakkur, badiiy-estetik ta'lim

Ключевые слова: искусственный интеллект, качество знаний, обучение изобразительному искусству, научно-педагогические основы, цифровые образовательные технологии, визуальное мышление, художественно-эстетическое образование

Key words: artificial intelligence, knowledge quality, fine arts education, scientific and pedagogical foundations, digital educational technologies, visual thinking, artistic and aesthetic education

KIRISH. Jahon miqyosida ta'lim tizimini raqamlashtirish, o'qitish jarayoniga innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish hamda ta'lim sifatini oshirish masalalari ustuvor yo'nalishlardan biriga aylanib bormoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim mazmuni, metodlari va vositalarini takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellektdan foydalanish nafaqat texnik va tabiiy fanlarda, balki ijtimoiy-gumanitar hamda san'at yo'nalishlarida ham samarali pedagogik mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Shu jihatdan, talabalarning bilim sifatini oshirishda sun'iy intellektning ilmiy-pedagogik imkoniyatlarini o'rganish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Tasviriy san'at ta'limi o'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni, estetik didni, badiiy tafakkurni va ijodiy yondashuvni shakllantirishni ham talab etadi. Mazkur jarayonda talabaning individual qobiliyati, tasavvuri, kuzatuvchanligi va mustaqil fikrlashi muhim ahamiyat kasb etadi. An'anaviy ta'lim metodlari har doim ham har bir talabaning o'ziga xos o'quv

ehtiyojlari, qobiliyati va o'zlashtirish sur'atini to'liq hisobga olish imkonini bermaydi. Natijada o'quv jarayonida differensial yondashuvni kuchaytirish, individual ta'lim trayektoriyasini ishlab chiqish va bilim sifatini ob'ektiv baholash zarurati yuzaga keladi.

Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt texnologiyalari tasviriy san'at ta'limida o'quv jarayonini optimallashtirish, ta'lim mazmunini individuallashtirish, vizual materiallarni tahlil qilish, talabalarining ijodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini monitoring qilishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Sun'iy intellekt asosidagi platformalar va raqamli vositalar yordamida talabalarining amaliy ishlari bo'yicha tezkor tahlil, tavsiya va individual yo'naltirishni amalga oshirish, shuningdek, ularning mustaqil ta'lim faoliyatini rag'batlantirish imkoniyati kengayadi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligini shakllantirish bilan bir qatorda, ularni raqamli muhitda samarali faoliyat yurita oladigan, zamonaviy texnologiyalardan ongli va maqsadli foydalana oladigan kadrlar sifatida tayyorlash muhim vazifa hisoblanadi. Tasviriy san'at yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun ham sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish badiiy tahlil, kompozitsion yechim, rangtasvir elementlari, shakl va nisbatlarni o'rganishda yangi didaktik imkoniyatlarni yaratadi. Biroq bu jarayonni ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash, undan foydalanishning metodik shart-sharoitlarini aniqlash va ta'lim natijalariga ta'sirini tadqiq etish zarur.

Mazkur maqolada talabalarining bilim sifatini oshirishda sun'iy intellektidan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslari tasviriy san'at ta'limi misolida yoritiladi. Tadqiqot doirasida sun'iy intellektning didaktik imkoniyatlari, ta'lim jarayonidagi funksiyalari, talabaning individual rivojlanishiga ta'siri hamda uni amaliyotga joriy etishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, tasviriy san'at fanlarini o'qitishda sun'iy intellektidan foydalanish orqali bilim sifati, ijodiy faollik va mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) TAHLILI VA METODOLOGIYA. So'nggi yillarda sun'iy intellektning ta'lim tizimidagi o'rni, ayniqsa uning o'qitish, o'rganish va baholash jarayonlariga ta'siri ilmiy adabiyotlarda keng yoritilmoqda. Xalqaro tashkilotlar, jumladan UNESCO, sun'iy intellektni ta'lim sifatini oshirish, individual ta'lim ehtiyojlarini aniqlash, o'qitishni moslashtirish va baholash jarayonlarini takomillashtirish imkonini beruvchi vosita sifatida talqin qiladi. Shu bilan birga, mazkur texnologiyalarni ta'limga joriy etishda etik me'yorlar, pedagogik maqsadga muvofiqlik va xavfsizlik masalalari ustuvor ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi

2) Ta'limda sun'iy intellektga oid zamonaviy ilmiy izlanishlar ushbu yo'nalishning murakkab va ko'p qirrali ekanini ko'rsatadi. Tizimli adabiyot sharhlarida sun'iy intellekt asosidagi ta'lim texnologiyalari adaptiv o'qitish, o'quv analitikasi, avtomatlashtirilgan baholash, muloqotli yordamchi tizimlar va ijodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash kabi bir necha yo'nalishlarda rivojlanayotgani qayd etilgan. Bu esa pedagogik tadqiqotlarda sun'iy intellektni faqat texnik vosita sifatida

emas, balki o'quv jarayonining mazmuni, shakli va natijasiga ta'sir etuvchi didaktik omil sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

3) OECD materiallarida ham sun'iy intellektning ta'limdagi amaliy qo'llanilishi bo'yicha muhim xulosalar keltiriladi. Xususan, o'qituvchilar sun'iy intellektidan mavzuni o'rganish, ta'lim materiallari tayyorlash va dars faoliyatini rejalashtirishda faol foydalanayotgani qayd etilgan. Shu bilan birga, plagiat, akademik halollik, nazoratning murakkablashuvi va o'qituvchining yangi kompetensiyalarini shakllantirish zarurati ham dolzarb muammo sifatida ko'rsatilgan. Bu holat pedagogik tadqiqotlarda sun'iy intellektidan foydalanishning nafaqat samaradorligini, balki uni me'yoriy va metodik jihatdan tartibga solish masalasini ham o'rganishni talab etadi.

4) San'at va tasviriy san'at ta'limi kontekstida olib borilgan tadqiqotlar sun'iy intellektning vizual tafakkur, badiiy tahlil, ijodiy topshiriqlarni modellashtirish hamda individual tavsiyalar berishdagi salohiyatini ko'rsatadi. Ayrim tadqiqotlarda generativ sun'iy intellekt va raqamli vizual vositalar talabalarning tasviriy faoliyatini qo'llab-quvvatirishi, kompozitsion yechimlarni ko'rish doirasini kengaytirishi va o'quv motivatsiyasini oshirishi qayd etiladi. Biroq san'at ta'limida sun'iy intellektidan foydalanish masalasida ijodkorlikning autentikligi, mualliflik, estetik mezonlarning subyektivligi va mashina tavsiyasi hamda insoniy badiiy tafakkur o'rtasidagi nisbat kabi muammolar ham mavjud.

5) Shuningdek, tasviriy san'atga yaqin amaliy yo'nalishlarda olib borilgan tadqiqotlar sun'iy intellektidan foydalanish ta'lim jarayonining individuallashtirilishi, talabaning faol ishtiroki va uzluksiz refleksiyasini kuchaytirishini ko'rsatadi. Masalan, rasm va haykaltaroshlik ta'limi bilan bog'liq tadqiqotlarda AI vositalari yaratgan muhit talabalarni mustaqil izlanishga, variantlar ustida ishlashga va ijodiy qarorlar qabul qilishga undashi qayd etilgan. Shu bilan birga, bu texnologiyalar o'qituvchi rolini kamaytirmasligi, aksincha mentorlik, tahliliy yo'naltirish va estetik baholashdagi mas'uliyatini yanada kuchaytirishi haqida xulosalar ilgari suriladi.

6) jadval.

7) Talabalarning bilim sifatini oshirishda sun'iy intellektidan foydalanish bo'yicha tadqiqot metodologiyasining tarkibiy tuzilmasi

8) Ushbu jadvalda tadqiqotning metodologik tuzilmasi tizimli ravishda yoritilgan bo'lib, unda tadqiqotning maqsadi, obyekti va predmeti, qo'llanilgan ilmiy yondashuvlar, nazariy va empirik metodlar, tajriba-sinov bosqichlari, baholash mezonlari hamda kutilayotgan natijalar aks ettirilgan. Jadval tasviriy san'at ta'limida talabalarning bilim sifatini oshirishda sun'iy intellektidan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslarini aniqlash va tadqiqot jarayonining mantiqiy izchilligini ko'rsatishga xizmat qiladi.

9) Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektidan ta'limda foydalanish bo'yicha umumiy nazariy va amaliy yondashuvlar yetarli darajada shakllanayotgan bo'lsa-da, aynan tasviriy san'at ta'limida talabalarning bilim sifatini oshirishning ilmiy-pedagogik asoslari, pedagogik shart-sharoitlari, metodik modeli va natijadorlik mezonlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Demak, mazkur maqola ana shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, sun'iy

intellektning tasviriyl san'at ta'limidagi didaktik, metodik va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini pedagogik nuqtayi nazardan asoslashga xizmat qiladi.

10) Mazkur tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi, kompetensiyaviy yondashuv hamda faoliyatga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv tanlandi. Tizimli yondashuv asosida sun'iy intellekt tasviriyl san'at ta'limining alohida elementi sifatida emas, balki maqsad, mazmun, metod, vosita, nazorat va natijani o'zaro bog'lovchi integral pedagogik mexanizm sifatida qaraladi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv esa talabaning individual qobiliyati, ijodiy imkoniyati, o'zlashtirish sur'ati va estetik tafakkurini hisobga olishni nazarda tutadi. Kompetensiyaviy yondashuv orqali sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish natijasida talabalarda nafaqat bilim, balki amaliy, tahliliy, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalar shakllanishi ko'zda tutiladi.

11) Tadqiqotda nazariy va empirik metodlar majmuasidan foydalanish maqsadga muvofiq deb topildi. Nazariy metodlar sifatida pedagogik, psixologik, metodik va texnologik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tasniflash va ilmiy talqin metodlari qo'llaniladi. Ushbu metodlar orqali sun'iy intellektning ta'limdagi o'rni, tasviriyl san'at fanining o'ziga xos didaktik xususiyatlari hamda bilim sifatini oshirish omillari nazariy jihatdan asoslanadi.

12) Empirik bosqichda kuzatish, suhbat, so'rovnoma, pedagogik tajriba va natijalarni diagnostika qilish metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi. Kuzatish metodi orqali talabalarning sun'iy intellekt vositalari bilan ishlash jarayonidagi faolligi, mustaqilligi, topshiriqlarni bajarish sifati va ijodiy yondashuvi o'rganiladi. Suhbat va so'rovnoma metodlari talabalarning mazkur texnologiyalarga munosabati, ularning o'quv motivatsiyasiga ta'siri, o'zlashtirishdagi qulaylik va qiyinchiliklarini aniqlashga xizmat qiladi. Pedagogik tajriba esa sun'iy intellekt asosidagi o'qitish vositalarining bilim sifati, amaliy tayyorgarlik va ijodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini aniqlash imkonini beradi.

13) Tadqiqotning tajriba-sinov ishlari, odatda, nazorat va tajriba guruhleri asosida tashkil etiladi. Nazorat guruhida tasviriyl san'at fanlari an'anaviy metodlar asosida o'qitilsa, tajriba guruhida sun'iy intellekt elementlari integratsiyalashgan metodika asosida ta'lim tashkil etiladi. Tajriba jarayonida o'quv topshiriqlarini individuallashtirish, vizual tahlilni qo'llab-quvvatlash, tezkor fikr-mulohaza berish, ijodiy ishlarni bosqichma-bosqich takomillashtirish va refleksiv baholash kabi mexanizmlardan foydalaniladi.

14) Natijalarni baholash uchun bir necha mezonlar belgilanishi maqsadga muvofiq: bilish mezoni, amaliy-faoliyat mezoni, ijodiy mezon va refleksiv-baholash mezoni. Bilish mezoni talabaning nazariy tushunchalarni o'zlashtirish darajasini, amaliy-faoliyat mezoni tasviriyl topshiriqlarni bajarish malakasini, ijodiy mezon original yechim topish, kompozitsion mustaqillik va badiiy ifodalilikni, refleksiv-baholash mezoni esa o'z ishini tahlil qilish, xatolarini ko'ra olish va takomillashtirishga intilishni ifodalaydi. Ushbu mezonlar asosida yuqori, o'rta va past darajalar bo'yicha diagnostik baholash amalga oshiriladi.

15) Tadqiqot natijalarini qayta ishlashda sifat va miqdoriy tahlil uyg'unligidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Sifat tahlili yordamida talabalar faoliyatidagi o'zgarishlar, ijodiy yondashuv dinamikasi va pedagogik jarayonning mazmuniy

xususiyatlari sharhlanadi. Miqdoriy tahlil yordamida esa tajriba va nazorat guruhlaridagi natijalar solishtirilib, sun'iy intellektdan foydalanishning bilim sifati ko'rsatkichlariga ta'siri aniqlanadi.

16) Mazkur metodologiya sun'iy intellektdan foydalanishning tasviriy san'at ta'limidagi ilmiy-pedagogik asoslarini ochib berish, uning didaktik salohiyatini aniqlash va talabalarning bilim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

17) MUHOKAMA. Tadqiqot doirasida olingan nazariy va metodik qarashlar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalarini tasviriy san'at ta'limi jarayoniga maqsadli integratsiya qilish talabalarning bilim sifatini oshirishning muhim pedagogik omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, mazkur texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'quv materiallarini talabani tayyorgarlik darajasiga moslashtirish, amaliy topshiriqlarni bosqichma-bosqich tahlil qilish va tezkor qayta aloqa taqdim etish imkoniyatlari kengayadi. Bu esa tasviriy san'at ta'limida nafaqat nazariy bilimlarning puxta o'zlashtirilishiga, balki amaliy ko'nikma va ijodiy faoliyatning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

18) Muhokama jarayonida aniqlanganki, tasviriy san'at fanining o'ziga xos xususiyati uning nazariy bilim, kuzatuvchanlik, tasavvur, estetik idrok va amaliy ijrochilikning o'zaro uyg'unligiga asoslanishidadir. Shu sababli bu yo'nalishda sun'iy intellektdan foydalanish boshqa fanlardan farqli ravishda faqat axborotni uzatish vositasi emas, balki vizual tahlil, badiiy qaror qabul qilish va ijodiy fikrlashni faollashtiruvchi pedagogik resurs sifatida ahamiyat kasb etadi. Mazkur jihat sun'iy intellektning tasviriy san'at ta'limidagi roli ko'proq ko'makchi, yo'naltiruvchi va rivojlantiruvchi xarakterga ega ekanini ko'rsatadi.

19) Shuningdek, tadqiqot natijalari sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish talabalarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qilishini ko'rsatadi. Talaba topshiriqni bajarish jarayonida turli kompozitsion variantlar, rang yechimlari, shakliy nisbatlar va badiiy ifoda vositalari bo'yicha qo'shimcha tavsiyalar olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada unda mustaqil izlanish, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish faoliyati kuchayadi. Bu esa bilim sifatining muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan ongli o'zlashtirish va refleksiv yondashuvning shakllanishiga olib keladi.

20) Biroq muhokama natijalari shuni ham ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan foydalanishning samaradorligi uning o'zidan ko'ra ko'proq pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan qo'llanishiga bog'liq. Agar sun'iy intellekt ta'lim jarayoniga maqsadsiz, metodik asoslanmagan yoki faqat texnologik yangilik sifatida joriy etilsa, kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi. Ayniqsa, tasviriy san'at ta'limida texnologiyadan haddan tashqari foydalanish talabani mustaqil badiiy tafakkuri susayishiga, tayyor vizual yechimlarga ortiqcha tayanishga yoki ijodiy originallikning cheklanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini egallovchi emas, balki uning pedagogik faoliyatini kuchaytiruvchi yordamchi vosita sifatida talqin qilinishi lozim.

21) Muhokama davomida yana bir muhim jihat sifatida o'qituvchining kasbiy va raqamli kompetentligiga alohida e'tibor qaratiladi. Chunki sun'iy intellektdan samarali foydalanish uchun pedagog nafaqat mazkur vositalarning texnik

imkoniyatlarini bilishi, balki ularni didaktik maqsadga muvofiq tanlay olishi, topshiriqlar tizimiga moslashtirishi hamda o'quv natijalarini to'g'ri tahlil qila olishi zarur. Demak, sun'iy intellektning ta'limga joriy etish talabalarning emas, o'qituvchilarning ham yangi pedagogik kompetensiyalarini shakllantirish bilan uzviy bog'liq.

22) Shu bilan birga, tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektdan foydalanish axloqiy, estetik va metodik masalalarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, ijod mahsulining muallifligi, original ishlanmalarni baholash mezonlari, mashina tavsiyasi bilan yaratilgan va talabaning mustaqil ijodiy mahsuli o'rtasidagi nisbatni aniqlash kabi masalalar ilmiy-pedagogik jihatdan chuqur yondashuvni talab qiladi. Bu holat mazkur texnologiyalarni qo'llashda aniq mezonlar, baholash indikatorlari va metodik tavsiyalar ishlab chiqish zaruratini ko'rsatadi.

23) Umuman olganda, muhokama natijalari sun'iy intellekt tasviriy san'at ta'limida bilim sifatini oshirishning samarali vositasi bo'lishi mumkinligini tasdiqlaydi. Biroq uning yuqori natija berishi ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari, o'qituvchi kompetensiyasi va talabaning ijodiy faolligi bilan uyg'un holda tashkil etilishiga bog'liq. Shu jihatdan, sun'iy intellektning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish tasviriy san'at ta'limi metodikasini takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

24) NATIJALAR. Tadqiqot jarayonida tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish talabalarning bilim sifati, amaliy tayyorgarligi va ijodiy faolligiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. O'quv jarayoniga sun'iy intellekt asosidagi vositalarni bosqichma-bosqich joriy etish natijasida talabalar tomonidan nazariy tushunchalarni o'zlashtirish darajasi, amaliy topshiriqlarni bajarish sifati va mustaqil ishlash ko'nikmalarida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Ayniqsa, individual yondashuvga asoslangan topshiriqlar hamda tezkor tahliliy fikr-mulohazalarning mavjudligi ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

25) Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanilgan tajriba guruhidagi talabalar tasviriy san'atga oid nazariy bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga erishdilar. Ular rangtasvir, kompozitsiya, shakl, nisbat, perspektiva va badiiy ifoda vositalari bo'yicha o'quv materiallarini tezroq anglash va amaliyot bilan bog'lash imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu esa ularda nazariy bilimlarning amaliy faoliyatda qo'llanish ko'nikmasi shakllanishiga olib keldi.

26) Amaliy faoliyat natijalari ham ijobiy dinamikani namoyon etdi. Xususan, tajriba guruhidagi talabalar tomonidan bajarilgan ijodiy ishlarda kompozitsion yaxlitlik, rang tanlash madaniyati, shakliy aniqlik va tasviriy ifodalilik ko'rsatkichlari ancha yuqori bo'ldi. Sun'iy intellekt asosidagi tavsiyalar, vizual namunalar va tahliliy ko'rsatkichlar ularga o'z xatolarini tezroq aniqlash, turli badiiy yechimlarni taqqoslash hamda ish sifatini takomillashtirish imkonini berdi. Natijada amaliy topshiriqlarni bajarishda puxtalik, aniqlik va ijodiy mustaqillik darajasi oshdi.

27) Tadqiqot davomida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatida ham sezilarli o'zgarishlar kuzatildi. Sun'iy intellekt vositalari yordamida talabalar darsdan tashqari vaqtda qo'shimcha ma'lumotlarga murojaat qilish, o'z ishlari yuzasidan refleksiya olib borish, muqobil variantlarni ishlab chiqish va individual kamchiliklarini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu jarayon ularda mustaqil fikrlash, o'z-o'zini

nazorat qilish va o'z ustida ishlash kompetensiyalarini rivojlantirdi. Ayniqsa, tasviriy san'at ta'limida ijodiy topshiriqlarni bajarishda mustaqillikning ortishi bilim sifatining muhim natijasi sifatida namoyon bo'ldi.

28) diagramma.

29) Diagrammadan ko'rinadiki, tajriba guruhida bilish mezoni, amaliy-faoliyat, ijodiy hamda refleksiv baholash ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq natijani namoyon etgan. Bu esa tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektdan foydalanish talabalarning bilim sifati va ijodiy faolligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

30) Tajriba-sinov ishlari natijalariga ko'ra, tajriba guruhidagi talabalar bilim ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq darajada shakllanganligi kuzatildi. Bilish mezoni bo'yicha nazariy savollarga javob berish aniqligi va tushunchalarni qo'llash malakasi oshgan bo'lsa, amaliy-faoliyat mezoni bo'yicha tasviriy topshiriqlarni bajarish sifati va yakuniy ishlarning badiiy saviyasi yaxshilandi. Shuningdek, ijodiy mezon bo'yicha original yondashuv, kompozitsion mustaqillik va estetik ifodalilik darajasi ham ijobiy o'zgargani aniqlandi.

31) Natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellektdan foydalanish talabalarda o'quv motivatsiyasining ortishiga ham xizmat qildi. Interaktivlik, tezkor javob olish, vizual tahlil imkoniyatlari va individual tavsiyalar ularning fanlarga bo'lgan qiziqishini kuchaytirdi. Talabalar o'quv jarayonida faolroq ishtirok eta boshladilar, topshiriqlarga nisbatan mas'uliyat bilan yondashdilar va natijaga erishish motivatsiyasi kuchaydi. Bu esa bilim sifatining barqaror oshishida muhim omil bo'lib xizmat qildi.

32) Shu bilan birga, tadqiqot natijalari sun'iy intellektdan foydalanish samaradorligi bir qator pedagogik shart-sharoitlarga bog'liqligini ham ko'rsatdi. Jumladan, o'qituvchining metodik tayyorgarligi, sun'iy intellekt vositalarining o'quv maqsadlariga mos tanlanishi, topshiriqlarning izchil ishlab chiqilishi va baholash mezonlarining aniq belgilanishi muhim ahamiyat kasb etdi. Mazkur shartlar ta'minlangan holatdagina sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim natijadorligiga ta'siri yuqori bo'lishi kuzatildi.

33) Umumiy natijalar asosida aytish mumkinki, tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish talabalar bilim sifatini oshirish, amaliy tayyorgarligini kuchaytirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish va mustaqil ta'lim faoliyatini faollashtirishning samarali vositasi hisoblanadi. Mazkur natijalar sun'iy intellektning tasviriy san'at ta'limidagi ilmiy-pedagogik salohiyati yuqori ekanini tasdiqlaydi hamda uni ta'lim amaliyotiga metodik asosda joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

34) XULOSA. Mazkur tadqiqot natijalari tasviriy san'at ta'limida talabalarning bilim sifatini oshirishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish muhim ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi nafaqat o'quv materiallarini o'zlashtirish samaradorligini oshirishi, balki talabalarning amaliy ko'nikmalari, ijodiy tafakkuri, mustaqil ishlash malakasi hamda refleksiv yondashuvini rivojlantirishga ham xizmat qilishi aniqlandi.

35) Tahlillar asosida tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektdan foydalanishning asosiy pedagogik imkoniyatlari belgilandi. Jumladan, o'quv jarayonini individuallashtirish, topshiriqlar mazmunini talabaniing tayyorgarlik darajasiga moslashtirish, amaliy ishlarni bosqichma-bosqich tahlil qilish, tezkor va aniq qayta aloqa taqdim etish hamda vizual tafakkurni qo'llab-quvvatlash ushbu texnologiyaniing muhim didaktik afzalliklari sifatida namoyon bo'ldi. Bu esa ta'lim sifati va natijadorligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik mexanizm sifatida baholandi.

36) Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, sun'iy intellektdan foydalanish talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlash, ularni amaliy faoliyat bilan bog'lash, kompozitsion va badiiy yechimlar ustida mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, tasviriy san'at fanining o'ziga xos xususiyatlari — estetik idrok, kuzatuvchanlik, tasavvur va ijodiy izlanish bilan bog'liq jihatlar — sun'iy intellekt vositalaridan oqilona foydalanilganda yanada samarali rivojlanishi mumkinligi ilmiy jihatdan asoslandi.

37) Shu bilan birga, tadqiqot davomida sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi samaradorligi ularni pedagogik nuqtayi nazardan to'g'ri loyihalash va qo'llashga bog'liqligi ham aniqlandi. Ya'ni, mazkur vositalardan foydalanishda o'qituvchining metodik tayyorgarligi, o'quv maqsadlarining aniq belgilanishi, topshiriqlar tiziminiing puxta ishlab chiqilishi hamda baholash mezonlarining ravshanligi ustuvor omillar hisoblanadi. Demak, sun'iy intellekt o'qituvchini almashtiruvchi emas, balki uning pedagogik faoliyatini boyituvchi va ta'lim samaradorligini oshiruvchi innovatsion vosita sifatida qaralishi lozim.

38) Xulosa sifatida aytish mumkinki, tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektdan foydalanish talabalarning bilim sifatini oshirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. U bilim, ko'nikma, kompetensiya va ijodiy salohiyatni rivojlantirish bilan birga, zamonaviy ta'lim muhitida samarali faoliyat yurita oladigan raqamli kompetent mutaxassislarni tayyorlashga ham xizmat qiladi. Shu bois oliy ta'lim tizimida, ayniqsa tasviriy san'at yo'nalishida, sun'iy intellektdan foydalanishning metodik asoslarini ishlab chiqish, amaliy tavsiyalar yaratish va ularni o'quv jarayoniga izchil joriy etish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida e'tirof etiladi.

39) FOYDALANILGANADABIYOTLAR:

40) Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693>

41) OECD. (2025). Results from TALIS 2024: The state of teaching. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/90df6235-en>

42) Wang, S., Wang, F., Zhu, Z., Wang, J., Tran, T., & Du, Z. (2024). Artificial intelligence in education: A systematic literature review. *Expert Systems with Applications*, 252, Article 124167. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2024.124167>

43) Heaton, R., Low, J. H., & Chen, V. (2024). AI art education – artificial or intelligent? Transformative pedagogic reflections from three art educators in Singapore. *Pedagogies*, 19(4), 647–659. <https://doi.org/10.1080/1554480X.2024.2395260>

44) Nagy, A. S., Tumiwa, J. R., Arie, F. V., & Erdei, L. (2024). An exploratory study of artificial intelligence adoption in higher education. *Cogent Education*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.2386892>

45) Sun, J., Huang, X., Sun, X., Jiang, Q., Yang, C., Wei, W., Miao, W., & Gu, C. (2025). A catalyst for education? A study on the impact of artificial intelligence-assisted learning in painting courses on college students' continuous learning intention. *Acta Psychologica*, 255, 105130. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105130>

46) Bian, C., Wang, X., Huang, Y., Zhou, S., & Lu, W. (2025). Effects of AI-generated images in visual art education on students' classroom engagement, self-efficacy and cognitive load. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12, Article 1548. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05860-2>

47) Muratov, X. X. (2025). Raqamli ta'lim muhitida tasviriy san'at fanlaridan talabalar mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etish metodikasi. *Interpretation and Researches*, 1(36). <https://cyberleninka.ru/article/n/raqamli-ta-lim-muhitida-tasviriy-sanat-fanlaridan-talabalar-mustaqil-ta-lim-faoliyatini-tashkil-etish-metodikasi>

48) Kurbanova, A. T. (2025). San'at ta'limini raqamlashtirishning mavjud holati. *Inter Education & Global Study*, (4), 561–568. <https://cyberleninka.ru/article/n/san-at-ta-limini-raqamlashtirishning-mavjud-holati>

49) Ibatova, N. I. (2025). Qalamtasvir fanini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi. *Interpretation and Researches*, 1(36). <https://cyberleninka.ru/article/n/qalamtasvir-fanini-o-qitishda-raqamli-texnologiyalardan-foydalanishning-samaradorligi>

50) No'monxonova, M. N. (2024). Pedagogik kompetensiyani rivojlantirishda sun'iy intellektning nazariy asoslari. *Educational Sciences*. <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogik-kompetensiyani-rivojlantirishda-sun-iy-intellektning-nazariy-asoslari>

51) Murodova, M. M. (2025). Sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayonidagi afzalliklari. *Educational Sciences*. <https://cyberleninka.ru/article/n/sun-iy-intellekt-vositalarining-ta-lim-jarayonidagi-afzalliklari>

TALABALARINING TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI KOMPYUTER GRAFIKA DASTURLARI ORQALI TAKOMILLASHTIRISH

Hikmatova Sitorabonu Rustam qizi

Buxuro davlat pedagogika instituti

13.00.02 Ta'lim Va tarbiya nazariyasi va

metodikasi (sohalar bo'yicha) yo'nalishi 1-kurs doktorant

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarining tasviriy san'at darslarida ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda kompyuter grafika dasturlarining o'rni va imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasining samaradorligi o'rganildi. Natijalar kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanish talabalarining vizual tafakkuri, estetik didi va mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Shuningdek, interaktiv va loyiha asosida o'qitish metodlarining ahamiyati asoslab berildi*

Аннотация: В данной статье анализируется роль компьютерных графических программ в развитии творческих способностей студентов на занятиях по изобразительному искусству. В ходе исследования изучена эффективность методики обучения с использованием цифровых технологий. Результаты показали, что применение компьютерной графики способствует развитию визуального мышления, эстетического вкуса и самостоятельной творческой деятельности студентов. Также обоснована значимость интерактивных и проектных методов обучения

Annotation: This article analyzes the role of computer graphic software in developing students' creative abilities in fine arts classes. The study examines the effectiveness of teaching methods based on digital technologies. The results show that the use of computer graphics enhances students' visual thinking, aesthetic perception, and independent creative activity. The importance of interactive and project-based learning approaches is also substantiated

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, ijodiy qobiliyat, kompyuter grafika, raqamli texnologiyalar, ta'lim metodikasi, vizual tafakkur

Ключевые слова: изобразительное искусство, творческие способности, компьютерная графика, цифровые технологии, методика обучения, визуальное мышление

Key words: fine arts, creative abilities, computer graphics, digital technologies, teaching methodology, visual thinking

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tasviriy san'at darslarida ijodiy fikrlash, estetik did va individual yondashuvni shakllantirish ta'lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biri sifatida qoraladi. Bugungi kunda ta'lim sohasida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi o'qitish metodikasiga yangi yondashuvlarni olib kirmoqda. Shu nuqtai nazardan, kompyuter grafika dasturlaridan foydalanish tasviriy san'atni o'qitishda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

An'anaviy tasviriy san'at darslarida asosan qo'l mehnatiga asoslangan usullar ustun bo'lsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlar raqamli texnologiyalar bilan integratsiyani talab etadi. Kompyuter grafika dasturlari yordamida talabalar tasvir yaratish, ranglar uyg'unligini tanlash, kompozitsiya tuzish va dizayn elementlarini qo'llash bo'yicha keng imkoniyatlarga ega bo'ladi. Bu esa ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va yangicha yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur tadqiqot talabalarning tasviriy san'at darslarida ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda kompyuter grafika dasturlarining samaradorligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, kompleks metodologik yondashuv asosida olib borildi. Tadqiqotda nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov ishlari, so'rovnoma va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali ta'lim jarayonida kompyuter grafikasi vositalarining o'rni, ularning talabalarning ijodiy faoliyatiga ta'siri hamda o'qitish samaradorligiga qo'shgan hissasi aniqlab berildi.

Tadqiqotning empirik bosqichi oliy ta'lim muassasalarining tasviriy san'at yo'nalishidagi talabalar ishtirokida amalga oshirildi. Talabalar bilan olib borilgan

mashg'ulotlarda an'anaviy va zamonaviy (kompyuter grafika asosidagi) metodlar qiyosiy tarzda qo'llanildi. Natijalar asosida talabalarning ijodiy faolligi, mustaqil ishlash ko'nikmalari va tasviriy tafakkur darajasi baholandi. Shuningdek, o'qituvchilar va talabalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar orqali kompyuter grafikasi dasturlarining amaliy ahamiyati hamda ularni qo'llashdagi muammolar aniqlangan.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) tahlili shuni ko'rsatadiki, tasviriy san'at ta'limida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi mahalliy pedagogika fanida keng o'rganilgan. Jumladan, Karimov V.M. tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning ahamiyati asoslab berilib, talabaning individual qobiliyatlarini rivojlantirish ta'lim samaradorligining muhim omili sifatida ko'rsatiladi [1]. Muallif ijodiy fikrlashni shakllantirishda o'qitish metodikasining o'rni alohida ekanligini ta'kidlaydi

2) G'oziyev E.G'. o'z ilmiy ishlarida ijodiy faoliyatning psixologik asoslarini tahlil qilib, ijodiy tafakkur rivojlanishi uchun muhit va metodlarning uyg'unligi zarurligini qayd etadi. Uning fikricha, talabaning mustaqil faoliyati va erkin fikrlashi ijodiy rivojlanishning asosiy shartlaridan biridir [2].

3) Nishonova Z.T. tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan [3]. Ular raqamli texnologiyalar, xususan kompyuter grafikasi vositalari o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda samarali ekanligini ta'kidlaydi.

4) Tasviriy san'at yo'nalishida olib borilgan mahalliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish ko'p jihatdan o'qitish metodikasiga bog'liq. An'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash talab etiladi. Ayniqsa, kompyuter grafika dasturlaridan foydalanish talabalarning vizual tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

5) NATIJALAR VA MUHOKAMA

6) Tadqiqot davomida talabalarning tasviriy san'at darslarida ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda kompyuter grafika dasturlaridan foydalanish samaradorligi kompleks tarzda o'rganildi. Olingan natijalar an'anaviy o'qitish metodlariga nisbatan raqamli texnologiyalar asosidagi yondashuvlar talabalarning ijodiy faolligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi.

7) Empirik kuzatuvlar natijasida aniqlanishicha, kompyuter grafika dasturlaridan foydalangan talabalar tasvir yaratish jarayonida erkinroq va faolroq ishtirok etadi [4]. Ular rang tanlash, kompozitsiya tuzish va shakllarni o'zgartirishda ko'proq mustaqillik namoyon qiladi. Bu esa ularning vizual tafakkuri va estetik didining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, Adobe Photoshop va CorelDRAW kabi dasturlar bilan ishlash jarayonida talabalar turli variantlarni tezda sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'lib, bu ijodiy tajriba doirasini kengaytiradi.

8) Kompyuter grafikasi asosida tashkil etilgan darslarda talabalarning qiziqish darajasi an'anaviy darslarga nisbatan yuqori bo'ladi. Interaktivlikning mavjudligi, tezkor natija olish imkoniyati va vizual materiallarning ko'pligi talabalarning darsga

bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Bu esa o'z navbatida o'quv jarayonining samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [5].

9) Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda har bir talabaning individual qobiliyatlari namoyon bo'lishi uchun qulay sharoit yaratiladi.

10) Tadqiqot davomida aniqlangan yana bir muhim jihat — kompyuter grafika dasturlarining talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'siridir. Talabalar topshiriqlarni bajarishda o'z g'oyalarini mustaqil ishlab chiqadi, turli variantlarni solishtiradi va eng maqbul yechimni tanlaydi. Bu jarayon ularda tahliliy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, loyiha asosida o'qitish metodini qo'llash natijalari ham yuqori samaradorlikni ko'rsatdi. Talabalar tomonidan bajarilgan ijodiy loyihalar (grafik dizayn, reklama materiallari, raqamli tasvirlar) ularning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy ko'nikmalarini ham mustahkamladi. Bu esa ta'lim jarayonining amaliy yo'naltirilganligini oshiradi. Biroq tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlangan. Jumladan, barcha ta'lim muassasalarida kompyuter texnikasi va dasturiy ta'minot yetarli darajada emasligi kuzatildi. Bu esa kompyuter grafikasi asosida darslarni to'liq tashkil etishda qiyinchiliklar tug'diradi. Shuningdek, ayrim o'qituvchilarning raqamli texnologiyalar bo'yicha malakasi yetarli emasligi ham muhim muammo sifatida qayd etildi.

11) Yana bir muhim jihat — kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanishda metodik yondashuvning yetarli darajada ishlab chiqilmaganidir. Ko'pincha dasturlar faqat texnik vosita sifatida qo'llanilib, ularning didaktik imkoniyatlari to'liq ochib berilmaydi. Shu sababli pedagoglar uchun maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish zarur [6]

12) Tadqiqot natijalari asosida quyidagi muhim xulosalar chiqarildi. Birinchidan, kompyuter grafika dasturlaridan foydalanish talabalarning ijodiy faolligini oshiradi va ularning tasviriy tafakkurini rivojlantiradi. Ikkinchidan, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar interaktivlikni ta'minlab, o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Uchinchidan, loyiha asosida o'qitish metodlari talabalarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

13) Kompyuter grafika dasturlarini tasviriy san'at ta'limiga integratsiya qilish zamonaviy pedagogik yondashuvlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon talabalarning ijodiy salohiyatini ochish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va zamonaviy kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi [7]. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda samarali natijalarga erishish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

14) ta'lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta'minlash;

15) pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish;

16) kompyuter grafikasi asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish;

17) interaktiv va loyiha asosida o'qitish metodlarini keng joriy etish.

18) Umuman olganda, tadqiqot natijalari kompyuter grafika dasturlaridan foydalanish tasviriy san'at ta'limini yangi bosqichga olib chiqishini ko'rsatdi. Bu esa

talabalarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi.

19) Xulosa

20) Kompyuter grafika dasturlaridan foydalanish talabalarining tasviriy san'at darslarida ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarining vizual tafakkuri, estetik didi va mustaqil fikrlashini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, interaktiv va loyiha asosida o'qitish metodlari orqali talabalar ijodiy faoliyatga faol jalb etilib, ularning amaliy ko'nikmalari mustahkamlanadi.

21) Kompyuter grafikasi vositalari yordamida tashkil etilgan darslar talabalarining darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning ijodiy erkinligini ta'minlaydi va yangi g'oyalarni ishlab chiqishga undaydi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv talabalarining zamonaviy kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq, kompyuter grafikasi asosida o'qitish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud bo'lib, ular asosan texnik ta'minot yetishmasligi va pedagoglarning raqamli kompetensiyasi bilan bog'liq. Shu sababli ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash va o'qituvchilarning malakasini oshirish zarur.

22) Foydalanilgan adabiyotlar

23) Karimov V.M. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2010. — 320 b.

24) G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2011. — 300 b.

25) Nishonova Z.T., Alimuhamedov A. Pedagogik psixologiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. — 280 b.

26) Abduqodirov A.A. Ta'limda axborot texnologiyalari. — Toshkent: Fan, 2012. — 256 b.

27) To'xtayev B.T. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2013. — 290 b.

28) Raxmonov O'R. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi // Pedagogika jurnali. — Toshkent, 2020. — №3. — B. 45–50.

29) Xasanov A.K. Kompyuter grafikasi asoslari va ta'limda qo'llanilishi // Axborot texnologiyalari va ta'lim. — Toshkent, 2021. — №2. — B. 30–35.

FINLANDIYA TA'LIM MODELİ ASOSIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGİK VA INNOVATSION ASOSLARI

Husenova Maftuna Bahriddin qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O'zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so'zlar: *Finlandiya ta'lim modeli, oliy ta'lim, vatanparvarlik tarbiyasi, pedagogik asoslar, innovatsion yondashuv, ta'lim texnologiyalari, kompetensiyaviy yondashuv, talaba shaxsini rivojlantirish*

Ключевые слова: *Финская модель образования, высшее образование, патриотическое воспитание, педагогические основы, инновационный подход,*

образовательные технологии, компетентностный подход, развитие личности студента

Key words: *Finnish education model, higher education, patriotic education, pedagogical foundations, innovative approach, educational technologies, competency-based approach, student personality development*

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki yosh avlodning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirish, ularni jamiyatda faol, mas'uliyatli va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash vazifasini ham bajarib kelmoqda. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Chunki aynan talabalik davri shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy pozitsiyasi shakllanadigan muhim bosqichdir. Dunyo ta'lim tizimida samarali deb tan olingan modellardan biri bu Finlandiya ta'lim modelidir. Finlandiya ta'lim modeli o'zining insonparvarlik tamoyillari, o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvi, tenglik, ijodkorlik va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Finlandiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida faqat akademik bilimlar emas, balki shaxsiy fazilatlar, ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik ongini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish uchun zamonaviy pedagogik va innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur. Bu jarayonda interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim texnologiyalari, raqamli ta'lim resurslari hamda hamkorlikda o'qitish usullari muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, Finlandiya ta'lim modelida keng qo'llaniladigan talaba markazli yondashuv vatanparvarlik tarbiyasini faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki amaliy faoliyat orqali shakllantirish imkonini beradi. Bugungi kunda global axborot oqimi kuchaygan sharoitda yoshlar ongida milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlash yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli oliy ta'limda ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy ta'lim tizimiga moslashtirish muhim vazifalardan biridir. Finlandiya ta'lim tajribasi aynan shu jihatdan samarali model sifatida xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Finlandiya ta'lim modeli Finlandiya ta'lim modelining ilg'or pedagogik va innovatsion yondashuvlarini tahlil qilish hamda ularni oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini samarali rivojlantirish jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlarini asoslashdan iborat. Shuningdek, tadqiqotda oliy ta'lim tizimida talabalarning fuqarolik ongi va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va innovatsion ta'lim vositalarining mazmuni va samaradorligi o'rganiladi. Tadqiqotning yana bir muhim maqsadi - Finlandiya ta'lim tajribasidagi talaba markazli yondashuv asosida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqish va ularni milliy ta'lim tizimi sharoitiga moslashtirishdan iboratdir.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki ta'lim jarayonida shakllangan qadriyatlar, ijtimoiy qarashlar va

fuqarolik pozitsiyasi keyingi kasbiy faoliyat va jamiyatdagi o'rnini belgilab beradi. Shu jihatdan vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida rivojlantirish dolzarb vazifadir. Bu jarayonda Finlandiya ta'lim tizimida qo'llaniladigan yondashuvlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu modelda ta'lim jarayoni shaxsning faolligi, mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Shunday yondashuv vatanparvarlik tarbiyasini ham faqat nazariy bilim sifatida emas, balki amaliy faoliyat orqali shakllantirish imkonini beradi. Vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish uchun interfaol metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Masalan, guruhli muhokamalar, muammoli vaziyatlarni hal qilish, loyihaviy faoliyat va amaliy topshiriqlar shaxsda ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytiradi. Bunday metodlar orqali ishtirokchilar nafaqat bilim oladi, balki o'z fikrini erkin ifodalash, jamoada ishlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonida keng qo'llanilayotgani vatanparvarlik tarbiyasini yanada samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Elektron ta'lim platformalari, virtual muhokamalar va interaktiv resurslar faollikni oshirib, o'quv jarayoniga yanada chuqurroq jalb etadi. Bu esa milliy qadriyatlar va vatanparvarlik g'oyalarini zamonaviy shaklda yetkazish imkonini beradi.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda hamkorlikka asoslangan yondashuv muhim o'rin tutadi. Ishtirokchilar o'rtasida jamoaviy loyihalar tashkil etish, ijtimoiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash va amaliy faoliyatga jalb qilish vatanparvarlik tuyg'usini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhim ahamiyatga ega. Har bir shaxsning qiziqishi, qobiliyati va individual xususiyatlarini hisobga olish orqali tarbiyaviy jarayon yanada samarali bo'ladi. Bu yondashuv ichki motivatsiyani kuchaytiradi va jamiyatga bo'lgan mas'uliyatni oshiradi. Vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik va innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish shaxsning ma'naviy kamolotini ta'minlash bilan birga, uni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda Finlandiya ta'lim modeli Finlandiya ta'lim modeli asosida oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish masalalarini o'rganish uchun bir nechta ilmiy-tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida avvalo ilmiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish usuli qo'llanildi. Bu orqali mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik manbalar o'rganilib, Finlandiya ta'lim tizimining asosiy tamoyillari va ularning tarbiyaviy ahamiyati aniqlab olindi. Bu esa vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda samarali bo'lgan pedagogik yondashuvlarni aniqlashga yordam berdi. Bundan tashqari, pedagogik kuzatish usuli orqali oliy ta'lim muassasalarida talabalarning dars jarayonidagi faolligi, mustaqil fikrlashi va vatanparvarlikka bo'lgan munosabati o'rganildi. Tadqiqotda suhbat va so'rovnoma usuli ham qo'llanilib, professor-o'qituvchilar hamda talabalar fikrlari yig'ildi va tahlil qilindi. Bu orqali ta'lim jarayonida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojlar aniqlandi. Umumlashtirish usuli yordamida olingan natijalar tahlil qilinib, Finlandiya ta'lim

modeli asosida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish bo'yicha umumiy xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Finlandiya ta'lim modeli Finlandiya ta'lim modeli asosida oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish jarayoni o'rganilganda, ushbu tizimdagi talaba markazli yondashuv, erkin fikrlashga asoslangan ta'lim va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan metodlar vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Oliy ta'lim jarayonida vatanparvarlik tarbiyasini samarali rivojlantirish uchun nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy topshiriqlar, loyiha ishlari va guruhli faoliyatlarni keng qo'llash zarurligi kuzatildi. Bunday yondashuv talabalarning ijtimoiy faolligi va fuqarolik mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. Finlandiya ta'lim tajribasida qo'llaniladigan hamkorlikda o'qitish, muammoli vaziyatlar asosida o'rganish va mustaqil izlanishga yo'naltirish kabi usullar talabalarda vatanparvarlik tuyg'usini chuqurroq shakllantirishga yordam beradi. Bu usullar nafaqat bilimlarni mustahkamlash, balki shaxsiy mas'uliyat va jamiyat oldidagi burchni anglashni ham rivojlantiradi.

Muhokama jarayonida oliy ta'lim tizimida Finlandiya modeliga xos bo'lgan ayrim innovatsion yondashuvlarni qo'llash vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishi mumkinligi ko'rib chiqildi. Xususan, dars jarayonida hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar berish, talabalarning mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda jamoaviy ishlash madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va interaktiv ta'lim platformalaridan foydalanish vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy sharoitda yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. Bunday muhit talabalarning faolligini oshirib, milliy qadriyatlar va vatanparvarlik g'oyalarini chuqurroq anglashiga sharoit yaratadi. Finlandiya ta'lim modeliga xos pedagogik va innovatsion yondashuvlar oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda samarali metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Finlandiya ta'lim tajribasi shuni anglatadiki, ta'lim jarayonida erkin fikrlash, hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish talabalarda nafaqat bilim, balki fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik tuyg'ularini ham shakllantiradi. Shu sababli ushbu yondashuvlarni milliy oliy ta'lim tizimiga moslashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va interaktiv ta'lim vositalaridan foydalanish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshiradi, talabalarning dars jarayoniga qiziqishini kuchaytiradi hamda ularning ijtimoiy faolligini rivojlantiradi. Finlandiya ta'lim modelining ilg'or pedagogik va innovatsion yondashuvlarini oliy ta'lim jarayoniga tatbiq etish vatanparvarlik tarbiyasini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat: o'quv qo'llanma. – Toshkent: TDPU, 2012. – 240 b.

2) Mavlonova R.A., To'raeva O.T. Pedagogika: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 400 b.

3) Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika: darslik. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 512 b.

4) OECD. Finland: Education Policy Outlook: report. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 150 p.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Ibrohimova Sitora Navro‘z

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Raqamli ta‘lim vositalari, interaktiv platformalar, multimedia resurslari va innovatsion metodlar asosida o‘quvchilarning bilish faolligini oshirish yo‘llari tahlil qilinadi. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari, metodik bosqichlari hamda amaliy tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayoni o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, raqamli texnologiyalar, mustaqil fikrlash, interaktiv metodlar, innovatsion ta‘lim, elektron resurslar, kompetensiya.

Ключевые слова: начальное образование, цифровые технологии, самостоятельное мышление, интерактивные методы, инновационное образование, электронные ресурсы, компетенция

Key words: primary education, digital technologies, independent thinking, interactive methods, innovative education, electronic resources, competence

Kirish. Bugungi kunda ta‘lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – o‘quvchilarni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdan iboratdir. Globallashuv va raqamlashtirish jarayonlari jamiyatning barcha sohalariga chuqur kirib kelgani kabi ta‘lim tizimida ham innovatsion yondashuvlarni talab etmoqda.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi shaxsning intellektual rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Aynan shu davrda o‘quvchilarda bilim olishga qiziqish, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarga yechim topish, mantiqiy xulosa chiqarish kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ta‘limni raqamlashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun hamda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida raqamli texnologiyalarni o‘quv jarayoniga keng joriy etish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shu sababli boshlang‘ich ta‘limda raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning muhim pedagogik vazifalaridan biridir.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI AHAMIYATI

Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb qilish hamda bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga yo'naltiruvchi vositalar majmuasidir.

Boshlang'ich sinflarda raqamli texnologiyalar quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- o'quv materiallarini ko'rgazmali va tushunarli shaklda taqdim etish;
- interaktiv mashqlar orqali bilimlarni mustahkamlash;
- o'quvchilarning qiziqishini oshirish va motivatsiyani kuchaytirish;
- individual ta'lim yo'nalishlarini tashkil etish;
- mustaqil izlanish va o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish.

Masalan, elektron darsliklar, multimediali taqdimotlar, onlayn platformalar o'quvchilarning bilish jarayonini faollashtirib, mustaqil fikrlashga undaydi.

MUSTAQIL FIKRLASH TUSHUNCHASI VA UNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Mustaqil fikrlash – bu o'quvchining o'z bilim va tajribasiga asoslangan holda muammolarni tahlil qilish, xulosa chiqarish va qaror qabul qilish qobiliyatidir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

- savollarga mustaqil javob berish;
- mantiqiy fikrlash va tahlil qilishga intilish;
- muammoli vaziyatlarda yechim izlash;
- o'z fikrini asoslab bera olish;
- ijodiy yondashuv ko'rsatish.

Mustaqil fikrlash o'quvchining kelgusida muvaffaqiyatli ta'lim olishi va jamiyatda faol shaxs bo'lib shakllanishida muhim omil hisoblanadi.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi quyidagi bosqichlar asosida amalga oshiriladi:

1-bosqich: Motivatsiya va qiziqishni shakllantirish

O'quvchilarda bilim olishga qiziqish uyg'otish uchun raqamli resurslardan foydalaniladi:

- animatsion videodarslar;
- ta'limiy o'yinlar;
- interaktiv topshiriqlar.

Bu bosqichda o'quvchi dars jarayoniga faol kirishadi va o'z fikrini bildirishga intiladi.

2-bosqich: Muammoli vaziyat yaratish

O'qituvchi raqamli platformalar orqali muammoli savollar beradi:

“Nima uchun bu natija hosil bo'ladi?”

“Boshqa usul bilan yechish mumkinmi?”

“Qanday xulosa chiqaramiz?”

Masalan, matematika darsida masalalarni turli usullar bilan yechish o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

3-bosqich: Mustaqil faoliyatni tashkil etish

O'quvchilar raqamli topshiriqlarni mustaqil bajaradi:

onlayn testlar ishlash;

elektron mashqlar bajarish;

mini-loyihalar tayyorlash.

Platformalar: Kahoot, Quizizz, LearningApps.

Bu jarayon o'quvchining mustaqil ishlash ko'nikmalarini oshiradi.

4-bosqich: Refleksiya va baholash

O'quvchi o'z faoliyatini baholaydi:

nimalarni o'rgandi;

qaysi joylarda qiynaldi;

qanday xulosa chiqardi.

Elektron baholash vositalari orqali o'qituvchi monitoring olib boradi va individual yondashuvni ta'minlaydi.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA QO'LLANILADIGAN RAQAMLI VOSITALAR

Quyidagi raqamli texnologiyalar mustaqil fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi:

Elektron darsliklar

Interaktiv taqdimotlar

Multimedia resurslari

Ta'limiy o'yin dasturlari

Onlayn test platformalari

Virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar

Bu vositalar o'quvchilarning bilish jarayonini faollashtirib, mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatadi.

AMALIY TAJRIBA VA METODIK TAVSIYALAR

Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda:

o'quvchilar faolligi oshadi;

mustaqil yechim topish ko'nikmalari shakllanadi;

darsga qiziqish kuchayadi;

ijodiy va tanqidiy fikrlash rivojlanadi.

Metodik tavsiyalar:

raqamli vositalardan me'yorida foydalanish;

o'yin elementlarini ta'lim bilan uyg'unlashtirish;

mustaqil topshiriqlar ulushini oshirish;

har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING MUSTAQIL FIKRLASHGA TA'SIRI

An'anaviy darslarda mustaqil fikrlash darajasi: 45%

Raqamli texnologiyalar asosida darslarda: 78%

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Interaktiv platformalar, elektron resurslar va multimedia vositalari o'quvchilarning bilish faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarda yechim topishga hamda kreativ yondashuvga o'rgatadi.

Raqamli texnologiyalarni metodik asosda to'g'ri qo'llash natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil qaror qabul qilish, mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuv kompetensiyalari shakllanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi. Ta'lim to'g'risidagi Qonun. – Toshkent, 2020.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasi. – Toshkent, 2020.
- 3) Jo'rayev R.X. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 220 b.
- 4) Muslimov N.A. Innovatsion ta'lim metodlari. – Toshkent: Fan, 2022. – 198 b.
- 5) Xolmatova G.S. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Sharq, 2020. – 176 b.
- 6) Polat E.S. Noviy pedagogicheskiye tekhnologii v obrazovanii. – Moskva: Akademiya, 2020. – 256 s.
- 7) UNESCO. Digital Learning in Primary Education. – Paris, 2021. – 145 p.
- 8) Abdullayeva M.M. Boshlang'ich sinflarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari // Xalq ta'limi jurnali. – Toshkent, 2021. – №4. – B. 35–39.
- 9) Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 110 b.
- 10) Safarova S.S. Raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish samaradorligi // Pedagogik mahorat jurnali. – Buxoro, 2022. – №2. – B. 44–48.

GLOBALLASHUV JARAYONIDA GENDER ROLLAR VA OILAVIY QADRIYATLARNING O'ZGARISHI

Ismailova Nasiba Maxsud qizi

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
psixologiya yo'nalishi magistranti*

Ostonov Jasur Shopirjonovich

psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining gender rollar va oilaviy qadriyatlarga ta'siri tahlil qilinadi. Erkak va ayolning jamiyatdagi o'rni, oilaviy munosabatlar va nikoh tizimidagi o'zgarishlar yoritiladi. Shuningdek, globallashuvning ijobiy va salbiy jihatlarini ko'rib chiqilib, milliy qadriyatlarni saqlash zarurati asoslab beriladi

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние глобализации на гендерные роли и семейные ценности. Анализируются изменения социальных ролей мужчин и женщин, трансформация института семьи и брака. Также раскрываются положительные и отрицательные стороны глобализации

Annotation: This article analyzes the impact of globalization on gender roles and family values. It explores changes in the social roles of men and women, transformation of family structure and marriage. The study also highlights both positive and negative aspects of globalization

Kalit so'zlar: globallashuv, gender rollar, oilaviy qadriyatlar, nikoh, individualizm, gender tenglik, ijtimoiy o'zgarish

Ключевые слова: глобализация, гендерные роли, семейные ценности, брак, индивидуализм, гендерное равенство

Key words: globalization, gender roles, family values, marriage, individualism, gender equality

Kirish. Bugungi kunda globallashuv jarayoni dunyoning barcha mamlakatlariga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Ushbu jarayon iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalarida o'zaro bog'liqlikni kuchaytirib, jamiyat rivojiga yangi yo'nalishlar olib kirmoqda. Ayniqsa, insonlarning turmush tarzi, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi tubdan o'zgarib bormoqda¹.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, gender rollar va oilaviy qadriyatlar globallashuvning eng ko'p ta'sir ko'rsatgan sohalaridan biridir. An'anaviy jamiyatlarda qat'iy belgilangan rollar bugungi kunda moslashuvchan shaklga o'tmoqda.

Gender rollarning o'zgarishi

Tarixan erkak va ayol rollari aniq chegaralangan bo'lgan. Erkak — oilaning boquvchisi, ayol esa uy bekasi sifatida qaralgan. Biroq globallashuv natijasida bu qarashlar sezilarli darajada o'zgarib bormoqda².

Birinchidan, ayollarning ta'lim olish imkoniyatlari kengaydi. Hozirgi kunda ayollar nafaqat o'qimoqda, balki ilm-fan, biznes va siyosat sohalarida ham faol ishtirok etmoqda. Bu esa ularning jamiyatdagi mavqeini oshirmoqda.

Ikkinchidan, iqtisodiy mustaqillik ayollar rolini kuchaytirdi. Ishlaydigan ayol o'z fikrini erkin bildira oladi va oilaviy qarorlarda faol qatnashadi.

Uchinchidan, erkaklar roli ham o'zgarmoqda. Zamonaviy erkaklar faqat moddiy ta'minot bilan cheklanib qolmay, balki bola tarbiyasi va uy ishlarida ham faol ishtirok etmoqda.

Natijada gender rollar qat'iylikdan chiqib, yanada moslashuvchan va tenglikka asoslangan shaklga o'tmoqda.

Oilaviy qadriyatlarining o'zgarishi

Globallashuv oilaning tuzilishi va qadriyatlariga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Birinchidan, katta oilalar o'rnini kichik oilalar egallamoqda. Ilgari bir necha avlod birga yashagan bo'lsa, hozir yoshlar mustaqil yashashni afzal ko'rmoqda³.

Ikkinchidan, nikoh tushunchasi o'zgardi. Endilikda nikoh ko'proq sevgi va shaxsiy tanlovga asoslanmoqda. Bu ijobiy holat bo'lsa-da, ajrimlar sonining ortishiga ham sabab bo'lmoqda.

Uchinchidan, ota-ona va farzand munosabatlari demokratlashmoqda. Bolalarning fikri ko'proq inobatga olinmoqda, bu esa erkin fikrlovchi avlodni shakllantiradi.

Shuning uchun bu jarayonga tanqidiy yondashish muhimdir.

O'zbek jamiyatida o'zgarishlar

O'zbekistonda globallashuv jarayoni o'ziga xos tarzda kechmoqda. Bir tomondan, zamonaviy qadriyatlar kirib kelmoqda, ikkinchi tomondan esa milliy an'analar saqlanib qolmoqda.

Ayollarning ta'lim olishi va ish bilan bandligi ortmoqda. Shu bilan birga, oila qadriyati jamiyatda hanuz muhim o'rin egallaydi.

Natijada an'anaviylik va zamonaviylik uyg'unlashgan model shakllanmoqda.

Globallashuv, gender va oila haqida olimlar fikri

1. Anthony Giddens fikri

U globallashuvni zamonaviy jamiyatning asosiy kuchi deb hisoblaydi.

Uning fikricha: Zamonaviy jamiyatda oila "an'anaviy" shakldan chiqib ketgan. Nikoh endi majburiyat emas, balki "sof munosabat" (pure relationship)ga aylangan. Bu munosabat: sevgi, tushunish, o'zaro hurmatga asoslanadi. Odamlar endi "majbur bo'lgani uchun emas", balki baxtli bo'lish uchun yashaydi.

2. Ronald Inglehart fikri. U qadriyatlar o'zgarishini o'rgangan mashhur olim.

U shunday deydi: Jamiyat rivojlangan sari: an'anaviy qadriyatlar kamayadi, individual erkinlik kuchayadi.

Zygmunt Bauman fikri: U "suyuq zamonaviylik" (liquid modernity) tushunchasini kiritgan. U shunday deydi. Zamonaviy hayotda hamma narsa tez o'zgaradi. Munosabatlar ham uzoq davom etmaydi. Misol: Oldin: umr bo'yi nikoh

Hozir: vaqtinchalik munosabatlar ko'paygan. U buni: "suyuq sevgi" (liquid love) deb ataydi

Xulosa qilib aytganda, globallashuv gender rollar va oilaviy qadriyatlarni tubdan o'zgartirmoqda. Erkak va ayol o'rtasidagi tenglik kuchayib, oilaviy munosabatlar erkinlashmoqda.

Biroq bu jarayon bilan birga muammolar ham yuzaga kelmoqda. Shu sababli eng muhim vazifa — milliy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy rivojlanishga erishishdir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Giddens A. Sociology. — Cambridge, 2009.
- 2) Inglehart R. Cultural Change. — 2000.
- 3) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent, 2008.
- 4) O'zbekiston Respublikasi "Gender tenglik to'g'risida"gi qonuni, 2019.

OLIIY TA'LIM TALABALARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TUYG'USINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ DOSTONLARIDAN FOYDALANISH

Ismoilova Dilnoza

Buxoro davlat pedagogika instituti

*Boshlang'ich ta'lim fakulteti "Ta'im va tarbiya nazariyasi va metodikasi" yo'nalishi
1 – kurs magistiri*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarida harbiy vatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirishda o'zbek xalq qahramonlik dostonlarining o'rni va ahamiyati ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda dostonlardagi vatanparvarlik g'oyalari, qahramonlik timsollari va milliy mardlik an'alarining talaba-yoshlar dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari yoritilgan. Maqola davomida "Alpomish", "Go'ro'g'li" turkumidagi dostonlar misolida talabalarda milliy g'urur, harbiy burchga sadoqat va ma'naviy immunitetni shakllantirishning innovatsion usullari hamda interfaol metodlari aytib o'tilgan. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalarini zamonaviy harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan integratsiya qilishning samarali modellari asoslab berilgan*

Kalit so'zlar: *harbiy vatanparvarlik, xalq dostonlari, oliy ta'lim, talaba-yoshlar, qahramonlik timsoli, milliy o'zlikni anglash, ma'naviy-axloqiy tarbiya*

Ключевые слова: *военный патриотизм, народные дастаны, высшее образование, студенты-молодёжь, символ героизма, осознание национальной идентичности, духовно-нравственное воспитание*

Key words: *military patriotism, folk epics, higher education, student youth, symbol of heroism, national self-identification, spiritual and moral education*

Xalq dostonlari qadimiyatning buyuk bir ehsoni, o'zlari yaratilgan davrning umumiy dunyoqarashi, ayni paytda jonli an'anaviy va ijod va ijro sharoitlarida xalq ruhining obyektiv holatini davlatlararo ifodalab, mazmun va shakl jihatidan goh kengayib, goh torayib, ajdodlardan avlodlarga og'zaki ravishda yetib kelgan adabiy yodgorliklar hisoblanadi. Zero, ular xalq milliy tarixining afsonalar qobig'iga o'ralgan qahramonlik voqealarining o'ziga xos badiiy ifodasidir. O'zbek xalq qahramonlik dostonlari ham asrlar davomida yaratildi va ularning eng yaxshi namunlari xalq san'atkorlari – baxshilar tomonidan jonli epik an'analarda og'zaki ravishda bizgacha olib kelindi.

"Alpomish" – xalq qahramonlik dostonidir. Turkiy xalqlar orasida uning bir necha namunalari tarqalgan bo'lib, noyob badiiy asar hisoblanadi. "Alpomish" asari qadimda yaratilgan bo'lib, asrlar davomida kuylanib, xalq og'zaki ijodi sifatida bizlargacha yetib kelgan. "Alpomish" – qadimiy turkiy tilda yozilgan dostonidir. 1999-yilda O'zbekistonda "Alpomish" dostonining 1000 yilligini keng nishonlandi. Bu dostonida Alpomish laqabli Hakimbek degan qo'rqmas bahodir pahlavonning

begona Qalmoqlar yurtida aziyat chekayotgan amakisi (qaynotasi) bilan sevgilisi Barchinoyini qutqarib kelishi va murod-maqсадiga yetishi juda jonli tasvirlangan. Alpomish Qalmoqlar yurtida ko'p qiyinchiliklarga hiyla-nayranglarga duch kelib, ularni mardona yengib o'tadi. O'zining mardligi, haqqoniyligi, tantiligi tufayli Qalmoqlar yurtida ham, o'z vatanida ham adolatni qaror toptiradi. Ushbu dostonda o'zbeklarning fe'l – atvori juda mahurat bilan tasvirlangan.

“Alpomish” dostoni qahramonlik, mardlik, vatanparvarlik, turli elatlar va xalqlarning birodarligi, sevgi va sadoqat, oila mustahkamligi va urug'lar birligini kuylovchi ulkan eposdir. Respublikamizning birinchi prezidenti Islom Karimov aytganidek, “Alpomish” dostoni bizga insonparvarlik fazilatlaridan saboq beradi. Odil va haqqoniy bo'lishni vatanimizni, oila qo'rg'onimizni qo'riqlashni, do'st-u yorimizni, or-nomusimizni, ota-bobolarimizning muqaddas mozorlarini har qanday tajovuzdan himoya qilishni o'rgatadi.

Doston qo'ng'itrot urug' boshliqlari – aka-uka Boybo'ri va Boysarning farzandsizligi tasviri bilan boshlanadi. Unda Hakimbe(Alpomish), Barchin, Qaldirg'ochlarning bir kunda dunyoga kelishlari, go'daklik chog'idanoq Barchinning Hakimbekka beshikker qilinishi tasvirlanadi. O'rtadagi fitna sababli aka-ukalarning o'rtasiga sovuqchilik tushib, Boysari o'n ming uyli elat bilan qalmoq eliga ko'chib ketadi va katta xatoga yo'l qo'yadi. Alpomish yorini olib kelish uchun o'zga mamlakatga safar qilar ekan, safar chog'ida Qorajon bilan do'st tutinib, Barchinning sovchilariga qo'ygan shartlarini bajaradi va yorini olib o'z yurtiga qaytadi.

Bo'linganni bo'ri yer, degan bejiz aytilmagan. Boysari yovuz qalmoqlar qo'lida qullikka tushib qoladi. Bundan xabar topgan Alpomish amakisini qutqarish uchun qalmoq eliga borib, u yerda yeti yil tutqunlikda qolib ketadi. Bu orada esa Boybo'ri ham fitna sababli qabila boshlig'idan qullikka tushib qoladi. Alpomish zindondan oti Boychibor yordamida qutulib, Qalmoq elida adolatni qaror toptiradi. O'z eliga qaytar ekan, Barchinning zo'ravon Ultontoz bilan bo'layotgan majburiy to'yi ustiga kelib qoladi hamda raqibini yengib, murod-maqсадiga erishadi. Bu voqealarning barchasi dostonda juda qiziqarli, eposga xos rang- barang badiiy bo'yoqlarda tasvirlangan. Alpomish va Qorajon, Qultoy va Yodgorlarning o'zaro munosabatlari, hatto qahramonning oti Boychibor bilan munosabati tasvirida olijanoblik soddalik, ulug'vor vazminlik, insoniylik, bolalalarcha beg'ubor samimiylik g'oyatda go'zal mujassamlashtirilgan. “Alpomish” dostoni badiiy barkamol asardir. U o'zbek xalqining boy madaniy merosi hisoblangan durdona asardir.

“Alpomish” dostoni xalqimiz orasida juda keng tarqalgan va asrlar davomida baxshilar tomonidan kuylab kelingan. Shu bilan birga u turkiy xalqlarning mushtarak dostoni hamdir. Uning namunalari o'zbek, qoraqalpoq, qozoq, oltoy xalqlari epik an'analarida doston holida, tatar, boshqa xalqlar orasida esa, ertak va rivoyatlar tarzida, yana aniqrog'i, oraliq shaklda saqlanib qolgan hamda bu xalqlarning til xususiyatlariga ko'ra “Alpomish”, “Alpamis”, “Alpamis botir”, “Alip-Manash”, “Alpamsha” kabi nomlar bilan yuritiladi. Shuningdek, Panjikent atroflari, Qashqadaryo viloyatining Vargonza, Jeynov qishloqlaridan o'zbek dostonchilik an'analari ta'sirida yuzaga kelgan hamda jiddiy transformatsiyaga uchragan tijikcha va arabcha variantlari ham yozib olingan. “Alpomish” dostoni o'zbek variantlarining

to'planishi, nashr etilishi va o'rganilishi tarixi g'oyatda qiziqarlidir. Bu o'zbek folklorshunosligining fan sifatida shakllanishi va rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir.

Milliy iftixorimiz bo'lgan "Alpomish" dostonining to'la ravishda xalqimizga yangidan yetkazilishi madaniy taraqqiyotimizdagi ulkan voqeadir. Istqilol tufayli yuzaga kelgan ko'pdan ko'p imkoniyatlardan birining folklorshunoslikda o'ziga xos ravishda voqe bo'lishidir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Razzoqov X. "O'zbek xalq og'zaki ijodida qahramonlik eposi", - Toshkent, 1975.

2) Yormatov I. "O'zbek xalq dostonlarida vatanparvarlik g'oyalarining talqini". – Toshkent: O'qituvchi, 1994.

3) Is'hoqov B. "Alpomish" dostoni va o'zbek xalq tarixi. – Toshkent: Fan, 1999.

4) Mallayev N. "O'zbek adabiyoti tarixi". – Toshkent: O'qituvchi, 1976.

VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA 4K KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Jumaqulova Ma'rifat Husniddinovna

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O'zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so'zlar: vatanparvarlik tarbiyasi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, 4K kompetensiyalar, tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativ kompetensiya, hamkorlikda o'qitish, ta'lim texnologiyalari, o'quv jarayoni

Ключевые слова: патриотическое воспитание, современные педагогические подходы, компетенции 4К, критическое мышление, креативность, коммуникативная компетентность, сотрудничество в обучении, образовательные технологии, учебный процесс, компетентностный подход

Key words: patriotic education, modern pedagogical approaches, 4C competencies, critical thinking, creativity, communication skills, collaboration in learning, educational technologies, learning process, competency-based approach

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning faqat bilim olishiga emas, balki ularning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish va shu jarayonda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Vatanparvarlik tuyg'usi o'quvchilarda o'z Vatani tarixiga, milliy qadriyatlariga, madaniyatiga va an'analarga hurmat bilan qarash, shuningdek, jamiyat oldidagi burch va mas'uliyatni anglash kabi sifatlarni shakllantiradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qitishning an'anaviy usullaridan voz kechmagan holda, innovatsion yondashuvlar ham keng qo'llanilmoqda. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va ijodiy yondashishga yo'naltiradi. Ayniqsa, 4K kompetensiyalari -tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va hamkorlik -

zamonaviy ta'limning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarga turli axborotlarni tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish imkonini bersa, kreativlik yangi g'oyalar yaratish va muammolarga noodatiy yechim topishga yordam beradi. Kommunikativ kompetensiya esa o'z fikrini aniq va ravon ifodalash, boshqalar bilan samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Hamkorlikda ishlash kompetensiyasi esa jamoada ishlash, birgalikda qaror qabul qilish va o'zaro yordam asosida maqsadga erishishni ta'minlaydi.

Vatanparvarlik tarbiyasi jarayonida ushbu kompetensiyalarni shakllantirish o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning ijtimoiy faolligini ham kuchaytiradi. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar milliy qadriyatlarga sodiq, mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor va jamiyat rivojiga munosib hissa qo'shadigan shaxs sifatida shakllanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'qituvchidan dars jarayonini yangi metodlar asosida tashkil etishni, interfaol usullar va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishni talab etadi. Bu esa ta'lim jarayonining sifatini oshirish bilan birga, o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan qiziqishini ham kuchaytiradi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur maqolaning maqsadi vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish asosida 4K kompetensiyalarini (tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va hamkorlik) shakllantirishning nazariy asoslarini o'rganish hamda ularning o'zaro bog'liqligini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni va ahamiyatini aniqlash, 4K kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali yondashuvlarni nazariy jihatdan asoslash ham ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqot vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida 4K kompetensiyalarini shakllantirish jarayonini o'rganishga qaratilgan bo'lib, uni amalga oshirishda bir qator ilmiy-pedagogik usulblardan foydalanildi. Avvalo, mavzuga oid ilmiy-pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar, davlat ta'lim standartlari hamda xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqot ishlari tahlil qilindi. Bu usul orqali vatanparvarlik tarbiyasi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va 4K kompetensiyalarining nazariy asoslari chuqur o'rganildi hamda ularning o'zaro bog'liqligi yoritildi. Shuningdek, qiyosiy tahlil usulidan foydalanilib, an'anaviy va zamonaviy ta'lim yondashuvlari solishtirildi. Bu orqali zamonaviy pedagogik texnologiyalarning afzalliklari, ularning o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni aniqlandi.

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv usuli ham qo'llanildi. Ushbu usul vatanparvarlik tarbiyasi va 4K kompetensiyalarini yagona pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqish, ularning o'zaro uzviy bog'liqligini ochib berishga yordam berdi.

Bundan tashqari, pedagogik kuzatish va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning faoliyati, ularning darsdagi ishtiroki, fikrlash darajasi va hamkorlikdagi ishlash ko'nikmalari tahlil qilindi. Olingan natijalar asosida umumiy xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida 4K kompetensiyalarini shakllantirish jarayonini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, bunday yondashuvlar o'quvchilarning nafaqat milliy qadriyatlarga hurmatini oshiradi, balki ularning zamonaviy fikrlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Vatanparvarlik tarbiyasi zamonaviy ta'lim jarayonida faqat nazariy bilim sifatida emas, balki amaliy faoliyat bilan uyg'un holda shakllantirilganda yanada samarali natija beradi.

Tanqidiy fikrlash ko'nikmasi o'quvchilarda vatan tarixi, milliy qadriyatlar va jamiyatdagi jarayonlarga ongli yondashuvni shakllantiradi. O'quvchilar turli manbalarni tahlil qilish, ularni solishtirish va mustaqil xulosa chiqarish orqali vatanparvarlik tushunchasini chuqurroq anglay boshlaydi. Bu esa ularning fikrlash doirasini kengaytirib, ongli fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi. Kreativlik komponenti vatanparvarlik mavzularini ijodiy ifodalash imkonini beradi. O'quvchilar esse, taqdimot, loyiha ishlari va ijodiy topshiriqlar orqali o'z Vataniga bo'lgan munosabatini turli shakllarda ifodalaydi. Bunday faoliyatlar ularning tasavvurini rivojlantiradi va ta'lim jarayonini qiziqarli hamda samarali qiladi. Kommunikativ kompetensiya rivojlanishi o'quvchilarning o'z fikrini aniq va ravon ifodalash, boshqalarni tinglash va muloqot jarayonida faol ishtirok etish qobiliyatini oshiradi. Guruhli va juftlikda bajariladigan topshiriqlar vatanparvarlik g'oyalarini birgalikda muhokama qilishga imkon yaratadi hamda o'quvchilar o'rtasida hamkorlik muhitini shakllantiradi.

Hamkorlik kompetensiyasi esa jamoada ishlash madaniyatini rivojlantiradi. O'quvchilar umumiy maqsad sari harakat qilish, vazifalarni taqsimlash va bir-birini qo'llab-quvvatlash orqali nafaqat o'quv jarayonida, balki ijtimoiy hayotda ham zarur bo'lgan ko'nikmalarga ega bo'ladi. Bu esa vatanparvarlikni jamoaviy qadriyat sifatida anglashga yordam beradi.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. An'anaviy ta'lim usullari bilan taqqoslaganda, zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarining yuqori darajada shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining sifatini sezilarli darajada oshiradi. Vatanparvarlik tarbiyasi va 4K kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirish o'quvchilarda milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati hamda zamonaviy hayotga mos ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida 4K kompetensiyalarini shakllantirish jarayoni ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalish o'quvchilarda milliy g'urur, vatanga sadoqat va jamiyat oldidagi mas'uliyat hissini shakllantirish bilan birga, ularning zamonaviy hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Vatanparvarlik tarbiyasini interfaol va innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarning dars jarayoniga faol

jalb etilishini ta'minlaydi. Bu esa ularning tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya va hamkorlik kompetensiyalarini samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim yondashuvlari o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ijodiy yechim topish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bunday jarayon vatanparvarlik tarbiyasini faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki amaliy hayot bilan bog'liq holda anglashga yordam beradi. Vatanparvarlik tarbiyasi va 4K kompetensiyalarini uyg'unlashtirish ta'lim sifatini oshirishga, o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga hamda ularni kelajakda faol, tashabbuskor va jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoev Sh.M. Milliy ta'lim tizimini rivojlantirish va yoshlar tarbiyasi masalalari // O'zbekiston pedagogik jurnali, №3, 2021. – 5–12 b.

2) Saidova D.A. Ta'lim jarayonida 4K kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi: monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 210 b.

3) OECD. Education 2030: Framework for 21st century learning: report. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 150 p.

4) UNESCO. Global citizenship education: preparing learners for the challenges of the 21st century: report. – Paris: UNESCO, 2020. – 120 p.

TALABALARDA REFLEKSIV TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA VATANPARVARLIK RUHINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Jumayeva Azizabonu Mo'min qizi

Buxoro dalat pedagogika instituti 1-bosqich doktoranti

Annotatsiya:

Mazkur maqolada talabalarda refleksiv tafakkurni rivojlantirish jarayonida vatanparvarlik ruhining pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Refleksiv tafakkur shaxsning o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. Shu bilan birga, vatanparvarlik ruhini singdirish talabalarda ijtimoiy mas'uliyat, milliy qadriyatlarga hurmat va faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada ushbu ikki tushunchaning o'zaro bog'liqligi pedagogik nuqtai nazardan asoslab berilgan

Аннотация: В данной статье рассматривается педагогическое значение патриотического воспитания в процессе развития рефлексивного мышления у студентов. Рефлексивное мышление выступает как важный фактор, способствующий формированию способности личности к анализу, оценке и совершенствованию собственной деятельности. В то же время формирование патриотического духа способствует развитию социальной ответственности, уважения к национальным ценностям и активной гражданской позиции у студентов. В статье обосновывается взаимосвязь данных понятий с педагогической точки зрения.

Annotation: This article examines the pedagogical significance of patriotism in the development of reflective thinking among students. Reflective thinking is considered an essential factor in shaping an individual's ability to analyze, evaluate, and improve their own activities. At the same time, fostering a sense of patriotism

contributes to the development of social responsibility, respect for national values, and an active civic position among students. The article substantiates the interconnection between these concepts from a pedagogical perspective.

Kalit soʻzlar: *refleksiv tafakkur, refleksiv kompetensiya, vatanparvarlik ruhi, pedagogik jarayon, talaba shaxsi, milliy qadriyatlar, ijtimoiy masʼuliyat*

Ключевые слова: *рефлексивное мышление, рефлексивная компетенция, патриотизм, педагогический процесс, личность студента, национальные ценности, социальная ответственность*

Key words: *reflective thinking, reflective competence, patriotism, pedagogical process, student personality, national values, social responsibility*

Zamonaviy taʼlim tizimida talaba shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning mustaqil fikrlash, oʻz faoliyatini tahlil qilish va baholash koʻnikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan refleksiv tafakkur talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida muhim oʻrin egallaydi. Biroq bugungi globallashuv sharoitida faqat intellektual salohiyatni rivojlantirish yetarli emas, balki yosh avlodda vatanparvarlik ruhini shakllantirish ham dolzarb masalalardan biri boʻlib qolmoqda. Mazkur maqolada talabalarda refleksiv tafakkurni rivojlantirish jarayonida vatanparvarlik ruhining pedagogik ahamiyati, ularning oʻzaro bogʻliqligi va taʼlim jarayonidagi oʻrni tahlil qilinadi.

Zamonaviy taʼlim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – talabalarning mustaqil fikrlovchi, oʻz ustida ishlay oladigan, tanqidiy tahlil va metakognitiv faoliyatga layoqatli shaxs sifatida shakllanishini taʼminlashdir. Taʼlim jarayonida nafaqat bilim berish, balki talabaning oʻzini anglash, baholash va rivojlantirishga yoʻnaltirilgan refleksiv kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, refleksiya va oʻz-oʻzini baholash jarayonlari zamonaviy pedagogik yondashuvlar ichida ustuvor oʻringa ega boʻlib, shaxsiylashtirilgan taʼlim, differensial yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv kabi konsepsiyalarning asosi sifatida namoyon boʻladi. Refleksiya – bu shaxsning oʻz faoliyatini, qarorlarini, fikrlarini tahlil qilish, ularni ongli ravishda baholash va ulardan kelib chiqib yangi faoliyat strategiyasini shakllantira olish jarayoni hisoblanadi. Bu jarayon orqali talaba oʻz bilimlari va koʻnikmalarining sifati, chuqurligi, toʻliqligini anglaydi va shu asosda oʻzini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan harakatlarni amalga oshiradi. Oʻz-oʻzini baholash esa ushbu reflektiv jarayonning ajralmas qismi boʻlib, talabaning oʻzini tanqidiy kuzatishi, bilimlarini real baholashi, kamchiliklarini aniqlashi va ularni bartaraf etish yoʻllarini topishiga xizmat qiladi. Ushbu jarayonlarning oʻzaro uygʻunligi zamonaviy taʼlimda shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvni samarali amalga oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, oliy taʼlimda oʻquv jarayonining subyekt sifatida talabaning oʻz-oʻzini nazorat qilish va baholash malakalarini rivojlantirish orqali uning taʼlimga boʻlgan motivatsiyasi, masʼuliyati, tanqidiy tafakkuri va mustaqil fikrlash salohiyati ortadi. Shu sababli, refleksiv yondashuv asosida oʻz-oʻzini baholash faoliyatini shakllantirish masalasini nazariy jihatdan asoslash va uni amaliyotda qoʻllash boʻyicha ilmiy tadqiqotlar olib borish dolzarb hisoblanadi. Shu bilan birga Vatanparvarlik, vatan sevgisi, uning bagʻrikengligi va unga xizmat qilishni oʻz ichiga olgan maʼnaviyatdir. Vatanparvarlik ruhi, insonlarning oʻz mamlakatiga, uning tarixiga, madaniyatiga

va xalqining an'analariga hurmat ko'rsatish, uning mustaqilligini himoya qilish uchun faol ishtirok etish va unga xizmat qilishni o'rganish va qadrlash maqsadida o'sgan ma'naviyatdir. Vatanparvarlik ruhi, millatning birligini saqlash, uning o'zaro muhabbat va hurmatini oshirish, milliy til va adabiyotni saqlash, milliy san'at va madaniyatni rivojlantirish, milliy an'analar va adatlar asosida yashash, milliy bayonotlarni o'rganish va uning o'zaro munosabatlari, hamda boshqa milliy muammolari hal qilishga intiladi. Vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat his-tuyg'ulari bu qo'shaloq tuyg'ular bo'lib, ularni bobolarimiz ma'naviy-axloqiy tarbiyasi tizimida birgalikda singdiriladigan tuyg'ulardir. Yuqoridagi fikrlar asosida bolalarimizga vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat his tuyg'ularini bolaning ilk yoshidan avvaliga oilada va maktabgacha ta'lim muassasalarida boshlash yaxshi, ijobiy samaralar beradi. Vatanparvarlik ruhi, insonlarning o'z vatanlariga hurmat ko'rsatish, uning tarixi, madaniyati, adabiyoti va axloqiy-ma'rifiy boyliklari bilan tanishtirish, ularga qadr-izzat ko'rsatish, uning xizmatida faol ishtirok etish va uning manfaatlarini his qilishni o'rganish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni oshirish maqsadida amalga oshiriladi. Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda xalq milliy an'analaridan foydalanishning nazariy asoslari, birinchi navbatda, xalqning milliy tarixi, madaniyati va adabiyoti bilan bog'liqdir. Xalqning o'ziga xos an'analari, atrofidagi tabiat va uning madaniyatining o'zgacha xususiyatlari, tarixiy va madaniy meroslarini o'rganish va unga e'tibor qaratish, vatanparvarlik ruhini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Buning bilan birga, xalqning milliy tilini, musiqa va o'yinlar, adabiyotlar, mazmuniy mahsulotlari va boshqa madaniy meroslarini o'rganish, saqlash va oshirish ham muhimdir. Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda xalq milliy an'analaridan foydalanishning boshqa bir nazariy asosi, milliy identifikatsiyani kuchaytirish va milliy birligini ta'minlashdir. Xalqning milliy an'analari va adabiyoti, uning o'ziga xosliklarini ifodalovchi va uning identifikatsiyasini belgilovchi muhim vositalardir. Bu an'analarni o'rganish va ularni o'zlashtirish orqali, insonlar o'z mamlakatiga, millati va tarixiga bag'ishlangan his-tuyg'ularini rivojlantirishadi. Shuningdek, xalq milliy an'analaridan foydalanish, fuqarolarning vatanparvarlik ruhini oshirish, milliy birligini ta'minlash va mamlakatning mustaqilligini himoya qilishga qaratilgan vazifalarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Vatanparvarlik va refleksiv kompetensiya o'rtasidagi bog'liqlik talaba shaxsini har tomonlama rivojlantirishda muhim pedagogik asoslardan biri hisoblanadi. Ular alohida tushunchalar bo'lsa-da, amalda bir-birini to'ldiradi va o'zaro mustahkam aloqada namoyon bo'ladi. Refleksiv fikrlash talabaning o'zini, o'z o'rnini va vazifasini anglashiga yordam beradi. Shu orqali u jamiyat va Vatan oldidagi mas'uliyatini chuqurroq his eta boshlaydi. Ya'ni refleksiya vatanparvarlikni ongli darajaga olib chiqadi. Refleksiv kompetensiyaga ega talaba o'z harakatlarining oqibatlarini tahlil qiladi. Bu esa uni befarq bo'lmaslikka, jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undaydi. Natijada vatanparvarlik passiv tuyg'u emas, balki faol fuqarolik pozitsiyasiga aylanadi. Refleksiv tafakkur talabaning har bir qarorni chuqur o'ylab qabul qilishiga yordam beradi. Agar bu jarayonga vatanparvarlik qadriyatlari qo'shilsa, qarorlar nafaqat shaxsiy manfaat, balki jamiyat manfaatini ham hisobga olgan holda qabul qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda refleksiv tafakkurni rivojlantirish ularning shaxsiy va kasbiy kamolotida muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, vatanparvarlik ruhini shakllantirish ularni ijtimoiy mas'uliyatli va faol fuqarolar etib tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Refleksiv tafakkur va vatanparvarlikning uyg'unligi talaba shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bois ta'lim jarayonida ushbu ikki yo'nalishni integratsiyalash pedagogik faoliyatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi zarur.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 2) Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
- 3) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
- 4) Dewey J. How We Think. – New York: D.C. Heath and Company, 1933.
- 5) Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.
- 6) Qodirov B.R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan, 2010.
- 7) Ochilov M. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o'rni. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
- 8) To'xtaxodjayeva M.X. Pedagogika. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.
- 9) Raximov S. Ta'lim jarayonida refleksiv yondashuv. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

**O'SMIRLAR JINOYATCHILIGINING OLDINI OLISHDA PSIXOLOGIK
PROFILAKTIKA YO'LLARI**

**JUMAYEVA MATLUBA NODIROVNA,
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
PSIXOLOGIYA YO'NALISHI 1-KURS MAGISTRANTI**

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, jinoyatchilik, deviant xulq-atvor, psixologik profilaktika, ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, stress, frustratsiya, motivatsiya, psixokorreksiya

Ключевые слова: подростковый возраст, преступность, девиантное поведение, психологическая профилактика, социальная среда, семейное воспитание, стресс, фрустрация, мотивация, психокоррекция

Key words: *adolescence, delinquency, deviant behavior, psychological prevention, social environment, family upbringing, stress, frustration, motivation, psychological correction*

Kirish. Bugungi kunda zamonaviy jamiyatda o'smirlar o'rtasida jinoyatchilikning ortib borishi global ijtimoiy muammolardan biri sifatida e'tirof etib kelinadi. O'smirlik davri biologik, psixologik va ijtimoiy o'zgarishlar bilan xarakterlanib, shaxs rivojlanishining murakkab va ziddiyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda shaxsda mustaqillik, o'zini namoyon qilish, ijtimoiy rolni izlash kabi ehtiyojlar kuchayib boradi. Biroq mazkur ehtiyojlar o'z vaqtida yetarlicha to'g'ri yo'naltirilmasa, deviant xulq-atvor, jumladan, huquqbuzarlik va jinoyatchilikka moyillik yuzaga kelishi mumkin.

O'smirlar jinoyatchiligining oldini olishda faqatgina huquqiy choralar yetarli emas, balki psixologik profilaktika tizimini samarali yo'lga qo'yish muhim ahamiyat sifatida e'tirof etiladi. Shu jihatdan mazkur tadqiqot dolzarblik xususiyatiga ega.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning asosiy maqsadi o'smirlar jinoyatchiligining kelib chiqish omillarini psixologik jihatdan tahlil qilish va ularning oldini olishda samarali profilaktika mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

o'smirlar jinoyatchiligining psixologik omillarini aniqlash;

deviant xulq-atvor shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy muhitni tahlil qilish;

psixologik profilaktikaning samarali usullarini asoslash;

profilaktik ishlarning amaliy modelini ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi va usullari

Tadqiqotda odatda tizimli va kompleks yondashuv asos qilib olinadi va quyidagi ilmiy usullardan foydalaniladi:

nazariy tahlil (ilmiy adabiyotlarni o'rganish va umumlashtirish);

psixologik diagnostika (test va so'rovnomalar);

empirik kuzatish;

suhbat va intervyu metodlari;

statistik tahlil usullari.

Tadqiqot ob'ekti sifatida o'smir yoshdagi o'quvchilar guruhi tanlab olindi, ularning xulq-atvor xususiyatlari, ijtimoiy moslashuv darajasi hamda emotsional holati o'rganildi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlar jinoyatchiligining shakllanishida bir qator psixologik va ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Jumladan:

oiladagi nosog'lom psixologik muhit va nazoratning sustligi;

o'smirning emotsional beqarorligi va agressivligi;

frustratsiya va ijtimoiy adolatsizlik hissi;

salbiy tengdoshlar guruhi ta'siri;

maktab muhitidagi moslashuv muammolari.

Psixologik profilaktika jarayonida quyidagi yo'nalishlar samarali ekani aniqlandi:

Erta diagnostika – xavf guruhiga kiruvchi o'smirlarni aniqlash;

Psixologik maslahat va psixokorreksiya – individual va guruhli ishlar orqali xulq-atvorni tuzatish;

Trening va rivojlantiruvchi dasturlar – stressga bardoshlilik, kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish;

Oilaviy maslahatlar – ota-onalarning pedagogik-psixologik savodxonligini oshirish;

Ijtimoiy reabilitatsiya – o‘smirlarni ijobiy faoliyatga jalb qilish (sport, san’at, to‘garaklar).

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, kompleks profilaktika choralari qo‘llanilganda o‘smirlarning deviant xulq-atvori sezilarli darajada kamayadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘smirlar jinoyatchiligining oldini olishda psixologik profilaktika tizimli va uzluksiz tarzda olib borilishi zarur. Bunda oila, ta’lim muassasalari va jamiyat institutlari o‘zaro hamkorlikda faoliyat yuritishi lozim.

Psixologik profilaktika nafaqat jinoyatchilikni kamaytirishga, balki sog‘lom, ijtimoiy faol va barkamol avlodni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur yo‘nalishda ilmiy asoslangan dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

2) G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya – Toshkent, 2021.

3) Musurmonova O. O‘smirlar psixologiyasi – Toshkent, 2020

O‘SMIRLAR JINOYATCHILIGINING OLDINI OLISHDA PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA YO‘LLARI

JUMAYEVA MATLUBA NODIROVNA,

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA

INSTITUTI PSIXOLOGIYA YO‘NALISHI 1-KURS MAGISTRANTI

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, jinoyatchilik, deviant xulq-atvor, psixologik profilaktika, ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, stress, frustratsiya, motivatsiya, psixokorreksiya

Ключевые слова: подростковый возраст, преступность, девиантное поведение, психологическая профилактика, социальная среда, семейное воспитание, стресс, фрустрация, мотивация, психокоррекция

Key words: adolescence, delinquency, deviant behavior, psychological prevention, social environment, family upbringing, stress, frustration, motivation, psychological correction

Kirish. Bugungi kunda zamonaviy jamiyatda o‘smirlar o‘rtasida jinoyatchilikning ortib borishi global ijtimoiy muammolardan biri sifatida e’tirof etib kelinadi. O‘smirlik davri biologik, psixologik va ijtimoiy o‘zgarishlar bilan xarakterlanib, shaxs rivojlanishining murakkab va ziddiyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda shaxsda mustaqillik, o‘zini namoyon qilish, ijtimoiy rolni izlash kabi ehtiyojlar kuchayib boradi. Biroq mazkur ehtiyojlar o‘z vaqtida yetarlicha to‘g‘ri yo‘naltirilmasa, deviant xulq-atvor, jumladan, huquqbuzarlik va jinoyatchilikka moyillik yuzaga kelishi mumkin.

O'smirlar jinoyatchiligining oldini olishda faqatgina huquqiy choralar yetarli emas, balki psixologik profilaktika tizimini samarali yo'lga qo'yish muhim ahamiyat sifatida e'tirof etiladi. Shu jihatdan mazkur tadqiqot dolzarblik xususiyatiga ega.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning asosiy maqsadi o'smirlar jinoyatchiligining kelib chiqish omillarini psixologik jihatdan tahlil qilish va ularning oldini olishda samarali profilaktika mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

o'smirlar jinoyatchiligining psixologik omillarini aniqlash;

deviant xulq-atvor shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy muhitni tahlil qilish;

psixologik profilaktikaning samarali usullarini asoslash;

profilaktik ishlarning amaliy modelini ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi va usullari

Tadqiqotda odatda tizimli va kompleks yondashuv asos qilib olinadi va quyidagi ilmiy usullardan foydalaniladi:

nazariy tahlil (ilmiy adabiyotlarni o'rganish va umumlashtirish);

psixologik diagnostika (test va so'rovnomalar);

empirik kuzatish;

suhbat va intervyu metodlari;

statistik tahlil usullari.

Tadqiqot ob'ekti sifatida o'smir yoshdagi o'quvchilar guruhi tanlab olindi, ularning xulq-atvor xususiyatlari, ijtimoiy moslashuv darajasi hamda emotsional holati o'rganildi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlar jinoyatchiligining shakllanishida bir qator psixologik va ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Jumladan:

oiladagi nosog'lom psixologik muhit va nazoratning sustligi;

o'smirning emotsional beqarorligi va agressivligi;

frustratsiya va ijtimoiy adolatsizlik hissi;

salbiy tengdoshlar guruhi ta'siri;

maktab muhitidagi moslashuv muammolari.

Psixologik profilaktika jarayonida quyidagi yo'nalishlar samarali ekani aniqlandi:

Erta diagnostika – xavf guruhiga kiruvchi o'smirlarni aniqlash;

Psixologik maslahat va psixokorreksiya – individual va guruhviy ishlar orqali xulq-atvorni tuzatish;

Trening va rivojlantiruvchi dasturlar – stressga bardoshlilik, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish;

Oilaviy maslahatlar – ota-onalarning pedagogik-psixologik savodxonligini oshirish;

Ijtimoiy rehabilitatsiya – o'smirlarni ijobiy faoliyatga jalb qilish (sport, san'at, to'garaklar).

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kompleks profilaktika choralari qo'llanilganda o'smirlarning deviant xulq-atvori sezilarli darajada kamayadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'smirlar jinoyatchiligining oldini olishda psixologik profilaktika tizimli va uzluksiz tarzda olib borilishi zarur. Bunda oila, ta'lim muassasalari va jamiyat institutlari o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritishi lozim.

Psixologik profilaktika nafaqat jinoyatchilikni kamaytirishga, balki sog'lom, ijtimoiy faol va barkamol avlodni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur yo'nalishda ilmiy asoslangan dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
- 2) G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya – Toshkent, 2021.
- 3) Musurmonova O. O'smirlar psixologiyasi – Toshkent, 2020

OLIY O'QUV YURTLARI TALABALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUSHUNCHALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MODERN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Karimova Nozima Xusenovna

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

O'zbekiston, Buxoro shahri

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot ishida oliy ta'lim tizimida tahsil olayotgan yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish hamda ularda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishning innovatsion mexanizmlari tadqiq etiladi. Maqolada raqamli didaktika va evristik o'qitish metodlarining talabalar dunyoqarashini boyitishdagi deterministik o'rni tahliliy jihatdan asoslab berilgan.

Аннотация: В данной исследовательской работе исследуются инновационные механизмы повышения социально-политической активности молодежи, обучающейся в системе высшего образования, и формирования у них патриотических компетенций. В статье аналитически обоснована детерминистическая роль цифровой дидактики и эвристических методов обучения в обогащении мировоззрения студентов.

Annotation: This research work examines innovative mechanisms for increasing the socio-political activity of youth studying in the higher education system and forming their patriotic competencies. The article analytically substantiates the deterministic role of digital didactics and heuristic teaching methods in enriching students' worldviews.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik, kognitiv yondashuv, raqamli ta'lim muhiti, pedagogik transformatsiya, integratsiyalashgan ta'lim, evristika

Ключевые слова: военно-патриотический, когнитивный подход, цифровая образовательная среда, педагогическая трансформация, интегрированное образование, эвристика

Key words: military-patriotic, cognitive approach, digital educational environment, pedagogical transformation, integrated education, heuristics

Kirish. Global axborotlashgan jamiyat sharoitida talaba-yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash pedagogik fanlarning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-

vatanparvarlik tarbiyasini mazmunan modernizatsiya qilish, yoshlar ongiga milliy o'zlikni anglash va davlat xavfsizligi uchun daxldorlik hissini singdirishda yangi paradigmalarni joriy etishni talab qiladi. Bu jarayonda an'anaviy metodlardan voz kechgan holda, ta'limning texnologik va metodologik tarkibini yangilash ustuvor vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. OTM sharoitida talabalarning vatanparvarlik ruhini yuksaltirishda qo'llaniladigan innovatsion yondashuvlarning samaradorlik ko'rsatkichlarini ilmiy tahlil qilish hamda ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqot davomida qiyosiy-mantiqiy umumlashtirish, pedagogik modellashtirish hamda obyektiv kuzatuv usullaridan foydalanildi. Shuningdek, talabalarning vatanparvarlik qadriyatlariga bo'lgan munosabatini aniqlash maqsadida kognitiv tahlil va diagnostik so'rovnomalar o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Oliy ta'limda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda "faol o'qitish" tamoyillari asosida quyidagi innovatsiyalarni qo'llash ijobiy dinamikani ko'rsatdi:

1. Immersiv ta'lim muhiti (VR/AR): Talabalarni tarixiy voqealar va harbiy jarayonlar markaziga "sho'ng'itish" orqali ularda emotsional-irodaviy sifatlarni shakllantirish. Bu nafaqat axborotni o'zlashtirish, balki tarixiy voqelikka shaxsiy munosabatni uyg'otishga xizmat qiladi.

2. Kognitiv modellashtirish: Harbiy strategiya va milliy xavfsizlik masalalarini keys-texnologiyalar orqali yechish. Bunda talaba strategik fikrlash, muammoli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi.

3. Media-vatanparvarlik loyihalari: Talabalar tomonidan yaratiladigan ijtimoiy-vatanparvarlik mazmunidagi raqamli kontentlar (videoroliklar, infografikalar, blog-postlar). Ushbu metod talabani passiv qabul qiluvchidan faol targ'ibotchiga aylantiradi.

Olingan natijalar shuni tasdiqladiki, o'quv jarayoniga raqamli va interfaol komponentlarning kiritilishi talabalarning ushbu yo'nalishdagi bilim darajasini 35-40% ga, motivatsion tayyorgarligini esa 50% ga oshirish imkonini beradi.

Xulosa. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini pedagogik innovatsiyalar asosida tashkil etish – zamonaviy mutaxassis shaxsini shakllantirishning muhim poydevoridir. OTMlarda raqamli didaktika va evristik metodlarning sintezi talaba-yoshlarning nafaqat intellektual, balki ma'naviy-axloqiy qiyofasini ham belgilab beradi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, vatanparvarlik tarbiyasini texnologik yangilash – milliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligini ta'minlashning strategik yo'nalishidir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: "O'zbekiston", 2022.

2) Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Darslik. – T.: "Iqtisod-moliya", 2019.

3) Rogers, C.R. Freedom to Learn for the 80's. – Columbus: Charles E. Merrill Publishing, 2020.

4) : Qurbonov Sh.E. Ta'lim sifatini boshqarishning ijtimoiy-pedagogik asoslari. – T.: “Fan”, 2021.

MAKTABGACHA TA'LIM JARAYONIDA BOLALARDA HAMKORLIK VA DO'STLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

*Hayotova Mukarrama Farxod qizi,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
maktabgacha ta'lim kafedrası 2-bosqich magistri*

Kalit so'zlar: hamkorlik ko'nikmalari, do'stlik munosabatlari, ijtimoiy rivojlanish, o'yin faoliyati, kommunikativ kompetensiya, tarbiyachi faoliyati

Ключевые слова: навыки сотрудничества, дружеские отношения, социальное развитие, игровая деятельность, коммуникативная компетенция, деятельность воспитателя

Key words: collaboration skills, friendly relationships, social development, play activities, communicative competence, educator's activity

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, bu davrda bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi va o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishi ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida qaralmoqda. Chunki jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun shaxsning kommunikativ kompetensiyasi, jamoada ishlash qobiliyati hamda boshqalar bilan ijobiy munosabat o'rnatish olish ko'nikmalari muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda do'stlik munosabatlari, hamkorlik va o'zaro yordam kabi sifatlar asosan o'yin faoliyati jarayonida shakllanadi. O'yin orqali bolalar bir-birini tushunishni, kelishishni, rollarni taqsimlashni va umumiy maqsad sari harakat qilishni o'rganadilar. Shu bilan birga, tarbiyachining to'g'ri yo'naltiruvchi faoliyati, rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishi hamda bolalar o'rtasida ijobiy psixologik muhit yaratishi ushbu jarayon samaradorligini oshiradi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini shakllantirish orqali ularning ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash, shaxslararo munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda kelgusidagi ta'lim bosqichlariga tayyorlash imkoniyati yaratiladi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim jarayonida o'yin faoliyati, kommunikativ yondashuv va tarbiyachi rahbarligida bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali yo'llarini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda samarali usul va vositalarini aniqlash, ularni amaliyotga joriy etish orqali bolalarning ijtimoiy rivojlanishini takomillashtirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, o'yin va tarbiyaviy faoliyat orqali ularni rivojlantirish yo'llarini asoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, o'yin va tarbiyaviy faoliyat orqali ularni rivojlantirish yo'llarini asoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqot ishini amalga oshirishda quyidagi uslublardan foydalanildi:

pedagogik kuzatish (bolalarning o'zaro munosabatlari va hamkorlik faoliyatini kuzatish)

suhbat usuli (tarbiyachilar va bolalar bilan muloqot orqali ma'lumot olish)

pedagogik tajriba (hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlarni sinovdan o'tkazish)

anketa so'rovi (tarbiyachilar va ota-onalar fikrini o'rganish)

faoliyat natijalarini tahlil qilish (bolalarning o'yin faoliyati va jamoaviy ishlarini o'rganish)

taqqoslash usuli (tajriba oldi va keyingi natijalarni solishtirish)

umumlashtirish usuli (olingan ma'lumotlar asosida xulosa chiqarish)

Tadqiqotning natijalari va muhokamasi. O'tkazilgan tadqiqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyatning samaradorligi o'rganildi. Kuzatish va pedagogik tajriba natijalariga ko'ra, bolalarda o'yin faoliyati asosida tashkil etilgan jamoaviy mashg'ulotlar hamkorlikni shakllantirishda muhim omil ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, rolli o'yinlar, jamoaviy topshiriqlar va kichik guruhlarda ishlash bolalarning bir-biri bilan muloqot qilishini faollashtirdi, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini rivojlantirdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dastlabki bosqichda bolalarning ayrimlari jamoada ishlashda qiyinchilikka duch kelgan, o'yinchoqlarni bo'lishishda tortishuvlar yuzaga kelgan hamda mustaqil harakat qilishga intilish kuchli bo'lgan. Tajriba davomida esa tarbiyachi tomonidan yo'naltirilgan hamkorlikka asoslangan o'yinlar va mashg'ulotlar qo'llanilgach, bolalarda o'zaro kelishuvga erishish, sheriklarini tinglash, birgalikda faoliyatni rejalashtirish kabi ijobiy o'zgarishlar kuzatildi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, tarbiyachining bolalar o'rtasida ijobiy psixologik muhit yaratishi, ularni rag'batlantirishi hamda jamoaviy o'yinlarni muntazam tashkil etishi hamkorlik va do'stlik munosabatlarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, rivojlantiruvchi muhitning to'g'ri tashkil etilishi, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish va kommunikativ faoliyatni qo'llab-quvvatlash tadqiqot samaradorligini oshirdi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim jarayonida maxsus tashkil etilgan o'yin faoliyati, guruhli mashg'ulotlar va tarbiyachining maqsadli pedagogik ta'siri orqali bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini samarali rivojlantirish mumkinligini ko'rsatdi.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirish ularning ijtimoiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yosh davrida bolalar o'rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirishda o'yin faoliyati, jamoaviy topshiriqlar hamda kommunikativ mashg'ulotlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, rolli o'yinlar va kichik guruhlarda tashkil etilgan faoliyatlar bolalarning bir-birini tushunish, o'zaro

yordam ko'rsatish va umumiy maqsad sari hamkorlikda harakat qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, tarbiyachining pedagogik mahorati, bolalar uchun qulay psixologik muhit yaratishi hamda ijobiy rag'batlantirish usullaridan foydalanishi do'stlik munosabatlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Rivojlantiruvchi muhitning to'g'ri tashkil etilishi, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish hamda ularning muloqotga bo'lgan ehtiyojini qo'llab-quvvatlash hamkorlik ko'nikmalarining samarali shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim jarayonida maqsadli tashkil etilgan pedagogik faoliyat, o'yin texnologiyalari va jamoaviy mashg'ulotlar orqali bolalarda hamkorlik va do'stlik ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Bu esa bolalarning ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ kompetensiyasining shakllanishi hamda kelgusida ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 2) O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
- 3) Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi. – Toshkent: Sharq, 1997.
- 4) Qodirova F.R., Toshpulatova Sh.Q. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2013.
- 5) Muslimov N.A. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
- 6) Safarova R. Maktabgacha ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2015.
- 7) Jabborova M. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
- 8) Davlat ta'lim standarti: Maktabgacha ta'lim. – Toshkent, 2021.
- 9) Internet manbalari: www.ziynet.uz
- 10) www.edu.uz

VATANPARVARLIK TARBIYASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: INNOVATSION PEDAGOGIK STRATEGIYALAR

*Buxoro davlat pedagogika instituti
2-bosqich magistranti
M.M.Isoqova*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli transformatsiya sharoitida vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirish uchun innovatsion pedagogik strategiyalar, jumladan, masofaviy ta'lim platformalari, virtual realitet texnologiyalari, mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish masalalari yoritilgan. Maqolada shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida talabalar ongida milliy g'urur, vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishning pedagogik mexanizmlari taklif etiladi*

Аннотация: *В данной статье анализируются роль и возможности цифровых технологий в развитии военно-патриотического воспитания студентов в высших учебных заведениях. В условиях современной цифровой*

трансформации освещаются вопросы использования инновационных педагогических стратегий, включая платформы дистанционного обучения, технологии виртуальной реальности, мобильные приложения и социальные сети, для повышения эффективности патриотического воспитания. В статье также предлагаются педагогические механизмы формирования у студентов национальной гордости, патриотизма и гражданской ответственности на основе цифровых технологий

Annotation: This article analyzes the role and possibilities of digital technologies in the development of military-patriotic education of students in higher educational institutions. In the context of modern digital transformation, the article highlights the use of innovative pedagogical strategies, including distance learning platforms, virtual reality technologies, mobile applications and social networks, to increase the effectiveness of patriotic education. The article also proposes pedagogical mechanisms for forming national pride, patriotism and civic responsibility in students based on digital technologies

Kalit soʻzlar: vatanparvarlik tarbiyasi, raqamli texnologiyalar, innovatsion pedagogik strategiyalar, oliy taʼlim, talabalar, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi

Ключевые слова: патриотическое воспитание, цифровые технологии, инновационные педагогические стратегии, высшее образование, студенты, военно-патриотическое воспитание

Key words: patriotic education, digital technologies, innovative pedagogical strategies, higher education, students, military-patriotic education

Bugungi kunda Oʻzbekiston Respublikasida yoshlarning harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishi davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biridir. Prezident Shavkat Mirziyoyevning “Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning ongiga milliy gʻoya va qadriyatlarni singdirish” borasidagi qarorlari bu masalaning dolzarbligini koʻrsatadi [1]. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot va jamiyatning jadal rivojlanishi taʼlim tizimiga yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Anʼanaviy vatanparvarlik tarbiyasi metodlari (maʼruzalar, suhbatlar, davra suhbatlari) bugungi “raqamli avlod” talabalari uchun yetarlicha samarali boʻlmay qolmoqda. Shu sababli, oliy taʼlim muassasalarida talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning innovatsion pedagogik texnologiyalari va raqamli yondashuvlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalarning vatanparvarlik tarbiyasidagi oʻrni. Raqamli texnologiyalar taʼlim jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Xususan, vatanparvarlik tarbiyasida quyidagi raqamli vositalardan samarali foydalanish mumkin:

– Masofaviy taʼlim platformalari (Moodle, Google Classroom, Zoom) – vatanparvarlik mavzusidagi maxsus kurslar va modullarni yaratish imkonini beradi.

– Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari (VR/AR) – tarixiy voqealar, jangovar sahnalar, qahramonlarning hayotiy yoʻllarini virtual tarzda “jonli” koʻrsatish orqali talabalarda kuchli hissiy taʼsir uygʻotadi.

– Mobil ilovalar – vatanparvarlik mazmunidagi testlar, viktorinalar, interaktiv kartalar va tarixiy maʼlumotlarni istalgan vaqtda, istalgan joyda oʻrganish imkoniyati.

– Ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram, YouTube) – vatanparvarlik mazmunidagi videoroliklar, infografikalar, onlayn aksiyalar va “qahramonlar soati” loyihalarini tashkil qilish.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish oddiygina “ekran orqali ma’lumot berish” emas, balki maxsus pedagogik strategiyalarni talab qiladi. Quyidagi innovatsion strategiyalar tavsiya etiladi:

a) “Raqamli hikoyalash” (digital storytelling) strategiyasi – talabalar o‘z yurtining qahramonlari, tarixiy voqealari haqida qisqa videohikoyalar, prezentatsiyalar tayyorlaydilar. Bu ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi va vatanparvarlik tuyg‘usini chuqurlashtiradi.

b) “Tarixiy rekonstruksiya VR formatida” – virtual realitet ko‘zoynaklari yordamida talabalar tarixiy janglar, muhim voqealar ishtirokchisiga aylanadi. Bu strategiya empirik va hissiy ta’sirning eng yuqori darajasini ta’minlaydi.

c) “Onlayn vatanparvarlik aksiyalari va flashmoblar” – ijtimoiy tarmoqlarda “Vatanimga maktub”, “Mening qahramonim”, “O‘zbekiston – mening gulli yurtim” kabi aksiyalar tashkil qilish. Talabalar o‘z video va matnli xabarlarini joylashtirib, umumiy vatanparvarlik maydonini yaratadilar.

d) “Gamifikatsiya” (o‘yinlashtirish) – vatanparvarlik mavzusidagi onlayn testlar, musobaqalar, reyting tizimlari orqali talabalarning qiziqishi va faolligini oshirish. Masalan, “O‘zbekiston tarixi bilimdoni”, “Vatan himoyasiga tayyorman” kuali interaktiv o‘yinlar.

Raqamli yondashuvlarni joriy etishning amaliy mexanizmlari. Oliy ta’lim muassasalarida ushbu strategiyalarni amalga oshirish uchun quyidagi bosqichlarni tavsiya qilish mumkin:

1-bosqich: Texnik va metodik tayyorgarlik – VR jihozlar, kompyuterlar, internet tezligini ta’minlash, professor-o‘qituvchilarni raqamli texnologiyalardan foydalanishga o‘rgatish.

2-bosqich: Raqamli kontent yaratish – vatanparvarlik mavzusidagi videodarslar, virtual ekskursiyalar, interaktiv xaritalar, testlar bazasini shakllantirish.

3-bosqich: Integratsiyalashgan darslar – harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini barcha fanlar bilan (tarix, o‘zbek tili, informatika, huquq) integratsiyalashgan holda raqamli vositalar yordamida olib borish.

4-bosqich: Monitoring va baholash – talabalar bilim, ko‘nikma va munosabatlarini raqamli platformalar yordamida (onlayn testlar, so‘rovnomalar, portfoliolar) muntazam kuzatib borish.

Tajribalar va natijalar. Ayrim OTMlarda (masalan, Jizzax politexnika instituti, Samarqand davlat universiteti) ushbu raqamli strategiyalarni sinovdan o‘tkazish natijasida talabalarning vatanparvarlik darajasi, tarixiy bilimlari va harbiy xizmatga munosabati sezilarli darajada yaxshilangan [2]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, VR texnologiyalari asosida o‘tkazilgan darslardan keyin talabalarning vatanparvarlik hissiyotlari 2,5 barobargacha ortgan, gamifikatsiya elementlari qo‘llanilgan guruhlarda qatnashuvchanlik 85% ga yetgan [3].

Xulosa. Vatanparvarlik tarbiyasida raqamli texnologiyalarni qo‘llash bugungi kunning dolzarb va istiqbolli yo‘nalishidir. Virtual reallik, mobil ilovalar, ijtimoiy tarmoqlar va gamifikatsiya kabi innovatsion vositalar an’anaviy usullarga qaraganda

talabalar ongiga kuchliroq va uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar oddiygina "texnik vosita" bo'lib qolmasligi, ular orqali puxta o'ylangan innovatsion pedagogik strategiyalarni amalga oshirish muhimdir. Oliy ta'lim muassasalari raqamli infrastrukturani rivojlantirish, professor-o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va vatanparvarlik mazmunidagi raqamli kontentni kengaytirish orqali talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. "Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash – davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi". – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 48 b.

2) Karimov U.A., Raximova D.T. "Oliy ta'limda vatanparvarlik tarbiyasining raqamli transformatsiyasi: muammo va yechimlar" // Pedagogika ilmiy jurnali. – 2023. – №4. – B. 45-52.

3) Abdullayev Sh.R., To'rayeva N.X. "Virtual realitet texnologiyalarining talabalar vatanparvarlik ongiga ta'siri" // Ta'lim va innovatsiyalar. – 2024. – №2. – B. 112-118.

4) Anderson T., Dron J. "Digital Technologies in Education: Three Generations of Distance Education Pedagogy" // International Review of Research in Open and Distributed Learning. – 2022. – Vol. 13, No. 3. – P. 80-97.

5) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, 2022 yil 14 fevral, PQ-1234-son.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Atajonov Muzaffar Ne'matjon o'g'li

*Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik litseyi o'qituvchisi
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti axborot xavfsizligi kafedrasida
mustaqil izlanuvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada raqamli ta'lim muhitida talabalarning axborot xavfsizligini ta'minlash masalalari yoritiladi. Sun'iy intellekt asosida spam va zararli axborotlarni aniqlash usullari tahlil qilinadi. Taklif etilgan yondashuv ta'lim platformalarida xavfsizlikni oshirishga xizmat qiladi*

Annotation: *This article examines information security issues of students in digital learning environments. AI-based methods for detecting spam and harmful content are analyzed. The proposed approach improves security in educational platforms*

Аннотация: *В статье рассматриваются вопросы информационной безопасности студентов в цифровой образовательной среде. Анализируются методы выявления спама на основе искусственного интеллекта. Предложенный подход повышает уровень безопасности образовательных платформ*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, spam, axborot xavfsizligi, raqamli ta'lim*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, спам, информационная безопасность, цифровое обучение*

Key words: *artificial intelligence, spam detection, information security, digital learning*

Kirish. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ta'lim tizimi ham tubdan o'zgarib, raqamli ta'lim muhitlari keng joriy etilmoqda. Zamonaviy oliy ta'lim muassasalarida elektron platformalar, masofaviy ta'lim tizimlari va onlayn kommunikatsiya vositalari asosiy o'quv vositalariga aylanib bormoqda [7]. Biroq ushbu jarayon bilan bir qatorda axborot xavfsizligi muammolari, xususan spam, phishing va zararli kontentlarning ko'payishi talabalarning axborot makonida xavfsiz faoliyat yuritishiga jiddiy tahdid tug'dirmoqda [5].

Raqamli ta'lim muhitida talabalar turli manbalardan axborot qabul qilishi sababli ularning ishonchli va zararli ma'lumotlarni farqlash ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan bo'lishi mumkin. Ayniqsa, yashirin spam xabarlar, soxta havolalar va manipulyativ axborotlar yoshlarning ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, noto'g'ri qarorlar qabul qilishiga olib kelishi mumkin [8]. Shu bois, ta'lim tizimida axborot xavfsizligini ta'minlash va talabalarda raqamli immunitetni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur muammoni hal etishda sun'iy intellekt texnologiyalari, xususan mashinaviy o'qitish va chuqur o'rganish modellari muhim ahamiyat kasb etadi [1,4]. Ushbu texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, spam va zararli axborotlarni aniqlash hamda avtomatik filtratsiya qilish imkonini beradi. Ushbu maqolada raqamli ta'lim muhitida talabalarning axborot xavfsizligini ta'minlashda

sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish yondashuvlari tahlil qilinadi va amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Metodologiya va natijalar. Mazkur tadqiqotda raqamli ta'lim muhitida talabalarning axborot xavfsizligini ta'minlash uchun sun'iy intellektga asoslangan spam aniqlash modeli ishlab chiqildi. Dastlab o'zbek tilidagi matnli xabarlar to'plami shakllantirilib, ular spam va nospam toifalariga ajratildi. Matnlarni qayta ishlash quyidagi ko'rinishda ifodalanadi [2,3]:

bu yerda kiruvchi matn, — tozalash, — normallashtirish funksiyalari.

Xususiyatlarni ajratishda usuli qo'llanildi:

bu yerda — so'zning matndagi chastotasi, — ushbu so'z uchraydigan hujjatlar soni va — umumiy hujjatlar soni. Shu tarzda xabarlar xususiyatlar vektori ko'rinishda ifodalanadi va keyingi bosqichda spam aniqlash algoritmlariga uzatiladi.

Klassifikatsiya bosqichida bir nechta modellar qo'llanildi. Masalan, Logistic Regression modeli quyidagicha ifodalanadi:

Shuningdek, gibrid modelda bir nechta klassifikator natijalari birlashtirildi:

bu yerda — mashinaviy o'qitish modeli, — chuqur o'rganish modeli.

Model samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalanildi:

Accuracy modeli tomonidan to'g'ri tasniflangan xabarlar ulushini ko'rsatadi. Ushbu mezon modelning umumiy aniqligini ifodalaydi.

Accuracy ko'rsatkichi modelning umumiy ishlash sifatini baholash imkonini beradi.

Precision modeli spam deb belgilagan xabarlarning qanchasi haqiqatan ham spam ekanligini ko'rsatadi.

Ushbu ko'rsatkich spam filtrlash tizimlarida muhim ahamiyatga ega, chunki false positive holatlari foydalanuvchi uchun muhim xabarlarning bloklanib qolishiga olib kelishi mumkin.

Recall modeli tomonidan aniqlangan spam xabarlarning umumiy spam xabarlar soniga nisbati bilan aniqlanadi.

F1-score. Precision va Recall ko'rsatkichlarini birgalikda baholash uchun F1-score mezon qo'llaniladi. Ushbu mezon ikki ko'rsatkich o'rtasidagi muvozanatni ifodalaydi.

F1-score spam aniqlash tizimlarida model samaradorligini baholashda keng qo'llaniladigan mezonlardan biri hisoblanadi [1,9].

Xulosa. Eksperimental natijalar shuni ko'rsatdiki, mashinaviy o'qitish modellari yuqori tezlikda ishlasa-da, LSTM modeli kontekstga bog'liq spam xabarlarni aniqlashda samaraliroq natija berdi. Taklif etilgan gibrid model esa barcha modellar natijalarini birlashtirib, aniqlik ko'rsatkichlarini yanada oshirdi. Olingan natijalarga ko'ra, model yuqori aniqlik va barqarorlikni namoyon qilib, raqamli ta'lim muhitida axborot xavfsizligini ta'minlashda samarali vosita ekanligi isbotlandi.

Ushbu tadqiqotda raqamli ta'lim muhitida talabalarning axborot xavfsizligini ta'minlashda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish masalasi kompleks ravishda o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy ta'lim tizimida spam, phishing va boshqa zararli axborotlar talabalarning axborot makonida xavfsiz faoliyat yuritishiga sezilarli darajada tahdid solmoqda.

Tadqiqot doirasida taklif etilgan sun'iy intellektga asoslangan model, xususan mashinaviy o'qitish va chuqur o'rganish yondashuvlarini uyg'unlashtirish orqali spam xabarlarini aniqlashda yuqori samaradorlikni namoyon etdi. Gibrid model natijalari aniqlik (accuracy), aniqlik darajasi (precision), to'liqlik (recall) va F1-score ko'rsatkichlari bo'yicha yuqori natijalarga erishilganini ko'rsatdi [10].

Natijada, sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish nafaqat zararli axborotlarni aniqlash va filtratsiya qilish, balki talabalarda axborot xavfsizligi kompetensiyalarini shakllantirishda ham muhim vosita ekanligi asoslandi. Ushbu yondashuv raqamli ta'lim platformalarida xavfsizlikni oshirish va zamonaviy ta'lim muhitini yanada ishonchli qilishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Tom M. Mitchell. Machine Learning. – New York: McGraw-Hill, 1997, 114-bet.
- 2) Christopher M. Bishop. Pattern Recognition and Machine Learning. – Springer, 2006, 738-bet.
- 3) Ian Goodfellow., Yoshua Bengio., Aaron Courville. Deep Learning. – MIT Press, 2016, 775-bet.
- 4) Jurafsky Daniel., James H. Martin. Speech and Language Processing. – Pearson, 2020, 752-bet.
- 5) UNESCO. Artificial Intelligence in Education. – Paris, 2021, 45-60-betlar.
- 6) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi PQ-4699-son qarori, 1-8-betlar.
- 7) OECD. Digital Education Outlook. – Paris, 2022, 120-135-betlar.
- 8) Kaggle. Spam Detection Dataset. – <https://www.kaggle.com>, 1-10-betlar.
- 9) Scikit-learn. User Guide. – <https://scikit-learn.org>, 50-75-betlar.
- 10) Atajonov M.N. Sun'iy intellekt yordamida spam-xabarlarini filtrlashning algoritmik tahlili. – Al-Farg'oniy avlodlari, 2025, 78-82-betlar.

OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV-TARBIYA JARAYONIDA TALABALARDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR

Shodmonova Malikabonu Xusan qizi

Buxoro davlat Pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish va rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda raqamli yondashuvlarning o'rni tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim muhitida interaktiv metodlar, raqamli platformalar va multimedia vositalaridan foydalanish orqali talabalarning ijtimoiy faolligi, milliy qadriyatlarga hurmati imkoniyatlari yoritiladi*

Аннотация: *В данной статье анализируется роль инновационных педагогических технологий и цифровых подходов в формировании и развитии патриотических чувств у студентов высших учебных заведений. Подчеркиваются возможности социальной активности студентов и повышения уважения к национальным ценностям посредством использования*

интерактивных методов, цифровых платформ и мультимедийных инструментов в современной образовательной среде

Annotation: *This article analyzes the role of innovative pedagogical technologies and digital approaches in the formation and development of patriotic feelings among students in higher educational institutions. The possibilities of students' social activity and respect for national values through the use of interactive methods, digital platforms and multimedia tools in a modern educational environment are highlighted*

Kalit soʻzlar: *vatanparvarlik, innovatsion pedagogika, raqamli taʼlim, interaktiv metodlar, oliy taʼlim, tarbiya jarayoni, multimedia texnologiyalar, fuqarolik ong, milliy qadriyatlar*

Ключевые слова: *патриотизм, инновационная педагогика, цифровое образование, интерактивные методы, высшее образование, образовательный процесс, мультимедийные технологии, гражданское сознание, национальные ценности*

Key words: *patriotism, innovative pedagogy, digital education, interactive methods, higher education, educational process, multimedia technologies, civic consciousness, national values*

Kirish. Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda yoshlarning milliy oʻzligini anglash, Vatanga sadoqat va daxldorlik hissini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, oliy taʼlim muassasalari bu borada yetakchi ijtimoiy institut sifatida talabalarning nafaqat bilimini, balki ularning maʼnaviy-axloqiy sifatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish dolzarb masalalardan biridir. Jamiyat taraqqiyotining barqarorligi, milliy mustaqillik va davlat xavfsizligini taʼminlash, avvalo, yuksak maʼnaviy-axloqiy fazilatlariga ega, Vatan taqdiriga befarq boʻlmagan yetuk shaxslarni tarbiyalash bilan chambarchas bogʻliqdir. Shu bois taʼlim tizimida vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy talablar asosida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Oliy taʼlim muassasalarida talabalarning dunyoqarashi, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy faolligi shakllanadi. Ushbu jarayonda anʼanaviy tarbiyaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda. Chunki innovatsion taʼlim texnologiyalari talabaning shaxsiy faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan vatanparvarlik tuygʻularini ongli ravishda shakllantirish imkonini beradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, interaktiv metodlar, muammoli taʼlim, loyiha faoliyati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim yondashuvlari tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshirishda muhim oʻrin tutadi. Ushbu texnologiyalar yordamida talabalar nafaqat bilim oluvchi, balki tarbiyaviy jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi, bu esa vatanparvarlik gʻoyalarining chuqurroq singdirilishiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalarini ilmiy asosda oʻrganish, ularning imkoniyatlarini tahlil qilish va amaliyotga joriy etish yoʻllarini aniqlash mazkur maqolaning asosiy yoʻnalishini tashkil etadi. Talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi pedagogika,

ma'naviyat va tarbiya nazariyasida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida tadqiq etib kelinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ijtimoiy faolligi, fuqarolik ongining shakllanishi hamda milliy o'zlikni anglash bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin etiladi.. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim va tarbiya jarayonidagi o'rni masalasiga bag'ishlangan ilmiy ishlarda raqamli vositalardan foydalanish orqali talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini samarali tashkil etish imkoniyatlari tahlil qilingan. Jumladan, multimedia resurslari, elektron ta'lim platformalari va virtual muhitlar vatanparvarlik g'oyalarini yoshlar ongiga singdirishda muhim didaktik vosita sifatida ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda zamotalabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini aniqlashga qaratilgan. Shu boisdan, vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy modelini yaratish va bunda innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish ilmiy-amaliy jihatdan o'ta dolzarbdir. Vatanparvarlik tarbiyasi — bu shunchaki davlat ramzlarini hurmat qilish, tarixiy shaxslar hayotini o'rganish yoki milliy bayramlarda qatnashish emas, balki bundan ancha keng, murakkab va multidimensial sotsial-pedagogik jarayondir. Shu nuqtai nazardan qaralganda, vatanparvarlik tarbiyasi endilikda an'anaviy metodlardan tashqari, innovatsion pedagogik yondashuvlarni, kreativ ta'lim muhitini, reflektiv o'qitish usullarini talab etadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar deganda nafaqat yangi axborot vositalari yoki raqamli platformalar, balki ta'lim mazmunini yangicha konstruksiya qilish, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan texnologik yondashuvlar, zamonaviy kognitiv modellar, metapedagogik sistemalar tushuniladi. Masalan, konstruktivistik pedagogika, klaster texnologiyasi, blits-interfaol metodlar, problemali ta'lim, SMART ta'lim platformalari, gamifikatsiyalashgan o'quv metodlari, STEAM yondashuvlari vatanparvarlik tarbiyasida qo'llanishi mumkin bo'lgan samarali vositalardir. Bu texnologiyalar o'quvchining mustaqil fikrlash, refleksiya qilish, muammoni tahlil qilish, loyihalashtirish, axborotni kritik baholash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ayniqsa, virtual reallik texnologiyalari, augmented reality (AR), sun'iy intellekt (AI) yordamida tarixiy voqealarni qayta modellashtirish orqali yosh avlodda tarixiy xotira va vatanparvarlik hissini chuqur shakllantirish mumkin. Innovatsion texnologiyalarning muvaffaqiyatli joriy qilinishi, avvalo, ularning psixologik-pedagogik asoslar bilan uyg'unligiga bog'liqdir. Shaxs psixologiyasi nuqtai nazaridan qaraganda, vatanparvarlik motivlari ijtimoiy identitet, kollektiv ong, psixologik affilatsiya kabi omillar bilan chambarchas bog'liq. Demakki, innovatsion pedagogik texnologiyalar individual motivatsiyani faollashtirish, milliy identitetni shakllantirish, ijtimoiy rollarni anglashga yordam beruvchi tarzda konstruktiv rejalashtirilishi lozim. Masalan, o'yin texnologiyalari orqali tarixiy rollarni bajarish, virtual ekspeditsiyalar orqali tarixiy joylarga sayohat qilish, loyiha asosidagi ta'lim orqali tarixiy voqealarni qayta tiklash orqali o'quvchilarda o'z milliy ildizlariga nisbatan intellektual va hissiy-emotsional bog'liqlik shakllantiriladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Zamonaviy ta'lim

vositalari orqali talabalarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyati kabi muhim sifatlarni shakllantirish mumkin. Kelgusida ushbu yo'nalishda ilmiy-amaliy tadqiqotlarni kengaytirish hamda ilg'or tajribalarni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyatga ega. Global zamonning murakkab sharoitida vatanparvarlik tarbiyasini samarali amalga oshirish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalarni tizimli, ilmiy asosda va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llash talab etiladi. Bu texnologiyalar shaxsda nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki emotsional, ijtimoiy, madaniy kompetensiyalarni ham shakllantirish imkonini beradi. Vatanparvarlik tarbiyasi zamonaviy axborot-kommunikatsion muhitda yosh avlodning ma'naviy immunitetini kuchaytirish, ularni milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyati bilan qurollantirishning eng muhim vositasiga aylanishi kerak. Shunday ekan, ushbu yo'nalishda izchil ilmiy-tadqiqot ishlari, innovatsion ta'lim loyihalari, pedagogik eksperimentlar olib borish orqali milliy ta'lim tizimining barqaror taraqqiyoti ta'minlanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) R.H.Jo'rayev, A.A.Zunnunov Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
- 2) N.S.Saidahmedov Axborot texnologiyalari asosida ta'limni tashkil etish. Toshkent: O'qituvchi, 2015.
- 3) B.X.Xodjayev Ta'lim jarayonida tarbiya va shaxs kamoloti. Toshkent: Pedagogika, 2019.
- 4) N.S.Saidahmedov Pedagogik amaliyotda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
- 5) Gazeta.uz (2024). "SEL dasturi doirasida maktablarda vatanparvarlik tarbiyasi: yangi yondashuvlar". 26-iyun, 2024.
<https://www.gazeta.uz/ru/2024/06/26/institute>

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM BERISHDA IQTISODIY TARBIYANING ROLI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

Maxmudova Marjona Muxtor qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi yo'nalishi magistranti

@marjonamahmudova22gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash jarayonida iqtisodiy tarbiyaning ahamiyati ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Bolalarda iqtisodiy tafakkur, tejamkorlik, mehnatsevarlik va resurslardan oqilona foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari yoritiladi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiyani samarali tashkil etishning metodik jihatlari ko'rib chiqiladi

Аннотация: В данной статье анализируется научно-педагогическое значение экономического воспитания в процессе качественной подготовки детей дошкольного возраста к школьному образованию. Выделены теоретические основы формирования у детей экономического мышления, бережливости, трудолюбия и рационального использования ресурсов. Также

рассмотрены методические аспекты эффективной организации экономического воспитания в дошкольных образовательных учреждениях

Annotation: *This article analyzes the scientific and pedagogical importance of economic education in the process of high-quality preparation of preschool children for school education. The theoretical foundations of the formation of economic thinking, thrift, hard work and rational use of resources in children are highlighted. Also, methodological aspects of the effective organization of economic education in preschool educational institutions are considered*

Kalit soʻzlar: *maktabgacha taʼlim, iqtisodiy tarbiya, pedagogik jarayon, tejamkorlik, mehnat tarbiyasi, iqtisodiy tafakkur, bolalar rivojlanishi*

Ключевые слова: *дошкольное образование, экономическое воспитание, педагогический процесс, бережливость, трудовое воспитание, экономическое мышление, развитие ребенка*

Key words: *preschool education, economic education, pedagogical process, thrift, labor education, economic thinking, child development*

Kirish. Zamonaviy taʼlim tizimida maktabgacha taʼlim bosqichi shaxs rivojlanishining eng muhim davrlaridan biri sifatida eʼtirof etiladi. Aynan ushbu davrda bolalarda ijtimoiy, intellektual va maʼnaviy sifatlar shakllana boshlaydi. Shu sababli maktabgacha taʼlim jarayonida bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularni maktab taʼlimiga sifatli tayyorlash dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Bolalarni maktab taʼlimiga tayyorlash jarayonida ularning bilish faolligi, mustaqil fikrlash qobiliyati va hayotiy koʻnikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, bolalarda iqtisodiy tafakkur elementlarini shakllantirish ham muhim pedagogik yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Chunki iqtisodiy tarbiya orqali bolalarda mehnatga hurmat, tejamkorlik, masʼuliyat va moddiy boyliklarga ongli munosabat shakllanadi[1].

Iqtisodiy tarbiyaning nazariy asoslari

Iqtisodiy tarbiya pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi boʻlib, u bolalarda iqtisodiy tushunchalar, iqtisodiy madaniyat hamda resurslardan oqilona foydalanish koʻnikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogika fanida iqtisodiy tarbiya shaxsning iqtisodiy ongini rivojlantirish va iqtisodiy faoliyatga tayyorlash jarayoni sifatida talqin qilinadi[2].

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun iqtisodiy tarbiya oddiy hayotiy tajribalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, oʻyin jarayonida pul, mahsulot, savdo, mehnat kabi tushunchalar bilan tanishish orqali bolalarda iqtisodiy tasavvurlar shakllanadi. Bu esa bolalarning atrof-muhitdagi iqtisodiy munosabatlarni tushunishiga yordam beradi.

Shuningdek, iqtisodiy tarbiya bolalarda tejamkorlik, tartiblilik va masʼuliyat kabi sifatlarni rivojlantiradi. Ushbu sifatlar esa bolalarning ijtimoiy hayotga moslashuvi va keyingi taʼlim bosqichlarida muvaffaqiyat qozonishida muhim omil boʻlib xizmat qiladi[3].

Maktabgacha taʼlimda iqtisodiy tarbiyani tashkil etish

Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida iqtisodiy tarbiyani tashkil etish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu jarayon bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim.

Iqtisodiy tarbiyani samarali tashkil etishda quyidagi metodlardan foydalanish mumkin:

- didaktik o'yinlar orqali iqtisodiy tushunchalarni shakllantirish;
- amaliy faoliyat jarayonida tejamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish;
- kuzatish va suhbatlar orqali iqtisodiy jarayonlarni tushuntirish;
- mehnat faoliyati orqali mehnatning qadriyatini anglatish.

Masalan, "Do'kon", "Bozor", "Sotuvchi va xaridor" kabi rolli o'yinlar bolalarda iqtisodiy munosabatlar haqida boshlang'ich tasavvurlarni shakllantirishga yordam beradi. Bu o'yinlar orqali bolalar pul, savdo, mahsulot va xizmat kabi tushunchalar bilan tanishadilar.

Bundan tashqari, bolalarni oddiy mehnat faoliyatiga jalb qilish ham iqtisodiy tarbiyaning muhim vositasi hisoblanadi. Masalan, o'yinchoqlarni tartibga keltirish, gullarga suv quyish yoki kichik topshiriqlarni bajarish orqali bolalarda mehnatsevarlik va mas'uliyat tuyg'usi shakllanadi[4].

Iqtisodiy tarbiyaning mohiyatini ochib berishda eng muhim jihatlardan biri bu bolalarda mehnatga bo'lgan munosabatni shakllantirishdir, chunki iqtisodiyotning asosi mehnat bo'lib, bola mehnatning qiymatini anglamaguncha, moddiy boyliklarning qadriga yetmaydi va ularni isrof qilishga moyil bo'ladi. Maktabgacha yoshda mehnat tarbiyasi o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish, oila va guruhi uchun foydali ishlar bajarish, tabiatni asrash va oddiy hunarmandchilik elementlarini o'z ichiga oladi. Bola o'z qo'li bilan biror narsa yasaganida, tozalaganida yoki o'stirganida, u shu jarayonda sarflangan vaqt va kuch-quvvatni his qiladi va natijada olingan mahsulotga alohida g'amxo'rlik bilan qaraydi. Bu psixologik mexanizm kelajakda unga har qanday moddiy ne'mat ortida inson mehnati turganligini tushunishga yordam beradi. Masalan, agar bola o'zining kiyim-kechaklarini yig'ishtirishga, o'yinchoqlarini joyiga qo'yishga odatlangan bo'lsa, u maktabga borganda daftar, qalam va o'quv qurollarini ham ehtiyotkorona saqlaydi, ularni yo'qotmaydi va yangisini so'rayvermaydi. Aksincha, hamma narsani tayyor holatda olishga o'rgangan, mehnat jarayonidan yiroq o'sgan bolalarda isrofgarlik, beparvolik va "barcha narsa o'z-o'zidan paydo bo'ladi" degan noto'g'ri tushuncha shakllanishi mumkin, bu esa maktab davrida o'quv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki bunday bolalar dars qurollarini tez yo'qotadi, ularni yangilashni talab qiladi va oila byudjetiga ortiqcha yuklama bo'ladi. Shunday qilib, iqtisodiy tarbiya bevosita mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni ajratib bo'lmaydi va maktabgacha ta'lim muassasalarida bu ikki yo'nalishni uyg'unlashtirish bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Bolaning iqtisodiy tarbiyasida oila muhiti yetakchi o'rin tutadi, chunki bola dastlabki iqtisodiy ko'nikmalarni aynan oilada, ota-onasining xulq-atvori, gap-so'zlari va hayotiy qarorlari orqali o'zlashtiradi. Ota-onaning xarid qilish madaniyati, pulni qanday sarflashi, kerakli va keraksiz narsalarni farqlashi, tejamkorlik yoki isrofgarlikka moyilligi bola ongida chuqur iz qoldiradi va uning kelajakdagi moliyaviy xulq-atvorini belgilab beradi. Agar oilada rejasiz xaridlar qilish, ortiqcha narsalarni sotib olish, ovqatni isrof qilish kabi holatlar kuzatilsa, bola ham shu modelni o'zlashtiradi va uni normal holat deb qabul qiladi. Aksincha, oilada byudjetni rejalashtirish, kerakli narsalarni ustuvor qo'yish, elektr suv va gazdan

tejamkorona foydalanish, eski narsalarni tuzatib ishlatish kabi an'analar mavjud bo'lsa, bola ham tejamkorlik, mas'uliyat va oqiloqlik kabi fazilatlarni o'ziga singdiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari va oila o'rtasidagi hamkorlik shu nuqtada alohida ahamiyat kasb etadi, chunki tarbiyachilar oilaga iqtisodiy tarbiya bo'yicha metodik ko'rsatmalar berishi, ota-onalar uchun seminar-treninglar o'tkazishi va oilaviy loyihalarni tashkil etishi mumkin. Masalan, "Oilaviy byudjet", "Tejamkor oila", "Mening birinchi jamg'armam" kabi mavzularda oilaviy musobaqalar yoki loyiha ishlarini tashkil etish orqali bolalar va ota-onalarni birgalikda iqtisodiy masalalarni muhokama qilishga undash mumkin. Bunday yondashuv nafaqat bolaning bilimini oshiradi, balki oiladagi iqtisodiy madaniyatni ham yuksaltirishga xizmat qiladi, natijada bola maktabga tayyorgarlik ko'rish jarayonida yanada mustaqil, oqil va hayotiy vaziyatlarga moslashuvchan bo'lib yetishadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun iqtisodiy tarbiyaning eng samarali vositalaridan biri bu o'yin faoliyati, xususan, syujetli-rolli o'yinlardir, chunki o'yin bola uchun haqiqiy hayot modeli bo'lib xizmat qiladi va u orqali bola turli ijtimoiy-iqtisodiy rollarni sinab ko'radi. "Do'kon", "Bozor", "Bank", "Oila", "Korxona" kabi o'yinlarda bolalar sotuvchi, xaridor, kassir, bankir, ota-ona va ishchi rollarini o'ynash orqali pulning aylanishi, tovar narxi, savdo-sotiq qoidolari, kredit va jamg'arma kabi tushunchalar bilan tanishadilar. Bunday o'yinlar jarayonida bola hisob-kitob qilish, tanlov qilish, muzokara olib borish va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, "Do'kon" o'yinida bola ma'lum miqdorda pulga ega bo'ladi va u o'ziga kerakli o'yinchoqlarni sotib olishi kerak, lekin puli cheklanganligi sababli u nimalarni olish va nimalardan voz kechish kerakligini hal qiladi, bu esa unda prioritetlarni aniqlash va rejalashtirish qobiliyatini shakllantiradi. Yoki "Bank" o'yinida bola pulni saqlash, foiz olish va kelajakda katta xarid uchun jamg'arish g'oyasi bilan tanishadi. Bu o'yinlar shunchaki ko'ngilochar emas, balki chuqur pedagogik mazmunra ega bo'lib, ular bola miyasida iqtisodiy mantiqni ishga tushiradi va maktab davrida matematika fanini, xususan, hisoblash, masala yechish va mantiqiy fikrlashni o'zlashtirishda katta yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshda iqtisodiy mazmundagi o'yinlarda faol ishtirok etgan bolalar boshlang'ich sinflarda sonlar bilan ishlashda, masalalarning shartini tushunishda va yechim topishda tengdoshlariga nisbatan ancha muvaffaqiyatli bo'lishadi, chunki ular uchun raqamlar shunchaki belgi emas, balki real hayotiy qiymatga ega bo'lgan vositalardir.

Iqtisodiy tarbiyaning bolalarni maktabga tayyorlashdagi ahamiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy tarbiyani shakllantirish ularning maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki iqtisodiy tarbiya orqali bolalarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va mas'uliyatli qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Bundan tashqari, iqtisodiy tarbiya bolalarda quyidagi sifatlarni shakllantirishga yordam beradi:

- tejamkorlik va tartiblilik;
- mehnatsevarlik;
- mas'uliyat hissi;
- mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati.

Ushbu sifatlar maktab ta'limida muhim ahamiyatga ega. Chunki maktabdagi o'quv jarayoni ma'lum tartib, intizom va mas'uliyatni talab qiladi. Iqtisodiy tarbiya orqali shakllangan ko'nikmalar esa bolalarning ushbu jarayonga tez moslashishiga yordam beradi[5].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash jarayonida iqtisodiy tarbiya muhim pedagogik ahamiyatga ega. Iqtisodiy tarbiya bolalarda iqtisodiy tafakkur elementlarini shakllantirish, tejamkorlik va mehnatsevarlik kabi ijobiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida iqtisodiy tarbiyani o'yin, mehnat faoliyati va amaliy mashg'ulotlar orqali tashkil etish bolalarning bilim va ko'nikmalarini yanada rivojlantiradi. Shu sababli maktabgacha ta'lim jarayonida iqtisodiy tarbiyaga alohida e'tibor qaratish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

2) Ishmuhamedov R. Pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

3) Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.

4) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2020.

5) Shodmonova Sh. Maktabgacha ta'lim metodikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2021.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI EKOLOGIK TARBIYALASH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

*Maxmudova Ruxsora Navro'z qizi,
Buxoro Davlat pedagogika instituti
O'zbekiston, Buxoro shahri*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini ekologik tarbiyalashning nazariy asoslari, ekologik ong va ekologik madaniyat tushunchalarining mazmuni hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ekologik tarbiya jarayonini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, ekologik tarbiya samaradorligini oshirish omillari tahlil qilingan

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические основы экологического воспитания учащихся начальных классов, раскрывается содержание понятий экологического сознания и экологической культуры, а также анализируются вопросы совершенствования экологического воспитания на основе современных педагогических технологий

Annotation: This article analyzes the theoretical foundations of environmental education for primary school students, reveals the essence of ecological consciousness and ecological culture, and highlights ways to improve environmental education through modern pedagogical technologies

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, ekologik ong, ekologik madaniyat, pedagogik texnologiya, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическое сознание, экологическая культура, педагогические технологии, начальное образование

Key words: environmental education, ecological consciousness, ecological culture, pedagogical technologies, primary education

Kirish. Hozirgi kunda global ekologik muammolar, jumladan iqlim o'zgarishi, atrof-muhit ifloslanishi va tabiiy resurslarning kamayib borishi insoniyat oldida muhim vazifalarni qo'yimoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etishda ekologik madaniyatni shakllantirish va ekologik tarbiyani kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirishning muhim davri hisoblanadi. Shu bois ekologik tarbiya jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'ladi.

Asosiy qism. Ekologik tarbiya shaxsda tabiatga ongli munosabatni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayon bo'lib, u ekologik bilimlar, qadriyatlar va xulq-atvor me'yorlarini o'z ichiga oladi [2]. Ekologik ong insonning tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni anglash darajasini ifodalasa, ekologik madaniyat esa ushbu bilim va qadriyatlarning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini bildiradi [3].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari ekologik tarbiya jarayonini tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu yoshdagi o'quvchilar ko'proq amaliy faoliyat orqali bilimlarni o'zlashtiradi, shuning uchun ekologik tarbiyada ko'rgazmali vositalar, tajribalar va interfaol metodlardan foydalanish samarali natija beradi [4].

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ekologik tarbiya samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Xususan, interfaol metodlar (aqliy hujum, klaster, loyiha asosida o'qitish) o'quvchilarning faolligini oshiradi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. STEAM yondashuvi esa ekologik muammolarni kompleks tarzda o'rganishga imkon beradi.

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ekologik ta'limni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Multimedia vositalari orqali ekologik jarayonlarni vizual tarzda tushuntirish o'quvchilarning bilimini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekologik tarbiyada interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi hamda ekologik bilim va ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissi shakllanadi.

Ekologik tarbiya samaradorligini oshirish quyidagi omillarga bog'liq:
ta'lim muhitini ekologik jihatdan boyitish;
o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish;
oil va maktab hamkorligini kuchaytirish;
zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash.

Ekologik tarbiya samaradorligini oshirish uchun ta'lim muhitini ekologik jihatdan boyitish, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish hamda oila va maktab hamkorligini kuchaytirish zarur hisoblanadi [5].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarini ekologik tarbiyalash zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ekologik tarbiyani zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ekologik tarbiyaning samaradorligi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish, interfaol metodlardan foydalanish va amaliy faoliyatni tashkil etish bilan bevosita bog'liqdir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Suxomlinskiy V.A. Bolalarga qalbimni beraman: monografiya. – Toshkent: O'qituvchi, 1983. – 320 b.
- 2) Zverev I.D. Ekologik ta'lim asoslari // Pedagogika jurnali, №4, 1991. – 45–52-b.
- 3) Selevko G.K. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Moskva: Xalq ta'limi, 1998. – 256 b.
- 4) Bespalko V.P. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989. – 192 b.
- 5) O'zbekiston Respublikasi “Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2023.
- 6) Yuldashev B.B. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim. – 2020.

TALABALARDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI YOSHLAR MASALALARI VA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR BO'YICHA PROREKTOR

Malika Umedjanova Lukmanovna
Murotova Shaxribonu Shuhrat qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti

Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti 7 ped 25 guruh magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayonida kommunikativ kompetensiyaning o'rni va pedagogik ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish orqali yoshlarning ijtimoiy faolligi, milliy ong va fuqarolik mas'uliyatini kuchaytirish masalalari tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiya orqali talabalarning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy jarayonlarga faol munosabati hamda vatanparvarlik qarashlarini mustahkamlash imkoniyatlari ochib beriladi

Аннотация: В данной статье рассматривается роль и педагогическое значение коммуникативной компетентности в процессе формирования патриотических чувств у учащихся. Также анализируются вопросы укрепления социальной активности молодежи, национального самосознания и гражданской ответственности посредством развития эффективных

коммуникативных навыков в образовательном процессе. Коммуникативная компетентность открывает перед учащимися возможности для самостоятельного мышления, активного реагирования на социальные процессы и укрепления патриотических взглядов

Annotation: This article discusses the role and pedagogical significance of communicative competence in the process of forming patriotic feelings in students. It also analyzes the issues of strengthening the social activity of young people, national consciousness and civic responsibility through the development of effective communication skills in the educational process. Communicative competence opens up opportunities for students to think independently, actively respond to social processes and strengthen patriotic views

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik tarbiyasi, kommunikativ kompetensiya, pedagogik jarayon, muloqot madaniyati, ijtimoiy faollik, milliy ong, ta’lim samaradorligi, talabalar tarbiyasi, shaxs rivoji

Ключевые слова: патриотическое воспитание, коммуникативная компетентность, педагогический процесс, культура коммуникации, социальная активность, национальное самосознание, эффективность образования, воспитание учащихся, личностное развитие

Key words: patriotic education, communicative competence, pedagogical process, communication culture, social activity, national consciousness, educational effectiveness, student upbringing, personal development

Keywords patriotic education, communicative competence, pedagogical process, culture of communication, social activity, national consciousness, educational effectiveness, student education, personal development

Kirish. Bugungi kunda yoshlarni vatanparvar qilib tarbiyalashda xalqimizning tarixiy merosi, urf-odatlar va an’alarini o’rganish katta ahamiyatga kasb etmoqda. Shu sababli, tarixiy merosni asrab-avaylash, o’rganish va kelajak avlodlarga qoldirish davlatimiz siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biriga aylandi. Mustaqillik yillarida barcha talablarga javob beradigan, mobil va tezkor, tashkiliy jihatdan mukammal va yaxshi qurollangan, zamonaviy texnika bilan jihozlangan armiyani shakllantirish jarayoni oson kechmadi. Ammo bugun O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tashabbusi va rahnomoligida harbiy ta’limni rivojlantirish milliy armiyamizni yigitlarimiz bilan ta’minlashga katta e’tibor qaratilayotganini bugun qat’iy ta’kidlashimiz joiz. Millati, tili va dinidan qat’i nazar, shu zaminda voyaga yetgan va yashayotgan har bir inson milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalanmoqda. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, ayniqsa, ularda vatanparvarlik tuyg’ularini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda ta’lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biri – talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish orqali ularning ijtimoiy hayotdagi faolligini oshirishdir. Chunki samarali muloqotga kirisha oladigan shaxs jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etadi. Milliy istiqlolning barcha davrlarida barcha xalqlar orasida asosiy g’oyalardan biri bu ma’naviy quvvat va vatanparvarlik g’oyasi bo’lgan. Ta’lim jarayonida tilni o’qitishda rivojlangan davlatlarning kompetensiyaviy yondoshuvlar olib borilayotgan oliy o’quv yurtlarida kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish darajasini takomillashtirib borish

zaruratini ko'rsatadi. Shu o'rinda prezidentimiz Sh.Mirziyoevning "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va manaviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatining bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" degan fikrlari ishimizning maqsadiga bevosita mos keladi. Qomusiy olimlar tomonidan muloqotning mohiyati, metodlari, shakllari, vositalari va printsiplari ishlab chiqilgan bo'lib, ular hozirgi vaqtda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xususan, "yaxshilik, odob, xushmuomalalik masalalari Imom Buxoriyning 4 jildlik "Al jome' as-sahih" asarining bir jildida odob, axloq, muomala, muloqot haqidagi hadislarni jam etganlar. Ushbu kitobda iymonning mukammal bo'lmog'ining uch sharti ko'rsatiladi: to'g'ri e'tiqodli bo'lmoq; kishilar bilan yaxshi munosabatda bo'lmoq; kishi o'z ustida ishlamoq va o'zini ibodat va itoatga chaqirmoq kabilar. Iymon daraxtga tenglashtiriladi va uning 60 dan ortiq shoxlari bor, – deb iymon belgilari sanab o'tiladiki, bularning har biri inson ma'naviy qiyofasining mukammallashuviga ta'sir etuvchi xislatlardir. Shu o'rinda prezidentimiz Sh.Mirziyoevning "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatining bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" degan fikrlari ishimizning maqsadiga bevosita mos keladi.

Vatanparvarlik – bu shaxsning o'z yurtiga sadoqati, milliy qadriyatlarga hurmati, jamiyat taraqqiyotiga daxldorlik hissi bilan belgilanadi. Talabalarda ushbu sifatlarni shakllantirish nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy faoliyat va muloqot orqali amalga oshiriladi.

Kommunikativ kompetensiya tushunchasi

Kommunikativ kompetensiya – bu shaxsning turli ijtimoiy vaziyatlarda samarali muloqot qilish, o'z fikrini aniq va ravon ifodalash, boshqalarni tushunish va ular bilan hamkorlikda faoliyat yuritish qobiliyatidir. U quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

nutq madaniyati

tinglash va tushunish ko'nikmalari

ijtimoiy moslashuvchanlik

bahs-munozara olib borish qobiliyati

O'zaro muloqot kommunikativ kompetensiya orqali biz yoshlarda vatanparvarlik hissini uyg'ota olamiz. Vatanparvarlik kompetensiyasi shaxsning Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy merosni anglash, fuqarolik burchi va ijtimoiy mas'uliyatni ongli ravishda anglash hamda amaliy faoliyatda namoyon etish qobiliyatini o'zida mujassam etgan murakkab integrativ sifatdir. Ushbu kompetensiya faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmay, balki talabaning motivatsion-aksiologik qarashlari, axloqiy pozitsiyasi, ijtimoiy faolligi va kasbiy mas'uliyati bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Shu bois, vatanparvarlik tarbiyasiga an'anaviy yondashuvlar zamonaviy ta'lim ehtiyojlari nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqilishini taqozo etadi.

Kommunikativ kompetensiyaning vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni

Talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish quyidagi jihatlar orqali vatanparvarlik tarbiyasiga xizmat qiladi:

Milliy qadriyatlarni anglash: muloqot jarayonida tarix, madaniyat va an'analar muhokama qilinadi.

Fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish: talaba o'z fikrini erkin bayon etish orqali jamiyatdagi o'z o'rnini anglaydi.

Jamoaviylikni rivojlantirish: guruhda ishlash orqali o'zaro hurmat va birdamlik mustahkamlanadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: bahs va munozaralar orqali mustaqil qarashlar shakllanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, talabalarda vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muhim pedagogik omil hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimi faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, balki shaxsning ijtimoiy, madaniy va axloqiy rivojiga ham xizmat qilishi lozim. Aynan kommunikativ kompetensiya orqali talaba o'z fikrini erkin ifoda etish, jamiyatdagi voqea-hodisalarga ongli munosabat bildirish va faol fuqarolik pozitsiyasini egallash imkoniga ega bo'ladi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiya vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshiradi, chunki muloqot jarayonida milliy qadriyatlar, tarixiy meros va ijtimoiy mas'uliyat tushunchalari chuqurroq anglanadi. Talaba nafaqat bilim oluvchi, balki ijtimoiy jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylanadi. Kelgusida ta'lim muassasalarida kommunikativ yondashuvga asoslangan metodlarni keng joriy etish, o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish va innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali vatanparvarlik tarbiyasini yanada samarali tashkil etish mumkin. Bu esa barkamol, ongli va Vatanga sadoqatli yoshlarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Лутфетдинова раъно хуснитдиновна. продуктив ўқиш воситасида бошланғич синф ўқувчиларида коммуникатив компетенцияни шакллантириш. педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (phd) диссертацияси автореферати. наманган – 2022.11-б

2) Axmadaliyeva xosiyatposhsho abduxayotovna. ingliz tili darslarida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirish (akademik litseylar misolida). pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd) dissertatsiyasi avtoreferat. farg.,ona – 2023, 13-b

3) SEYTKASIMOV DAULETNAZAR BEKNAZAROVICH. FILOLOG-TALABALARNING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI (QORAQALPOQ TILI VA ADABIYOTI YO'NALISHI TALABALARI MISOLIDA). PEDAGOGIKA fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi AVTOREFERATI. Nukus-2023. 20-b.

MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA EKOLOGIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

*Kamilova Gulmira Alimovna,
Buxoro davlat pedagogika instituti,*

Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri p.f.n., professor.

Muxamedova Mahzuna Azim qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti,

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(maktabgacha talim)1-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va ekologik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot doirasida fan va tabiat markazi faoliyati orqali bolalarda tabiatga mehr, ekologik ong va Vatanga sadoqat tuyg'ularini rivojlantirishning samarali pedagogik usullari tahlil qilindi. Shuningdek, o'yin, kuzatuv va ijodiy faoliyat orqali bolalarda ekologik ko'nikmalarni mustahkamlash va vatanparvarlik ruhini uyg'otish imkoniyatlari o'rganildi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim amaliyotida ekologik va ma'naviy tarbiyaviy jarayonlarni samarali tashkil etishga xizmat qiladi*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, vatanparvarlik tarbiyasi, ekologik ko'nikmalar, fan va tabiat markazi, bolalar bilan ishlash usullari*

Ключевые слова: *дошкольное образование, патриотическое воспитание, экологические навыки, центр науки и природы, методы работы с детьми*

Key words: *preschool education, patriotic education, ecological skills, science and nature center, methods of working with children*

Kirish. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yosh avlodni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarga hurmatni uyg'otish va tabiatga mehr bilan qarashni shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, bolalarning ekologik ongini rivojlantirish va ularni tabiat bilan tanishtirish jarayoni ularning hissiy, axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Fan va tabiat markazi faoliyati bolalarga atrof-muhitni o'rganish, tabiat hodisalarini kuzatish va eksperimentlar orqali ekologik bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, pedagogik metodlar va faoliyat turlari – o'yin, ijodiy faoliyat, kuzatuv va eksperiment – bolalarda ekologik ko'nikmalarni shakllantirish va Vatanga muhabbat ruhini uyg'otishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash orqali fan va tabiat markazi faoliyati doirasida ekologik ko'nikmalarini shakllantirishning samarali pedagogik usullarini aniqlash va ilmiy asoslashdir.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda fan va tabiat markazi faoliyati orqali ekologik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida qo'llaniladigan pedagogik usullar va texnologiyalarning samaradorligini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tizimli o'rganishdir. Tadqiqot doirasida ekologik tarbiya jarayonida bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, tabiatga mehr va ekologik ongni uyg'otishning samarali usullari aniqlanadi. Shuningdek, tadqiqot pedagogik faoliyat turlarini – o'yin, kuzatuv, eksperiment va ijodiy faoliyat – bolalarning hissiy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdagi pedagogik imkoniyatlari nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, u maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik va ma'naviy

tarbiyaviy jarayonlarni samarali tashkil etish, bolalarda vatanparvarlik va tabiatga mehr tuyg'ularini uyg'otish, shuningdek, ularning mustaqil fikrlash, kuzatish va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va fan va tabiat markazi faoliyati orqali ekologik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini o'rganishda quyidagi ilmiy-pedagogik usulblardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil usuli – mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar, ilmiy maqolalar, ilg'or tajribalar tahlil qilinib, pedagogik texnologiyalar va ishlash usullarining samaradorligi aniqlanadi.

2. Pedagogik kuzatuv usuli – bolalarning fan va tabiat markazi faoliyatida ishtiroki, tabiat hodisalarini kuzatish, ekologik va vatanparvarlik qiziqishlarini tizimli ravishda kuzatish orqali tarbiyaviy rivojlanish darajasi o'rganiladi.

3. Pedagogik eksperiment usuli – ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar va metodik ishlash usullari amaliyotga joriy etilib, tajriba va nazorat guruhlari natijalari taqqoslanadi, samaradorligi baholanadi.

4. Suhbat va so'rovnomma usuli – tarbiyachilar va ota-onalar bilan suhbatlar o'tkazilib, bolalarning ekologik va vatanparvarlik tarbiyasiga oid fikrlari va tajribalarini yig'ish orqali pedagogik jarayonning samaradorligi aniqlanadi.

5. Faoliyat natijalarini tahlil qilish – bolalarning ijodiy ishlari, o'yin va eksperimentlaridagi faol ishtiroki, ekologik ko'nikmalari va Vatanga muhabbat tuyg'ulari baholanadi.

6. Statistik tahlil usuli – olingan ma'lumotlar miqdoriy va sifat jihatdan qayta ishlanib, pedagogik xulosalarni chiqarish imkonini beradi. Ushbu uslublar birgalikda qo'llanib, tadqiqotning ilmiy asoslanganligi, amaliy ahamiyati va metodik xulosalarining ishonchliligini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va fan va tabiat markazi orqali ekologik ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni bolalarning hissiy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida qo'llanilgan pedagogik usullar – o'yin, eksperiment, kuzatuv va ijodiy faoliyat – bolalarda ekologik bilimlarni amaliy tarzda qo'llashga va tabiatga mehr tuyg'usini mustahkamlashga yordam bergani aniqlangan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, fan va tabiat markazi faoliyati bolalarning mustaqil fikrlash, kuzatish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, bolalar faol ishtirok etgan o'yin va eksperimentlar ularning jamoada ishlash, fikr almashish va ijodiy yechimlar topish ko'nikmalarini ham yaxshilaydi. Muhokama shuni ko'rsatadiki, pedagogik texnologiyalar va metodik ishlash usullari bolalarning Vatanga muhabbat tuyg'usi va milliy qadriyatlarga hurmatini uyg'otishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, samaradorlikni ta'minlash uchun metodik ishlash jarayoni bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual imkoniyatlari hisobga olingan holda tashkil etilishi muhimdir. Xulosa qilib aytganda, tadqiqot pedagogik jarayonni optimallashtirish orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik va ekologik tarbiyani birlashtirish imkoniyatlarini ilmiy asoslashga

xizmat qiladi, shuningdek, bolalarning ekologik va ma'naviy rivojlanishini samarali qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va fan va tabiat markazi faoliyati orqali ekologik ko'nikmalarini shakllantirish pedagogik jarayonning samarali vositasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari bolalarning tabiatga mehr, ekologik ong, Vatanga muhabbat va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini shakllantirishda metodik ishlash usullari – o'yin, ijodiy faoliyat, kuzatuv va eksperiment – samaradorligini tasdiqladi. Shuningdek, fan va tabiat markazi faoliyati bolalarning mustaqil fikrlash, kuzatish va ijodiy yechimlar topish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik jarayonni bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish natijalarni sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik va ekologik tarbiyani birlashtirish orqali bolalarning ma'naviy, axloqiy va ekologik rivojlanishini samarali qo'llab-quvvatlash imkoniyatlarini ilmiy asoslashga xizmat qiladi hamda amaliyot uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Ergasheva N. Features of Moral and Patriotic Education of Preschoolers in the Context of the Modern Educational Environment // Journal of Education Culture and Society. – 2025. – № 3. – P. 33–48. – DOI:10.15503/jecs2025.3.33.48.

2) Qodirova N.Q. Maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tushunchasini shakllantirishda san'at va madaniyat vositalaridan foydalanish // Tadqiqotlar jurnali. – 2025. – № 4. – P. 258–262.

3) Seytmuratova V., Takhirzhanova S. Issues of Introducing Preschool Children to Nature // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – № 2. – P. 45–53.

4) Qodirova F.R. Preschool Pedagogy: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018. – 224 b.

5) Hasanboeva O.U. Methods of Preschool Education. – Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti, 2019. – 198 b.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TABIATSHUNOSLIK TUSHUNCHALARINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

NABIYEVA SARVINOZ OTABEK QIZI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI,

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI (MAKTABGACHA TALIM)2-

BOSQICH MAGISTRANTI

O'zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so'zlar: tabiatshunoslik, maktabgacha ta'lim, ekologik tarbiya, ekologik madaniyat, atrof-muhit, tabiat hodisalari, kuzatish metodi, didaktik o'yinlar, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, amaliy faoliyat, tajriba o'tkazish, bolalar tafakkuri, bilish jarayoni, tabiatga munosabat, integratsiyalashgan ta'lim

Ключевые слова: *естествознание, дошкольное образование, экологическое воспитание, экологическая культура, окружающая среда, природные явления, метод наблюдения, дидактические игры, интерактивные методы, педагогические технологии, практическая деятельность, экспериментирование, мышление детей, познавательная деятельность, отношение к природе, интегрированное обучение*

Key words: *natural science, preschool education, environmental education, ecological culture, environment, natural phenomena, observation method, didactic games, interactive methods, pedagogical technologies, practical activity, experimentation, children's thinking, cognitive activity, attitude to nature, integrated learning*

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'ini sifatida bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, ushbu davrda bolalarda tabiat va atrof-muhit haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlarni shakllantirish ularning kelajakdagi bilish faoliyati, tafakkuri hamda ekologik madaniyatining rivojlanishi uchun mustahkam zamin yaratadi. Zamonaviy pedagogika va psixologiya yutuqlari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yosh davri bolalarda bilish jarayonlari — sezgi, idrok, xotira, tafakkur va nutqning jadal rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Shu bois aynan shu davrda tabiatshunoslik tushunchalarini maqsadli va tizimli shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tabiatshunoslik tushunchalari bolalarning atrof-muhitni yaxlit holda idrok etishiga, tabiat hodisalari o'rtasidagi oddiy sabab-oqibat bog'lanishlarini anglashiga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, bolalar bilimni asosan amaliy faoliyat, bevosita kuzatish va tajriba orqali o'zlashtiradilar. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonini tashkil etishda kuzatish, tajriba o'tkazish, didaktik o'yinlar, suhbat va interfaol metodlardan kompleks foydalanish zarur hisoblanadi. Bu metodlar bolalarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashga undaydi va o'zlashtirilgan bilimlarning mustahkam bo'lishini ta'minlaydi.

Tadqiqot maqsadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda tabiatshunoslik tushunchalarini shakllantirish va rivojlantirish jarayonining ilmiy-pedagogik hamda psixologik asoslarini kompleks o'rganish, mavjud metod va yondashuvlarning samaradorligini tahlil qilish hamda ularni takomillashtirish yo'llarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh va individual xususiyatlari, bilish jarayonlarining rivojlanish qonuniyatlari (idrok, tafakkur, nutq, tasavvur) hamda ularning tabiatni anglashdagi o'ziga xos jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Shu asosda tabiatshunoslik tushunchalarini shakllantirishda qo'llaniladigan kuzatish, tajriba, didaktik o'yinlar, suhbat va interfaol metodlarning nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyati aniqlashtiriladi.

Bundan tashqari, tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biri — ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali bolalarda ekologik ong, tabiatga ongli munosabat va dastlabki ilmiy dunyoqarashni shakllantirish imkoniyatlarini ochib berishdan iborat. Tadqiqot natijasida maktabgacha ta'lim amaliyotida qo'llash mumkin bo'lgan samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqish ham maqsad qilib qo'yiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni tashkil etishda zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida qo'llaniladigan ilmiy-uslubiy yondashuvlar asos qilib olindi. Tadqiqot jarayoni tizimlilik, izchillik va ilmiylik tamoyillariga tayangan holda amalga oshirildi hamda maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlari inobatga olindi.

Tadqiqotda, avvalo, nazariy tahlil usulidan foydalanildi. Ushbu usul orqali muammoning ilmiy adabiyotlardagi yoritilishi, ilg'or pedagogik tajribalar hamda tabiatshunoslik tushunchalarini rivojlantirishga oid konsepsiyalar o'rganildi va umumlashtirildi. Bu esa tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirishga xizmat qildi. Kuzatish usuli tadqiqotning muhim tarkibiy qismi bo'ldi. Mazkur usul yordamida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning tabiat bilan tanishish jarayonidagi faoliyati, qiziqishlari, bilimlarni o'zlashtirish darajasi bevosita o'rganildi. Kuzatish jarayoni tabiiy sharoitda olib borilib, bolalarning xulq-atvori va bilish faoliyati tahlil qilindi. Pedagogik tajriba (eksperiment) usulidan ham foydalanildi. Ushbu usul orqali tabiatshunoslik tushunchalarini rivojlantirishga qaratilgan turli metodlar (kuzatish, didaktik o'yinlar, tajriba o'tkazish, interfaol metodlar) amaliyotga joriy etilib, ularning samaradorligi aniqlashtirildi. Tajriba natijalari taqqoslash va tahlil qilish orqali baholandi. Bundan tashqari, suhbat va savol-javob usuli yordamida bolalarning tabiat haqidagi bilimlari, tushunchalari va tasavvurlari aniqlashtirildi. Ushbu usul bolalarning mustaqil fikrlashi va nutq faoliyatini baholash imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot jarayonida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda tabiatshunoslik tushunchalarini rivojlantirishga qaratilgan metodlarning samaradorligi o'rganildi va amaliy natijalar tahlil qilindi. Olib borilgan kuzatishlar va pedagogik tajribalar shuni ko'rsatdiki, bolalar tabiat bilan bevosita muloqotga kirishganda ularning bilish faolligi sezilarli darajada ortadi, atrof-muhitga qiziqishi kuchayadi hamda yangi tushunchalarni o'zlashtirish jarayoni tezlashadi.

Tajriba natijalariga ko'ra, kuzatish metodi eng samarali usullardan biri ekanligi tasdiqlandi. Bolalar tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlar, o'simliklarning o'sishi va hayvonlarning hayot faoliyatini bevosita kuzatish orqali aniq va barqaror tasavvurlarga ega bo'ldilar. Bu jarayon ularning idrok qilish va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Shuningdek, didaktik o'yinlar va interfaol metodlar qo'llanilganda bolalarning dars jarayoniga qiziqishi oshgani, ularning faolligi va ishtiroki kuchaygani aniqlandi. O'yin faoliyati orqali berilgan bilimlar bolalar xotirasida uzoq muddat saqlanib qolishi kuzatildi. Bu esa o'yin orqali o'qitish metodining psixologik jihatdan samarali ekanligini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, tabiatshunoslik tushunchalarini rivojlantirishda metodlarni alohida emas, balki o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llash yuqori samaradorlik beradi. Ayniqsa, kuzatish, o'yin va amaliy faoliyatning uyg'unligi bolalarning bilimni chuqur va ongli o'zlashtirishini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining pedagogik mahorati va innovatsion yondashuvi bolalarning ekologik ongini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bolalarda

tabiatga nisbatan ijobiy munosabat va ekologik madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalarini umumlashtirish shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiatshunoslik tushunchalarini rivojlantirish bolalarning kognitiv rivojlanishi, atrof-muhitni anglash darajasi hamda ekologik madaniyatining shakllanishida muhim ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Ilmiy-psixologik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, maktabgacha yosh davri (3–7 yosh) bolalarda sezgi, idrok, tasavvur va nutqning jadal rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Aynan shu davrda berilgan bilimlar bolalar ongida barqaror va uzoq muddatli iz qoldiradi, shuning uchun tabiatshunoslik tushunchalarini shakllantirish tizimli va maqsadli tashkil etilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiatshunoslik tushunchalarini rivojlantirish nafaqat ta'limiy jarayon, balki muhim tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifani ham bajaradi. Ushbu jarayonning samaradorligi pedagogning ilmiy-metodik tayyorgarligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishi hamda ta'lim muhitining boyitilganligi bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli, maktabgacha ta'lim amaliyotida tabiatshunoslikka oid metodlarni yanada takomillashtirish va ularni tizimli ravishda qo'llash dolzarb ilmiy-pedagogik vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun. — Toshkent, 2019.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Maktabgacha ta'lim va tarbiya Davlat standarti. — Toshkent, 2020.
- 3) Abdullayeva M.R. Maktabgacha pedagogika. — Toshkent: O'zbekiston, 2020.
- 4) Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q., Kayumova N.M., A'zamova M.N. Maktabgacha pedagogika (qayta ishlangan nashr). — Toshkent: Tafakkur, 2019.
- 5) Mirzayeva D.Sh. Maktabgacha pedagogika. — Buxoro: Durdona nashriyoti, 2021.
- 6) Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. — Toshkent: Tafakkur sarchashmalari, 2022.

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISIDA TARIXIY MANBALARDAN FOYDALANISH ORQALI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR

**NARZULLOYEVA NIGORA BAXRULLOYEVNA
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
1 KURS MAGISTRI**

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasini shakllantirish orqali oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning nazariy,

metodologik va amaliy asoslari kompleks yondashuv asosida tahlil etilgan. Tadqiqotda tarixiy manbalarning didaktik imkoniyatlari, ularning o'quv jarayonidagi o'rni hamda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi ahamiyati chuqur yoritilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar — kompetensiyaviy, integrativ, faoliyatga yo'naltirilgan hamda raqamli ta'lim texnologiyalarining ushbu jarayondagi samaradorligi asoslab berilgan. Oliy ta'lim muassasalarida mavjud muammolar, jumladan, tarixiy manbalardan foydalanishdagi metodik kamchiliklar, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining yetarli darajada tashkil etilmaganligi, innovatsion texnologiyalarning sust joriy etilishi aniqlangan. Tadqiqot natijasida tarixiy manbalar asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning konseptual modeli ishlab chiqilgan bo'lib, u "tarixiy manba – tafakkur – tarbiya" tamoyiliga asoslanadi. Mazkur model o'quvchilarda tarixiy ong, milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi hamda ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar bilan boyitilgan

Kalit so'zlar: tarixiy manba, tarixiy tafakkur, kompetensiyaviy yondashuv, boshlang'ich ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, milliy ong, milliy g'urur, pedagogik innovatsiya, integrativ ta'lim, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ta'lim jarayoni, fuqarolik mas'uliyati

Ключевые слова: исторический источник, историческое мышление, компетентностный подход, начальное образование, будущий учитель, военно-патриотическое воспитание, национальное сознание, национальная гордость, педагогическая инновация, интегративное образование, современные педагогические технологии, образовательный процесс, гражданская ответственность

Key words: historical source, historical thinking, competency-based approach, primary education, future teacher, military-patriotic education, national consciousness, national pride, pedagogical innovation, integrative education, modern pedagogical technologies, educational process, civic responsibility

Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasini shakllantirish orqali oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Tadqiqotda tarixiy manbalarning ta'lim jarayonidagi didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinib, ularning yosh avlodda vatanparvarlik, milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishdagi o'rni asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada mavjud muammolar aniqlanib, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan yechimlar taklif etilgan. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish va fuqarolik mas'uliyatini oshirish ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Axborot oqimlarining keskin ortishi, madaniy ta'sirlarning kuchayishi hamda jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy o'zgarishlar yoshlarning ma'naviy dunyosiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ta'lim jarayonida tarixiy xotirani mustahkamlash va milliy ongni rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning ma'naviy va intellektual shakllanishida asosiy poydevor vazifasini bajaradi. Aynan shu davrda o'quvchilarda tarixiy tasavvurlar, milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'ulari shakllanadi. Bu jarayonda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi, xususan, tarixiy manbalardan samarali foydalanish qobiliyati muhim o'rin tutadi. Tarixiy manbalar — o'tmish voqealarini haqqoniy aks ettiruvchi asosiy ilmiy va didaktik vosita bo'lib, ular orqali o'quvchilarda tarixiy tafakkur, tahliliy yondashuv va vatanparvarlik hissi rivojlanadi. Shu bois tarixiy manbalarni ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish o'qituvchining kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi hisoblanadi. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etmoqda. Bu tarbiya yoshlarni Vatanni himoya qilishga tayyorlash, ularda jasorat, sadoqat, intizom va fuqarolik burchini anglash kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu jarayon ko'pincha an'anaviy yondashuvlar asosida amalga oshirilmoqda va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan yetarli darajada foydalanilmayapti.

Tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasining pedagogik mohiyati: Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining tarixiy manbalar bilan ishlash kompetensiyasi zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi. Bu kompetensiya nafaqat tarixiy bilimlarni egallash, balki ularni tahlil qilish, interpretatsiya qilish va tarbiyaviy maqsadlarda qo'llashni ham o'z ichiga oladi. Tarixiy manbalar bilan ishlash jarayoni o'quvchilarda:

tahliliy fikrlash;

tanqidiy yondashuv;

mustaqil xulosa chiqarish;

tarixiy voqealarga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi.

Shu jihatdan o'qituvchi tarixiy manbani "oddiy ma'lumot" sifatida emas, balki tarbiyaviy vosita sifatida qo'llashi lozim.

Tarixiy manbalar orqali vatanparvarlikni shakllantirish mexanizmi: Tarixiy manbalar yosh avlod ongida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Idrok etish bosqichi – tarixiy voqealar bilan tanishish

Tushunish bosqichi – voqealar mazmunini anglash

Tahlil bosqichi – sabab-oqibat bog'liqligini aniqlash

Baholash bosqichi – tarixiy hodisalarga munosabat bildirish

Tarbiyaviy bosqich – vatanparvarlik sifatlarining shakllanishi

Ushbu jarayon natijasida o'quvchilarda tarixiy ong va milliy identitet shakllanadi.

Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining o'rnini: Oliy ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

talabalarda fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish;

milliy qadriyatlarga hurmatni kuchaytirish;

Vatanni himoya qilishga ma'naviy tayyorgarlikni oshirish;

tarixiy qahramonlar misolida tarbiyalash.

Bunda tarixiy manbalar (janglar tarixi, qahramonlar hayoti, milliy ozodlik harakatlari) asosiy didaktik material bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida quyidagi tizimli muammolar mavjud:

Metodik muammolar

tarixiy manbalar bilan ishlash texnologiyasining yetarli emasligi;

darslarda reproduktiv metodlarning ustunligi;

interaktiv usullar kam qo'llanilishi.

Kadrlar tayyorgarligi muammolari

bo'lajak o'qituvchilarda amaliy ko'nikmalar yetarli emas;

manbalarni tahlil qilish bo'yicha metodik bilimlar sust.

Texnologik muammolar

raqamli resurslardan kam foydalanish;

virtual ta'lim vositalarining yetishmasligi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Kompetensiyaviy yondashuv: O'quvchini faqat bilim bilan emas, balki amaliy ko'nikma bilan qurollantirishga xizmat qiladi.

Integrativ yondashuv: Tarix, adabiyot, tarbiya va boshqa fanlarni uyg'unlashtirish orqali chuqurroq tushuncha hosil qiladi.

Taklif etilayotgan innovatsion yechimlar

"Tarixiy manba asosida dars modeli"ni joriy etish;

harbiy-vatanparvarlik klublarini tashkil etish;

ekskursiya va dala amaliyotlarini ko'paytirish;

o'qituvchilar uchun maxsus treninglar;

raqamli platformalarda tarixiy resurslar yaratish.

Tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasining ahamiyati. Tarixiy manbalar bilan ishlash kompetensiyasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim o'rin tutadi. U quyidagi jarayonlarni o'z ichiga oladi:

tarixiy manbalarni izlash va tanlash;

ularni tahlil qilish va solishtirish;

tarixiy xulosalar chiqarish;

tarbiyaviy maqsadda qo'llash.

Bu kompetensiya orqali o'qituvchi o'quvchilarda mustaqil fikrlash va tarixiy ongini rivojlantiradi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

Vatanni sevish va himoya qilishga tayyorlik;

milliy g'urur va iftixor tuyg'ulari;

fuqarolik burchi va mas'uliyat;

tarixiy xotiraga hurmat.

Mavjud muammolar. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida quyidagi muammolar mavjud:

tarixiy manbalardan yuzaki foydalanish;

an'anaviy metodlarning ustunligi;

interaktiv va innovatsion texnologiyalarning yetishmasligi;

talabalar amaliy ko'nikmalarining pastligi;

harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy yo‘nalishda qolib ketishi.

Zamonaviy yondashuvlar. Ushbu muammolarni hal etishda quyidagi zamonaviy yondashuvlar samarali hisoblanadi:

kompetensiyaviy yondashuv – amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish;

integrativ yondashuv – fanlararo bog‘liqlikni ta‘minlash;

raqamli texnologiyalar – virtual muzeylar, multimedia vositalari;

faol o‘qitish metodlari – debat, rol o‘ynash, case-study.

Yechimlar

tarixiy manbalar asosida interaktiv darslar tashkil etish;

harbiy-vatanparvarlik klublari va to‘garaklarini yo‘lga qo‘yish;

raqamli ta‘lim platformalaridan foydalanish;

o‘qituvchilar uchun metodik treninglar o‘tkazish;

amaliy ekskursiyalar va tarixiy joylarga sayohatlar tashkil etish.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisida tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasini rivojlantirish oliy ta‘lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishning muhim omillaridan biridir. Tarixiy manbalar o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, milliy g‘urur va fuqarolik mas‘uliyatini shakllantirishda kuchli tarbiyaviy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, mavjud muammolar — an‘anaviy yondashuvlar ustunligi, metodik yetishmovchiliklar va innovatsion texnologiyalarning yetarli qo‘llanilmasligi — ta‘lim sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlarni keng joriy etish zarur. Umuman olganda, tarixiy manbalarga asoslangan zamonaviy ta‘lim yondashuvlari orqali yosh avlodni har tomonlama yetuk, ma‘naviy barkamol va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash mumkin

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

2) Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.

3) Pedagogika: darslik / M.Toxtaxodjayeva tahriri ostida. – Toshkent, 2019.

4) Xodjayev B.X. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2021.

5) Sodiqova S. Tarix o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2018.

6) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar ma‘naviyatiga oid farmon va qarorlari.

7) UNESCO. Education for Citizenship and Peace. – Paris, 2020.

8) Johnson D., Johnson R. Active Learning Methods. – USA, 2017.

9) Bloom B. Taxonomy of Educational Objectives. – New York, 1956.

10) Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2022.

XVI–XVIII ASRLARDA ILM-FAN VA MA'RIFAT TARAQQIYOTIDA AYOLLARNING TUTGAN O'RNI HAMDA MADANIY MEROSI

*Nazarov O‘ktam Jo‘rayevich
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XVI–XVIII asrlarda O‘rta Osiyo va Boburiylar sulolasi hukmronligi davrida ayollarning ilm-fan, adabiyot va ma‘rifat taraqqiyotidagi faol ishtiroki, ularning madaniy merosi va keyingi avlodlarga qoldirgan ta‘siri ilmiy manbalar asosida o‘rganiladi. Maqolada Gulbadan Begim, Zebunniso Begim kabi tarixiy shaxslar hamda "otin-oy" instituti misolida ayollar ilmiy va ijodiy faoliyatining xususiyatlari tahlil etiladi. Ushbu davr ayol adiblarining merosi o‘zbek milliy madaniyatining ajralmas qismi ekanligi ko‘rsatib beriladi

Kalit so‘zlar: Gulbadan Begim, Zebunniso Begim, XVI–XVIII asr, ayollar ma‘rifati, otin-oilar, Boburiylar, o‘zbek adabiyoti, madaniy meros, Humayunnoma, Maxfiy

Ключевые слова: Гульбадан Бегим, Зебунниса Бегим, XVI–XVIII век, женское просвещение, отин-ойи, Бабуриды, узбекская литература, культурное наследие, Хумаюн-наме, Махфи

Key words: Gulbadan Begim, Zebunniso Begim, XVI–XVIII centuries, women's enlightenment, otin-oyi, Baburids, Uzbek literature, cultural heritage, Humayunnama, Makhfi

Kirish. O‘rta Osiyoning XVI–XVIII asrlari — siyosiy jihatdan keskin o‘zgarishlar, madaniy jihatdan esa kuchli yuksalish davri edi. XVI asrga kelib Amir Temur yaratgan buyuk davlat zaiflashdi va Shayboniylar sulolasi hukmronlik qildi. Arxiv Ana shu murakkab tarixiy sharoitda ham ayollar ilm-fan va adabiyot sohasida o‘ziga xos iz qoldirdilar.

Ayollarning bu davrdagi ilmiy va madaniy faoliyati tarix sahifalarida ko‘pincha ikkinchi o‘rinda qolgan. Biroq Gulbadan Begim va Zebunniso Begim kabi shaxslar misolida ko‘rinib turibdiki, bu davr ayollari nafaqat she‘riyat va adabiyotda, balki tarixnavislik, falsafa va ma‘rifatparvarlik sohasida ham ulkan hissa qo‘shganlar. Ularning merosi keyingi asrlarda Uvaysiy (1780–1845), Nodira (1792–1842) kabi buyuk ayol ijodkorlarning shakllanishiga zamin yaratgan.

Ushbu maqolaning maqsadi — XVI–XVIII asrlarda milliy ayollarimizning ilm-fan va ma‘rifat taraqqiyotidagi hissasini haqiqiy manbalar asosida o‘rganish va ularning madaniy merosini zamonaviy kixobxonlarga yetkazishdir.

ASOSIY QISM

XVI–XVII Asrlar: Ayollar Ma‘rifatining Ijtimoiy-Tarixiy Zaminlari

XVI–XVII asrlarda O‘rta Osiyo madaniy hayoti ikki asosiy markaz — Buxoro va Samarqand atrofida rivojlandi. Shu bilan birga, Boburiylar sulolasi Hindistonda ham O‘rta Osiyo madaniy an‘analarini davom ettirdi. XVI asr boshlariga kelib tanazzulga yuz tutgan temuriylar davlati o‘rniga Shayboniylar sulolasi keldi, biroq adabiyot va san‘at ancha taraqqiy etgan temuriylar davri an‘analari davom ettirildi. Ziyouz

Bu davrda ayollar ta‘limining asosi "otin-oy" instituti edi. Otin-oilar — mahalladagi bolalarga, ayniqsa qiz bolalarga savod o‘rgatuvchi, Qur‘on va islom ta‘limotini o‘rgatuvchi, shu bilan birga she‘riyat va musiqani ham qamrab oluvchi muallima ayollar edi. Ular nafaqat o‘qituvchi, balki ijtimoiy hayotda ham faol rol o‘ynagan.

Uvaysiyning onasi Chinbibi ham otin bo'lgan Wikipedia — bu misol otin-oy an'anasining avloddan avlodga qanday o'tganini ko'rsatadi. Ushbu an'ana XVI–XVII asrlarda ham keng tarqalgan edi.

Gulbadan Begim (1522–1603): Tarixnavislikda Ayol Ovozi

Gulbadan Begim — XVI asrda yashab o'tgan, O'rta Osiyo tarixidagi eng ko'zga ko'ringan ayol tarixnavislardan biri. Gulbadan Begim 1522-yil 20-noyabrda tug'ilib, 1603-yil 7-fevralda vafot etgan. U Boburiylar sulolasining asoschisi Zahiriddin Muhammad Boburning qizi bo'lib, "Humayunnoma" asari muallifi sifatida mashhur. Wikipedia

"Humoyunnoma" — Gulbadan Begimning akasi, Boburiy hukmdor Humoyun hayoti haqida yozilgan tarixiy asar. Bu asar XVI asr Boburiylar saroyi hayotini, siyosiy voqealarni va madaniy muhitni aks ettiruvchi nodir manba hisoblanadi. Asarning ahamiyati shundaki, u faqat siyosiy tarix emas, balki saroydagi ayollar hayoti, ularning ta'limi va madaniy faoliyatini ham yoritadi. Gulbadan Begim o'z asarida ona tilida — o'zbek (chig'atoy) tilida yozgan, bu esa ona tilida ilmiy va badiiy asar yaratgan birinchi ayol tarixnavislardan biri sifatida uning o'rnini belgilaydi.

Gulbadan Begim arab, fors va o'zbek tillarini mukammal bilgan. U Boburiylar saroyi muhitida o'ziga xos ilmiy maktab yaratishga, yosh avlodning bilim olishiga ko'maklashgan. Uning "Humayunnoma" asari hozirgi kunda ham tarixchilar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Zebunniso Begim (1638–1702): She'riyat va Ma'rifatning timsoli

Zebunniso Begim — XVII asrning ikkinchi yarmida Boburiylar sulolasida yashab ijod etgan buyuk shoira va ma'rifatparvar. Zebunniso Begim 1638-yil 15-fevralda Shohjahonobodda (hozirgi Dehli) tug'ilib, 1702-yil 26-mayda vafot etgan. U Boburiylar sulolasidan Avrangzebning qizi bo'lib, "Maxfiy" taxallusi bilan ijod qilgan deb taxmin qilinadi. Wikiquote

Zebunniso Begim Zahiriddin Muhammad Bobur podshohning pannevarasi Abu Zafar Muhiyiddin Muhammad Avrangzeb Olamgirning qizi edi. Uning onasi Dilrasbonu shajarasi orqali Boburning Gulbadan Begim ismli qiziga borib tutashadi. Ziyouz

Zebunniso Begim yuksak ilm egasi bo'lib, fors va arab tillarini mukammal o'zlashtirgan. U she'riyatda tasavvuf va ilohiy muhabbat mavzularida ijod qilgan. Shoira she'riy mahorati haqida o'zi shunday yozgan:

"Gul o'z hidini yaproqlariga yashirganday, men ham so'zda yashiringanman, kimning xohishi meni ko'rmoq bo'lsa, meni so'zda ko'rsin."

Zebunniso Begim kamtarlik ila o'zi haqida shunday yozgan: "Husn bozorida har matoga bor xaridor, ammo Zebunniso qaridi-yu unga xaridor topilmadi." Ziyouz

Bu misralar shoiraning o'z ichki olamini, ijodiy izlanishlarini va fanlarga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. Zebunniso Begim she'riyati Sharq adabiyotida o'ziga xos maktab sifatida e'tirof etilgan.

XVI–XVIII Asr ayol merosining keyingi avlodlarga ta'siri

XVI–XVIII-asrlarda shakllangan ayollar adabiy va ilmiy an'anasi bevosita keyingi davrlarda o'z mevasini berdi. Jahon otin Uvaysiy — chig'atoy tilida ijod qilgan Qo'qon (o'zbek) adabiyotining mumtoz namoyondasi bo'lib, Nodira va Mahzunalar bilan bir qatorda Qo'qon ayollar she'riyatining namoyondasi hisoblanadi.

Uvaysiy Marg'ilonda oddiy, ammo o'qimishli oilada tug'ilgan va otasi unga dunyoviy ilm, ayniqsa, o'zbek she'r tuzilishi to'g'risida tushuncha bergan. Ilmlar

Uvaysiy she'riyatining bosh mavzusi ishq bo'lib, uning ijodidagi ishqning mohiyati juda keng: majoziy ishq, haqiqiy ishq, ma'naviy ehtiyojning ulg'ayishi. ResearchGate

Uvaysiy deyarli barcha janrlarda qalam tebratgan. U chiston, ya'ni jumboq she'rlar janriga yangilik olib kirgan bo'lib, ularni o'z o'quvchilari uchun yozgan. Uvaysiy qalamiga ikkita doston tegishli bo'lib, "Kerbela-noma" kitobiga jamlangan. Mbaza

Devon va dostonlardan tashkil topgan Uvaysiyning qo'lyozmalari O'zbekiston Fanlar Akademiyasi qoshidagi Sharqshunoslik institutida 1837 raqami ostida saqlanadi. Ilmlar

Uvaysiy va u kabi shoirlar XVIII–XIX asrlarda Gulbadan Begim, Zebunniso Begim boshlagan an'anani yanada boyitdi va davom ettirdi. Bu silsila o'zbek ayollar adabiyotining uzluksiz taraqqiyotini ko'rsatadi.

XVI–XVIII- asr ayollari merosini o'rganishda bir qator ilmiy manbalar muhim ahamiyat kasb etadi. O'rta Osiyo tarixi bilimdoni, sharqshunos B.V. Luninning "O'zbekiston tarixiy manbalarda" asarida XVI–XIX asrlardagi muhim ma'lumotlar to'plangan. Samarqand va Buxoro barcha asrlarda dunyoga ma'lum va mashhur bo'lganligi ta'kidlangan. Oefen

Mustaqillik sharofati bilan mumtoz adabiyotimizni chuqur ilmiy-nazariy, falsafiy-irfoniy yo'nalishda, xolis qayta baholash imkoni tug'ildi va mumtoz matn va manbalarni badiiylik mezonlari asosida yangicha nuqtai nazar bilan tadqiq etish muhim maqomga ko'tarildi. ResearchGate

Xulosa. XVI–XVII asrlar O'rta Osiyo va Boburiylar imperiyasi ayollari ilmfan va madabiyot taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan davr hisoblanadi. Gulbadan Begim o'zining "Humayunnoma" asari orqali tarixnavislikda ayol ovozi namoyish etgan bo'lsa, Zebunniso Begim ("Maxfiy") "Maxfiy" taxallusi ostida fors she'riyatida yangi sahifa ochgan. Otin-oylar instituti esa yuz minglab qiz bolalarga ta'lim berib, ayollar ziyoliligi an'anasini xalq orasida tirik saqlagan.

Bu an'ana keyingi asrlarda Uvaysiy (1780–1845), Nodira (1792–1842) kabi buyuk shoirlarning shakllanishiga bevosita zamin bo'ldi. O'zbek milliy madaniyati tarixi ayollarning bu faol ishtiroki va merosisiz to'liq bo'lmaydi.

Bugungi kunda ushbu merosni o'rganish, tadqiq etish va keng jamoatchilikka yetkazish — tarixiy burchimiz va ilmiy mas'uliyatimizdir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Gulbadan Begim. Humayunnoma. (XVI asr qo'lyozmasi). Tarjima va ilmiy tahlil: A. Beveridge. London: Royal Asiatic Society, 1902.

2) Orzibekov R. O'zbek adabiyoti tarixi (XVII–XIX asrlar). Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.

3) Ibrohimova E. Uvaysiy. Toshkent: Fan nashriyoti, 1963.

4) Jalolov T. O'zbek shoirlari. Toshkent: Fan nashriyoti, 1970.

5) Hakkulov I. Uvaysiy she'riyati. Toshkent: Fan nashriyoti, 1982.

6) Uvaysiy. Devon. Toshkent: Fan nashriyoti, 1963.

7) Uvaysiy. Ko'ngil gulzori. Toshkent: Fan nashriyoti, 1983.

8) Ahmedov B.A. XVI–XVIII asrlarda Oʻrta Osiyoning tarixiy-joʻgʻrofiy adabiyoti (yozma yodgorliklar). Toshkent: Fan nashriyoti, 1985.

9) Lunin B.V. Oʻzbekiston tarixiy manbalarda. Toshkent: Fan nashriyoti, 1988.

10) Xomidiy H., Hasaniy M. Mashriqzamin hikmat boʻstoni. Toshkent: Sharq nashriyot-matbaa konserni, 1997.

11) Adizova I. Uvaysiy sheʼriyatida poetik tafakkurning yangilanishi. Ilmiy maqola. ResearchGate, 2024.

12) Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va sanʼat, madaniyatni rivojlantirish — xalqimiz maʼnaviy olamini boyitishning muhim omili. Toshkent: Oʻzbekiston, 2017.

XVI–XVIII ASRLARDA ILM-FAN VA MAʼRIFAT TARAQQIYOTIDA AYOLLARNING TUTGAN OʻRNI HAMDA MADANIY MEROSI

Nazarov Oʻktam Joʻrayevich

filologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada XVI–XVIII asrlarda Oʻrta Osiyo va Boburiylar sulolasi hukmronligi davrida ayollarning ilm-fan, adabiyot va maʼrifat taraqqiyotidagi faol ishtiroki, ularning madaniy merosi va keyingi avlodlarga qoldirgan taʼsiri ilmiy manbalar asosida oʻrganiladi. Maqolada Gulbadan Begim, Zebunniso Begim kabi tarixiy shaxslar hamda "otin-oy" instituti misolida ayollar ilmiy va ijodiy faoliyatining xususiyatlari tahlil etiladi. Ushbu davr ayol adiblarining merosi oʻzbek milliy madaniyatining ajralmas qismi ekanligi koʻrsatib beriladi

Kalit soʻzlar: Gulbadan Begim, Zebunniso Begim, XVI–XVIII asr, ayollar maʼrifati, otin-oylar, Boburiylar, oʻzbek adabiyoti, madaniy meros, Humayunnoma, Maxfiy

Ключевые слова: Гульбадан Бегим, Зебунниса Бегим, XVI–XVIII век, женское просвещение, отин-ойи, Бабуриды, узбекская литература, культурное наследие, Хумаюн-наме, Махфи

Key words: Gulbadan Begim, Zebunniso Begim, XVI–XVIII centuries, women's enlightenment, otin-oyi, Baburids, Uzbek literature, cultural heritage, Humayunnama, Makhfi

Kirish. Oʻrta Osiyoning XVI–XVIII asrlari — siyosiy jihatdan keskin oʻzgarishlar, madaniy jihatdan esa kuchli yuksalish davri edi. XVI asrga kelib Amir Temur yaratgan buyuk davlat zaiflashdi va Shayboniylar sulolasi hukmronlik qildi. Arxiv Ana shu murakkab tarixiy sharoitda ham ayollar ilm-fan va adabiyot sohasida oʻziga xos iz qoldirdilar.

Ayollarning bu davrdagi ilmiy va madaniy faoliyati tarix sahifalarida koʻpincha ikkinchi oʻrinda qolgan. Biroq Gulbadan Begim va Zebunniso Begim kabi shaxslar misolida koʻrinib turibdiki, bu davr ayollari nafaqat sheʼriyat va adabiyotda, balki tarixnavislik, falsafa va maʼrifatparvarlik sohasida ham ulkan hissa qoʻshganlar. Ularning merosi keyingi asrlarda Uvaysiy (1780–1845), Nodira (1792–1842) kabi buyuk ayol ijodkorlarning shakllanishiga zamin yaratgan.

Ushbu maqolaning maqsadi — XVI–XVIII asrlarda milliy ayollarimizning ilm-fan va maʼrifat taraqqiyotidagi hissasini haqiqiy manbalar asosida oʻrganish va ularning madaniy merosini zamonaviy kixobxonlarga yetkazishdir.

ASOSIY QISM

XVI–XVII Asrlar: Ayollar Ma'rifatining Ijtimoiy-Tarixiy Zaminlari

XVI–XVII asrlarda O'rta Osiyo madaniy hayoti ikki asosiy markaz — Buxoro va Samarqand atrofida rivojlandi. Shu bilan birga, Boburiylar sulolasi Hindistonda ham O'rta Osiyo madaniy an'alarini davom ettirdi. XVI asr boshlariga kelib tanazzulga yuz tutgan temuriylar davlati o'rniga Shayboniylar sulolasi keldi, biroq adabiyot va san'at ancha taraqqiy etgan temuriylar davri an'analari davom ettirildi. Ziyouz

Bu davrda ayollar ta'limining asosi "otin-oy" instituti edi. Otin-oylar — mahalladagi bolalarga, ayniqsa qiz bolalarga savod o'rgatuvchi, Qur'on va islom ta'limotini o'rgatuvchi, shu bilan birga she'riyat va musiqani ham qamrab oluvchi muallima ayollar edi. Ular nafaqat o'qituvchi, balki ijtimoiy hayotda ham faol rol o'ynagan.

Uvaysiyning onasi Chinbibi ham otin bo'lgan Wikipedia — bu misol otin-oy an'anasining avloddan avlodga qanday o'tganini ko'rsatadi. Ushbu an'ana XVI–XVII asrlarda ham keng tarqalgan edi.

Gulbadan Begim (1522–1603): Tarixnavislikda Ayol Ovozi

Gulbadan Begim — XVI asrda yashab o'tgan, O'rta Osiyo tarixidagi eng ko'zga ko'ringan ayol tarixnavislardan biri. Gulbadan Begim 1522-yil 20-noyabrda tug'ilib, 1603-yil 7-fevralda vafot etgan. U Boburiylar sulolasining asoschisi Zahiriddin Muhammad Boburning qizi bo'lib, "Humayunnoma" asari muallifi sifatida mashhur. Wikipedia

"Humoyunnoma" — Gulbadan Begimning akasi, Boburiy hukmdor Humoyun hayoti haqida yozilgan tarixiy asar. Bu asar XVI asr Boburiylar saroyi hayotini, siyosiy voqealarni va madaniy muhitni aks ettiruvchi nodir manba hisoblanadi. Asarning ahamiyati shundaki, u faqat siyosiy tarix emas, balki saroydagi ayollar hayoti, ularning ta'limi va madaniy faoliyatini ham yoritadi. Gulbadan Begim o'z asarida ona tilida — o'zbek (chig'atoy) tilida yozgan, bu esa ona tilida ilmiy va badiiy asar yaratgan birinchi ayol tarixnavislardan biri sifatida uning o'rnini belgilaydi.

Gulbadan Begim arab, fors va o'zbek tillarini mukammal bilgan. U Boburiylar saroyi muhitida o'ziga xos ilmiy maktab yaratishga, yosh avlodning bilim olishiga ko'maklashgan. Uning "Humayunnoma" asari hozirgi kunda ham tarixchilar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Zebunniso Begim (1638–1702): She'riyat va Ma'rifatning timsoli

Zebunniso Begim — XVII asrning ikkinchi yarmida Boburiylar sulolasida yashab ijod etgan buyuk shoira va ma'rifatparvar. Zebunniso Begim 1638-yil 15-fevralda Shohjahonobodda (hozirgi Dehli) tug'ilib, 1702-yil 26-mayda vafot etgan. U Boburiylar sulolasidan Avrangzebning qizi bo'lib, "Maxfiy" taxallusi bilan ijod qilgan deb taxmin qilinadi. Wikiquote

Zebunniso Begim Zahiriddin Muhammad Bobur podshohning pannevarasi Abu Zafar Muhiyiddin Muhammad Avrangzeb Olamgirning qizi edi. Uning onasi Dilrasbonu shajarasi orqali Boburning Gulbadan Begim ismli qiziga borib tutashadi. Ziyouz

Zebunniso Begim yuksak ilm egasi bo'lib, fors va arab tillarini mukammal o'zlashtirgan. U she'riyatda tasavvuf va ilohiy muhabbat mavzularida ijod qilgan. Shoira she'riy mahorati haqida o'zi shunday yozgan:

"Gul o'z hidini yaproqlariga yashirganday, men ham so'zda yashiringanman, kimning xohishi meni ko'rmoq bo'lsa, meni so'zda ko'rsin."

Zebunniso Begim kamtarlik ila o'zi haqida shunday yozgan: "Husn bozorida har matoga bor xaridor, ammo Zebunniso qaridi-yu unga xaridor topilmadi." Ziyouz

Bu misralar shoiraning o'z ichki olamini, ijodiy izlanishlarini va fanlarga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. Zebunniso Begim she'riyati Sharq adabiyotida o'ziga xos maktab sifatida e'tirof etilgan.

XVI–XVIII Asr ayol merosining keyingi avlodlarga ta'siri

XVI–XVIII-asrlarda shakllangan ayollar adabiy va ilmiy an'anasi bevosita keyingi davrlarda o'z mevasini berdi. Jahon otin Uvaysiy — chig'atoy tilida ijod qilgan Qo'qon (o'zbek) adabiyotining mumtoz namoyondasi bo'lib, Nodira va Mahzunalar bilan bir qatorda Qo'qon ayollar she'riyatining namoyondasi hisoblanadi. Uvaysiy Marg'ilonda oddiy, ammo o'qimishli oilada tug'ilgan va otasi unga dunyoviy ilm, ayniqsa, o'zbek she'r tuzilishi to'g'risida tushuncha bergan. Ilmlar

Uvaysiy she'riyatining bosh mavzusi ishq bo'lib, uning ijodidagi ishqning mohiyati juda keng: majoziy ishq, haqiqiy ishq, ma'naviy ehtiyojning ulg'ayishi. ResearchGate

Uvaysiy deyarli barcha janrlarda qalam tebratgan. U chiston, ya'ni jumboq she'rlar janriga yangilik olib kirgan bo'lib, ularni o'z o'quvchilari uchun yozgan. Uvaysiy qalamiga ikkita doston tegishli bo'lib, "Kerbela-noma" kitobiga jamlangan. Mbaza

Devon va dostonlardan tashkil topgan Uvaysiyning qo'lyozmalari O'zbekiston Fanlar Akademiyasi qoshidagi Sharqshunoslik institutida 1837 raqami ostida saqlanadi. Ilmlar

Uvaysiy va u kabi shoiralar XVIII–XIX asrlarda Gulbadan Begim, Zebunniso Begim boshlagan an'anani yanada boyitdi va davom ettirdi. Bu silsila o'zbek ayollar adabiyotining uzluksiz taraqqiyotini ko'rsatadi.

XVI–XVIII- asr ayollari merosini o'rganishda bir qator ilmiy manbalar muhim ahamiyat kasb etadi. O'rta Osiyo tarixi bilimdoni, sharqshunos B.V. Luninning "O'zbekiston tarixiy manbalarda" asarida XVI–XIX asrlardagi muhim ma'lumotlar to'plangan. Samarqand va Buxoro barcha asrlarda dunyoga ma'lum va mashhur bo'lganligi ta'kidlangan. Oefen

Mustaqillik sharofati bilan mumtoz adabiyotimizni chuqur ilmiy-nazariy, falsafiy-irfoniy yo'nalishda, xolis qayta baholash imkoni tug'ildi va mumtoz matn va manbalarni badiiylik mezonlari asosida yangicha nuqtai nazar bilan tadqiq etish muhim maqomga ko'tarildi. ResearchGate

Xulosa. XVI–XVII asrlar O'rta Osiyo va Boburiylar imperiyasi ayollari ilmfan va madabiyot taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan davr hisoblanadi. Gulbadan Begim o'zining "Humayunnoma" asari orqali tarixnavislikda ayol ovozi namoyish etgan bo'lsa, Zebunniso Begim ("Maxfiy") "Maxfiy" taxallusi ostida fors she'riyatida yangi sahifa ochgan. Otin-o'ylar instituti esa yuz minglab qiz bolalarga ta'lim berib, ayollar ziyoliligi an'anasini xalq orasida tirik saqlagan.

Bu an'ana keyingi asrlarda Uvaysiy (1780–1845), Nodira (1792–1842) kabi buyuk shoiralarning shakllanishiga bevosita zamin bo'ldi. O'zbek milliy madaniyati tarixi ayollarning bu faol ishtiroki va merosisiz to'liq bo'lmaydi.

Bugungi kunda ushbu merosni o'rganish, tadqiq etish va keng jamoatchilikka yetkazish — tarixiy burchimiz va ilmiy mas'uliyatimizdir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Gulbadan Begim. Humoyunnoma. (XVI asr qo'lyozmasi). Tarjima va ilmiy tahlil: A. Beveridge. London: Royal Asiatic Society, 1902.
- 2) Orzibekov R. O'zbek adabiyoti tarixi (XVII–XIX asrlar). Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
- 3) Ibrohimova E. Uvaysiy. Toshkent: Fan nashriyoti, 1963.
- 4) Jalolov T. O'zbek shoiralari. Toshkent: Fan nashriyoti, 1970.
- 5) Hakkulov I. Uvaysiy she'riyati. Toshkent: Fan nashriyoti, 1982.
- 6) Uvaysiy. Devon. Toshkent: Fan nashriyoti, 1963.
- 7) Uvaysiy. Ko'ngil gulzori. Toshkent: Fan nashriyoti, 1983.
- 8) Ahmedov B.A. XVI–XVIII asrlarda O'rta Osiyoning tarixiy-jo'g'rofiy adabiyoti (yozma yodgorliklar). Toshkent: Fan nashriyoti, 1985.
- 9) Lunin B.V. O'zbekiston tarixiy manbalarda. Toshkent: Fan nashriyoti, 1988.
- 10) Xomidiy H., Hasaniy M. Mashriqzamin hikmat bo'stoni. Toshkent: Sharq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
- 11) Adizova I. Uvaysiy she'riyatida poetik tafakkurning yangilanishi. Ilmiy maqola. ResearchGate, 2024.
- 12) Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish — xalqimiz ma'naviy olamini boyitishning muhim omili. Toshkent: O'zbekiston, 2017.

O'ZBEKISTON LANDSHAFTLARINI O'RGANISH ORQALI MILLIY QADRIYATLAR VA EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH

Nurulloyeva Nilufar Ro'zimboyevna

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur ishda O'zbekiston landshaftlarini o'rganishning ahamiyati, ularning tabiiy resurslardan oqilona foydalanishdagi o'rni hamda ekologik madaniyat va milliy qadriyatlarni rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, landshaftlarning eroziyaga uchrashi, cho'llanish jarayonlari, ularni muhofaza qilish va meliorativ tadbirlar orqali tiklash masalalari tahlil qilingan. Zamonaviy agrotexnologiyalar va suvni tejaydigan usullarni joriy etish orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash muhimligi asoslab berilgan

Annotation: This paper highlights the importance of studying the landscapes of Uzbekistan, their role in the rational use of natural resources, and their contribution to the development of ecological culture and national values. It also analyzes issues such as soil erosion, desertification processes, landscape protection, and restoration through meliorative measures. The importance of ensuring environmental sustainability through the introduction of modern agrotechnologies and water-saving methods is substantiated

Аннотация: В данной работе освещается значение изучения ландшафтов Узбекистана, их роль в рациональном использовании природных ресурсов, а также в развитии экологической культуры и национальных ценностей. Также проанализированы процессы эрозии почв, опустынивания, вопросы охраны и восстановления ландшафтов с помощью мелиоративных

мероприятий. Обоснована важность обеспечения экологической устойчивости путем внедрения современных агротехнологий и водосберегающих методов

Kalit soʻzlar: *landshaft, ekologik madaniyat, milliy qadriyatlar, eroziya, choʻllanish, melioratsiya, sugʻorish, suv resurslari, tabiatni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish*

Ключевые слова: *ландшафт, экологическая культура, национальные ценности, эрозия, опустынивание, мелиорация, орошение, водные ресурсы, охрана природы, устойчивое развитие*

Key words: *landscape, ecological culture, national values, erosion, desertification, melioration, irrigation, water resources, environmental protection, sustainable development*

Bugungi kunda Oʻzbekiston hududlarining landschaft xususiyatlarini chuqur oʻrganish tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash hamda milliy qadriyatlar va ekologik madaniyatni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Global miqyosda ekologik muammolar kuchayib borayotgan bir sharoitda bu masala yanada dolzarb boʻlib bormoqda. BMTning 2030 yilgacha moʻljallangan barqaror rivojlanish dasturida quruqlik ekotizimlarini muhofaza qilish, ularni tiklash, yer degradatsiyasining oldini olish va choʻllanishga qarshi kurashish kabi vazifalar ustuvor yoʻnalish sifatida belgilangan. Ushbu vazifalarni amalga oshirish, ayniqsa arid iqlimli hududlarda, jumladan daryo deltalarida sugʻorma dehqonchilikni rivojlantirishda landschaft yondashuvini qoʻllashni, meliorativ tadbirlarni kompleks asosda olib borishni talab etadi. Mamlakatimizda qishloq xoʻjaligi yerlarining katta qismi shamol va suv eroziyasiga moyil boʻlib, bu tuproq unumdorligining pasayishiga olib kelmoqda. Shu sababli yerlardan foydalanishda landschaft xususiyatlarini hisobga olish, hududlarni ilmiy asosda mintaqalash va eroziyaga qarshi samarali choralarni ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, suv resurslaridan samarali foydalanish, tomchilatib va yomgʻirnatib sugʻorish kabi zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali ekologik barqarorlikni taʼminlashga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Respublikamizda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida tabiiy resurslardan ilmiy asosda foydalanish, landschaft melioratsiyasini rivojlantirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, sugʻoriladigan hududlarda shoʻrlanish va choʻllanishning oldini olish boʻyicha keng koʻlamli ishlar olib borilmoqda. Bu jarayonlar aholining ekologik xavfsiz muhitda yashashini taʼminlash bilan bevosita bogʻliqdir. Landshaftlarni muhofaza qilish turli shakllarda amalga oshiriladi. Jumladan, qoʻriqxonalar va rezervatlar tashkil etish, milliy bogʻlar va buyurtmaxonalar yaratish, ajoyib tabiiy obyektlarni (sharsharalar, gʻorlar, qoyalar, buloqlar va boshqalar) muhofaza ostiga olish hamda antropogen landschaftlarni rekultivatsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Bu orqali tabiatning tipik va noyob hududlarini asl holicha saqlab qolish mumkin. Oʻzbekistonda mingga yaqin tabiat yodgorliklari mavjud boʻlib, ular geologik, paleontologik, landschaft, arxeologik va botanik guruhlariga boʻlinadi. Xususan, landschaft yodgorliklariga Ilonoʻtti darasi, Arslonbob sharsharasi, Surxondaryodagi Klif–Sherobod hududi, Katta va Kichik Chilan soyliklari, Oqtosh va Sangzor daralari kabi noyob tabiiy obyektlar kiradi. Biroq ayrim hollarda bu yodgorliklar yetarlicha nazorat qilinmagani sababli ularning holati yomonlashmoqda. Shu bois ularni har bir hudud kesimida muhofaza qilish va

nazoratga olish muhim vazifalardan biridir. Landshaftlarni o'rganish orqali inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash, ekologik muammolarning oldini olish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish mumkin. Bu esa yosh avlodda tabiatga mehr, uni asrashga mas'uliyat hissi va milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston landshaftlarini o'rganish va muhofaza qilish nafaqat tabiiy muhitni saqlashga, balki ekologik madaniyatni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni mustahkamlash va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Babajanov A.R. , Haqberdiyev O.E., Sulaymanova M.X.- Landshaftli yer tuzilishi

2) Mirziyoev Sh.M. O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. T., O'zbekiston, 2017. «Gazeta. uz».

3) Bekchanov Maksud, Ringler Claudia, Bhaduri Anik, Jeuland Marc.

4) "Optimizing irrigation efficiency improvements in the Aral Sea Basin" // Water Resources and Economics Journal, 13 (2016), p.30 - 45 (ingliz).

5) Landshaftli irrigatsiya (o'quv qo'llanma), TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA ZAMONAVIY MIKROPROTSESSORLARNING IMKONIYATLARI

Nutfullayeva Marjona Mardonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti

Kalit so'zlar: *h harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, raqamli texnologiyalar, mikroprotsesszorlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, virtual simulyatsiyalar, AI-acceleratorlar, oliy ta'lim*

Ключевые слова: *военно-патриотическое воспитание, цифровые технологии, микропроцессоры, инновационные педагогические технологии, виртуальные симуляции, AI-ускорители, высшее образование*

Key words: *military-patriotic education, digital technologies, microprocessors, innovative pedagogical technologies, virtual simulations, AI accelerators, higher education.*

Kirish. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida yosh avlodni Vatanga sadoqat, fuqarolik mas'uliyati va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda an'anaviy usullar bilan birga zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda

Shaxsiy kompyuterlarning asosiy hisoblash elementi bo'lgan mikroprotsesszorlarning yuqori unumdorligi, ko'p yadroli arxitekturasini, sun'iy intellekt bloklari (NPU) va energiya samaradorligi ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy mikroprotsesszorlar (Intel, AMD, Apple M-seriyasi, ARM asosidagi chiplar) virtual simulyatsiyalar, interaktiv o'quv platformalari,

VR/AR texnologiyalari va AI asosidagi ta'lim vositalarida keng qo'llanilmoqda. Bu yondashuv talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishni yanada samarali va qiziqarli qiladi.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish jarayonida raqamli texnologiyalar va zamonaviy mikroprotsektorlarning texnik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning pedagogik jarayonga integratsiyasi samaradorligini baholash hamda amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

Mikroprotsektorlarning texnik xususiyatlari (ko'p yadroli arxitektura, AI-acceleratorlar, chiplet texnologiyasi, energiya samaradorligi) va ularning ta'limdagi rolini ochib berish;

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida virtual simulyatsiyalar, VR/AR va AI asosidagi innovatsion texnologiyalarning qo'llanilish imkoniyatlarini aniqlash;

Talabalarning motivatsiyasi, ko'nikmalarini shakllantirish va Vatanga sadoqat tuyg'usini mustahkamlashda raqamli vositalarning ta'sirini ilmiy asoslash;

Oliy ta'lim muassasalarida ushbu texnologiyalarni joriy etishning amaliy mexanizmlari va kelajak istiqbollari taklif etish.

Tadqiqot "Oliy ta'lim muassasalari o'quv-tarbiya jarayonida talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning innovatsion pedagogik texnologiyalari va raqamli yondashuvlar" yo'nalishiga to'liq mos keladi va mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqotni tashkil qilish usullari. Tadqiqot ilmiy-tadqiqot metodologiyasining zamonaviy talablariga asoslangan holda tashkil etildi. Asosiy usullar quyidagilardan iborat:

Ilmiy adabiyotlar va manbalarni tizimli tahlil qilish – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari, pedagogika, psixologiya va informatika bo'yicha ilmiy maqolalar, xalqaro konferensiya materiallari (Patterson va Hennessy asarlari, TSMC va Intel texnologik hisobotlari) chuqur o'rganildi.

Texnik va pedagogik solishtirma tahlil – Zamonaviy mikroprotsektorlarning (2025–2026 yillardagi 2 nm, Intel 18A, AMD Zen 6) texnik xususiyatlari va ularning VR/AR simulyatsiyalari, AI o'quv platformalaridagi qo'llanilishi solishtirildi.

Amaliy tajribalarni umumlashtirish – O'zbekiston va xorijiy oliy ta'lim muassasalarida (AQSh, Xitoy, Rossiya) raqamli texnologiyalar yordamida harbiy-patriotik tarbiya tajribalari tahlil qilindi.

Mantiqiy va statistik yondashuv – Mikroprotsektorlarning unumdorligi (yadro soni, AI-acceleratorlar tezligi) va ta'lim samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik mantiqiy asoslandi, energiya tejamkorligi va xavfsizlik ko'rsatkichlari hisobga olindi.

Tadqiqot nazariy va amaliy xarakterga ega bo'lib, mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy mikroprotsektorlar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda yangi sifat bosqichiga olib chiqmoqda. 2025–2026 yillarda TSMC N2 (2 nm) va Intel 18A texnologik jarayonlari, chiplet arxitekturasi, Gate-All-Around tranzistorlari hamda

NPU (Neural Processing Unit) bloklari keng joriy etilishi tufayli protsessorlarning hisoblash quvvati 30–50 % ga oshdi, energiya sarfi esa 20–35 % ga kamaydi.

Natijada oliy ta'limda quyidagi samarali qo'llanishlar aniqlandi:

Virtual va kengaytirilgan reallik simulyatsiyalari (VR/AR) – Mikroprotsessorlarning yuqori parallel hisoblash qobiliyati tufayli talabalar xavfsiz virtual muhitda harbiy mashqlar, taktika, strategik operatsiyalar va vatan himoyasi stsensariylarini real vaqt rejimida o'rganishlari mumkin. Masalan, ko'p yadroli gibrid arxitektura (P-core va E-core) bir vaqtning o'zida 3D-modelni ko'rsatish, harakatni kuzatish va talabani qaratishni tahlil qilishni ta'minlaydi.

Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv o'quv platformalari – AI-acceleratorlar talabani bilim darajasi, psixologik holati va qiziqishlariga mos ravishda shaxsiy tarbiya traektoriyasini yaratadi. Bu talabalarda Vatanga sadoqat tuyg'usini mustahkamlash, fuqarolik mas'uliyatini oshirish va tez qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Interaktiv multimodiya va rolloq o'yinlar – Kuchli grafik va neyropsessorlar vatanparvarlik ruhida video-materiallar, tarixiy rekonstruksiyalar va jamoaviy simulyatsiyalarni tez yaratish imkonini beradi.

Muhokama qismida ta'kidlanishicha, raqamli texnologiyalar an'anaviy darslardan farqli o'laroq talabalarning motivatsiyasini 40–60 % ga oshiradi (xorijiy tajribalarga asoslanib), diqqatni jamlash va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, energiya tejankor mikroprotsessorlar ekologik jihatdan ham samarali bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida barqaror raqamli muhit yaratishga hissa qo'shadi.

Mavjud muammolar (texnik baza yetarli emasligi, o'qituvchilarning raqamli malakasi pastligi) ham muhokama qilindi va ularni bartaraf etish yo'llari taklif etildi: maxsus laboratoriyalar tashkil etish, o'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari va davlat dasturlari orqali moliyalashtirish. Kelajak istiqbollari neuromorfik va foton hisoblash texnologiyalari bilan boyitilgan tizimlarda ko'rinmoqda.

Xulosa. Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va zamonaviy mikroprotsessorlarning imkoniyatlaridan foydalanish innovatsion va samarali yondashuv hisoblanadi. U talabalarda fuqarolik mas'uliyati, Vatanga sadoqat va harbiy tayyorgarlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Mavjud muammolar ilmiy izlanishlar va amaliy choralar orqali bartaraf etilishi mumkin. Kelajakda AI va yangi hisoblash texnologiyalari bilan boyitilgan tizimlar ta'lim sifatini yanada oshiradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Abduqodirov A.A. Axborot texnologiyalari asoslari. Toshkent,
- 2)
- 3) Karimov N.R. Multimedia tizimlari va texnologiyalari. Toshkent,
- 4)
- 5) Vaughan T. Multimedia: Making It Work.
- 6)
- 7) Steinmetz R. Multimedia Systems. 2018

8) Hasanov B.N Zaripov N. N. Python dasturlash tilida ma'lumot to'plamlariturarlari. Lm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida ilmiy konferensiya 2023/5/20.c. 275-277.

9) Hasanov Behzod Normurot o'g'li Zaripov Nozimbek Nayimovich. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida dasturlash tillarini o'qitish metodikasi. Boshlang'ich ta'limda xalqaro tajribalar: yangi avlod darsliklari, milliy dastur va raqamli texnologiyalar integratsiyasi. 2023/5/19. C. 791-793.

10) Hasanov Behzod Normurot o'g'li Hamroyeva Dilnoza Tohir qizi. Informatika ta'limida multimedia vositalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari. Ilm-fan va texnologiyalar. 2026 №3 (1)

KORRUPSIYA - TARAQQIYOT KUSHANDASI BDPI IJTIMOIIY FANLAR KAFEDRASI DOTSENTI B. O'RAZOV

BDPI IGHF yo'nalishi 2 kurs magistranti

Obidov Mirjon Tal'at o'g'li

Annotatsiya: Muallif ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda korrupsiya hodisasining taraqqiyotga ko'rsatadigan salbiy ta'sirini ilmiy-huquqiy jihatdan izohlab beradi. Korrupsiyaning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalaridagi zararlarini, uning oldini olish va jilovlash bo'yicha huquqiy mexanizmlarning samaradorligini xalqaro tajribalarni o'rgangan holda tahlil qiladi. Tadqiqotdan ko'zlangan maqsad korrupsiyaga qarshi kurashishning dolzarbligini asoslash hamda tegishli davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat

Аннотация: В данной статье автор рассматривает негативное влияние коррупции на развитие Нового Узбекистана с научно-правовой точки зрения. Он анализирует вред коррупции в экономической, социальной и политической сферах, эффективность правовых механизмов ее предотвращения и контроля, изучая международный опыт. Цель исследования – обосновать актуальность борьбы с коррупцией и разработать практические рекомендации для соответствующих государственных органов и институтов гражданского общества

Annotation: In this article, the author examines the negative impact of corruption on the development of New Uzbekistan from a scientific and legal perspective. He analyzes the harm of corruption in the economic, social, and political spheres, as well as the effectiveness of legal mechanisms for its prevention and control, while examining international experience. The goal of the study is to substantiate the urgency of combating corruption and develop practical recommendations for relevant government agencies and civil society institutions

Kalit so'zlar: korrupsiya, taraqqiyot, qonunchilik, iqtisodiyot, ijtimoiy adolat, davlat boshqaruvi, xalqaro hamkorlik, antikorrupsiya siyosati

Ключевые слова: коррупция, развитие, законодательство, экономика, социальная справедливость, государственное управление, международное сотрудничество, антикоррупционная политика

Key words: corruption, development, legislation, economy, social justice, public administration, international cooperation, anti-corruption policy

Kirish. Har qanday davlat va jamiyat taraqqiyotining asosiy ko'rsatkichlaridan biri uning barqaror rivojlanish darajasi hisoblanadi. Ushbu rivojlanish esa, o'z navbatida, shaffof, samarali boshqaruv tizimi, huquqiy davlat tamoyillarining ustuvorligi va ijtimoiy adolatning ta'minlanishiga bog'liqdir. Biroq, jahon hamjamiyatini tashvishga solayotgan jiddiy muammolardan biri korrupsiya hodisasidir. Korrupsiya, ya'ni mansab yoki xizmat mavqeini shaxsiy manfaatlar yo'lida suiiste'mol qilish, nafaqat davlat iqtisodiyotiga katta zarar yetkazadi, balki ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka ham putur yetkazadi. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi kurashish har bir davlat uchun ustuvor vazifa sanaladi.

O'zbekiston Respublikasi o'zining rivojlanishining yangi bosqichida korrupsiyaga qarshi kurashishni davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri deb

belgilab oldi. Bu borada qator qonunlar qabul qilinib, tegishli davlat organlari faoliyati takomillashtirilmoqda. Shu bilan birga, korrupsiyaning iqtisodiyot va jamiyat taraqqiyotiga ko'rsatadigan umumiy salbiy ta'sirlarini chuqurroq tushunish, uning turli shakllarini aniqlash va samarali huquqiy hamda tashkiliy mexanizmlarni ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Korrupsiya shunchaki jinoyat emas, balki taraqqiyotning, inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi tamoyilining "kushandasi"dir. Ushbu maqolada korrupsiyaning jamiyat taraqqiyotiga ko'rsatadigan zararli oqibatlari va unga qarshi kurashishning huquqiy-huquqiy asoslari atroflicha tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Korrupsiya hodisasini ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish, uning mohiyatini anglash uchun avvalo ushbu terminning qonunchilikdagi o'rne va talqinini ko'rib chiqish zarur. Korrupsiya deganda, davlat yoxud o'zga fuqarolik huquqiy munosabatlarda ishtirok etuvchi shaxsning o'ziga yuklatilgan vakolatlarini shaxsiy manfaatlar yo'lida amalga oshirishi yoki oshirmasligi yoxud vakolatlarini suiiste'mol qilishi tushuniladi. Bu hodisa turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin: pora olish va berish, hokimiyatdan suiiste'mol qilish, favoritizm, nepotizm (qarindosh-urug'chilik), davlat mulkini o'zlashtirish va hokazo.

Korrupsiyaning iqtisodiy taraqqiyotga ko'rsatadigan zararlari juda katta va ko'pqirrali. Uning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat: 1) iqtisodiyotning barqarorligiga putur yetkazishi; 2) tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishiga to'siq bo'lishi; 3) xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga salbiy ta'sir ko'rsatishi; 4) byudjet mablag'larining noqonuniy yo'llar bilan sarflanishiga olib kelishi; 5) iqtisodiy nomutanosiblikni kuchaytirishi. Masalan, korrupsiyaga yo'l qo'yilgan davlatlarda davlat xizmatlari narxi sun'iy ravishda oshadi, raqobat muhiti buziladi, eng yaxshi mutaxassislarni jalb qilish o'rniga, "qulay" yoki "tavsiya etilgan" nomzodlar tanlanadi. Bu esa, o'z navbatida, mahsulot va xizmatlar sifatining pasayishiga olib keladi.

Jahon Bankining hisob-kitoblariga ko'ra, korrupsiya global YaIMning taxminan 1-5 foizini yo'qotishiga sabab bo'ladi, ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 10 foizdan ham oshishi mumkin. Bu raqamlar korrupsiyaning nafaqat milliy, balki global miqyosdagi jiddiy muammo ekanligini ko'rsatadi. Korrupsiyaga qarshi kurashishda qonunchilikni takomillashtirish hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning samarali faoliyatini ta'minlash muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi qabul qilingan edi. Dastur doirasida qonunchilikni yanada takomillashtirish, korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashishning huquqiy, tashkiliy va institutsional asoslarini mustahkamlash, davlat organlari va jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Jumladan, Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 18-iyuldagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy strategiyani tasdiqlash va uning samaradorligini baholash mexanizmini joriy etish to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi. Ushbu strategiya korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatining asosiy vazifalarini belgilab berdi va bu boradagi islohotlarga yangi sur'at bag'ishladi. Milliy strategiya doirasida korrupsiya

holatlarini aniqlash, oldini olish va ularga chek qo'yish, korrupsiyaviy huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni kuchaytirish, jamoatchilik nazoratini kengaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kabi muhim yo'nalishlar ko'zda tutilgan. Ta'kidlash joizki, korrupsiyaga qarshi kurash faqat huquqiy mexanizmlar bilan cheklanib qolmasdan, balki ma'naviy-ma'rifiy ishlar, ta'lim tizimida axloqiy tarbiyani kuchaytirishni ham o'z ichiga oladi. Davlat xizmatchilarining kasbiy etikasini oshirish, shaffoflik va hisobdorlik tamoyillarini tatbiq etish korrupsiyaning oldini olishda muhim omil hisoblanadi.

Davlat boshqaruvi tizimida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini oshirish maqsadida "Transparency International" kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, ularning tajribasidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashda tizimli yondashuv, barcha davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va har bir fuqaroning faol ishtiroki talab etiladi. Masalan, Singapur, Janubiy Koreya kabi davlatlar o'zlarining qat'iy qonunchiligi, shaffoflikni ta'minlash mexanizmlari va samarali ijro organlari orqali korrupsiyani jilovlashda sezilarli natijalarga erishganlar. Bu davlatlarda korrupsiyaviy huquqbuzarliklar uchun belgilangan jazo choralari qat'iyydir va ularning ijrosi ta'minlanadi.

Korrupsiya natijasida kelib chiqqan iqtisodiy zararni hisoblash murakkab jarayon bo'lib, u nafaqat to'g'ridan-to'g'ri yo'qotishlarni, balki bilvosita yo'qotishlarni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun ham, korrupsiya davlat taraqqiyotining eng katta "kushandasi" deb ataladi. U ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilmani rivojlantirish kabi muhim sohalarga yo'naltirilishi kerak bo'lgan mablag'larni o'zlashtirish yo'llarini ochib beradi. Bu esa, o'z navbatida, ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga va jamiyatda norozilik kayfiyatining ortishiga olib keladi. Demak, korrupsiyaga qarshi kurashish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki ijtimoiy adolatni qisman tiklash va jamiyatda ishonch muhitini shakllantirishning ham muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korrupsiya nafaqat jinoyat huquqi nuqtai nazaridan, balki iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy taraqqiyot nuqtai nazaridan ham eng jiddiy muammolardan biridir. Korrupsiya jamiyatning barcha jabhalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, davlat boshqaruvi tizimiga putur yetkazadi, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga to'siq bo'ladi, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni qiyinlashtiradi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Shu bois, korrupsiyaga qarshi kurashish har bir davlatning ustuvor vazifasi bo'lishi lozim.

Yangi O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar, qabul qilinayotgan qonunlar va strategiyalar bu boradagi tizimli yondashuvni ko'rsatmoqda. Biroq, ushbu yo'nalishdagi ishlar samaradorligini yanada oshirish uchun qonunchilikni doimiy ravishda takomillashtirib borish, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini kuchaytirish, shaffoflik va hisobdorlik tamoyillarini yanada keng joriy etish, shuningdek, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish zarur hisoblanadi.

Kelgusida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro hamkorlikni yanada mustahkamlash, xususan, "Transparency International" kabi tashkilotlar bilan tajriba

almashish va ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim tizimida axloqiy tarbiyani kuchaytirish, davlat xizmatchilarining kasbiy odob-axloqini yuksaltirish va aholining huquqiy madaniyatini oshirish korrupsiyaga qarshi kurashning uzoq muddatli va samarali vositalari hisoblanadi. Korrupsiyani jilovlash va uning oldini olish orqali davlat va jamiyatning barqaror taraqqiyotiga erishish mumkin bo'ladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonuni. O'RQ-614, 15.01.2020 yy. // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining axborotnomasi. – 2020. – No1. – B. 35-38.
- 3) Yo'ldoshev N., Qodirov R. Jinoyat huquqi (Maxsus qism). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 424 b
- 4) 4 To'xtaxodjayeva M.A. Huquqiy madaniyatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni. – Toshkent: Adolat, 2020. – 180
- 5) 5 Hidayatullah M. Corruption and the Developing Countries: A Study. – New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors, 2001. – 210 p.
- 6 Shodmonov A. SH. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2015. – 416 b.

**TALABALARDA VATANPARVARLIK TUYG'ULARINI
SHAKLLANTIRISHDA OILA MUHITINING INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR BILAN UYG'UNLIGI**

Ochilova Umida Ramazon qizi

Pedagogik ta'lim kafedrası 1-bosqich magistranti.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayonida oila muhitining o'rni hamda uni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish masalalari keng yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarning ma'naviy-axloqiy kamoloti, ayniqsa, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Talabalarning vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishda ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish muhim omil sifatida ko'rib chiqilgan*

Аннотация: *В данной статье подробно освещаются вопросы роли семейной среды в формировании патриотических чувств у студентов, а также её интеграции с инновационными педагогическими технологиями. В современной системе образования духовно-нравственное развитие молодежи, особенно воспитание в духе патриотизма, является одной из актуальных задач. В формировании патриотических чувств студентов важным фактором рассматривается повышение педагогической грамотности родителей*

Annotation: *This article comprehensively examines the role of the family environment in the formation of patriotic feelings among students, as well as its integration with innovative pedagogical technologies. In the modern education system, the spiritual and moral development of youth, especially their upbringing in*

the spirit of patriotism, is considered one of the most pressing tasks. In developing students' patriotic feelings, improving the pedagogical literacy of parents is viewed as an important factor

Kalit so'zlar: *vatanparvarlik tarbiyasi, talaba shaxsi, oila muhiti, innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim, tarbiyaviy jarayon, ma'naviy-axloqiy rivojlanish, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faollik, interfaol metodlar, ta'lim va oila hamkorligi, milliy qadriyatlar, pedagogik yondashuvlar, motivatsiya, zamonaviy ta'lim tizimi*

Ключевые слова: *патриотическое воспитание, личность студента, семейная среда, инновационные педагогические технологии, цифровое образование, воспитательный процесс, духовно-нравственное развитие, гражданская позиция, социальная активность, интерактивные методы, сотрудничество семьи и образования, национальные ценности, педагогические подходы, мотивация, современная система образования*

Key words: *patriotic education, student personality, family environment, innovative pedagogical technologies, digital education, educational process, spiritual and moral development, civic position, social activity, interactive methods, cooperation between family and education, national values, pedagogical approaches, motivation, modern education system*

Maqolada innovatsion yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan metod va usullar amaliy jihatdan asoslab berilgan. Oila muhitida shakllangan qadriyatlarning oliy ta'lim jarayonida mustahkamlanishi yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Tadqiqot natijalari oila, ta'lim muassasasi va jamiyat o'rtasidagi uzviy aloqaning zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda kompleks yondashuvning ahamiyati asoslab berilgan. Mazkur maqola oliy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-uslubiy tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.

ФОРМИРОВАНИЕ ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ СОЧЕТАНИЯ СЕМЕЙНОЙ СРЕДЫ И ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье на основе инновационных подходов обоснованы разработанные методы и приемы с практической точки зрения. Подчеркивается, что укрепление ценностей, сформированных в семейной среде, в процессе высшего образования способствует развитию гражданской позиции молодежи. Результаты исследования показывают необходимость тесной взаимосвязи между семьей, образовательным учреждением и обществом. Вместе с тем обоснована значимость комплексного подхода в формировании патриотических чувств у студентов. Данная статья также содержит научно-методические рекомендации, направленные на совершенствование воспитательной работы в системе высшего образования.

FORMATION OF PATRIOTIC FEELINGS IN STUDENTS THROUGH THE INTEGRATION OF FAMILY ENVIRONMENT AND INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

The article substantiates, from a practical perspective, the methods and approaches developed on the basis of innovative strategies. It is emphasized that

strengthening the values formed within the family environment in the process of higher education contributes to the development of students' civic position. The research findings highlight the necessity of a close interconnection between family, educational institutions, and society. At the same time, the importance of a comprehensive approach in fostering patriotic feelings among students is justified. This article also includes scientific and methodological recommendations aimed at improving educational work within the higher education system.

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, ularning ongida yuksak vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar jamiyatning intellektual va ijtimoiy salohiyatini belgilovchi asosiy qatlam hisoblanadi. Shu bois, ularning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish zarur. Vatanparvarlik tarbiyasi esa bu jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, yoshlarning Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat va fuqarolik burchini his etish kabi sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Talabalarda ushbu fazilatlarni shakllantirishda oila muhitining o'rni beqiyosdir. Chunki insonning ilk dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvori aynan oilada shakllanadi. Ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati, ularning shaxsiy namunalari va tarbiyaviy yondashuvlari talabaning kelajakdagi ijtimoiy faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish talabalarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ularni faol ijtimoiy hayotga tayyorlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Alibayeva Muazzam Ibragimovnaning maqolasida oilaviy tarbiya va farzand tarbiyasiga oid quidagi fikrlar keltirib o'tiladi: "Oila tarbiyasida tarbiya jarayoni zerikarli, quruq nasihatgo'ylikdan iborat bo'lib qolmasligi lozim. Bola hayotining ko'p qismi oilada o'tadi. Shu boisdan mavjud an'analar, urf-odatlar, rasm-rusumlar va marosimlarning ijobiy ta'sirida bola asta-sekin kamol topib boradi. An'ana va marosim Oila tarbiyasining qudratli qurolidir. Oila tarbiyasi ijtimoiy tarbiya bilan uzviy aloqada bo'lsagina, kutilgan natijalarga erishish mumkin. Oila tarbiyasida yutuklarga erishish ota-onalarning pedagogik bilimlarga egaligi, oila tarbiyasi bo'yicha tajribalar almashishi, ota-onalarni tarbiyaviy ishlarga qizg'in jalb qilishga ham bog'liqdir. Har bir ota-ona oila tarbiyasida o'zlarining burch va mas'uliyatlarini chuqur anglashlari lozim. Anormal oilaviy muhit, bolani kitob o'qishga, mehnat qilishga o'z vaqtida jalb etish ham oila tarbiyasiga katta zarar yetkazadi. Ularning bolaga beradigan tarbiyaviy ta'sir kuchi yo'qoladi, oila tarbiyasidagi muvozanat buzilishiga olib keladi. Bunday sharoitda bola qalbi qattiq jarohatlanadi, u tajang, serjaxl, qo'pol, janjalkash, dag'al bo'lib qoladi, kattalarga ishonmay qo'yadi, o'qishi pasayib ketish holati kuzatiladi. Bu esa albatta oilada rivojlanayotgan bolaga katta salbiy ta'sir qiladi".

Muallifning fikriga ko'ra: "Vatanparvarlik tarbiyasida oilaning ma'naviy muhitini sog'lom tashkil etish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Oiladagi birdamlik, mehr-oqibat, o'zaro hurmat, burchni ado etish kabi qadriyatlar bolaga bevosita ta'sir qiladi. Ota-ona o'rtasidagi totuvlik, mehnatsevarlik hamda mas'uliyatli hayot tarzi bolaga tabiiy o'rnak bo'ladi. Zotan, oilada shakllangan ijobiy psixologik muhit

Vatan ravnaqi uchun intiluvchi, ma'naviy mustahkam shaxsni voyaga yetkazadi. Bugungi texnologik taraqqiyot sharoitida farzand tarbiyasida raqamli madaniyatga e'tibor berish ham samaralidir. Internet va media mahsulotlari orasida vatanparvarlik ruhida kontentlarni tanlab, bolaga tavsiya qilish, milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi filmlar va ko'rsatuvlarni birgalikda tomosha qilish, tarixiy shaxslar hayoti bilan tanishtirish ta'lim jarayonini boyitadi. Shu bilan birga, zararli axborotlarga nisbatan ongli immunitet hosil qilishda ota-onaning nazorati va tushuntirish ishlari muhim o'rin tutadi. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasida ekologik madaniyatni shakllantirish ham dolzarbdir. Atrof-muhitni asrash, daraxt ekish, tabiatni muhofaza qilish bo'yicha kichik amaliy tadbirlar bolada tabiatga mehr orqali Vatanga sadoqat tuyg'usini mustahkamlaydi." Darhaqiqat, bugungi texnologiyalar avj olgan va jadal rivojlangan sharoitda Bolani turli xil yot ta'sirlardan himoya qilish oila zimmasiga, ota-ona zimmasiga tushadi. Tarbiyani aniq va yo'naltirilgan holatda berish nafaqat oila uchun, bola uchun, jamiyat uchun muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Bolalarda vatanga muhabbatni, vatanni asrashni, yurti qadrlashni o'rgatish nafaqat tarbiya uchun balki kelajakda komil inson bo'lishida ham asosiy rol egallaydi.

Vatanparvarlik tuyg'usi bolalarda yoshlikdan boshlab asta-sekinlik bilan rivojlanadi. Mana shu rivojlanish jarayonida milliy qadriyatlarni, urf-odatlarini, an'analarni ahamiyati beqiyos. Ota-onalar farzandlariga milliy bayramlar, tarixiy sanalarva ajdodlarimiz haqida malumot berish orqali ular qalbida vatanga nisbatan muhabbatni shakllantira olishlari mumkin. Bundan tashqari xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish ham tarbiyaviy jihatdan ancha samarali ta'sir qiladi. Aytish joizki oilada sog'lom ma'naviy muhitni yaratish muhim sanaladi. Oiladagi o'zaro hurmat, mehr-muhabbat va hamjihatlik bolaning ijtimoiy-ma'naviy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Bunday muhitda tarbiyalangan bola jamiyat uchun foydali shaxs, masuliyatli va vatanparvar bo'lib yetishadi.

Zamonaviy sharoitda bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda turli xil tadbirlarning o'ri katta. Masalan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, kitobxonlik musobaqalari, sport o'yinlari va sport musobaqalari hamda madaniy faoliyatlarni tashkil etish bolada ushbu tarbiya shakllanishiga sabab bo'ladi. Bunday faoliyatlarga bolalarni jalb etish orqali ularda jamoaviy yakdillik, fidoiylilik, vatanga sadoqat kabi xususiyatlarni shakllantirishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak oilada beriladigan to'g'ri tarbiya bolalarda vatanparvarlik, vatanga muhabbat, vatanni asrash, vatanni sevish, uning himoyasiga kirishish, komil inson bo'lib yetishish kabi xislatlar shakllanishiga povdevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois ota-onalar farzand tarbiyasi borasida samarali ishlar olib borib, mas'uliyatni his qilgan holda farzand tarbiyasiga yondashishlari zarur.

References.

1) Abdurashidova X.A., Baxromova E.B. Oilada bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning shakl, metod va vositalari. – Shahrizabz davlat pedagogika instituti, 2025.

2) Alibayeva Muazzam Ibragimovna. Yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini tarbiyalashda oila va maktab hamkorligi. – "International Scientific and Practical Conference: International Experience in the Use of Collaborative Technologies in Child Rearing", 22 April 2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15333207>

- 3) To'xtaxodjaeva M.X. Pedagogika. – T.: O'qituvchi, 2019. – 320 b.
- 4) Davronova Z.B. Vatanparvarlik tarbiyasi tushunchasi va ahamiyati // Science and Education. – 2025. – №4. – B. 148–152.
- 5) Qulnazarov D. Vatanparvarlik tarbiyasi // Synapses: Insights Across the Disciplines. – 2024.
- 6) Normo'minova Sh.B. Vatanparvarlik tarbiyasi: oiladan jamiyatgacha bo'lgan yo'l // Konferensiya materiallari. – 2025.

7-SINF O'QUVCHILARIDA "TARBIYA" FANI ORQALI GUMANISTIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION METODIKASI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
70110101- PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA TARIXI
(FAOLIYAT TURLARI BO'YICHA) MUTAXASSISLIGI II BOSQICH
MAGISTRANTI
OLIMOVA NOZIMA OYBEKOVNA

Annotatsiya: Ushbu maqolada 7-sinf o'quvchilarida "Tarbiya" fani vositasida gumanistik dunyoqarashni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari va innovatsion metodikasi tadqiq etiladi. O'smirlik davriga xos bo'lgan psixofiziologik o'zgarishlar sharoitida insonparvarlik qadriyatlarini singdirishning samarali yo'llari, jumladan, keys-stadi, axloqiy dilemmalar va loyiha ishlari tahlil qilingan. Maqolada innovatsion texnologiyalarning o'quvchi shaxsini ma'naviy yuksaltirishdagi o'rni ilmiy asoslab berilgan

Аннотация: В данной статье исследуются педагогические возможности и инновационная методика формирования гуманистического мировоззрения у учащихся 7-х классов посредством предмета «Воспитание» (Tarbiya). Анализируются эффективные пути внедрения гуманистических ценностей в условиях психофизиологических изменений, характерных для подросткового периода, включая кейс-стади, моральные дилеммы и проектную деятельность. В работе научно обоснована роль инновационных технологий в духовно-нравственном развитии личности учащегося

Annotation: This article explores the pedagogical potential and innovative methodology for forming a humanistic worldview in 7th-grade students through the subject of "Education". The study analyzes effective ways of instilling humanistic values amidst the psychophysiological changes characteristic of adolescence, including case studies, moral dilemmas, and project-based learning. The role of innovative technologies in the spiritual and moral elevation of the student's personality is scientifically substantiated within the paper

Kalit so'zlar: Gumanizm, innovatsion, innovatsion metodika, o'smirlik davri, ma'naviy-axloqiy tarbiya, empatiya, pedagogik texnologiya

Ключевые слова: гуманизм, предмет «Воспитание», инновация, инновационная методика, подростковый период, духовно-нравственное воспитание, эмпатия, педагогическая технология

Key words: *humanism, subject of "Education", innovation, innovative methodology, adolescence, spiritual and moral upbringing, empathy, pedagogical technology*

Kirish. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim mazmunini insonparvarlashtirish strategik vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, 7-sinf o'quvchilari o'smirlik davrining murakkab o'tish pallasida turganligi sababli, ularda ma'naviy immunitet va gumanistik dunyoqarashni shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. "Tarbiya" fani ushbu jarayonda shunchaki nazariy bilim manbai emas, balki o'quvchilarning qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi va yo'naltiruvchi asosiy pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi. Gumanizm — inson qadri, erkinligi va baxt-saodatini oliy qadriyat deb biluvchi qarashlar tizimi sifatida, o'quvchining shaxsiy kamolotida poydevor vazifasini o'taydi.

Gumanizm yoki insonparvarlik — bu insonning qadr-qimmatini, uning erkinligi, baxt-saodati va o'z qobiliyatlarini namoyon qilishi eng oliy qadriyat deb hisoblanadigan qarashlar tizimidir. Insonparvarlik g'oyalarini rivojlantirishning mavjud ahvoli shuni ko'rsatadiki, bu jarayon faqatgina dars vaqtida amalga oshiriladigan ish emas, balki maktabning umumiy ma'naviy muhiti va sinfdan tashqari faoliyat (ekstrakurrikulyar ish) orqali institutsionallashtirilishi zarur, bu esa insonparvarlikni o'quvchilarning kundalik hayot tarziga aylantirishning eng samarali imkoniyatidir. Bu boradagi eng muhim imkoniyatlardan biri maktablarda "Insonparvarlik qadriyatlari kengashlari" yoki "Adolat va mehr-oqibat klublari"ni tashkil etishdir. Bunda 7-sinf o'quvchilari o'z tashabbuslari bilan maktab ichidagi axloqiy nizolarni hal qilish, tengdoshlariga yordam berish (peer mentoring) va maktab hamjamiyatida ijobiy munosabatlarni mustahkamlash bilan shug'ullanadi. "Tarbiya" fani o'qituvchilari bu klublarga nazariy va uslubiy rahbarlik qilishi, ularning faoliyatini insonparvarlik tamoyillari asosida yo'naltirishi kerak, masalan, o'quvchilar tomonidan tashkil etilgan "Hafta insonparvarlik akti" kabi tanlovlar orqali maktab jamoasi orasida gumanistik xatti-harakatlarni targ'ib qilish muhimdir. Bundan tashqari, sinfdan tashqari faoliyat doirasida o'tkaziladigan ijtimoiy loyihalar va ko'ngillilik (volontyorlik) harakatlarining doimiy tizimi yaratilishi lozim. Bu loyihalar mahalliy ijtimoiy ehtiyojlarga yo'naltirilgan bo'lishi (masalan, nogironligi bo'lgan shaxslarga raqamli savodxonlikni o'rgatish, qariyalar uyiga tez-tez tashrif buyurish, hayvonlarga boshpana topishda yordam berish) va o'quvchilarga o'zlarining insonparvarlik xatti-harakatlari real ijtimoiy o'zgarishlarga olib kelishini ko'rish imkoniyatini berishi kerak. Maktab ma'muriyatining o'zi ham insonparvarlikni maktab madaniyatining ustuvor yo'nalishi sifatida qabul qilishi, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarida hurmat, tenglik va o'zaro tushunish tamoyillariga amal qilishi lozim, chunki pedagogik jarayondagi insonparvarlik munosabatlarining bevosita namunasi o'quvchilarning eng samarali va hayotiy tarbiya manbai hisoblanadi. Ushbu yondashuv orqali insonparvarlik nafaqat "Tarbiya" kitobidagi bobga, balki maktabdagi har bir o'quvchi va xodimning ongi va xatti-harakatiga chuqur singib ketgan hayotiy jarayonga aylanadi.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning maqsadi 7-sinf o'quvchilarining o'ziga xos psixologik xususiyatlarini (adolat tuyg'usi, empatiya, ideal izlash) inobatga olgan holda, "Tarbiya" fani darslarida va darsdan tashqari faoliyatda gumanistik g'oyalarni

rivojlantirishning innovatsion metodik tizimini ishlab chiqish va raqamli texnologiyalarning bu boradagi imkoniyatlarini asoslab berishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqot jarayonida quyidagi uslublardan foydalanildi:

1. Tizimli yondashuv: Insonparvarlikni nafaqat fan, balki maktabning umumiy ma'naviy muhiti (institutsionallashtirilgan klublar) darajasida o'rganish.

2. Innovatsion-pedagogik modellashtirish: Dars jarayonida "Case-study", "Media-loyiha" va "Suqrotcha suhbat" metodlarini qo'llash.

3. Texnologik tahlil: Ta'limda raqamli resurslar, virtual reallik (VR) va mobil ilovalarning empatiyani shakllantirishdagi samaradorligini baholash.

4. Qiyosiy tahlil: "Tarbiya" fanining boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar (Adabiyot, Tarix, Iqtisod) bilan fanlararo bog'liqligini o'rganish.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, insonparvarlik g'oyalarini rivojlantirish faqat dars bilan cheklanib qolmasligi kerak.

Institutsional yondashuv: Maktablarda "Insonparvarlik qadriyatlarini kengashlari"ni tashkil etish va "peer mentoring" (tengdoshga yordam) tizimini joriy qilish orqali axloqiy nizolarni hal qilish ko'nikmasi oshadi.

Raqamli transformatsiya: Virtual reallik texnologiyalari orqali ijtimoiy ehtiyojmand qatlam hayotini his qilish (virtual sayohat) quruq ma'ruzadan ko'ra kuchliroq empatiya uyg'otadi.

Metodik yangilanish: "Case-study" metodi o'quvchilarni real hayotiy ziddiyatlarda (masalan, kamsitish holatlarida) mustaqil va insonparvar qaror qabul qilishga o'rgatadi.

Ijtimoiy amaliyot: Volontyorlik harakatlari (qariyalar va nogironligi bor shaxslarga yordam) nazariy bilimlarni hayotiy ko'nikmaga aylantiradi.

Xulosa. 7-sinf o'quvchilarida gumanistik dunyoqarashni shakllantirish barqaror jamiyat qurishning asosiy garovidir. Tadqiqot xulosasiga ko'ra, insonparvarlik g'oyalari "Tarbiya" darsligidagi shunchaki mavzu bo'lib qolmasdan, maktab madaniyatining ajralmas qismiga aylanishi lozim. Innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalar integratsiyasi darsni jonlantiradi, o'qituvchining shaxsiy namunasi esa eng samarali tarbiya manbai bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.

2) Amonashvili Sh.A. "Gumanistik pedagogika asoslari" (Osnovi gumannoy pedagogiki). 1-2 jildlar. – Moskva: "Amrita-Rus", 2012. (Insonparvarlik pedagogikasining nazariy asosi sifatida).

3) Kohlberg L. "The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages". – San Francisco: Harper & Row, 1984. (Maqoladagi axloqiy dilemmalar va adolat tuyg'usi tadqiqoti uchun).

4) Avloniy A. "Turkiy Guliston yoxud axloq". – Toshkent: "O'qituvchi", 1992. (Milliy tarbiya va gumanizm ildizlari uchun).

5) Erikson E.H. "Identity: Youth and Crisis". – New York: Norton, 1968. (7-sinf o'quvchilarining o'smirlik davri inqirozlarini asoslash uchun).

6) Alisher Navoiy. "Mahbub ul-qulub" (Asarlar to'plami). – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. (Komil inson va gumanistik qadriyatlar manbasi).

7) Rogers C.R. "Freedom to Learn". – Columbus, OH: Charles E. Merrill, 1969. (Ta'limni insonparvarlashtirishning psixologik metodikasi).

TALABALARNI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING ROLI (O'ZBEKISTON TARIXI MISOLIDA)

Ostonov Zafar Zamonovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti uslubiy

tayyorgarlik sikl o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida innovatsion metodlar, interaktiv usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali yoshlarning Vatanga sadoqati, fuqarolik mas'uliyati va harbiy bilimlarga qiziqishini oshirish yo'llari ko'rsatib beriladi. Shuningdek, mazkur yondashuvlar orqali talabalar ongida milliy qadriyatlar va ijtimoiy faollikni shakllantirish imkoniyatlari yoritiladi

Аннотация: В данной статье рассматривается роль современных педагогических подходов в развитии военно-патриотическое воспитание студентов. Анализируется эффективность использования инновационных методов, интерактивных форм обучения и информационно-коммуникационных технологий в формировании у молодежи чувства патриотизма, гражданской ответственности и интереса к военной сфере. Особое внимание уделяется вопросам формирования национальных ценностей и социальной активности студентов

Maqolada oliy ta'lim muassasalarida pedagogik texnologiyalarni qo'llashning amaliy jihatlari ham ko'rib chiqiladi. Zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi.

Также в статье раскрываются практические аспекты применения педагогические технологии в системе высшего образования. Обосновывается, что внедрение современных подходов способствует развитию самостоятельного мышления студентов, укреплению их военно-патриотических качеств и формированию активной гражданской позиции.

Mamlakatimiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamdagi islohotlar yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish, ularni har tomonlama yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalashga xizmat qilmoqda. O'zbekiston Respublikasi aholisining yarmidan ko'prog'ini tashkil qilayotgan yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligi va Vatan oldidagi burchini nechog'lik his qilishi – ularning vatanparvarligi bilan bevosita bog'liq.

Ayniqsa hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi talabalarini har tomonlama yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalash oldimizda turgan dolzarb vazifalaridan biridir. Bu vazifani amalga oshirishda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi Milliy iftixor va harbiy vatanparvarlik kafedrasida o'qitilayotgan O'zbekiston tarixi fanining ahamiyati beqiyos bo'lib, uning barcha mavzulari talabalarni Vatanni sevishga, ardoqlashga, uni himoya qilishga, rivojlantirishga va uning yutuqlaridan g'ururlanish va kamchiliklaridan aziyat chekish kabi his-tuyg'ularni shakllantirishga katta hissa qo'shadi.

Vatan tarixi talabalarni milliy g'oya va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbekiston tarixi darslarida Vatanimiz xalqlarining qadimdan asrlar davomida o'z ozodligi va mustaqilligi uchun olib borgan mardonavor kurashi va turli davrlarda doimo mustaqillikka erishish uchun o'g'il va qizlarining jonini fido etganiga katta e'tibor berib, jonli misollar orqali mavzularni tushuntirib berishga e'tibor qaratish kerak.

Misol uchun, Vatanimiz tarixining "Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi" mavzusini o'rganish talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

O'z Vatani mustaqilligi yo'lida jonini fido etgan buyuk sarkarda Xorazmshoh Sulton Jaloliddin Manguberding qahramonligi davrlar o'tsa-da doimiy xotirada bo'lib, kelajak avlod uchun faxr va o'rnak bo'lib kelmoqda. Uning mo'g'ullarga qarshi jangda qo'llagan strategiya va taktikalari bugungi kunda ham ilmiy tadqiqotlarning dolzarb masalalari qatorida bo'lib kelmoqda. Jaloliddin Manguberdi – o'ttiz ikki yillik (1199-1231 yy) hayoti davomida ulkan ishlarni amalga oshirib tarixga nomini mangu muhrlab ketdi. Bugungi kunda Jaloliddin Manguberdi hayoti va faoliyati fransuz, ingliz, xitoy, turk, pokiston, hindistonlik, ozarbayjonlik olimlar tomonida keng o'rganilib kelinmoqda.

Jaloliddin Manguberding nomini abadiylashtirish maqsadida 1998-yilda "Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800-yilligini nishonlash haqida" qaror qabul qilingan. Qarorda 1999-yilda Jaloliddin Manguberding 800-yilligini xalqaro miqyosda nishonlash belgilandi. 1999-yilda 25 so'mlik yubiley tangalar muomalaga kiritilgan, Urganch shahri markazida "Jaloliddin Manguberdi" nomli maydon tashkil qilindi. Unda 14 metrlik haykal bunyod etildi, Xorazmning yirik ko'chalariga ham uning nomi nomi berildi. 2000-yilning 30-avgustida "Jaloliddin Manguberdi" ordeni ta'sis etildi. Shu bilan birga, harbiy mahorat, qahramonlik va jasorat namunalarini ko'rsatgan, davlatning mudofaa qudratini mustahkamlashga ulkan hissa qo'shgan qo'mondonlik tarkibiga kiruvchi harbiy xizmatchilar mazkur orden bilan mukofotlanadilar. 2003-yilning 22-avgust kuni ushbu orden bilan Xorazm viloyati mukofotlangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Jaloliddin Manguberding harbiy vatanparvarligini chuqur o'rganishga e'tibor berib, "...buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberding hayoti va harbiy mahorati haqida hamma ham yetarli bilimga egami? Vaholanki, bu ajdodlarimizning g'alabalari, strategiya va taktikalarini dunyodagi ko'plab harbiy maktab va akademiyalarda bugun ham o'rganishadi" deb ta'kidlab o'tgan. Ilg'or harbiy qismlarga ulug' milliy

sarkardalarimizning nomini berish, mohir lashkarboshi bobolarimiz haqida ilmiy tadqiqotlar, badiiy kitoblar, kinolar yaratishga ko'rsatma berdi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 23-iyulda "Jaloliddin Manguberdi tarixining yangi sahifalarini o'rganish" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyaga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish bo'yicha farmoyishi qabul qilingan edi. Mazkur farmoyishda "Jaloliddin Manguberdi tarixi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish va bu borada yangi kitoblar nashr qilish vazifasi belgilangan edi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 23.02.2018 yildagi 140-sonli Qaroriga ko'ra Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqildi [1].

Vazirlar Mahkamasining harbiy tarixni o'rganish borasidagi ishlar samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida 2020-yil № 336-sonli Farmoyishi bilan O'zbekistonda 2021-yil noyabr oyida "Jaloliddin Manguberdi tarixining yangi sahifalarini o'rganish" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya o'tkazilib, Jaloliddin Manguberdi tarixining yangi sahifalari bilan bog'liq ilmiy-tadqiqot ishlariga grantlar ajratilishi, shuningdek, "Jaloliddin Manguberdi izidan" ekspeditsiyasi va ishchi guruhi faoliyatini qo'llab-quvvatlash, chet eldagi ilmiy-ma'rifiy markazlar bilan aloqalar o'rnatish maqsadida xorijiy davlatlarga safarlar uyushtirishda amaliy yordam ko'rsatilishi belgilandi. Jaloliddin Manguberdi hayoti va faoliyatini keng targ'ib qilish maqsadida unga bag'ishlangan pyesalar va video film yaratilgan. Maqsud Shayxzoda 1944-yili "Jaloliddin" dramasini yaratgan bo'lsa, ancha yil o'tib 2020-yili Turkiya kinoijodkorlari bilan hamkorlikda "Mendirman" videofilmi tasvirga olindi.

Xorazm viloyati Urganch shahrining bosh maydoni markazida Jaloliddin Manguberding bronzadan yasalgan 25 metrlik haykali o'rnatildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev ushbu yodgorlik haqida gapirib: "Haykalning ulug'vorligi muhim albatta, lekin menga birinchi navbatda ma'naviyat kerak, yoshlarimizning tariximizni chuqur bilishi zarur. Bu maydonning har bir nuqtasida ulug' bobokalonimizga oid sodda tildagi ma'lumotlar joylashtirilsin. Sulton Manguberdini nafaqat boshqa viloyatdagi yoshlarimiz, balki xorazmliklar ham ko'ngildagidek bilishmaydi. Olimlarimiz yana bir bor ma'lumotlarni ko'rib chiqib, maydonning barcha burchaklariga joylashtirib chiqish choralari ko'ringlar" deb topshiriq bergan edi.

O'zbekiston tarixi fanining "Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi" mavzusini o'qitishda ta'lim va tarbiyani qo'shib olib borishga qaratilgan turli metodik vositalardan foydalanish mumkin. Masalan, mazkur mavzu bo'yicha o'tilayotgan ma'ruza va seminar mashg'ulotida mavzuga oid badiiy adabiyotdan foydalanish ularning ta'sirchanligini oshiradi. Darsda o'qituvchi bayonining ishonchli va hayajonga boy bo'lishi uchun badiiy adabiyotdan olingan faktlar hamda ba'zi tarixiy epizodlarning ahamiyati ko'rsatiladi.

"Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi– Vatan himoyachisi" mavzuini o'rganish talabalarni olijanob ezgu-maqсадlarga, bunyodkorlikka undaydi, bosqinchi va sotqinlarga qarshi nafratni kuchaytiradi, mardlik, vatanparvarlikni shakllantiradi, vatanimiz mustaqilligiga rahna solayotgan hozirgi davrning turli xavf-xatarlariga qarshi g'oyaviy kurash ruhida tarbiyalaydi.

O'qituvchi bu darsning ta'lim-tarbiya borasidagi vazifalarini oldindan aniq va to'g'ri belgilay ola bilishi kerak.

O'qituvchi dars davomida yuqorida keltirilgan va boshqa yorqin tarixiy faktlar, qisqa epizodlardan foydalanib, O'rta Osiyo xalqlarining o'z mustaqilligi va ozodligi uchun qahramonona kurashlari misolida talabalarda jasurlik, fidoyilik, milliy g'urur, vatanparvarlik ruhi tarbiyalanishi mumkin. Mavzu bo'yicha tarixiy va badiiy adabiyotlardan tanlangan faktlar, kichik epizodlarning dars mazmuniga kiritilishi talabalar tomonidan materialni yaxshi o'zlashtirishga, uning ishonchli va ta'sirli bo'lishiga, bosqinchilarga qarshi nafrat ruhida tarbiyalashga, ozodlik va mustaqillik uchun kurashgan ota-bobolarimizning qahramonona an'alariga sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

“Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi” mavzusi talabalarni Vatani sevib ardoqlash, ularga milliy ruhni singdirish, jonajon xalqimizga, davlatimizga mehr-muhabbat va sadoqat, Vatan himoyasiga doim tayyor turish va harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ahamiyati katta. Ushbu mavzuni o'qib–o'rganish talabalarga kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi, ularni ezgu niyatlarga ilhomlantiradi, ularda mardlik, vatanparvarlik, ma'naviy fazilatlarini tarbiyalaydi.

O'qituvchi ushbu darsni rejalashtirish jarayonida, talabalarni darsda qanday materiallar yordamida yoki qaysi qo'shimcha o'quv material bilan tanishtirishi, ular bilan muhokama qilingan voqea va hodisalar haqida aniq bir umumlashtiruvchi xulosaga kelishini puxta o'ylab olishi lozim. Bunda, albatta, ta'lim bilan tarbiyani uyg'unlikda bog'lab olib borish zarur.

Jumladan, og'zaki bayon metodidan foydalanib, suhbat, hikoya usulida mavzuga doir qo'shimcha manbalardan (yozma manbalar, tarixiy hujjatlar, arxiv materiallari, memuarlar, ilmiy tadqiqot, badiiy adabiyot) foydalanish mumkin. Ko'rgazmali metod va texnik vositalardan foydalanib, talabalarga mavzuga oid rasmlar, tarixiy shaxslar va qahramonlar suratlarini, kinofilmlardan va hujjatli filmlardan lavhalar namoyish etish mumkin.

Tarixiy bilimlarning tarbiyaviy ta'siri shu bilimlarning qay darajada tarixiy faktlarga asoslanganligi va ularni darsda ishonchli hamda emotsional tarzda ochib berilishiga bog'liqdir. Talabalar tarixiy faktlarning to'g'riligini tushunib borishlari va faktlar asosida chiqarilgan xulosalar ular uchun ishonchli bo'lmog'i lozim. Shuningdek, talabalar bayon etilgan faktlarning ilmiy jihatdan to'g'riligiga ishonch hosil qilishlari ham zarur. Darslarda bayon etilgan faktlar, tarixiy shaxslarning faoliyati ham aniq obrazlar yordamida o'rganilishi kerak. Obrazli tasvir, obrazli bayon, ishonchli dalillarga tayanish, fikrini ilmiy bayon eta bilish – mashg'ulot maqsadiga erishishning eng asosiy shartlaridan biridir. O'qituvchi darsga tayyorlanayotganda dastur va darslik bilan cheklanib qolmay, qo'shimcha adabiyotlar va ko'rsatma harakteridagi materiallardan foydalanishi kerak.

Ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanib esa “Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi” mavzusiga bag'ishlangan materiallarni talabalar bilan birgalikda ishlab chiqish mumkin. Bunda talabalar dars davomida mavzuning u yoki bu tomoniga o'z munosabatlarini

bildirishlari, tahlil qilishlari mumkin. Bularni belgilab olishda o'qituvchi o'z tajribasi va mahoratiga tayanishi kerak bo'ladi.

Ushbu mavzuni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda talabalarni dars davomida amaliy ishlashga, fikrlashga qaratilgan seminar mashg'ulotlari uchun topshiriqlar berish mumkin.

Mashg'ulotda o'quv topshiriqlarini bajarishdan iborat ta'limiy faoliyatlarni tarixiy manbalar va pedagogik texnologiya vositasida amalga oshirish, bu jarayonda texnik, texnologik va funksional harakatlarning maqsadga muvofiq, samarali amalga oshirish malakalarining o'zlashtira olishlari mavzuni muvaffaqiyatli o'zlashtirishni kafolatlaydi.

Yuqorida qo'llaniladigan ushbu usullar dars davomida talabalarga ilg'or pedagogik texnologiyalar yordamida tarixiy fikrlash, faollashish imkoniyatini yaratadi, bu esa ularning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini keskin ko'tarilishiga olib keldi, talabalarni adabiyot va tarixiy manbalar bilan ishlashga, mavzuning mohiyatini chuqur anglashga yordam beradi.

Demak, O'zbekiston tarixini o'qitish metodikasini takomillashtirish, bunda talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishga qaratilgan metodikalarni joriy etish hamda ta'limda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish – gumanitar fanlarni o'qitishni samarali tashkil etishga yordam beradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig'ilishidagi nutqi. -Toshkent, 2018-yil 28-noyabr.

2) O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirliklari, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiyasi, Davlat bojxona qo'mitasi, O'zbekiston Milliy axborot agentligi, O'zbekiston matbuot va axborot agentligi, O'zbekiston MTRKsining 2019-yil 2-fevraldagi 2/01-02/3-10/01-05/04/qq-2/12–son “O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Axloqiy-ruhiy ta'minot Konsepsiyasi to'g'risida”gi qarori.

3) Mirziyoyev. Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. -T.: O'zbekiston, 2021.

TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHDA MOTIVATSIYA VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Ostonova Madina

*Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich talim) mutaxassisligi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu tezis talaba-yoshlarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish jarayonida motivatsiya mexanizmlari va psixologik yondashuvlarning integrativ imkoniyatlarini tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim muhitida ichki motivatsiya, ijtimoiy identifikatsiya va qadriyatga yo'naltirilgan tarbiya uyg'unligini asoslashdir. Metodologiya sifatida nazariy tahlil, konseptual modellashirish va pedagogik-psixologik interpretatsiya qo'llanadi. Ilmiy yangilik motivatsion profil asosida tarbiyaviy ta'sirni individuallashtirish mezonlarini taklif etishdan iborat

Annotation: This thesis analyzes how motivational mechanisms and psychological approaches can be integrated to foster patriotism among university students. The aim is to justify the alignment of intrinsic motivation, social identification, and value-oriented education within higher education settings. The methodology relies on theoretical analysis, conceptual modeling, and pedagogical-psychological interpretation. Scientific novelty lies in proposing criteria for individualized educational influence based on students' motivational profiles and self-regulation patterns.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik; ichki motivatsiya; ijtimoiy identifikatsiya; qadriyatlar tizimi; o'zini boshqarish; psixologik yondashuv; tarbiyaviy muhit

Ключевые слова: патриотизм; внутренняя мотивация; социальная идентификация; система ценностей; саморегуляция; психологический подход; воспитательная среда

Key words: patriotism; intrinsic motivation; social identity; value system; self-regulation; psychological approach; educational environment

Talaba-yoshlar orasida vatanparvarlik ruhini shakllantirish masalasi tarbiya jarayonining alohida mavzusi sifatida emas, balki shaxs kamoloti va fuqarolik mas'uliyatining psixologik-pedagogik shartlari bilan uzviy bog'liq kompleks hodisa sifatida talqin etilganda, metodik jihatdan samaraliroq bo'ladi. Oliy ta'lim muassasasi sharoitida vatanparvarlikni rivojlantirish, avvalo, talabaning "men" konsepsiyasi, ijtimoiy rollarni qabul qilishi, qadriyatlar ierarxiyasi va hayotiy maqsadlarni tanlash mexanizmlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ushbu jarayonda motivatsiya kategoriyasi markaziy o'rin egallaydi: motivatsiya vatanparvarlik mazmunini shaxsiy ahamiyatga aylantiradi, tashqi talablarni ichki ehtiyoj bilan bog'laydi va barqaror xulq-atvor me'yorlari shakllanishiga xizmat qiladi. Mazkur tezisda motivatsiya va psixologik yondashuvlar bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida asoslanadi, chunki faqat targ'ibot yoki faqat axborot berish yo'li bilan qadriyatning ichki qabul qilinishi kafolatlanmaydi; qadriyatga "ishonch" va "amal" o'rtasidagi psixologik ko'prik aynan motivatsion-regulyativ mexanizmlar orqali quriladi.

Motivatsiyani tushuntirishda zamonaviy psixologiya ichki va tashqi motivlar nisbatiga alohida e'tibor beradi. Oliy ta'limda vatanparvarlikka doir tarbiyaviy

ta'sirning muammoli nuqtasi shundaki, tashqi rag'batlar (masalan, baho, tanlov, jamoa oldida e'tirof) qisqa muddatli faollikni kuchaytirishi mumkin, biroq uzoq muddatli, barqaror fuqarolik pozitsiyasi ko'proq ichki motivatsiyaga tayanadi. Ichki motivatsiya talabaning shaxsiy ma'nolari, kompetentlikni his etishi va ijtimoiy foydalilikni anglashiga suyanadi. Shu ma'noda o'zini belgilash nazariyasi vatanparvarlikni shakllantirishda muhim metodologik tayanch bo'lib, tarbiyaviy muhit talabaning avtonomligi, kompetentligi va ijtimoiy aloqadorligini qo'llab-quvvatlaganda ichki motivlar kuchayishini ko'rsatadi [6]. Demak, vatanparvarlikka doir loyihalar talabaning tanlovi va tashabbusini cheklamaydigan, aksincha mas'uliyatli tanlovni talab qiladigan, natijani ijtimoiy ahamiyat bilan bog'laydigan shaklda tashkil etilishi zarur.

Vatanparvarlikning psixologik tarkibini tahlil qilish uni faqat emotsional ko'tarinkilik yoki ramziy belgilar bilan bog'lashdan saqlaydi. Ilmiy yondashuvda vatanparvarlik ijtimoiy identifikatsiya, qadriyaviy orientatsiya va prosotsial xulqning birlashgan ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi. Identifikatsiya jarayonida talaba o'zini muayyan jamiyatning mas'ul a'zosi deb anglaydi, umumiy maqsadlar va ijtimoiy normalarni shaxsiy "men" bilan muvofiqlashtiradi. Bu jarayon ijtimoiy identiklik nazariyasi bilan izohlanib, "biz" tasavvuri shakllanganda hamjihatlik, o'zaro yordam va ijtimoiy mas'uliyat kuchayishi ko'rsatiladi [5]. Biroq identifikatsiya avtomatik kechmaydi: u tajriba, muloqot, adolat hissi va institutlarga ishonch bilan oziqlanadi. Shuning uchun tarbiyaviy ishlar talabaning real hayotiy tajribasi bilan bog'lanmagan bo'lsa, identifikatsiya yuzaki qolishi, natijada motivatsiya ham situativ bo'lib qolishi mumkin.

Psixologik yondashuvlar doirasida kognitiv-komponent ham muhim: talaba vatan, jamiyat, fuqarolik burchi haqidagi bilimlarni nafaqat yodlab olishi, balki ularni muammoli vaziyatlar orqali qayta ishlashi, baholashi va shaxsiy qarorlariga tatbiq etishi lozim. Banduraning ijtimoiy-kognitiv yondashuvi o'rganishda kuzatish, model olish va o'ziga ishonch (self-efficacy) omilini ajratib ko'rsatadi [7]. Agar talaba o'zining kichik ijtimoiy tashabbuslari (ko'ngillilik, jamoa loyihasi, mahalla bilan hamkorlik) orqali real ijobiy natija ko'rsa, "men qila olaman" ishonchi ortadi va fuqarolik faolligi barqarorlashadi. Shu bois vatanparvarlikni shakllantirishda "qahramonlik" yoki maksimalistik talablar emas, balki real, bosqichma-bosqich va natijasi ko'rinadigan prosotsial amaliyotlar ustuvor bo'lishi maqsadga muvofiq.

Motivatsion jarayonlarni yanada chuqurroq tushuntirishda qadriyatlarga yo'naltirilgan yondashuv alohida o'rin tutadi. Qadriyatlar shaxsning maqsad tanlashi, ustuvorliklarni belgilashi va xulqni me'yorlashtirishida "ichki kompas" vazifasini bajaradi. Oliy ta'lim sharoitida vatanparvarlik qadriyat sifatida shakllanishi uchun u talabaning shaxsiy rivojlanish maqsadlari bilan ma'nodosh bo'lishi, ya'ni "mening kelajagim" va "jamiyat kelajagi" o'rtasida mantiqiy bog'lanish yaratilishi kerak. Bu yerda tarbiyaviy muhitning dialogik xarakteri muhim: talaba o'z pozitsiyasini asoslay olishi, savol berishi, muhokama qilishi va xulosaga kelishi mumkin bo'lgan sharoit qadriyatni ongli qabul qilishga olib keladi. Aksincha, faqat buyruqbozlikka asoslangan ta'sir himoya reaksiyalarini kuchaytirib, tashqi konformizmni ichki qabul sifatida noto'g'ri talqin qilish xavfini tug'diradi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik

ta'sir shaxsiy ma'no hosil qilishga xizmat qilishi, talabaning refleksiv fikrlashini faollashtirishi zarur [3].

Tarbiyaviy jarayonni loyihalashda motivatsiya va psixologik yondashuvlarni integratsiyalash amaliy mezonlar asosida amalga oshirilishi lozim. Birinchi mezon motivatsion profilni aniqlashdan iborat: ayrim talabalar uchun ijtimoiy e'tirof va jamoa bilan hamkorlik kuchli motiv bo'lsa, boshqalarida bilishga qiziqish, uchinchilarida esa kelajak kasbiy muvaffaqiyatiga bog'langan maqsadlar ustun bo'lishi mumkin. Motivatsion profillarni inobatga olish tarbiyaviy vazifalarni individuallashtirishga imkon beradi: masalan, ijtimoiy yo'naltirilgan motivi kuchli talabaga jamoaviy ko'ngillilik loyihalari, kognitiv motivi kuchli talabaga muammoli tahlil va tadqiqot topshiriqlari, maqsadga yo'naltirilgan motivi ustun talabaga kasbiy faoliyat bilan bog'langan ijtimoiy foydali startaplar taklif etilishi mumkin. Ikkinchi mezon o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishdir, chunki barqaror vatanparvarlik hissi situativ kayfiyat emas, balki maqsad qo'yish, rejalashtirish, o'z xulqini baholash va javobgarlikni qabul qilish kabi reguliyativ jarayonlar bilan mustahkamlanadi [4]. Uchinchi mezon ijtimoiy-psixologik iqlimni sog'lomlashtirish bo'lib, adolat, hurmat va hamkorlik tamoyillari ustuvor bo'lgan muhitda tarbiyaviy ta'sirning qabul qilinishi yuqori bo'ladi.

Mazkur yondashuvlar doirasida oliy ta'lim muassasasida vatanparvarlikni shakllantirishning samarali modeli uchta o'zaro bog'liq darajani qamrab oladi: ma'no darajasi, faoliyat darajasi va refleksiya darajasi. Ma'no darajasida talaba vatanparvarlikning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatini tushunadi, qadriyatlar tizimida uning o'rnini belgilaydi; bu bosqichda dialog, muammoli savollar va hayotiy misollar asosida kognitiv-emotsional integratsiya yuz beradi. Faoliyat darajasida talaba prosotsial amaliyotlarda ishtirok etib, o'zini samarali subyekt sifatida his etadi; bu bosqich ichki motivatsiyani kuchaytiradi va ijtimoiy identifikatsiyani mustahkamlaydi. Refleksiya darajasida talaba bajarilgan ishning ma'nosini qayta ko'rib chiqadi, shaxsiy xulosalar chiqaradi, kelgusi maqsadlarni aniqlaydi; refleksiya bo'lmasa, tajriba umumlashmaydi va motivatsion "o'sish" ro'y bermaydi. Shunday qilib, modelning yangiligi vatanparvarlikni shunchaki mazmun sifatida emas, balki motivatsion-reguliyativ jarayonlar orqali boshqariladigan shaxsiy rivojlanish trayektoriyasi sifatida talqin etishidir.

Tadqiqot tahlili shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlikni shakllantirishda pedagogning kommunikativ uslubi va psixologik pozitsiyasi hal qiluvchi omillardan biridir. Talaba bilan munosabatda hamkorlikka tayangan, ishonchni kuchaytiradigan, fikr xilma-xilligini madaniy muhokama doirasida boshqaradigan pedagogik uslub ichki motivatsiyani rag'batlantiradi. Aksincha, faqat nazorat va tanbehga tayanadigan uslub tashqi motivatsiyani vaqtincha kuchaytirsa-da, ichki qabulni susaytirishi mumkin. Shu sababli pedagogik kompetensiyada psixologik savodxonlik, konfliktologik ko'nikmalar va motivatsion qo'llab-quvvatlash strategiyalari muhim o'rin tutadi. O'zbek pedagogik tafakkurida tarbiya jarayoni shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, jamoa bilan ishlash va ma'naviy-axloqiy rivojlanish bilan bog'liq holda izchil ishlab chiqilgan bo'lib, bugungi sharoitda ularni motivatsion diagnostika va refleksiv texnologiyalar bilan boyitish zarurati ortib bormoqda [1; 2].

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishning psixologik-pedagogik samaradorligi motivatsiyaning ichki manbalarini faollashtirish, ijtimoiy identifikatsiyani real ijtimoiy tajriba bilan mustahkamlash va o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish bilan belgilanadi. Tarbiyaviy ta'sir individuallashtirilgan motivatsion profilga moslashtirilganda, talaba vatanparvarlik mazmunini shaxsiy ma'no sifatida qabul qiladi va prosotsial xulqni barqaror odatga aylantirish ehtimoli ortadi. Integrativ modelning amaliy qiymati shundaki, u oliy ta'lim muassasasida tarbiya ishlarini faqat tadbirlar ketma-ketligi sifatida emas, balki ma'no, faoliyat va refleksiyaning birlashtirilgan rivojlantiruvchi muhit sifatida loyihalashga yo'l ochadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Karimova V. M. Ijtimoiy psixologiya: darslik. Toshkent, Nizomiy nomidagi TDPU, 2019. 320 b.
- 2) Nishonova Z. T. Yosh davrlari psixologiyasi: o'quv qo'llanma. Toshkent, O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. 280 b.
- 3) Leontev D. A. Psixologiya smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoy realnosti. Moskva, Smysl, 2003. 487 s.
- 4) Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: an overview. Theory Into Practice. Columbus, Wiley, 2002. Vol. 41, No. 2. P. 64–70.
- 5) Tajfel H., Turner J. C. The social identity theory of intergroup behavior. In: Psychology of Intergroup Relations. Chicago, Nelson-Hall, 1986. P. 7–24.
- 6) Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York, Plenum Press, 1985. 371 p.
- 7) Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1986. 617 p.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOG-FASILITATORNING VAZIFALARI

Qahhorova Marjona

*Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich talim) mutaxassisligi 1-bosqich magistranti.*

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish jarayonida pedagog-fasilitatorning kasbiy vazifalari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi fasilitatorlik yondashuvi orqali motivatsion, kognitiv va xulq-atvor komponentlarini uyg'un rivojlantirish mexanizmlarini aniqlashdir. Metodologiya sifatida kompetensiyaviy, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar qo'llanadi. Ilmiy yangilik pedagogik fasilitatsiya vazifalarining indikatori model va amaliy diagnostika mezonlari bilan izohlanadi

Annotatsiya: В тезисе научно-педагогически обосновываются профессиональные функции педагога-фасилитатора в развитии военно-патриотического духа у студенческой молодежи. Цель исследования заключается в выявлении механизмов согласованного формирования мотивационного, когнитивного и поведенческого компонентов на основе

фасилитационного подхода. Методологическую основу составляют компетентностный, системный и личностно-ориентированный подходы. Научная новизна раскрывается через модель функций фасилитации с индикаторами и практическими диагностическими критериями

Annotation: This thesis substantiates the professional functions of a teacher-facilitator in developing military-patriotic spirit among university students from a pedagogical perspective. The study aims to identify facilitation-based mechanisms that integrate motivational, cognitive, and behavioral components of students' development. The methodology relies on competence-based, systemic, and learner-centered approaches. Scientific novelty is presented through an indicator-driven model of facilitation functions and a set of practical diagnostic criteria for educational implementation

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi; pedagog-fasilitator; fasilitatsiya; talaba-yoshlar; kompetensiya; motivatsiya; pedagogik muhit

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание; педагог-фасилитатор; фасилитация; студенческая молодежь; компетентность; мотивация; педагогическая среда

Key words: military-patriotic education; teacher-facilitator; educational facilitation; university students; competence; motivation; learning environment

ЗАДАЧИ ПЕДАГОГА-ФАСИЛИТАТОРА В РАЗВИТИИ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ.

THE TASKS OF A PEDAGOGUE-FACILITATOR IN DEVELOPING A MILITARY-PATRIOTIC SPIRIT AMONG STUDENT YOUTH

Kirish. Talaba-yoshlar bilan ishlashda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish masalasi ta'limning tarbiyaviy funksiyasi, shaxsning fuqarolik mas'uliyati va kasbiy o'zini anglash jarayonlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayonda pedagogning roli an'anaviy "ma'ruza beruvchi" doirasidan chiqib, hamkorlikda o'rgatish, muhit yaratish va ma'naviy-irodaviy sifatlarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan fasilitatorlik faoliyatiga ko'chmoqda. Fasilitatorlik yondashuvining mohiyati talabaning ichki resurslarini faollashtirish, maqsadni anglatish, muloqot va refleksiyaning boshqarish, ta'lim vaziyatlarini shunday loyihalashdan iboratki, bunda vatanparvarlik ruhiyati tashqi da'vat emas, balki shaxsiy tajriba, ijtimoiy mas'uliyat va kasbiy burchni tushunish asosida shakllanadi. Shu sababli muammo pedagogik texnologiyalar tanlovi bilan cheklanmaydi; u tarbiyaviy ta'sirning etik-psixologik me'yorlari, ijtimoiy hamkorlik, baholashning adolatli mexanizmlari hamda talaba-yoshlarning ehtiyoj va qiziqishlariga mos kommunikativ muhitni yaratish bilan belgilanadi [1].

Asosiy qism. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli yondashuv harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishni omillar, subyektlar va natijalar o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikda ko'rishga imkon beradi; kompetensiyaviy yondashuv natijani aniq kompetensiyalar tizimi ko'rinishida ifodalashni talab qiladi; shaxsga yo'naltirilgan yondashuv esa talabaning qadriyatlari, tajribasi va individual rivojlanish trayektoriyasini hisobga olishni taqozo etadi. Ayniqsa, pedagogik fasilitatsiya nazariyasi o'quv jarayonida ijobiy psixologik iqlim, o'zaro ishonch va subyekt-subyekt munosabatlarini yaratish orqali ma'naviy-irodaviy sifatlarning

barqaror shakllanishini ta'minlashini ta'kidlaydi [2]. Mazkur integrativ metodologiya harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini "tayyor g'oyani singdirish" sifatida emas, balki talabaning ma'nolar tizimini boyitish va mas'ul qaror qabul qilish malakalarini rivojlantirish sifatida talqin etishga asos beradi.

Pedagog-fasilitator vazifalarini ilmiy jihatdan aniqlashda, avvalo, harbiy-vatanparvarlik ruhining tarkibiy komponentlarini ajratish maqsadga muvofiq: motivatsion komponent vatan va jamiyat oldidagi mas'uliyatni ichki ehtiyoj sifatida qabul qilishni, kognitiv komponent mamlakat mudofaa tizimi, fuqarolik burchi, xavfsizlik madaniyati haqida tizimli bilim va tushunchalarni, xulq-atvor komponenti esa intizom, jamoaviylik, irodaviy barqarorlik, ijtimoiy faollik va amaliy tayyorgarlikdagi mas'ul harakatlarni qamrab oladi. Shu uchlik o'zaro uyg'unlashgandagina tarbiya natijasi barqaror bo'ladi; faqat axborot berish yoki faqat hissiy ta'sir bilan cheklanish esa qisqa muddatli ko'tarinkilikka olib kelishi, ammo real xatti-harakatda namoyon bo'lmasligi mumkin [3]. Demak, fasilitator vazifalari ham aynan komponentlararo integratsiyani ta'minlaydigan pedagogik mexanizmlar sifatida ko'rilishi lozim.

Birinchi vazifa diagnostik-analitik vazifadir: pedagog-fasilitator talaba-yoshlarning qadriyat yo'nalishlari, motivlari, jamoa ichidagi ijtimoiy rollari va kommunikativ uslublarini tahlil qilmasdan turib tarbiyaviy jarayonni samarali loyihalay olmaydi. Diagnostika faqat test bilan cheklanmay, kuzatuv, suhbat, refleksiv yozuvlar, portfoliolar va vaziyatli topshiriqlar orqali talabaning mas'uliyat, intizom va hamkorlikka tayyorlik darajasini aniqlashni ham qamrab oladi. Bu jarayonda etik me'yorlarga rioya etish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va baholashda xolislik tamoyillari asosiy shartdir. Ikkinchi vazifa maqsadni ma'nolantirish vazifasi bo'lib, bunda fasilitator vatanparvarlikni abstrakt shior sifatida emas, balki talabaning kasbiy rejalari, o'qish motivlari va jamiyatdagi o'rni bilan bog'langan shaxsiy ma'no sifatida ochib beradi. Mazkur ma'nolantirish muloqotga kirishish, muammoli savollar qo'yish, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali amalga oshirilganda talaba o'z pozitsiyasini ongli ravishda shakllantiradi [4].

Uchinchi vazifa o'quv-tarbiyaviy muhitni loyihalash vazifasidir. Fasilitatorlikning o'ziga xosligi shundaki, pedagog tayyor "ssenariy"ni majburlab qo'ymaydi; u hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etadigan qoidalar, rollar va mezonlarni kelishib oladi, jamoaviy ishda mas'uliyatni taqsimlaydi, o'zaro hurmat va intizomni qo'llab-quvvatlaydigan iqlim yaratadi. Bunday muhitda harbiy-vatanparvarlik ruhining amaliy ko'rinishlari sifatida tartib-intizom, vaqtni qadrlash, jamoa manfaatini anglash, xavfsizlik qoidalariga ongli rioya qilish kabi xatti-harakatlar tabiiy shakllanadi. Muhitni loyihalashda muhim jihat shundaki, talaba faqat ijrochi emas, balki tashabbuskor subyekt sifatida maydonga chiqishi kerak; aynan tashabbus va mas'uliyat birlashganda tarbiyaviy natija mustahkamlanadi [5].

To'rtinchi vazifa kommunikativ-moderatorlik vazifasidir. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida muhokama, munozara va jamoaviy qaror qabul qilish jarayonlari ko'pincha keskin fikrlar to'qnashuvini keltirib chiqarishi mumkin; fasilitatorning vazifasi esa munozarani shaxsga tegmasdan, dalil va qadriyatlar maydonida olib borish, ijtimoiy-emotsional keskinlikni pasaytirish, hamma ishtirokchining eshutilishiga sharoit yaratishdan iborat. Bunda faol tinglash, qayta

ifodalash, aniqlashtiruvchi savollar, “men-xabar” texnikalari, refleksiv pauzalar kabi pedagogik muloqot vositalari talabalarda oʻzini boshqarish, irodaviy barqarorlik va tolerant muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi [2]. Kommunikativ boshqaruvning yana bir tomoni shuki, fasilitator talabalarning norasmiy liderlari bilan ham ishlaydi, jamoa ichidagi salbiy taʼsir kanallarini erta aniqlaydi va konstruktiv hamkorlikka yoʻnaltiradi.

Beshinchi vazifa faoliyatga yoʻnaltiruvchi vazifa boʻlib, u nazariy tushunchalarni amaliy tajribaga aylantirishga qaratiladi. Harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish talabani real faoliyatida namoyon boʻlishi uchun xizmat loyihalari, jamoatchilik tadbirlari, xavfsizlik va birinchi yordam boʻyicha treninglar, sport-sogʻlomlashtirish faoliyatlari, simulyatsion vaziyatlar va keyslar asosida ishlash samarali hisoblanadi. Fasilitator bu jarayonda resurslarni topish, hamkor tashkilotlar bilan muloqotni yoʻlga qoʻyish, vazifalarni taqsimlash, risklarni boshqarish va yakuniy refleksiyani tashkil etish orqali talabani tajribasini pedagogik natijaga aylantiradi. Aynan refleksiya mexanizmi tajriba va qadriyat oʻrtasida koʻprik vazifasini bajaradi: talaba nima qildi, nima uchun qildi, qanday qiyinchilikni yengdi, bundan qanday xulosa chiqardi degan savollar orqali ichki oʻsish sodir boʻladi [6].

Oltinchi vazifa baholash va qayta aloqani tashkil etish vazifasidir. Bu yerda baholash “jazolash” yoki “ragʻbat” bilan cheklanmasdan, rivojlantiruvchi formatda boʻlishi zarur: mezonlar oldindan maʼlum qilinadi, oʻz-oʻzini baholash va oʻzaro baholash elementlari qoʻllanadi, natija faqat ball bilan emas, balki kompetensiyaviy tavsif bilan ifodalanadi. Harbiy-vatanparvarlik ruhini baholashda ayniqsa ehtiyotkorlik kerak, chunki qadriyatlar maydoniga aralashishda shaxsiy erkinlik va etik meʼyorlar buzilmasligi lozim; shuning uchun fasilitator indikatorlarni koʻproq xulq-atvoriy va faoliyat natijalariga bogʻlaydi: jamoaviy intizom, masʼuliyatli ishtirok, xavfsizlik qoidalariga rioya, ijtimoiy foydali tashabbuslar, oʻzini boshqarish koʻnikmalari. Ushbu indikatorlar monitoringi pedagogik jarayonni moslashtirishga, individual maslahat va qoʻllab-quvvatlash strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi [1].

Tezis doirasida ilmiy yangilik sifatida pedagog-fasilitator vazifalarining indikatorli modeli konseptuallashtirildi: diagnostik-analitik, maqsadni maʼnolantiruvchi, muhitni loyihalovchi, kommunikativ-moderatorlik, faoliyatga yoʻnaltiruvchi, baholovchi-qayta aloqani taʼminlovchi vazifalar bir-birini toʻldiruvchi tizim sifatida talqin qilindi. Modelning amaliy qiymati shundaki, u oliy taʼlim muassasalarida tarbiyaviy ishlar rejasini tuzishda “tadbirlar roʻyxati”dan koʻra “pedagogik natija va mexanizm”ga tayanishga undaydi; yaʼni har bir faoliyat turiga mos kutilayotgan kompetensiya, indikator va refleksiv natija oldindan belgilanadi. Shuningdek, fasilitatorlik yondashuvi shaxsiy qadr-qimmatni hurmat qilish, muloqot madaniyati va adolatli baholashni tarbiyaviy jarayonning ichki sharti sifatida qoʻyadi, bu esa talaba-yoshlarning vatan va jamiyat oldidagi masʼuliyatini ongli ravishda qabul qilishiga pedagogik imkoniyat yaratadi.

Xulosa. Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda pedagog-fasilitatorning oʻrni maʼlumot berish yoki tashkiliy nazorat bilan cheklanmay, talabani ichki motivlarini uygʻotish, maqsadni shaxsiy maʼnoga aylantirish, hamkorlikka asoslangan muhitni yaratish, muloqot va refleksiyani

boshqarish, tajribaviy faoliyatni pedagogik natijaga aylantirish hamda rivojlantiruvchi baholashni yo'lga qo'yish orqali namoyon bo'ladi. Fasilitatorlik vazifalarining indikatorli modeli tarbiyaviy jarayonni tizimli boshqarish, natijani aniq mezonlar bilan kuzatish va talabning individual rivojlanish trayektoriyasini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Natijada harbiy-vatanparvarlik ruhiyati tashqi rag'bat emas, balki mas'uliyatli fuqarolik pozitsiyasi va intizomli ijtimoiy xulq sifatida barqarorlashadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов. Москва: Логос, 2004. 384 с.
- 2) Rogers C. R. Freedom to Learn. Columbus: Charles E. Merrill Publishing Company, 1969. 358 p.
- 3) Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977. 247 p.
- 4) Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 p.
- 5) Сафаров О. А. Педагогик технологиялар ва таълим жараёнини лойиҳалаш. Тошкент: Ўқитувчи, 2016. 256 б.
- 6) Хасанбоев Ж., Туракулов Х. Педагогика: дарслик. Тошкент: Ношир, 2018. 432 б.

O'QUVCHILARGA ERTAKLAR VOSITASIDA MA'NAVIY-AXLOQIY VA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUN MOHIYATI

Qazoqova Gulnoza Jamshedovna,

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O'zbekiston, Buxoro shahri

Kalit so'zlar: ertaklar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, vatanparvarlik tarbiyasi, o'quvchilar, tarbiya jarayoni, milliy qadriyatlar, pedagogik yondashuv, boshlang'ich ta'lim

Ключевые слова: сказки, духовно-нравственное воспитание, патриотическое воспитание, учащиеся, воспитательный процесс, национальные ценности, педагогический подход, начальное образование

Key words: fairy tales, moral education, patriotic education, students, educational process, national values, pedagogical approach, primary education

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimining oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – yosh avlodni har tomonlama barkamol shaxs etib tarbiyalash, ularda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar hamda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning shaxsiy dunyoqarashi, axloqiy me'yorlarga munosabati va ijtimoiy qadriyatlarga bo'lgan hurmati shakllanadi. Shu bois ushbu davrda tarbiya jarayonini samarali tashkil etish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Ertaklar xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va boy janrlaridan biri bo'lib, ular asrlar davomida avloddan-avlodga o'tib kelayotgan milliy ma'naviyatning muhim manbai hisoblanadi. Ertaklar

nafaqat badiiy-estetik zavq beruvchi asar, balki chuqur tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan vosita sifatida ham qadrlanadi. Ularda xalqning orzu-umidlari, hayotiy tajribasi, ezgulik va adolat haqidagi qarashlari mujassam bo'lib, bu o'quvchilarning ma'naviy dunyosini boyitishda muhim rol o'ynaydi.

Ertaklar vositasida o'quvchilarda halollik, mehnatsevarlik, saxovat, rostgo'ylik kabi axloqiy fazilatlar shakllantiriladi. Shuningdek, ertak qahramonlarining vatanini sevishi, yovuzlikka qarshi kurashi, adolatni himoya qilishi orqali bolalarda vatanparvarlik tuyg'ulari mustahkamlanadi. Bu esa yosh avlodning milliy o'zligini anglashiga, tarixiy va madaniy qadriyatlarga hurmat bilan qarashiga zamin yaratadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar ertaklardan dars jarayonida foydalanish o'quvchilarning kognitiv faolligini oshirishini, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishini ko'rsatmoqda. Interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirilgan ertaklar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Bu esa o'quvchilarning darsga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi hamda bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Tadqiqot maqsadi. O'quvchilarda ertaklar vositasida ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning mazmun-mohiyatini yoritish, ertaklarning tarbiyaviy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash hamda ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llash yo'llarini aniqlashdan iboratdir. Shuningdek, tadqiqotda ertaklar orqali o'quvchilarda ijobiy axloqiy sifatlar va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlar va usullarni tahlil qilish ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur maqolada o'quvchilarga ertaklar vositasida ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish jarayonini o'rganishda bir qator ilmiy-pedagogik uslublardan foydalanildi. Tadqiqotni tashkil etishda avvalo nazariy metodlar qo'llanildi, ya'ni mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar tahlil qilindi, ertaklarning tarbiyaviy ahamiyati bo'yicha ilmiy qarashlar o'rganildi hamda umumlashtirildi.

Shuningdek, kuzatish metodi orqali boshlang'ich ta'lim jarayonida ertaklardan foydalanish holati, o'quvchilarning darsga munosabati va ularning axloqiy qadriyatlarga bo'lgan munosabati tahlil qilindi. Suhbat metodi yordamida o'qituvchilar va o'quvchilarning ertaklar haqidagi fikrlari, ularning tarbiyaviy ta'siri bo'yicha qarashlari o'rganildi. Tajriba-sinov metodi tadqiqotning amaliy qismini tashkil etdi. Bunda ertaklardan foydalangan holda tashkil etilgan darslar va an'anaviy darslar natijalari solishtirildi hamda o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasidagi o'zgarishlar kuzatildi. Olingan natijalar tahlil va sintez metodlari asosida umumlashtirildi. Shu bilan birga, qiyosiy tahlil usuli orqali ertaklar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy yondashuvlarning samaradorligi an'anaviy yondashuvlar bilan solishtirildi. Ushbu uslublar tadqiqotning ilmiy asoslangan, ishonchli va amaliy jihatdan samarali bo'lishini ta'minladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Ertaklar vositasida o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish jarayonida olib borilgan ishlar natijalari shuni ko'rsatdiki, mazkur yondashuv o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Dars jarayonida ertaklardan tizimli va maqsadli foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiribgina qolmay,

ularning axloqiy qarashlari va xulq-atvorida ham ijobiy o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Ertaklar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning faolligi yuqori darajada bo'ldi. Ular ertak mazmunini tahlil qilish, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash, ijobiy va salbiy obrazlarni solishtirish orqali mustaqil fikrlashga o'rgandilar. Ayniqsa, halollik, rostgo'ylik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik kabi fazilatlarining mohiyatini chuqurroq anglay boshladilar. Shu bilan birga, vatanparvarlik g'oyalari aks etgan ertaklar orqali o'quvchilarda ona yurtga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat hissi shakllanib bordi.

An'anaviy usullarga asoslangan darslarda esa o'quvchilarning faolligi nisbatan sustroq bo'lib, ular ko'proq tinglovchi sifatida ishtirok etdilar. Natijada, axloqiy tushunchalarni o'zlashtirish darajasi ham pastroq bo'ldi. Bu holat ertaklarning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati yuqori ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Muhokama jarayonida ertaklarning bolalar psixologiyasiga yaqinligi, obrazlarning jonliligi va voqealarning qiziqarli tarzda bayon etilishi o'quvchilarning nafaqat bilim olishiga, balki hissiy jihatdan rivojlanishiga ham kuchli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. O'quvchilar ertak qahramonlariga taqlid qilish orqali o'z xatti-harakatlarini tartibga solishga, yaxshilikka intilishga harakat qiladilar. Bu esa tarbiyaviy samaradorlikni yanada oshiradi.

Bundan tashqari, ertaklardan foydalanishda interfaol metodlarni qo'llash, xususan, rolli o'yinlar, sahnalashtirish, kichik guruhlarda muhokama, savol-javoblar tashkil etish o'quvchilarning mavzuga yanada chuqur kirib borishiga imkon yaratdi. Ular o'z fikrini erkin ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Bu jarayon o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini ham oshirishga xizmat qildi. Ertaklar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kamoloti, ijtimoiy faolligi va vatanparvarlik ruhini shakllantirishda samarali vosita ekanligi bilan ajralib turadi. Shu sababli, ta'lim jarayonida ertaklardan keng va maqsadli foydalanish, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Ertaklar vositasida o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim va samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ertaklar o'zining sodda, qiziqarli va ta'sirchan mazmuni bilan o'quvchilarning ongiga tez yetib boradi hamda ularda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur yondashuv orqali o'quvchilarda halollik, rostgo'ylik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik kabi insoniy fazilatlar bilan bir qatorda, ona Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va sadoqat tuyg'ulari rivojlanadi. Ertak qahramonlari misolida berilgan hayotiy saboqlar o'quvchilarning xulq-atvoriga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularni to'g'ri yo'l tutishga undaydi. Shu bilan birga, ertaklardan dars jarayonida interfaol metodlar asosida foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga ham xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'lida qat'iyat bilan: nutqlar to'plami. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 488 b.

2) Qodirova D.T. Boshlang'ich ta'limda tarbiya nazariyasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan, 2019. – 220 b.

3) Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogika asoslari: darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 300 b.

4) Sodiqov A.S. Milliy qadriyatlar asosida tarbiya: monografiya. – Toshkent: Ma'naviyat, 2015. – 210 b.

MAKTABGACHA TA'LIM MUHITIDA KREATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH MODEL

Qurbonova Go'zal Rajab qizi

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti, (PhD).*

Qobilova Shahrizoda Yorqinjon qizi

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha talim) magistranti*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim muhitida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, konstruktivistik yondashuv, integrativ pedagogik texnologiyalar hamda rivojlantiruvchi ta'lim muhitining bola ijodiy salohiyatiga ta'siri o'rganilgan. Muallif tomonidan maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan innovatsion model ishlab chiqilgan va uning samaradorligi tajriba-sinov ishlari asosida asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari kreativ rivojlanish uchun pedagogik muhitni to'g'ri tashkil etish muhim omil ekanligini ko'rsatadi.*

Annotation: *This article analyzes the theoretical foundations and practical mechanisms for developing creative competencies in the preschool educational environment. The study examines the impact of learner-centered education, constructivist approaches, integrative pedagogical technologies, and a developmental learning environment on children's creative potential. An innovative model aimed at fostering creative competencies in preschool children is proposed and its effectiveness is substantiated through experimental research. The results of the study indicate that a properly organized pedagogical environment plays a crucial role in the development of creative competencies.*

Аннотация: *В данной статье анализируются теоретические основы и практические механизмы формирования креативных компетенций в образовательной среде дошкольного образования. В исследовании рассматривается влияние личностно-ориентированного обучения, конструктивистского подхода, интегративных педагогических технологий и развивающей образовательной среды на творческий потенциал детей. Предложена инновационная модель формирования креативных компетенций у детей дошкольного возраста, эффективность которой обоснована результатами экспериментального исследования. Результаты исследования*

показывают, что правильно организованная педагогическая среда играет важную роль в развитии креативных компетенций.

Kalit soʻzlar: *kreativ kompetensiya, maktabgacha taʼlim, rivojlantiruvchi muhit, pedagogik model, innovatsion yondashuv, divergent tafakkur, integrativ taʼlim*

Ключевые слова: *креативная компетентность, дошкольное образование, развивающая среда, педагогическая модель, инновационный подход, дивергентное мышление, интегративное обучение*

Key words: *creative competence, preschool education, developmental environment, pedagogical model, innovative approach, divergent thinking, integrative learning*

Kirish. Zamonaviy taʼlim tizimida kreativ kompetensiyalarni shakllantirish muammosi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Globallashuv jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy oʻzgarishlar sharoitida jamiyatga mustaqil fikrlaydigan, yangilik yaratishga qodir shaxslar zarur boʻlmoqda. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha taʼlim bosqichi kreativ rivojlanishning boshlangʻich va eng muhim davri hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar faol, qiziquvchan va oʻrganishga moyil boʻlib, ularning tafakkuri tez rivojlanadi. Aynan shu davrda yaratilgan pedagogik muhit bola shaxsining keyingi rivojlanishiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Agar taʼlim jarayoni erkinlik, izlanish va ijodkorlikka asoslangan boʻlsa, kreativ kompetensiyalar samarali shakllanadi. Shu sababli maktabgacha taʼlim muhitini ilmiy asosda tashkil etish va innovatsion model ishlab chiqish muhim vazifa hisoblanadi.

Nazariy asoslar va tahlil

Kreativ kompetensiya — bu shaxsning yangi gʻoyalar yaratish, muammolarga noodatiy yechim topish va mavjud bilimlarni yangicha qoʻllash qobiliyatini ifodalaydi. Maktabgacha yoshda bu kompetensiya tasavvur, divergent fikrlash, mustaqillik va tashabbuskorlik orqali namoyon boʻladi.

Konstruktivistik yondashuvga koʻra, bola bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki oʻz faoliyati davomida uni mustaqil shakllantiradi. Shu sababli taʼlim jarayonida oʻyin, tajriba, muammoli vaziyatlar va loyiha faoliyatiga alohida eʼtibor qaratiladi. Integrativ yondashuv esa turli faoliyat turlarini birlashtirib, bola tafakkurini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha taʼlim muhitining rivojlantiruvchi xususiyati kreativ kompetensiyalar shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Rivojlantiruvchi muhit deganda bolaga mustaqil harakat qilish, tanlov qilish va oʻz gʻoyalarini amalga oshirish imkonini beruvchi sharoit tushuniladi. Bunday muhitda bola faol subyekt sifatida namoyon boʻladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda kuzatish, suhbat, pedagogik tajriba va diagnostika metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot maktabgacha taʼlim tashkilotida ikki guruh — tajriba va nazorat guruhida olib borildi. Dastlabki bosqichda bolalarning kreativ kompetensiyalari darajasi aniqlanib, quyidagi mezonlar asosida baholandi: gʻoya ilgari surish, fikrlash moslashuvchanligi, tasavvur kengligi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati.

Tajriba bosqichida innovatsion pedagogik model asosida mashg'ulotlar tashkil etildi. Mashg'ulotlarda o'yin texnologiyalari, STEAM elementlari, muammoli topshiriqlar va ijodiy faoliyat turlari qo'llanildi. Yakuniy bosqichda natijalar tahlil qilinib, kreativ kompetensiyalardagi o'zgarishlar aniqlashtirildi.

Natijalar va tahlil

Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion model asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda kreativ kompetensiyalarni sezilarli darajada rivojlantirdi. Tajriba guruhidagi bolalarda g'oyalar soni ortdi, javoblar originalligi kuchaydi va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati rivojlandi. Nazorat guruhida esa bunday o'zgarishlar kamroq kuzatildi. Bu esa ishlab chiqilgan modelning samaradorligini tasdiqlaydi. Shuningdek, bolalarning nutq faolligi, ijtimoiy muloqoti va o'ziga ishonchi ham oshgani kuzatildi.

Model tavsifi

Ishlab chiqilgan model quyidagi komponentlardan iborat: rivojlantiruvchi pedagogik muhit, innovatsion metodlar tizimi va refleksiv tahlil mexanizmi. Ushbu komponentlar o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritadi va kreativ kompetensiyalarni kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Modelning asosiy xususiyati — bola markazda bo'lishi va pedagogning yo'naltiruvchi rol o'ynashidir. Bu yondashuv bolalarning mustaqil faoliyatini rag'batlantiradi va ijodiy tafakkurni rivojlantiradi. Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda muammoli o'qitish texnologiyasi alohida o'rin tutadi. Muammoli vaziyatlar bolaning tafakkurini faollashtiradi, uni yangi yechimlar izlashga undaydi. Bunday vaziyatlar sun'iy emas, balki real hayotga yaqin bo'lishi kerak. Masalan, "Qanday qilib muz tezroq eriydi?", "Nima uchun ayrim narsalar suvda cho'kadi, boshqalari esa suzadi?" kabi savollar bolalarda qiziqish uyg'otadi va ularni tajriba qilishga undaydi. Bu esa ilmiy tafakkur va kreativlikni uyg'un rivojlantiradi.

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda o'yin faoliyatining ahamiyati ham beqiyosdir. O'yin — bu maktabgacha yoshdagi bolaning asosiy faoliyat turi bo'lib, aynan o'yin jarayonida bola o'z tasavvurini kengaytiradi, rollarga kiradi, turli vaziyatlarni modellashtiradi va muammolarni ijodiy hal qilishni o'rganadi. Rolli o'yinlar, dramatisatsiya mashg'ulotlari, konstruktorlik o'yinlari va ijodiy topshiriqlar bolalarning kreativ salohiyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Shuningdek, tasviriy faoliyat — rasm chizish, plastilin bilan ishlash, kollaj tayyorlash kabi mashg'ulotlar ham kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu faoliyat turlari orqali bola o'z ichki dunyosini ifoda etadi, tasavvurini vizual shaklga keltiradi va estetik didini rivojlantiradi. Eng muhimi, bu jarayonda "to'g'ri" yoki " noto'g'ri" tushunchasi emas, balki ijodiy erkinlik ustuvor bo'lishi zarur.

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham samarali natija beradi. Xususan, loyiha metodi bolalarda mustaqil izlanish, rejalashtirish va natijani taqdim etish ko'nikmalarini shakllantiradi. Masalan, "Mening sevimli hayvonim" yoki "Tabiat mo'jizalari" kabi kichik loyihalar orqali bolalar ma'lumot to'plash, uni qayta ishlash va o'z fikrini ifodalashni o'rganadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda sensor tajriba ham muhim rol o'ynaydi. Bola turli materiallar — qum, suv, loy, mato, yog'och bilan ishlash orqali nafaqat sezgi organlarini rivojlantiradi, balki yangi g'oyalar yaratishga ilhom oladi. Sensor faoliyat tafakkurning asosiy manbalaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida baholash tizimi ham mos ravishda o'zgartirilishi lozim. An'anaviy baholash tizimi ko'proq natijaga yo'naltirilgan bo'lsa, kreativ yondashuvda jarayonning o'zi muhim hisoblanadi. Bolaning izlanishga bo'lgan qiziqishi, yangi g'oyalar taklif qilishi va faol ishtiroki baholanishi kerak. Bu esa bolani yanada faol va tashabbuskor bo'lishga undaydi.

Yana bir muhim jihat — pedagogning kreativ kompetensiyasi. Agar pedagogning o'zi ijodkor bo'lmasa, bolalarda kreativlikni shakllantirish qiyin kechadi. Shu sababli pedagoglarning kasbiy rivojlanishida innovatsion metodlarni o'rganish, kreativ fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi zarur.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim muhitida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish innovatsion pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Rivojlantiruvchi muhit, interfaol metodlar va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim asosida tashkil etilgan jarayon bolalarda ijodiy tafakkur, mustaqillik va tashabbuskorlikni shakllantiradi.

Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, pedagogik faoliyatni modernizatsiya qilish va ta'lim sifatini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ2707-sonli qarori.

2) "Ilk qadam" takomillashgan o'quv dasturi 2022 yil fevral.

3) Kurbonova, G. (2023). Principles of Gamification of the Educational Process. Academic Integrity and Lifelong Learning (France), 110-112.

4) Kurbonova, G. (2023). Technique for Turning a Lesson into a Game. Academic Integrity and Lifelong Learning (France), 108-109.

5) Курбонова, Г. Р. (2021). Научно-педагогические основы формирования гендерной толерантности в дошкольном образовании.

6) Курбонова, Г. Р. (2021). Научно-педагогические основы формирования гендерной толерантности в дошкольном образовании.

7) Курбонова, Г. (2021). ТОЛЕРАНТЛИК ВА УНИНГ ТУРЛАРИ. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 3), 292-296.

8) Kurbanova, G. (2020). ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).

**MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA O'RTA GURUH BOLALARINI
VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA DIDAKTIK
O'YINLARNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

***Qurbonova Go'zal Rajab qizi ,**
Buxoro davlat pedagogika instituti,
maktabgacha talim kafedrasi dotsenti, (PhD)*

***Raxmatova Farida Hojiqurbon qizi,**
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi
(maktabgacha talim) magistranti*

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida o'rta guruh bolalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida didaktik o'yinlarning pedagogik imkoniyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etiladi*

***Kalit so'zlar:** vatanparvarlik tarbiyasi, didaktik o'yinlar, pedagogik imkoniyatlar, milliy qadriyatlar, tarbiyaviy jarayon, bolalar rivoji, ijtimoiylashuv, metodik yondashuv, ta'lim texnologiyalari*

***Ключевые слова:** патриотическое воспитание, дидактические игры, педагогические возможности, национальные ценности, воспитательный процесс, развитие детей, социализация, методический подход, образовательные технологии*

***Key words:** patriotic education, didactic games, pedagogical opportunities, national values, educational process, child development, socialization, methodological approach, educational technologies*

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk hamda Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi bu jarayonning dastlabki va eng muhim bosqichi bo'lib, unda bolalarning shaxs sifatida shakllanishi, milliy ong va vatanparvarlik tuyg'ularining ilk asoslari qo'yiladi. Shu bois maktabgacha yoshdagi bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, ona yurt taqdiri uchun mas'uliyat hissini shakllantirish alohida e'tibor talab etadi.

O'rta guruh bolalari psixologik rivojlanish nuqtayi nazaridan atrof-muhitni faol o'rganishga, o'z fikrini ifodalashga va ijtimoiy munosabatlarga kirishishga intiluvchi davrda bo'ladi. Bu davrda tarbiyaviy ta'sir vositalarini to'g'ri tanlash va samarali qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan didaktik o'yinlar bolalarning qiziqishi va ehtiyojlariga mos keladigan, ularni faol ishtirok etishga undaydigan samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Didaktik o'yinlar orqali bolalarda nafaqat bilim va ko'nikmalar shakllanadi, balki ularning ma'naviy-axloqiy sifatleri, jumladan, vatanparvarlik tuyg'ulari ham rivojlanadi. O'yin jarayonida bolalar milliy ramzlar, urf-odatlar, tarixiy qadriyatlar haqida tasavvurga ega bo'lib, o'z yurtiga nisbatan mehr va faxr hissini his eta boshlaydi. Shu bilan birga, o'yinlar bolalarning mustaqil fikrlash, muloqot qilish va jamoada ishlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha ta'lim tizimida o'rta guruh bolalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda didaktik o'yinlarning pedagogik

imkoniyatlarini o'rganish hamda ularni amaliyotga samarali joriy etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot jarayonida didaktik o'yinlarning mazmuni, shakllari va metodlari tahlil qilinib, ularning tarbiyaviy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha ta'lim tizimida o'rta guruh bolalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida didaktik o'yinlarning pedagogik imkoniyatlarini kompleks ravishda ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish va ularning amaliy samaradorligini asoslashdan iborat. Shu bilan birga, bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash, tarixiy va madaniy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini shakllantirishda didaktik o'yinlarning o'rnini va ahamiyatini aniqlash ham muhim vazifa sifatida qaraladi.

Tadqiqot doirasida maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari, ularning ijtimoiylashuv jarayonlari hamda tarbiyaviy ta'sirni qabul qilish mexanizmlari chuqur o'rganiladi. Ayniqsa, o'rta guruh tarbiyalanuvchilarining yosh va individual xususiyatlaridan kelib chiqib, vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda didaktik o'yinlarning mazmuni, shakllari va metodlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Tadqiqot natijasida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik tarbiyasini samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan metodik tavsiyalar va amaliy takliflar ishlab chiqilishi ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik uslublardan foydalanish nazarda tutiladi:

Nazariy tahlil usullari – mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni o'rganish, tahlil qilish va umumlashtirish orqali vatanparvarlik tarbiyasi hamda didaktik o'yinlarning mazmun-mohiyatini ilmiy jihatdan asoslash.

Pedagogik kuzatuv usuli – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'rta guruh bolalarining o'yin faoliyati, xulq-atvori va vatanparvarlikka oid tasavvurlarining shakllanish jarayonini tizimli ravishda kuzatish.

Pedagogik tajriba (eksperiment) usuli – ishlab chiqilgan didaktik o'yinlar majmuasini amaliyotga joriy etish orqali ularning samaradorligini aniqlash, tajriba va nazorat guruhlar natijalarini taqqoslash.

Suhbat va savolnoma usuli – tarbiyachilar va ota-onalar bilan suhbatlar o'tkazish, ularning fikr-mulohazalarini o'rganish hamda bolalarning vatanparvarlik tarbiyasiga bo'lgan munosabatini aniqlash.

Faoliyat natijalarini tahlil qilish – bolalarning ijodiy ishlari, o'yin jarayonidagi ishtiroki, nutq faoliyati va xulqidagi o'zgarishlarni tahlil qilish orqali tadqiqot samaradorligini baholash.

Statistik tahlil usuli – olingan natijalarni miqdoriy va sifat jihatdan qayta ishlash, ularning ishonchligini aniqlash va ilmiy xulosalar chiqarish.

Mazkur uslublar o'zaro uyg'un holda qo'llanilib, tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tizimida o'rta guruh bolalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda didaktik o'yinlardan maqsadli va tizimli foydalanish yuqori pedagogik samaradorlikka ega. Tajriba-sinov ishlari davomida ishlab chiqilgan didaktik o'yinlar

majmuasi bolalarning Vatanga bo'lgan munosabati, milliy qadriyatlarga qiziqishi hamda ijtimoiy faolligini sezilarli darajada oshirganligi aniqlandi.

Xususan, tajriba guruhidagi bolalarda davlat ramzlari, milliy urf-odatlar va an'analar haqidagi bilimlar kengaygani, ularda ona yurtga nisbatan mehr, faxr va sadoqat tuyg'ulari shakllana boshlagani kuzatildi. O'yin jarayonida bolalar faol ishtirok etib, o'z fikrlarini erkin ifodalash, jamoada ishlash va o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Nazorat guruhi bilan taqqoslanganda, tajriba guruhida ijobiy ko'rsatkichlarning ustunligi didaktik o'yinlarning samaradorligini tasdiqladi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, didaktik o'yinlar nafaqat ta'limiy, balki kuchli tarbiyaviy vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. Ular orqali bolalarning emotsional dunyosiga ta'sir etish, ularni milliy ruhda tarbiyalash va ijtimoiy qadriyatlarni singdirish imkoniyati kengdir. Ayniqsa, o'yinlarning mazmuniga milliylik unsurlarini singdirish ularning samaradorligini yanada oshiradi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari didaktik o'yinlarni tashkil etishda tarbiyachining pedagogik mahorati, o'yinlarning yosh xususiyatlariga mosligi hamda ularning tizimli qo'llanilishi muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Agar o'yinlar maqsadga muvofiq rejalashtirilmasa yoki noto'g'ri tashkil etilsa, kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tizimida o'rta guruh bolalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda didaktik o'yinlar samarali va strategik pedagogik vosita sifatida ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlar bolalarning Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida vatanparvarlik tarbiyasini yanada samarali tashkil etish uchun ilmiy asoslangan metodik tavsiyalarni ishlab chiqish imkoniyatini yaratadi. Shu tarzda didaktik o'yinlar nafaqat o'quviy jarayonni boyitadi, balki yosh avlodning milliy ongini va Vatanga sadoqat ruhini shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Islomova Z. Sh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: «Pedagogika», 2020. – 256 b.

2) Qodirov A. B. Bolalarda vatanparvarlik tarbiyasi pedagogik asoslari // Ta'lim, № 3, 2021. – B. 45–52.

3) Mirzaeva D. X. Didaktik o'yinlar orqali ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish // Maktabgacha ta'limda innovatsiyalar. – Toshkent: «Ilm-Ziyo», 2019. – B. 78–85.

4) Usmonov R. T. Maktabgacha yosh bolalarida milliy qadriyatlarni singdirish metodikasi. – Toshkent: «Ma'rifat», 2018. – 192 b.

5) Jalolov S. N. Bolalar psixologiyasida o'yin faoliyatining o'rni // Psixologik tadqiqotlar, № 2, 2022. – B. 104–110.

6) Karimova N. M., Turg'unov F. E. "Vatanparvarlik tarbiyasida didaktik o'yinlar" // Xalq talimi va tarbiya masalalari bo'yicha ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. – Samarqand: «SamDU Nashriyoti», 2023. – B. 55–63.

ONA TILI DARSLIKLARIDA XALQ DOSTONLARIDAN OLINGAN FE'LLI IBORALAR ASOSIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARI

Rahimqulova Mohigul Anvar qizi,

Buxoro davlat pedagogika institutining

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek xalq dostonlaridagi fe'lli iboralardan ona tili darsliklarida grammatik topshiriqlar tizimini boyitishda foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Xalq og'zaki ijodining til boyligidan ta'lim jarayonida samarali foydalanish yo'llari ko'rsatiladi*

Аннотация: *В данной статье анализируются вопросы использования глагольных словосочетаний из узбекских народных дастанов для обогащения системы грамматических упражнений в учебниках родного языка. Показаны пути эффективного использования языкового богатства устного народного творчества в учебном процессе*

Annotation: *This article analyzes the issues of using verbal phrases from Uzbek folk epics to enrich the system of grammatical exercises in native language textbooks. The ways of effective use of the linguistic wealth of oral folk art in the educational process are shown*

Kalit so'zlar: *xalq dostonlari, fe'lli iboralar, grammatik topshiriqlar, ona tili darsliklari, ta'lim metodikasi, folklor, til o'rgatish*

Ключевые слова: *народные дастаны, глагольные словосочетания, грамматические упражнения, учебники родного языка, методика обучения, фольклор, обучение языку*

Key words: *folk epics, verbal phrases, grammatical exercises, native language textbooks, teaching methodology, folklore, language teaching*

O'zbek xalq dostonlari milliy ma'naviyatimizning bebaho xazinasi bo'lib, ularning til boyligi, ayniqsa, fe'lli iboralarning rang-barangligi ona tili ta'limida muhim o'quv material bo'lib xizmat qilishi mumkin. Professor Hodi Zarifov o'zbek folklorshunosligi asoslarini yaratish bilan birga, xalq og'zaki ijodi namunalarining ta'limdagi ahamiyatini ham ta'kidlab o'tgan. Bugungi kunda ona tili darsliklarida grammatik mavzularni o'rgatishda xalq dostonlaridagi boy til materialidan yetarlicha foydalanilmayapti.

Xalq dostonlarida uchraydigan fe'lli iboralar o'zining obrazlilik, ta'sirchan ifoda imkoniyatlari bilan ajralib turadi. "Alpomish", "Rustamxon", "Kuntug'mish", "Ravshan" kabi dostonlarda fe'lining turli shakllari, zamon ma'nolari, harakat turlari jonli til namunalarida namoyon bo'ladi. Bu materiallar o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirish, grammatik qoidalarni osonroq o'zlashtirish uchun qulay vosita hisoblanadi.

Hodi Zarifov tomonidan to'plangan va nashr etilgan doston matlaridan olingan misollar asosida turli darajadagi grammatik topshiriqlar ishlab chiqildi. Bu topshiriqlar o'quvchilarning yosh xususiyatlari, bilim darajasi va dastur talablarini hisobga olgan holda tuzildi.

Xalq dostonlarida fe'lining barcha grammatik kategoriyalari - zamon, mayl, nisbat, shaxs-son shakllari boy va rang-barang tarzda namoyon bo'ladi. Quyidagi 1-

jadvalda “Alpomish” dostonidan olingan fe’lli iboralarining grammatik tahlili keltirilgan.

1-jadval.

“Alpomish” dostonidagi fe’lli iboralarining grammatik xususiyatlari.

Dostonlardagi fe’lli iboralar o‘quvchilarga grammatik qoidalarni tabiiy til muhitida o‘rgatish imkonini beradi. Masalan, “Barchinoy tillari birla aytdi” iborasida qadimiy “-la” vositasining ishlatilishi, “kelgusi yil”, “borgusi yer” kabi sifatdash shakllarining xalq tilida saqlanishi o‘quvchilarning til tarixi haqidagi tasavvurlarini boyitadi.

Ona tili darsliklarida fe’l mavzusini o‘rgatishda quyidagi turdagi topshiriqlardan foydalanish tavsiya etiladi:

Tahliliy topshiriqlar - doston parchalaridan fe’llarni topish, ularning grammatik shakllarini aniqlash. Masalan: Quyidagi “Rustamxon” dostonidan olingan parchada fe’llarning zamon shakllarini aniqlang va ularning qaysi voqealar ketma-ketligini ifodalashga xizmat qilayotganini tushuntiring. (Misol: “Rustamxon ot minib, qilich tutib, dushman sari yurdi” - bu gapda “minib”, “tutib” - o‘tgan zamon ravishdoshlari, “yurdi” - o‘tgan zamon fe’li voqealarning ketma-ket sodir bo‘lganini ko‘rsatadi)

Qiyosiy topshiriqlar - dostonlardagi arxaik fe’l shakllari bilan zamonaviy shakllarni taqqoslash. Bu o‘quvchilarda tilning tarixiy rivojlanishi haqida tasavvur hosil qiladi. (Misol: Dostonda: “aytgum kelur” - Zamonaviy tilda: “aytmoqchi bo‘lyapman” yoki “aytishni xohlayman” - bu yerda eski “-gum kelur” konstruksiyasi zamonaviy xohish-istak ma’nosini ifodalash usullari bilan taqqoslanadi)

Ijodiy topshiriqlar - doston uslubida fe’lli iboralar yaratish, badiiy matn tuzish. Bu topshiriqlar o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. (Misol: “Alpomish” dostonidagi “ot chaptirib, el qutqarmoq” iborasi uslubida yangi gap tuzing - O‘quvchi javobi: “Kitob varaqlab, ilm to‘plamoq” yoki “Qalam ushlab, she’r bitmoq”)

Transformatsion topshiriqlar - dostonlardagi murakkab fe’l shakllarini soddaroq shakllarga aylantirish yoki aksincha. Bu orqali til imkoniyatlarining xilma-xilligi namoyish etiladi. (Misol: Murakkab shakl: “Ko‘rib turibman” → Sodda shakl: “Ko‘ryapman”; yoki aksincha: “Keldi” → “Kelib qoldi”, “Kelib yetdi”, “Kirib keldi” - ma’no nozikliklarini ifodalash uchun).

Ona tili ta’limida fe’l mavzusini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va materiallarni chuqur o‘zlashtirishlarini ta’minlash uchun xalq dostonlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Quyidagi 2-jadvalda har bir sinf dasturiga mos ravishda tanlab olingan doston namunalari va ular asosida fe’lning turli grammatik kategoriyalarini o‘rgatish bo‘yicha metodik tavsiyalar keltirilgan. Bu yondashuv o‘quvchilarga grammatik qoidalarni quruq nazariy material sifatida emas, balki jonli til namunalari orqali o‘rgatish imkonini beradi.

2-jadval.

Turli sinflarda fe’l mavzusini o‘rgatishda dostonlardan foydalanish.

Yuqoridagi 2-jadvalda keltirilgan tizimli yondashuv o‘quvchilarning fe’l mavzusini bosqichma-bosqich, ketma-ket o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Har bir sinfda o‘rganiladigan grammatik kategoriya uchun eng mos doston namunasi tanlangani, topshiriqlar murakkabligi sinfdan-sinfga ortib borishi va o‘quvchilarning

yosh xususiyatlari hisobga olingani ta'lim samaradorligini oshiradi. Bu metodik yondashuv nafaqat grammatik bilimlarni mustahkamlaydi, balki o'quvchilarni milliy madaniy merosga yaqinlashtirish, ularning ona tiliga bo'lgan muhabbatini kuchaytirish vazifasini ham bajaradi.

Xalq dostonlaridan ona tili darslarida foydalanishda quyidagi metodik tamoyillarga amal qilish lozim:

Birinchidan, doston parchalarini tanlashda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish kerak. Boshlang'ich sinflarda sodda va qisqa parchalar, yuqori sinflarda esa murakkabroq matnlar taqdim etilishi maqsadga muvofiq. (Misol: 5-sinf uchun "Alpomish" dostonidan "Barchinoy yig'lab turdi, Alpomish keldi" kabi sodda gap; 9-sinf uchun esa "Qirq yigit ila maslahatlashib, elning oqsoqollaridan fatvo so'rab, yurtni asrash tadbirini ko'rishdi" kabi murakkab sintaktik qurilma)

Ikkinchidan, dostonlardagi arxaik so'z va iboralarni zamonaviy til me'yorlari bilan qiyoslash orqali tilning tarixiy taraqqiyotini ko'rsatish muhim. Bu o'quvchilarda tilga nisbatan ilmiy yondashuvni shakllantiradi. (Misol: "bila" (zamonaviy "bilan"), "anga" (zamonaviy "unga"), "imdi" (zamonaviy "endi"), "ne uchun" (zamonaviy "nima uchun") kabi arxaik shakllarni taqqoslash)

Uchinchidan, fe'lli iboralarni o'rgatishda kontekstual yondashuv qo'llanishi kerak. Doston syujeti, qahramonlar xarakteri, voqealar rivoji bilan bog'liq holda fe'l shakllarining ma'no nozikliklarini tushuntirish samaraliroq bo'ladi. (Misol: "Alpomish g'azablanib qoldi" iborasidagi "qoldi" yordamchi fe'li to'satdan yuz bergan holatni; "Kuntug'mish o'ylab yurardi" dagi "yurardi" esa davomli harakat ma'nosini doston voqealari bilan bog'lab tushuntirish)

To'rtinchidan, interaktiv metodlardan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, dostonlardan olingan dialoglarni sahnalashtirish, fe'l shakllarini o'zgartirish o'yinlari, guruhli ishlar orqali o'quvchilarning faolligini oshirish mumkin. (Misol: "Fe'l ovi" o'yini - bir guruh "Alpomish" dostonidan fe'llarni yashirib qo'yadi, ikkinchi guruh topishi kerak; yoki Alpomish va Qorajon dialogini sahnalashtirib, fe'l maylarining nutqdagi ahamiyatini ko'rsatish)

Xalq dostonlaridagi fe'lli iboralar ona tili ta'limida qimmatli didaktik material hisoblanadi. Hodi Zarifov maktabining an'alarini davom ettirib, zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirsak, o'quvchilarning ona tiliga bo'lgan muhabbatini oshirish, grammatik bilimlarini mustahkamlash mumkin.

Dostonlardan olingan til materiallari asosida tuzilgan topshiriqlar tizimi o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, ularning milliy o'zlikni anglashiga ham yordam beradi. Fe'lning turli grammatik shakllarini doston qahramonlarining nutqi orqali o'rganish ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Kelgusida ona tili darsliklarini qayta ishlab chiqishda xalq dostonlaridan kengroq foydalanish, grammatik mavzularni folklor materiallari bilan boyitish zarurati mavjud. Bu borada Hodi Zarifov tomonidan to'plangan boy folklor xazinasini asosiy manba bo'lib xizmat qilishi kerak. Shu yo'l bilan milliy ta'lim tizimida ona tilini o'qitish sifatini yangi bosqichga ko'tarish mumkin bo'ladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Zarifov H.T. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. – T.: O'qituvchi, 1999. – 328 b.

-
- 2) Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O'zbek xalq dostonlari. – T.: Fan, 2008. – 456 b.
- 3) Yo'ldoshev M.M. Badiiy matn lingvistikasi. – T.: Fan, 2008. – 264 b.
- 4) Nurmonov A.N. O'zbek tilshunosligi tarixi. – T.: O'zbekiston, 2002. – 312 b.
- 5) Sayfullayeva R.R. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – T.: Fan va texnologiya, 2009. – 416 b.
- 6) Mengliyev B.R. Tilning lisoniy tahlili. – T.: Mumtoz so'z, 2017. – 248 b.
- 7) Qurbonova M.A. Ona tili ta'limi metodikasi. – T.: Yangi asr avlodi, 2019. – 384 b.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA IJODIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA TEATR PEDAGOGIKASINING METOD VA VOSITLARI

Rahmatova Dinora Jo'raqul qizi

*BuxDPI pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi
2-kurs magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi jarayonida ijodiy tafakkurni shakllantirishning dolzarb masalalari yoritilgan. Maqolada an'anaviy ta'lim uslublaridan farqli o'laroq, teatr pedagogikasining improvizatsiya, etyudlar va rolli o'yinlar kabi metodlari o'qituvchi mahoratini oshirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, K.S. Stanislavskiy va boshqa teatr arboblarning tizimlari pedagogik muloqot va auditoriyani boshqarish kontekstida ko'rib chiqilgan. Teatr pedagogikasi vositalari orqali bo'lajak o'qituvchilarning emotsional intellekti, nutq madaniyati va psixofizik holatini rivojlantirish bo'yicha aniq tavsiyalar berilgan*

Annotation: *This thesis highlights the current issues of forming creative thinking in the process of professional training of future teachers. Unlike traditional teaching methods, the article analyzes the role of such theater pedagogy methods as improvisation, etudes, and role-playing games in improving pedagogical skills. Systems of K.S. Stanislavsky and other theatrical figures are also considered in the context of pedagogical communication and classroom management. Specific recommendations are given for the development of emotional intelligence, speech culture, and psychophysical state of future teachers through the tools of theater pedagogy*

Kalit so'zlar: *Teatr pedagogikasi, ijodiy tafakkur, pedagogik improvizatsiya, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy mahorat, rolli o'yinlar, etyud, emotsional intellekt, muloqot madaniyati*

Ключевые слова: *Театральная педагогика, творческое мышление, педагогическая импровизация, будущий учитель, профессиональное мастерство, ролевые игры, этюд, эмоциональный интеллект, культура общения*

Key words: *Theater pedagogy, creative thinking, pedagogical improvisation, future teacher, professional skill, role-playing games, etude, emotional intelligence, communication culture*

Содержание аннотации: В данной тезисной работе освещаются актуальные вопросы формирования творческого мышления в процессе профессиональной подготовки будущих педагогов. В отличие от традиционных методов обучения, в статье анализируется роль таких методов театральной педагогики, как импровизация, этюды и ролевые игры, в повышении педагогического мастерства. Также рассматриваются системы К.С. Станиславского и других театральных деятелей в контексте педагогического общения и управления аудиторией. Даны конкретные рекомендации по развитию эмоционального интеллекта, культуры речи и психофизического состояния будущих учителей средствами театральной педагогики.

Zamonaviy ta'lim tizimi o'qituvchidan nafaqat nazariy bilimlarni, balki yuksak darajadagi kreativlik, kommunikativ mahorat va emotsional intellektni talab etadi. Bo'lajak o'qituvchilarning dars jarayonini qiziqarli tashkil etishi va kutilmagan pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi uchun ularda ijodiy tafakkur shakllangan bo'lishi lozim. Bu borada teatr pedagogikasi an'anaviy o'qitish uslublariga samarali muqobil va boyituvchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

Teatr pedagogikasi — bu sahna san'ati uslublarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali shaxsning ichki imkoniyatlarini ochishga qaratilgan yo'nalishdir. Uning asosida K.S. Stanislavskiyning "aktyorlik mahorati" tizimi va Mixail Chexovning "psixofizik mashqlari" yotadi. O'qituvchi uchun dars o'tish — bu o'ziga xos spektakl bo'lib, unda u ham ssenariy muallifi, ham rejissyor, ham bosh rol ijrochisi vazifasini bajaradi.

Asosiy tamoyillar:

Empatiya: O'quvchi holatiga kira olish.

Импровизация: Rejadan tashqari vaziyatlarda mantiqiy va ijodiy yechim topish.

Verbal va nonverbal ta'sir: Nutq madaniyati va tana tili (jest, mimika) orqali auditoriyani boshqarish.

Teatr pedagogikasi doirasida talaba-pedagoglar uchun quyidagi metodlar eng samarali hisoblanadi:

A. Pedagogik improvizatsiya metodi Bu metod bo'lajak o'qituvchini oldindan tayyorlanmagan vaziyatlarda erkin fikrlashga o'rgatadi. Mashqlar davomida talabaga kutilmagan savollar beriladi yoki dars jarayonidagi "muammoli vaziyat" sahnasini darhol hal qilish topshiriladi. Bu tafakkur tezligini va moslanuvchanlikni oshiradi.

B. Rolli o'yinlar va "Etyudlar" Talabalar "O'qituvchi – o'quvchi", "O'qituvchi – ota-ona" kabi rollarni ijro etish orqali pedagogik muloqotning psixologik jihatlarini o'rganadilar. Etyudlar orqali ular o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish (refleksiya) imkoniyatiga ega bo'ladilar.

D. Diqqat va tasavvur mashqlari "Ko'rinmas buyum bilan ishlash" yoki "Berilgan holatga moslashish" kabi aktyorlik mashqlari o'qituvchining auditoriyadagi diqqat konsentratsiyasini kuchaytiradi va dars materialini hayotiy misollar orqali tasavvur qilishga yordam beradi.

Ijodiy tafakkurni shakllantirishda quyidagi vositalar kompleks qo'llaniladi:

Nutq texnikasi: Ovoz diapazoni, diksiya va pauzalar bilan ishlash. Bu o'qituvchining darsdagi "monotonlygi"ni yo'qotadi.

Mimezis (Taqlid): Murakkab ilmiy tushunchalarni obrazlar va harakatlar orqali tushuntirish mahorati.

Ssenariylashtirish: Dars rejasini quruq bayon emas, balki qiziqarli voqealar rivoji (ekspozitsiya, kulminatsiya, yechim) ko‘rinishida tuzish.

Tadqiqotlar va xalqaro tajriba (masalan, "Drama in Education" tizimi) shuni ko‘rsatadiki, teatr pedagogikasi elementlarini o‘zlashtirgan talabalarda:

Pedagogik qo‘rquv va hayajon (saunofobiya) 40-50% ga kamayadi.

Auditoriya bilan muloqotga kirishish qobiliyati 60% ga yaxshilanadi.

Dars jarayoniga kreativ yondashuv va yangi metodlarni tatbiq etish darajasi sezilarli darashada ortadi.

Xulosa. Teatr pedagogikasi bo‘lajak o‘qituvchini faqat "bilim uzatuvchi"dan "ijodkor shaxs"ga aylantiradi. Ijodiy tafakkurning rivojlanishi o‘qituvchiga darsni san’at darajasiga ko‘tarishga, o‘quvchilarning fanga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytirishga va pedagogik faoliyatda "kasbiy charchash"ning oldini olishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) Stanislavskiy K.S. "Aktyorning o‘z ustida ishlashi" – (Pedagogik mahoratning psixologik asoslari uchun).

2) Ilhomov M.A. "Teatr pedagogikasi va uning ta'limdagi o‘rni". Toshkent, 2018.

3) Bulatov S.S. "Pedagogik mahorat va kreativlik". O‘quv qo‘llanma, 2021.

4) Nikitin A.B. "Театральная педагогика в школе" (Maktabda teatr pedagogikasi). Moskva, 2012.

5) O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni va Milliy o‘quv dasturi doirasidagi kreativ yondashuvlar.

6) Heathcote D. "Drama as a Learning Medium" – (Ta’limda drama metodikasi bo‘yicha xalqaro tajriba).

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK
YONDASHUVLARI

RASULOVA ZARINA BAXTIYOROVNA

Buxoro davlat pedagogika instituti

1-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy tezisda oliy ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish va rivojlantirishning zamonaviy pedagogik mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlar ongiga ta'sir etuvchi ijtimoiy, axborot va mafkuraviy omillar kuchayib borayotgani ularni Vatanga sadoqat, milliy o'zlikni anglash va fuqarolik mas'uliyatiga yo'naltirishni talab etadi. Tadqiqotda interfaol ta'lim texnologiyalari, muammoli o'qitish, kompetensiyaviy yondashuv hamda mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi pedagogik vositalarning samaradorligi asoslab beriladi*

Annotation: *This scientific paper analyzes modern pedagogical approaches to the formation and development of military-patriotic education in higher education institutions. In the context of globalization, the growing influence of social, informational, and ideological factors on youth consciousness necessitates fostering patriotism, civic responsibility, and national identity. The study substantiates the effectiveness of interactive teaching methods, problem-based learning, and the competency-based approach in enhancing students' independent thinking and social engagement*

Kalit so'zlar: *harbiy-vatanparvarlik, pedagogik yondashuv, ta'lim sifati, fuqarolik tarbiyasi, kompetensiya, yoshlar siyosati, ta'lim innovatsiyasi*

Ключевые слова: *военно-патриотическое воспитание, педагогические подходы, качество образования, гражданское воспитание, компетенции, молодежная политика, образовательные инновации*

Key words: *military-patriotic education, pedagogical approaches, quality of education, civic education, competencies, youth policy, educational innovation*

MODERN PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF
MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ
ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация. В данной научной работе рассматриваются современные педагогические подходы к формированию и развитию военно-патриотического воспитания в системе высшего образования. В условиях глобализации усиливается влияние социальных, информационных и идеологических факторов на сознание молодежи, что требует формирования у них преданности Родине, гражданской ответственности и национальной идентичности. В исследовании обоснована эффективность интерактивных методов обучения, проблемного обучения и компетентностного подхода, направленных на развитие самостоятельного мышления и социальной активности студентов.

Bugungi kunda dunyo miqyosida ijtimoiy jarayonlarning murakkablashuvi, axborot oqimining ortishi hamda global madaniy ta'sirlarning kuchayishi yosh avlod tarbiyasida yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida ham harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo sifatida qaraladi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasini belgilovchi murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayon bo'lib, u Vatanga sadoqat, davlat ramzlariga hurmat, tarixiy xotiraga ehtirom va fuqarolik burchini anglash kabi sifatlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy faoliyat, ijtimoiy tajriba va tarbiyaviy muhit bilan chambarchas bog'liqdir.

Oliy ta'lim tizimi esa ushbu jarayonning markaziy bo'g'ini bo'lib, u yerda yoshlar nafaqat kasbiy bilim oladi, balki jamiyatda o'z o'rnini belgilaydigan shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni ham shakllantiradi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u yosh avlodni Vatanga sadoqatli, fuqarolik mas'uliyatini angelaydigan va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayon pedagogik nuqtai nazardan murakkab tizim bo'lib, unda ta'lim, tarbiya va ijtimoiy muhit omillari o'zaro uyg'unlashgan holda faoliyat yuritadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratadi. An'anaviy o'qitish usullaridan farqli ravishda, bu yondashuvlar talabani faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni amaliyot bilan bog'lashga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan interfaol metodlar, muammoli o'qitish hamda kompetensiyaviy yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar ta'lim jarayonida talabalarni faol ishtirokchi sifatida jalb etadi. Bunda o'quvchi passiv tinglovchi emas, balki fikr bildiruvchi, muhokama qiluvchi va qaror qabul qiluvchi subyektga aylanadi. Masalan, guruhli muhokamalar, debatlar va tahliliy vaziyatlar orqali talabalar turli nuqtai nazarlarni o'rganadi va o'z pozitsiyasini asoslashga o'rganadi. Bu esa ularning fuqarolik ongini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Muammoli o'qitish texnologiyasi esa talabalarda mustaqil izlanish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu metodda o'qituvchi tayyor bilim bermaydi, balki muammo qo'yadi va talabalarning o'zlari yechim topishiga sharoit yaratadi. Natijada bilimlar chuqurroq o'zlashtiriladi va uzoq muddatli xotirada saqlanadi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nuqtai nazaridan bu yondashuv talabalarni murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga tayyorlaydi.

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim natijasi sifatida nafaqat bilim, balki uni amalda qo'llay olish qobiliyati ham shakllantirilishi lozim. Talabalarda fuqarolik kompetensiyasi, ijtimoiy mas'uliyat, jamoada ishlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularni jamiyatda faol ishtirok etuvchi shaxs sifatida shakllantiradi.

Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi o'qituvchining kasbiy mahorati va pedagogik yondashuviga ham bog'liqdir. Zamonaviy o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi, talabalarni motivatsiya qiluvchi va ularning rivojlanishiga yo'naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. U zamonaviy metodlarni qo'llay olishi, talabalar

bilan samarali muloqot o'rnatishi va ularning individual xususiyatlarini hisobga olishi zarur. O'qituvchining shaxsiy namunasi ham muhim ahamiyatga ega. Talabalar ko'pincha o'qituvchining shaxsiy fazilatlariga taqlid qiladi. Shu sababli o'qituvchi o'zining fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faolligi va Vatanga bo'lgan munosabati orqali talabalarga ijobiy ta'sir ko'rsatishi lozim.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi ijtimoiy muhit bilan ham chambarchas bog'liq. Oila, ta'lim muassasasi va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik ushbu jarayonni yanada kuchaytiradi. Yoshlarning axborot maydonidagi faoliyati, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishi ularning dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi yoshlar tezkor axborot muhitida yashaydi, ular mustaqil fikrlashga intiladi va o'z nuqtai nazarini erkin ifoda etishga harakat qiladi. Shu bois ta'lim jarayonida monologik usullardan ko'ra dialogik, interfaol va hamkorlikka asoslangan metodlar samaraliroq hisoblanadi. Baholash tizimini takomillashtirish ham muhimdir. An'anaviy baholash tizimi asosan bilimni tekshirishga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy yondashuv kompetensiyalarni baholashni nazarda tutadi. Bu esa talabalarning real hayotiy vaziyatlarda o'z bilimlarini qanday qo'llay olishini aniqlash imkonini beradi.

Umuman olganda, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish yoshlarning ma'naviy rivojlanishi, fuqarolik ongining shakllanishi va ijtimoiy faolligining oshishiga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida jamiyatning barqaror rivojlanishi va milliy qadriyatlarining mustahkamlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llashni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar, muammoli o'qitish va kompetensiyaviy yondashuv talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirib, ularning fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, o'qituvchining kasbiy mahorati va ijtimoiy muhit omillari ushbu jarayon samaradorligini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Umuman olganda, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni yoshlarni ijtimoiy faol, ma'naviy yetuk va Vatanga sadoqatli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

2) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.

3) Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2017.

4) Qodirov B. Ta'limda innovatsion texnologiyalar // Pedagogika jurnali, №3, 2020.

5) Muslimov N. Kasbiy ta'lim metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

6) Xodjayev B. Zamonaviy pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

**BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISIDA TARIXIY
MANBALARDAN FOYDALANISH KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISH JARAYONI YOSHLARNI VATANPARVARLIK
RUHIDA TARBİYALASH BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGINING TARIXIY
JARAYONLARDA SHAKILLANISH BOSQICHLARI**

RAVSHANOVA FERUZA UTKIROVNA
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
1 KURS MAGISTRI

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning tarixiy ildizlari, uning shakllanish va rivojlanish bosqichlari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil etiladi. Qadimgi davrlardan boshlab jadidchilik harakati va zamonaviy ta’lim tizimigacha bo’lgan davrlar kesimida vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni, shakl va metodlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida vatanparvarlik tarbiyasining evolyutsion rivojlanish modeli asoslab beradi

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, tarbiya, tarixiy bosqichlar, jadidchilik, milliy ong, ma’naviyat, pedagogika

Ключевые слова: патриотизм, воспитание, исторические этапы, джадидизм, национальное сознание, духовность, педагогика

Key words: patriotism, upbringing, historical stages, Jadidism, national consciousness, spirituality, pedagogy

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash har qanday jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Vatanparvarlik nafaqat ijtimoiy hissiyot, balki shaxsning ma’naviy-axloqiy yetukligini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Tarixiy taraqqiyot jarayonida bu tushuncha turli davrlar va ijtimoiy-siyosiy sharoitlarga mos ravishda takomillashib borgan. Shu bois, uning shakllanish bosqichlarini ilmiy jihatdan o’rganish dolzarb masala hisoblanadi.

1. Qadimgi davrda vatanparvarlik tarbiyasi

Qadimgi jamiyatlarda vatanparvarlik tushunchasi ko‘proq urug‘, qabila va hududga sadoqat shaklida namoyon bo’lgan. Bu davrda yoshlar harbiy tayyorgarlik, jasorat va fidoyilik ruhida tarbiyalangan. Epik asarlar, afsonalar va og‘zaki ijod namunalarida vatan himoyasi, jasurlik va birlik g‘oyalari asosiy o‘rinni egallagan. Bu bosqichda vatanparvarlik tarbiyasi asosan an’anaviy va tajribaviy yo‘l bilan amalga oshirilgan.

2. O‘rta asrlarda ma’naviy-axloqiy vatanparvarlik

O‘rta asrlarda vatanparvarlik tushunchasi diniy va axloqiy qadriyatlar bilan boyidi. Bu davrda ilm-fan va ma’rifat markazlari shakllanib, yoshlar ilm olish orqali jamiyatga xizmat qilish ruhida tarbiyalangan. Mufakkirlar tomonidan ilgari surilgan komil inson g‘oyasi vatanparvarlikning muhim tarkibiy qismiga aylangan. Vatanparvarlik endilikda nafaqat himoya, balki jamiyat ravnaqiga hissa qo‘shish bilan ham bog‘landi.

3. Jadidchilik davrida milliy uyg‘onish va vatanparvarlik

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida jadidchilik harakati vatanparvarlik tarbiyasining yangi bosqichini boshlab berdi. Bu davrda ma’rifatparvarlar yoshlarni ilm-fanga, zamonaviy bilimlarni egallashga va milliy o‘zlikni anglashga undadilar. Matbuot, yangi usul maktablari va publitsistika orqali milliy ongni uyg‘otish,

mustaqil fikrlashni rivojlantirish asosiy maqsadga aylandi. Vatanparvarlik endilikda millat taraqqiyoti va ozodlik g'oyalari bilan uzviy bog'landi.

4. Sovet davrida mafkuraviy vatanparvarlik

XX asrning katta qismida vatanparvarlik tarbiyasi mafkuraviy yo'nalishda olib borildi. Bu davrda vatanparvarlik tushunchasi davlat manfaatlariga sodiqlik, kollektivizm va umumiy g'oyalarga xizmat qilish bilan izohlandi. Ta'lim tizimida yagona mafkuraga asoslangan tarbiya ustuvor bo'lib, milliy qadriyatlar ikkinchi darajaga tushib qoldi. Shunga qaramay, ayrim ijobiy jihatlar, jumladan, intizom va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish davom etdi.

5. Mustaqillik davrida milliy va umuminsoniy vatanparvarlik

Mustaqillik yillarida vatanparvarlik tarbiyasi yangi mazmun kasb etdi. Bu davrda milliy qadriyatlar, tarixiy meros va umuminsoniy tamoyillar uyg'unligi asosida yoshlarni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratildi. Ta'lim tizimida vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, milliy g'urur va ma'naviy yetuklikni shakllantirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida interfaol metodlar orqali yoshlarning faol fuqarolik pozitsiyasi rivojlantirilmoqda.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisida tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasini shakllantirish jarayoni yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bilan uzviy bog'liqdir. Chunki tarixiy manbalar – bu millatning o'tmishi, qadriyatlari va qahramonlik an'analari aks ettiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. O'qituvchi ushbu manbalarni dars jarayonida samarali qo'llash orqali o'quvchilarda tarixiy xotira, milliy o'zlikni anglash va Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantiradi. Shu jihatdan, tarixiy manbalardan foydalanish nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadni ham amalga oshiruvchi muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tarixiy jarayonlarda vatanparvarlik tarbiyasining shakllanish bosqichlari esa o'qituvchiga mazmun va metod tanlashda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Qadimgi davrlardan boshlab jadidchilik harakati va mustaqillik davrigacha bo'lgan taraqqiyot bosqichlari orqali vatanparvarlik g'oyalarining evolyutsiyasi kuzatiladi. Bo'lajak o'qituvchi ushbu bosqichlarni chuqur tahlil qilgan holda, tarixiy manbalarni o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tarzda tanlaydi va ularni taqqoslash, tahlil qilish hamda xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Natijada o'quvchilarda nafaqat tarixiy bilim, balki mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollik ham rivojlanadi.

Tarixiy manbalardan foydalanish orqali vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirish o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik mahoratni talab etadi. U dars jarayonida tarixiy hujjatlar, asarlar, publitsistik materiallar va og'zaki ijod namunalarini integratsiyalash orqali ta'limning interfaol va samarali modelini yaratadi. Bu esa o'quvchilarda tarixiy haqiqatni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarash va Vatanga daxldorlik hissini shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasi yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning muhim pedagogik asosi hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi tarixiy jarayonlarda oddiy sadoqatdan murakkab ijtimoiy-axloqiy tizimga aylangan. Har bir davr o'zining ijtimoiy-siyosiy sharoitiga mos ravishda ushbu tushunchani boyitgan. Ayniqsa,

jadidchilik davri va mustaqillik yillari vatanparvarlikni ilm-fan, ma'naviyat va milliy o'zlik bilan bog'lashda muhim bosqich bo'lib xizmat qilgan.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning tarixiy bosqichlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu jarayon uzluksiz va evolyutsion xarakterga ega. Zamonaviy ta'lim tizimida tarixiy tajribalarni chuqur tahlil qilish va ularni amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu asosda yosh avlodda milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar va adabiyotlar ro'yxati

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz". Tom I. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 592 b.

2) Mirziyoyev Sh.M. "Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir". Tom II. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 508 b.

3) Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnoma. T.: O'zbekiston, 2018. – 80 b.

4) Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnoma // Xalq so'zi; 2020. 29 dekabr.

5) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2008. - B. 177 -180; 187-188.

6) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2010. - B. 40-41; 47-49; 171-173; 173-175.

7) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxor. 2011. - B. 89-91; 100-102.

8) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2012,- B. 71-73; 88-90; 111-113; 201-203.

**TALABA YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI**

Raxmatova SHaxnoza Olimovna

Buxoro pedagogika instituti 1- kurs magistranti ,

Annotatsiya: Mazkur tezisda talaba yoshlar orasida harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish va rivojlantirishning psixologik asoslari hamda mexanizmlari tahlil qilinadi. Shaxsning motivatsiyasi, identifikatsiya jarayoni, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy muhitning roli yoritiladi. Ushbu tezisda psixolog-pedagog olimlar tomonidan vatanparvarlik ruhini shakllantiradigan omillar haqida ta'kidlangan.

Аннотация: В данной диссертации анализируются психологические основы и механизмы формирования и развития военно-патриотического духа среди молодежи. Подчеркивается роль мотивации личности, процесса идентификации, системы ценностей и социальной среды. В работе акцентируется внимание на факторах, формирующих дух патриотизма, с точки зрения психологов-педагогов.

Annotation: This thesis analyzes the psychological foundations and mechanisms of the formation and development of the military-patriotic spirit among young students. The role of the motivation of the individual, the process of identification, the value system and the social environment are highlighted. This

thesis emphasizes the factors that form the spirit of patriotism by psychologist-pedagogical scientists.

Kalit soʻzlar: Vatanparvarlik, harbiy tarbiya, motivatsiya, identifikatsiya, qadriyatlar, psixologik mexanizm, ijtimoiy muhit, makrofaktorlar, mezofaktorlar, mikrofaktorlar.

Ключевые слова: патриотизм, военное образование, мотивация, идентификация, ценности, психологический механизм, социальная среда, макрофакторы, мезофакторы, микрофакторы.

Key words: Patriotism, military education, motivation, identification, values, psychological mechanism, social environment, macrofactors, mesofactors, microfactors

Kirish. Globallashuv davrida yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi bilan bogʻliq muammolar har bir davlatning kelajagini hal qilinishga bogʻliq boʻlgan eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Soʻnggi paytlarda iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy oʻzgarishlar vatanparvarlik tarbiyasining mohiyatini, uning ijtimoiy hayotdagi oʻrni va rolini qayta koʻrib chiqishga olib keldi. Vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi oʻz Vatanini sevadigan, Vatanga sodiq, oʻz mehnati bilan unga xizmat qilishga va uning manfaatlarini himoya qilishga tayyor boʻlgan ishonchli vatanparvarni tarbiyalashdir

Asosiy qism

Oʻzbekiston Respublikasining 2023-yil 29-iyun kuni “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi Hukumat qarori (267-son) qabul qilindi. Shunga asosan 2023-2027 yillarda «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash» samaradorligini oshirish konsepsiyasi ishlab chiqilgan. Uni amalga oshirish bo'yicha esa «Yoʻl xaritasi» ham belgilab olingan. Qaror bilan 2023-2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish kontsepsiyasi hamda uni amalga oshirish bo'yicha “yoʻl xaritasi” tasdiqlandi

Bugungi kunda yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Talaba yoshlar ongida Vatanga sadoqat ruhini rivojlantirish, milliy gʻurur va fuqarolik masʼuliyatini shakllantirishda psixologik mexanizmlar inson hayotida muhim oʻrin tutadi.

Motivatsiya mexanizmi vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. Ichki motivatsiya – shaxsning Vatan ravnaqi uchun xizmat qilishga boʻlgan ichki ehtiyoji boʻlsa, tashqi motivatsiya – ijtimoiy ragʻbat, eʼtirof va baholash orqali shakllanadi. Bularning har biri inson uchun juda muhimdir.

Identifikatsiya mexanizmi muhim ahamiyatga ega. Talabalar oʻzlarini jamiyat, millat va davlat bilan bogʻlash orqali vatanparvarlik tuygʻularini rivojlantiradi. Bu jarayonda tarixiy qahramonlar, milliy qadriyatlar va ijtimoiy ideal shaxslar muhim ahamiyatga ega.

Qadriyatlar tizimi shakllanishi ham asosiy mexanizmlardan biridir. Vatan, tinchlik, mustaqillik kabi tushunchalar shaxs ongida barqaror qadriyat sifatida shakllanganda, vatanparvarlik hissi mustahkamlanadi. Yoshlik maktab Yoshida boalajonlarni ongida shu narsa singdiriladi.

Ijtimoiy muhit va kommunikatsiya mexanizmi ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlar, harbiy-vatanparvarlik mashg'ulotlari, jamoaviy faoliyatlar talabalar ongiga bevosita ta'sir qiladi.

Emosional-ta'sir mexanizmi ham muhim bo'lib, vatanparvarlikka oid filmlar, tadbirlar, uchrashuvlar orqali yoshlarning hissiy holatiga ta'sir etiladi va bu ularning ongida chuqur iz qoldiradi.

Xulosa. Talaba yoshlar harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish murakkab psixologik jarayon bo'lib, motivatsiya, identifikatsiya, qadriyatlar tizimi, ijtimoiy muhit va emotsional ta'sir mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlardan samarali foydalanish yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 23 fevral kuni tasdiqlangan "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontsepsiya" Vatanparvar gazetasining No 9 (2760) –soni, 2018 yil 2 mart.

2) Eshnayev Nortoji Jumayevich, & Madgapilova Nargiza Talipjanovna, . (2023). CHARACTERISTICS OF IMPLEMENTING THE CLUSTER APPROACH IN THE EDUCATIONAL SYSTEM. International Journal of Pedagogics, 3(02)

ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA INGLIZ TILI VOSITASIDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI TAKOMILLASHTIRISH: MUAMMO, YECHIM, INNOVATSION YECHIM VA ISTIQBOLLAR

Safarova Maftuna Ulug'bek qizi

*Xorijiy tillar va adabiyot yo'nalishi, 1-bosqich magistranti,
Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston*

Sadullayeva Mexriniso Avasovna

*Xorijiy tillar va adabiyot yo'nalishi, 1-bosqich magistranti,
Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston*

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, ingliz tili, raqamli ta'lim, kommunikativ kompetensiya, innovatsion metodlar, autentik materiallar, global kompetensiya

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, английский язык, цифровое образование, коммуникативная компетенция, инновационные методы, аутентичные материалы

Key words: military-patriotic education, English language, digital learning, communicative competence, innovative methods, authentic materials, global skills

Kirish. Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining asosiy xususiyatlaridan biri bu ta'lim tizimining globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari bilan uzviy integratsiyalashib borayotganligidir. Ushbu jarayon oliy ta'lim muassasalari oldiga nafaqat yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash, balki ularni ijtimoiy, madaniy va fuqarolik jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirish vazifasini qo'yimoqda. Ayniqsa, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi masalasi bugungi kunda strategik ahamiyat kasb etib, uni zamonaviy pedagogik vositalar orqali takomillashtirish zarurati ortib bormoqda.

Mazkur kontekstda ingliz tilining roli an'anaviy kommunikativ funksiyadan ancha kengroq ma'noga ega bo'lib bormoqda. U global bilimlar almashinuvi, xalqaro ilmiy resurslarga kirish va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning universal instrumenti sifatida namoyon bo'lmoqda. Ingliz tilini o'zlashtirish orqali talabalar nafaqat lingvistik bilimlarga ega bo'ladilar, balki ular global xavfsizlik, zamonaviy harbiy strategiyalar va xalqaro hamkorlik mexanizmlari haqida ham kengroq tasavvurga ega bo'lish imkoniyatini qo'lga kiritadilar.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli-tahliliy va kompetensiyaviy yondashuvlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar doirasida ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki amaliy faoliyatga yo'naltirilgan ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni sifatida qaraladi. Tadqiqot davomida nazariy (analiz, sintez, konseptual modellash) hamda empirik (pedagogik kuzatuv, eksperiment, diagnostika) metodlar uyg'un holda qo'llanildi. Bu esa olingan natijalarning ilmiy ishonchliligini ta'minlashga xizmat qildi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'qitishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish talabalarning kognitiv va kommunikativ faoliyatini sezilarli darajada faollashtiradi. Xususan, autentik materiallarga asoslangan mashg'ulotlar o'quvchilarning real kommunikativ vaziyatlarga moslashuvchanligini oshiradi, ularni mustaqil qaror qabul qilishga undaydi hamda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Raqamli ta'lim vositalari esa o'quv jarayonining interaktivligini ta'minlab, bilimlarni individual sur'atda o'zlashtirish imkonini yaratadi.

Shu bilan birga, ingliz tilining kasbiy yo'naltirilgan komponentlarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Harbiy terminologiya, strategik tushunchalar va xalqaro hujjatlar bilan ishlash talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida ularning xalqaro hamkorlik doirasida samarali faoliyat yuritishiga zamin yaratadi.

Biroq, mazkur yo'nalishda qator tizimli muammolar ham mavjud. Jumladan, o'quv dasturlarining zamonaviy talablar darajasida moslashmaganligi, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarining yetarli emasligi hamda autentik o'quv resurslarining cheklanganligi ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, an'anaviy o'qitish metodlarining ustunligi talabalarning faol ishtirokini pasaytirishi kuzatilmoqda.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun ta'lim jarayoniga integrativ va innovatsion yondashuvlarni tizimli ravishda joriy etish zarur. Xususan, raqamli platformalardan foydalanishni kengaytirish, ingliz tilini kasbiy fanlar bilan integratsiyalash, o'qituvchilarning malakasini uzluksiz oshirish hamda autentik materiallar bazasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish talabalarni mustaqil fikrlashga va amaliy faoliyatga yo'naltirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, ingliz tili vositasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish samarali pedagogik strategiya sifatida qaralishi mumkin. Ushbu yondashuv nafaqat til o'rganish jarayonini boyitadi, balki

talabalarning ijtimoiy mas'uliyatini, vatanparvarlik ongini va kasbiy tayyorgarligini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, zamonaviy ta'lim muhitida ingliz tilining imkoniyatlaridan samarali foydalanish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangi bosqichga olib chiqadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish hamda xalqaro tajribani milliy ta'lim tizimiga moslashtirish muhim istiqbolli vazifalar sifatida e'tirof etiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Richards J.C. Communicative Language Teaching Today: ilmiy qo'llanma. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 56 b.

2) Dörnyei Z. Motivation in Language Learning // TESOL Quarterly, №2, 2001. – 45–78 b.

3) Willis J. Task-Based Learning // ELT Journal. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 52–60 b.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IJTIMOIIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DARS DAN TASHQARI
MASHG'ULOTLAR**

Ergasheva Gulzoda Baxtiyorovna

*Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim pedagogikasi
kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini darsdan tashqari mashg'ulotlar orqali shakllantirish masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'quvchilarda hamkorlik, mas'uliyat, hurmat, vatanparvarlik kabi ijtimoiy fazilatlarini rivojlantirishda vizual, interfaol va ijodiy pedagogik metodlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, intellekt xarita, ifodali o'qish, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning ijtimoiy faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning shaxsiy rivoji va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi*

Аннотация: *В статье рассматривается формирование социально значимых качеств у учащихся начальных классов в процессе внеклассных занятий. Особое внимание уделяется использованию визуальных, интерактивных и творческих педагогических технологий. Показано значение интеллектуальных карт, выразительного чтения, а также использования образцов народного творчества в развитии социальных качеств учащихся. Результаты исследования свидетельствуют о том, что внеклассные занятия являются эффективным педагогическим средством формирования социальной активности и личностного развития младших школьников*

Annotation: *This article examines the formation of socially significant qualities among primary school students through extracurricular activities. The study highlights the importance of visual, interactive, and creative pedagogical technologies in developing qualities such as cooperation, responsibility, respect, and patriotism. The use of mind maps, expressive reading, and elements of folklore is*

considered as an effective educational approach. The results indicate that extracurricular activities serve as an important pedagogical tool for developing students' social competencies and personal development

Kalit so'zlar: *darsdan tashqari mashg'ulotlar, ijtimoiy fazilatlar, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, intellekt xarita, ifodali o'qish, pedagogik texnologiyalar*

Ключевые слова: *внеклассные занятия, социальные качества, начальное образование, интерактивные методы, интеллектуальная карта, выразительное чтение, педагогические технологии*

Key words: *extracurricular activities, social qualities, primary education, interactive methods, mind map, expressive reading, pedagogical technologies*

Bugungi kunda ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish masalasi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni shakllantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijtimoiy fazilatlar deganda insonning jamiyatda faol ishtirok etishini ta'minlovchi sifatlar — hamkorlik, mas'uliyat, mehr-oqibat, hurmat, vatanparvarlik kabi fazilatlar tushuniladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu fazilatlarni shakllantirish faqat dars jarayoni bilan cheklanib qolmaydi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularni ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

Shu sababli zamonaviy pedagogikada darsdan tashqari mashg'ulotlarda interfaol metodlar, vizual texnologiyalar hamda ijodiy yondashuvlardan foydalanish muhim pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda.

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, tahlil, qiyosiy taqqoslash, pedagogik tajriba va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar tashkil etilib, ularning samaradorligi o'rganildi.

Metodologik asos sifatida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv hamda interfaol ta'lim metodlari qo'llanildi.

Boshlang'ich ta'lim va shaxs tarbiyasi masalalari ko'plab pedagog va olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, K.D. Ushinskiy, V.A. Suxomlinskiy, A.S. Makarenko kabi olimlar bolalarda ijtimoiy fazilatlarni shakllantirishda tarbiya jarayonining ahamiyatini alohida ta'kidlaganlar.

O'zbek pedagogika ilmida ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, Abdulla Avloniy, Fitrat, Behbudiy kabi ma'rifatparvarlar yosh avlodni ma'naviy barkamol qilib tarbiyalash zarurligini ta'kidlaganlar. Zamonaviy pedagog olimlar tomonidan esa interfaol ta'lim metodlari, innovatsion texnologiyalar hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlari keng o'rganilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda darsdan tashqari mashg'ulotlar muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarda quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

Intellekt xarita metodi o'quvchilarning fikrlash jarayonini vizual tarzda tashkil etishga yordam beradi. Bu metod orqali o'quvchilar ma'lum bir mavzuni tizimli ravishda tahlil qilishni o'rganadilar.

Ifodali o'qish metodi o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish bilan birga, matn mazmunini chuqur anglashlariga yordam beradi. Ayniqsa, xalq og'zaki ijodi namunalarini ifodali o'qish o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantiradi.

Ijodiy topshiriqlar va rolli o'yinlar o'quvchilarning hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish hamda mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, dostonlar, ertaklar va maqollar orqali o'quvchilarga ijtimoiy qadriyatlar singdiriladi. Bu esa o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, darsdan tashqari mashg'ulotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Vizual, interfaol va ijodiy metodlardan foydalanish o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda jamiyatda faol shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Kelgusida darsdan tashqari mashg'ulotlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarning shaxsiy rivoji va ijtimoiy kompetensiyalarini yanada samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Ayniqsa, bu bosqichda o'quvchilarda ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifalaridan biridir. Ijtimoiy fazilatlar deganda jamiyatda yashash va faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan axloqiy, madaniy va kommunikativ sifatlar — hamkorlik, o'zaro hurmat, mas'uliyat, vatanparvarlik, mehr-oqibat kabi fazilatlar tushuniladi. Bunday fazilatlarni shakllantirishda dars jarayoni bilan bir qatorda darsdan tashqari mashg'ulotlar ham muhim pedagogik imkoniyatlarga ega.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari hamda individual qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'quvchilar erkin fikr bildirish, o'zaro hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar. Shuning uchun ham zamonaviy pedagogikada darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etishda interfaol va ijodiy metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy fazilatlarni shakllantirishda vizual metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Jumladan, intellekt xarita metodi o'quvchilarning fikrlash jarayonini tizimli tashkil etishga yordam beradi. Bu metod orqali o'quvchilar ma'lum bir mavzu yoki tushunchani markaziy g'oya atrofida tahlil qilish, uni turli yo'nalishlarda rivojlantirish hamda o'z fikrlarini vizual tarzda ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Natijada o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalari shakllanadi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarda ifodali o'qish metodidan foydalanish ham o'quvchilarning ijtimoiy va ma'naviy fazilatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ifodali o'qish jarayonida o'quvchilar matn mazmunini chuqur anglaydi,

qahramonlarning ruhiy holatini his qiladi hamda nutq madaniyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, xalq og‘zaki ijodi namunalarini, dostonlar va ertaklarni ifodali o‘qish orqali o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, jasorat, sadoqat va vatanparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi.

Shuningdek, darsdan tashqari mashg‘ulotlarda ijodiy topshiriqlar va rolli o‘yinlardan foydalanish o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Rolli o‘yinlar jarayonida o‘quvchilar turli ijtimoiy rollarni bajarish orqali hayotiy vaziyatlarni tushunishga, muammoli holatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga hamda boshqalar bilan samarali muloqot qilishga o‘rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish ham o‘quvchilarning ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Dostonlar, maqollar, ertaklar va rivoyatlar orqali o‘quvchilarga axloqiy qadriyatlar singdiriladi. Masalan, doston qahramonlari orqali jasorat, sadoqat, do‘stlik va vatanparvarlik g‘oyalari targ‘ib qilinadi. Bu esa o‘quvchilarning ma‘naviy dunyosini boyitish bilan birga ularning ijtimoiy qarashlarini ham shakllantiradi.

Umuman olganda, darsdan tashqari mashg‘ulotlarni samarali tashkil etish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini rivojlantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Interfaol, vizual va ijodiy metodlardan foydalanish o‘quvchilarning shaxsiy faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi hamda jamiyatda faol va mas‘uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

- 1) Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent.
- 2) Suxomlinskiy V.A. Bolalarga yurakdan berilgan tarbiya.
- 3) Ushinskiy K.D. Pedagogika asoslari.
- 4) Makarenko A.S. Tarbiyaviy ish metodikasi.
- 5) Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar.
- 6) O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi qonuni.
- 7) Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti.

OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI TAYYORLASH TEXNOLOGIYASI FANINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O‘QITISHNING SHAKL VA METODLARI

Saidova Gulbahor Furqat qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti,

Ta’lim tarbiya nazaryasi va metodikasi (Texnologik ta’lim) magistri

Annotatsiya: Ushbu tezisda "Oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash texnologiyasi" fanini o‘qitishda zamonaviy innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalarning o‘rni tahlil qilingan. Tadqiqot davomida klaster, "aqliy hujum", "case study" kabi interfaol uslublar hamda virtual laboratoriyalarning ta’lim samaradorligiga ta’siri o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, innovatsion yondashuvlar talabalarning bilim darajasini sezilarli darajada oshirib, ularda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur ishda oziq-ovqat sanoati uchun yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashda elektron

platformalar va multimedia resurslaridan foydalanishning muhimligi asoslab berilgan.

Аннотация: В данной тезисной работе рассматриваются формы и методы преподавания дисциплины «Технология приготовления пищевых продуктов» на основе инновационных технологий. Автор анализирует применение интерактивных методов, таких как «кейс-стади», «мозговой штурм» и смешанное обучение, а также интеграцию цифровых платформ (Google Classroom, Moodle) в учебный процесс. Экспериментальные данные подтверждают, что использование видеоанализа и виртуальных симуляций повышает усвоение материала на 27%. Исследование подчеркивает, что внедрение мультимедийных ресурсов и модульного обучения является ключевым фактором формирования профессиональных компетенций будущих специалистов.

Annotation: This abstract explores the innovative forms and methods of teaching the subject "Food Production Technology". The study focuses on enhancing practical education through digital tools and interactive techniques such as cluster methods, case studies, and blended learning. By integrating virtual laboratories and electronic platforms like Moodle, the research demonstrates a 27% increase in student performance and engagement. The findings suggest that a feedback-oriented, multimedia-rich educational environment is essential for developing the professional competencies and critical thinking skills required in the modern food industry.

Kalit soʻzlar: innovatsion texnologiyalar, oʻqitish metodlari, raqamli taʼlim, amaliy mashgʻulot, interfaol taʼlim

Ключевые слова: инновационные технологии, методы обучения, цифровое образование, практическое занятие, интерактивное обучение

Key words: innovative technologies, teaching methods, digital education, practical training, interactive learning

Kirish. Bugungi kunda taʼlim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida har bir oʻqituvchi zamon talablariga mos, ijodkor, innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashga yoʻnaltirilgan faoliyat yuritishi zarur. Ayniqsa, “Oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash texnologiyasi” fani amaliy koʻnikmalarni shakllantirishda muhim oʻrin tutadi. Ushbu fan orqali talabalar ishlab chiqarish jarayonlarini chuqur anglash, gigiyena, xavfsizlik va sifat nazorati tizimlarini oʻrganadilar.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotdan asosiy maqsad — oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash texnologiyasi fanini innovatsion metodlar asosida oʻqitish jarayonini takomillashtirish, raqamli vositalar yordamida amaliy taʼlim samaradorligini oshirishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil etish uslublari

Tadqiqotda kuzatuv, soʻrovnoma, tajriba-sinov ishlarini tahlil qilish, shuningdek, zamonaviy taʼlim texnologiyalari — klaster, “aqliy hujum”, “case study”, “blended learning”, “master class” kabi uslublardan foydalanildi. Shuningdek, taʼlim jarayoniga virtual laboratoriyalar, video darslar va elektron platformalar (Google Classroom, Moodle) integratsiya qilindi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Amaliy mashg‘ulotlarda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash natijasida talabalar faol ishtirok etuvchi, mustaqil fikr yurituvchi va natijadorligi yuqori bo‘lgan o‘quv muhiti shakllangan. Masalan, “Oziq-ovqat mahsulotlarini konservatsiyalash texnologiyasi” mavzusida videoanaliz asosida laboratoriya topshiriqlarini bajarish talabalar bilimini 27% ga oshirganligi aniqlandi. Interfaol o‘yinlar, guruhliy loyihalar va raqamli simulyatsiyalar yordamida o‘qitish jarayoni samarali bo‘lib, kasbiy malakalar mustahkamlandi. Shuningdek, har bir mavzuni “feedback–refleksiya” asosida tahlil qilish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirdi.

Xulosa. O‘tkazilgan tahlillar natijasida aniqlanishicha, fan o‘qitish jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish talabalarning motivatsiyasini oshiradi, ularning amaliy tayyorgarligini kuchaytiradi. Shuning uchun “Oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash texnologiyasi” fanini o‘qitishda elektron platformalar, modulli ta’lim, interfaol usullar va multimedia resurslarini doimiy qo‘llash muhim hisoblanadi. Bu yondashuv talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning eng samarali yo‘li hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) Karimova D. “Texnologik ta’limda innovatsion metodlar”. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.

2) Hamidov B. “Kasbiy ta’limda amaliy mashg‘ulotlar samaradorligini oshirish yo‘llari” // Pedagogika va innovatsiyalar jurnali, №3, 2023.

3) Rashidov N. “Raqamli ta’limning amaliy asoslari” // Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. — Buxoro: BuxDPI, 2024.

O'SMIRLARDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH VA MA'NAVİY BARQARORLIKNING O'ZARO ALOQADORLIGI

Salimmurodova Dilafro'z Sur'at qizi.

Buxoro Davlat pedagogika institute

Psixologiya yo`nalishi magistranti

G.Yadgarova

*Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa
fanlari nomzodi, dotsent.*

Kalit so'zlar: *O'smir yoshi, milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barqarorlik, milliy qadriyatlar, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, ma'naviy immunitet, globallashuv, milliy identifikatsiya*

Ключевые слова: *Подростковый возраст, национальное самосознание, духовная устойчивость, национальные ценности, социально-психологические механизмы, духовный иммунитет, глобализация, национальная идентификация*

Key words: *Adolescence, national self-awareness, spiritual stability, national values, socio-psychological mechanisms, spiritual immunity, globalization, national identification*

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida o'smirlarni vatanparvarlik va milliy g'urur ruhida tarbiyalash, ularda yot g'oyalarga nisbatan ma'naviy immunitetni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxsiyatning shakllanishi va ijtimoiy rollarning o'zgarishi bilan xarakterlangani sababli, ularda milliy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy barqarorlikni vujudga keltirish o'ta muhimdir. Albatta, bu jarayonda bir qator ijtimoiy-psixologik omillar markaziy o'rin tutadi.

O'smirlarda milliy o'zlikni anglash va ma'naviy barqarorlik tizimi murakkab ijtimoiy muhitda shakllanadi. Birlamchi omil — oila bo'lib, ota-ona tomonidan berilgan tarbiya va milliy qadriyatlarning shaxsiy namuna sifatida ko'rsatilishi o'smirda o'z millatiga daxldorlik hissini uyg'otadi. Shuningdek, ta'lim muassasalari va o'smir uchun eng ta'sirchan bo'lgan tengdoshlar guruhi uning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik jihatdan tahlil qilganda, milliy o'zlikni anglash jarayoni shunchaki bilimlar majmuasi emas, balki identifikatsiya, motivatsiya va ijtimoiy taqlid mexanizmlari orqali namoyon bo'ladi. O'smir o'zligini milliy qadriyatlar asosida identifikatsiya qilishi uning ruhiy dunyosida barqarorlikni ta'minlaydi. Shuningdek, bugungi kunda jadallik bilan rivojlanib borayotgan ijtimoiy tarmoqlar va virtual makon o'smirlar ma'naviy barqarorligiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muhim omilga aylangan.

O'smirlarda milliy o'zlikni anglash darajasining yuqoriligi ularning ijtimoiy adaptatsiyasini yengillashtiradi va shaxsiy pozitsiyasining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan, milliy qadriyatlar o'smir uchun "ma'naviy filtr" vazifasini o'tab, uning ongiga kirib kelayotgan axborot oqimlarini saralash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, o'smirning o'z-o'zini baholashi va shaxsiy identifikatsiyasining barqaror bo'lishini ta'minlab, turli psixologik bosimlar hamda ijtimoiy og'ishlarning (devianlik) oldini oluvchi asosiy omilga aylanadi.

Shu bilan birga, ma'naviy barqarorlikni shakllantirish jarayoni o'smirning hissiy-irodaviy sohasiga ham bevosita bog'liqdir. Milliy qadriyatlar asosida tarbiya topgan o'smirda nafaqat o'z xalqiga nisbatan faxr tuyg'usi, balki mas'uliyat va burch hissi ham kuchliroq namoyon bo'ladi. Bu psixologik bog'liqlik o'smirni jamiyatda o'z o'rnini topishiga, o'zining ijtimoiy foydaliligini anglashiga va hayotiy maqsadlarini milliy manfaatlar bilan uyg'unlashtirishiga yordam beradi. Mazkur jarayonlarni tizimli o'rganish o'smirlar tarbiyasida qo'llaniladigan ijtimoiy-psixologik treninglar va metodikalarni ishlab chiqishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'smirlarda milliy o'zlikni anglash darajasi ularning ma'naviy barqarorligi bilan to'g'ridan-to'g'ri korrelyatsion bog'liqlikka ega. O'z milliy identifikatsiyasini mustahkam anglagan o'smirda tashqi mafkuraviy xurujlarga nisbatan kuchli psixologik "filtr" va ma'naviy immunitet shakllanadi.

Ma'naviy barqarorlik nafaqat ijtimoiy og'ishlarning oldini oladi, balki o'smirning murakkab hayotiy vaziyatlarda o'z prinsiplariga sodiq qolishini ta'minlaydi. Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlarni shaxsning ichki e'tiqodiga aylantirish — globallashtirish davrida barkamol va ruhiy sog'lom avlodni tarbiyalashning eng samarali ijtimoiy-psixologik mexanizmidir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- 2) Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 3) Shavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
- 4) Erik Erikson. Identity: Youth and Crisis. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. (O'smirlik davri identifikatsiyasi bo'yicha dunyodagi asosiy manba).
- 5) E.G'oziyev. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). – Toshkent, 2010–2022.
- 6) G.Shoumarov. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010.
- 7) Pedagogika va psixologiya bo'yicha darsliklar va o'quv qo'llanmalar. – Toshkent, 2018–2024.
- 8) Psixologiya bo'yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va dissertatsiyalar. – Toshkent, 2020–2024.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTEGRATSIYON YONDASHUV ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI (TEKNOLOGIYA DARSLARI MISOLIDA)

Salimova Xurshida Yunus qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti magistiri

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda integratsion yondashuv asosida darslarni tashkil etish metodikasi texnologiya darslari misolida yoritiladi. Fanlararo bog'liqlikni ta'minlash orqali o'quvchilarda yaxlit bilim va ko'nikmalarni shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Integratsiyalashgan darslarning o'quvchilarning ijodiy fikrlashi, mustaqil ishlashi va amaliy faoliyatga tayyorgarligini oshirishdagi o'rni asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari integratsion yondashuvning samaradorligini ko'rsatadi*

Аннотация: *В данной статье рассматривается методика организации уроков в начальных классах на основе интеграционного подхода на примере уроков технологии. Анализируются вопросы формирования у учащихся целостных знаний и умений посредством обеспечения межпредметной взаимосвязи. Обосновывается роль интегрированных уроков в развитии творческого мышления, самостоятельной деятельности и подготовленности учащихся к практической деятельности. Результаты исследования показывают эффективность интеграционного подхода*

Annotation: *This article examines the methodology of organizing lessons in primary education based on an integrative approach using technology lessons as an example. The issues of forming students' holistic knowledge and skills through interdisciplinary connections are analyzed. The role of integrated lessons in developing creative thinking, independent learning, and readiness for practical activities is substantiated. The research results demonstrate the effectiveness of the integrative approach*

Kalit so'zlar: *integratsiya, texnologiya darsi, boshlang'ich ta'lim, metodika, fanlararo bog'liqlik, innovatsiya, kompetensiya*

Ключевые слова: *интеграция, урок технологии, начальное образование, методика, межпредметная связь, инновация, компетенция*

Key words: *integration, technology lesson, primary education, methodology, interdisciplinary connection, innovation, competence*

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilariga beriladigan bilimlar mazmuni va sifati tobora takomillashib bormoqda. Ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlash bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, integratsion yondashuv asosida darslarni tashkil etish pedagogik jarayonning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Integratsiya ta'lim jarayonida turli fanlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlash orqali o'quvchilarda yaxlit bilim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu yondashuv ayniqsa muhim bo'lib, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va idrok etish darajalarini inobatga olgan holda bilimlarni kompleks tarzda o'zlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, texnologiya darslari o'zining amaliy yo'nalganligi bilan boshqa fanlar bilan integratsiyalashuv

uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Texnologiya darslarida o'quvchilar turli materiallar bilan ishlash, buyumlar yasash, o'lchash va hisoblash kabi faoliyatlarni bajaradi. Bu jarayonda matematika, ona tili, tasviriy san'at va tabiatshunoslik fanlariga oid bilimlar tabiiy ravishda qo'llaniladi. Natijada o'quvchilarda fanlararo bog'liqlikni anglash, bilimlarni amaliyotda qo'llash va ijodiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. Mazkur maqolaning maqsadi boshlang'ich sinflarda texnologiya darslarini integratsion yondashuv asosida tashkil etish metodikasini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, tahlil, taqqoslash va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi.

Asosiy qism. Integratsion yondashuv ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan muhim pedagogik tamoyillardan biri hisoblanadi. U o'quvchilarning bilimlarni alohida-alohida emas, balki o'zaro bog'liq holda o'zlashtirishini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinflarda ushbu yondashuvni qo'llash o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularning bilimlarni tizimli ravishda qabul qilishiga yordam beradi. Ayniqsa, texnologiya darslari integratsiyani amalga oshirish uchun qulay muhit yaratadi. Texnologiya darslarida integratsiyani amalga oshirishning asosiy yo'llaridan biri – dars mazmunini boshqa fanlar bilan uyg'unlashtirishdir. Masalan, qog'ozdan turli shakllar yasash jarayonida o'quvchilar geometrik tushunchalarni o'rganadi, bu esa matematika faniga oid bilimlarni mustahkamlaydi. Buyumlarni bezash jarayonida tasviriy san'at elementlari qo'llaniladi, materiallarning xossalarni o'rganish esa tabiatshunoslik bilan bog'liq bilimlarni boyitadi. Shu bilan birga, o'quvchilar bajarilgan ishlarni og'zaki va yozma tarzda ifodalash orqali ona tili faniga oid ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Integratsiyalashgan darslarni tashkil etishda o'qituvchining roli nihoyatda muhimdir. O'qituvchi darsni rejalashtirish jarayonida fanlararo bog'liqlikni aniqlab olishi, dars maqsadini aniq belgilashi va mos metodlarni tanlashi zarur. Bu jarayonda interfaol metodlardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Xususan, "aqliy hujum", "klaster", loyiha metodi va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Tajriba-sinov ishlari natijalari integratsion yondashuv asosida tashkil etilgan texnologiya darslarining samaradorligini ko'rsatdi. Bunday darslarda o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi yuqori bo'lib, ular o'z bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llashga muvaffaq bo'ladi. Bundan tashqari, o'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishi ortadi, dars jarayonida faol ishtirok etish darajasi sezilarli darajada oshadi. Integratsiyalashgan yondashuv o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki ularning kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Ular muammoli vaziyatlarni hal qilish, jamoada ishlash va mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim ko'nikmalarga ega bo'ladi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda integratsion yondashuvni keng qo'llash ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Ilmiy yangiliklar. Mazkur tadqiqotda boshlang'ich sinflarda texnologiya darslarini integratsiyalashgan holda tashkil etishning nazariy va metodik asoslari chuqur tahlil qilinib, ularni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy yondashuv ishlab chiqildi. Xususan, texnologiya darslarini boshqa fanlar bilan uzviy bog'lashning samarali modeli taklif etildi hamda bu model o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berildi. Tadqiqot

jarayonida integratsion yondashuvni amalga oshirishning aniq metodik yo'llari, jumladan, fanlararo bog'liqlikni rejalashtirish, dars maqsadlarini integrativ tarzda belgilash va interfaol metodlardan samarali foydalanish mexanizmlari ishlab chiqildi. Shuningdek, texnologiya darslarida amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishning yangi usullari tavsiya etildi. Ilmiy yangilik sifatida integratsiyalashgan darslarning o'quvchilarning mustaqil ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va bilimlarni real hayotda qo'llash ko'nikmalariga ijobiy ta'siri tajriba-sinov ishlari orqali isbotlandi. Natijada integratsion yondashuv asosida tashkil etilgan texnologiya darslarining ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Начало формы

Конец формы

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda integratsion yondashuv asosida tashkil etilgan texnologiya darslari o'quvchilarning bilimlarini tizimli va chuqur o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv orqali o'quvchilar nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Fanlararo bog'liqlikni ta'minlash o'quvchilarning ijodiy fikrlashi, mustaqil ishlash qobiliyati va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada ta'lim jarayonining samaradorligi oshadi va o'quvchilarda zamonaviy kompetensiyalar shakllanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Yo'ldoshev J.G. Ta'lim nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2017.
- 2) Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2018.
- 3) Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2016.
- 4) Hasanboyeva O. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent, 2019.
- 5) Xo'jayev B. Umumiy pedagogika. – Toshkent, 2017.
- 6) Qodirov B. Ta'limda integratsiya masalalari. – Toshkent, 2020.
- 7) Nizomiy nomidagi TDPU ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent, 2021.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA NUTQ RIVOJLANTIRUVCHI MASHQLARNING AHAMIYATI

Buxoro davlat pedagogika instituti

II bosqich magistranti

Sanoqulova Sohiba

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi pedagogika yo'nalishi talabalarining kasbiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda tizimli nutq mashqlarining metodik ta'siri tadqiq etiladi. Nutqiy mahorat va pedagogik samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinib, nutqiy to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan mashqlar majmuasi taklif etilgan

Аннотация: В данной тезисе исследуется методическое влияние структурированных речевых упражнений на профессиональные коммуникативные навыки студентов педагогических направлений.

Анализируется взаимосвязь между речевым мастерством и педагогической эффективностью

Annotation: *This paper explores the methodological impact of structured speech exercises on the professional communication skills of education students. It analyzes the correlation between verbal proficiency and pedagogical efficiency, proposing a set of exercises designed to eliminate speech barriers*

Kalit soʻzlar: *Kommunikativ kompetensiya, nutq oʻstirish, pedagogik muloqot, nutqiy mashqlar, boʻlajak oʻqituvchilar, ritorik mahorat*

Ключевые слова: *Коммуникативная компетенция, развитие речи, педагогическое общение, речевые упражнения, будущие учителя, риторическое мастерство*

Key words: *Communicative competence, speech development, pedagogical interaction, verbal exercises, future teachers, rhetorical skills*

Значение упражнений по развитию речи в совершенствовании коммуникативных способностей будущих учителей.

The Importance of Speech-Developing Exercises in Enhancing the Communicative Competence of Future Teachers.

KIRISH. Zamonaviy taʼlim paradigmada oʻqituvchining shaxsi va uning muloqot madaniyati oʻquv jarayonining sifatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Dissertatsiya tadqiqotimizning markazida turgan kommunikativ qobiliyat tushunchasi shunchaki soʻzlashuv sanʼati emas, balki pedagogik maqsadlarga erishish uchun axborotni aniq, mantiqiy va hissiy jihatdan taʼsirchan tarzda yetkazib berish kompetensiyasidir.

Boʻlajak oʻqituvchilarda ushbu qobiliyatni shakllantirishda nutq rivojlantiruvchi mashqlar quyidagi uchta bosqichda ahamiyat kasb etadi:

Kognitiv-lingvistik bosqich: Mashqlar talabalarining lugʻat boyligini boyitish, pedagogik terminologiyani nutqqa toʻgʻri integratsiya qilish va jummalarni mantiqiy qurish koʻnikmasini rivojlantiradi. Bu bosqichda matn ustida ishlash va qayta bayon qilish mashqlari samarali hisoblanadi.

Psixofiziologik adaptatsiya: Nutqiy mashqlar auditoriya oldidagi qoʻrquv va ichki "blok"larni yengishga yordam beradi. Skaffolding (koʻmakchi ramkalar) usuli orqali talaba bosqichma-bosqich murakkab nutqiy vaziyatlarga tayyorlanadi. Masalan, tayyor modellar asosida darsning kirish qismini bayon etishdan, kutilmagan savollarga javob berish (improvizatsiya) bosqichiga oʻtiladi.

Interaktiv-kommunikativ bosqich: Bu bosqichda vaziyatli (keys) mashqlar va pedagogik oʻyinlar asosiy oʻrin tutadi. Talaba dars jarayonidagi nizoli vaziyatlarni nutq orqali yumshatish, oʻquvchilar eʼtiborini jalb qilish va qayta aloqa (feedback) oʻrnatish texnikalarini oʻzlashtiradi.

Boʻlajak oʻqituvchilarning kommunikativ qobiliyatini rivojlantirishda nutqiy mashqlar shunchaki takrorlash emas, balki nutqiy strategiyalarni shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Tadqiqotimiz doirasida quyidagi mashqlar majmuasini tizimlashtirish tavsiya etiladi:

"Pedagogik improvizatsiya" mashqi: Talabaga kutilmagan pedagogik vaziyat (masalan, "Oʻquvchi mavzuga oid boʻlmagan qiyin savol berdi") yozilgan kartochka

beriladi. Talaba 1 daqiqa ichida nutqning mantiqiylikini buzmasdan javob qaytarishi kerak. Bu mashq nutqning sur'ati va reaksiya tezligini oshiradi.

"Scaffolding (Tayanch iboralar)" texnikasi: Murakkab mavzularni tushuntirishda talabalarga "Birinchidan...", "Buning sababi shundaki...", "Xulosa qilib aytganda..." kabi konnektorlardan foydalanish o'rgatiladi. Bu nutqning strukturaviy yaxlitligini ta'minlaydi.

"Akvarium" metodi: Talabalar guruhi o'rtada bahs yuritadi, tashqaridagilar esa faqat nutqning madaniyati, paralingvistik vositalar (imo-ishora, nigoh) va argumentlar sifatini baholab boradi.

Ushbu mashqlar bo'lajak o'qituvchida nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni ham shakllantiradi. Mazkur yondashuv A.A. Leontyevning "Nutqiy faoliyat nazariyasi" hamda zamonaviy gumanistik pedagogika tamoyillariga tayanadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ qobiliyatini takomillashtirish — bu uzluksiz jarayon bo'lib, unda nutq mashqlari nazariya va amaliyotni bog'lovchi asosiy ko'prik vazifasini o'taydi. Mashqlar tizimi qanchalik rang-barang va maqsadli bo'lsa, bo'lajak pedagogning professional moslashuvi shunchalik tez va muvaffaqiyatli kechadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Leontyev, A. A. (2014). Психология общения (6-nashr). Moskva: Smisl. (Nutqiy muloqotning psixologik asoslari bo'yicha fundamental manba).

2) Gunesh, A. (2018). Cezasiz Egitim (Jazosiz ta'lim). Istanbul: Timaş Yayınları. (O'qituvchining muloqot uslubi va bolaga nisbatan nutq etikasi bo'yicha).

3) Muslimov, N. A., & b.q. (2015). Kasbiy ta'lim metodikasi. Toshkent: "Iqtisod-moliya". (Bo'lajak o'qituvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish masalalari).

4) Vygotskiy, L. S. (1934/1999). Мышление и речь. Moskva: Labirint. (Nutq va tafakkur bog'liqligi, scaffolding kontseptsiasining asosi).

5) Passov, E. I. (1989). Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Moskva: Russkiy yazik. (Kommunikativ mashqlar tipologiyasi bo'yicha asosiy qo'llanma).

MULTIMODAL TA'LIM NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI VA UNING CHET TILINI O'QITISHDAGI AHAMIYATI: INTELLEKTUAL VATANPARVARLIK PRIZMASIDA

Sharipova Yulduz Maxsudovna

Buxoro pedagogika instituti

Xorijiy til va adabiyoti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada multimodal ta'lim nazariyasining zamonaviy pedagogik talqini hamda uning chet tillarini o'qitish jarayonidagi ahamiyati intellektual vatanparvarlik g'oyasi asosida tahlil qilingan. Multimodal yondashuvning nazariy-kognitiv asoslari, raqamli ta'lim sharoitida chet tilini o'qitishdagi didaktik imkoniyatlari va ta'lim oluvchilarda milliy ong hamda global tafakkurni uyg'un rivojlantirishdagi o'rni yoritib berilgan, Shuningdek, multimodal

ta'lim vositalaridan samarali foydalanish orqali kommunikativ kompetensiya va intellektual vatanparvarlikni shakllantirish masalalari asoslab berilgan

Kalit so'zlar: *multimodal ta'lim, chet tilini o'qitish, intellektual vatanparvarlik, raqamli pedagogika, kommunikativ kompetensiya*

Ключевые слова: *мультимодальное обучение, обучение иностранному языку, интеллектуальный патриотизм, цифровая педагогика, коммуникативная компетенция*

Key words: *multimodal learning, foreign language teaching, intellectual patriotism, digital pedagogy, communicative competence*

Globalashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Zamonaviy ta'lim nafaqat bilim berishga, balki shaxsning intellektual salohiyati, milliy o'zligi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Ayniqsa, chet tillarini o'qitish jarayoni o'quvchini global axborot maydonida faol ishtirok eta oladigan, shu bilan birga o'z milliy qadriyatlarini anglagan shaxs sifatida tarbiyalashni talab etadi [1].

Bugungi kunda chet tilini o'rganish jarayoni ko'p hollarda quyidagi savol bilan bog'lanadi: "Tilni o'rganish orqali o'quvchi qanday shaxs sifatida shakllanadi?" Shu nuqtayi nazardan multimodal ta'lim yondashuvi til o'rganishni nafaqat lingvistik, balki madaniy va tarbiyaviy jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi [2].

Multimodal ta'lim nazariyasining zamonaviy talqinini tahlil qilar ekanmiz, mazkur nazariya axborotni turli semiotik tizimlar orqali uzatish g'oyasiga asoslanadi. Mayerning kognitiv multimediyaga nazariyasiga ko'ra, inson axborotni asosan ikki kanal orqali qabul qiladi: vizual (visual channel) va audial (auditory channel). Ushbu kanallarning uyg'unligi o'rganish samaradorligini oshiradi [2].

Masalan, ingliz tilida quyidagi jumlaning faqat audio shaklida tinglash bilan solishtirganda, video va vizual tayanch bilan berish samaraliroq hisoblanadi:

"Uzbekistan is a country with a rich historical heritage and a rapidly developing economy."

Agar ushbu jumla: O'zbekiston xaritasi, tarixiy obidalar tasviri, qisqa video lavha bilan birga taqdim etilsa, mazmun o'quvchi ongida yanada mustahkam shakllanadi.

Zamonaviy talqinda multimodallik texnologiyadan foydalanish bilangina cheklanmay, balki o'quvchining individual idrok xususiyatlarini hisobga olgan pedagogik model sifatida qaraladi [3].

Chet tilini o'qitishda multimodal yondashuvning didaktik ahamiyati juda muhim bo'lib, chet tilini o'qitishda multimodal yondashuv real kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi. Masalan, tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda faqat audio emas, balki video, subtitrlar va vizual kontekstdan foydalanish samarali hisoblanadi [1].

Ingliz tilidan multimodal misol, talabalarga quyidagi video-dialog namoyish etiladi:

Speaker A: What makes Uzbekistan unique for tourists?

Speaker B: Uzbekistan is famous for its ancient cities like Samarkand and Bukhara, as well as its rich cultural traditions.

Bu jarayonda talabalar nutqni tinglaydi (audio), soʻzlovchilarning mimikasi va vaziyatni kuzatadi (video), xarita va suratlar orqali kontekstni anglaydi (vizual). Natijada tinglab tushunish, soʻz boyligi va madaniy kompetensiya bir vaqtning oʻzida rivojlanadi [4].

Multimodal taʼlim va intellektual vatanparvarlik uygʻunligi tahlil etar ekanmiz, intellektual vatanparvarlik shaxsning milliy manfaatlarni zamonaviy bilimlar asosida anglab yetishi va global maydonda munosib ifodalay olish qobiliyatini bildiradi. Chet tilini oʻqitishda multimodal taʼlim ushbu gʻoyani samarali shakllantirish vositasi boʻla oladi.

Masalan, ingliz tilida quyidagi topshiriq berilishi mumkin:

Task: Prepare a short multimedia presentation about Uzbekistan's contribution to world civilization.

Talaba: ingliz tilida matn tayyorlaydi, tarixiy shaxslar (Al-Bukhari, Al-Farabi) haqida maʼlumot beradi, video, rasm va infografikadan foydalanadi.

Bu jarayon orqali oʻquvchi ingliz tilini oʻrganish bilan birga, oʻz milliy tarixini anglaydi va uni global auditoriyaga taqdim etish koʻnikmasini hosil qiladi [3].

Multimodal topshiriqlarning tarbiyaviy ahamiyati haqida toʻxtalar ekanmiz, multimodal yondashuv asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar oʻquvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi, mustaqil izlanish va ijodkorlikni ragʻbatlantiradi va milliy iftixor va masʼuliyat hissini kuchaytiradi.

Masalan, ingliz tilida esse yozish topshirigʻi:

“Why should young people represent their country intellectually in the global world?”

Ushbu topshiriq intellektual vatanparvarlik mazmunini til oʻrganish jarayoni bilan bevosita bogʻlaydi.

Xulosa qilib aytganda, multimodal taʼlim nazariyasining zamonaviy talqini chet tilini oʻqitish jarayonini yanada samarali, mazmunli va tarbiyaviy jihatdan boy qiladi. Multimodal yondashuv oʻquvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish bilan birga, intellektual vatanparvarlik, milliy ong va global tafakkurni uygʻun shakllantirishga xizmat qiladi [2].

Demak, multimodal taʼlimni chet tilini oʻqitish amaliyotiga keng joriy etish nafaqat til oʻrgatish sifatini oshiradi, balki zamonaviy, raqobatbardosh va vatanparvar shaxsni tarbiyalashda muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar roʻyxati.

1) Richards J. C. Teaching Listening and Speaking. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

2) Mayer R. E. Multimedia Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

3) Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach. Oxford: Oxford University Press, 1990.

4) Harmer J. How to Teach English. London: Longman, 2007.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI VATANGA MUHABBAT RUHIDA TARBIYALASH

Kamilova Gulmira Alimovna

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri p.f.n., professor.*

Shukullayeva Gulchiroy Ilhom qizi

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim) magistiranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda Vatanga muhabbat ruhini shakllantirishning mazmuni, maqsadi va pedagogik ahamiyati yoritilgan. Vatanparvarlik tarbiyasining asosiy yo'nalishlari — ona tabiatga mehr uyg'otish, milliy qadriyatlar bilan tanishtirish, davlat ramzlari haqida tushuncha berish, tarixiy qahramonlar hayoti bilan tanishtirish hamda mehnatga hurmat tuyg'usini rivojlantirish kabi faoliyatlar misolida tahlil qilingan. Shuningdek, o'yin faoliyati, badiiy adabiyot, amaliy mashg'ulotlar va ota-ona hamkorligining vatanparvarlik tarbiyasiga ta'siri ko'rsatib o'tilgan. Maqolada bolalarda yurtga sadoqat, mas'uliyat va faxrtuyg'ularini shakllantirishning samarali usullari asoslabberilgan

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, vatanparvarlik, bolalarni tarbiyalash, Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlar, pedagogik yondashuvlar, ota yurtga muhabbat, tarbiyaviy strategiyalar, ijtimoiy rivojlanish

Ключевые слова: Дошкольное образование, патриотизм, воспитание детей, любовь к Родине, национальные ценности, педагогические подходы, любовь к отчому краю, воспитательные стратегии, социальное развитие

Key words: Preschool education, patriotism, child upbringing, love for the Motherland, national values, pedagogical approaches, love for the native land, educational strategies, social development

Maktabgacha ta'lim davri bolalarning shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida asosiy poydevor hisoblanadi. Shu davrda shakllanadigan qadriyatlar va tarbiyaviy odatlar butun hayot davomida bolaning shaxsiyati, ijtimoiy xatti-harakatlari va milliy ongiga ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risidagi qarori hamda Davlat ta'lim standartlari maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy qadriyatlar, ona yurtga muhabbat va ijtimoiy mas'uliyat ruhida tarbiyalashni pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida belgilaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish pedagogik jarayonni kompleks yondashuv orqali amalga oshirishni talab qiladi. Bu jarayonda nutq, muloqot, o'yin va ijodiy faoliyat vositalari muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, davlat dasturlari bolalarga ona yurtni sevis, milliy qadriyatlarni hurmat qilish va ijtimoiy mas'uliyatni anglashni erta yoshdan o'rgatishga e'tibor qaratadi.

Pedagoglar uchun asosiy vazifa — maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy jarayonni vatanparvarlik ruhida tashkil etish, bolalarning milliy ongini va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan metodik usullarni qo'llashdir. Shu maqsadda didaktik o'yinlar, ertaklar, qo'shiq va tasviriy faoliyat

orqali bolalar ona yurt haqida bilim oladi, milliy qadriyatlarni his qiladi va vatanparvarlik tuygʻusini ongli ravishda shakllantiradi.

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashning pedagogik yondashuvlarini oʻrganishga bagʻishlangan boʻlib, davlat talablari va taʼlim dasturlari asosida amaliyotda qoʻllashning samarali yoʻnalishlarini tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari pedagoglar uchun bolalarda milliy qadriyatlarni mustahkamlash va vatanparvarlik ruhini shakllantirish boʻyicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishda foydali boʻladi. Maktabgacha taʼlim davri bolaning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirishda eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu davrda bolalarning hissiy, axloqiy va estetik tajribalari mustahkamlanadi, ularning kelajakdagi jamiyatga moslashuvi va milliy qadriyatlarga hurmati poydevor sifatida yaratiladi. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha taʼlim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari” va Davlat taʼlim standartlari bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni pedagogik jarayonning asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ona yurtga muhabbatni nafaqat soʻz orqali, balki harakat va oʻyinda his qiladilar. Shu sababli pedagogik faoliyatda didaktik oʻyinlar, qoʻshiqlar, ertaklar va tasviriy ijodiy faoliyatlar orqali vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirishning samarali mexanizmlari yaratiladi. Bunday faoliyat bolalarda milliy qadriyatlarni qabul qilish, ota-ona va jamiyat bilan muloqot qilish, hamda ijtimoiy meʼyorlarni anglash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarning milliy qadriyatlarni qabul qilishi va ona yurtga muhabbatni his qilishi ularning hissiy rivojlanishi bilan chambarchas bogʻliqdir. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, bolalar vatanparvarlikni koʻpincha tasviriy oʻyinlar, ertaklar va musiqiy faoliyat orqali oʻrganadi, bu esa pedagoglarga metodik yondashuvlarni boyitish imkonini beradi.

Davlat taʼlim dasturlari pedagoglarga nafaqat tarbiyaviy vazifalarni belgilashni, balki har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda vatanparvarlik ruhida tarbiya berish usullarini ishlab chiqishni ham tavsiya qiladi. Shu bilan birga, pedagogik jarayon interaktiv va ijodiy boʻlishi kerak, chunki bolalar faoliyat orqali oʻrganadi, nutq va fikrlash qobiliyati rivojlanadi, hamda milliy qadriyatlarni ongli ravishda qabul qiladi.

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashning pedagogik yondashuvlarini oʻrganishga bagʻishlangan boʻlib, davlat talablari va taʼlim dasturlari asosida amaliyotda qoʻllashning samarali yoʻnalishlarini tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari pedagoglar uchun bolalarda milliy qadriyatlarni mustahkamlash va vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish boʻyicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishda amaliy yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash pedagogik jarayonning murakkab va koʻp qirrali vazifalarini oʻz ichiga oladi. Davlat taʼlim dasturlari bolalarning milliy qadriyatlar, ona yurtga hurmat va ijtimoiy masʼuliyat tuygʻusini shakllantirishni maktabgacha taʼlimning asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilaydi. Shu nuqtai nazardan pedagoglar oʻquv-tarbiyaviy faoliyatni rejalashtirishda didaktik, ijodiy va interaktiv yondashuvlarni qoʻllashga alohida eʼtibor qaratishi zarur.

Didaktik o'yinlar bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. O'yin jarayonida bolalar ona yurt haqida bilib olishadi, milliy qadriyatlarni his qiladilar va ijtimoiy rollarni o'zlashtiradilar. Masalan, "Milliy bayramlar o'yini" orqali bolalar bayramlar tarixi va urf-odatlarini o'rganadi, "Ona yurt bilan tanishuv" o'yinlari esa geografik va tarixiy bilimlarni nutq orqali ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, didaktik o'yinlar bolalarning nutqiy, ijtimoiy va hissiy qobiliyatlarini bir vaqtda rivojlantiradi, pedagogik jarayonni interaktiv va qiziqarli qiladi.

Pedagogik amaliyotda bolalarni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash uchun turli pedagogik metodlar va vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

Nutq va muloqot faoliyati orqali tarbiya: Bolalarga ona yurt, milliy qadriyatlar va tarixiy shaxslar haqida hikoyalar, ertaklar va qo'shiqlar orqali ma'lumot berish, ularni savol-javob asosida muloqotga jalb qilish. Bu jarayon bolalarda so'z boyligini oshiradi va milliy qadriyatlarga hurmatni mustahkamlaydi.

Ijodiy faoliyat orqali tarbiya: Tasviriy san'at, rangli kartochkalar, model yasash va dramatik o'yinlar bolalarning milliy obrazlarni anglashini va vatanga muhabbatni his qilishini ta'minlaydi. Shu tarzda bolalar milliy ramzlar, bayroqlar va tarixiy voqealarni o'yin orqali o'zlashtiradi.

Kooperativ va ijtimoiy faoliyat orqali tarbiya: Bolalar jamoaviy o'yinlar, loyiha va topshiriqlar orqali hamkorlikni, murosaga kelishni va boshqalar bilan muloqot qilishni o'rganadi. Masalan, "Milliy qo'shiq tayyorlash" yoki "Jamoadagi bayram dasturi" o'yinlari bolalarga birgalikda qaror qabul qilish va ijtimoiy qoidalarga rioya qilishni o'rgatadi.

Davlat ta'lim dasturlari didaktik o'yinlar va ijodiy faoliyat orqali vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishga doir aniq vazifalarni belgilaydi. Shu bilan birga, pedagoglar har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olib, tarbiyaviy yondashuvlarni moslashtirishi lozim. Masalan, ba'zi bolalar uchun dramatik va rol o'yinlari samaraliroq bo'lsa, boshqalari uchun vizual va tasviriy faoliyat orqali milliy qadriyatlarni o'zlashtirish qulayroqdir.

Shuni ta'kidlash joizki, maktabgacha ta'limda vatanparvarlik tarbiyasi faqat ma'lumot berish bilan cheklanmaydi. Bolalar o'yin va amaliy faoliyat orqali ona yurtni sevish, milliy qadriyatlarni qadrlash va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishni o'rganadi. Bu esa ularning shaxsiyati va ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim pedagogik omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu tariqa, pedagogik jarayonda didaktik o'yinlar, ijodiy va kooperativ faoliyatlar maktabgacha yoshdagi bolalarning vatanga muhabbat ruhida tarbiyalanishini ta'minlashning samarali vositasi hisoblanadi. Ularning to'g'ri metodik qo'llanilishi va davlat ta'lim dasturlari bilan uyg'unlashtirilganligi pedagoglarga bolalarda milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda amaliy yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash jarayoni nafaqat ularning ijtimoiy, emotsional va nutqiy rivojlanishini, balki milliy ong va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Davlat ta'lim dasturlari bolalarning ona yurtga hurmat, milliy qadriyatlarni qadrlash va ijtimoiy mas'uliyatni

erta yoshdan o'rganishini ta'kidlaydi. Shu bois, pedagogik jarayonni samarali tashkil etish uchun interaktiv, ijodiy va didaktik usullarni uyg'unlashtirish zarur.

Didaktik o'yinlar bolalarning vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishda asosiy vositalardan biri bo'lib, ularning nutqiy va hissiy tajribalarini boyitadi. Masalan, "Milliy bayramlar o'yini" bolalarda tarixiy voqealar va urf-odatlarini tushunishga yordam beradi, "Tarixiy shaxslar bilan tanishuv" o'yini esa bolalarga vatanni sevisish va qadrlashning namunalari sifatida o'rgatadi. Shu tarzda, o'yinlar orqali bolalar milliy ramzlar, bayroqlar va madaniy qadriyatlarni faol o'zlashtiradi.

Shu tariqa, pedagogik jarayonda didaktik o'yinlar, ijodiy va kooperativ faoliyatlar bolalarning vatanga muhabbat ruhida tarbiyalanishini ta'minlashning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ularning to'g'ri metodik qo'llanilishi va davlat ta'lim dasturlari bilan uyg'unlashtirilganligi pedagoglarga bolalarda milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda amaliy yordam beradi. Shu bilan birga, interaktiv va ijodiy faoliyat bolalarning ijtimoiy, hissiy, nutqiy va ijodiy rivojlanishini bir vaqtda qo'llab-quvvatlaydi, pedagogik jarayonni yanada samarali va qiziqarli qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi. Maktabgacha ta'lim davlat standarti. Tashkent, 2020.

2) Karimova, D. Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish metodikasi. Tashkent: Pedagogika, 2019.

3) Sobirov, A. Maktabgacha ta'limda didaktik o'yinlar orqali vatanparvarlik ruhini rivojlantirish. Tashkent: Fan va Ta'lim, 2021.

4) Ismoilova, M. O'rta guruh bolalarining ijtimoiy va nutqiy rivojlanishi. Pedagogik jurnali, №3, 2020, pp. 45–52.

5) UNESCO. Early Childhood Education: A Global Perspective. Paris, 2018.

6) Shamsiyeva, N. Maktabgacha ta'limda vatanparvarlik tarbiyasi va pedagogik usullar. Ilmiy-tehnika jurnali, 2022, №4, pp. 12–19.

7) Rahmonov, T. Bolalar tarbiyasida milliy qadriyatlarni shakllantirish. Tashkent: O'zbekiston Pedagogika Universiteti nashri, 2019.

8) Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

9) Azizova, S. Maktabgacha ta'limda tarbiyaviy faoliyat va vatanparvarlik ruhini shakllantirish. Tashkent: Pedagogika va Psixologiya, 2020.

10) Qodirov, F. Bolalarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash metodikasi. Tashkent: Fan, 2021.

TALABALARNING ANGLASH VA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLARDAN FOYDALANISHNING O'RNI VA AHAMIYATI

Sidiqova Dilora Shavkatovna,

Buxoro davlat universiteti

Pedagogika kafedrası doktoranti, p.f.f.d (PhD)

Kalit so'zlar: *anglash, tinglab tushunish, pedagogik texnologiyalar, tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, multimedia vositalari, diqqatini jamlash, psixologik-pedagogik asos*

Ключевые слова: *понимание, аудирование, педагогические технологии, анализ, критическое мышление, мультимедийные средства, концентрация внимания, психолого-педагогическая основа*

Key words: *comprehension, listening comprehension, pedagogical technologies, analysis, critical thinking, multimedia tools, concentration, psychological-pedagogical basis*

Kirish. Hozirgi davrda ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar asosida talabalarning anglash va tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ushbu jarayonni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Bunday texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

1. Interaktiv metodlar – "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Debat" kabi metodlar talabalarning faol fikrlashini, tahlil qilish va muhokama yuritish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar orqali talaba ta'lim jarayonining passiv ishtirokchisidan faol subyektiga aylanadi. Tinglash jarayonida talabalar eshitgan ma'lumotni shunchaki qabul qilib qolmay, uni tahlil qiladi, solishtiradi, umumlashtiradi va o'z munosabatini bildiradi. Bu esa anglash darajasini chuqurlashtiradi hamda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

2. Multimedia vositalari – audio va video materiallardan foydalanish tinglab tushunish ko'nikmalarini samarali rivojlantirishga yordam beradi. Bunday vositalar real hayotga yaqin nutqiy vaziyatlarni yaratib, talabalarni tabiiy kommunikativ muhitga yaqinlashtiradi. Turli intonatsiya, tezlik va talaffuzdagi nutq namunalarini eshitish orqali talabalar turli nutqiy sharoitlarga moslashish ko'nikmasini hosil qiladi. Shuningdek, vizual va eshitish kanallarining birgalikda ishlashi axborotni yaxshiroq anglash va eslab qolishni ta'minlaydi.

3. Muammoli o'qitish texnologiyasi – muammoli vaziyatlar yaratish orqali talabalarning mustaqil fikrlashi, tahliliy yondashuvi va ijodiy qobiliyatlari rivojlantiriladi. O'qituvchi tomonidan berilgan muammo yoki savol asosida talabalar tinglangan materialni chuqur tahlil qiladi, sabab-oqibat aloqalarini aniqlaydi va o'z yechimlarini taklif etadi. Bu texnologiya anglash jarayonini faollashtirib, bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga xizmat qiladi.

4. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish – zamonaviy ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. Podkastlar, onlayn ma'ruzalar, raqamli platformalar va interaktiv ilovalar orqali talabalar turli formatdagi tinglash materiallari bilan ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi. AKT vositalari tinglash jarayonini individualizatsiya qilish, mustaqil o'rganishni tashkil etish va o'quv materiallariga

tezkor kirishni ta'minlaydi. Bu esa tinglab tushunish ko'nikmalarining tizimli va samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mazkur texnologiyalar talabalarning motivatsiyasini oshiradi, ularni faol o'quv subyektiga aylantiradi hamda o'rganilayotgan materialni chuqur anglashga yordam beradi.

Talabalarda anglash va tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirish uchun aniq metod va usullardan tizimli foydalanish zarur. Ushbu jarayon bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim.

1. Tayyorgarlik bosqichi - bu bosqichda o'qituvchi talabalarni mavzuni tinglashga psixologik va didaktik jihatdan tayyorlaydi. Avvalo, mavzu yuzasidan qisqacha kirish ma'lumoti berilib, uning asosiy mazmuni va maqsadi tushuntiriladi. Shu bilan birga, matnda uchraydigan asosiy terminlar, tushunchalar va kalit iboralar izohlanadi. Bu esa talabalar uchun tinglanadigan materialni oldindan tushunish va qabul qilishni osonlashtiradi.

Bundan tashqari, o'qituvchi savollar, muammoli vaziyatlar yoki qiziqarli faktlar orqali talabalarda motivatsiya uyg'otadi. Natijada, talabalar tinglash jarayoniga faol va ongli ravishda kirishadi, diqqat va e'tibor darajasi oshadi. Tayyorlov bosqichi tinglab tushunish samaradorligini oshirishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Faol tinglash jarayoni - bu bosqichda talabalar berilgan audio yoki og'zaki materialni diqqat bilan tinglaydi va faol kognitiv faoliyatni amalga oshiradi. Tinglash jarayonida ular faqat eshitib qolmasdan, balki ma'lumotni tahlil qilish, ajratib olish va tushunishga harakat qiladi.

Talabalar quyidagi faoliyatlarni bajaradi: asosiy g'oyani aniqlash orqali matnning markaziy mazmunini tushunadi; muhim ma'lumotlarni yozib borish orqali eslab qolishni mustahkamlaydi; berilgan savollarga javob topish orqali tinglangan materialni qayta ishlaydi va o'zlashtiradi. Bu bosqichda e'tibor, xotira va tafakkur birgalikda faoliyat yuritadi, bu esa tinglab tushunish ko'nikmasining rivojlanishiga xizmat qiladi.

3. Tahlil va refleksiya bosqichi - ushbu bosqichda talabalar tinglangan materialni qayta ko'rib chiqadi, uni tahlil qiladi va o'z xulosalarini shakllantiradi. Talabalar o'z fikrlarini og'zaki yoki yozma shaklda ifoda etib, materialga nisbatan munosabat bildiradi. Bu jarayon ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va anglash darajasini chuqurlashtiradi.

Shuningdek, refleksiya jarayonida talabalar o'z faoliyatini baholaydi: nimani yaxshi tushunganini, qaysi jihatlar qiyin bo'lganini aniqlaydi va kelgusida nimalarga e'tibor qaratish kerakligini belgilaydi. O'qituvchi tomonidan berilgan savollar, muhokamalar va tahlillar bu jarayonni yanada samarali qiladi. Natijada talabalar nafaqat bilimni o'zlashtiradi, balki uni tahlil qilish va mustahkamlash ko'nikmasiga ham ega bo'ladi.

Samarali metodlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- savol-javob metodi - bu metod orqali o'qituvchi va talaba o'rtasida bevosita muloqot tashkil etiladi. Savollar yordamida tinglangan materialning qay darajada tushunilgani aniqlanadi, asosiy g'oyalar mustahkamlanadi hamda talabalar fikrlashga

yo'naltiriladi. Savol-javob jarayoni tinglab tushunish ko'nikmasini faollashtirib, talabaniing diqqatini jamlash va tezkor fikr yuritish qobiliyatini rivojlantiradi.

- konspekt tuzish - bu metod orqali o'qituvchi va talaba o'rtasida bevosita muloqot tashkil etiladi. Savollar yordamida tinglangan materialning qay darajada tushunilgani aniqlanadi, asosiy g'oyalar mustahkamlanadi hamda talabalar fikrlashga yo'naltiriladi. Savol-javob jarayoni tinglab tushunish ko'nikmasini faollashtirib, talabaniing diqqatini jamlash va tezkor fikr yuritish qobiliyatini rivojlantiradi.

- qayta hikoya qilish- tinglangan materialni o'z so'zlari bilan qayta bayon etish orqali talabaniing tushunish darajasi aniqlanadi. Ushbu metod talabaniing nutqiy kompetensiyasini rivojlantiradi, mantiqiy izchillikni shakllantiradi hamda o'z fikrini erkin ifodalash ko'nikmasini mustahkamlaydi. Qayta hikoya qilish jarayonida talaba materialni chuqurroq anglaydi va uni ongida qayta ishlaydi.

- muhokama va debatlar - guruh yoki jamoa shaklida tashkil etiladigan ushbu metodlar talabalarning fikr almashish, o'z nuqtai nazarini himoya qilish va boshqalarning fikrini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tinglangan material asosida olib boriladigan muhokamalar anglashni chuqurlashtiradi hamda tanqidiy va analitik fikrlashni shakllantiradi.

- test va topshiriqlar orqali nazorat - tinglab tushunish darajasini aniqlash va baholash uchun qo'llaniladi. Testlar orqali talabaniing materialni qanchalik o'zlashtirgani aniqlansa, turli topshiriqlar (moslashtirish, to'ldirish, savollarga javob berish) orqali amaliy tushunish darajasi tekshiriladi. Bu metod o'qituvchiga ta'lim natijalarini monitoring qilish va kerakli tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

Bundan tashqari, individual va guruhli ishlash metodlari uyg'unlashtirilganda natija yanada samarali bo'ladi. Talabalarning mustaqil ishlashi, tanqidiy fikrlashi va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Xulosa. Talabalarning anglash va tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayonda psixologik-pedagogik asoslarni hisobga olish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish va samarali metodlarni qo'llash orqali yuqori natijalarga erishish mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Yo'ldoshev Rustam A'zamovich O'zbek tilini o'qitish metodikasi. Monografiya. Toshkent- 2015.

2) Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari: -T.: "O'qituvchi", 2004 y.

3) Xudoyberganova Z. "Germenevtik ta'limot asoslari va uning til o'rganishdagi ahamiyati". Toshkent: Fan va ta'lim (2021).

4) Rahimov B. "Tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda germenevtik yondashuv". O'zbekiston Milliy Universiteti ilmiy to'plami (2020).

5) Nazarov Q. "Germenevtika: matn talqini va tushunish nazariyasi". Samarqand: SamDU nashriyoti (2019).

6) Abdullayev A. "Matn tushunish va talqin qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda germenevtik ta'limotning o'rni". Toshkent davlat pedagogika universiteti axborotnomasi (2018).

ABDURAHMON JOMIY ASARLARIDA VATANPARVARLIK G'OYALARINING AKS ETISHI

Soliyeva Shaxinabonu Jamshid qizi

Buxoro Davlat pedagogika instituti magistranti

Аннотация: В данной тезисе анализируется художественное выражение идей патриотизма в произведениях Abdurahmon Jomiy. Рассматриваются взгляды мыслителя на любовь к Родине, преданность, духовные ценности и воспитание гармонично развитой личности. Также раскрывается значение творческого наследия Джамии в воспитании современной молодежи

Annotation: In this thesis analyzes the artistic expression of patriotism in the works of Abdurahmon Jomiy. It explores his views on love for the homeland, loyalty, spiritual values, and the development of a perfect individual. The paper also highlights the importance of Jami's heritage in educating the younger generation in modern society

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, Jomiy, badiiy ifoda, ma'naviyat, komil inson, tarbiya, adabiyot

Ключевые слова: патриотизм, Джамии, художественное выражение, духовность, личность, воспитание, литература

Key words: patriotism, Jami, artistic expression, spirituality, perfect individual, education, literature

Annotasiya: Ushbu tezisdagi Abdurahmon Jomiy asarlarida vatanparvarlik g'oyalarining badiiy ifodalanishi tahlil qilinadi. Muallif Jomiy ijodida Vatanga muhabbat, sadoqat, ma'naviy qadriyatlar va komil inson tarbiyasi bilan bog'liq qarashlarni yoritadi. Shuningdek, maqolada Jomiy merosining bugungi yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati ham ilmiy asosda ochib beriladi.

ОТРАЖЕНИЕ ИДЕЙ ПАТРИОТИЗМА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АБДУРАХМОНА ДЖАМИИ

THE REFLECTION OF PATRIOTIC IDEAS IN THE WORKS OF ABDURAHMON JAMI

Kirish. Vatanparvarlik — bu kishilarning ona yurtiga, o'z oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Vatanparvarlik barcha kishilar, xalq, millatlar uchun umumiy bo'lgan, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg'u, ma'naviy qadriyatlardan biri. Ajdodlarimiz bo'y ma'naviy merosida vatanparvarlik g'oyalari alohida o'rin egallaydi. Sharq mutafakkirlari Vatanga muhabbat, unga sadoqat va xizmat qilishni insonning eng oliy burchlaridan biri sifatida talqin etganlar. Ajdodlarimiz, jumladan, Alisher Navoiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy kabi allomalar o'z asarlarida Vatanga muhabbatni inson kamolotining muhim belgisi sifatida ko'rsatganlar. Ularning fikricha, inson o'z yurtining ravnaqi uchun xizmat qilishi, jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishi lozim. Xususan, Jomiy asarlarida vatanparvarlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning badiiy ifodasi hamda yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati yoritiladi.

Asosiy qism.

Jomiy asarlarida vatanparvarlik g'oyalari ko'proq insonning ma'naviy kamoloti bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Uning fikricha, haqiqiy komil inson o'z

Vatanini sevadi, unga sadoqat bilan xizmat qiladi. Shoir asarlarida Vatanga muhabbat nafaqat tuyg‘u, balki axloqiy burch sifatida talqin etiladi.

Jomiy ijodida badiiy obrazlar, hikmatli so‘zlar va ibratli voqealar orqali vatanparvarlik g‘oyalari chuqur ochib beriladi. U insonni jamiyatning faol a‘zosi sifatida ko‘rib, uni Vatan ravnaqi uchun xizmat qilishga undaydi. Ayniqsa, uning didaktik asarlarida yoshlarni to‘g‘ri yo‘lga boshlash, ularda yurtga sadoqat tuyg‘usini shakllantirishga alohida e‘tibor qaratilgan.

Shuningdek, Jomiy asarlarida vatanparvarlik tushunchasi umumiy insoniy qadriyatlar bilan uyg‘un holda beriladi. Bu esa uning qarashlarini bugungi kunda ham dolzarb va ahamiyatli ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Abdurahmon Jomiy asarlarida vatanparvarlik g‘oyalari yuksak badiiy mahorat bilan ifodalangan. Uning merosi yoshlarni Vatanga muhabbat, sadoqat va mas‘uliyat ruhida tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Jomiy ijodini o‘rganish va uni ta‘lim jarayoniga tatbiq etish orqali barkamol avlodni shakllantirish mumkin.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) Xudoyberdiyev, A. Abdurahmon Jomiy: hayoti va ijodi. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti, 2004. — 184 b.

2) Rahimova, M. Abdurahmon Jomiyning pedagogik qarashlari. — Toshkent: Fan, 2018. — 156 b.

3) Qosimov, O. Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2012. — 240 b.

4) Rustamov, M. Sharq adabiyotida tarbiya masalalari. — Toshkent: Akademnashr, 2016. — 210 b.

5) Sultonov, D. O‘zbek tasavvuf va adabiyotining buyuk namoyandasi Jomiy. — Toshkent: O‘qituvchi, 2009. — 172 b.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA NAVOIYNING "XAMSA" ASARI ASOSIDA VATANPARVARLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Sultonova Gulasal Shodmonovna,

BuxDPI 1- kurs tayanch doktoranti, muharrir

Annotatsiya: Mazkur maqolada Alisher Navoiyning "Xamsa" asarlari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda vatanparvarlik madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi, chunki bu masala zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические основы формирования патриотической культуры у будущих учителей на основе произведений Alisher Navoiy «Хамса», поскольку данная проблема является одним из актуальных направлений современной педагогики

Annotation: This article analyzes the theoretical and practical foundations for developing patriotic culture in future teachers based on the works of Alisher Navoiy Khamsa, as this issue represents one of the priority directions in modern pedagogy

Kalit so‘zlar: Vatanparvarlik, pedagogika, Navoiy, "Xamsa", elga xizmat, axloqiy tarbiya, fuqarolik ongi, komil inson

Ключевые слова: патриотизм, педагогика, Навои, «Хамса», служение народу, нравственное воспитание, гражданское сознание, совершенная личность

Key words: patriotism, pedagogy, Navoi, Khamsa, service to society, moral education, civic consciousness, perfect individual

Kirish. Bugungi kunda yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi, zero bu jarayon mamlakat kelajagi uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki ma'naviy yetakchi sifatida jamiyatda muhim rol o'ynaydilar, shuning uchun ularning vatanparvarlik madaniyatini rivojlantirish bugungi pedagogik ta'limning ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda.

Bu jarayonda Alisher Navoiyning boy adabiy merosi, xususan "Xamsa" asarlari muhim manba bo'lib xizmat qiladi, ular asrlar davomida o'zbek xalqining ma'naviy-axloqiy tarbiyasida tayanch bo'lib kelgan. Navoiy ijodida vatanparvarlik hissiy tushuncha emas, balki shaxsning ma'naviy va ijtimoiy kamolotini belgilovchi tizimli hodisa sifatida talqin etiladi, chunki buyuk mutafakkir uchun vatan muhabbati ibodatga teng qimmatga ega bo'lgan.

Vatanparvarlik madaniyati — bu shaxsning jamiyat va davlat oldidagi mas'uliyatini anglash, milliy qadriyatlarga sodiqlik va faol fuqarolik pozitsiyasini o'z ichiga oluvchi kompleks tushunchadir, bunda shaxsiy manfaatlar hamisha jamiyat manfaatlariga bo'ysundiriladi. Pedagogik nuqtai nazardan u kognitiv (bilim va tushunchalar), emotsional (his-tuyg'ular) hamda xulqiy (amaliy faoliyat) kabi komponentlardan iborat bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi va mustahkamlaydi.

Navoiy asarlarida ushbu komponentlar uyg'un holda ifodalanadi, zero adib o'z qahramonlari orqali bilim bilan his-tuyg'uni va amaliy faoliyatni bir butunlikda ko'rsatgan. V.A.Suxomlinskiy ta'kidlaganidek, vatanparvarlik tarbiyasi faqat bilim berish bilan emas, balki yashash tarzi orqali amalga oshiriladi, demak Navoiy merosidan foydalanish bu yo'lda eng samarali vositalardan biridir.

"Xamsa" dostonlarida "elga xizmat" g'oyasi markaziy o'rin tutadi hamda bu tushuncha insonning jamiyat uchun foydali bo'lishini asosiy vazifa sifatida belgilaydi. Navoiy uchun xizmat qilish — komillik sari yo'l bo'lib, jamiyat manfaatini ustuvor qo'yish esa axloqiy mezonga aylanadi, chunki buyuk mutafakkir shaxsiy baxtni el baxtida ko'rgan.

Fikrimizcha, pedagogik jihatdan bu g'oya bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, kasbiy fidoyilik va jamoaga xizmat qilish ko'nikmalarini shakllantiradi, bular zamonaviy ta'lim standartlari talablarida ham o'z aksini topgan. A.Avloniy o'zining "Turkiy Guliston yoxud axloq" asarida ham o'qituvchining elga xizmat qilish vazifasini alohida ta'kidlagan, bu Navoiy g'oyalari bilan to'liq hamohang.

"Saddi Iskandariy" dostonida adolat jamiyat barqarorligining asosiy sharti sifatida ko'rsatiladi, zero Navoiy nazarida adolatli jamiyat — barqaror jamiyatdir. Zulm ustuvor bo'lgan har qanday tizim inqirozga yuz tutishi muqarrar, deb hisoblagan buyuk adib, bu orqali jamiyatning ma'naviy negizini mustahkamlash zarurligini ta'kidlagan.

Bu konsepsiya bo'lajak o'qituvchilarda adolatli qaror qabul qilish, tenglik va haqqoniylikka amal qilish, shuningdek pedagogik etikani shakllantirishga xizmat qilib, ular zamonaviy o'qituvchidan talab qilinadigan asosiy sifatlar jumlasiga kiradi. Al-Forobiy ham o'zining ijtimoiy falsafasida adolatni barkamol jamiyatning bosh mezon deb atagan, Navoiy bu an'anani o'zbek adabiyotida yanada rivojlantirgan.

"Farhod va Shirin" dostonida Farhod obrazi orqali ideal shaxs modeli yaratiladi, bunda qahramonning asosiy xususiyatlari sifatida o'z manfaatidan voz kechish, mehnatni ibodat darajasiga ko'tarish hamda xalq manfaatini ustun qo'yish belgilanadi. Navoiy bu obraz orqali shuni ko'rsatadiki, haqiqiy ulug'lik shaxsiy manfaatda emas, balki el-yurt uchun fidokorlikda namoyon bo'ladi.

Ushbu g'oyalar bo'lajak o'qituvchilar uchun quyidagi pedagogik xulosalarni beradiki, ular kasbiy shakllanishda muhim ahamiyat kasb etadi: kasbga sadoqat, fidoyilik va o'z ustida tinmay ishlash zarurati. J.Dyuning «amaliy ta'lim» konsepsiyasida ham o'qituvchining o'rnak bo'lishi alohida ta'kidlangan. Farhod obrazi aynan shu mezonlarga javob beruvchi ideal tarbiyachi modelini aks ettiradi.

Navoiy ijodida «el g'ami» tushunchasi shaxsning individual ongdan jamoaviy ongga o'tishini bildiradi, bu «men»dan «biz»ga, shaxsiy manfaatdan umumiy manfaatga o'tish jarayonini ifodalaydi. Ushbu konsepsiya zamonaviy pedagogikada fuqarolik kompetensiyasining asosini tashkil etadi, zero haqiqiy fuqaro o'z jamiyati taqdiri uchun mas'uliyatni his qilishi lozim.

L.S.Vigotskiyning «yaqin rivojlanish zonasi» nazariyasiga ko'ra, o'quvchi jamoa muhitida o'z imkoniyatlarini to'liqroq namoyon qiladi, aynan «el g'ami» tushunchasi bu jarayonni ma'naviy jihatdan mustahkamlaydi. Shunday qilib, Navoiy ijodidagi jamoaviy ong g'oyasi zamonaviy pedagogik psixologiya bilan uyg'unlashib, ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda vatanparvarlik madaniyatini rivojlantirish uchun bir qator metodlar samarali hisoblanadi. Ularning orasida matn tahlili (Navoiy asarlarini chuqur o'rganish), muammoli ta'lim (axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish), interaktiv metodlar (munozara, debat) va loyiha faoliyati (vatanparvarlik mavzusida tadqiqotlar) alohida ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, Navoiy qahramonlarini zamonaviy obrazlar bilan solishtirish talabalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladiki, bu B.Blumning taksonomiyasida «tahlil» va «baholash» darajalariga to'g'ri keladi. Texnologik vositalar — raqamli darsliklar, multimedia resurslar — Navoiy merosini o'rganishda yangi imkoniyatlar ochadi. Ular ta'limni zamonaviy raqamli muhitga moslashtirishga yordam beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Alisher Navoiyning "Xamsa" asarlari bo'lajak o'qituvchilarda vatanparvarlik madaniyatini rivojlantirishda muhim manba hisoblanadi, chunki ularda vatanparvarlik hissiy tushuncha emas, balki axloqiy, ijtimoiy va pedagogik tizim sifatida talqin qilinadi. Navoiy merosi asosida shakllantirilgan o'qituvchi jamiyatga xizmat qiluvchi, adolatli, fidoyi va mas'uliyatli shaxs bo'lib yetishadi, zero bu fazilatlar «Xamsa»ning barcha dostonlarida oltin ip kabi tizilib turadi.

Yuqorida bayon etilgan nazariy asoslar va metodik tavsiyalar oliy pedagogik ta'limda tatbiq etilsa, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-axloqiy tayyorgarligi sezilarli

darajada yuksaladi, shuning uchun Navoiy merosini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Navoiy A. Xamsa. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2011. — 640 b.

2) Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. — Toshkent: O'qituvchi, 1992. — 160 b.

3) Al-Forobiy. Fozil odamlar shahri. — Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. — 224 b.

4) Mavlonova R. O'qituvchi axloqi va pedagogik mahorat. — Toshkent: O'qituvchi, 2005. — 192 b.

5) Muslimov N.A. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash. — Toshkent: Fan, 2004. — 248 b.

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA VATANPARVARLIK
TUYG'ULARINI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY AN'ANA VA
QADRIYATLARNING O'RNI**

Kamilova Gulmira Alimovna,

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Maktabgacha ta'lim kafedrasini mudiri p.f.n., professor.*

Taxirova Zarnigor Rustamova,

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha talimi) 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayonida milliy an'ana va qadriyatlarning o'rni ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqotda bolalarning erta yosh davrida axloqiy tarbiya asoslarini shakllantirishda milliy madaniyat, urf-odatlar va ijtimoiy muhitning ta'siri yoritilgan

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, vatanparvarlik tarbiyasi, milliy an'ana, milliy qadriyatlar, axloqiy tarbiya, ijtimoiy muhit, oila tarbiyasi, bolalar rivoji, milliy o'zlik, ma'naviy tarbiya

Ключевые слова: дошкольное образование, патриотическое воспитание, национальные традиции, национальные ценности, нравственное воспитание, социальная среда, семейное воспитание, развитие детей, национальная идентичность, духовное воспитание

Key words: preschool education, patriotic education, national traditions, national values, moral education, social environment, family upbringing, child development, national identity, spiritual education

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk va vatanparvar ruhda tarbiyalash dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri shaxs kamolotining poydevori sifatida alohida ahamiyat kasb etib, bu bosqichda bolalarning dunyoqarashi, axloqiy tasavvurlari hamda ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan dastlabki qarashlari shakllanadi. Shu bois, aynan ushbu davrda bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga

hurmat va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirish ilmiy va amaliy jihatdan muhim vazifa sifatida namoyon bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u psixologik, pedagogik hamda ijtimoiy omillar uyg'unligini talab etadi. Bu jarayonda milliy an'ana va qadriyatlar muhim tarbiyaviy vosita sifatida xizmat qiladi. Chunki milliy madaniyat, urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi hamda tarixiy meros bolalarga o'z xalqining o'ziga xosligini anglash, milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini his etish imkonini beradi. Natijada, bolalarda o'z Vataniga nisbatan mehr-muhabbat, sadoqat va daxldorlik hissi bosqichma-bosqich shakllanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yosh davrida berilgan tarbiya keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish, ta'lim jarayoniga milliy qadriyatlarni integratsiya qilish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur. Bunda o'yin faoliyati, badiiy adabiyotlar, milliy bayramlar va marosimlar orqali tarbiyaviy ta'sirni kuchaytirish mumkin.

Shuningdek, mazkur jarayonda oila, maktabgacha ta'lim tashkilotlari va jamiyatning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Chunki bola shaxsining shakllanishi ko'p jihatdan uni o'rab turgan ijtimoiy muhitga bog'liq bo'lib, unda milliy qadriyatlarning uzluksiz va tizimli ravishda singdirilishi samaradorlikni oshiradi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni tizimli, izchil va ilmiy asoslangan yondashuvlar asosida amalga oshirish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir. Mazkur maqolaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda milliy an'ana va qadriyatlarning o'rnini ilmiy jihatdan asoslash hamda samarali pedagogik yondashuvlarni tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayonining nazariy-metodologik asoslarini kompleks tahlil qilish hamda unda milliy an'ana va qadriyatlarning tutgan o'rnini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash, ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, omillar va mexanizmlarni aniqlash ko'zda tutiladi. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni integratsiyalash asosida vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishning samarali metod, vosita va texnologiyalarini ishlab chiqish ham tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda bolalarning yoshga xos psixologik xususiyatlari, individual rivojlanish darajasi hamda ijtimoiy muhit ta'sirini hisobga olgan holda, tarbiyaviy jarayonni optimallashtirish yo'llarini belgilashga alohida e'tibor qaratiladi. Shu bilan birga, oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti va jamiyat hamkorligi asosida bolalarda barqaror vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning tizimli modeli va amaliy tavsiyalarini ishlab chiqish ham mazkur tadqiqotning ustuvor maqsadlaridan biri sifatida belgilangan.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda kompleks yondashuv asosida bir qator ilmiy-pedagogik uslublardan foydalaniladi.

Jumladan, tadqiqot muammosining nazariy asoslarini yoritishda tahlil va sintez, umumlashtirish hamda taqqoslash uslublari qo'llanilib, maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga oid ilmiy manbalar, pedagogik qarashlar va konsepsiyalar o'rganiladi.

Empirik bosqichda esa kuzatish, suhbat, so'rovnoma va pedagogik tajriba (eksperiment) uslublariidan foydalanish nazarda tutiladi. Kuzatish usuli orqali bolalarning kundalik faoliyati jarayonida vatanparvarlikka oid tasavvurlari va xulq-atvori o'rganiladi. Suhbat va so'rovnomalar yordamida tarbiyachilar hamda ota-onalarning mazkur jarayonga munosabati, tajribasi va yondashuvlari aniqlanadi. Shuningdek, pedagogik eksperiment orqali milliy an'ana va qadriyatlar asosida ishlab chiqilgan tarbiyaviy metodlarning samaradorligi amaliy jihatdan sinovdan o'tkaziladi. Olingan natijalarni qayta ishlashda miqdoriy va sifat tahlili usullaridan foydalanilib, tadqiqot xulosalarining ishonchliligi ta'minlanadi. Mazkur uslublar o'zaro uyg'unlikda qo'llanilib, tadqiqot muammosini har tomonlama chuqur o'rganish hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. O'tkazilgan tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda milliy an'ana va qadriyatlarga asoslangan yondashuvning yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Xususan, tajriba-sinov ishlari davomida milliy urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi, milliy bayramlar va an'anaviy o'yinlardan foydalanilgan guruhlarda bolalarning Vatanga bo'lgan munosabati, milliy o'zlikni anglash darajasi hamda ijtimoiy faolligi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Kuzatishlar natijasida aniqlanishicha, mazkur yondashuv asosida tarbiyalangan bolalarda o'z yurtiga nisbatan mehr-muhabbat, hurmat va sadoqat kabi sifatlar barqarorroq shakllanadi. Ular milliy qadriyatlarni nafaqat bilish, balki kundalik hayotda qo'llashga ham moyillik bildiradi. Bu esa vatanparvarlik tarbiyasining faqat nazariy emas, balki amaliy ko'rinishda ham namoyon bo'lishini ta'minlaydi. So'rovnoma va suhbat natijalari tarbiyachilar hamda ota-onalarning aksariyati milliy qadriyatlar asosida tarbiya berishning ahamiyatini yuqori baholashini ko'rsatdi. Shu bilan birga, ayrim hollarda mazkur jarayonni tashkil etishda metodik qo'llanmalar va tizimli yondashuv yetishmasligi kuzatildi. Bu esa ushbu yo'nalishda ilmiy-metodik ta'minotni yanada takomillashtirish zarurligini anglatadi. Pedagogik eksperiment natijalari tahlili shuni ko'rsatdiki, vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda bolalarning yosh xususiyatlariga mos, interfaol va ko'rgazmali metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'yin faoliyati, sahnalashtirish, hikoya qilish va tasviriy faoliyat orqali berilgan tarbiyaviy ta'sir bolalar tomonidan tezroq qabul qilinadi va mustahkam o'zlashtiriladi.

Natijalarni muhokama qilish jarayonida aniqlanishicha, maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish uzluksiz, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda olib borilgandagina samarali bo'ladi. Bu esa oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti va keng ijtimoiy muhit o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishni talab etadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari milliy an'ana va qadriyatlar asosida tashkil etilgan vatanparvarlik tarbiyasi bolalarning ma'naviy-axloqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini hamda ularni kelajakda ongli, faol va Vatanga sadoqatli shaxs sifatida shakllantirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda milliy an'ana va qadriyatlardan foydalanish muhim pedagogik ahamiyatga ega. Aynan ushbu davrda berilgan ma'naviy-axloqiy tarbiya bolalarning kelajakdagi shaxsiy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi hamda milliy bayramlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy jarayon bolalarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur va ijtimoiy mas'uliyat hissini samarali shakllantiradi. Shu bilan birga, bunday yondashuv bolalarning milliy o'zlikni anglashini kuchaytiradi va ularni jamiyat hayotiga faol tayyorlaydi. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi uni tizimli, izchil va yosh xususiyatlariga mos holda tashkil etishga bog'liq ekanligi asoslandi. Bu jarayonda oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti va ijtimoiy muhitning o'zaro hamkorligi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishda milliy an'ana va qadriyatlarga tayanilgan ilmiy asoslangan yondashuvlar qo'llanilishi ularning ma'naviy yetuk, Vatanga sadoqatli va ijtimoiy faol shaxs bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

2) Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 56 b.

3) O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

4) O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Ilk qadam davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2018.

O'ZBEKISTONDA TA'LIM TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH: DAVLAT ISLOHOTLARI VA ULRNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI

Temirova Mehriniso Ashraf qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayoni, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati tahlil qilinadi. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi asosida maktab va oliy ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy etilishi, elektron kundalik, interaktiv platformalar va raqamli kontentning ta'lim jarayonidagi o'rni ko'rsatib beriladi. Shuningdek, raqamli savodxonlik va innovatsion kompetentsiyalarni shakllantirishdagi roli muhokama qilinadi

Annotation: This article analyzes the digitalization of the education system in Uzbekistan, the government reforms, and their impact on social development. Based on the "Digital Uzbekistan — 2030" strategy, the implementation of information and communication technologies in schools and higher education institutions, the use of electronic diaries, interactive platforms, and digital content in the educational process are highlighted. The role of digital literacy and the development of innovative competencies are also discussed

Аннотация: В статье рассматривается процесс цифровизации системы образования в Узбекистане, государственные реформы и их влияние на развитие общества. На основе стратегии “Цифровой Узбекистан — 2030” показано внедрение информационно-коммуникационных технологий в школах и вузах, использование электронных дневников, интерактивных платформ и цифрового контента в образовательном процессе. Также обсуждается роль цифровой грамотности и формирование инновационных компетенций

Kalit soʻzlar: Raqamli taʼlim, elektron kundalik, interaktiv platforma, raqamli savodxonlik, taʼlim islohotlari, Oʻzbekiston

Ключевые слова: Цифровое образование, электронный дневник, интерактивная платформа, цифровая грамотность, реформы образования, Узбекистан

Key words: Digital education, electronic diary, interactive platform, digital literacy, education reforms, Uzbekistan

Kirish. Oʻzbekistonda taʼlim tizimini raqamlashtirish jarayoni davlatning ustuvor strategiyasi sifatida belgilangan boʻlib, uning maqsadi taʼlim sifatini oshirish, innovatsion kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish va jamiyat taraqqiyotini taʼminlashdir. 2020-yil 5-oktyabrda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan “Raqamli Oʻzbekiston — 2030” strategiyasi va unga muvofiq chiqarilgan PF-6097 va PF-6079 sonli farmonlar taʼlim yoʻnalishining raqamlashtirilishini tizimli amalga oshirishga qaratilgan vazifalarni belgilaydi. Bu hujjatlar doirasida maktablar yuqori tezlikdagi internet bilan taʼminlanishi, elektron kundalik tizimi orqali baholarni shaffof tarzda yuritish va boshqa raqamli platformalardan foydalanish amaliyoti joriy etildi.

2022–2023 oʻquv yilida 4 724 ta kompyuter sinf xonasi, 76 mingdan ortiq kompyuter, 800 ta interaktiv doska va 442 ta robototexnika komplekti maktablarga yetkazib berildi. Shuningdek, 10 100 ta umumtaʼlim maktabi internet tarmogʻi bilan jihozlandi, “Education” tarif rejasi asosida taʼlim jarayoni raqamlashtirildi. “Barkamol avlod” bolalar maktablarida ham 12 mingdan ortiq kompyuter sinf xonalari va oʻqituvchilar xonalari Wi-Fi bilan taʼminlandi. Bugungi kunda 20 dan ortiq axborot tizimlari ishlab chiqilgan va joriy etilmoqda, jumladan, “erp.maktab.uz” tizimi 14 ta vazirlik va idoralarning maʼlumotlar bazalariga integratsiya qilinib, sinf jamlanmasi moliyalashtirishda UzAsbo tizimi bilan bogʻlangan.

Oʻquvchilarning bilimini baholash va monitoring qilish uchun respublika boʻyicha 10 104 ta umumtaʼlim muassasasida “Elektron kundalik” avtomatlashtirilgan axborot tizimi joriy etildi. Shuningdek, mavjud vakant oʻrinlarni shaffof toʻldirish va oʻqituvchilarni tanlash jarayonini optimallashtirish maqsadida “Oʻqituvchilarning milliy kadrlar zaxirasi” maxsus elektron portali (<https://ntr.avloniy.uz/>) yaratildi. Taʼlimni raqamlashtirish jarayonida raqamli savodxonlikning ahamiyati katta. Bu kontsepsiya oʻquvchilarning va oʻqituvchilarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qobiliyatini oshirish, multimedia kontent yaratish va interaktiv taʼlim resurslaridan foydalanishni oʻz ichiga oladi. Shuningdek, raqamli taʼlim muhitini yaratish orqali oliy taʼlimda ijodiy, nostandart va muloqotga qodir mutaxassislarni tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Raqamli ta'lim muhitining asosiy elementlari:

1. Ta'lim boshqaruvi tizimlari (LMS) — o'quv jarayonini tashkil etish, nazorat va baholash imkonini beradi (Moodle, Canvas, Blackboard);
2. MOOC platformalari — masofaviy onlayn kurslar orqali millionlab o'quvchilarga sifatli ta'lim yetkazish imkonini yaratadi (Coursera, edX, Udemy);
3. Virtual auditoriyalar va interaktiv vositalar — Zoom, Microsoft Teams, 3D-modellar va simulyatorlar orqali real vaqt rejimida o'quv jarayoni amalga oshiriladi;
4. Raqamli kontent va multimedia vositalari — interaktiv darsliklar, video-leksiyalar, podkastlar va veb-kvestlar ta'lim jarayonini boyitadi.

O'zbekistonda raqamli ta'limning rivojlanishi ta'lim sifatini oshirish, geografik cheklolarni bartaraf etish, individuallashtirgan o'qitish, interaktivlikni kuchaytirish va 24/7 rejimida ta'lim resurslariga kirish imkoniyatini ta'minlash orqali jamiyatning innovatsion salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli raqamli ta'limning samarali tatbiqi O'zbekiston ta'lim tizimining modernizatsiyasi, ijtimoiy faol yoshlarni tarbiyalash va milliy iqtisodiy rivojlanishning muhim vositasi sifatida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. O'zbekistonda ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayoni davlatning ustuvor strategiyasi sifatida amalga oshirilmoqda. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi asosida maktab va oliy ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy etildi, elektron kundalik, interaktiv platformalar va raqamli kontentdan samarali foydalanish yo'lga qo'yildi. Bu jarayon ta'lim sifatini oshirish, raqamli savodxonlikni rivojlantirish va innovatsion kompetentsiyalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, ta'limning raqamlashtirilishi jamiyat taraqqiyotini mustahkamlash, yoshlarning bilim va ijtimoiy faoliyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Turayeva, I. (2025). The role of technology in education management in Uzbekistan: Digitalization, e-learning platforms, and smart classrooms. *Modern Science and Research*, 4(9), 37–39. <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/136785>
- 2) Digital technology in the education system of Uzbekistan. (2025). *International Journal of Science and Technology*, 2(06), 86–87. <https://science-technology.uz/index.php/journal/article/view/376>
- 3) Mahmudov, B. M. (2025). O'zbekiston — 2030: Raqamlashtirish orqali ta'lim, fan va innovatsiyalarni rivojlantirish istiqbollari. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 57(1), 324–331. <https://openresearch-hub.com/index.php/tal/article/view/494>
- 4) Raqamli O'zbekiston — 2030: Transforming education. (2024, April 24). SamISI Sustainable Development News. <https://sdg.sies.uz/en/news/digital-uzbekistan-2030-transforming-education>
- 5) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020, 5-oktyabr). PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida [Farmon]. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-5030957>

**BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISIDA TARIXIY
MANBALARDAN FOYDALANISH KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISH JARAYONI YOSHLARNI VATANPARVARLIK
RUHIDA TARBİYALASH BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGINING TARIXIY
JARAYONLARDA SHAKILLANISH BOSQICHLARI**

Ravshanova Feruza Utkirovna

Buxoro davlat pedagogika

instituti 1 kurs magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning tarixiy ildizlari, uning shakllanish va rivojlanish bosqichlari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil etiladi. Qadimgi davrlardan boshlab jadidchilik harakati va zamonaviy ta‘lim tizimigacha bo‘lgan davrlar kesimida vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni, shakl va metodlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida vatanparvarlik tarbiyasining evolyutsion rivojlanish modeli asoslab beradi

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, tarbiya, tarixiy bosqichlar, jadidchilik, milliy ong, ma‘naviyat, pedagogika

Ключевые слова: патриотизм, воспитание, исторические этапы, джадидизм, национальное сознание, духовность, педагогика

Key words: patriotism, upbringing, historical stages, Jadidism, national consciousness, spirituality, pedagogy

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash har qanday jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Vatanparvarlik nafaqat ijtimoiy hissiyot, balki shaxsning ma‘naviy-axloqiy yetukligini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Tarixiy taraqqiyot jarayonida bu tushuncha turli davrlar va ijtimoiy-siyosiy sharoitlarga mos ravishda takomillashib borgan. Shu bois, uning shakllanish bosqichlarini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

1. Qadimgi davrda vatanparvarlik tarbiyasi

Qadimgi jamiyatlarda vatanparvarlik tushunchasi ko‘proq urug‘, qabila va hududga sadoqat shaklida namoyon bo‘lgan. Bu davrda yoshlar harbiy tayyorgarlik, jasorat va fidoyilik ruhida tarbiyalangan. Epik asarlar, afsonalar va og‘zaki ijod namunalarida vatan himoyasi, jasurlik va birlik g‘oyalari asosiy o‘rinni egallagan. Bu bosqichda vatanparvarlik tarbiyasi asosan an‘naviy va tajribaviy yo‘l bilan amalga oshirilgan.

2. O‘rta asrlarda ma‘naviy-axloqiy vatanparvarlik

O‘rta asrlarda vatanparvarlik tushunchasi diniy va axloqiy qadriyatlar bilan boyidi. Bu davrda ilm-fan va ma‘rifat markazlari shakllanib, yoshlar ilm olish orqali jamiyatga xizmat qilish ruhida tarbiyalangan. Mufakkirlar tomonidan ilgari surilgan komil inson g‘oyasi vatanparvarlikning muhim tarkibiy qismiga aylangan. Vatanparvarlik endilikda nafaqat himoya, balki jamiyat ravnaqiga hissa qo‘shish bilan ham bog‘landi.

3. Jadidchilik davrida milliy uyg‘onish va vatanparvarlik

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida jadidchilik harakati vatanparvarlik tarbiyasining yangi bosqichini boshlab berdi. Bu davrda ma‘rifatparvarlar yoshlarni ilm-fanga, zamonaviy bilimlarni egallashga va milliy o‘zlikni anglashga undadilar. Matbuot, yangi usul maktablari va publitsistika orqali milliy ongni uyg‘otish,

mustaqil fikrlashni rivojlantirish asosiy maqsadga aylandi. Vatanparvarlik endilikda millat taraqqiyoti va ozodlik g'oyalari bilan uzviy bog'landi.

4. Sovet davrida mafkuraviy vatanparvarlik

XX asrning katta qismida vatanparvarlik tarbiyasi mafkuraviy yo'nalishda olib borildi. Bu davrda vatanparvarlik tushunchasi davlat manfaatlariga sodiqlik, kollektivizm va umumiy g'oyalarga xizmat qilish bilan izohlandi. Ta'lim tizimida yagona mafkuraga asoslangan tarbiya ustuvor bo'lib, milliy qadriyatlar ikkinchi darajaga tushib qoldi. Shunga qaramay, ayrim ijobiy jihatlar, jumladan, intizom va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish davom etdi.

5. Mustaqillik davrida milliy va umuminsoniy vatanparvarlik

Mustaqillik yillarida vatanparvarlik tarbiyasi yangi mazmun kasb etdi. Bu davrda milliy qadriyatlar, tarixiy meros va umuminsoniy tamoyillar uyg'unligi asosida yoshlarni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratildi. Ta'lim tizimida vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, milliy g'urur va ma'naviy yetuklikni shakllantirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida interfaol metodlar orqali yoshlarning faol fuqarolik pozitsiyasi rivojlantirilmoqda.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisida tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasini shakllantirish jarayoni yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bilan uzviy bog'liqdir. Chunki tarixiy manbalar – bu millatning o'tmishi, qadriyatlari va qahramonlik an'analari aks ettiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. O'qituvchi ushbu manbalarni dars jarayonida samarali qo'llash orqali o'quvchilarda tarixiy xotira, milliy o'zlikni anglash va Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantiradi. Shu jihatdan, tarixiy manbalardan foydalanish nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadni ham amalga oshiruvchi muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tarixiy jarayonlarda vatanparvarlik tarbiyasining shakllanish bosqichlari esa o'qituvchiga mazmun va metod tanlashda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Qadimgi davrlardan boshlab jadidchilik harakati va mustaqillik davrigacha bo'lgan taraqqiyot bosqichlari orqali vatanparvarlik g'oyalarining evolyutsiyasi kuzatiladi. Bo'lajak o'qituvchi ushbu bosqichlarni chuqur tahlil qilgan holda, tarixiy manbalarni o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tarzda tanlaydi va ularni taqqoslash, tahlil qilish hamda xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Natijada o'quvchilarda nafaqat tarixiy bilim, balki mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollik ham rivojlanadi.

Tarixiy manbalardan foydalanish orqali vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirish o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik mahoratni talab etadi. U dars jarayonida tarixiy hujjatlar, asarlar, publitsistik materiallar va og'zaki ijod namunalarini integratsiyalash orqali ta'limning interfaol va samarali modelini yaratadi. Bu esa o'quvchilarda tarixiy haqiqatni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarash va Vatanga daxldorlik hissini shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining tarixiy manbalardan foydalanish kompetensiyasi yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning muhim pedagogik asosi hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi tarixiy jarayonlarda oddiy sadoqatdan murakkab ijtimoiy-axloqiy tizimga aylangan. Har bir davr o'zining ijtimoiy-siyosiy sharoitiga mos ravishda ushbu tushunchani boyitgan. Ayniqsa,

jadidchilik davri va mustaqillik yillari vatanparvarlikni ilm-fan, ma'naviyat va milliy o'zlik bilan bog'lashda muhim bosqich bo'lib xizmat qilgan.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning tarixiy bosqichlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu jarayon uzluksiz va evolyutsion xarakterga ega. Zamonaviy ta'lim tizimida tarixiy tajribalarni chuqur tahlil qilish va ularni amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu asosda yosh avlodda milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar va adabiyotlar ro'yxati

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz". Tom I. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 592 b.

2) Mirziyoyev Sh.M. "Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir". Tom II. T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – 508 b.

3) Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnoma. T.: O'zbekiston, 2018. – 80 b.

4) Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga murojaatnoma // Xalq so'zi; 2020. 29 dekabr.

5) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2008. - B. 177 -180; 187-188.

6) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2010. - B. 40-41; 47-49; 171-173; 173-175.

7) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxor. 2011. - B. 89-91; 100-102.

8) "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. Buxoro. 2012,- B. 71-73; 88-90; 111-113; 201-203.

HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA SPORT O'YINLARI VA JAMOAVIY MUSOBAQALARNING IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI

Raxmatova D.,

Buxoro davlat pedagogika instituti

1-bosqich magistranti

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik, ijtimoiy-psixologik mexanizm, sport o'yinlari, jamoaviy musobaqa, guruh jipsligi, irodaviy tayyorgarlik, identifikatsiya, milliy g'urur, jismoniy tarbiya integratsiyasi

Ключевые слова: Военно-патриотизм, социально-психологический механизм, спортивные игры, командные соревнования, групповая сплоченность, волевая подготовка, идентификация, национальная гордость

Key words: *Military-patriotism, socio-psychological mechanism, sports games, team competition, group cohesion, volitional training, identification, national pride, physical education integration*

Kirish. Zamonaviy dunyoda davlatning mudofaa qudrati nafaqat qurol-yarog‘, balki o‘sha mamlakat yoshlarining ruhiy tayyorgarligi va vatanparvarlik darajasi bilan o‘lchanadi. Globallashuv sharoitida "ma'naviy tahdidlar" kuchayib borayotgan bir paytda, oliy ta'lim muassasalari talabalarida qat'iy hayotiy pozitsiya va harbiy-vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish davlat ahamiyatiga molik masaladir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar siyosatiga oid farmon va qarorlarida ham aynan jismoniy sog‘lom va ma‘nan yetuk avlodni tarbiyalash ustuvor vazifa qilib belgilangan. Vatanparvarlik tarbiyasi faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Zero, vatanparvarlik — bu hissiyot va harakatning uyg‘unligidir. Jismoniy tarbiya va sport, xususan, jamoaviy sport o‘yinlari (futbol, voleybol, basketbol, regbi va maxsus harbiy-estafetalar) talabaning ijtimoiy-psixologik qiyofasini shakllantirishda eng samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Chunki sport maydonida talaba faqat o‘zi uchun emas, balki o‘z jamoasi, o‘zining kichik "vatan"i uchun kurashishni o‘rganadi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy ta'lim muassasalari talabalarida jamoaviy sport o‘yinlari va musobaqalari jarayonida sodir bo‘ladigan ijtimoiy-psixologik o‘zgarishlarni tahlil qilish hamda ushbu vositalar orqali harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning ilmiy-amaliy mexanizmlarini ishlab chiqishdir.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotni tashkil qilishda nazariy, empirik, psixologik uslublardan foydalanildi. Nazariy metod: Harbiy-vatanparvarlik va sport psixologiyasiga oid ilmiy adabiyotlar hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlarning qiyosiy tahlili. Empirik metod: Buxoro davlat pedagogika instituti talabalari o‘rtasida o‘tkazilgan pedagogik kuzatuvlar. Psixologik metod: Talabalarning guruhdagi jipslik darajasi va liderlik sifatlarini aniqlashga qaratilgan so‘rovnomalar (L.Umanskiy va K.Levin metodikalari asosida).

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sport o‘yinlari shunchaki jismoniy mashqlar yig‘indisi emas, balki murakkab ijtimoiy-psixologik jarayondir. Harbiy-vatanparvarlikni shakllantirishda sport o‘yinlarining uchta asosiy mexanizmi ajratib ko‘rsatildi:

1. Guruh jipsligi (Koheziya) va "Biz" tushunchasining shakllanishi. Harbiy harakatlarda "jangovar birodarlik" tushunchasi qanchalik muhim bo‘lsa, jamoaviy sportda ham "jamoaviy ruh" shunchalik ahamiyatli. Musobaqa jarayonida talaba o‘zining individual ambitsiyalarini jamoa manfaatiga bo‘ysundiradi. Bu jarayon psixologiyada "korporativ identifikatsiya" deb ataladi. Talaba sport maydonida qiyinchiliklarni birga yengib o‘tar ekan, unda o‘z safdoshiga bo‘lgan ishonch va mas’uliyat tuyg‘usi ortadi. Bu sifatlar kelajakda harbiy xizmat davomida o‘z vatanini va quroldoshlarini himoya qilish uchun poydevor bo‘ladi.

2. Emotsional identifikatsiya va Milliy g‘urur. Sport musobaqalari paytida qo‘llaniladigan ramzlar (bayroq, gerb, maxsus forma) talabada o‘zini ma‘lum bir ijtimoiy guruhga daxldorligini his qildiradi. G‘alaba qozonilganda yangraydigan davlat madhiyasi yoki jamoa sharafi uchun qilinadigan harakatlar vatanparvarlikning

eng yuqori hissiy cho‘qqisidir. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, sport maydonida davlat ramzlariga bo‘lgan hurmat oddiy ma‘ruza darslariga qaraganda 3-4 barobar kuchliroq namoyon bo‘ladi.

3. Irodaviy tayyorgarlik va Intizom. Harbiy hayot qat’iy qoidalarga bo‘ysunishni talab qiladi. Sport o‘yinlari ham o‘z qoidalariga ega bo‘lib, o‘yinchi hakamning qaroriga bo‘ysunishi, his-tuyg‘ularini nazorat qilishi va charchoqqa qaramay kurashni davom ettirishi kerak. Bu jarayon talabada "ekstremal vaziyatlarda qaror qabul qilish" va "irodaviy chidamlilik" kabi harbiy sifatlarni tarbiyalaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, muntazam musobaqalarda qatnashadigan talabalarning 78 foizida liderlik qobiliyati va 85 foizida jamoaviy mas’uliyat hissi yuqori darajada ekanligi aniqlandi.

Xulosa. Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, sport o‘yinlari — bu harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining amaliy laboratoriyasidir. Talabalarda bu tuyg‘uni yanada rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: Jismoniy tarbiya darslariga "harbiylashtirilgan sport o‘yinlari" to‘siqlardan o‘tish, nishonni aniq urish elementlari bor estafetalarni ko‘proq kiritish. Musobaqalarni milliy qahramonlarimiz Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, To‘marislar hayoti va g‘alabalari bilan bog‘liq holda tashkil etish. Talabalarning psixologik chidamliligini oshirish uchun "sport-psixologik treninglar"ni tizimli yo‘lga qo‘yish samarali hisoblannadi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1) Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, kelajagi yorug‘ bo‘ladi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – 400 b.

2) G‘ozdiyev E.G‘. Psixologiya: (Yosh davrlari psixologiyasi). – Toshkent: O‘qituvchi, 2002. – 224 b.

3) Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O‘zPFITI, 2005. – 300 b.

4) Qurbonov R. Jismoniy tarbiya va sportning psixologik jihatlari. – Samarqand: Zarafshon, 2018. – 180 b.

5) O‘zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida"gi Qonuni, 2016.

6) Xalqaro konferensiya materiallari: "Sport va yoshlar tarbiyasi". – Buxoro, 2023. – 45-48-betlar.

UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIYA FANINI O‘QITISH ORQALI O‘QUVCHILARDA VATANPARVARLIK TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI (YERNING SHAKLI VA KATTALIGI MAVZUSI MISOLIDA)

NUTFULLOYEVA MADINA G‘IYOS QIZI,

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ANIQ VA TABIIY FANLAR FAKULTETI 1-KURS MAGISTRANTI

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy ishda umumta’lim maktablarida geografiya fanini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan*

Аннотация: В данной научной работе проанализированы педагогические основы формирования патриотических чувств у учащихся в процессе преподавания географии в общеобразовательных школах

Annotation: This scientific work analyzes the pedagogical foundations of developing students' sense of patriotism in the process of teaching geography in general secondary schools

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, geografiya ta'limi, pedagogik asoslar, Yerning shakli

Ключевые слова: патриотизм, географическое образование, педагогические основы, форма Земли

Key words: patriotism, geography education, pedagogical foundations, shape of the Earth

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning faqat bilim olishigina emas, balki ularning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi, xususan, vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish ham muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Umumta'lim maktablarida o'qitiladigan har bir fan ushbu maqsadga xizmat qilishi mumkin. Geografiya fani esa bu borada alohida ahamiyatga ega, chunki u o'quvchilarda Yer, tabiat, mamlakatlar, hududlar va ayniqsa Vatan haqidagi keng tasavvurni shakllantiradi. Mazkur tezisning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni milliy qadriyatlarga sodiq, Vatanini sevuvchi, uni asrab-avaylovchi shaxs sifatida tarbiyalash pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Vatanparvarlik – bu shaxsning o'z yurtiga bo'lgan mehr-muhabbati, sadoqati, uning taraqqiyoti yo'lida xizmat qilish istagi va amaliy faoliyatidir. Pedagogik nuqtayi nazardan vatanparvarlik tarbiyasi o'quvchilarda quyidagi komponentlarni shakllantiradi:

Vatanga muhabbat va hurmat;
milliy g'urur va iftixor;
tarixiy va geografik bilimlarga asoslangan ong;
ekologik mas'uliyat;
fuqarolik pozitsiyasi.

Ta'lim jarayonida vatanparvarlikni shakllantirish faqat gumanitar fanlar orqali emas, balki tabiiy fanlar, jumladan geografiya orqali ham samarali amalga oshiriladi.

Geografiya fanining vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni

Geografiya fani o'quvchilarda dunyo, materiklar, davlatlar va ayniqsa o'z Vatani haqida ilmiy asoslangan tasavvurni shakllantiradi. Bu fan orqali o'quvchilar:

O'zbekistonning geografik o'rni;
tabiiy resurslari;
iqlim sharoiti;
hududiy tuzilishi;
ekologik muammolari

haqida bilimga ega bo'ladilar. Bu bilimlar o'quvchida Vatanga nisbatan faxr tuyg'usini shakllantiradi. Chunki u o'z yurtining tabiiy boyliklari va geografik imkoniyatlarini anglab yetadi.

“Yerning shakli va kattaligi” mavzusining ilmiy-pedagogik ahamiyati

“Yerning shakli va kattaligi” mavzusi geografiya fanining fundamental asoslaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu orqali o‘quvchilar Yerning shar shakliga yaqin ekanligi, uning radiusi, diametri va yuzasi haqida bilim oladilar. Pedagogik jihatdan mazkur mavzu quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

o‘quvchilarda global tafakkurni rivojlantirish;
Vatan joylashuvining Yer sharidagi o‘rnini anglash;
fazoviy tasavvurni shakllantirish;
ilmiy dunyoqarashni kengaytirish.

Ayniqsa, O‘zbekistonning Yer sharidagi o‘rni tushuntirilganda o‘quvchilarda “mening Vatanim katta va muhim dunyo hududining bir qismi” degan g‘urur hissi shakllanadi. Geografiya fanini o‘qitishda vatanparvarlikni shakllantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyatga ega.

Interfaol metodlar

“Aqliy hujum”

“Klaster”

“BBB (Bilaman – Bilmoqchiman – Bildim)”

“Munozara” usullari

Bu metodlar o‘quvchini faol fikrlashga undaydi.

Geografik bilimlar asosida vatanparvarlikni shakllantirish mexanizmi

Vatanparvarlikni shakllantirish jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshadi:

Bilim berish bosqichi – geografik tushunchalar o‘rgatiladi.

Tushunish bosqichi – o‘quvchi bilimni tahlil qiladi.

Qadriyat shakllanishi – Vatanga hurmat paydo bo‘ladi.

Amaliy faoliyat – o‘quvchi faol ishtirok etadi.

Xulosa. Geografiya fanini o‘qitish orqali o‘quvchilarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Ayniqsa, “Yerning shakli va kattaligi” mavzusi o‘quvchilarda Vatanning global tizimdagi o‘rnini anglashga xizmat qiladi. Mazkur mavzu orqali o‘quvchilar nafaqat ilmiy bilim oladilar, balki Vatanga nisbatan faxr, hurmat va sadoqat tuyg‘ularini ham shakllantiradilar. Shunday qilib, geografiya fanini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitish yosh avlodni vatanparvar, bilimli va faol fuqaro etib tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

- 1) Umumiy geografiya darsliklari (5–6-sinf).
- 2) Pedagogika nazariyasi va amaliyoti.
- 3) Ta’limda zamonaviy texnologiyalar bo‘yicha qo‘llanmalar.
- 4) O‘zbekiston Respublikasi ta’lim standartlari.
- 5) Geografiya o‘qitish metodikasi bo‘yicha ilmiy maqolalar.
- 6) National Geographic Education. Earth.
- 7) Wikipedia. Earth radius.
- 8) Nutfulloyeva Madina G‘iyos qizi,
- 9) Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti
- 10) e-mail: nutfulloyevamadina@gmail.com

MAKTABGACHA TA'LIMDA UZVIYLIK VA UZLUKSIZLIKNI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY METODIK YONDASHUVLARI

TOSHOVA FARIDA HUSEN QIZI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI MUTAXASSISLIGI

2-BOSQICH MAGISTRANTI

Annotatsiya: Mazkur tezis maktabgacha ta'lim tizimida uzviylik va uzluksizlikni ta'minlashning zamonaviy metodik yondashuvlarini chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda ta'lim jarayonining izchilligi va davomiyligini ta'minlash orqali bolalarning intellektual, ijtimoiy-emotsional va jismoniy rivojlanishini kompleks qo'llab-quvvatlash masalalari yoritiladi. Xususan, kompetensiyaviy yondashuv asosida bolalarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maktabgacha ta'limdan boshlang'ich ta'lim bosqichiga o'tishda uzviylikni ta'minlash mexanizmlari, ya'ni o'quv dasturlarining mosligi, metod va vositalarning uyg'unligi hamda pedagogik talablarning izchilligi tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, o'yin orqali o'qitish, STEAM yondashuvi, integratsiyalashgan ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, bolalarning maktabga tayyorgarligini mustahkamlash hamda uzluksiz ta'lim tizimini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, uzviylik, uzluksizlik, zamonaviy metodik yondashuvlar, kompetensiyaviy yondashuv, integratsiyalashgan ta'lim, o'yin texnologiyalari, STEAM ta'lim, innovatsion pedagogika, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

Ключевые слова: дошкольное образование, преемственность, непрерывность, современные методические подходы, компетентностный подход, интегрированное образование, игровые технологии, STEAM-образование, инновационная педагогика, информационно-коммуникационные технологии

Key words: preschool education, continuity, consistency, modern methodological approaches, competency-based approach, integrated education, game technologies, STEAM education, innovative pedagogy, information and communication technologies

Hozirgi globallashuv va axborotlashuv jarayonida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish hamda uzluksizligini ta'minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning boshlang'ich bosqichi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu bosqichda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning intellektual, ijtimoiy-emotsional va nutqiy rivojlanishining asoslari yaratiladi. Shu sababli maktabgacha ta'lim jarayonini ilmiy asosda, izchil va tizimli tashkil etish dolzarb masaladir. Uzviylik va uzluksizlik prinsipi ta'lim tizimining barcha bosqichlari o'rtasida mustahkam bog'liqlikni ta'minlashni anglatadi. Bu prinsip ta'lim mazmunining izchilligi, bilim va ko'nikmalarning bosqichma-bosqich rivojlanishini ifodalaydi. Agar ushbu

prinsipga amal qilinmasa, bolalarda bilimlar uzilish bilan shakllanadi, bu esa keyingi ta'lim bosqichlarida qiyinchiliklarga olib keladi.

Mazkur tezisning asosiy maqsadi maktabgacha ta'limda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlashning zamonaviy metodik yondashuvlarini tahlil qilish hamda ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Uzviylik va uzluksizlik masalasi pedagogika fanida muhim o'rin egallaydi. Ushbu masala ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan bo'lib, ular ta'lim jarayonining izchilligini ta'minlash orqali yuqori natijalarga erishish mumkinligini ta'kidlaganlar. Pedagogik nazariyalarda uzluksiz ta'lim tushunchasi insonning butun hayoti davomida bilim olish jarayonini ifodalaydi. Maktabgacha ta'lim sohasida olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim mazmunini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, rivojlantiruvchi muhit yaratish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash, interaktiv metodlardan foydalanish uzviylikni ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli vositalar va interaktiv usullar uzluksiz ta'limni tashkil etishda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur tadqiqotda nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi. Xususan, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, kuzatish va metodik tahlil usullari qo'llanildi. Ushbu metodlar orqali maktabgacha ta'lim tizimida uzviylik va uzluksizlikni ta'minlashning samarali yo'llari aniqlab olindi. Uzviylik va uzluksizlik prinsipi ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini o'zaro uyg'un holda tashkil etishni talab etadi. Bu jarayonda ta'lim mazmuni, metodlari, vositalari va shakllari bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lishi lozim. Maktabgacha ta'limda har bir yosh bosqichiga mos bilim va ko'nikmalar izchil ravishda shakllantirilishi zarur. Zamonaviy metodik yondashuvlar asosida ta'lim jarayonini tashkil etishda interaktiv metodlar muhim o'rin tutadi. Rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar yaratish, kichik guruhlarda ishlash bolalarning faolligini oshiradi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu metodlar orqali bolalar bilimlarni nafaqat eslab qoladi, balki ularni amalda qo'llashni ham o'rganadi. O'yin texnologiyalari maktabgacha ta'limda alohida ahamiyatga ega. Chunki o'yin bolalarning asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Ta'lim jarayonini o'yin orqali tashkil etish bolalarda qiziqish uyg'otadi va bilimlarni oson o'zlashtirishga yordam beradi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish ham zamonaviy ta'limning muhim tarkibiy qismidir. Multimedia vositalari, interaktiv dasturlar va elektron ta'lim resurslari bolalarning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi. Shu bilan birga, bu vositalardan foydalanishda bolalarning yosh xususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Pedagogning roli uzviylikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarbiyachi ta'lim jarayonini to'g'ri rejalashtirishi, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va samarali metodlarni tanlashi zarur. Pedagogning kasbiy kompetensiyasi qanchalik yuqori bo'lsa, ta'lim sifati ham shunchalik yuqori bo'ladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi hamkorlik ham uzluksizlikni ta'minlashda muhim omildir. Ota-onalar bilan muntazam muloqot qilish, ularni ta'lim jarayoniga jalb etish bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Uy va bog'cha o'rtasidagi uyg'unlik ta'lim samaradorligini oshiradi. Shuningdek, ta'lim muhitini to'g'ri tashkil etish ham muhimdir. Rivojlantiruvchi muhit bolalarning erkin fikrlashi, ijodkorligi va

mustaqilligini qo'llab-quvvatlashi kerak. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, uzviylik va uzluksizlik prinsipi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning rivojlanishiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Interaktiv metodlar bolalarning faolligini oshiradi, o'yin texnologiyalari esa bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Raqamli texnologiyalarni qo'llash bolalarning qiziqishini oshiradi va ta'lim samaradorligini kuchaytiradi. Oila bilan hamkorlik esa bolalarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'limda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash ta'lim samaradorligini oshirishning muhim shartidir. Zamonaviy metodik yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar va samarali pedagogik faoliyat orqali uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish mumkin. Shu asosda ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar amaliyotda muhim ahamiyatga ega. Pedagogning roli uzviylikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarbiyachi ta'lim jarayonini to'g'ri rejalashtirishi, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va samarali metodlarni tanlashi zarur. Pedagogning kasbiy kompetensiyasi qanchalik yuqori bo'lsa, ta'lim sifati ham shunchalik yuqori bo'ladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi hamkorlik ham uzluksizlikni ta'minlashda muhim omildir. Ota-onalar bilan muntazam muloqot qilish, ularni ta'lim jarayoniga jalb etish bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Uy va bog'cha o'rtasidagi uyg'unlik ta'lim samaradorligini oshiradi. Shuningdek, ta'lim muhitini to'g'ri tashkil etish ham muhimdir. Rivojlantiruvchi muhit bolalarning erkin fikrlashi, ijodkorligi va mustaqilligini qo'llab-quvvatlashi kerak. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, uzviylik va uzluksizlik prinsipi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning rivojlanishiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Interaktiv metodlar bolalarning faolligini oshiradi, o'yin texnologiyalari esa bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Raqamli texnologiyalarni qo'llash bolalarning qiziqishini oshiradi va ta'lim samaradorligini kuchaytiradi. Oila bilan hamkorlik esa bolalarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim tizimida uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash faqat metod va vositalar bilan cheklanib qolmay, balki ta'lim mazmunining ilmiy asoslangan holda loyihalashtirilishini ham talab etadi. Ta'lim mazmuni bolalarning yosh, individual va psixologik xususiyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich murakkablashib borishi lozim. Bu jarayonda sodda tushunchalardan murakkab tushunchalarga o'tish, konkret bilimlardan umumiy xulosalarga kelish tamoyillari asos qilib olinadi. Shuningdek, uzviylikni ta'minlashda kompetensiyaviy yondashuv muhim o'rin egallaydi. Ushbu yondashuvga ko'ra, bolalarda faqat bilim emas, balki hayotiy ko'nikmalar, mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish, muloqot qilish kompetensiyalari shakllantiriladi. Bu esa bolalarning keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorligini oshiradi va uzluksiz rivojlanishiga xizmat qiladi. Maktabgacha ta'limda integratsiyalashgan yondashuv ham uzviylikni ta'minlashning muhim omillaridan biridir. Turli ta'lim yo'nalishlarini o'zaro bog'liq holda tashkil etish orqali bolalarda yaxlit tasavvur shakllantiriladi. Masalan, nutq rivojlantirish mashg'ulotlarini atrof-muhitni o'rganish yoki matematik tasavvurlar bilan bog'lash orqali bolalarning bilimlari yanada mustahkamlanadi. Bundan tashqari, refleksiya jarayonini tashkil etish ham muhimdir. Mashg'ulot yakunida bolalarning o'z faoliyatini baholashi, o'rganganlarini tahlil qilishi ularning tafakkurini

rivojlantiradi. Bu esa uzluksiz ta'lim jarayonining muhim elementi hisoblanadi. Zamonaviy maktabgacha ta'limda differensial yondashuvni qo'llash ham dolzarb hisoblanadi. Har bir bolaning rivojlanish darajasi turlicha bo'lganligi sababli, ularga individual yondashuv zarur. Bu orqali har bir bolaning imkoniyatlari to'liq ochiladi va uzviy rivojlanish ta'minlanadi. Ta'lim jarayonida monitoring va baholash tizimini yo'lga qo'yish ham muhim ahamiyatga ega. Bolalarning rivojlanish darajasini muntazam kuzatib borish, ularning yutuq va kamchiliklarini aniqlash orqali ta'lim jarayonini takomillashtirish mumkin. Bu esa uzluksizlikni ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi. Maktabgacha ta'limda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash ta'lim samaradorligini oshirishning muhim shartidir. Zamonaviy metodik yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar va samarali pedagogik faoliyat orqali uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish mumkin. Shu asosda ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar amaliyotda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent: 2019.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. — Toshkent: 2018.
- 3) Bog'lanishli dastur asosida maktabgacha ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi. — Toshkent: MTTV, 2020.
- 4) Piaget, J. The Origins of Intelligence in Children. — New York: International Universities Press, 1952.
- 5) Bodrova, E., Leong, D. J. Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education. — New Jersey: Pearson, 2007.

MAKTABGACHA TA'LIMNI UZVIYLIK VA UZLUKSIZLIK PRINSIPI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI

TOSHOVA FARIDA HUSEN QIZI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI,
TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI
MUTAXASSISLIGI 2-BOSQICH MAGISTRANTI

Annotatsiya: *Mazkur tezisdagi maktabgacha ta'limni uzviylik va uzluksizlik prinsiplari asosida tashkil etishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalar tahlil etiladi. Ta'lim jarayonida izchillik va davomiyligni ta'minlash orqali bolalarning intellektual, ijtimoiy-emotsional hamda nutqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, o'yin texnologiyalari, interaktiv metodlar, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari asoslab berilgan. Pedagogik texnologiyalarning maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga ta'siri, ularni amaliyotga joriy etish mexanizmlari hamda ta'lim jarayonini takomillashtirishdagi o'rni juda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali uzluksiz ta'lim tizimini samarali tashkil etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, uzviylik, uzluksizlik, pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, innovatsion yondashuv, ta'lim samaradorligi, rivojlanish, uzluksiz ta'lim*

Ключевые слова: *дошкольное образование, преемственность, непрерывность, педагогические технологии, интерактивные методы, игровые технологии, компетентностный подход, личностно-ориентированное образование, инновационный подход, эффективность образования, развитие, непрерывное образование*

Key words: *preschool education, continuity, consistency, pedagogical technologies, interactive methods, game technologies, competency-based approach, person-centered education, innovative approach, educational effectiveness, development, continuous education*

Hozirgi davrda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish hamda uzluksizligini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich bosqichi bo'lib, unda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, intellektual va ijtimoiy rivojlanishining asoslari yaratiladi. Shu sababli ushbu bosqichda ta'lim jarayonini uzviylik va uzluksizlik prinsiplari asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Uzviylik ta'lim mazmunining izchil va bog'liq holda tashkil etilishini anglatadi, uzluksizlik esa ta'lim jarayonining davomiyligini ifodalaydi. Ushbu prinsiplarni ta'minlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur tezisning maqsadi maktabgacha ta'limni uzviylik va uzluksizlik asosida tashkil etishda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarni tahlil qilish va ularning samaradorligini asoslashdan iborat. Maktabgacha ta'limda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash ta'lim

jarayonining barcha tarkibiy qismlarini o'zaro bog'liq holda tashkil etishni talab etadi. Bu jarayonda pedagogik texnologiyalar muhim o'rin tutadi. Pedagogik texnologiya — bu aniq maqsadga yo'naltirilgan, natijani kafolatlovchi ta'lim jarayonini loyihalash va amalga oshirish tizimidir. Zamonaviy maktabgacha ta'limda quyidagi pedagogik texnologiyalar keng qo'llanilmoqda: -o'yin texnologiyalari bu maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli o'yin asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning qiziqishini oshiradi, bilimlarni oson o'zlashtirishga yordam beradi hamda uzviylikni ta'minlaydi. Rolli o'yinlar, didaktik o'yinlar, harakatli o'yinlar orqali bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar va mustaqil fikrlash rivojlanadi.

-interaktiv metodlarga asoslangan texnologiyalar. Bu metodlar bolalarni faol ishtirok etishga undaydi. "Aqliy hujum", kichik guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi usullar bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Interaktiv yondashuv uzluksiz ta'limni ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi.

-shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari. Bu yondashuvda har bir bolaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari hisobga olinadi. Natijada bolalar o'z imkoniyatlariga mos ravishda rivojlanadi, bu esa uzviylikni ta'minlaydi.

-kompetensiyaviy yondashuv asosidagi texnologiyalar. Ushbu yondashuv bolalarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Bolalar muammolarni hal qilish, mustaqil qaror qabul qilish va muloqot qilish ko'nikmalarini egallaydi.

-raqamli pedagogik texnologiyalar. Multimedia vositalari, interaktiv doskalar va ta'limiy ilovalar bolalarning qiziqishini oshiradi. Raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim jarayoni yanada samarali va qiziqarli tashkil etiladi.

Pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llashda pedagogning kasbiy kompetensiyasi muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi ta'lim jarayonini to'g'ri rejalashtirishi, metodlarni maqsadga muvofiq tanlashi va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi lozim. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi hamkorlik uzluksizlikni ta'minlashda muhim omildir. Ota-onalar bilan muntazam aloqada bo'lish, ularni ta'lim jarayoniga jalb etish bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muhitini to'g'ri tashkil etish ham muhimdir. Rivojlantiruvchi muhit bolalarning erkin fikrlashini, ijodkorligini va mustaqilligini qo'llab-quvvatlaydi. Maktabgacha ta'limni uzviylik va uzluksizlik prinsipi asosida tashkil etishda pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali ta'lim samaradorligini oshirish, bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash mumkin. O'yin texnologiyalari, interaktiv metodlar, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar uzluksiz ta'limni tashkil etishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tizimida uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash bugungi kunda nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ehtiyoj sifatida ham qaralmoqda. Chunki zamonaviy jamiyatda shaxsdan faqat bilim emas, balki moslashuvchanlik, ijodkorlik va mustaqil qaror qabul qilish kabi ko'nikmalar talab etilmoqda. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'limda qo'llanilayotgan pedagogik texnologiyalar ham yangicha mazmun kasb etmoqda. Zamonaviy yondashuvlardan biri — STEAM texnologiyasidir. Ushbu yondashuv fan (Science), texnologiya (Technology), muhandislik (Engineering), san'at (Art) va

matematika (Mathematics) yoʻnalishlarini integratsiyalashgan holda oʻqitishni nazarda tutadi. Maktabgacha taʼlimda STEAM elementlarini qoʻllash bolalarda mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish va ijodkorlik koʻnikmalarini shakllantiradi. Bu esa uzviylikni taʼminlashda muhim omil boʻlib xizmat qiladi. Shuningdek, loyiha asosida oʻqitish (project-based learning) texnologiyasi ham samarali hisoblanadi. Bu texnologiya orqali bolalar maʼlum bir mavzu asosida mustaqil izlanadi, kuzatadi va natija chiqaradi. Loyiha faoliyati bolalarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantiradi va bilimlarni amaliyot bilan bogʻlash imkonini beradi. Bugungi kunda raqamli taʼlim texnologiyalari ham keng qoʻllanilmoqda. Interaktiv doskalar, multimedia taqdimotlar, taʼlimiy mobil ilovalar bolalarning eʼtiborini jalb etadi va oʻquv jarayonini qiziqarli qiladi. Ayniqsa, vizual va eshitish orqali oʻrganish imkoniyati bolalarning bilimni chuqurroq oʻzlashtirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli vositalardan foydalanishda meʼyor va pedagogik maqsadga muvofiqlik muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv taʼlim texnologiyalari ham zamonaviy maktabgacha taʼlimning ajralmas qismi hisoblanadi. Turli rivojlanish darajasiga ega boʻlgan bolalar bilan ishlashda differensial va individual yondashuvni qoʻllash orqali har bir bolaning taʼlim olish huquqi taʼminlanadi. Bu esa uzluksiz taʼlim tamoyilining muhim koʻrinishidir. Formativ baholash texnologiyasi ham uzviylikni taʼminlashda samarali vosita hisoblanadi. Bu yondashuvda bolalarning bilim va koʻnikmalari jarayon davomida baholanadi, ularning rivojlanish dinamikasi kuzatib boriladi. Natijada pedagog taʼlim jarayonini oʻz vaqtida toʻgʻrilash imkoniyatiga ega boʻladi. Shuningdek, refleksiv yondashuvni qoʻllash ham muhimdir. Mashgʻulot yakunida bolalarning oʻz faoliyatini baholashi, oʻrganganlarini ifodalashi ularning tafakkurini rivojlantiradi va uzluksiz oʻrganishga boʻlgan ehtiyojni shakllantiradi. Maktabgacha taʼlimda “scaffolding” (bosqichma-bosqich qoʻllab-quvvatlash) texnologiyasi ham keng qoʻllanilmoqda. Bu yondashuvda pedagog bolaning rivojlanish darajasiga mos yordam koʻrsatadi va asta-sekin mustaqillikka yoʻnaltiradi. Bu esa uzviy rivojlanishni taʼminlaydi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni kompleks qoʻllash maktabgacha taʼlimda uzviylik va uzluksizlikni taʼminlashning eng samarali yoʻlidir. Ushbu texnologiyalar nafaqat bilim berishga, balki barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar roʻyxati.

- 1) Oʻzbekiston Respublikasi “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab taʼlimi vazirligi. “Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishga qoʻyiladigan Davlat talablari” (DTS). – Toshkent, 2022.
- 2) Maktabgacha taʼlim tashkilotlari uchun namunaviy oʻquv dasturi. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021.
- 3) Mirziyoyev, Sh.M. Yangi Oʻzbekiston – yangi taraqqiyot bosqichida. Toshkent: “Oʻzbekiston” nashriyoti, 2020.
- 4) Hasanboeva M., Axmedov M., Zunnunov A. Pedagogika: Umumiy pedagogik nazariyalar. – Toshkent: Fan, 2019.
- 5) Allayeva M.S. Kompetensiyaviy yondashuv asosida mashgʻulotlarni tashkil etish metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2021.

TALABA-YOSHLAR ONGIDA HARBIY-VATANPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Toshova Sabinabonu Rustamovna.

Buxoro Davlat pedagogika institute 1-bosqich magistranti,
O'zbekiston, Buxoro shahri. E-mail: sabinabonutoshova@gmail.com

Sharipova Yulduz Maxsudovna.

Buxoro Davlat pedagogika institute
1-bosqich magistranti, O'zbekiston, Buxoro shahri. E-mail:
yulduz.sharipova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada talaba-yoshlar (18–23 yosh) qalbida harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy psixologik mexanizmlar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida identifikatsiya, emotsional rezonans, guruh dinamikasi, qadriyatlar internalizatsiyasi va kognitiv dissonansni hal etish mexanizmlari o'rganilgan. Toshkent va Buxoro oliy o'quv yurtlarining 240 nafar talabasini qamrab olgan empirik tadqiqot natijalari asosida har bir mexanizmning vatanparvarlik motivatsiyasiga ta'siri miqdoriy va sifat jihatdan baholangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur mexanizmlarni kompleks va tizimli qo'llash harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Maqola natijalari oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasi dasturlarini psixologik asosda takomillashtirish uchun amaliy tavsiyalar sifatida foydalanilishi mumkin

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ основных психологических механизмов, влияющих на формирование военно-патриотического духа у студенческой молодёжи в возрасте 18–23 лет. В ходе исследования были изучены механизмы идентификации, эмоционального резонанса, групповой динамики, интернализации ценностей и разрешения когнитивного диссонанса. На основе результатов эмпирического исследования, охватившего 240 студентов высших учебных заведений Ташкента и Бухары, было проведено количественное и качественное измерение влияния каждого механизма на патриотическую мотивацию. Результаты исследования свидетельствуют о том, что комплексное и системное применение данных механизмов существенно повышает эффективность военно-патриотического воспитания. Материалы статьи могут быть использованы в качестве практических рекомендаций для психологически обоснованного совершенствования программ патриотического воспитания в высших учебных заведениях

Annotation: This article presents a scientific analysis of the key psychological mechanisms influencing the formation of military-patriotic spirit among student youth aged 18–23. The study examines the mechanisms of identification, emotional resonance, group dynamics, value internalization, and cognitive dissonance resolution. Based on the results of an empirical study covering 240 students from higher educational institutions in Tashkent and Bukhara, the impact of each mechanism on patriotic motivation was assessed both quantitatively and

qualitatively. The findings demonstrate that the integrated and systematic application of these mechanisms significantly enhances the effectiveness of military-patriotic education. The results of the article may serve as practical recommendations for the psychologically grounded improvement of patriotic education programs in higher educational institutions

Kalit soʻzlar: vatanparvarlik, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, psixologik mexanizmlar, talaba yoshlar, milliy oʻzlik ongi, identifikatsiya, motivatsiya, ijtimoiy ustanovka

Ключевые слова: патриотизм, военно-патриотическое воспитание, психологические механизмы, студенческая молодёжь, национальное самосознание, идентификация, мотивация, социальная установка

Key words: patriotism, military-patriotic education, psychological mechanisms, student youth, national identity, identification, motivation, social attitude

Kirish. Zamonaviy jamiyatda talaba-yoshlar qalbida vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish nafaqat tarbiyaviy, balki chuqur psixologik muammo sifatida ham koʻrib chiqilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida yoshlar tarbiyasiga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning "Yoshlar — bizning kelajagimiz" konsepsiyasi doirasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biriga aylandi.

Psixologiya fani nuqtai nazaridan qaranganda, vatanparvarlik hissi — bu shaxsning oʻz Vatanga boʻlgan hissiy-irodaviy munosabati boʻlib, u shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida shakllanadi va mustahkamlanadi. Talaba yoshi (18–23 yosh) esa shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar va fuqarolik pozitsiyasi eng faol rivojlanadigan davr hisoblanadi. Shu boisdan, aynan shu davrda amalga oshiriladigan psixologik taʼsir mexanizmlarini ilmiy jihatdan oʻrganish amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishga taʼsir etuvchi psixologik mexanizmlarni aniqlash, tasniflash va ularning samaradorligini baholashdan iborat. Xususan, identifikatsiya, emotsional rezonans, guruh dinamikasi, qadriyatlar internalizatsiyasi va ijtimoiy modellashtirish kabi mexanizmlarning harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasiga qoʻshadigan hissasini koʻrsatish koʻzda tutilgan.

Tadqiqot natijalari oliy taʼlim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasi dasturlarini psixologik asosda yanada takomillashtirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish usullari. Tadqiqotda quyidagi metodlar qoʻllanildi: nazariy tahlil (psixologik va pedagogik adabiyotlarni oʻrganish), soʻrovnoma (Toshkent va Buxoro oliy oʻquv yurtlarining 1–4-kurs talabalari orasida, n=240), kuzatish (harbiy-vatanparvarlik tadbirlarida), suhbat (fokus-guruh suhbatlari, n=6 guruh), hamda korrelyatsion-statistik tahlil (SPSS 26.0 dasturida).

Tadqiqot uchun asos sifatida A. Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi, A. Banduraning ijtimoiy oʻrganish nazariyasi, shuningdek I.S. Konning yosh psixologiyasi kontsepsiyasi qabul qilindi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda bir necha asosiy psixologik mexanizmlar faol rol o'ynaydi.

1. Identifikatsiya mexanizmi. Talabalarning 78,3 foizi tarixiy qahramonlar (Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Babur) va zamonaviy harbiy xizmatchilar bilan o'zini psixologik jihatdan taqqoslash orqali vatanparvarlik tuyg'usi kuchayishini qayd etdi. Bu A. Banduraning o'rnak orqali o'rganish nazariyasi bilan to'liq mos keladi.

2. Emotsional rezonans mexanizmi. Vatanparvarlik mazmunidagi badiiy asarlar, filmlar va musiqalar ta'sirida talabalarning 65,8 foizida ijobiy emotsional holat vujudga kelishi va bu holat harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni mustahkamlashi aniqlandi. P.V. Simonovning emotsiya nazariyasiga ko'ra, kuchli hissiy tajriba shaxsning motivatsion tizimini qayta tuzadi.

3. Guruh dinamikasi va ijtimoiy norma mexanizmi. Talabalar jamoasida vatanparvarlik xatti-harakatlarining normaga aylanishi (harbiy sport musobaqalari, Vatanga oid tadbirlarda faol ishtirok) individual motivatsiyani 2,1 marta oshirishi korrelyatsion tahlil orqali tasdiqlandi. D. Myersning ijtimoiy psixologiyasida ta'kidlanganidek, ijtimoiy tasdiqlash ehtiyoji shaxs xulqini kuchli boshqaradi.

4. Qadriyatlar internalizatsiyasi mexanizmi. Milliy qadriyatlar (Vatan, oila, nom-sharaf, sadoqat) tizimli ravishda o'qitilganda, talabalarning 71,2 foizida harbiy xizmatga bo'lgan munosabat tashqi majburiyatdan ichki ehtiyojga aylanishi kuzatildi. Bu L. Kolbergning axloqiy rivojlanish bosqichlari nazariyasi bilan izohlanadi.

5. Kognitiv dissonansni hal etish mexanizmi. Ba'zi talabalar harbiy xizmat va shaxsiy maqsadlar o'rtasida ziddiyat his etganda (dissonans), maqsadli psixologik muloqot va real harbiy kasb namoyishlari bu ziddiyatni ijobiy yo'nalishda hal etishga yordam bergani aniqlandi.

Xulosa. Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish — ko'p qatlamli psixologik jarayon bo'lib, uni faqat ma'muriy yo'l bilan emas, balki ilmiy asoslangan psixologik mexanizmlar orqali ta'minlash zarurligi isbotlandi. Identifikatsiya, emotsional rezonans, guruh dinamikasi va qadriyatlar internalizatsiyasi mexanizmlari kompleks qo'llanilganda eng yuqori natija berishini tadqiqot ma'lumotlari tasdiqlamoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik dasturlarini ishlab chiqishda ushbu mexanizmlarni hisobga olish pedagogik va psixologik samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Mirziyoyev Sh.M. Yoshlarga murojaat. — Toshkent: O'zbekiston, 2021. — 48 b.
- 2) O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2016.
- 3) Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. — Toshkent: TDPU, 2019. — 312 b.
- 4) G'oziyev E.G'. Psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 448 b.
- 5) Xasanov A.X. Yoshlar psixologiyasi va tarbiyasi. — Toshkent: Fan, 2020. — 196 b.
- 6) Bandura A. Social Learning Theory. — New Jersey: Prentice Hall, 1977. — 247 p.

-
- 7) Myers D.G. Social Psychology. 12th ed. — New York: McGraw-Hill, 2019. — 864 p.
- 8) Maslow A.H. Motivation and Personality. — New York: Harper & Row, 1954. — 411 p.
- 9) Kon I.S. Psikhologiya yunosheskogo vozrasta. — Moskva: Prosveshcheniye, 1979. — 175 s.
- 10) Feldman R.S. Developmental Psychology: Through the Lifespan. — Boston: Pearson, 2018. — 720 p.
- 11) Tajfel H., Turner J.C. The Social Identity Theory of Intergroup Behavior // Psychology of Intergroup Relations. — Chicago: Nelson-Hall, 1986. — P. 7–24.
- 12) Kolberg L. The Psychology of Moral Development. — San Francisco: Harper & Row, 1984. — 729 p.
- 13) Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. — Stanford: Stanford University Press, 1957. — 291 p.
- 14) Simonov P.V. Emotsional'niy mozg. — Moskva: Nauka, 1981. — 215 s.
- 15) Asmolov A.G. Psikhologiya lichnosti. — Moskva: MGU, 1990. — 367 s.
- 16) Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 1999. — 240 b.
- 17) Rean A.A., Kolomenskiy Ya.L. Sotsial'naya pedagogicheskaya psikhologiya. — SPb.: Piter, 2000. — 416 s.
- 18) Yadov V.A. Sotsial'naya identifikatsiya lichnosti. — Moskva: Institut sotsiologii RAN, 1994. — 168 s.
- 19) Numonov S. Vatanparvarlik tarbiyasining psixologik asoslari // Pedagogika va psixologiya. — 2022. — №3. — B. 45–51.
- 20) Toshmatov B., Yusupova D. Talabalar harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasini o'lchash metodikasi // O'zbekiston milliy universiteti xabarleri. — 2023. — №1. — B. 112–118.

O'SMIR YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYASIDA HADIS ILMI VA UNING AHAMIYATI

Toshpo'latova Dilfuza Rajabovna
Buxoro davlat pedagogika instituti
1- bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'smir yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida hadis ilmining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Hadislar orqali yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalash, ularning axloqiy fazilatlarini shakllantirish, ijtimoiy muhitga moslashuvini ta'minlash masalalari ilmiy asosda yoritiladi hamda amaliy tavsiyalar beriladi*

Аннотация: *В данной статье анализируется роль и значение науки хадисов в духовно-нравственном воспитании подростков. На основе хадисов освещаются вопросы формирования гармоничной личности, развития нравственных качеств и адаптации молодежи к социальной среде. Также представлены научно обоснованные выводы и практические рекомендации*

Annotation: *This article analyzes the role and importance of Hadith science in the moral and spiritual education of adolescents. It highlights the formation of a*

well-rounded personality, the development of ethical qualities, and the adaptation of youth to the social environment through Hadith teachings. The study also provides scientifically grounded conclusions and practical recommendations

Kalit soʻzlar: *Hadis ilmi, oʻsmirlar, maʼnaviy tarbiya, axloqiy tarbiya, komil inson, sunnat, islom pedagogikasi, ijtimoiy muhit, qadriyatlar, axloq meʼyorlari, tarbiya metodlari, maʼrifat*

Ключевые слова: *Наука хадисов, подростки, духовное воспитание, нравственное воспитание, гармоничная личность, сунна, исламская педагогика, социальная среда, ценности, нормы морали, методы воспитания, просвещение*

Key words: *Hadith science, adolescents, spiritual education, moral education, well-rounded personality, Sunnah, Islamic pedagogy, social environment, values, moral norms, educational methods, enlightenment*

Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash dolzarb vazifalardan biridir. Ayniqsa, oʻsmirlik davri shaxs kamolotida hal qiluvchi bosqich boʻlib, bu davrda axloqiy qarashlar va qadriyatlar shakllanadi. Shu nuqtai nazardan hadis ilmi muhim tarbiyaviy manba hisoblanadi.

Hadislar — Paygʻambarimiz Muhammad alayhissalomning soʻzlari va amallarini oʻz ichiga olgan boʻlib, Qurʼondan keyingi ikkinchi asosiy manbadir [1].

Hadis ilmi nafaqat diniy manba, balki muhim pedagogik tizim sifatida ham qaraladi. Islom pedagogikasida tarbiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Tarbiyaning uzluksizligi – inson tugʻilganidan boshlab butun hayoti davomida tarbiya jarayonida boʻladi

Shaxsga yoʻnaltirilganlik – har bir insonning individual xususiyatlarini hisobga olish

Amaliyotga yoʻnaltirilganlik – bilimni hayotda qoʻllash

Bu tamoyillar Muhammad alayhissalom hadislarida ham aniq aks etgan. Masalan, Paygʻambarimiz bolalar bilan muomala qilishda ularning yoshiga mos tarzda yondashganlari pedagogik yondashuvning yorqin namunasi hisoblanadi [1].

Ular insonni ezgulikka, halollikka va sabrga chorlaydi. Hadis ilmi islom ilmlarining muhim tarmogʻi boʻlib, inson hayotining barcha jabhalarini qamrab oladi. Unda jamiyatdagi munosabatlar, axloqiy meʼyorlar va insoniy fazilatlar keng yoritilgan [2]. Masalan, hadisda: “Sizlarning eng yaxshilaringiz – axloqi eng goʻzal boʻlganlaringizdir” deyiladi [2]. Bu oʻsmirlarni axloqiy barkamollikka undaydi.

Hadislarning tarbiyaviy jihatlari:

Axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi

Ijtimoiy masʼuliyatni oshiradi

Halollikni targʻib qiladi

Mehr-oqibatni rivojlantiradi

Zamonaviy pedagogik nazariyalar (konstruktivizm, humanistik pedagogika) bilan hadislar oʻrtasida muayyan oʻxshashliklar mavjud: Bu holat hadis ilmining universal va zamonaviy ahamiyatga ega ekanini koʻrsatadi [2].

Oʻsmirlik davrida yoshlar psixologik jihatdan oʻzgaruvchan boʻladi. Ular koʻproq taqlid qiladi va tashqi taʼsirlarga tez beriladi. Shu sababli bu davrda toʻgʻri yoʻnaltirish zarur [3]. Hadislar qisqa, loʻnda va hayotiyli bilan oʻsmirlar ongiga tez singadi. Hadislar yoshlar ongida muhim insoniy fazilatlarni rivojlantiradi:

Payg'ambarimiz Muhammad alayhissalom rostgo'ylikni eng oliy fazilat sifatida ko'rsatganlar [2]. Kattalarga hurmat, kichiklarga mehr ko'rsatish hadislarining asosiy g'oyalardan biridir [4]. Sabr qilish insonni kamolotga yetkazuvchi muhim omil sifatida ta'kidlanadi [4]. "Ilm olish har bir musulmon uchun farz" mazmunidagi hadis yoshlarni bilim olishga undaydi [5].

Hadislar jamiyatda sog'lom muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Ular yoshlarni adolatli, halol va mas'uliyatli bo'lishga undaydi. Masalan, "O'zing uchun nimani istasang, boshqalar uchun ham shuni istagin" mazmunidagi hadis ijtimoiy tenglikni targ'ib qiladi [3].

Hadislar asosida tarbiya berishda quyidagi metodlar muhim:

Namuna (ibrat) – Muhammad alayhissalom hayotlari orqali

Hikoya qilish – hadislarini tushuntirish

Muloqot – yoshlar bilan fikr almashish

Amaliy qo'llash – kundalik hayotga tatbiq etish

Bugungi kunda internet va global axborot oqimi yoshlar ongiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zi salbiy g'oyalar ularning axloqiy qarashlariga zarar yetkazishi mumkin.

Hadislar esa:

To'g'ri yo'lni ko'rsatadi

Ichki nazoratni shakllantiradi

Ma'naviy immunitet hosil qiladi [6]

Oila va maktab hadis asosida tarbiya berishda muhim o'rin tutadi. Ota-onalar va o'qituvchilar hadislarini yoshlar ongiga singdirishda faol bo'lishi zarur [4].

Xulosa. Hadis ilmi o'smir yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida muhim vosita hisoblanadi. U yoshlarni komil inson sifatida shakllantirishga, ularning axloqiy fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy tahdidlar sharoitida hadislar yoshlar uchun ishonchli ma'naviy yo'lbo'shchi bo'lib qolmoqda.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Qur'oni Karim
- 2) Sahih al-Bukhari
- 3) Sahih Muslim
- 4) Imam an-Nawawi. Riyozus solihin
- 5) Imam al-Bukhari. Al-Adab al-Mufrad
- 6) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2008.
- 7) Alimov U. Islom ta'limoti asoslari. Toshkent, 2010.
- 8) Hasanov S. Ma'naviy tarbiya asoslari. Toshkent, 2015.
- 9) UNESCO. Youth and Ethics Education Reports
- 10) Halstead J.M. Islamic Values: A Framework for Moral Education. UK, 2007.

BOLALAR JISMONIY TARBIYASI FANINING PREDMETI VA ASOSIY TUSHUNCHALARI

*To'rayeva Zarinabonu O'ktam qizi,
Buxoro Davlat pedagogika instituti
O'zbekiston, Buxoro shahri*

Kalit so'zlar: bolalar jismoniy tarbiyasi, jismoniy rivojlanish, jismoniy sifatlar, harakat faoliyati, jismoniy mashqlar, pedagogik metodlar

Ключевые слова: физическое воспитание детей, физическое развитие, физические качества, двигательная активность, физические упражнения, педагогические методы

Key words: children's physical education, physical development, physical qualities, motor activity, physical exercises, pedagogical methods

Kirish. Bugungi globallashuv va tezkor taraqqiyot davrida yosh avlodni har tomonlama barkamol, jismonan sog'lom, ma'nan yetuk hamda intellektual salohiyatga ega qilib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida bolalar salomatligini mustahkamlash, ularning jismoniy rivojlanishini ta'minlash va sog'lom turmush tarzini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zero, kelajak avlodning sog'lom bo'lib voyaga yetishi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biridir. Maktabgacha yosh davri inson hayotining eng muhim va mas'uliyatli bosqichlaridan biri bo'lib, aynan shu davrda organizmning asosiy fiziologik tizimlari shakllanadi, harakat faoliyatining poydevori yaratiladi va shaxs sifatida rivojlanishning dastlabki bosqichlari boshlanadi. Shu bois maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan pedagogik faoliyat, ayniqsa jismoniy tarbiya jarayoni, puxta ilmiy asoslangan bo'lishi talab etiladi. Bolalar jismoniy tarbiyasi fani pedagogika fanlari tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u bolalarning jismoniy rivojlanishi, sog'ligini mustahkamlash, harakat ko'nikmalarini shakllantirish va jismoniy sifatlarini rivojlantirish qonuniyatlarini o'rganadi. Mazkur fan bolaning yosh, anatomik-fiziologik hamda psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda jismoniy tarbiya jarayonini tashkil etishning nazariy va metodik asoslarini ishlab chiqadi.

Hozirgi kunda bolalar orasida kamharakatlilik, noto'g'ri ovqatlanish, texnologik vositalarga haddan tashqari bog'lanish, ochiq havoda harakatli o'yinlarning kamayib borishi kabi holatlar kuzatilmoqda. Bu esa bolalarning jismoniy rivojlanishiga, salomatligiga hamda umumiy faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada yosh bolalarda ortiqcha vazn, qomat buzilishlari, tez charchash va harakat koordinatsiyasining sust rivojlanishi kabi muammolar paydo bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, bolalar jismoniy tarbiyasi fanining mazmuni, predmeti va asosiy tushunchalarini chuqur o'rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Bolalar jismoniy tarbiyasi orqali nafaqat organizmning fiziologik rivojlanishi ta'minlanadi, balki bolalarda irodaviy sifatlar, mustaqillik, qat'iyatlilik, jamoada ishlash ko'nikmalari, intizomlilik va o'ziga bo'lgan ishonch kabi ijtimoiy-psixologik fazilatlar ham shakllanadi. Harakatli mashg'ulotlar davomida bolalarda diqqat, xotira, tafakkur va emotsional barqarorlik rivojlanib boradi. Shu sababli jismoniy tarbiya bolani har tomonlama kamol toptirishning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi.

Bolalar jismoniy tarbiyasi fanining predmeti va asosiy tushunchalarini ilmiy asosda o'rganish kelajakdagi pedagog va tarbiyachilar uchun muhim nazariy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Chunki mazkur bilimlar asosida pedagog bolalar bilan olib boriladigan jismoniy mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etadi, bolaning individual imkoniyatlarini baholaydi va samarali metodlarni tanlay oladi. Shu munosabat bilan ushbu tadqiqot ishida bolalar jismoniy tarbiyasi fanining predmeti, maqsadi va asosiy tushunchalarining mazmun-mohiyati, ularning pedagogik ahamiyati hamda bolalar rivojlanishidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi bolalar jismoniy tarbiya fanining predmeti va asosiy tushunchalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning maktabgacha ta'lim tizimidagi ahamiyatini aniqlash hamda jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'rganishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilar etib belgilandi:

bolalar jismoniy tarbiyasi fanining predmeti va maqsadini aniqlash;

asosiy tushunchalar mazmunini tahlil qilish;

jismoniy rivojlanish va harakat faoliyati jarayonlarini baholash;

jismoniy tarbiyaning bolalar sog'lig'iga ta'sirini aniqlash.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida bolalar jismoniy tarbiya fanining predmeti va asosiy tushunchalarini ilmiy jihatdan chuqur o'rganish maqsadida bir qator zamonaviy pedagogik hamda ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonini tashkil etishda, avvalo, nazariy va amaliy ma'lumotlarni tizimli ravishda yig'ish, ularni tahlil qilish va umumlashtirishga alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqotning samaradorligini ta'minlash maqsadida kuzatish, pedagogik tajriba, testlash, suhbat, antropometrik o'lchov va tahlil metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Birinchi navbatda, kuzatish metodi orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi bolalarning jismoniy tarbiya mashg'ulotlaridagi ishtiroki, harakat faolligi, mashqlarni bajarish sifati va umumiy jismoniy tayyorgarlik darajasi muntazam ravishda kuzatib borildi. Ushbu metod orqali bolalarning tabiiy sharoitdagi harakat faoliyati, jismoniy mashqlarga bo'lgan qiziqishi va mashg'ulotlar davomida o'zini tutish holatlari tahlil qilindi. Kuzatish jarayonida bolalarning mashqlarni bajarish tezligi, aniqligi, chaqqonligi hamda emotsional holatiga ham baho berildi. Shuningdek, tadqiqot davomida pedagogik tajriba metodidan foydalanildi. Ushbu metod yordamida bolalarning jismoniy rivojlanishiga turli mashq va o'yinlarning ta'siri amaliy jihatdan sinovdan o'tkazildi. Pedagogik tajriba jarayonida maxsus mashqlar tizimi ishlab chiqilib, u amaliy mashg'ulotlarda qo'llanildi. Tajriba davomida bolalarning jismoniy sifatlari, xususan kuch, tezlik, chidamlilik va chaqqonlik darajalaridagi o'zgarishlar kuzatildi. Tajriba natijalari orqali qo'llanilgan metodlarning samaradorligi baholanib, ularning amaliy ahamiyati aniqlandi. Tadqiqotning muhim bosqichlaridan biri sifatida testlash metodidan ham foydalanildi. Testlash orqali bolalarning jismoniy tayyorgarlik darajasi maxsus mashqlar va nazorat topshiriqlari asosida baholandi. Jumladan, tezlikni aniqlash uchun qisqa masofaga yugurish, chaqqonlikni aniqlash uchun turli to'siqli mashqlar, chidamlilikni baholash uchun uzoq davom etuvchi faol harakat mashqlari o'tkazildi. Test natijalari bolaning individual jismoniy rivojlanish darajasini aniqlash hamda ularning imkoniyatlarini baholashga xizmat qildi. Bundan

tashqari, tadqiqot jarayonida antropometrik o'lchov metodidan foydalanilib, bolalarning bo'yi, tana vazni, mushaklar rivojlanishi va umumiy jismoniy o'sish ko'rsatkichlari o'rganildi. Mazkur metod orqali bolalarning yoshiga mos ravishda jismoniy rivojlanish darajasi aniqlanib, muntazam jismoniy mashg'ulotlarning organizmga ta'siri baholandi. Antropometrik ma'lumotlar bolalarning jismoniy holatini obyektiv baholash imkonini berdi. Suhbat va savol-javob metodlari yordamida esa bolalarning jismoniy mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishi, sportga munosabati, sog'lom turmush tarziga oid tushunchalari hamda mashg'ulotlarga bo'lgan motivatsiyasi o'rganildi. Ushbu metod orqali bolalarning ruhiy holati, mashg'ulotlarga bo'lgan ichki munosabati va emotsional kayfiyati haqida qo'shimcha ma'lumotlar olindi. Yakuniy bosqichda barcha olingan ma'lumotlar tahlil va umumlashtirish metodi asosida qayta ishlanib, ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari o'zaro taqqoslanib, mavjud nazariy manbalar bilan solishtirildi hamda tegishli xulosalar chiqarildi. Olingan natijalar bolalar jismoniy tarbiyasi fanining predmeti va asosiy tushunchalarini amaliy jihatdan chuqurroq yoritishga xizmat qildi. Umuman olganda, tadqiqotni tashkil qilishda qo'llanilgan metodlar bir-biri bilan uzviy bog'liq holda olib borilib, mavzuning nazariy va amaliy jihatlarini to'liq yoritishga imkon yaratdi. Ushbu metodlarning kompleks qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ishonchliligi, aniqligi va ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalar jismoniy tarbiyasi fanining predmeti maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanish jarayonlari hamda ushbu jarayonni tashkil etish qonuniyatlarini o'rganishdan iboratdir. Ushbu fan bolalarning anatomik-fiziologik va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda jismoniy tarbiya jarayonini tashkil etadi. Bolalar jismoniy tarbiyasining asosiy tushunchalari quyidagilardan iborat:

Jismoniy rivojlanish. Bolaning bo'yi, vazni, mushaklar va suyak tizimining shakllanish jarayonidir. Tadqiqot davomida muntazam jismoniy mashqlar bilan shug'ullangan bolalarda rivojlanish ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lgani aniqlandi. Jismoniy sifatlar. Kuch, tezlik, chidamlilik, epchillik va chaqqonlik bolalarda jismoniy tayyorgarlikning asosiy mezonlari sifatida baholandi. Harakat faoliyati. Yurish, yugurish, sakrash, uloqtirish va tirmashish kabi faoliyatlar bolaning tabiiy rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qilishi aniqlandi. Jismoniy mashqlar. Maqsadli ravishda tashkil etilgan mashqlar bolalarda mushaklar rivojlanishini, qomat shakllanishini va ichki organlar faoliyatini yaxshilashi kuzatildi. Harakatli o'yinlar. Harakatli o'yinlar orqali bolalarda ijtimoiylashuv, jamoaviylik, mustaqillik va tashabbuskorlik rivojlanganligi kuzatildi. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida jismoniy tarbiya mashg'ulotlari bolalarning nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Xulosa. Bolalar jismoniy tarbiyasi fani barkamol avlodni tarbiyalashda muhim pedagogik yo'nalish hisoblanadi. Ushbu fan bolalarning jismoniy rivojlanishi, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va jismoniy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini ilmiy asosda tashkil etish bolalarning sog'lom o'sishi va har tomonlama kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017–2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish to'g'risidagi PQ–2707-son Qarori. – Toshkent, 2016.
- 2) “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi. – Toshkent: 2022.
- 3) Salomov R.S. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubi. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
- 4) Usmonxo'jayev T.S. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
- 5) Matveyev L.P. Teoriya i metodika fizicheskogo vospitaniya. – Moskva: Prosvesheniye, 2017.
- 6) Ashmarin B.A. Teoriya i metodika pedagogicheskix issledovaniy v fizicheskom vospitanii. – Moskva, 2018.

BOKSCHI QIZLARNING MAXSUS ISH QOBILIYATI VA FUNKSIONAL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MASHG'ULOT USULLARINING NAZARIY ASOSLARI

*Turayev Sunatillo Amirilloevich
Buxoro davlat pedagogika instituti*

Kalit so'zlar: bokschi qiz, funksional tayyorgarlik, maxsus ish qobiliyati, tezkor-kuch sifatleri, chidamlilik, koordinatsiya, , texnik tayyorgarlik

Ключевые слова: боксёры, функциональная подготовка, специальная работоспособность, скоростно-силовые качества, выносливость, координация, техническая подготовка

Key words: adolescent female boxers, functional preparedness, special work capacity, endurance, coordination, core exercises, technical preparedness

Kirish. O'zbekiston mustaqillikka erishgan kundan boshlab hammamizga ma'lumki mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportga katta e'tibor qaratilmoqda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 29 apreldagi PQ-5099-sonli “Boksni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi” Qarorining qabul qilinishi yuqoridagi fikrlarimiz dalilidir. Boks bo'yicha terma jamoa a'zolarini tayyorgarligini samaradorligini oshirish zaruriyati mashg'ulot yuklamalarini ilmiy asosida rejalashtirish hamda nazorat qilishni taqozo etadi [1].

Hozirgi paytda xotin-qizlar boksi so'nggi yillarda yuqori sur'atlarda rivojlanib, global sport tizimida yetakchi yakka kurash turlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Ushbu jarayonning asosiy determinantlari sifatida jismoniy tayyorgarlik darajasini oshirish, psixologik barqarorlik va o'ziga ishonchni mustahkamlash, shuningdek, samarali o'zini himoya qilish kompetensiyalarini egallash kabi omillarni ko'rsatish mumkin. Shu bilan birga, ayollar boksi erkaklar boksidan psixofiziologik xususiyatlar, yuklamalarning siklik dinamikasi va ularni individuallashtirilgan tarzda dozalashtirish tamoyillari bilan farqlanuvchi murakkab tizim hisoblanadi.

Zamonaviy boksda yuqori darajadagi natijalar o'smir yosh bokschilarni tayyorlash shaklini muntazam ravishda takomillashtirish zaruriyatini belgilab beradi. Bokschi qizlarni musobaqaoldi faoliyati 60-90 kungacha davom etishini hisobga olganda, mashg'ulot va musobaqa yuklamalarini baholash hamda rejalashtirish bilan bog'liq bo'lgan tadqiqotlar katta ahamiyatga ega[3].

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jismoniy yuklamalarga nisbatan fiziologik javob reaksiyalari hamda organizmning funksional imkoniyatlarini belgilovchi mexanizmlar erkaklar va ayollarda umumiy biologik qonuniyatlar asosida kechadi. Muntazam mashg'ulotlar natijasida ayollarda ham kuch, tezlik, chidamlilik kabi asosiy jismoniy sifatlar samarali rivojlanadi. Biroq morfofunktsional tuzilma, tana kompozitsiyasi va endokrin tizimdagi farqlar sababli jismoniy ish qobiliyati, kuch-quvvat, tezlik va aerob imkoniyatlar darajasida muayyan gender tafovutlari kuzatiladi. Mazkur tafovutlar yuqori sport natijalarida ham o'z aksini topib, ayollarning rekord ko'rsatkichlari erkaklarga nisbatan o'rtacha 7–10% pastligi bilan tavsiflanadi [2.4].

Shu bilan birga, ayollar boksining ekstremal va yuqori intensiv yuklamalarga moslashuvi, shuningdek, uning o'ziga xos funksional va metodologik jihatlari hozirgi kunda yetarli darajada chuqur ilmiy asoslanmagan bo'lib, mavjud bilimlar ko'proq nazariy-gipotezik xarakterga ega. Natijada, mazkur yo'nalishda kompleks ilmiy tadqiqotlar olib borish va amaliyotga yo'naltirilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb bo'lmoqda.

Tadqiqot maqsadi. Boksning hozirgi rivojlanish sharoitida xotin-qizlar sporti sifatida shakllanish xususiyatlarini tahlil qilish hamda o'smir qiz bokschilarning jismoniy va funksional tayyorgarligini rivojlantirishning samarali usul va vositalarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari: o'smir qiz bokschilarning o'quv-yig'in mashg'ulotlari rejasining tuzilishi bo'yicha ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, mavjud ma'lumotlarni jamlash va umumlashtirish; o'smir qiz bokschilarda maxsus ish qobiliyati va funksional tayyorgarlik ko'rsatkichlarini baholash hamda ularni takomillashtirish yo'llarini aniqlash.

Tadqiqotni tashkillashtirish: Ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida shuni ta'kidlash mumkinki, o'smir qiz bokschilarning funksional qobiliyatlarini samarali rivojlantirish uchun, avvalo, umumiy jismoniy tayyorgarlik (UJT)ning yetarli darajasini ta'minlash muhim hisoblanadi. UJT yuqori darajada shakllangandagina maxsus tayyorgarlikni samarali rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Funksional tayyorgarlikni oshirishda mashg'ulot usullarini kompleks va tizimli yondashuv asosida qo'llash yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Mashqlarni tanlashda antagonist mushak guruhlarini hisobga olish muhim bo'lib, bu mushaklar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi va ortiqcha charchashning oldini oladi. Tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda yurak urish chastotasi (YuQCh)ni nazorat qilish muhim bo'lib, o'smir qizlar uchun uni daqiqasiga 160-175 zarba atrofida ushlab turish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu organizmga ortiqcha yuk tushirmasdan samarali natijalarga erishish imkonini beradi.

Portlovchi kuchni rivojlantirishda Verhoshanskiyning fikricha har bir mashq usuli samarali bo'lsa-da, uni qo'llashda ehtiyotkorlik talab etiladi. Tezkor chidamlilikni rivojlantirish uchun yuqori intensivlikdagi spurt mashqlari, raundlar bo'yicha bajariladigan mashg'ulotlar va harakatli o'yin elementlari samarali hisoblanadi. Bu usullar sportchilarning ish qobiliyatini oshirish va musobaqa sharoitiga moslashishga xizmat qiladi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki; 14–16

yoshli o'quv-mashg'ulot guruhidagi qiz bokschilarning funksional tayyorgarlik ko'rsatkichlari tahlili quyidagilarni ko'rsatdi: 1-jadvalga qarang

O'smir qiz bokschilarning funksional tayyorgarlik ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, turli jismoniy sifatlar o'zaro bog'liq holda shakllanadi va bir-birini to'ldirib boradi. Joyidan balandlikka sakrash natijasining o'rtacha 32,0 sm bo'lishi tezkor-kuch sifatlarining o'rtacha darajada rivojlanganligini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkich oyoq mushaklarining portlovchi kuchiga bog'liq bo'lib, zarbalarni tez va kuchli bajarishda muhim ahamiyatga ega. To'ldirma to'pni ikki qo'l bilan pastdan oldinga uloqtirish natijasining 7,15 m ni tashkil etishi qo'l va yelka kamari mushaklarining kuch jihatdan yetarli darajada shakllanganligini ifodalaydi. Ushbu ko'rsatkich bevosita zarba kuchiga bog'liq bo'lib, yuqori natijalar tezkor-kuch sifatleri bilan uyg'un holda namoyon bo'ladi.

Arqon sakrash mashqida o'rtacha 127 marta natija qayd etilgani tezkorlik, chidamlilik va koordinatsiya qobiliyatlarining yaxshi rivojlanganligini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkichlar joyidan sakrash va to'ldirma to'p uloqtirish natijalari bilan bog'liq holda sportchilarning umumiy harakat tezligi va barqarorligini ta'minlaydi.

Yotgan holda qo'l bukish (push-up) mashqida o'rtacha 21,5 marta natija kuzatilishi yuqori tana qismi mushaklarining funksional holati o'rtacha darajada ekanligini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkich to'ldirma to'p uloqtirish natijalari bilan bog'liq bo'lib, qo'l mushaklari kuchi va chidamliligining birgalikda rivojlanganligini ifodalaydi. 30 soniya davomida bajarilgan press mashqida o'rtacha 23,0 marta natija qayd etilgani qorin mushaklarining chidamliligi qoniqarli darajada ekanligini ko'rsatadi. Press mushaklari tananing barqarorligini ta'minlab, zarba berish jarayonida kuchni to'g'ri uzatishda hal qiluvchi rol o'ynaydi va bu ko'rsatkich push-up hamda turnik mashqlari bilan uzviy bog'liq hisoblanadi. Turnikda oyoq ko'tarish mashqida o'rtacha 14,0 marta natija kuzatilishi korpus mushaklari va umumiy koordinatsiyaning yetarli darajada shakllanganligini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkich press mashqlari bilan bog'liq bo'lib, tananing markaziy qismi rivojlanganligini ifodalaydi.

Xulosa qilib aytganda, 14–16 yoshdagi o'smir qiz bokschilarning funksional tayyorgarlik ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda tezkor-kuch sifatleri, chidamlilik va koordinatsiya qobiliyatlari o'rtacha va qoniqarli darajada shakllangan. Ayniqsa, sakrash va to'ldirma to'p uloqtirish natijalari oyoq hamda qo'l mushaklarining kuch jihatdan rivojlanganligini ifodalaydi. Shu bilan birga, push-up, va turnik mashqlari natijalari yuqori tana qismi va korpus mushaklarining funksional holati hali to'liq darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi. Aniqlandiki, barcha jismoniy sifatlar o'zaro bog'liq holda rivojlanadi va bir ko'rsatkichning o'sishi boshqalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, o'smir qiz bokschilarda funksional tayyorgarlik ko'rsatkichlarini yanada oshirish uchun mashg'ulot dasturlariga press, sakrash, kuch va tezkorlikka qaratilgan maxsus mashqlarni tizimli ravishda kiritish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu esa ularning texnik harakatlarni aniq va samarali bajarishiga hamda musobaqa faoliyatida yuqori natijalarga erishishiga xizmat qiladi

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 29 apreldagi PQ-5099-sonli "Boksni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Qarori <https://lex.uz>

2) Иорданская Ф.А. Мужчина и женщина в спорте высших достижений (проблемы полового диморфизма): монография / Ф.А. Иорданская. - М.: Советский спорт, 2012. - 256 с.

3) Меньшиков О.В. Специальная физическая подготовка боксеров-юниоров атакующего и контратакующего стиля на предсоревновательном этапе : дисс . канд. Пед. наук : - Москва, 2008. - 124 с.

4) Q.A.Umarov. "Sport pedagogik mahoratini oshirish" (kikboks). O'quv qo'llanma. Toshkent-2024 y.-150 bet.

DAVLAT O'QUV DASTURI ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUVLAR ORQALI VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH

Kamilova Gulmira Alimovna,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Maktabgacha ta'lim kafedrasini mudiri p.f.n., professor.

Ubaydullayeva Ra'no Furqat qizi,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha talim) magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat o'quv dasturi mezonlari asosida maktabgacha ta'lim faoliyat markazlarida vatanparvarlik ruhini shakllantirish jarayonini innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali takomillashtirish masalasi yoritilgan. Tadqiqotda bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishda faoliyat markazlarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari va integratsiyalashgan ta'lim jarayonlari orqali vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Maqola natijalari maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar asosida tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga xizmat qiladi

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, davlat o'quv dasturi, faoliyat markazlari, vatanparvarlik tarbiyasi, innovatsion pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, integratsiyalashgan ta'lim, milliy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy tarbiya

Ключевые слова: дошкольное образование, государственная учебная программа, центры деятельности, патриотическое воспитание, инновационные педагогические подходы, интерактивные методы, игровые технологии, интегрированное образование, национальные ценности, духовно-нравственное воспитание

Key words: preschool education, state curriculum, activity centers, patriotic education, innovative pedagogical approaches, interactive methods, game technologies, integrated education, national values, spiritual and moral education

Kirish. Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash hamda ularni maktab ta'limiga samarali tayyorlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu

jarayonda davlat o'quv dasturi mezonlariga asoslangan faoliyat markazlari orqali ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish muhim o'rin tutadi. Faoliyat markazlari bolalarning bilish, ijodiy, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, ularda boshlang'ich ma'naviy-axloqiy qarashlarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida vatanparvarlik ruhini shakllantirish shaxs kamolotining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qoraladi. Bu davrda bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, o'z xalqiga sadoqat va ijtimoiy mas'uliyat kabi tushunchalarni shakllantirish kelajakdagi fuqarolik pozitsiyasining mustahkam poydevorini yaratadi. Shu sababli, mazkur jarayonni innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Innovatsion ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar, o'yin asosidagi faoliyat hamda integratsiyalashgan yondashuvlar maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'ularini samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda faoliyat markazlarining imkoniyatlaridan keng foydalanish bolalarning mustaqil fikrlashi, ijodiy faolligi va ijtimoiy tajribasini boyitishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada davlat o'quv dasturi mezonlari asosida maktabgacha ta'lim faoliyat markazlarida vatanparvarlik ruhini shakllantirishni innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali takomillashtirish masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi davlat o'quv dasturi mezonlari asosida maktabgacha ta'lim faoliyat markazlarida bolalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish jarayonini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan kompleks o'rganish hamda uni innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali takomillashtirish yo'llarini asoslab berishdan iborat.

Shuningdek, tadqiqot doirasida maktabgacha yoshdagi bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, omillar va mexanizmlarni aniqlash ko'zda tutiladi. Faoliyat markazlarining didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlarini tahlil qilish orqali bolalarning yosh xususiyatlariga mos, samarali va integratsiyalashgan ta'lim-tarbiya modelini ishlab chiqish ham tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, o'yin asosidagi faoliyat va loyihaviy yondashuvlar asosida vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ham mazkur tadqiqotning ustuvor maqsadlaridan biri sifatida belgilanadi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda kompleks ilmiy-pedagogik yondashuv asosida bir qator nazariy va amaliy uslublardan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy bosqichida tahlil, sintez, umumlashtirish, taqqoslash hamda tizimlashtirish usullaridan foydalanilib, davlat o'quv dasturi mezonlari, maktabgacha ta'limda faoliyat markazlari va vatanparvarlik tarbiyasiga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlar o'rganildi. Amaliy bosqichda esa kuzatish, suhbat, so'rovnoma va pedagogik tajriba (eksperiment) uslublari qo'llanildi. Kuzatish orqali bolalarning faoliyat markazlaridagi xulq-atvori, vatanparvarlikka oid tasavvurlari va ijtimoiy munosabatlari o'rganildi. Suhbat va so'rovnomalar yordamida tarbiyachilar hamda ota-onalarning mazkur yo'nalishdagi qarashlari va amaliy tajribalari tahlil qilindi.

Pedagogik eksperiment jarayonida innovatsion yondashuvlar — interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari va integratsiyalashgan ta’lim asosida ishlab chiqilgan tarbiyaviy tizimning samaradorligi sinovdan o‘tkazildi. Tajriba jarayonida bolalarning faol ishtiroki, mustaqil fikrlashi hamda vatanparvarlikka oid tushunchalarni o‘zlashtirish darajasi kuzatildi. Olingan natijalarni qayta ishlashda miqdoriy va sifat tahlil usullaridan foydalanilib, pedagogik jarayon samaradorligini baholash va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkoniyati yaratildi. Ushbu uslublar majmui tadqiqotning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta’minladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari davlat o‘quv dasturi mezonlari asosida maktabgacha ta’lim faoliyat markazlarida vatanparvarlik ruhini shakllantirish jarayonini innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali tashkil etish yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatdi. Tajriba-sinov ishlari davomida interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari hamda integratsiyalashgan ta’lim yondashuvlaridan foydalanilgan guruhlarda bolalarning Vatanga muhabbat, milliy o‘zlikni anglash va milliy qadriyatlarga hurmat darajasi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, faoliyat markazlari orqali tashkil etilgan ta’lim jarayoni bolalarning mustaqil fikrlashi, ijodiy faolligi hamda ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan birga, ularning vatanparvarlikka oid dastlabki tasavvurlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, o‘yin faoliyati va rolli sahnalashtirish jarayonlari bolalarda emotsional qabul qilish darajasini oshirib, tarbiyaviy ta’sir samaradorligini kuchaytirdi. So‘rovnoma va suhbat natijalari tarbiyachilar va ota-onalar innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonini ijobiy baholashini ko‘rsatdi. Biroq ayrim hollarda metodik ta’minot yetishmasligi va faoliyat markazlarini to‘liq integratsiyalashda amaliy qiyinchiliklar mavjudligi aniqlandi. Bu esa mazkur yo‘nalishda qo‘shimcha ilmiy-metodik ishlanmalar zarurligini ko‘rsatadi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, vatanparvarlik tarbiyasini samarali shakllantirish faqat tizimli, uzluksiz va maqsadli tashkil etilgan pedagogik jarayonda amalga oshiriladi. Bunda faoliyat markazlarining imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash hamda ta’lim jarayonini bola markazli yondashuv asosida tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim tizimida innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan vatanparvarlik tarbiyasi bolalarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini hamda ularni kelajakda ongli, vatanparvar va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qilishini tasdiqladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlat o‘quv dasturi mezonlari asosida maktabgacha ta’lim faoliyat markazlarida vatanparvarlik ruhini shakllantirish jarayonini innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali takomillashtirish yuqori pedagogik samaradorlikka ega. Faoliyat markazlari orqali tashkil etilgan ta’lim-tarbiya jarayoni bolalarda Vatanga muhabbat, milliy o‘zlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat hamda ijtimoiy mas’uliyat hissini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari va integratsiyalashgan ta'lim yondashuvlaridan foydalanish bolalarning faolligini oshirishi, mustaqil fikrlashini rivojlantirishi hamda tarbiyaviy jarayon samaradorligini kuchaytirishi

Tadqiqot jarayonida oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti va pedagogik muhit hamkorligi muhim ahamiyatga ega ekanligi ham asoslab berildi. Mazkur hamkorlik bolalarda barqaror ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

tomonlama rivojlanishini ta'minlab, ularni kelajakda ongli, ma'naviy yetuk va Vatanga sadoqatli shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Ilk qadam davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2018.
- 3) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 224 b.
- 4) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
- 5) Xasanboyeva O.U. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 304 b.
- 6) Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q. Maktabgacha pedagogika asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017. – 280 b.
- 7) Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 1991. – 480 s.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA GEOGRAFIYA FANIDAN FOYDALANISH VA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Usmonova Madina Alisher qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
Magistranti.

Annotatsiya: *Ushbu tezis oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda geografiya fanidan foydalanish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati haqida. Bugungi kunda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yoshlar orasida milliy ongni rivojlantirish, hududiy xavfsizlikni tushunish va strategik fikrlashni shakllantirishda dolzarbdir. Innovatsion pedagogik metodlar va raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qiladi*

Kalit so'zlar: *Harbiy-vatanparvarlik, geografiya, pedagogik yondashuv, innovatsion texnologiyalar, talaba-yoshlar*

Ключевые слова: *военно-патриотический, география, педагогический подход, инновационные технологии, студенты-молодёжь*

Key words: *military-patriotic, geography, pedagogical approach, innovative technologies, student youth*

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi har bir yosh avlodni vatan oldidagi burchini anglashga, mas'uliyatli va faol shaxs sifatida shakllanishga yo'naltiradi. Oliy ta'lim muassasalarida bu jarayon talabalarning hududiy ongini rivojlantirish, geografik bilimlarni mustahkamlash va milliy qadriyatlarni tushunishga xizmat qiladi.

Geografiya fani orqali talaba-yoshlarga mamlakat hududi, strategik joylashuv, tabiiy resurslar va transport tarmoqlari tushuntiriladi. Shu asosda, talabalarda hududiy ong va harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish imkoniyati ortadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar esa darslarni interaktiv va samarali qiladi.

1. Pedagogik yondashuvlar va geografiya integratsiyasi

Faol metodlar: Talabalar geografik xaritalar, hududiy vaziyat tahlillari va rolli o'yinlar orqali darsda ishtirok etadi. Bu metodlar ularning mustaqil fikrlash va strategik tafakkur ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Loyihaviy yondashuv: Talabalar harbiy-vatanparvarlik va geografiya mavzusida kichik loyihalar yaratadi, masalan, hududiy xavfsizlik xaritasini tayyorlash yoki strategik joylashuv bo'yicha taqdimot qilish.

Simulyatsiya va interaktiv mashg'ulotlar: Virtual harbiy mashg'ulotlar va hududiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali talabalarda amaliy ko'nikmalar shakllanadi.

2. Innovatsion texnologiyalar

Multimedia vositalari: Interaktiv xaritalar, animatsiyalar va videolar darslarni qiziqarli qiladi va mavzuni tushunishni osonlashtiradi.

VR/AR texnologiyalari: Talabalar tarixiy va strategik hududlarni virtual tajriba orqali o'rganadi, bu amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

Mobil ilovalar va onlayn testlar: Talabalar geografik bilimlarini baholash va mustahkamlash, hududiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali o'zlashtiradi.

3. Amaliy tavsiyalar

Oliy ta'lim muassasalarida geografiya fanini harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan integratsiyalash.

Talabalarni interaktiv loyihalar va simulyatsiyalarda faol ishtirok etishga rag'batlantirish.

1. O'zbekistonning geografik o'rni va strategik ahamiyati

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoning markaziy qismida joylashgan bo'lib, Yevrosiyo materigining ichki hududida joylashganligi bilan ajralib turadi. Mamlakatning geografik o'rni uning iqtisodiy, siyosiy hamda harbiy-strategik imkoniyatlarini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. O'zbekistonning o'ziga xos jihati shundaki, u jahonda kam uchraydigan "ikki marta quruqlik bilan o'ralgan davlat" (double landlocked country) hisoblanadi, ya'ni uning ham, qo'shni davlatlarining ham dengizga to'g'ridan-to'g'ri chiqish imkoniyati mavjud emas. Bu holat mamlakatning transport-logistika tizimini rivojlantirish, tashqi savdo yo'llarini diversifikatsiya qilish hamda mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, mazkur geografik sharoit talaba-yoshlarda davlatning strategik manfaatlarini anglash, hududiy xavfsizlik va iqtisodiy mustaqillik masalalariga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Geografiya fanida bu mavzularni o'rganish orqali talabalarda vatanparvarlik tushunchasi nafaqat hissiy, balki ilmiy asoslangan dunyoqarash sifatida rivojlanadi.

2. Davlat chegaralari va mintaqaviy xavfsizlik omillari

O'zbekistonning davlat chegaralari mamlakat xavfsizligi va barqarorligi uchun muhim strategik resurs hisoblanadi. Respublika Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston hamda Afg'oniston davlatlari bilan chegaradosh bo'lib, bu hududlar mintaqaviy siyosiy-iqtisodiy munosabatlar rivojida muhim o'rin tutadi. Davlat chegaralarining mustahkamligi, chegaralarni muhofaza qilish tizimining samarali yo'lga qo'yilganligi mamlakat suverenitetining kafolatlaridan biridir. Shu nuqtayi nazardan geografiya fanida "davlat chegaralari", "geosiyosiy holat", "hududiy yaxlitlik" kabi tushunchalarni chuqur o'rganish talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning muhim mexanizmlaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, O'zbekistonning qo'shni mamlakatlar bilan do'stona aloqada ekanligi, diplomatik hamkorlik va mintaqaviy integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etishi davlat xavfsizligi hamda tinchlik siyosatini ta'minlashga xizmat qiladi. Talabalarga bu jarayonlarni geografik xaritalar, siyosiy atlaslar, hududiy tahlillar orqali o'rgatish natijasida ularda Vatanga sadoqat, davlat manfaatlarini tushunish va milliy birlikni qadrlash kabi sifatlar shakllanadi.

3. Tabiiy resurslar va iqtisodiy xavfsizlik omili

O'zbekiston Respublikasi tabiiy resurslarga boy mamlakatlardan biri bo'lib, bu resurslar iqtisodiy barqarorlik hamda davlat mustaqilligining muhim asosini tashkil etadi. Mamlakat hududida yoqilg'i-energetika resurslari (gaz, neft, ko'mir), foydali qazilmalar (oltin, uran, mis), qurilish materiallari hamda turli xil mineral boyliklar mavjud. Tabiiy resurslarning mavjudligi va ulardan oqilona foydalanish mamlakatning iqtisodiy qudratini oshirish bilan bir qatorda, eksport salohiyatini ham mustahkamlaydi. Bu esa davlatning xalqaro maydondagi mavqeini kuchaytiradi va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlaydi. Geografiya fanida "resurslar geografiyasi",

“iqtisodiy rayonlashtirish”, “tabiiy boyliklardan foydalanish” kabi mavzularni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan integratsiya qilish orqali talabalarda resurslarga mas’uliyatli munosabat, ekologik ong va milliy manfaatlarni himoya qilish g’oyasi shakllantiriladi. Shuningdek, resurslarning eksport qilinishi mamlakat iqtisodiyotining global iqtisodiy tizim bilan bog’liqligini ko’rsatadi. Bu jarayonni tahlil qilish orqali talabalarda davlat iqtisodiy siyosatini tushunish, mustaqil fikrlash va strategik qarashlarni rivojlantirish imkoniyati ortadi.

4. Iqlim sharoiti va hududiy farqlarning harbiy-amaliy ahamiyati

O‘zbekiston hududi iqlim jihatidan xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Mamlakatning shimoliy-g‘arbiy qismi asosan tekislik va cho‘l zonalaridan iborat bo‘lib, bu hududlarda kontinental iqlim kuchli namoyon bo‘ladi. Yoz faslida yuqori harorat va qurg‘oqchilik, qish faslida esa sovuq havo massalari ta’siri kuzatiladi. Janubiy-sharqiy qismi esa tog‘li hududlardan iborat bo‘lib, bu yerda iqlim nisbatan salqinroq, yog‘ingarchilik miqdori ko‘proq bo‘ladi. Ayniqsa, vodiy va vohalar bilan tog‘li hududlar o‘rtasidagi farqlar respublikaning tabiatini murakkab geografik tizim sifatida shakllantiradi. Mazkur iqlim va relyef farqlari harbiy-amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Chunki har qanday favqulodda vaziyatlar, mudofaa tizimini tashkil etish, transport yo‘llari xavfsizligi hamda hududiy strategik rejalashtirishda geografik sharoitlar hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

Geografiya darslarida iqlim xaritalari, tabiiy zonalar, relyef tahlili orqali talabalarga “hududiy moslashuv”, “favqulodda vaziyatlarda harakat”, “geografik omillarning xavfsizlikka ta’siri” kabi tushunchalarni berish talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini amaliy va ilmiy asosda rivojlantiradi. Shu orqali talabalar Vatan hududining har bir qismi muhim strategik ahamiyatga ega ekanligini anglaydi va yurtga nisbatan mas’uliyat hissi kuchayadi. Oliy ta’lim muassasalarida geografiya fanini harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan integratsiyalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Jumladan, interaktiv xaritalar, GIS texnologiyalar, muammoli ta’lim, loyihaviy yondashuv hamda raqamli platformalar orqali talabalarda hududiy fikrlash rivojlanadi. Masalan, talabalar O‘zbekistonning strategik hududlari, chegaraviy rayonlari yoki resurslarga boy mintaqalari bo‘yicha mustaqil loyiha ishlari tayyorlashi, taqdimot va tahliliy xaritalar yaratishi mumkin. Bu jarayon talabalarda nafaqat geografik bilimlarni mustahkamlaydi, balki ularda davlat manfaatlariga nisbatan ongli munosabat va vatanparvarlik ruhini kuchaytiradi.

Xulosa. Geografiya fani va innovatsion pedagogik yondashuvlar talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Faol metodlar, loyihaviy ishlar va interaktiv mashg‘ulotlar talabalarda mustaqil fikrlash, hududiy ong va strategik tafakkur ko‘nikmalarini rivojlantiradi. VR/AR texnologiyalari, interaktiv xaritalar va mobil ilovalar yordamida darslar qiziqarli va samarali bo‘lib, talabalarning amaliy bilimlarini mustahkamlaydi. Kelajakda bu yondashuvlarni yanada keng qo‘llash orqali harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini oliy ta’lim muassasalarida samarali qilish mumkin.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

- 1) Abdullaev, T. Oliy ta’limda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi. – T., 2020.
- 2) Karimov, S. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – T., 2021.

- 3) Toshpulatov, R. Talaba-yoshlarda milliy qadriyatlar tarbiyasi. – B., 2019.
4) Hamidov, A. Raqamli ta'lim va interaktiv metodlar. – T., 2022.

TALABALARDA VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHDA INTERAKTIV VA MULTIMEDIA VOSITALARDAN FOYDALANISH

Xayrillayeva Nozima Boboqulovna

Buxoro Davlat pedagogika instituti

nazariyasi va metodikasi (texnologik ta'lim)

magistri

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, interaktiv metodlar, multimedia vositalar, raqamli ta'lim, pedagogik texnologiyalar, talaba-yoshlar, tarbiya, innovatsiya

Ключевые слова: патриотизм, интерактивные методы, мультимедийные средства, цифровое образование, педагогические технологии, студенты, воспитание, инновации

Key words: patriotism, interactive methods, multimedia tools, digital education, pedagogical technologies, students, upbringing, innovation

Kirish. Bugungi kunda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Chunki hozirgi globallashuv davrida turli xil g'oyalar, axborotlar va qarashlar yoshlar ongiga juda tez kirib kelmoqda. [1] Bunday sharoitda har bir talaba o'z yurtini sevishi, unga sadoqatli bo'lishi va uning kelajagi uchun mas'uliyatni his qilishi kerak, deb o'ylayman.

Oliy ta'lim muassasalari bu borada juda katta rol o'ynaydi. Chunki aynan talabalik davrida insonning dunyoqarashi, fikrlashi va hayotga bo'lgan munosabati shakllanadi [2]. Shu sababli bu davrda beriladigan tarbiya juda muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi zamon talabalari avvalgidek faqat kitob orqali emas, balki telefon, internet, video va turli raqamli vositalar orqali ham bilim oladi. Shuning uchun ham darslarni faqat an'anaviy usulda olib borish yetarli emas, deb hisoblayman. Agar biz talabalarning e'tiborini jalb qilmoqchi bo'lsak, albatta zamonaviy usullardan foydalanishimiz kerak [3].

Interaktiv metodlar va multimedia vositalar aynan shunday imkoniyat yaratadi. Ular orqali darslar yanada qiziqarli, tushunarli va samarali bo'ladi. Eng muhimi, bu usullar talabalarning qalbiga ta'sir qiladi [4].

Tadqiqot maqsadi. Ushbu maqolani yozishdan asosiy maqsadim – talabalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishda interaktiv metodlar va multimedia vositalarning ahamiyatini o'rganishdir.

Men shu mavzuni tanlashimga sabab – hozirgi ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarning o'rni tobora ortib borayotganidir. Shu bilan birga, vatanparvarlik tarbiyasi ham yangi usullar asosida olib borilishi kerak, deb o'ylayman [5].

Tadqiqot davomida quyidagi savollarga javob topishga harakat qildim:

interaktiv metodlar talabalarning fikrlashiga qanday ta'sir qiladi?

multimedia vositalar orqali berilgan ma'lumotlar qanchalik samarali bo'ladi?

bu usullar orqali vatanparvarlik hissini kuchaytirish mumkinmi?

Shuningdek, men bu usullarni amalda qo'llab ko'rish va ularning natijasini kuzatishni ham maqsad qilib oldim.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqot jarayonida men bir nechta usullardan foydalandim. Avvalo, mavzu bo'yicha turli kitoblar, maqolalar va ilmiy manbalarni o'rganib chiqdim. Bu menga mavzuni chuqurroq tushunishga yordam berdi.

Keyin esa amaliy tomonga e'tibor qaratdim. Talabalar bilan suhbatlar o'tkazdim, ularning fikrlarini o'rgandim. So'rovnomalar orqali ularning qaysi usullarga ko'proq qiziqishini aniqladim.

Dars jarayonlarini ham kuzatdim. Ayniqsa, interaktiv metodlar qo'llanilgan darslarda talabalar qanday ishtirok etishini diqqat bilan tahlil qildim.

Shuningdek, kichik tajriba ham o'tkazdim:

bir guruhda oddiy dars o'tildi;

boshqa guruhda esa interaktiv metodlar va multimedia vositalardan foydalanildi.

Bu tajriba menga ikki xil yondashuv o'rtasidagi farqni aniq ko'rish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Natijalar meni ancha o'ylantirdi va shu bilan birga quvontirdi ham. Chunki interaktiv metodlar qo'llanilgan darslar ancha samarali ekanini ko'rish mumkin [4].

Bunday darslarda talabalar shunchaki tinglovchi bo'lib qolmaydi, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Masalan, "debat" usulida ular o'z fikrini himoya qiladi, boshqalarning fikrini tinglaydi va xulosa chiqaradi. Bu esa ularda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi [6].

Rolli o'yinlar esa yanada qiziqarli bo'ladi. Talabalar o'zini turli vaziyatlarda tasavvur qiladi, masalan, harbiy yoki fuqarolik burchi bilan bog'liq holatlarda. Bu esa ularda mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Multimedia vositalari ham juda katta ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, videolar va taqdimotlar talabalarni befarq qoldirmaydi. Tarixiy voqealar, milliy qahramonlar haqida videolar ko'rgan talaba bu ma'lumotni oddiy matndan ko'ra chuqurroq his qiladi.

Men kuzatgan holatlarda talabalar shunday darslardan keyin ko'proq fikr bildiradigan, savol beradigan va mavzuga qiziqadigan bo'lib qoldi.

Yana bir muhim jihat – bu usullar orqali talabalar jamoada ishlashni o'rganadi. Birgalikda muhokama qilish, fikr almashish ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, menimcha, talabalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishda interaktiv metodlar va multimedia vositalardan foydalanish juda muhim va samarali hisoblanadi. Bu usullar orqali nafaqat bilim beriladi, balki talabaning qalbiga ta'sir qilinadi. U o'z yurtiga boshqacha nigoh bilan qaray boshlaydi, unda mas'uliyat hissi paydo bo'ladi.

Shuning uchun kelajakda ta'lim jarayonida bunday zamonaviy usullardan kengroq foydalanish kerak, deb hisoblayman. O'qituvchilar ham o'z ustida ishlashi, yangi texnologiyalarni o'rganishi zarur. Agar biz yoshlarni to'g'ri yo'naltira olsak, ular albatta yurtimizning haqiqiy vatanparvar farzandlari bo'lib yetishadi

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) ro'yxat
- 2) O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
- 3) "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi".
- 4) Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti.
- 5) Ishmuhamedov R. Innovatsion ta'lim texnologiyalari.
- 6) Azizxo'jayeva N. Pedagogik mahorat.
- 7) Muslimov N. Pedagogik kompetentlik asoslari.

CHAQIRIQQACHA BO'LGAN O'QUVCHI-YOSHLARNI MILLIY ARMIYA SAFIGA TAYYORLASHDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISHNING METOD VA VOSITALARI

Annotatsiya: Mustaqillik tufayli xalqimiz o'z tarixini va ma'naviy merosini yangidan tiklamogda. Ma'naviy merosimiz Xorazmiy, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Mansur Moturudiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Xoja Ahmad Yassaviy, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Bobur kabi mutafakkirlar ta'limotlari, yaqin vaqtlargacha ta'qiqlangan bir qancha urf-odatlar, rasm-rusumlar, an'analar, milliy yig'inlarning tiklanishi hisobiga boyib bormogda

Kalit so'zlar: hurmat-ehtimom, o'z-o'ziga ta'sir, mehmondo'stlik, odamgarchilik, ta'lim, tarbiya, isoniylik sifatleri, ma'naviy madaniyat

Ключевые слова: самовоздействие, гостеприимство, человечность, образование, воспитание, человеческие качества, духовная культура

Key words: self-influence, hospitality, humanity, education, upbringing, human qualities, spiritual culture

Tarixiy manbalarda ajdodlarimizning bitmas-tuganmas ma'naviy merosi va tarixiy an'analari asrlar davomida saqlab kelinganligi o'z ifodasini topgan. Qadriyatlar xalqimizning o'zligini anglab etishda, milliy g'ururini shakllanishda beqiyos xizmat qilishi mustaqil davlatimiz fuqarolarining ruhiy jihatdan istiqbol va istiqbol uchun fidoiylikka etaklashining sharti va kafolatidir. o'tmish merosni, milliy qadriyatlarni bilish hamda e'zozlash, ularni kelajak avlodlarga to'la-to'kis holda etkazish maqsadga muvofiqdir. o'tmish qadriyatlariga, an'analarga va turmush tarziga befarq qaramaslik lozim. Chunki ma'naviy qadriyatlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar kabi komil inson shakllanishining muhim omillaridan biridir.

Buyuk mutafakkirlarimiz qaysi zamonda yashamasin, qaysi tilda asar yaratmasin, o'z elini, uning qadriyatlari, urf-odatlarini unutmaganlar, doimo millatni, milliy o'zlikni ulug'laganlarini yuqoridagi bobda ko'rib o'tdik.

Xorazmiy, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Mansur Moturudiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Xoja Ahmad Yassaviy, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Bobur kabi buyuklar el-yurtimiz tarixini, madaniyatini, san'atini, qadriyatlarini, urf-odatlarini o'rganish va ularni keyingi avlodga etkazish uchun qalam

tebratganlar. Markaziy Osiyo, jumladan, O'zbekiston qadim-qadimdan hunarmandchiligi, pazandaligi, dehqonchiligi, ilm-fani, san'ati va milliy qadriyatlari bilan olamga mashhurdir. Bolajonlik, mehmondo'stlik, odamgarchilik, ota-onaga hurmat, oilaviy birdamlik, oqibatlilik, qanoatlilik, muruvvatlilik xalqimizga xos odatlardir. Bu urf-odatlar, qadriyatlar xalqimizning qator insoniy fazilatlarida mujassamdir.

Kishilarning o'z xalqi urf-odatlari va an'alariga amal qilmasliklari xalq qadriyatlarini bilmaslikka, ularning qadrsizlanishiga olib keladi. Qadriyatlarda milliy ruh, ma'naviyat, qadr-qimmat kabi insoniy fazilatlar o'z ifodasini topadi. O'z qadr-qimmatini bilish kishini xudbinlikdan asraydi, o'zini boshqalar tomonidan kamsitilishiga yo'l qo'ymaydi, u faqat yaxshilik qilishni o'ylaydi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'limda bo'lajak harbiy kadrlarni ta'limiy qadriyatlar asosida tayyorlash va malakasini oshirish murakkab va dinamik jarayondir. Bu jarayonda talabalarni metodik jihatdan tayyorlash muhim o'rin tutadi. Talabalarni tayyorlashda ularni intellektual jihatdan samarali o'qitish, ijodiy rivojlantirish, tafakkurini o'stirish, harbiy mutaxassislikka yo'naltirish, o'quv jarayonining metodlarini to'g'ri tanlay olishni talab etadi. Bu o'rinda ikki muhim masalaga rioya etish maqsadga muvofiq:

1. Chaqiriqqacha harbiy ta'limda qadriyatlardan qanday foydalanish.
2. Qulay shakl, metod va vositalarni qo'llash.

Chaqiriqqacha harbiy ta'limda har bir o'quv fani o'ziga xos tarzda o'qitiladi. Bu o'ziga xoslik xususiy metodikada o'z ifodasini topadi. Lekin harbiy didaktika qonuniyatlariga asosan barcha fanlar o'rtasida ilmiy aloqani ta'minlash, shuningdek, qadriyatlardan umumiy yondashuv asosida foydalanishning bir butun, yaxlit yo'nalishini izlab topish tavsiya etiladi. Ma'lumki, ta'lim talabalarning ko'pqirrali amaliy faoliyatiga ham ta'sir etadi. Chaqiriqqacha harbiy ta'limning o'ziga xos jihati ularning harbiy faoliyatda bo'lishi va uni doimo ilgarilab ketishiga bog'liqligidir. Doimiy jangovar harbiy tayyorgarlikka tayyorlash o'qitish metodikasini tashkiliy-metodik jihatdan puxta tashkil etib o'tkazishga o'ta bog'liq.

Chaqiriqqacha harbiy ta'limda o'qitish jarayoni ko'proq faollik kasb etadi. Uning eng muhim o'ziga xos xususiyatlariga:

- vazifasi jihatidan ko'pqirraliligi;
- o'rganilayotgan materiallarning metodologik jihatdan asoslanganligi;
- ishonchliligi va aniq amaliyotga yo'naltirilganligi;
- o'qitishda muammoli vaziyatlar kasb etishi;
- mashg'ulotlar va ta'limning rag'batlantirish va emotsionallikka yo'g'rilganligi;
- o'quv jarayonining mustaqil ijodiy ruh kasb etishi;
- topshiriqlar tizimining talabalarning bilishga doir faoliyatiga rahbarlik vositasi ekanligi;
- yuqori texnik ta'minlanganligi;
- ta'lim mazmuni, tashkiliy jihatlari, metodikasi va nazoratning o'zaro aloqadorligi.

Bilim berishda eng muhim asosiy vazifa sifatida yana quyidagilar ham kiradi:

1. Ta'limiy vazifa - talabalarni bilim, ko'nikma va malakalar tizimiga ega etish.

2. Tarbiyaviy vazifa - talabalarda shaxslik xislatlarini shakllantirish.
3. Rivojlantiruvchi - talablarni intellektual va jismoniy quvvatga ega etish.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim jarayoni talaba va o'qituvchining o'zaro aloqadagi faol jarayondir. O'qituvchi o'qitish jarayonini boshqarib borib, talabalarning bilishga doir amaliy faoliyatini tashkil etadi. Talabalar esa bilimlarni egallab olar ekan, o'zining mahoratini ongliligi, psixologik jihatdan qat'iyatliligi hamda intellektual va jismoniy sifatlarini oshirib boradi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) To'lanov J. Qadriyatlar falsafasi. -T.: «O'zbekiston», 1998. –89-b
Tosshkent. «Yangi asr avlodi» nashriyoti 2003.
- 2) Harbiy-Vatanparvarlik tarbiyasi asoslari.«Ma'rifat» nashriyoti 1
- 3) Harbiy vatanparvarlik tarbiyaning o'zagi. Pedagogik oliygoxlar uchun o'quv darsligi 1998 yil.
- 4) Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi nazariyasi o'quv qo'llanma 2019 yil.

"OROL DENGIZINING QURISHI" MAVZUSINI O'QITISHDA LOYIHA METODI ORQALI EKOLOGIK VA VATANPARVARLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH

Xolmurodova Madinabonu O'tkir qizi

Buxoro Davlat Pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Orol dengizining qurishi” mavzusini o'qitishda loyiha metodining samaradorligi tahlil qilingan. Loyiha asosida o'qitish orqali o'quvchilarda ekologik tafakkur, vatanparvarlik tuyg'usi, mustaqil fikrlash va tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, ushbu metodning an'anaviy ta'limdan farqli jihatlari va uning shaxs rivojiga ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: loyiha metodi, ekologik ta'lim, vatanparvarlik, Orol dengizi, tadqiqotchilik ko'nikmalari, mustaqil fikrlash, innovatsion ta'lim

Annotation: This article analyzes the effectiveness of the project-based learning method in teaching the topic “The drying of the Aral Sea.” It highlights the opportunities to develop students' ecological thinking, patriotism, independent thinking, and research skills through project-based learning. In addition, the differences between this method and traditional teaching, as well as its impact on personal development, are substantiated

Аннотация: В данной статье анализируется эффективность метода проектов при изучении темы «Высыхание Аральского моря». Рассматриваются возможности формирования у учащихся экологического мышления, патриотизма, самостоятельного мышления и исследовательских навыков. Также обоснованы отличия данного метода от традиционного обучения и его влияние на развитие личности

Kalit so'zlar: loyiha metodi, ekologik ta'lim, vatanparvarlik, Orol dengizi, tadqiqot ko'nikmalari, mustaqil tafakkur, innovatsion ta'lim

Ключевые слова: метод проектов, экологическое образование, патриотизм, Аральское море, исследовательские навыки, самостоятельное мышление, инновационное обучение

Key words: project-based learning, environmental education, patriotism, Aral Sea, research skills, independent thinking, innovative education

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, Markaziy Osiyoda yuzaga kelgan Orol dengizining qurishi muammosi nafaqat ekologik, balki ijtimoiy-iqtisodiy va demografik muammolarni ham keltirib chiqardi. Shu sababli, ushbu mavzuni o'quvchilarga chuqur va samarali o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Geografiya ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash, xususan loyiha metodidan foydalanish, o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Loyiha metodi o'quvchini passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi. Loyiha asosida o'qitish ta'lim-tarbiyaning muhim vazifalarini hal etishga xizmat qiladi. Bu metod o'quvchilarda shaxsiy ishonchni oshiradi, o'z-o'zini rivojlantirishga undaydi, refleksiya qilish ko'nikmasini shakllantiradi. O'quvchilar dars jarayonida "yutuq vaziyati"ni amalda his qiladilar. Bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va o'z imkoniyatlarini anglashiga yordam beradi. Loyiha metodi o'quvchilarning ijodiy fikrlashini, muammolarni hal qilish qobiliyatini, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu metodda o'qituvchi yo'naltiruvchi rolini bajaradi, o'quvchi esa bilimni mustaqil ravishda egallaydi. "Orol dengizining qurishi" mavzusini loyiha metodi orqali o'qitish o'quvchilarni real hayotdagi muammolar bilan yuzlashtiradi. O'quvchilar quyidagi bosqichlar asosida ishlaydi:

1. Muammoni aniqlash- O'quvchilar Orol dengizining qurishi muammosini o'rganadi, uning kelib chiqish sabablari haqida fikr yuritadi.
2. Ma'lumot to'plash-Turli manbalar (darslik, internet, ilmiy maqolalar) orqali ma'lumotlar yig'iladi. Bu jarayonda o'quvchilar axborotni tahlil qilishni o'rganadi.
3. Tahlil va muhokama- Orol dengizining qurishiga olib kelgan omillar: noto'g'ri sug'orish siyosati, daryolarning yo'nalishini o'zgartirish, ekologik muvozanatning buzilishi, kabi sabablar tahlil qilindi.
4. Yechim taklif qilish- O'quvchilar muammoni hal etish bo'yicha o'z takliflarini ishlab chiqadi. Masalan:suv resurslaridan oqilona foydalanish, ekologik loyihalarni amalga oshirish, aholi ongini oshirish
5. Natijani taqdim etish- Loyihaning yakuniy natijalari taqdimot, poster yoki hisobot shaklida namoyish etiladi.

Loyiha metodi orqali o'quvchilarda ekologik ong va mas'uliyat shakllanadi. Ular tabiatni asrash zarurligini anglaydi va ekologik muammolarga befarq bo'lmaslikni o'rganadi. "Orol dengizining qurishi" mavzusi o'quvchilarda: tabiatga nisbatan ehtiyotkor munosabat, ekologik muammolarni tushunish, barqaror rivojlanish g'oyalarini anglash, kabi tushunchalarni rivojlantiradi. Mazkur mavzu orqali o'quvchilarda o'z yurtiga bo'lgan mehr va mas'uliyat hissi shakllanadi. Orol muammosi orqali ular Vatan oldidagi burchini anglaydi. Loyiha jarayonida o'quvchilar: o'z hududining ekologik muammolarini o'rganadi, ularni hal qilishga intiladi, jamiyatga foydali bo'lishga harakat qiladi. An'anaviy ta'lim va loyiha metodining taqqoslanishi. An'anaviy ta'limda asosiy e'tibor bilim berishga qaratiladi.

O'qituvchi markazda bo'ladi, o'quvchi esa tayyor bilimni qabul qiladi. Loyiha metodida esa: o'quvchi markazda bo'ladi, mustaqil fikrlash rivojlanadi, bilim amaliyot bilan bog'lanadi. Bu metod o'quvchilarda yuqori darajadagi tafakkur operatsiyalarini (tahlil, sintez, umumlashtirish, qiyoslash) rivojlantiradi. Loyiha metodi o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ular: muammoli vaziyatlarni tahlil qiladi, kerakli ma'lumotlarni ajratib oladi, kuzatish va tajriba o'tkazadi, farazlar ilgari suradi va tekshiradi, xulosalar chiqaradi. Bu ko'nikmalar o'quvchilarning kelajakdagi ilmiy faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, "Orol dengizining qurishi" mavzusini loyiha metodi asosida o'qitish o'quvchilarda ekologik va vatanparvarlik tafakkurini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metod o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi, ularni mustaqil fikrlovchi, ijodkor va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalaydi. Loyiha metodi an'anaviy ta'limni inkor etmaydi, balki uni boyitadi va ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu bois, geografiya darslarida ushbu metoddan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Navro'zov Ikrom Nurullayevich - Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar(2021-yil 6-nashr)
- 2) Ziyomuhammadov Bo'ri. Pedagogik mahorat asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent -"Tib-Kitob"Зиёмухаммадов -20092.
- 3) <http://www.educom.ru/ru/documents/archive/advice.php>
- 4) <http://www.researcher.ru/.ШевченкоНИ. Технологии обучения истории в старшей школ>

O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'RGANISHDA NAZARIY YONDASHUVLARNING AHAMIYATI VA YOSHLARNI TARBIYALASHDAGI O'RNI

Xudoyberdiyeva Barchinoy Sobirovna

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi O'zbekiston tabiiy geografiyasini o'rganishda nazariy yondashuvlarning ahamiyati va yoshlarni tarbiyalashdagi roli tahlil qilinadi. Nazariy yondashuvlar talabalarga tabiiy jarayonlarni chuqur tushunish, resurslarni samarali boshqarish va ekologik mas'uliyatni shakllantirish imkonini beradi. Tezisdagi shuningdek, O'zbekiston tabiiy geografiyasini tadqiq qilgan olimlarning ilmiy ishlari keltirilgan.*

Annotation: *This thesis analyzes the importance of theoretical approaches in studying the natural geography of Uzbekistan and their role in educating youth. Theoretical approaches enable students to deeply understand natural processes, manage resources efficiently, and develop ecological responsibility. The thesis also highlights the scientific works of scholars who studied Uzbekistan's natural geography*

Аннотация: *В данной работе анализируется значение теоретических подходов при изучении природной географии Узбекистана и их роль в воспитании молодежи. Теоретические подходы позволяют студентам глубоко понимать природные процессы, эффективно управлять ресурсами и формировать экологическую ответственность. В работе также представлены научные исследования ученых, изучавших природную географию Узбекистана*

Kalit so'zlar: *Nazariy yondashuv, tabiiy resurslar, iqlim va suv resurslari, landshaft va geomorfologiya, yoshlarni tarbiyalash, ekologik madaniyat, GIS va kartografiya, tabiatni muhofaza qilish*

Ключевые слова: *Теоретический подход, природные ресурсы, климат и водные ресурсы, ландшафт и геоморфология, воспитание молодежи, экологическая культура, ГИС и картография, охрана природы*

Key words: *Theoretical approach, natural resources, climate and water resources, landscape and geomorphology, youth education, ecological culture, GIS and cartography, nature conservation*

Kirish. O'zbekiston tabiiy geografiyasi — bu mamlakat hududining tabiiy sharoiti, landshaftlari, iqlimi, suv resurslari, tuproqlar, flora va fauna kabi tabiiy ob'ektlar hamda jarayonlarni o'rganadigan fan sohasidir. Bu fan O'zbekistonning tabiatini chuqur tushunishga, resurslarni oqilona boshqarishga, ekologik muammolarni aniqlash va hal etishga asos yaratadi. Nazariy yondashuvlar — geografik qonuniyatlar va jarayonlarni ilmiy asosda tahlil qilish usullari bo'lib, ular orqali to'plangan bilimlar yoshlarni ilm-amaliy fikrlashga, samarali qaror qabul qilishga yo'naltiradi. Nazariy yondashuvlar va ularning ahamiyati. Nazariy yondashuvlar geografik bilimlarni tizimli, umumiy qonuniyatlar asosida o'rganishga xizmat qiladi:

-Geografik joylashuv va landshaftlarni tahlil qilish orqali O'zbekiston hududining landshaft xususiyatlari aniqlanadi, bu esa iqlim, suv, tuproq va biologik tizimlar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi.

-Iqlim va suv resurslarini nazariy tahlil qilish O'zbekistonning quruq va yarim quruq iqlimi sharoitida suv resurslarining yetishmovchiligi kabi muammolarni ilmiy tahlil qiladi.

-Integratsiyalashgan yondashuvlar — geografiya, ekologiya, iqtisodiyot va ijtimoiy fanlarni birlashtirib, yer resurslarini boshqarish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha yechimlar ishlab chiqishga yordam beradi.

Bu yondashuvlar orqali talabalar murakkab geografik jarayonlarni chuqur tushunadi, tabiat resurslarini oqilona boshqarish yo'nalishlarini o'rganadi va ularni amaliyotga qo'llash imkoniga ega bo'ladi.

O'zbekiston tabiiy geografiyasini ilmiy asosda o'rganishda ko'plab olimlar xizmat qilgan:

N.D. Dolimov — birinchi o'zbek tabiiy geograf bo'lib, Nurota tog'lari tabiiy geografik xususiyatlarini ilmiy asosda o'rganish bo'yicha nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilgan.

P.N. Gulyamov — O'zbekiston tabiiy resurslarini tadqiq etish, inson-tabiat munosabatlarini ilmiy tahlil qilish va resurslardan samarali foydalanishni o'rganish bo'yicha muhim ilmiy ishlar olib borgan.

H.H. Hasanov — markaziy Osiyo geografiyasining nazariy masalalari, toponimiya va terminologiya bo'yicha chuqur ilmiy tadqiqotlar qilgan fizik-geograf.

M. Mamatkulov — geomorfologiya, landshaft o'rganish va geografiya ta'lim metodikasini takomillashtirish bo'yicha bir qancha darsliklar va ilmiy maqolalar muallifi bo'lgan.

Yoshlarni tarbiyalashdagi o'rni

Nazariy yondashuvlar orqali olingan geografik bilimlar yoshlarni quyidagi jihatlardan tarbiyalaydi:

✓ Atrof-muhitga mas'uliyat hissi — ekologik muammolarni tahlil qilish orqali talabalar tabiatni muhofaza qilish zaruratini anglaydi.

✓ Geografik tafakkur va mantiqiy fikrlash — murakkab geografik jarayonlarni izohlash va bashorat qilish qobiliyati shakllanadi.

✓ Amaliy ko'nikmalar — kartografiya, GIS, hududiy tahlil va monitoring usullarini o'rganish yoshlarni real hayotdagi geografik muammolarni hal etishga tayyorlaydi.

Bu yondashuv yoshlarni ilm-amaliy, mas'ul va ekologik ongli shaxslar sifatida shakllantiradi.

Xulosa. O'zbekiston tabiiy geografiyasini o'rganishda nazariy yondashuvlar ilmiy asosni mustahkamlaydi, murakkab tabiat jarayonlarini chuqur anglashga yordam beradi hamda yoshlarni ilmiy tafakkur, ekologik mas'uliyat va amaliy ko'nikmalar bilan tarbiyalaydi. Shuningdek, olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar bu fan sohasini rivojlantirish va yoshlarni yuksak ilmiy darajaga yetaklashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

-
- 1) Abdurahmonov, R. (2020). O'zbekiston tabiiy geografiyasi. Toshkent: Fan.
 - 2) Karimov, I. (2019). Geografiya va ekologik tarbiya. Toshkent: Fan.
 - 3) Dolimov, N.D. (1975). Nurota tog'lari tabiiy geografik xususiyatlari. Toshkent: Geografiya nashriyoti.
 - 4) Gulyamov, P.N. (1982). O'zbekiston tabiiy resurslari va ularni boshqarish. Toshkent: Fan.
 - 5) Hasanov, H.H. (1990). Markaziy Osiyo geografiyasi: nazariy masalalar. Toshkent: Geografiya nashriyoti.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISH ORQALI JINOYATCHILIKKA QARSHI IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH

Xudoyberdiyeva Dilnoza Farxodovna

Buxoro davlat pedagogika instituti,

Ijtimoiy fanlarni o'qitish metodikas huquq ta'limi) yo'nalishi

1-kurs magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish orqali ularda jinoyatchilikka qarshi barqaror ijtimoiy-psixologik immunitetni rivojlantirish masalalari tahlil etiladi. Tadqiqotda jinoyatchilikning kelib chiqish omillari — ijtimoiy muhit, ma'naviy bo'shliq, huquqiy ongning yetarli darajada shakllanmaganligi hamda yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etishdagi muammolar ilmiy asosda yoritilgan. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi shaxsda intizom, mas'uliyat, Vatanga sadoqat va huquqiy madaniyatni shakllantiruvchi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va psixologik mexanizmlar asosida talaba-yoshlarda deviant xulq-atvorga nisbatan barqaror immunitetni rivojlantirishning samarali yo'llari taklif etiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida profilaktik faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы формирования у студенческой молодежи устойчивого социально-психологического иммунитета к преступности посредством развития военно-патриотического духа. В исследовании научно обоснованы основные факторы возникновения преступности, включая влияние социальной среды, духовный вакуум, недостаточный уровень правосознания, а также проблемы организации свободного времени молодежи. Военно-патриотическое воспитание рассматривается как важный инструмент формирования дисциплины, ответственности, преданности Родине и правовой культуры личности. На основе современных педагогических подходов и психологических механизмов предлагаются эффективные пути профилактики девиантного поведения среди студентов. Результаты исследования направлены на совершенствование профилактической деятельности в системе высшего образования

Annotation: This article examines the development of a stable socio-psychological resistance to crime among students through the formation of a military-patriotic spirit. The study provides a scientific analysis of the key factors

contributing to criminal behavior, including social environment, moral disengagement, insufficient legal awareness, and challenges in organizing meaningful leisure time for youth. Military-patriotic education is considered a crucial factor in fostering discipline, responsibility, patriotism, and legal culture in individuals. Based on modern pedagogical approaches and psychological mechanisms, the paper proposes effective strategies for preventing deviant behavior among students. The findings contribute to improving preventive practices within higher education institutions

Kalit soʻzlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, talaba-yoshlar, jinoyatchilik, jinoyatchilik sabablari, profilaktika, ijtimoiy-psixologik immunitet, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, deviant xulq-atvor, pedagogik yondashuvlar

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, студенческая молодежь, преступность, причины преступности, профилактика, социально-психологический иммунитет, правосознание, правовая культура, девиантное поведение, педагогические подходы

Key words: military-patriotic education, student youth, crime, causes of crime, prevention, socio-psychological immunity, legal awareness, legal culture, deviant behavior, pedagogical approaches

Kirish Bugungi globallashuv jarayonida yoshlar ongiga turli xil gʻoyaviy, axborot va ijtimoiy taʼsirlar kuchayib borayotgani jamiyat oldiga yangi vazifalarni qoʻymoqda. Ayniqsa, talaba-yoshlar orasida jinoyatchilikning oldini olish, ularni turli salbiy oqimlardan himoya qilish dolzarb masalaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat fuqarolik burchini anglash, balki shaxsda ijtimoiy masʼuliyat, intizom va huquqiy ongni shakllantirishning muhim vositasi sifatida qaralmoqda. Jinoyatchilikning kelib chiqish sabablari koʻp qirrali boʻlib, ular ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va maʼnaviy omillar bilan chambarchas bogʻliqdir. Ayniqsa, yoshlar orasida huquqiy ong va madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi, boʻsh vaqtni mazmunli tashkil etishdagi kamchiliklar hamda maʼnaviy boʻshliq jinoyatchilikka moyillikni oshiradi. Mazkur maqolaning maqsadi – talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish orqali jinoyatchilikka qarshi ijtimoiy-psixologik immunitetni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

Jinoyatchilik – bu jamiyat uchun xavf tugʻdiruvchi ijtimoiy hodisa boʻlib, uning shakllanishiga turli omillar taʼsir koʻrsatadi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, yoshlar oʻrtasida jinoyatchilik quyidagi sabablar bilan bogʻliq:

Ijtimoiy omillar: oiladagi nosogʻlom muhit, nazoratning sustligi, salbiy doira taʼsirining koʻpligi

Psixologik omillar: stress, agressiya, oʻzini namoyon qilishga boʻlgan notoʻgʻri ehtiyojlar;

Maʼnaviy omillar: qadriyatlarning zaiflashuvi, vatanparvarlik tuygʻusining sustligi;

Huquqiy omillar: qonunlarni yetarli darajada bilmaslik, huquqiy madaniyatning pastligi.

2018-yilda Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi”da toʻgʻridan-toʻgʻri mafkuraviy

immunitetni shakllantirish vazifasi belgilangan: yoshlarda turli ichki va tashqi tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitet, yot g'oyalarga qarshilik, Vatan himoyasi tuyg'usini chuqur singdirish ko'zda tutilgan. Bu jinoyatchilik, ekstremizm va huquqbuzarlikning oldini olishga qaratilgan. [1] Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi (keyingi o'rinlarda Konsepsiya deb ataladi) mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari va asosiy prinsiplari asosida ishlab chiqilgan bo'lib, hozirgi murakkab globallashuv davrida, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanib borayotgan sharoitda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bilan bog'liq dolzarb vazifalar va ularni hal etish yo'llari, davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari, oila, mahalla, ta'lim-tarbiya institutlarining bu boradagi roli va ahamiyatini, o'zaro hamkorligini milliy va xalqaro huquqiy normalarni hisobga olgan holda belgilab beradi.[2] Ayniqsa, talaba-yoshlarda mustaqil fikrlash shakllanayotgan davrda ularning ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatish muhim ahamiyatga ega. Shu bois jinoyatchilikka qarshi kurash faqat jazolash bilan emas, balki profilaktika orqali amalga oshirilishi zarur. yoshlarning o'z tanlagan kasbini puxta egallashi va yetuk mutaxassis bo'lib yetishishi uchun yaqindan ko'maklashish, kitobxonlikni keng targ'ib etish, jamiyatda yuksak ma'naviyatni qaror toptirishda badiiy asarlarning roli va ahamiyatini yoshlar ongiga singdirish, milliy mafkuramizga zid bo'lgan yot g'oyalarga qarshi tanqidiy qarash va mafkuraviy immunitetni, o'ziga ishonch, hushyorlik va ogohlik tuyg'ularini mustahkamlash, yoshlarda faol hayotiy pozitsiya va o'zining mustaqil fikr-mulohazalarini aniq bayon eta olish, mas'uliyatni his etish, qat'iy tartib va intizomga rioya qilish fazilatlarini shakllantirish, ularni qat'iyatli bo'lishga o'rgatish bugungu kunning dolzarb masalalaridir. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi – bu yosh avlodni Vatanga sadoqat, fuqarolik burchi, mas'uliyat va intizom ruhida tarbiyalashga qaratilgan tizimli jarayondir. Ushbu tarbiya quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

- shaxsda Vatanga muhabbat va sadoqatni shakllantiradi;
- intizom va tartibni rivojlantiradi;
- jamoaviylik va hamkorlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi;
- huquqiy ong va mas'uliyatni oshiradi.

Harbiy-vatanparvarlik ruhiga ega bo'lgan yoshlar jinoyatchilikka kamroq moyil bo'lishi ilmiy tadqiqotlarda asoslangan. Chunki bunday shaxslar o'z harakatlarining jamiyatga ta'sirini anglaydi va qonunlarga hurmat bilan qaraydi. "Ijtimoiy-psixologik immunitet" – bu shaxsning salbiy ta'sirlarga, xususan, jinoyatchilikka undovchi omillarga qarshi turish qobiliyatidir. Bu psixologik immunitetning yoshlar ongida mavjud bo'lishi bugungi kunda juda dolzarbdir. Jinoyatchilikka moyil bo'lgan shaxslar atrofidagi do'stlarini tanishlarini ham shu yo'lga boshlashga harakat qiladilar. Ammo bu yo'lning jinoyat ekanligini oxiri boshi berk ko'chaga olib kirishini aqlan anglagan shaxs doimo o'z prinsipiga sodiq bo'ladi. Oliy talimda yoshlar orasida ana shunday immunitetni shakllantirish ham juda muhimdir va bu immunitetni shakllantirishda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi muhim rol o'ynaydi. Chunki u shaxsning ichki e'tiqodi va ijtimoiy mas'uliyatini mustahkamlaydi.. Jinoyatchilikning oldini olishda profilaktika choralari muhim o'rin tutadi. Talaba-yoshlar o'rtasida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni kuchaytirish ya'ni

vatanparvarlik ruhidagi tadbirlar, uchrashuvlar tashkil etish, huquqiy tatg'ibot ishlarini rivojlantirish orqali qonunchilikni tushuntirish, huquqiy savodxonlikni oshirish, bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish xususan sport, madaniy va ijtimoiy loyihalarda ishtirokni kengaytirish Shuningdek, harbiy-vatanparvarlik ruhidagi maxsus dasturlar va treninglar tashkil etish orqali yoshlarning jinoyatchilikka qarshi immunitetini yanada kuchaytirish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish jinoyatchilikning oldini olishda muhim strategik yo'nalishlardan biridir. Ushbu tarbiya orqali shaxsda huquqiy ong, ijtimoiy mas'uliyat va ma'naviy barqarorlik rivojlanadi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning ushbu mavzudagi fikrlari quyidagicha: u talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishni jinoyatchilik, huquqbuzarlik, ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning muhim vositasi deb hisoblaydi. Bu orqali yoshlarda mafkuraviy immunitet (yot g'oyalar, salbiy ta'sirlarga qarshilik) shakllantiriladi va ularni barkamol, Vataniga sadoqatli fuqarolar etib tarbiyalash ta'kidlanadi. Jinoyatchilikka qarshi kurashda faqat jazolash choralarga tayanish yetarli emas. Eng samarali yo'l – bu profilaktika, ya'ni yoshlarning ongini to'g'ri shakllantirishdir. Shu nuqtai nazardan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi ijtimoiy-psixologik immunitetni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlarni takomillashtirish, yoshlar o'rtasida jinoyatchilikni kamaytirish hamda sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) <https://lex.uz/acts/-3571158>
- 2) Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori
- 3) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
- 4) O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
- 5) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent.
- 6) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent.
- 7) Kriminologiya: darslik / tahrir ostida.
- 8) Pedagogika nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ilmiy manbalar.
- 9) Psixologiya asoslari: o'quv qo'llanma.
- 10) Yoshlar tarbiyasi va huquqiy madaniyatga oid ilmiy maqolalar to'plami.

GEOGRAFIYA DARSLARIDA VIRTUAL EKSKURSIYALAR ORQALI O‘ZBEKISTONNING TARIXIY VA MADANIY MASKANLARINI O‘RGATISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)

Yo‘ldoshev Yo‘ldosh Ahmadjon o‘g‘li

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi geografiya darslarida virtual ekskursiyalar orqali O‘zbekistonning tarixiy va madaniy maskanlarini o‘rgatishning samarali usullari tahlil qilinadi. Xorazm viloyati misoli keltirilgan bo‘lib, virtual ekskursiyalar o‘quvchilarning tarixiy va madaniy merosni o‘zlashtirish darajasini oshirish, geografik va ekologik tafakkurini rivojlantirish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va 3D-modellar yordamida dars jarayoni interaktiv va qiziqarli shaklda tashkil qilinadi, bu esa o‘quvchilarning mustaqil izlanish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini kuchaytiradi

Annotation: This thesis analyzes effective methods of teaching the historical and cultural sites of Uzbekistan through virtual excursions in geography lessons. Using the example of Khorezm region, virtual excursions increase students' understanding of historical and cultural heritage and develop their geographic and ecological thinking. With the help of digital technologies, interactive platforms, and 3D models, lessons become interactive and engaging, enhancing students' independent research and creative thinking skills

Аннотация: В данной тезисной работе анализируются эффективные методы преподавания истории и культурных объектов Узбекистана через виртуальные экскурсии на уроках географии. На примере Хорезмской области виртуальные экскурсии повышают уровень усвоения учащимися исторического и культурного наследия, а также развивают их географическое и экологическое мышление. С использованием цифровых технологий, интерактивных платформ и 3D-моделей учебный процесс становится интерактивным и увлекательным, что способствует развитию навыков самостоятельного исследования и творческого мышления учащихся.

Kalit so‘zlar: virtual ekskursiya, tarixiy va madaniy meros, raqamli texnologiyalar

Ключевые слова: виртуальная экскурсия, историко-культурное наследие, цифровые технологии

Key words: virtual excursion, historical and cultural heritage, digital technologies

Kirish. Zamonaviy ta’lim jarayoni raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular o‘quvchilarning bilim olish jarayonini interaktiv va samarali qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2020-yil 5-oktyabrda tasdiqlangan “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida ta’lim sohasida keng ko‘lamli raqamlashtirish ishlarini amalga oshirishga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar belgilandi. Shu jumladan, umumta’lim maktablari yuqori tezlikdagi Internet bilan ta’minlandi, elektron kundalik tizimi joriy qilindi, maktablarda interaktiv doskalar, kompyuter sinflari va robototexnika jihozlari yetkazib berildi. Bu esa geografiya fanini o‘qitishda yangi metodlar, xususan, virtual ekskursiyalarni samarali tatbiq etishga imkon yaratdi.

Virtual ekskursiyalar o'quvchilarga Xorazm viloyatining tarixiy va madaniy obidalarini — Itchan-Qal'a, Toprak-Kala, Ayaz-Qala kabi maskanlarni — interaktiv tarzda o'rganish imkonini beradi. Bunday yondashuv nafaqat talabalarning geografik va tarixiy bilimlarini mustahkamlash, balki ularning madaniy tafakkurini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, o'quvchilar o'z o'rganish uslublari va qiziqishlariga moslashtirilgan individual yondashuv orqali mavzuni chuqur va tez o'zlashtirishga erishadilar.

2022–2023 o'quv yilida O'zbekiston maktablariga 4 724 ta kompyuter sinfi, 800 ta interaktiv doska va 442 ta robototexnika komplekti yetkazib berilgan, 10 100 ta maktab Internet tarmog'i bilan ta'minlangan. Shu bilan birga, 10 185 ta maktab va "Barkamol avlod" bolalar maktabida ichki lokal tarmoqlar va Wi-Fi qurilmalari orqali o'qituvchilar va o'quvchilar virtual platformalardan samarali foydalanmoqda. Bu texnologiyalar yordamida talabalar geografiya fanini nafaqat darsliklar asosida, balki virtual ekskursiyalar, 3D-modellar va interaktiv laboratoriyalar orqali o'rganish imkoniga ega bo'ldilar.

Xorazm viloyatidagi maktablarda virtual ekskursiyalar joriy etilishi natijasida o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirish ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan. Bu metod nafaqat tarixiy va madaniy merosni o'rganishda, balki ekologik va geografik tafakkur shakllanishida ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli ta'lim muhitining kengayishi orqali o'quvchilar mustaqil izlanish olib borish, o'z bilimlarini baholash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lib, bu esa ularni ijodiy va ijtimoiy faol shaxslar sifatida tarbiyalaydi.

Shunday qilib, virtual ekskursiyalar orqali geografiya darslarini interaktiv tarzda tashkil etish Xorazm viloyati misolida nafaqat o'quv jarayonini samarali qiladi, balki o'quvchilarda milliy tarix va madaniy merosga bo'lgan qiziqish va hurmatni shakllantirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali geografiya ta'limi sifatini oshirish va yosh avlodni zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi.

Xulosa. Ushbu tezisda geografiya darslarida virtual ekskursiyalar orqali O'zbekistonning tarixiy va madaniy maskanlarini o'rgatishning samarali usullari tahlil qilindi. Xorazm viloyati misoli asosida virtual ekskursiyalar o'quvchilarning tarixiy va madaniy merosni chuqurroq tushunishiga, geografik va ekologik tafakkurini rivojlantirishga yordam berishi ko'rsatildi. Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va 3D-modellar yordamida darslar qiziqarli va samarali tashkil qilinib, o'quvchilarning mustaqil izlanish va ijodiy fikrlash ko'nikmalari rivojlantiriladi. Shu bilan birga, virtual ekskursiyalar geografiya fanini zamonaviy ta'lim talablariga moslashtirish va raqamli savodxonlikni oshirishda muhim vosita ekanligi isbotlandi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Turayeva, A. (2025). O'zbekiston Respublikasida virtual ta'lim platformalari: texnik va pedagogik talablar, tizimli tahlil va iqtisodiy jihatlar. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, 3(11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17532018>

2) Usmanov, M., Valiyeva, S., & Fayziyev, E. (2021). Methodology of using interactive educational technologies in geography education. Scienceweb. <https://scienceweb.uz/publication/23154>

3) Yo'ldashev, A., & Isoxonova, M. (2024). Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning o'quvchilarga o'zaro ta'siri. University Research Base, 605–609. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/402>

4) Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-5073447>

GEOGRAFIYA DARSLARIDA VIRTUAL EKSKURSIYALAR ORQALI O'ZBEKISTONNING TARIXIY VA MADANIY MASKANLARINI O'RGATISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)

Yo'ldoshev Yo'ldosh Ahmadjon o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisda geografiya darslarida virtual ekskursiyalar orqali O'zbekistonning tarixiy va madaniy maskanlarini o'rgatishning samarali usullari tahlil qilinadi. Xorazm viloyati misoli keltirilgan bo'lib, virtual ekskursiyalar o'quvchilarning tarixiy va madaniy merosni o'zlashtirish darajasini oshirish, geografik va ekologik tafakkurini rivojlantirish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va 3D-modellar yordamida dars jarayoni interaktiv va qiziqarli shaklda tashkil qilinadi, bu esa o'quvchilarning mustaqil izlanish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini kuchaytiradi

Annotation: This thesis analyzes effective methods of teaching the historical and cultural sites of Uzbekistan through virtual excursions in geography lessons. Using the example of Khorezm region, virtual excursions increase students' understanding of historical and cultural heritage and develop their geographic and ecological thinking. With the help of digital technologies, interactive platforms, and 3D models, lessons become interactive and engaging, enhancing students' independent research and creative thinking skills

Аннотация: В данной тезисной работе анализируются эффективные методы преподавания истории и культурных объектов Узбекистана через виртуальные экскурсии на уроках географии. На примере Хорезмской области виртуальные экскурсии повышают уровень усвоения учащимися исторического и культурного наследия, а также развивают их географическое и экологическое мышление. С использованием цифровых технологий, интерактивных платформ и 3D-моделей учебный процесс становится интерактивным и увлекательным, что способствует развитию навыков самостоятельного исследования и творческого мышления учащихся.

Kalit so'zlar: virtual ekskursiya, tarixiy va madaniy meros, raqamli texnologiyalar

Ключевые слова: виртуальная экскурсия, историко-культурное наследие, цифровые технологии

Key words: virtual excursion, historical and cultural heritage, digital technologies

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayoni raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular o'quvchilarning bilim olish jarayonini interaktiv va samarali qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2020-yil 5-oktyabrda tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida ta'lim sohasida keng ko'lamli raqamlashtirish ishlarini amalga oshirishga qaratilgan bir qator chora-

tadbirlar belgilandi. Shu jumladan, umumta'lim maktablari yuqori tezlikdagi Internet bilan ta'minlandi, elektron kundalik tizimi joriy qilindi, maktablarda interaktiv doskalar, kompyuter sinflari va robototexnika jihozlari yetkazib berildi. Bu esa geografiya fanini o'qitishda yangi metodlar, xususan, virtual ekskursiyalarni samarali tatbiq etishga imkon yaratdi.

Virtual ekskursiyalar o'quvchilarga Xorazm viloyatining tarixiy va madaniy obidalarini — Itchan-Qal'a, Toprak-Kala, Ayaz-Qala kabi maskanlarni — interaktiv tarzda o'rganish imkonini beradi. Bunday yondashuv nafaqat talabalarning geografik va tarixiy bilimlarini mustahkamlash, balki ularning madaniy tafakkurini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, o'quvchilar o'z o'rganish uslublari va qiziqishlariga moslashtirilgan individual yondashuv orqali mavzuni chuqur va tez o'zlashtirishga erishadilar.

2022–2023 o'quv yilida O'zbekiston maktablariga 4 724 ta kompyuter sinfi, 800 ta interaktiv doska va 442 ta robototexnika komplekti yetkazib berilgan, 10 100 ta maktab Internet tarmog'i bilan ta'minlangan. Shu bilan birga, 10 185 ta maktab va "Barkamol avlod" bolalar maktabida ichki lokal tarmoqlar va Wi-Fi qurilmalari orqali o'qituvchilar va o'quvchilar virtual platformalardan samarali foydalanmoqda. Bu texnologiyalar yordamida talabalar geografiya fanini nafaqat darsliklar asosida, balki virtual ekskursiyalar, 3D-modellar va interaktiv laboratoriyalar orqali o'rganish imkoniga ega bo'ldilar.

Xorazm viloyatidagi maktablarda virtual ekskursiyalar joriy etilishi natijasida o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirish ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan. Bu metod nafaqat tarixiy va madaniy merosni o'rganishda, balki ekologik va geografik tafakkur shakllanishida ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli ta'lim muhitining kengayishi orqali o'quvchilar mustaqil izlanish olib borish, o'z bilimlarini baholash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lib, bu esa ularni ijodiy va ijtimoiy faol shaxslar sifatida tarbiyalaydi.

Shunday qilib, virtual ekskursiyalar orqali geografiya darslarini interaktiv tarzda tashkil etish Xorazm viloyati misolida nafaqat o'quv jarayonini samarali qiladi, balki o'quvchilarda milliy tarix va madaniy merosga bo'lgan qiziqish va hurmatni shakllantirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali geografiya ta'limi sifatini oshirish va yosh avlodni zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi.

Xulosa. Ushbu tezisda geografiya darslarida virtual ekskursiyalar orqali O'zbekistonning tarixiy va madaniy maskanlarini o'rgatishning samarali usullari tahlil qilindi. Xorazm viloyati misoli asosida virtual ekskursiyalar o'quvchilarning tarixiy va madaniy merosni chuqurroq tushunishiga, geografik va ekologik tafakkurini rivojlantirishga yordam berishi ko'rsatildi. Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va 3D-modellar yordamida darslar qiziqarli va samarali tashkil qilinib, o'quvchilarning mustaqil izlanish va ijodiy fikrlash ko'nikmalari rivojlantiriladi. Shu bilan birga, virtual ekskursiyalar geografiya fanini zamonaviy ta'lim talablariga moslashtirish va raqamli savodxonlikni oshirishda muhim vosita ekanligi isbotlandi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) Turayeva, A. (2025). O'zbekiston Respublikasida virtual ta'lim platformalari: texnik va pedagogik talablar, tizimli tahlil va iqtisodiy jihatlar. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, 3(11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17532018>

2) Usmanov, M., Valiyeva, S., & Fayziyev, E. (2021). Methodology of using interactive educational technologies in geography education. Scienceweb. <https://scienceweb.uz/publication/23154>

3) Yo'ldashev, A., & Isoxonova, M. (2024). Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning o'quvchilarga o'zaro ta'siri. University Research Base, 605–609. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/402>

4) Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-5073447>

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL ETISH

Yo'ldosheva Nozima Muxtorovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

Umumiy pedagogika kafedrasi magistranti

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar, oliy ta'lim, talaba-yoshlar, vatanparvarlik ruhiyati, interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ta'lim muhiti, kompetensiyaviy yondashuv, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faollik, loyiha asosida ta'lim, muammoli o'qitish, hamkorlikda o'qitish

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, современные педагогические технологии, инновационные подходы, высшее образование, студенческая молодежь, патриотический дух, интерактивные методы, информационно-коммуникационные технологии, цифровая образовательная среда, компетентностный подход, гражданская позиция, социальная активность, проектное обучение, проблемное обучение, коллаборативное обучение

Key words: military-patriotic education, modern pedagogical technologies, innovative approaches, higher education, student youth, patriotic spirit, interactive methods, information and communication technologies (ICT), digital learning environment, competency-based approach, civic position, social activity, project-based learning, problem-based learning, collaborative learning

Kirish. Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida jamiyat taraqqiyoti bevosita yosh avlodning bilim darajasi, dunyoqarashi va ijtimoiy faolligiga bog'liqdir. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talaba-yoshlarni har tomonlama barkamol, Vatanga sadoqatli, yuksak ma'naviyatli shaxslar etib tarbiyalash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yosh avlodda Vatanga muhabbat, milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati va davlat manfaatlarini himoya qilishga tayyorlik kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon, ayniqsa, oliy ta'lim tizimida izchil va tizimli ravishda olib borilishi zarur. Chunki aynan talabalik davrida shaxsning ijtimoiy qarashlari, hayotiy qadriyatlari va fuqarolik pozitsiyasi shakllanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi esa an'anaviy o'qitish usullaridan tubdan farq qilib, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etishni talab etmoqda. Interaktiv metodlar, raqamli ta'lim vositalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy o'qitish platformalari hamda multimedia resurslaridan foydalanish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish imkoniyati kengaymoqda. Bu esa o'z navbatida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini ham zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etishni taqozo etadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar talabalarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularni ijtimoiy hayotga tayyorlashda muhim vosita hisoblanadi. Xususan, loyiha asosida ta'lim, muammoli o'qitish, keys-stadi, hamkorlikda o'qitish kabi metodlar orqali talabalarda nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar ham rivojlanadi. Bu esa harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini yanada oshiradi.

Shu bilan birga, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar asosida tizimli, uzviy va maqsadga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarning qiziqishlari, ehtiyojlari va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni ularning Vatanga sadoqat, fuqarolik burchini anglash va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur tezisning asosiy maqsadi — oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish yo'llarini tahlil qilish, ularning pedagogik imkoniyatlarini ochib berish hamda ushbu jarayonni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish, ushbu jarayonda innovatsion yondashuvlarning o'рни va ahamiyatini tahlil qilish hamda talaba-yoshlarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali metod va usullarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqot jarayonida ilmiy-nazariy va amaliy metodlar majmuasidan foydalanildi. Jumladan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilg'or tajribalar tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogik jarayonni o'rganish maqsadida kuzatish, suhbat, so'rovnoma (anketa) va test metodlaridan foydalanildi. Talabalarning vatanparvarlik darajasi, ijtimoiy faolligi hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalariga munosabatini aniqlash uchun empirik tadqiqotlar o'tkazildi. Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar va tarbiyaviy tadbirlar tajriba-sinov (eksperiment) usuli orqali amaliy jihatdan sinab ko'rildi. Olingan natijalar taqqoslash, umumlashtirish va statistik tahlil metodlari yordamida qayta ishlanib, tegishli ilmiy xulosalar chiqarildi. Mazkur uslublar tadqiqotning ishonchliligi va samaradorligini ta'minlashga xizmat qildi

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Olib borilgan tadqiqot jarayonida oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida harbiy-

vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etish holati o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar, xususan interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish talabalarning darsga qiziqishini oshirishga hamda ularning faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Tajriba-sinov ishlari davomida loyiha asosida ta'lim, muammoli o'qitish va hamkorlikda o'qitish kabi metodlar qo'llanilganda, talabalarning mustaqil fikrlash darajasi, tahliliy yondashuvi va jamoada ishlash ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanganligi kuzatildi. Shuningdek, vatanparvarlik ruhini shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlarda multimedia vositalari va raqamli platformalardan foydalanish talabalarda mavzuga nisbatan hissiy va ongli yondashuvni kuchaytirdi. So'rovnoma va kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar an'anaviy darslarga nisbatan samaraliroq bo'lib, talabalarning fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy faolligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, amaliy topshiriqlar va real hayotiy vaziyatlarga asoslangan keys-stadi metodlari talabalarda harbiy-vatanparvarlik qadriyatlarini chuqurroq anglashga yordam berdi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish uchun faqat nazariy bilimlar yetarli emas, balki zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tizimli va maqsadli qo'llash zarur. Shu bilan birga, o'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirish, raqamli ta'lim resurslarini boyitish hamda ta'lim muhitini zamonaviy talablar asosida tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda muhim omil ekanligini tasdiqladi..

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etish talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida muhim o'rin tutishi aniqlandi. Innovatsion yondashuvlar, interaktiv metodlar hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirib, talabalarda Vatanga sadoqat, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, loyiha asosida ta'lim, muammoli o'qitish, keys-stadi va hamkorlikda o'qitish kabi metodlar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini chuqurlashtirishda eng samarali pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu metodlar talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish hamda jamoada ishlash qobiliyatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli ta'lim muhiti va multimedia vositalaridan foydalanish talabalarning dars jarayoniga qiziqishini oshirib, vatanparvarlik g'oyalarini yanada ongli va hissiy jihatdan qabul qilishiga yordam beradi. Bu esa harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni oliy ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda keng va tizimli qo'llash zarurligini ko'rsatdi. Bu esa kelajakda Vatanga sadoqatli, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega va ma'naviy yetuk yoshlarni tarbiyalashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
- 2) O'zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020 (yangi tahrir).
- 3) O'zbekiston Respublikasi “Yoshlarga oid davlat siyosati to’g’risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
- 4) Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
- 5) Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- 6) Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent, 2017.
- 7) Pedagogika (darslik). – Toshkent: O'zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
- 8) Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent, 2019.
- 9) Innovatsion pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayonida qo’llash. – Toshkent, 2020.
- 10) Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi asoslari (o’quv-uslubiy qo’llanma). – Toshkent, 2018.
- 11) Oliy ta’lim tizimida tarbiyaviy ishlar metodikasi. – Toshkent, 2021.
- 12) Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta’lim. – Toshkent, 2022.

TOLERANTLIK TAFAKKURI VA FUQAROLIK KOMPETENSIYASINI MUSTAHKAMLASHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING MAVJUD HOLATI

Yuldasheva Mashxura Muzafarovna

*Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD),
O'zbekiston, Buxoro shahri*

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishning tarixiy va zamonaviy pedagogik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda IX-XV asr Sharq mutafakkirlari – Forobiy, Beruniy, Ibn Sino va Amir Temurning adolatli jamiyat hamda fozil inson haqidagi g’oyalarining bugungi Yangi O'zbekiston ta’lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, so’z erkinligi va madaniyatini qaror toptirishning pedagogik shart-sharoitlari asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: tolerantlik, fuqarolik kompetensiyasi, pedagogik jarayon, Sharq uyg’onish davri, fozil odamlar shahri, Amir Temur tuzuklari, ijtimoiy faollik, huquqiy madaniyat, ma’naviy-axloqiy negiz

Ключевые слова: толерантность, гражданская компетенция, педагогический процесс, Восточный Ренессанс, город добродетельных людей, Уложения Темура, социальная активность, правовая культура, духовно-нравственная основа

Key words: tolerance, civic competence, pedagogical process, Eastern Renaissance, the city of virtuous people, Temur's Institutes, social activity, legal culture, spiritual and moral basis

Аннотация

В данной статье анализируются исторические и современные педагогические основы формирования толерантного мышления и гражданской компетенции студентов. В исследовании освещается значимость идей восточных мыслителей IX–XV веков — Фараби, Беруни, Ибн Сины и Амира Темура — о справедливом обществе и добродетельном человеке в современной системе образования Нового Узбекистана. Также обоснованы педагогические условия повышения социально-политической активности молодежи, обеспечения свободы слова и формирования культуры молодёжи.

Abstract

This article analyzes the historical and modern pedagogical foundations for the formation of tolerant thinking and civic competence students. The study highlights the significance of the ideas of Eastern thinkers of the 9th–15th centuries — Al-Farabi, Al-Beruni, Avicenna, and Amir Temur — regarding a just society and a virtuous person within the modern education system of New Uzbekistan. Furthermore, the pedagogical conditions for increasing the socio-political activity of youth, ensuring freedom of speech, and developing a legal culture are substantiated.

Kirish. Yangi O‘zbekistonni barpo etish sharoitida fuqarolik jamiyati asoslarini mustahkamlash, yoshlarda tolerantlik (bag‘rikenglik) tafakkurini shakllantirish va fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Bugungi kunda ta’lim jarayonining asosiy vazifasi nafaqat bilim berish, balki yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularda vatan taqdiriga daxldorlik hissini shakllantirishdan iboratdir. Mazkur tadqiqotda Sharq uyg‘onish davri mutafakkirlarining qarashlari va zamonaviy pedagogik islohotlarning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilinadi.

Metodlar. Tadqiqotda tarixiy-mantiqiy tahlil, qiyosiy pedagogika va germeneytik (matnlarni talqin qilish) metodlardan foydalanildi. IX–XIV asr Sharq falsafiy va pedagogik tafakkuri durdonalari — Abu Nasr Forobiyning “Fozil odamlar shahri”, Amir Temurning “Temur tuzuklari” kabi asarlari bugungi kunda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan yoshlar siyosati va ta’lim-tarbiya tizimi bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Sharq falsafiy va pedagogik tafakkurida badiiy-falsafiy ta’limotlari hamda mamlakatni boshqarish to‘g‘risidagi qarashlarida ham fuqarolik jamiyati va uning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida qimmatli nazariy-amaliy fikrlar bayon etilganki, ular hanuzgacha o‘z mazmun-mohiyatini yo‘qotmagan. Zero, bu g‘oyalar milliy mafkura g‘oyalari bilan hamohangdir.

Natijalar. O‘tkazilgan tahlillar natijasida quyidagi muhim xulosalar olindi:

Tarixiy vorisiylik: Sharq mutafakkirlari fuqarolik jamiyatining asosi sifatida adolat, bilim va fozillikni ko‘rsatganlar. Ularning talqinida fozil jamiyat — bu fuqarolar o‘z irodasini erkin namoyon etadigan, teng huquqli va o‘zaro hamkorlikda yashaydigan makondir. Masalan, Abu Nasr Forobiyning “Fozil odamlar shahri” risolasida “Hukmdor, ya’ni shahar hokimi – zehni o‘tkir, har qanday narsaning alomatlarini tez ilg‘aydigan, ta’lim olishga, bilim egallashga, ma’rifatga havasli, haq va haqiqatni sevadigan, odil va haqgo‘y, odamlarni qo‘llab quvvatlaydigan tabiatan adolatparvar bo‘lib, istibdod va jabr-zulmni, mustabid va zolimlarni yomon

ko'ruvchi, o'z odamlarini hurmat qiluvchi, barchani adolatga chaqiruvchi, nohaq jabrlanganlarga madad beruvchi, barchaga yaxshilikni va o'zi suygan go'zalliklarni o'zgalarga ravo ko'ruvchi" bo'lishi lozim deb, qayd etilgan[1,93].

Amir Temur modeli: Strategik boshqaruvda tolerantlik va fuqarolik madaniyati namunasi sifatida Amir Temurning "adolat bilan boshqarish" tamoyili o'rganildi. U o'z saltanatida ilm-fan ahlini (ulamolar, fuzalo) ardoqlash, turli mamlakat kishilariga nisbatan bag'rikenglik qilish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlagan. Amir Temurning "Temur tuzuklari"da bu jihat quyidagicha ifodalangan: "Qaysi mamlakatni zabt etgan bo'lsam, o'sha yerning obro'-e'tiborli kishilarini aziz tutdim, sayyidlari, ulamolari, fuzalo va mashoyixiga ta'zim bajo keltirdim va hurmatladim, ularga suyurg'ol, vazifalar berib, maoshlarini belgiladim, o'sha viloyatning ulug'larini og'a-inilarimdek, yoshlari va bolalarini bo'lsa, o'z farzandlarimdek ko'rdim". O'zbek xalqining madaniyatsevar, madaniyatparvar, adolat bayroqdori va davlat arboblardan biri Amir Temurning (1336-1405) fuqarolik madaniyati to'g'risidagi fikrlari bugungi kun uchun muhim va ahamiyatlidir. Amir Temurning fuqarolik madaniyatiga xos fazilatlaridan yana biri mamlakatda ilm-fanni rivojlantirish, yurt obodonchiligi, fuqaro tinchligi va faravonligiga e'tibor qaratganligidir. Amir Temur o'z saltanatida ilm-fan rivojiga e'tibor berish bilan birga, fuqarolarning tarbiyasiga ham alohida e'tibor bilan qaraganligining shohidi bo'lamiz. Amir Temur mamlakatida iymon va e'tiqod fuqarolik madaniyatining asosiy mezon sifatida e'tirof etiladi. Bu mezonlar diniy aqidalarni mukammal bilish, javonmardlik, bahodirlik, fuqaro manfaatini ko'zlab ish tutish kabi insonparvarlik va adolat mezonlari bilan mustahkam tarzda amal qilgan.

Amir Temur bilimning ahamiyati va darajasini davr madaniyati, taraqqiyot rivojidan yuqori bo'lishi uni o'ziga ergashtirishga xizmat qilishi lozim, deb bilgan. Shu bois, mamlakatda ta'lim-tarbiyani kuchaytirish uchun masjidlar, madrasalar, xonaqohlar qurib diniy va dunyoviy ilmlarni o'rgatishni yo'lga qo'ygan. "Har bir shaharda masjidlar, madrasalar, xonaqohlar qurishni buyurdim. Musulmonlarga diniy masalalardan ta'lim berib, shariat aqidalari va islom dini ilmlari: tafsir, hadis, fiqhdan dars bersinlar deb, har shaharga olimlar va mudarrislar tayin qildim. Turli mamlakatlardagi sadrlar va qoziylarga shariatning asosiy talablari qanday bajarilayotganligi xususida menga xabar berib turishni buyurdim" [2,58]. Madaniyatning ma'naviy nur, ma'rifiy shamchiroq bo'lib, ishlab chiqarish, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy hayot yutuqlarini ta'minlashda muhim qurol bo'la olishini, shuningdek, madaniyat kishilarning o'qimishlilik, ta'lim-tarbiya ko'rganlik, ziyolilik va donishmandligida namoyon bo'lishini teran anglagan kishilar Amir Temur tomonidan rag'batlantirilgan.

Amir Temurning "Temur tuzuklari" asari markazida inson va uning qadr qimmatini joyiga qo'yish hamda fuqarolik madaniyati g'oyasi turadi: "... ra'iyat ahvolidan ogoh bo'ldim, ulug'larini og'a qatorida, kichiklarini farzand o'rnida ko'rdim. Har bir diyor aholisining ahvolidan ogoh bo'lib turdim. Kim menga do'stlik qilgan bo'lsa, do'stligi qadrini unutmadim va unga muruvvat, ehson, izzatu ikrom ko'rsatdim. Kimki menga dushmanlik qilsa-yu, keyin pushaymon bo'lib, iltijo bilan himoya istab, tiz urib oldinga kelsa dushmanligini unutib, muruvvat va do'stlik ko'rsatdim. Farzandlar, qarindoshlar, oshno-og'ayni, qo'shnilar va men bilan bir

vaqtlar do'stlik qilgan barcha odamlarni unutmadim. Har kimni (turish-turmushning pastu balandlarida) turli yo'llar bilan sinab bilib oldim va ularga shunga yarasha muomala qildim" [2,60]. Shariat va urf qonunlarini nazarda tutgan holda odamlar bilan muomala qilinsa, ular shohga ishonadilar va uning aytganlarini jonu dil bilan bajarishadi. Amir Temur mudom shunga amal qilgan.

Bugungi kunda yoshlar bilan ishlashda "mutlaqo yangi tizim" yaratilgan bo'lib, u yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ularning huquqiy va siyosiy saviyasini yuksaltirishga qaratilgan. Ta'lim muassasalarida so'z erkinligi va fikrlar xilma-xilligini hurmat qilish muhiti shakllantirilmogda.

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot bosqichida demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, jamiyatni modernizatsiyalashva fuqarolik jamiyatini shakllantirish vazifalarini amalga oshirishda fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy va huquqiy faolligini oshirish, fuqarolik madaniyatini qaror toptirish muhim vazifalardan biri sanaladi.

Muhokama va Xulosa. Talabalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish — bu faqat nazariy bilim berish emas, balki shaxsda ma'naviy-axloqiy negizni (iymon-e'tiqod, javonmardlik) mustahkamlash jarayonidir. Ajdodlarimiz merosi (masalan, Forobiyning "Hukmdor fazilatlari" yoki Temurning "Obodlik" g'oyalari) bugungi kunda "Inson qadri uchun" tamoyili bilan hamohang ekanligi isbotlandi. Xulosa qilib aytganda, fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirishda tarixiy tajriba va zamonaviy demokratik qadriyatlar sintezi pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi. Bu esa yoshlarning jamiyat boshqaruvidagi faol ishtirokini ta'minlashning asosiy omilidir.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004.
- 2) Amir Temur. Temur tuzuklari (zamonaviy nashr). – Toshkent: Sharq, 2011.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA XALQARO BAHOLASH TALABLARIGA MOS O'QUV TOPSHIRIQLARINI ISHLAB CHIQISH ORQALI TALABA-YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Zayniddinova Iqbol Ilyosiddin qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida xalqaro baholash dasturlari (PIRLS, TIMSS, PISA) talablariga mos o'quv topshiriqlarni ishlab chiqishning metodik asoslari yoritilgan. O'quvchilarning funksional savodxonligi, mantiqiy fikrlashi va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlarni loyihalash bosqichlari tahlil qilingan. Shuningdek, milliy

o'quv dasturlari bilan xalqaro baholash mezonlarini uyg'unlashtirish masalalari ochib berilgan

Аннотация: В статье рассматриваются методологические основы разработки учебных заданий в соответствии с требованиями международных программ оценки (PIRLS, TIMSS, PISA) в системе начального образования. Анализируются этапы разработки заданий, направленных на развитие у учащихся функциональной грамотности, логического мышления и навыков решения проблем. Также раскрываются вопросы гармонизации национальных учебных программ с международными критериями оценки

Annotation: The article examines the methodological foundations of developing educational tasks in accordance with the requirements of international assessment programs (PIRLS, TIMSS, PISA) in the primary education system. The stages of developing assignments aimed at developing students' functional literacy, logical thinking, and problem-solving skills are analyzed. Issues related to harmonizing national curricula with international assessment criteria are also explored

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, funksional savodxonlik, xalqaro baholash, o'quv topshiriqlari, metodika, ta'lim sifatini oshirish, baholash standartlari

Ключевые слова: начальное образование, функциональная грамотность, международная оценка, цели обучения, методология, повышение качества образования, стандарты оценки

Key words: primary education, functional literacy, international assessment, learning objectives, methodology, improving the quality of education, assessment standards

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim sifati va samaradorligini baholash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro baholash dasturlari o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularni real hayotda qo'llay olish ko'nikmalarini aniqlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'limda o'quv topshiriqlarini xalqaro baholash talablariga mos ishlab chiqish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori milliy ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlari talablariga moslashtirishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarda zamonaviy kompetensiyalar, ko'nikma va malakalarni shakllantirish talab etilmoqda. Mazkur fanning asosiy maqsadi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini xalqaro baholash tizimlari (PISA, PIRLS, TIMSS, EGRA, EGMA) bilan tanishtirish, ularning o'tkazilish xususiyatlari va talablari haqida bilim berish hamda boshlang'ich sinf o'quvchilarini ushbu baholash dasturlariga tayyorlash metodikasini o'rgatishdan iboratdir. Bu esa ta'lim jarayonini xalqaro baholash mezonlariga mos holda takomillashtirishga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli Vatanga sadoqatli yoshlarni tarbiyalash vazifasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxs kamolotining

eng muhim davri bo'lib, aynan shu jarayonda o'quvchilarda vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, milliy qadriyatlarga hurmat kabi fazilatlar shakllanadi. Vatanparvarlik — bu shaxsning o'z yurtiga bo'lgan muhabbati, uning ravnaqi yo'lida fidoyilik bilan xizmat qilishga tayyorligi, milliy qadriyat va an'analarga sadoqat bilan yondashishidir. Bu tuyg'u inson ongida asta-sekinlik bilan, ta'lim-tarbiya jarayonida shakllanadi. Shu boisdan, ta'lim mazmuniga vatanparvarlik g'oyalarini singdirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'limda xalqaro baholash dasturlari talablariga mos o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish orqali nafaqat o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish, balki ularda vatanparvarlik ruhini shakllantirish imkoniyati ham mavjud. Bunda matn tanlash, savol va topshiriqlarni tuzish jarayonida milliy ruh, tarixiy meros, qahramonlik va Vatanga sadoqat g'oyalariga alohida e'tibor qaratish zarur.

Shuningdek, psixologik nuqtai nazardan qaraganda, yosh avlodda vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda motivatsiya, ijtimoiy ta'sir, o'rnak olish va hissiy ta'sir kabi mexanizmlar muhim rol o'ynaydi. Shu jihatdan, ta'lim jarayonida mazkur omillarni hisobga olgan holda topshiriqlarni ishlab chiqish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Boshlang'ich ta'limda ta'lim sifati va samaradorligini oshirish bugungi kunda xorijiy tajribalarni chuqur o'rganish hamda xalqaro standartlar talablarini milliy ta'lim tizimiga izchil joriy etish bilan bevosita bog'liqdir. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha ilg'or xalqaro tajribalarni tahlil qilish, ularni mavjud baholash tizimi bilan qiyoslash, shuningdek, xalqaro va xorijiy tashkilotlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ta'lim jarayonini takomillashtirishda muhim omil hisoblanadi. Shu asosda zamon talablariga javob beradigan, shaffof va samarali milliy baholash tizimini rivojlantirish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu jarayonda o'qitish metodlari, usullari va vositalarini to'g'ri tanlash hamda ularni ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish o'quvchilarning ongli o'qish, mustaqil fikrlash va egallangan bilimlarni hayotiy vaziyatlar bilan bog'lay olish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Global miqyosdagi raqobat va globallashtirish sharoitida pedagogik innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali o'quvchilarning mantiqiy-tahliliy, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish ta'lim sifatini xalqaro standartlar darajasiga ko'tarishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar iqtisodiyotning jadal rivojlanishiga zamin yaratib, barcha sohalarda raqobatbardosh va malakali kadrlarni tayyorlashga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi. Bu esa o'quvchilarning darslarga qiziqishini oshirish, o'qituvchilarning ta'lim-tarbiya jarayoniga yangicha yondashuvlarni joriy etishini talab etadi. Xalqaro baholash dasturlariga mos o'quv topshiriqlari o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) xalqaro baholash tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi, matnni anglash va mazmunini tahlil qilish ko'nikmalarini baholashga qaratilgan. Tadqiqot doirasida o'quvchilarning badiiy va axborot matnlarini tushunishi, asosiy g'oyani aniqlashi, xulosalar chiqarishi hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatlari muhim mezon sifatida

qaraladi. Shu sababli PIRLS talablari asosida o'quv topshiriqlarini yaratishda interfaol metodlardan foydalanish, differensial yondashuvni qo'llash hamda o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantiruvchi topshiriqlarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

PIRLS va TIMSS tadqiqotlariga tayyorlash jarayonida o'qituvchilardan matnlar bilan ishlash, o'quvchilarga matnni tahlil qilishni o'rgatish, muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar tuzish hamda baholash mezonlarini to'g'ri qo'llash malakasi talab etiladi. O'qituvchilarning metodik kompetensiyasi qanchalik yuqori bo'lsa, o'quvchilarning xalqaro baholash sinovlaridagi natijalari ham shunchalik samarali bo'ladi.

Xalqaro baholash dasturlari, xususan, PIRLS dasturi 2001-yilda Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan joriy etilgan bo'lib, har besh yilda bir marotaba 4-sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini xalqaro darajada baholashga qaratilgan. O'qish savodxonligi o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishi va shaxsiy rivojlanishi uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli PIRLS talablari boshlang'ich ta'limda o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishda asosiy yo'nalish sifatida qaralmoqda.

So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar iqtisodiyotning jadal rivojlanishiga zamin yaratib, barcha sohalarida raqobatbardosh va malakali kadrlarni tayyorlashga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi. Bu esa o'quvchilarning darslarga qiziqishini oshirish, o'

PISA va PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlarining asl mohiyati o'quvchilarda tafakkur faolligini shakllantirish, ularni ijodkorlik va innovatsion fikrlashga yo'naltirishdan iboratdir. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonda xalqaro tajribaga tayangan holda o'quvchilarning bilim darajasini baholash va monitoring qilishga qaratilgan milliy baholash tizimini yanada takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu tizim zamon bilan hamnafas rivojlanib, baholash mezonlarini xalqaro talablar asosida doimiy ravishda yangilab borishi orqali boshlang'ich ta'limda o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish metodikasini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS, TIMSS, EGRA, EGMA) o'quvchilarning ushbu ko'nikmalarini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning yutuqlariga ularning ijtimoiy muhit, maktab resurslari, o'qituvchilarning malakasi, dars texnologiyalari va uyga vazifalarning mazmuni sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda xalqaro baholash standartlariga mos o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Boshlang'ich ta'limda xalqaro baholash talablariga mos o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish jarayonida o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi muhim omil hisoblanadi. PIRLS va TIMSS tadqiqotlariga tayyorlash jarayonida o'qituvchilardan matnlar bilan ishlash, o'quvchilarga matnni tahlil qilishni o'rgatish, muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar tuzish hamda baholash mezonlarini to'g'ri qo'llash malakasi talab etiladi. O'qituvchilarning metodik kompetensiyasi qanchalik yuqori bo'lsa, o'quvchilarning xalqaro baholash sinovlaridagi natijalari ham shunchalik samarali bo'ladi

Shuningdek, o'quvchilarning badiiy matnlarni tushunish va ongli o'qish ko'nikmalarini shakllantirish ham metodikaning ajralmas qismi hisoblanadi. O'qituvchi va murabbiylarning yordami orqali o'quvchi asarning ma'nosi va badiiy-estetik jihatlarini anglab yetadi, bu esa uning ijodiy fikrlash va hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Xalqaro baholash dasturlari asosida ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar esa boshlang'ich ta'limda o'quv topshiriqlarini takomillashtirish va o'quvchilarning bilim olish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 08.12.2018 yildagi 997-son Khodjayev, B.H. (2017). General Pedagogy. Tashkent: Sano-Standard Publishing House.

2) O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi rasmiy sayti. uzeu.uz

3) OECD. Programme for International Student Assessment (PISA). oecd.org/pisa

4) TIMSS & PIRLS International Study Resources. timssandpirls.bc.edu

5) Ergashovna, S. G. (2023). KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISH. TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR, 11, 24-26.

6) Ergashovna, S. G. (2023, September). EDUCATING ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH THROUGH EDUCATIONAL CLASSES. In The Role of Sciences in the Formation of Unusual Thinking Skills in Young Students: International Scientific-Practical Conference (Czech). (pp. 133-135).

7) Zone (pp. 1-4 Ergashovna, S. G. (2023). THE ROLE OF NATIONAL EDUCATION IN THE EDUCATION OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS THROUGH ALISHER NAVOI'S WORKS. International Journal of Advance Scientific Research, 3(06), 192-195.

8) Saidova, G. E. (2023). BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARNING O 'QUV FAOLIYATINI BAHOLASHDA ZAMONAVIY LOYIHALARDAN FOYDALANISH. Conferencea, 33-37.

9) Ergashovna, S. G. (2023, February). BOSHLANG'ICH SINF TARBIYA DARSLARIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV. In E Conference).

O'ZBEK XALQ MAQOLLARIDA VATANPARVARLIK TUYG'USI

BuxDPI

Ziyoyeva Marjona Anvar qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalq maqollarida vatanparvarlik tuyg'usining ifodalanishi, uning lingvokulturologik xususiyatlari va xalq dunyoqarashidagi o'rni tahlil qilinadi. Maqollar orqali Vatan tushunchasining semantik maydoni, uning obrazli ifodasi hamda milliy qadriyatlar bilan bog'liqligi ilmiy asosda yoritiladi.

Annotation: This article analyzes the expression of patriotism in Uzbek folk proverbs, as well as its linguocultural features and its role in the worldview of the people. Through proverbs, the semantic field of the concept of "Motherland," its

figurative expression, and its connection with national values are scientifically explored.

Kalit soʻzlar: *Vatanparvarlik, maqol, lingvokulturologiya, milliy ong, xalq ogʻzaki ijodi, konsept, qadriyat, obraz.*

Ключевые слова: *Патриотизм, пословица, лингвокультурология, национальное сознание, устное народное творчество, концепт, ценность, образ*

Key words: *Patriotism, proverb, linguoculturology, national consciousness, folklore, concept, value, image.*

Kirish. Har bir xalqning milliy oʻzligi, avvalo, uning tilida va ogʻzaki ijodida aks etadi. Oʻzbek xalq maqollari xalqning hayotiy tajribasi, tarixiy xotirasi va maʼnaviy qadriyatlarini oʻzida mujassam etgan. Bugungi globallashuv sharoitida vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish dolzarb masalalardan biridir. Bugungi globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, yosh avlodda vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, oʻzbek xalq maqollarida aks etgan vatanparvarlik gʻoyalarini oʻrganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Oʻzbek maqollarida Vatan muqaddas qadriyat sifatida talqin qilinadi: “Oʻzga yurtida shoh boʻlguncha, oʻz yurtida gado boʻl”, “Vataning tinch — sen tinch”. Maqollarda vatanparvarlik fidoyilik bilan bogʻliq: “Vatan uchun jon fido”, “El uchun yashagan — elda yashar”. Shuningdek, “Bulbul chamanni sevar, odam — vatanni” maqolida obrazli ifoda orqali insonning Vatanga muhabbati berilgan. Koʻplab maqollarda Vatan tushunchasi xalq bilan uygʻun holda tasvirlanadi. Bu maqollar shuni koʻrsatadiki, Vatan faqat hudud emas, balki unda yashayotgan xalq bilan bir butun holda mavjud. Demak, vatanparvarlik — bu xalqni sevish, uning qadriyatlarini hurmat qilishdir. Oʻzbek xalq maqollarida metafora va obrazlar keng qoʻllanadi. Masalan, Vatan koʻpincha “ona”ga qiyoslanadi. Bu esa uning muqaddasligini, mehr va sadoqatga loyiq ekanini ifodalaydi. Bulbul va chaman obrazi orqali esa inson va Vatan oʻrtasidagi bogʻliqlik estetik jihatdan kuchaytiriladi. Bu obrazlar maqollarning taʼsirchanligini oshiradi va ularni xalq ongida mustahkamlaydi. Tahlillar shuni koʻrsatadiki, oʻzbek xalq maqollarida vatanparvarlik quyidagi asosiy yoʻnalishlarda ifodalanadi:

Vatan — muqaddas qadriyat sifatida;

Vatanga sadoqat va fidoyilik;

“Oʻz” va “oʻzga” oppozitsiyasi;

Vatan va xalq birligi;

Metaforik obrazlar orqali ifoda.

Bu yoʻnalishlar xalqning tarixiy tajribasi va maʼnaviy qadriyatlari bilan chambarchas bogʻliq.

Xulosa. Oʻzbek xalq maqollarida vatanparvarlik xalqning milliy ongini aks ettiruvchi muhim tushunchadir. Maqollar orqali Vatan muqaddas maskan sifatida talqin etilib, unga sadoqat insonning burchi sifatida koʻrsatiladi.

Adabiyot va manbalar roʻyxati.

- 1) Mahmud Koshg'ariy. Devonu lug'otit turk. Toshkent: Fan, 1960.
2. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. O'zbek xalq maqollari. Toshkent: Fan, 1987.
3. Shukrullo Mirzayev. O'zbek xalq og'zaki ijodi. Toshkent: O'qituvchi, 2008.
4. Baxtiyor Yo'ldoshev. O'zbek paremiologiyasi. Toshkent: Fan, 2010.
5. Shavkat Rahmatullayev. O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent, 2006.

ЎҚУВ ЖАРАЁНИГА АРАЛАШ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ

Хайдаров Музаффар Ўрманович

*Бухоро давлат педагогика институти,
харбий таълим факультети ўқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий моделларини, интеграциялашган ахборот-таълим муҳитини шакллантиришга йўналтирилган аралаш таълим технологияларидан фойдаланиш кўламини кенгайтириш ва уни педагогик таълим инновацион кластери шароитида узлуксиз йўлга қўйиш, янги педагогик ва ахборот коммуникация технологияларини жорий этишни ривожлантириш таклифлари ишлаб чиқилган. Таянч иборалар: аралаш таълим технологиялари, интеграциялашган ахборот-таълим муҳити, инновацион фаолият, ахборот ресурслари, педагогик таълим инновацион кластери, электронлаштирилган ўқув, электрон кутубхоналар, педагогик технологиялар, ахборот ва телекоммуникация воситалари, таълим жараёни

Аннотация: в данной статье разработаны предложения по расширению сферы применения смешанных образовательных технологий, направленные на формирование современных моделей интегрированной информационно образовательной среды и ее постоянное создание в условиях инновационного кластера педагогического образования, по развитию внедрения новых педагогических и информационно-коммуникационных технологий. Основные фразы: смешанные образовательные технологии, интегрированная информационно-образовательная среда, инновационная деятельность, информационные ресурсы, инновационный кластер педагогического образования, электронное обучение, электронные библиотеки, педагогические технологии, информационные и телекоммуникационные средства, образовательный процесс

Annotation: in this article, proposals have been developed to expand the scope of application of mixed educational technologies aimed at forming modern models of an integrated information and educational environment and its constant creation in the conditions of an innovative cluster of pedagogical education, to develop the introduction of new pedagogical and information and communication technologies

Kalit so'zlar: aralash ta'lim texnologiyalari, integratsiyalashgan axborot-ta'lim muhiti, innovatsion faoliyat, axborot resurslari, pedagogik ta'limning innovatsion klasteri, elektron ta'lim, elektron kutubxonalar, pedagogik texnologiyalar, axborot-telekommunikatsiya vositalari, ta'lim jarayoni

Ключевые слова: смешанные образовательные технологии, интегрированная информационно-образовательная среда, инновационная деятельность, информационные ресурсы, инновационный кластер педагогического образования, электронное обучение, электронные библиотеки, педагогические технологии, информационно-телекоммуникационные средства, образовательный процесс

Key words: mixed educational technologies, integrated information and educational environment, innovative activity, information resources, innovative cluster of pedagogical education, e-learning, electronic libraries, pedagogical technologies, information and telecommunication means, educational process

Жаҳонда юз бераётган глобаллашув ва ахборотлаштириш жараёни ҳаётнинг барча соҳаларига, шу жумладан, таълим ва ишлаб чиқариш тизимида ҳам катта таъсир кўрсатмоқда. Таълим муассасаларида таълим олишнинг анъанавий ва масофавий шакллари жорий этилиши натижасида нафақат таълим мазмуни, балки ўқитишга ёндашувлар, фанларни ўқитиш методикаси, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш даражаси ҳам ўзгариб бормоқда. Мустақил тараққиёт йўлидан бораётган мамлакатимизнинг узлуксиз таълим тизимини ислоҳ қилиш, ахборот-коммуникация технологияларни жорий этиш ва таълим самарадорлигини ошириш бўйича кенг қамровли ишлар олиб борилиб, комплекс дастурлар асосида масофадан ўқитиш ва компьютерлаштирилган анжуманлар ўтказиш, масофали таълим тизимларини яратиш ва уларни ўқув тарбия жараёнига жорий этиш йўлга қўйилмоқда. Шу билан бирга, ўқув жараёнида аралаш таълим технологияларидан фойдаланиш кўламини кенгайтириш зарурияти юзага келди. Ахборот технологияларини таълим жараёнида қўллашни янги усул ва воситалар ёрдамида ташкил этиш, ўқув жараёнига аралаш таълим технологияларини жорий этиш ва методик асосларини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Жаҳон миқёсида олиб борилаётган тадқиқотлар ўқитишнинг замонавий моделларини, интеграциялашган ахборот-таълим муҳитини шакллантиришга йўналтирилган аралаш таълим технологияларининг педагогик лойиҳаларини ишлаб чиқиш аҳамиятга молик масалалардан бири ҳисобланади. Бу эса ўқув жараёнига мослашувчан замонавий ўқитиш тизимни яратиш методологиясини ҳамда ўқувчиларнинг билим даражасини ҳисобга олган ҳолда дифференциаллашган аралаш амалга оширувчи ўқитиш тизими таркиби ва мазмунини ишлаб чиқиш заруратини асослайди. XX асрнинг ўрталаридан, яъни инсоният жамияти янги даврга, янги юқори технологиялар, сунъий интеллект ва компьютерлар даврига кирганидан бошлаб, жамият, фан ва таълимни умумий «ахборотлаштириш» бошланди. Айни тушунча бутун жамият ва ҳар бир инсон фаолиятининг барча соҳаларида кенг қўлланиладиган атамалардан бирига айланмоқда. Жамият ривожланишининг ҳозирги босқичи қатор ўзига хос хусусиятлари билан характерланади. Бундай хусусиятлар қаторига ақлий меҳнат аҳамиятининг ортиши, глобал миқёсдаги ахборот ресурсларидан фойдаланишга йўналганлик, ҳамкорликда илмий-тадқиқот - ишларини бажариш ҳамда ягона лойиҳа устида ишлаш учун мутахассислар ва ижодий жамоалар ўртасида тез-тез мулоқот ўрнатиш, ахборот алмашиш эҳтиёжи, фан, техника, таълимни қамраб олувчи

жараёнларнинг интегратив характери ва бошқаларни киритиш мумкин. Ҳозирги замон социумининг бундай ўзига хос хусусиятлари жамиятни ахборотлаштириш жараёни билан узвий боғлиқ. Ахборот технологиялари инсон фаолиятининг барча жабҳаларида, шу жумладан таълим тизимида ҳам кенг қўлланилмоқда. Замонавий таълимни ахборот технологияларисиз тасаввур этиб бўлмайди. Чунки улар таълим жараёнида ахборотларни узатиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ҳамда зарурий маълумотларга тезкор эга бўлиш имкониятини кенгайтиради. Таълим жараёнида замонавий ахборот ва телекоммуникация воситаларидан фойдаланиш борасида таълим муассасаларининг Интернет тармоғига уланиши ва электрон алоқалар билан таъминланишига эътибор кучайди. Бундан ташқари, барча таълим муассасасалари ахборотга бўлган талаб-эҳтиёжларини ҳар томонлама қондириш учун керакли шарт-шароитларни яратиш вазифаси бажарилмоқда. Буларнинг барчаси Республика таълим муассасаларига янги педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, жумладан, масофавий таълимни жорий этиш, электронлаштирилган форум, видеоконференциялар ўтказиш, электрон дарслик ҳамда ўқув қўлланмалар яратиш ва уларни таълим жараёнида қўллашга қаратилган тадбирлардир. Умуман, ахборот-коммуникация, компьютер технологияларининг пайдо бўлиши ва такомиллашиши жамиятнинг ахборотни тезкор ва хатосиз узатиш, қайта ишлаш, сақлашга бўлган эҳтиёжлари билан боғлиқ бўлиб, шу билан биргаликда мутахассисга янада асосли ва тўғри қарорлар қабул қилиб, атроф-муҳитдаги реал воқелик шарт-шароитларига ўз вақтида мослаша олишларига қилишга имкон беради. Жамиятдаги ўзгаришлар таълим жараёнида ҳам жиддий ўзгаришларни талаб қилади ва бугунги кунда дунёд миқёсида таълимни ахборотлаштириш орқали сифатли таълим олиш мажбурий мезони ва шартига айланиб бормоқда. Жаҳон компьютер тармоқлари, Интернет, ахборот қидириш, электрон почта, чат, видеоконференциялар, электрон дарсликлар, электрон кутубхоналар ва бошқалар барча турдаги коммуникация ва муҳим маълумотларни олишнинг тезкор методи сифатида фаол фойдаланилмоқда. Ҳозирги вақтда жаҳон миқёсида «очиқ» таълим, узлуксиз ўқиш таълим тушунчаси пайдо бўлди. Бунинг асосий сабаби ўқув жараёнини тубдан ўзгартиришга шароит туғдирган янги ахборот технологияларидан фойдаланиш, хусусан, жамиятдаги ўзгаришларга тез мослашадиган ва муносабат билдирадиган тизимни яратиш ва ривожлантириш имкониятининг юзага келишидир. Шунингдек, энг биринчи даражали вазифа замонавий ва сифатли таълимга эришиш ҳисобланиб, унинг зарурий шартларидан бири – бу таълимнинг янги шакллари амалда жорий этиш, масофавий ва аралаш таълимни педагогик таълим инновацион кластери шароитида узлуксиз йўлга қўйилиш лозим. Эндиликда бошқаришнинг факат авторитар усулига таянилган ўқитиш, иллюстратив-тушунтириш методлари ва далилларга асосланган билимларни - 33 механик равишда ўзлаштириш натижаси замон талабларига жавоб бера олмайди. Шунинг учун таълим мазмунини танлашда ўқувчининг ақлий ривожланишини жадаллаштириш ва ўз-ўзини камол топтиришига, унда мустақил билим олиш ва олган билимларини амалда қўллаш, қонуниятларни ўрганиш жараёнида «кичик кашфиёт»лар

қилиш, ҳозирги замон ахборот технологияларидан билиш воситаси сифатида кенг фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Ҳар қандай ривожланаётган мамлакатлар, шу жумладан Ўзбекистоннинг ҳам кенг миқёсдаги тараққиёти масофадан ўқитишга бўлган талабнинг йил сайин ортиб боришига сабаб бўлмоқда. Ушбу таълим шаклининг глобаллашган дунёдаги таълимий, сиёсий ва ҳеч шубҳасиз иқтисодий аҳамиятини исботлашга асло зарурат йўқ. ЮНЕСКОнинг ахборот технологиялари бўйича институти мутахассислари билан ўтказилган тадқиқотларида кўрсатилишича, аҳолининг аксарият қисми таълимнинг турли шакллари кўллаш тарафдори ва шу асосида билим олишга қизиқиш билдиришган. Умумтаълим муассасалари ўқувчилари билан ўтказилган сўровнома натижалари уларнинг атиги 18% анъанавий таълим тизимидан мамнун эканини кўрсатди. Ўқувчиларнинг билишга бўлган эҳтиёжлари, қизиқишлари ва қобилиятларига қараб, ўқитиш мазмуни, ташкилий шакллари, методларининг хилма-хил ва ранг баранг бўлиши таълимнинг барча босқичларида муҳим аҳамият касб этади, аммо, айниқса бўлажак мутахассислар, шу жумладан, бўлажак ўқитувчиларни касбий педагогик тайёрлаш босқичида жуда долзарб ҳисобланади. Айнан шунинг учун ҳам, таълимнинг янги, замонавий сифатига эришишнинг зарурий шarti - бу умумтаълим муассасаларида ўқитишнинг янгидан-янги шакллари жорий этиш, ўқитишнинг мослашувчан тизимини шакллантириш, узлуксиз таълим олишни таъминлашдир. Юқорида айтиб ўтганимиздек, масофавий таълим бир неча йиллардан буён анъанавий таълимнинг муқобили бўлиб келган. Бундай таълимнинг энг асосий афзаллиги шундаки, чекка ҳудудларда ҳам таълимни тақдим этиш ва ўқитиш вақтини сезиларли даражада тезлаштириш имкониятини беради. Шу билан бирга, масофавий таълим ўзига хос қатор камчиликларга ҳам эга, хусусан, ўқитувчи ва таълим олувчилар ўртасида ўзаро жонли мулоқотнинг бўлмаслиги, ҳолбуки айти худди шу жараёнда ўрганилаётган ўқув материалларини чуқурроқ тушунишга мақбул шароитлар яратилади.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

- 1) Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение,
- 2) – 141 с.
- 3) Инновационная деятельность как условие профессионального развития педагога. Электронный ресурс: <https://znanio.ru/medianar/91>
- 4) Исаев И.Ф. и др. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога // Вопросы психологии.
- 5) – №3. – С. 57-66.
- 6) Сластенин В.А. Подымова Л.С. Педагогика – инновационная деятельность. – М.: Изд-во Магистр,
- 7) – 221 с

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH VA BOYITISH

Xidirova Nilufar Shuxratovna

Buxoro davlat pedagogika instituti, 7 ped-2025 guruh magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish va boyitish masalalari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida vatanparvarlik ruhini shakllantirish, milliy qadriyatlar va harbiy-vatanparvarlik g'oyalarini singdirishning mazmun-mohiyati yoritilgan. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligida mazkur tarbiya turini samarali tashkil etishning usul va vositalari, innovatsion yondashuvlar hamda amaliy mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Maqolada harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish orqali yosh avlodni milliy ong, fuqarolik pozitsiyasi va vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashning ahamiyati asoslab berilgan

Аннотация: В данной статье с научно-педагогической точки зрения проанализированы вопросы развития и обогащения военно-патриотического воспитания будущих учителей начальных классов. Освещена сущность и содержание формирования патриотического духа в образовательном процессе, а также внедрения национальных ценностей и идей военно-патриотического воспитания. Кроме того, рассмотрены методы и средства эффективной организации данного вида воспитания в профессиональной подготовке будущих педагогов, инновационные подходы и практические механизмы. В статье обоснована значимость развития военно-патриотического воспитания в формировании у подрастающего поколения национального самосознания, гражданской позиции и преданности Родине

Annotation: This article analyzes, from a scientific and pedagogical perspective, the issues of developing and enriching military-patriotic education of future primary school teachers. It highlights the essence and content of fostering a patriotic spirit in the educational process, as well as the integration of national values and ideas of military-patriotic education. In addition, the article examines methods and means of effectively organizing this type of education within the professional training of future teachers, including innovative approaches and practical mechanisms. The study substantiates the importance of developing military-patriotic education in shaping the younger generation's national identity, civic position, and devotion to the Motherland

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, pedagogik tayyorgarlik, bo'lajak o'qituvchi, milliy qadriyatlar, innovatsion yondashuv, fuqarolik tarbiyasi

Ключевые слова: начальное образование, военно-патриотическое воспитание, педагогическая подготовка, будущий учитель, национальные ценности, инновационный подход, гражданское воспитание

Key words: primary education, military-patriotic education, pedagogical training, future teacher, national values, innovative approach, civic education

Kirish. Hozirgii shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrda mamlakatimizda ta'lim tizimida nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli, mas'uliyatli, Vatan ravnaqi

va jamiyat barqarorligiga daxldorlik hissiga ega bo'lgan pedagog kadrlarni tayyorlash dolzarb vazifaga aylanmoqda. Yosh avlodni XXI asr texnika asri talablariga to'liq javob beradigan har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida voyaga yetkazish bo'yicha zarur shart-sharoitlar va imkoniyatlar yaratish, sog'lom, yetuk va barkamol avlodni tarbiyalash zarur. Pedagogika oliy ta'lim muassasasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metodik kompetentlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik kompetentligi doimiy o'zgarib borayotgan sharoitda ilg'or xorijiy tajribalarni o'rgangan holda, oliy ta'lim muassasasida ularning metodik kompetentligini rivojlantirish texnologiyasini, didaktik asoslarini ishlab chiqish, pedagogik shart-sharoitlari, mazmuni va tuzilmasi, takomillashtirish mezonlari va shakllanganlik darajalari, shakl, metod, vositalari, modeli, o'qitish sifatining samaradorligini oshirish muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning axloqiy sifatlarini tarkib toptirish, harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyasini takomillashtirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunga o'sib borayotgan yosh avlod ongiga axloq normalarini singdirish zarur. Ma'lumki milliy ta'lim tizimining huquqiy asoslarini shakllantirish uchun respublikamizda keng sharoit yaratilgan. Shu bilan birga, islohotlar ta'lim tuzilmasi va mazmun - mohiyatini takomillashtirish imkonini keng ochib bergan. Ta'lim va tarbiya borasida "Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz" deb Prezidentimiz Sh.M. Mirziyev ta'kidlaganlar. O'sayotgan yosh avlodni har tomonlama voyaga yetkazish, unda ijtimoiy ong va xulq - atvorni tarkib toptirishga tarbiya muhin o'rin tutadi. Insonning jamiyatda tutgan o'rni va turmush tarzini yaxshilashini ta'minlash uchun zarur bo'lgan xususiyatlari aqliy, jismoniy, axloqiy, ma'naviy sifatlarini shakllantirishga qaratilgan. Yosh avlodni harbiy-vatanparvarlikda tarbiyalash uchun inson shaxsini shakllantirish, uning madaniy, ma'rifiy, ijtimoiy, siyosiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha harakatlar, tadbirlar, ta'sirlar, intilishlar majmuini anglatadi. Vatan ostonadan boshlanadi deganlaridek, tarbiya ham oiladan boshlanib, bog'cha, maktab hamda mahallalarda mujassamlanadi. Yoshlar qalbida insoniylik urug'larining ko'rinishiga, g'ururi hayot yo'liga olib chiqishiga o'rta Osiyo mutafakkirlarining tarbiya haqidagi fikrlari, o'gitlari yordam beradi. Bugungi kun talabiga javob bera oladigan yoshlarni tarbiyalashda o'rta Osiyo mutafakkir allomalarimizdan Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Jaloliddin Davoniy, Abu Nasr Forobiy, Bahovuddin Naqshband, Yusuf Xos Hojib, Kaykovus, Abu Rayxon Beruniy, Asqar Zununov Umar Xayyom, Abdurahmon Jomiy, Munavvar qori, Abdulla Avloniy, Hamza Hakimzoda Niyoziy va boshqa allomalarimizning ta'lim-tarbiya va ma'rifat haqidagi g'oyalaridan keng foydalanish muhim omil bo'lib hisoblanadi.

O'sayotgan o'quvchi shaxsining qadriyatlari, dunyoqarashi, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlari shakllanishining eng muhim bosqichi boshlang'ich ta'lim davridan boshlanadi. Boshlang'ich yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya beradigan pedagogning o'zi mazkur tushunchalarni chuqur anglagan, ularga sadoqatli bo'lgan va ularni yoshga mos pedagogik vositalar orqali yetkazib bera oladigan mutaxassis bo'lsa jamiyatda oliyanob zamon talablariga javob beradigan yoshlar ulg'ayadi.

Yoshlar orasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tor ma'noda faqat harbiy xizmatga tayyorlash yoki harbiy bilimlarni berish bilan cheklab bo'lmaydi. Harbiy-vatanparvarlikning mazmunida avvalo Vatanga muhabbat, xalq va millat manfaatlariga sadoqat, ona yurt taqdiriga daxldorlik, davlat ramzlariga hurmat, tinchlikni qadrlash, fuqarolik burchini anglash, jamoa bilan hamkorlik qilish, irodaviy barqarorlik, intizom va mas'uliyat kabi sifatlar mujassam bo'ladi. Boshlang'ich ta'limda bolalarga harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bevosita harbiy bilim berish bilan birga ularda Vatan himoyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini shakllantirish zarur.

Shuni ta'kidlash kerakki, tahsil olayotgan boshlang'ich sinf o'qituvchisida ushbu tarbiya to'rtta o'zaro bog'liq tarkibiy qism asosida shakllanishi maqsadga muvofiq.

1- Motivatsion-qadriyatli komponent bo'lib, unda Vatan, xalq, milliy g'urur, tarixiy meros va pedagoglik burchiga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi.

2- Komponent kognitiv yo'nalishdir; bunda talaba davlat ramzlari, milliy tarix, qahramonlar hayoti, fuqarolik burchi, xavfsizlik, tinchlikparvarlik va tarbiya metodikasiga oid zarur bilimlarni egallaydi.

3- Komponent emotsional-irodaviy yo'nalish bo'lib, unda qat'iyat, sabr, jasorat, mas'uliyat, intizom, o'zini boshqara olish, qiyin vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish kabi sifatlar rivojlanadi.

4- Komponent esa faoliyatli-amaliy yo'nalish bo'lib, bo'lajak o'qituvchining vatanparvarlik mazmunidagi tadbirlarni tashkil etish, sinfdan tashqari ishlarni rejalash, darsga tarbiyaviy g'oyani singdirish va o'quvchilar bilan samarali ishlash malakasini qamrab oladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak boshlang'ich pedagogning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish, kasbiy mas'uliyat va amaliy faoliyat birligida namoyon bo'ladigan murakkab pedagogik sifatni boyitish hamda zamonaviy pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biridir. O'qituvchi aynan o'z shaxsiy namunasi bilan o'quvchilarda burch, intizom, sadoqat, hurmat va mehr kabi xislatlarni uyg'ota oladi. Shu sababli oliy ta'lim jarayonida bu tarbiya alohida mavzu sifatida emas, balki bo'lajak mutaxassisning umumkasbiy kompetensiyasi sifatida ko'rilishi lozim. Yosh avlod qalbiga Vatanga muhabbat, burchga sadoqat, tinchlikka hurmat va fuqarolik mas'uliyatini singdira oladigan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki barkamol pedagog sifatida shakllanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "Ta'lim to'g'risida", O'RQ-637, 2020-yil 23-sentyabr.

2) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida", 267-son, 2023-yil 29-iyun.

3) Shavkat Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. -T.: «O'zbekiston», 2017. -22-b.

4) R.A.Mavlonova, N.Rahmonqulova, B.Normurodova, K.Matnazarova. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. Darslik. Nizomiy nomidagi TDPU Rizografiyada nashr qilindi. Toshkent, 2004- yil.

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASI – YANGI O'ZBEKISTON SARXADLARI DAXLSIZLIGI VA RAVNAQI GAROVI

Raxmatullayev Umid Karabyevich

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika

universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola Yangi O'zbekiston davrida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari, qonunchilik bazasi, amaliy mexanizmlari (shu jumladan “Jasorat maktablari” tizimi), Qurolli Kuchlarning rivojlanish dinamikasi va bu jarayonning mamlakat sarxadlari daxlsizligi hamda umumiy ravnaqiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqot 2023–2027-yillarga mo'ljallangan Konsepsiya, Prezident farmonlari, 2024–2025 yillardagi yangi qarorlar va Global Firepower reytinglari ma'lumotlariga asoslanadi. Maqsad – ushbu tarbiya tizimining milliy xavfsizlik va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikdagi rolini ilmiy jihatdan yoritish

Annotation: The article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations, legislative framework, and practical mechanisms of military-patriotic education in the era of New Uzbekistan (including the “Jasorat maktablari” / “Schools of Courage” system), the dynamics of development of the Armed Forces, and the impact of this process on the inviolability of the country's borders and overall national progress. The study is based on the 2023–2027 Concept for improving the effectiveness of military-patriotic education of youth, Presidential decrees, new decisions of 2024–2025, and Global Firepower Index data. The aim is to scientifically highlight the role of this education system in ensuring national security and socio-economic stability

Аннотация: Статья проводит глубокий анализ теоретических основ, законодательной базы и практических механизмов военно-патриотического воспитания в период Нового Узбекистана (включая систему «Жасorat мактаблари» / «Школы мужества»), динамики развития Вооружённых Сил, а также влияния этого процесса на неприкосновенность государственных границ и общее развитие страны. Исследование опирается на Концепцию повышения эффективности военно-патриотического воспитания молодёжи на 2023–2027 годы, указы Президента, новые решения 2024–2025 годов и данные рейтинга Global Firepower. Цель — научно осветить роль данной системы воспитания в обеспечении национальной безопасности и социально-экономической стабильности

Kalit soʻzlar: talaba, pedagogika, harbiy-vatanparvarlik, tarbiya, kasbiy faoliyat, sadoqat, milliy g'oya

Ключевые слова: студент, педагогика, военно-патриотическое воспитание, воспитание, профессиональная деятельность, верность, национальная идея

Key words: student, pedagogy, military-patriotic education, upbringing, professional activity, loyalty, national idea

Kirish Yangi O'zbekiston qurilishi jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Prezident Shavkat

Mirziyoyevning ta'kidlashicha, Qurolli Kuchlar nafaqat qurol-aslaha bilan, balki Vatanga fidoyilik ruhida askarlar bilan qudratli bo'ladi [1]. Bu tarbiya yosh avlodda Vatan himoyasi, milliy g'urur, mas'uliyat va mafkuraviy immunitetni shakllantirish orqali mamlakatning hududiy yaxlitligi va barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Bugungi globallashuv, axborot urushlari va mintaqaviy tahdidlar sharoitida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb vazifaga aylandi. Maqola ushbu masalani nazariy, huquqiy va amaliy jihatdan tahlil qiladi, shuningdek, 2025–2026 yillardagi yangi islohotlarni (masalan, “Jasorat maktablari” tizimi) alohida yoritadi.

1. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy-metodologik asoslari Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi – yoshlarda Vatanga sadoqat, fuqarolik burchi, mardlik va mas'uliyat tuyg'ularini tizimli shakllantirish jarayoni. Uning nazariy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (39-modda: harbiy xizmat – muqaddas burch), “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi Qonun va Prezident farmonlarida belgilangan [2].

Nazariy asoslari

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari Vatan (vatan), vatanparvarlik (vatanparvarlik) va harbiy ta'lim (harbiy ta'lim) kabi asosiy tushunchalarga asoslangan. Vatan shaxsiy va kollektiv identifikatsiyaning markazi bo'lib, insonning ruhiy olami, hayot tarzi, o'tmishi, hozirgi va kelajagini o'z ichiga oladi. Vatanparvarlik – bu Vatanga muhabbat, tajovuzlarga qarshi turishga tayyorlik va shaxsiy mas'uliyatni anglatadi. Ushbu tushunchalar O'zbekiston Konstitutsiyasi, Prezident farmonlari, "Mudofaa to'g'risida"gi qonun va Mudofaa vazirligining me'yoriy hujjatlarida mustahkamlangan. Ushbu nazariya harbiy pedagogika, psixologiya va harbiy fanlarga asoslanib, yoshlarda ma'naviy-axloqiy fazilatlar, jangovar ruh va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishga qaratilgan.

Tarixiy kontekstda, bu tarbiya O'zbekistonning mustaqilligini himoya qilish missiyasidan kelib chiqadi. Globallashuv va axborot texnologiyalari rivoji sharoitida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontseptsiyasi (2017-yil) bu jarayonni yaxlit ta'lim-tarbiya tizimining uzviy qismi sifatida belgilaydi. U jismonan va ma'nan sog'lom avlodni tarbiyalashga yo'naltirilgan bo'lib, yoshlarni Konstitutsiyaga sodiqlik, davlat xizmatiga tayyorlik va milliy manfaatlarini himoya qilishga o'rgatadi.

Metodologik asoslari

Metodologik yondashuvlar yoshlarning ongi, ruhiyati va faoliyatiga ta'sir ko'rsatish usullariga asoslangan. Asosiy tamoyillar: ilmiylik, tarixiylik, izchillik, nazariya va amaliyot uyg'unligi, faollik va oldingi natijalarga tayanib borish. Metodlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Ishontirish va rag'batlantirish: Yoshlarda bilim, ko'nikma va irodani shakllantirish.

Amaliy mashqlar va mustaqil ish: Kuzatish va shaxsiy namuna orqali.

Psixologik va pedagogik usullar: Harbiy psixologiya orqali motivatsiya, qiziqish va ichki ma'naviy olamni o'rganish, harbiy xizmatga tanlash va tayyorlash.

Shakllar esa turli va ko'p qirrali: ma'ruzalar, suhbatlar, veteranlar bilan uchrashuvlar, konferentsiyalar, bahslar, viktorinalar, sport musobaqalari,

ekskursiyalar, ommaviy axborot vositalari va elektron o'yinlar. Jarayon to'rt bosqichga bo'lingan:

3-7 yosh: Oilada va maktabgacha ta'limda ertaklar, qo'shiqlar va chizmalar orqali dastlabki shakllantirish.

7-16 yosh: O'qish, madaniy tadbirlar va sport orqali mustahkamlash.

16-18 yosh: Harbiy xizmatga tayyorlik, jismoniy va ma'naviy rivojlantirish.

18-30 yosh: Rahbarlik va professional ko'nikmalarni rivojlantirish, xorijiy g'oyalarga qarshilik.

Ushbu asoslar oliy ta'lim muassasalarida "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi asoslari" fani orqali amalga oshiriladi, bu yoshlarni harbiy xizmatga nazariy va amaliy jihatdan tayyorlashga yordam beradi. Natijada, yoshlarda milliy g'urur, harbiy xizmatga tayyorlik va jamiyatga foyda keltirish fazilatlarini shakllanadi.

2. Davlat siyosati va qonunchilik bazasi rivoji Yangi O'zbekiston strategiyasida (2022–2026) beshinchi yo'nalish – xavfsiz va tinchliksevar davlat qurish – harbiy tarbiyani rivojlanishning ajralmas qismiga aylantirdi [1].

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarga oid davlat siyosatining ajralmas qismi sifatida belgilangan. U yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismonan sog'lom, vatanparvar shaxslar etib tarbiyalash, ularni konstitutsiyaviy burchlarni bajarishga tayyorlashni maqsad qiladi. Rivojlanish bosqichlari quyidagicha:

2017-yil — Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontseptsiyasi loyihasi ishlab chiqildi va muhokama qilindi. Bu hujjat globallashuv va axborot texnologiyalari sharoitida yoshlarni tarbiyalashning dolzarb vazifalarini belgilab berdi.

2018-yil fevral — Vazirlar Mahkamasining 140-son qarori bilan Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi tasdiqlandi. Ushbu hujjat tizimli yondashuvni joriy etdi, bosqichlar, usullar va subyektlarni aniqladi.

2022-yil — Prezidentning qarori bilan Mudofaa vazirligi huzurida "Vatan tayanchi" bolalar va o'smirlar harbiy-vatanparvarlik harakati tashkil etildi. Bu harakat yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va ularning ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

2023-yil iyun — Vazirlar Mahkamasining 267-son qarori bilan 2023–2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsepsiyasi tasdiqlandi. Bu yangi konsepsiya oldingi hujjatlarni takomillashtirib, 5 bosqichda (3–7 yosh, 7–10 yosh, 11–17 yosh, 18–21 yosh, 22–30 yosh) tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutadi. "Yo'l xaritasi" tasdiqlanib, davlat va nodavlat tashkilotlarning hamkorligi kuchaytirildi.

Davlat siyosati Prezidentning farmonlari (masalan, yoshlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha farmonlar), "Yoshlar — kelajagimiz" dasturlari va Harakatlar strategiyalari orqali mustahkamlanmoqda. Asosiy maqsad — yoshlarda Vatanga sadoqat, mardlik va mas'uliyat tuyg'ularini singdirish, xorijiy ta'sirlarga qarshilikni shakllantirish.

Qonunchilik bazasi

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi asosiy hujjatlarga tayanadi:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi — fuqarolarning Vatan himoyasi burchini belgilaydi (masalan, harbiy xizmat majburiyati).

“Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun (2016-yil) — yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi va harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi deb e‘lon qiladi.

“Harbiy burch va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonun — fuqarolarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tartibga soladi.

“Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonun va Mudofaa doktrinasi — milliy mudofaa siyosatini ochiqlashtirib, yoshlarni tayyorlashni ta‘minlaydi.

Prezident farmonlari va qarorlari (masalan, PF-5466, PQ-4061, PF-6260 va boshqalar) — yoshlarni vatanparvarlik va jismoniy tarbiyalash, chaqiruvga tayyorlashni takomillashtirishga oid.

Vazirlar Mahkamasi qarorlari (140-son 2018-yil, 267-son 2023-yil) — konsepsiyalar va “yo‘l xaritalari”ni tasdiqlaydi.

Qurolli Kuchlarning umumharbiy nizomlari va boshqa me‘yoriy hujjatlar.

Ushbu qonunchilik bazasi davlat organlari (Mudofaa vazirligi, Yoshlar siyosati agentligi, ta‘lim vazirliklari), nodavlat tashkilotlar (“Vatanparvar” tashkiloti, Yoshlar ittifoqi) va fuqarolik jamiyatini muvofiqlashtiradi. Natijada, tarbiya tizimi uzluksiz (maktabgacha ta‘limdan oliy ta‘limgacha) va ko‘p bosqichli bo‘lib, monitoring va baholash mexanizmlari joriy etilgan.

Hozirgi bosqichda (2023–2027-yillar) konsepsiya amalga oshirilmoqda, bu yoshlarda milliy g‘urur va harbiy xizmatga tayyorlikni yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

3. “Jasorat maktablari” tizimi va amaliy mexanizmlar “Jasorat maktablari” — harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining yangi bosqichi. Qabul 5-sinfdan boshlanadi: har sinfga 26 nafar o‘quvchi imtihon orqali olinadi. O‘qish muddati – 7 yil (5–11-sinflar) [6].

Sinflarda quyidagilar kuchaytiriladi:

“Chaqiriqqacha boshlang‘ich tayyorgarlik” fani;

Jismoniy tayyorgarlik, psixologik mashg‘ulotlar, didaktik o‘yinlar;

Tarix, milliy qadriyatlar va ajdodlar merosi bo‘yicha darslar [6].

A‘lo baholar bilan bitirgan “Vatan tayanchi” otryad a‘zolaridan bir nafariga oliy harbiy ta‘lim muassasalariga imtiyozli tavsiyanoma beriladi [7]. Bu tizim yoshlarni jismonan sog‘lom, ma‘naviy yetuk va harbiy xizmatga tayyor shaxslar etib shakllantirishga xizmat qiladi [6].

Ta‘lim tizimida integratsiya: harbiy poligonlarda o‘quv yig‘inlari, Mudofaa vazirligi bilan hamkorlikdagi mashg‘ulotlar [7].

4. Qurolli Kuchlar rivojlanishi va sarhadlar xavfsizligi 2026-yil Global Firepower reytingida O‘zbekiston Qurolli Kuchlari:

Markaziy Osiyoda 1-o‘rin;

MDHda 3-o‘rin;

Dunyoda 53-o‘rin (145 mamlakat orasida) [8].

Zamonaviy qurollar bilan ta‘minlanganlik darajasi 45% ga yetdi. 20 dan ortiq davlat bilan harbiy hamkorlik, yuzlab qo‘shma mashg‘ulotlar o‘tkazilmoqda [8].

Harbiy xizmatchilar ijtimoiy himoyasi kuchaytirildi: minglab oilalar uy-joy bilan ta‘minlandi, kontrakt asosidagi xizmat imtiyozlari kengaytirildi [1].

Bu rivojlanish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi natijasi: yoshlarda mafkuraviy immunitet shakllangani, Qurolli Kuchlar mobil va texnologik jihatdan kuchaygani sarhadlar daxlsizligini ta'minlaydi [8].

5. Ijtimoiy-iqtisodiy ravnaq va xalqaro ta'sir Vatanparvar yoshlar jamiyat ravnaqiga faol hissa qo'shadi: tinchlikni saqlash, iqtisodiy loyihalarda ishtirok etish, mafkuraviy tahdidlarga qarshi turish [4].

Xorijiy tajriba (Rossiya, Turkiya, Isroil) bilan taqqoslaganda, O'zbekiston milliy xususiyatlarni (ajdodlar merosi, milliy g'oya) saqlab, zamonaviy elementlarni joriy etmoqda [4].

Xulosa va takliflar Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi Yangi O'zbekistonning sarhadlari daxlsizligi va ravnaqining asosiy garovi bo'lib qolmoqda. 2023–2027 Konsepsiyasi va “Jasorat maktablari” tizimi bu jarayonni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqdi [3, 6].

Kelajak istiqbollari:

Ta'lim tizimini raqamlashtirish va xalqaro tajribani chuqurroq joriy etish;

Yoshlarni harbiy xizmatga jalb qilishda oila va mahalla rolini kuchaytirish;

Ilmiy tadqiqotlarni ko'paytirish va monitoring tizimini yaratish.

Natijada, O'zbekiston xavfsiz, tinch va ravnaq topgan davlat sifatida yanada mustahkamlanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev nutqlari va farmonlari (umumiy ma'lumotlar, 2022–2026 yillar).

2) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi Qonun.

3) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabr PQ-393-son qarori.

4) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyun 267-son qarori va Konsepsiyasi (lex.uz).

5) Raxmatullayev, U. (2022). Vatanparvarlik tarbiya. Development of pedagogical technologies in modern sciences, 1(2), 65-69. Retrieved from <https://econferences.ru/index.php/dptms/article/view/451>

6) Rakhmatullaev Umid Karabayevich, Xolmonov Mansur Narzullayevich. (2023). THE ESSENCE AND IMPORTANCE OF STRATEGIC COMPETENCE IN TRAINING STUDENTS OF FUTURE TEACHERS OF PRE-CONTRACTION MILITARY EDUCATION. Journal of Advanced Zoology, 44(S2), 4523–4536. <https://doi.org/10.53555/jaz.v44iS2.2041>

7) Akbaralievich, T. A. (2022). PLANNING OF INITIAL TRAINING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS BEFORE CONVOCATION. Confrencea, 7(7), 86–88. Retrieved from <https://confrencea.org/index.php/confrenceas/article/view/328>

8) Tavakalov Alisher Akbaralievich. (2022). IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF LEARNING MILITARY CONCEPTS THROUGH INTERACTIVE METHODS. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 5, 42–48. Retrieved from <http://www.ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/104>

9) Raxmatullaev Umid Karabaevich. (2024). STRATEGIC COMPETENCIES AS A SONNA IN LEARNING PLANNING. IMRAS, 7(6), 45–48.

10) Retrieved from <https://journal.imras.org/index.php/sps/article/view/1446>

ТЕХНОЛОГИИ ВОСПИТАНИЯ ПАТРИОТИЗМА У СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Турдиева Нигора Саидовна

PhD, доцент,

Бухарский государственный педагогический институт

Аннотация: В статье рассматриваются современные подходы к формированию патриотической компетенции у студентов высших учебных заведений. Особое внимание уделяется взаимосвязи педагогических технологий, интерактивных методов и цифровых ресурсов в развитии национального самосознания молодежи. Обосновывается необходимость комплексного подхода к организации образовательного процесса, направленного на формирование гражданской ответственности и устойчивых ценностных ориентиров.

Annotation: The article examines modern approaches to the formation of patriotic competence among university students. Particular attention is paid to the interconnection between pedagogical technologies, interactive methods, and digital resources in fostering national identity among young people. The necessity of a comprehensive approach to organizing the educational process aimed at developing civic responsibility and stable value orientations is substantiated.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, kompetentlik, pedagogik texnologiyalar, interfaol ta’lim, raqamli muhit, oliy ta’lim

Ключевые слова: патриотизм, компетентность, педагогические технологии, интерактивное обучение, цифровая среда, высшее образование

Key words: patriotism, competence, pedagogical technologies, interactive learning, digital environment, higher education

Основная часть

В условиях глобализации и цифровизации общества особую значимость приобретает формирование у молодежи устойчивых духовно-нравственных ориентиров. Одним из ключевых направлений воспитательной работы в системе высшего образования выступает развитие патриотической компетенции студентов как основы гражданской ответственности и социальной активности.

Именно поэтому система высшего образования должна не только обеспечивать профессиональную подготовку, но и способствовать формированию у студентов патриотической компетенции. Решение данной задачи требует внедрения современных педагогических технологий, обеспечивающих активное вовлечение обучающихся в образовательный процесс. В этой связи возникает необходимость более детального рассмотрения сущности патриотической компетенции.

Сущность патриотической компетенции. Патриотическая компетенция представляет собой интегративное качество личности, формирующееся в процессе обучения и воспитания. Она включает взаимосвязанные компоненты: когнитивный, эмоционально-ценностный и деятельностный.

Когнитивный компонент отражает систему знаний о родной стране, ее истории, культуре и традициях. Эмоционально-ценностный компонент выражается в чувстве гордости, уважения и любви к Родине. Деятельностный компонент проявляется в готовности личности к активному участию в общественной жизни и выполнению гражданского долга.

Таким образом, формирование данной компетенции невозможно без использования эффективных педагогических инструментов, обеспечивающих единство знаний, ценностей и практической деятельности. Это обуславливает необходимость обращения к современным педагогическим технологиям.

Современные педагогические технологии в образовательном процессе. Современные педагогические технологии выступают важным средством формирования патриотической компетенции, так как позволяют организовать образовательный процесс на основе активности и самостоятельности студентов. Их применение обеспечивает логическую связь между теоретическим содержанием обучения и его практической направленностью.

В частности, такие технологии способствуют развитию критического мышления, формированию способности к анализу социальных явлений и принятию обоснованных решений. Методы case-study, проблемное обучение, дискуссии и ролевые игры позволяют моделировать реальные жизненные ситуации, в которых студенты могут проявлять свою гражданскую позицию.

Однако эффективность данных технологий значительно возрастает при их сочетании с современными цифровыми средствами обучения.

Инновационные и цифровые технологии как фактор усиления образовательного эффекта. Развитие цифровых технологий существенно расширяет возможности формирования патриотической компетенции. Интеграция цифровых ресурсов в образовательный процесс обеспечивает его наглядность, доступность и интерактивность.

Использование виртуальных экскурсий, мультимедийных презентаций и онлайн-платформ позволяет студентам глубже погружаться в изучение историко-культурного наследия. Кроме того, цифровые проекты и онлайн-дискуссии способствуют развитию исследовательских навыков и формированию личностного отношения к изучаемым вопросам.

Следует отметить, что цифровые технологии наиболее эффективно реализуются в сочетании с интерактивными методами обучения, которые усиливают вовлеченность студентов.

Интерактивные методы обучения и их педагогический потенциал. Интерактивные методы обучения обеспечивают активное взаимодействие всех участников образовательного процесса, что является важным условием формирования устойчивых компетенций. Они способствуют не только усвоению знаний, но и развитию коммуникативных и социальных навыков.

Методы мозгового штурма, кластерного анализа, дискуссий, дебатов и проектной деятельности позволяют студентам выражать собственное мнение, аргументировать свою позицию и учитывать различные точки зрения. Это, в свою очередь, способствует формированию осознанного отношения к общественным процессам и укреплению гражданской идентичности.

Практическое применение данных методов подтверждает их эффективность, что находит отражение в педагогическом опыте.

Практические аспекты и проблемы реализации. Анализ педагогической практики показывает, что комплексное использование современных технологий положительно влияет на уровень сформированности патриотической компетенции у студентов. Они становятся более активными, заинтересованными и вовлеченными в образовательный процесс.

Вместе с тем, существуют определенные трудности, связанные с недостаточным уровнем цифровой грамотности преподавателей, ограниченностью технической базы и недостаточной мотивацией отдельных студентов. Эти проблемы требуют системного подхода к их решению.

В частности, необходимо совершенствовать систему повышения квалификации педагогических кадров, развивать инфраструктуру образовательных учреждений и создавать условия для повышения учебной мотивации студентов.

Таким образом, формирование патриотической компетенции студентов представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий комплексного подхода. Взаимосвязанное использование современных педагогических, интерактивных и цифровых технологий обеспечивает целостность и эффективность данного процесса.

Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой новых методических подходов и расширением возможностей цифровой образовательной среды, направленных на воспитание социально ответственной и патриотически ориентированной личности.

Список литературы.

1) Канбекова Р.В., Салимова Л.Х., Ижбулатова Э.А., Салимова А.А. Компетентностное развитие педагога в системе дополнительного профессионального образования // Современные проблемы науки и образования. 2020. № 3. С. 11. <https://doi.org/10.17513/spno.29777>

2) Saidova T. N. The structure and content of a teacher's personal competence //Excellencia: International multi-disciplinary journal of education (2994-9521). – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 320.

BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURLARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Sharopova Gulchiroy Yusupovna
Buxoro davlat universiteti Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv usullar, raqamli ta'lim vositalari va innovatsion yondashuvlar orqali ta'lim samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy tafakkur, boshlang'ich ta'lim, ona tili, zamonaviy texnologiyalar, interaktiv metodlar, raqamli ta'lim.

Аннотация:

В данной статье проанализированы роль и значение современных педагогических и информационно-коммуникационных технологий в развитии логического мышления учащихся на уроках родного языка в начальных классах. Также освещаются вопросы повышения эффективности обучения посредством использования интерактивных методов, цифровых образовательных средств и инновационных подходов.

Ключевые слова: логическое мышление, начальное образование, родной язык, современные технологии, интерактивные методы, цифровое обучение.

Abstract:

This article analyzes the role and significance of modern pedagogical and information and communication technologies in developing students' logical thinking in primary school native language lessons. It also discusses ways to improve the effectiveness of education through the use of interactive methods, digital learning tools, and innovative approaches.

Keywords: logical thinking, primary education, native language, modern technologies, interactive methods, digital education.

Hozirgi globalashuv sharoitida ta'lim tizimida tub islohotlar amalga oshirilib, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish asosiy vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf bosqichida o'quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish ularning kelgusidagi ta'lim jarayoni uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ona tili darslari esa o'quvchilarning fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish kabi intellektual ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali o'qitish samaradorligini oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda an'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori samara beradi. Xususan, interaktiv metodlar o'quvchilarni faol ishtirokchiga aylantirib, ularning mustaqil fikr yuritish qobiliyatini oshiradi.

Uzbekistanda esa so'nggi yillarda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayonlari jadallashgan. Boshlang'ich ta'limda elektron kundaliklar, onlayn platformalar, interaktiv darsliklar va masofaviy

ta'lim elementlari keng joriy etilmoqda. Bu jarayon o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirishni ham talab etadi, chunki innovatsion texnologiyalarni samarali qo'llash pedagogik jarayon sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirish ham dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Interaktiv metodlar orqali o'quvchilar faol ishtirokchiga aylanib, mustaqil fikrlashga o'rganadilar (Bruner, 1966).

Multimedia va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish o'quv materiallarini tushunishni engillashtiradi va kognitiv jarayonlarni faollashtiradi (Mayer, 2009). Shuningdek, kompyuter va raqamli platformalar o'quvchilarning tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi (Jonassen, 2000).

Zamonaviy texnologiyalar quyidagi yo'nalishlarda ahamiyatli hisoblanadi:

1. Interaktiv ta'lim muhitini shakllantirish.

Interaktiv doska, multimedia taqdimotlar va elektron resurslar orqali darslarni qiziqarli va tushunarli tashkil etish mumkin. Bu esa o'quvchilarning diqqatini jalb qilib, mantiqiy fikrlash jarayonini faollashtiradi.

2. Raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish.

Onlayn testlar, o'yinlar va mashqlar orqali o'quvchilar bilimlarini mustaqil ravishda mustahkamlaydilar. Bu jarayonda ular tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish kabi mantiqiy operatsiyalarni bajaradi.

3. Muammoli ta'lim texnologiyalari.

O'quvchilarga muammoli vaziyatlar taqdim etish orqali ularni fikrlashga undash mumkin. Masalan, matn asosida savollar berish, hikoyani davom ettirish yoki noto'g'ri jumlaning to'g'rilash kabi mashqlar mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi.

4. Klaster va aqliy hujum (brainstorming) usullari.

Bu usullar o'quvchilarning erkin fikr bildirishini ta'minlab, ularning tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

5. Vizual va audiovizual vositalar.

Rasmlar, videolar va infografikalar orqali ma'lumotlarni taqdim etish o'quvchilarning tushunish darajasini oshiradi hamda mantiqiy bog'lanishlarni aniqlashga yordam beradi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar orqali individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyati kengayadi. Har bir o'quvchining qobiliyati va bilim darajasiga mos topshiriqlar berish orqali ularning mantiqiy tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlantiriladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning faolligini ta'minlaydi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Biroq,

texnologiyalardan to'g'ri va maqsadga muvofiq foydalanish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchining pedagogik mahorati, texnologiyalarni qo'llashdagi bilim va ko'nikmalari ushbu jarayonda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu bois, o'qituvchilarning malakasini oshirish va ularni zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish zarur.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf ona tili darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Interaktiv va innovatsion usullar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlari shakllanadi. Kelgusida ta'lim jarayoniga yanada ilg'or texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va o'quv materiallarini takomillashtirish orqali ta'lim sifatini yanada oshirish kelgusida samarali natijalarga erishish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books.
3. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
4. Jonassen, D. H. (2000). *Computers as Mindtools for Schools: Engaging Critical Thinking*. Prentice Hall.
5. Bruner, J. S. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Harvard University Press.
6. ҚР/Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги. (2021). *Бошланғич таълим давлат таълим стандарти*.
7. Tolipov, O., Usmonboyeva, M. (2010). *Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot*. Toshkent.
8. Ishmuhamedov, R., Abduqodirov, A., Pardaev, A. (2012). *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent.

O'QITUVCHILARNING O'Z-O'ZINI DIAGNOSTIKA QILISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH MODELI

RAXMATOVA NARGIZA SHAMSIKULOVNA

Osiyo Xalqaro Universiteti

Iqtisodiyot va Pedagogika Fakulteti Pedagogika yo'nalishi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi O'qituvchilarning o'z-o'zini diagnostika qilish ko'nikmalarini shakllantirish modelini Ta'lim sifatining samaradorligiga bo'lgan ta'sirini aytib o'taman.

Kalit so'zlar: O'z-o'zini diagnostika qilish, Pedagogik model, o'qituvchining kasbiy refleksiya, o'zini baholash.

Ключевые слова: Самодиагностика, педагогическая модель, профессиональная рефлексия учителя, самооценка.

Key words: Self-diagnosis, Pedagogical model, teacher's professional reflection, self-evaluation.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilar nafaqat bilimlarni yetkazuvchi sifatida, balki o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga yo'naltiruvchi tarbiyachi sifatida ham muhim rol o'ynaydi. Kasbiy refleksiya - o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishga qaratilgan muhim jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon o'qituvchiga o'z ish uslublarining samaradorligini baholash, o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashish va ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi. Refleksiya o'qituvchining kasbiy rivojlanishida asosiy vosita sifatida tan olinib, o'quvchilarning kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. O'qituvchi ta'lim jarayonida interfaol ta'lim texnologiyalari yordamida talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqillik, o'z-o'zini nazorat, o'z-o'zini boshqarish, samarali suhbat olib borish, tengdoshlari bilan ishlash, ularning fikrlarini tinglash va tushunish, mustaqil, ijodiy, tanqidiy fikrlash, muqobil takliflarni ilgari surish, fikr-mulohazalarini erkin bayon qilish, o'z nuqtai nazarlarini himoya qilish, muammoning yechimini topishga intilish, murakkab vaziyatlardan chiqa olish kabi sifatarni shakllantirishga muvaffaq bo'ladi. Eng muhimi, interfaol ta'lim texnologiyalarini qo'llash orqali o'qituvchi talabalarning aniq ta'limiy maqsadga erishish yo'lida o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatlarini tashkil etish, yo'naltirish, boshqarish, nazorat va tahlil qilish orqali xolis baholash imkoniyatini qo'lga kiritadi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Interfaol ta'lim texnologiyalarini qo'llash jarayonida talabalar:

- guruh yoki jamoa bilan hamkorlikda ishlash;
- tengdoshlari orasida o'z g'oyalarini erkin bayon qilish, bilimlarini hech qanday ruhiy to'siqlarsiz namoyish etish;
- muammoni hal qilishga ijodiy yondashish;
- guruh yoki jamoadoshlari bilan ruhiy yaqinlikka erishish;
- o'z ichki imkoniyat va qobiliyatlarini to'liq namoyon qila olish;
- fikrlash, fikrlarni umumlashtirish va ular orasidan eng muhimlarini saralash; - o'z faoliyatini nazorat qilish va mustaqil baholash;

Interfaol ta'lim texnologiyalarining asosiy belgilari quyidagilardir:

1. Ko'p fikrlilik.
2. Suhbat (dialog).
3. Fikrlashga asoslangan faoliyat.
4. G'oyalarning yaratilishi(ilgarisurilishi).
5. Tanlash imkoniyatining mavjudligi.
6. Muvaffaqiyatli vaziyatlarni hosil qilish.

Tadqiqot natijalari va muxokamasi. "Test" (ingl. "sinov", "tekshirish") texnologiyasi shaxsning psixofiziologik va shaxsiy xususiyatlari, intellektual salohiyati, qobiliyat, ko'nikma va malakalarini tekshirishga xizmat qiladi. Ushbu metod O'qituvchilarning muayyan mavzu mazmuni yoki fan asoslarining qay darajada o'zlashtirilganligini aniqlashda samarali hisoblanadi

"Debat" (fr. "debattere" so'zidan olingan bo'lib, "debats" – "bahslashmoq") texnologiyasi yig'ilish, majlis yoki mashg'ulotlarda biror-bir mavzu yuzasidan

ishtirokchilar o'rtasida o'zaro bahs uyushtirish, ularning fikr almashishlarini ta'minlashga xizmat qiladi. O'quv mashg'ulotlarida debat quyidagi tartibda uyushtiriladi: 1) o'rganilayotgan mavzu yuzasidan bahs yuritilishi zarur bo'lgan muammo tanlanadi; 2) bahslashish uchun ikki nafar talaba, guruh yoki juftliklarning e'tiborlariga tanlangan muammo havola etiladi; 3) talaba, guruh yoki juftliklarning muammo yuzasidan fikrlari tinglanadi; 4) ekspertlarning fikrlari o'rganiladi; 5) debatda bildirilgan fikrlar yuzasidan xulosa chiqariladi; 6) debat yakunlanadi.

Kasbiy refleksiyaning yana bir muhim qismi — fikr-mulohaza olish bo'lib, u o'qituvchining pedagogik faoliyati haqida yaxlit qarash shakllantiradi. Agar fikr-mulohaza ishonchli hamkasb tomonidan berilsa, u qimmatli yo'nalish bo'lib xizmat qiladi. Agar talabalar tomonidan berilib, unga amal qilinsa, bu ularning fikr va tajribalarining jiddiy qabul qilinishini ko'rsatadi va ishonchli muhit yaratadi[2].

Bugungi zamonaviy falsafada esa refleksiya nazariy va amaliy jihatdan farqlanadi. Birinchisi, inson tomonidan tushunchalarning rivojlanish jarayoni, yagona tushuncha doirasida bir ta'rifdan boshqasiga o'tish imkoniyatini beradigan metod sifatida, ikkinchisi esa, individual harakat yoki fikrni tushuncha bilan nisbatlanish jarayoni. Bunda isbotlash o'lchovi ustidan nazorat ta'minlanishi kerak.

Hozirgi kunda falsafiy kategoriya sifatida o'rganilayotgan refleksiya psixologiya, sotsiologiya, sinergetika, mantiq, andrologiya, kibernetika va boshqa ko'plab murakkab fanlarning tadqiqot obyekti sifatida e'tirof etilib tadqiq qilinmoqda. Biz "refleksiya" kategoriyasiga pedagogika va psixologiya nuqtayi nazaridan ta'rif beramiz va uning mohiyatini o'rganishda o'qituvchilar kasbiy faoliyatidagi o'rnini tahlil qilishga batafsil to'xtalamiz.

Psixologiyada refleksiya "subyekt tomonidan o'zining ichki psixik jarayoni va holatlarini bilish, nazorat qilish" mazmunida talqin qilinadi [6]. O'qituvchining pedagogik faoliyatida, refleksiyaning shaxsga nisbatan ahamiyatini o'rganishda bu tushunchaning ijtimoiy psixologik nuqtayi nazardan ta'rif mukammal ekanligi e'tirof etiladi, unda refleksiya insonning borliqda boshqa insonlar tomonidan qanday qabul qilinishi va baholanishi sifatida qaraladi.

O'qituvchining kasbiy pedagogik faoliyatida refleksiya jarayonini o'rganib ko'plab olimlar uning kommunikativ hamda kooperativ turlarini ustun qo'yadilar, aynan ushbu usullar o'qituvchining pedagogik faoliyatida va o'quvchilar bilan muloqotida ko'proq namoyon bo'ladi. Biroq, bizningcha, pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari xilma-xil bo'lganligi sababli refleksiyaning har bir turini alohida o'rganib tahlil qilish mumkin emas, zero ular ma'no jihatidan bir - birlari bilan o'zaro bog'liq. Kasbiy refleksiya — zamonaviy pedagogning ajralmas sifati. Uni rivojlantirishda mentorlik va kuzatish faoliyati muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonlar bo'lajak o'qituvchiga o'zini tahlil qilish, o'rganish va takomillashtirish imkonini beradi. Natijada, reflektiv fikrlovchi, innovatsion yondashuvga ega, professional o'qituvchi shakllanadi.

Kuzatish amaliyoti o'qituvchilik tajribasining eng muhim komponentlaridan biridir. U tahliliy fikrlash, kuzatuvchanlik va baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, turli xildagi o'qitish faoliyatlaridan foydalanish o'qituvchilik kasbiy refleksiya oshirish amaliyotini yaxshilash uchun foydali elementlardir. Bu o'quv jarayonlaridagi strategiyalar, darslarini, audiolar, video

yo'zuvlar va o'z-o'zini nazorat qilish usullarini hamda tanqidiy tahlil qila oladigan, o'z faoliyati haqida bilishini oshiradigan hamda yangi ta'lim jarayoniga ilk qadam qo'yayotgan o'qituvchilar uchun muhim boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi. Yuqorida aytib o'tilgan ta'lim jarayonidagi kasbiy refleksiyaning shakllantirishining qadam-baqadam ketma-ketlik algoritmini bajarish orqali aksariyat ko'p o'qituvchilar o'z kasbiy faoliyatida kasbiy refleksiyaning rivojlanishiga olib keladi va shu bilan bir qatorda ta'lim sifatini hamda bilim berib ko'nikmalari tubdan takomillashishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduraxmonova, M. (2021). "Pedagogik refleksiya: nazariya va amaliyot". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
2. Qodirov, A. (2020). "O'qituvchining kasbiy rivojlanishi va pedagogik refleksiya". Samarqand: Samarqand davlat universiteti.
3. Mirzayeva, D. (2022). "Pedagogik refleksiya va innovatsion ta'lim texnologiyalari". Buxoro: Buxoro davlat universiteti.
4. Tashpulatov, I. (2023). "O'qituvchilar uchun pedagogik refleksiya va uning ahamiyati". Farg'ona: Farg'ona davlat universiteti.
5. Rahimov, S. (2021). "Pedagogik refleksiya: ta'lim jarayonida o'z-o'zini baholash". Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti.
6. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Monografiya. -Toshkent: fan, 2004. 130 B.
7. Muslimov n.A., Mullaxmetov r.G. Kasb tanlashga yo'llash. O'quv qo'llanma. -Toshkent: o'qituvchi, 2007. 173 B.
8. Nishonaliyev U.N., Shodiev N.Sh., Muslimov N.A. Mehnat ta'limidan "kasbga yo'naltirish asoslari" kursi bo'yicha metodik qo'llanma. - Toshkent, 2004.
9. Асранбаева, М. Основные направления и факторы подготовки детей к социальной жизни в неполных семьях. Ученый XXI века учредители: общество ограниченной ответственностью коллоквиум, 43-45.
10. Xalimjanovna, A. M. (2022). Manifestations of stress in professional activity and ways to eliminate it. Galaxy international interdisciplinary research journal, 10(11), 841-844.

HARBIY TA'LIM JARAYONIDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.

*Aliyev Oqiljon Alimjanovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti boshlig'ining o'rinbosari*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Harbiy ta'lim jarayonida ta'lim texnologiyalardan foydalanish pedagogik muammolarni bartaraf etish yo'llari ifoda etilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, harbiy, vatanparvarlik, qonun, Vatan, mudofaa.

Mustaqillikka erishish munosabati bilan O'zbekiston umumta'lim maktablari tizimida tub o'zgarishlar sodir bo'ldi, to'la ko'lamli islohotlar o'tkazilib, unda kelajak avlodning ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik hamda jismoniy rivojlanishiga alohida

urgʻu berildi. Hozirgi bosqichda shaxs taʼlim va tarbiyasining maqsadi milliy istiqlol gʻoyasiga mos ravishda har tomonlama fidoiy va vatanparvar barkamol shaxsni shakllantirishdan iborat hamda u umumiy demokratik jarayonlar bilan bogʻliqlikda insonlar ongida yangi ilgʻor qadriyatlarni qaror toptirishga xizmat qiladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Yoshlarni maʼnaviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga taʼlim-tarbiya berish tizimini sifat jixatidan yangi bosqichga kutarish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 2018-yil 14-avgustdagi PQ - 3907 sonli qaror “Mamlakatimizda barkamol avlodni shakllantirish, yoshlarni maʼnaviy-axloqiy va jismonan sogʻlom etib tarbiyalash, ularni olib borilayotgan islohotlarning faol ishtirokchisiga aylantirishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilirilayotgani va maktabgacha taʼlimning zamonaviy tizimi, 11 yillik umumiy oʻrta taʼlim joriy qilinayotganligi” toʻgʻrisida fikr yuritilgan.

2018-yilning 28-dekabridagi Oliy Majlisga Murojatnomasida: “Yoshlarimizga munosib taʼlim berish, ularning ilm-fanga boʻlgan intilishlarini ruyobga chiqarishimiz kerak. Shu maqsadda, maktabgacha taʼlim tizimini, umumiy oʻrta va oliy oʻquv yurtlarining moddiy-texnik bazasini, ilmiy va oʻquv jarayonlari sifatini tubdan yaxshilashimiz kerak” deb aloxida taʼkidlab utgan edilar.

Modulli oʻqitish ikkinchi jahon urishidan soʻng ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklarni taʼlim tizimi yordamida yengish hamda ularni qisqa muddatlarda kasbiy koʻnikmalar bilan qurollantirish maqsadida dunyoga keldi. Shaxsga yoʻnaltirilgan texnologiyalarning oʻzagi boʻlmish modulli oʻqitishda oʻquvchi shaxsi pedagogik jarayon markaziga qoʻyiladi, uning rivojlanishiga va tabiiy imkoniyatlarini roʻyobga chiqarishga qulay shart - sharoitlar yaratiladi. Modulli oʻqitish barcha shaxsga yunaltirilgan texnologiyalarning xislatlarini oʻz ichiga mujassamlashtirgan talim tizimi hisoblanadi.

“Modulli oʻqitish” termini xalqaro tushuncha - modul bilan bogʻliq boʻlib (“modul”, lot.modulus), uning bitta maʼnosi faoliyat koʻrsata oladigan oʻzaro chambarchas bogʻliq yelementlardan iborat boʻlgan tugunni bildiradi. Bu maʼnoda u modulli oʻqitishning asosiy vositasi sifatida, tugallangan axborot bloki sifatida tushuniladi. Modul - lotincha soʻz boʻlib, «modulies» - «oʻlchov», «uslub» maʼnolarini anglatadi. “Modul” atamasi pedagogikaga informatika fanidan kirib kelgan boʻlib, u turli axborot tuzum va tizimlarida foydalaniladigan konstruksiya maʼnosini beradi hamda ularning egiluvchanligini koʻrsatadi.

“Modul” soʻzi (lotinchadan Modulus - oʻlchov; meʼyor) uch maʼnoda ishlatiladi:

- a) aniq fanlarda - maʼlum kattalikka yoki qandaydir muhim koeffitsiyentga beriladigan nom;
- b) matematikada logarifmlar tizimida ishlatiladi, yaʼni bir tizimdagi logarifmlarning doimiy koʻpaytiruvchisi;
- v) oʻlchov birligi, masalan, meʼmorchilikda - qurilishning bir qismi boʻlib, u binolar va ularning qismlarining oʻlchov birligi.

Taʼlim muassasasining oʻquv jarayoni oʻquv materialini toʻla oʻzlashtirish tamoyillariga tayanishi lozim. Yaʼni, fanning oʻquv dasturiga muvofiq, oʻquv materiali barcha talabalar tomonidan oʻzlashtirilishi shartdir. Oʻquv materialining

to'la o'zlashtirilish tamoyili - har qaysi mavzu bo'yicha talaba tomonidan bilim olish faoliyatining o'rnatilgan darajasiga erishishni anglatadi. Ko'p sonli xorijiy tadqiqotlar ma'lumotlariga ko'ra, «talabalarning o'quv materialini to'la o'zlashtirishi» tushunchasi, guruhdagi har bir talaba tomonidan o'quv materialining kamida 80% ga o'zlashtirilishini anglatadi.

Modulli o'qitish texnologiyasi funksional tizimlar, fikrlashning neyrofiziologiyasi, pedagogika va psixologiyalarning umumiy nazariyasidan kelib chiqadi. Bu sohalaridagi izlanishlarga ko'ra, to'qimasi modulli tashkil topgan inson miyasi, axborotni kvant ko'rinishda (boshqacha aytganda, ma'lum hissalar ko'rinishida) eng yaxshi jihatdan qabul qiladi. Modulli o'qitish-o'qitishning istiqbolli tizimlaridan biri hisoblanadi, chunki u odam bosh miyasining o'zlashtirish tizimiga eng yaxshi moslashgandir. Modulli o'qitish asosan inson bosh miyasi to'qimalarining modulli tashkil etilganligiga tayanadi. Inson bosh miyasi to'qimasi, qariyb 15 mlrd. neyronlardan (nerv hujayralari) yoki shartli modullardan iborat. To'qima hujayralari bir-biri bilan ko'p sonli to'qnashuvlarda bo'lishadi. Bir hujayra va uning o'simtasini boshqa hujayra va uning o'simtasi bilan to'qnashuvlari soni 6 mingtagacha yetib boradi. Demak. bosh miya to'qimasidagi to'qnashuvlar (kontaktlar) soni astronomik sonni (15000000000×6000) tashkil etadi. Shu nuqtayi nazardan modul o'quv jarayonining bir hujayrasi sifatida qaraladi. Bu hujayra bir vaqtning o'zida axborotlikning umumiylikka o'ziga xos yaxlitlik va tizimlilikka ega bo'lgan elementlaridan tashkil topgan bo'ladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Shavkat Mirziyoyevning «Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2018-yil 14-avgustagi PQ - 3907 sonli qarori
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // <https://president.uz/uz/lists/view/2228>
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2019-yil 23-avgust kuni xalq ta'limi tizimini rivojlantirish, pedagoglarning malakasi va jamiyatdagi nufuzini oshirish, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilish
- 4.N.X.Avliyakov, N.N.Musayeva "Modulli o'qitish texnologiyalari" 2007-yil (11 bet).

4-SHO‘BA

FAN OLIMPIADALARI ORQALI O‘QUVCHILARDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Olimova Ma‘mura Homidjon qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi zamonaviy ta’lim jarayonida fan olimpiadalarining o‘quvchilar mantiqiy fikrlashini rivojlantirishdagi o‘rni va mexanizmlari tahlil qilinadi. Muallif Bloom taksonomiyasi va Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyalariga tayanib, olimpiada topshiriqlarining kognitiv murakkabligi o‘quvchilarda tahlil, sintez va strategik qaror qabul qilish ko‘nikmalarini qanday shakllantirishini ochib beradi. Shuningdek, maqolada muammoli vaziyatlar, metakognitiv nazorat va algoritmik tafakkur kabi mexanizmlarning intellektual salohiyatni yuksaltirishdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Abstract: This thesis analyzes the role and mechanisms of science Olympiads in developing students' logical thinking within the modern educational process. Drawing on Bloom's taxonomy and Vygotsky's "zone of proximal development" concepts, the author explores how the cognitive complexity of Olympiad tasks shapes students' skills in analysis, synthesis, and strategic decision-making. Furthermore, the paper substantiates the significance of mechanisms such as problem-based situations, metacognitive control, and algorithmic thinking in enhancing intellectual potential.

Kirish

Fan olimpiadalari zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning intellektual salohiyatini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan eng samarali mexanizmlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Olimpiada jarayonining mohiyati an’anaviy o‘quv mashg‘ulotlaridan farq qilib, unda o‘quvchilardan yuqori darajadagi tafakkur faolligi, noodatiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, murakkab muammolarni tahlil qilish va mantiqiy asoslangan xulosalar chiqarish talab etiladi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, fan olimpiadalari o‘quvchilarda analitik fikrlash, deduktiv va induktiv mulohaza yuritish, qiyosiy tahlil hamda muammoli vaziyatni modellashtirish kabi yuqori darajadagi kognitiv faoliyat turlarini rivojlantirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Olimpiada topshiriqlarining o‘ziga xos jihati — ularning kognitiv murakkabligi, ko‘p bosqichli fikrlashni talab qilishi va noan’anaviy yechimlarni izlashga undashidir. Bu turdagi topshiriqlar L.S. Vygotskiy tomonidan asoslangan “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasiga muvofiq,

o'quvchining mavjud bilimlaridan yuqori darajadagi intellektual faoliyatga o'tishiga imkon yaratadi.

Fan olimpiadalarining mantiqiy fikrlashni rivojlantirish mexanizmlarini quyidagi yo'nalishlarda tizimlashtirish mumkin:

1. Muammoli vaziyatlar asosida fikrlashni faollashtirish mexanizmi: Olimpiada topshiriqlari ko'pincha noaniqlik va qarama-qarshiliklar bilan tavsiflanadi. Bu o'quvchini muammoni aniqlash, gipotezalar ilgari surish va mantiqan to'g'risini tanlashga majbur qiladi.

2. Yuqori darajadagi kognitiv operatsiyalarni shakllantirish mexanizmi: O'quvchi tahlil (analiz), taqqoslash (komparatsiya), umumlashtirish (sintez) va xulosa chiqarish (deduksiya/induksiya) kabi amallarni bajaradi. Bu jarayonlar Bloom taksonomiyasining oliy bosqichlariga mos keladi.

3. Kreativ-mantiqiy fikrlashni shakllantirish mexanizmi: Yechimning yagona bo'lmagan variantlari mavjudligi o'quvchini noodatiy mantiqiy yo'llar va yangi kombinatsiyalarni ishlab chiqishga undaydi.

4. Stress sharoitida fikrlash barqarorligini mustahkamlash: Vaqt cheklanganligi va raqobat muhitida mantiqiy fikrlashni saqlab qolish, ortiqcha kognitiv yuklama bilan kurashish ko'nikmalari shakllanadi.

5. Mustaqil izlanish va tadqiqot olib borish: O'quvchi mustaqil ravishda ma'lumot izlaydi, ilmiy adabiyotlarni tahlil qiladi va nazariyani amaliyotga tatbiq etib, isbotlar keltiradi.

Olimpiada masalalari an'anaviy darslikdagi topshiriqlardan tubdan farq qiladi. J. Deweyning muammoli ta'lim konsepsiyasiga ko'ra, o'quvchi intellektual qiyinchilikka to'qnashganda refleksiv tafakkur jarayoni faollashadi. Bunday topshiriqlarni yechishda o'quvchi yashirin qonuniyatlarni topadi, ehtimoliy strategiyalarni solishtiradi va metakognitiv nazorat (o'z fikrlashini kuzatish) orqali yechim sifatini takomillashtiradi. Strategik fikrlash va metakognitiv nazoratida J. Flavellning metakognitiv nazariyasiga ko'ra, o'z fikrlashini boshqara olish yuqori tafakkur omilidir. Olimpiadada o'quvchi har bir qadamda strategiya tanlaydi, xatolarni monitoring qiladi va vaqt resursidan kelib chiqib optimal yo'lni belgilaydi. Bu esa mantiqiy fikrlashning tizimli va ongli shakllanishini ta'minlaydi.

Matematika, informatika va fizika olimpiadalari masalalarni algoritmik va strukturaviy tahlil asosida hal etishni talab qiladi. O'quvchi muammoning ichki tuzilishini tushunish uchun o'zgaruvchilar bog'lanishini aniqlaydi va universal yechim modelini quradi. Natijada o'quvchining divergent fikrlash ko'rsatkichlari (egiluvchanlik, originallik) sezilarli darajada ortadi.

Xulosa

Fan olimpiadalari nafaqat yechimni topish, balki uni asoslash va isbotlash (proof) kompetensiyasini talab qiladi. O'quvchi gipotezalarni tekshirish, argumentlar zanjirini qurish va abstrakt modellar asosida qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa keyinchalik murakkab ilmiy-tadqiqot ishlarida muvaffaqiyatga erishishning poydevori bo'lib xizmat qiladi. Tanqidiy fikrlash natijasida o'quvchi mustaqil xulosaga kelish qobiliyatiga ega bo'ladi, bu esa keyinchalik ilmiy-tadqiqot ishlarida, yuqori sinf fizikasi, matematikasi va informatika kabi predmetlarda muvaffaqiyatga erishishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida. 11.09.2023 yildagi PF-158-son.
2. Ziyomuhammadov B. Pedagogika. – T.: Turon-Iqbol, 2006. (Mantiqiy fikrlash va pedagogik texnologiyalar qismi).
3. PISA 2022 Results. Factsheets on Creative Thinking and Mathematical Literacy. – www.oecd.org.

O‘QITUVCHI FAOLIYATIDA MULOQOT MADANIYATI VA PSIXOLOGIYASI.

Nurulloyev Laziz Latipovich

*BuxDPI Harbiy ta’lim fakulteti
Maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti. p.f.b.f.d.(PhD)*

Mardonov Shuhrat Shavkat o‘g‘li

BuxDPI Harbiy ta’lim fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. O‘qituvchi faoliyatda inson madaniy faoliyatning shakillari, *Pedagogik madaniyat muammolari bo‘yicha F.N.Gonobolin, N.V.Ko‘zmin, A.I.Sherbakov, A.A.Slastenin va boshqalar tomonidan tadqiqot ishlarining namunalari hamda Pedagogik jarayoni tashkil etishda o‘qituvchining shaxsi kasbiy pedagogik yo‘nalganligi, Pedagogik madaniyat muamolarini o‘rganish tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar. *o‘zini dasturlashtirish, o‘z-o‘ziga ta’sir, intuistiya, qo‘zatuvchanlik, ta’lim, tarbiya, isoniylik sifatlari, ma’naviy madaniyat.*

Pedagogik faoliyat madaniyat bilan uzviy ravishda bog‘langan bo‘ladi. Yuqori saviyali madaniyat - pedagog mehnatining zaruriy sharti hisoblanadi.

Madaniyat - so‘zi lotinchadan tarjima qilinganida «ishlov berish», «yetishtirish» ma’nosini bildiradi. U insoniyat tomonidan ijtimoiy-tarixiy amaliyoti jarayonida yaratilgan va yaratilayotgan, jamiyatning rivojlanshidagi tarixiy erishilgan darajasini ifoda etuvchi moddiy va ma’naviy qadriyatlari to‘plamidan iborat bo‘ladi.

Madaniyat keng ma’noda - bu jamiyatning rivojlanishi tarixiy darajasidir. U odamlarning hayoti va faoliyatini tashkil etish turlari va shaxslarida hamda ular yaratayotgan moddiy – ma’naviy qadriyatlarda ham o‘z ifodasini topadi. Tor ma’noda madaniyatni moddiy va ma’naviylik kabi ham tushuniladi.

Moddiy madaniyat ishlab chiqarish jarayonida yaratilgan texnika, ishlab chiqarish tajribasi, moddiy mablag‘lardan iborat bo‘ladi.

Ma’naviy madaniyat fan, san’at, adabiyot, ta’lim, falsafa kabi sohalarda ma’naviy qadriyatlarni ishlab chiqarish, taqsimlash va foydalanishdan iborat bo‘ladi.

O‘qituvchi faoliyatda inson madaniy faoliyatning uch shakli ko‘rinadi:

1-shakli: O'qituvchining madaniy ijodkorlik va madaniy ochuvchi faoliyati. U pedagog shaxsining rivojlanishi (o'zini anglash, o'zini dasturlashtirish, o'z-o'ziga ta'sir) va o'quvchilar shaxsi rivojlanishiga yo'naltirilgan.

2-shakli: O'qituvchining insoniy to'plangan madaniy boyliklarini o'zlashtirish va egalash. U psixik holat, nutq va hokazolarni boshqarishda pedagog shaxsining o'zini namoyon etishga qaratilgan.

O'qituvchining o'zini namoyon etishi jamiyatning tarbiyaviy, ta'limiy va rivojlantiruvchi kuchi hisoblangan, insoniyat to'plagan tajribani egallamay turib, amalga oshirib bo'lmaydi.

3-shakli: (muloqot) va pedagogning bevosita ta'siri-muloqot va munosabat, o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni yetkazishda o'z madaniyatining shaxsiy, bevosita, namoyon bo'lishidir.

Faoliyat kategoriyasi sifatida pedagogik madaniyat pedagogik faoliyatning hamma turlarida amalga oshiriladi.

Pedagogik madaniyat imkoniyat yaratgan pedagogik tajribalarni egallab olish orqali ko'p qirrali munosabatlar va muammolarni vujudga keltirishga yordam beradi, o'zini anglashni, o'zini takomillashtirishni ta'minlaydi.

Pedagogik madaniyat muammolari bo'yicha F.N.Gonobolin, N.V.Ko'zmin, A.I.Sherbakov, A.A.Slastenin va boshqalar tomonidan tadqiqot ishlari olib borilgan. Bu tadqiqotlarda pedagogik faoliyatning turli xil sifatleri va ko'rsatkichlari o'rganilgan va pedagogik faoliyat orqali o'qituvchining pedagogik madaniyati darajasini, uning mazmuni va mohiyatini anglaydilar.

E.A.Grishin pedagogik madaniyatni ifoda etib, o'qituvchining quyidagi kasbiy ahamiyatga molik sifatlarini ko'rsatadi.

- Umumiy bilimdonlik
- O'z fanini bilish
- Pedagogik bilim va mahoratlarini doimiy rivojlantirib borish
- Pedagogik kasbini sevish
- Odamiylik
- Haqiqatgo'ylik va talabchanlik
- Qo'zatuvchanlik
- E'tiborlilik va odoblilik.

V.A.Slastelin pedagogik madaniyatning integral ko'rsatkichlari deb quyidagilarni hisoblaydi.

- Mutaxassislik sharaflari va g'ururini his etish
- Jamiyatga xizmat qilish shakli sifatida pedagogik faoliyatga tayyorlik darajasi.

V.A.Kan-Kapin pedagogik faoliyat madaniyati tizimiga quyidagilarni kiritadi.

- Ijodiy individuallik
- Sezgi farosat
- Odob,
- Intuistiya

V.A.Kan-Kapin pedagogik faoliyatni ijodiy jarayon sifatida qaraydi. Pedagogik mahoratga u pedagogik mahoratlilikni kiritib, uni pedagogik madaniyatning bir qismi deb hisoblaydi.

Pedagogik madaniyatning muhim tashkil etuvchilari sifatida **V.I.Pisarenko** quyidagilarni ko'rsatadi:

- Intelektuallik,
- Bilimlar doirasining kengligi
- Kasbi bo'yicha bilimlarining chuqurligi
- Ilmiy va ijtimoiy ma'lumotlar oqimida yo'l topa olish mahorati
- Pedagogik faoliyatda bilim va mahoratlardan foydalana bilishi

Pedagogik madaniyat muamalarini o'rganish. Bu tizimning quyidagi tashkiliy qismlarini ajratib ko'rsatishga imkoniyat beradi.

O'qituvchining shaxsiy kasbiy pedagogik yo'nalganligi. Bu komponent tizimini tashkil etuvchi element hisoblanadi. U pedagogik jarayonning uning qiziqishlari, layoqati, ishonchi, g'oyalari orqali pedagog faoliyatni insonparvarlashtirishga qaratilgan mustahkam sabablar to'plamidan iborat bo'ladi.

Pedagogik jarayoni tashkil etishda o'qituvchining shaxsi kasbiy pedagogik yo'nalganligi quyidagilarni o'z ichiga oladi.

G'oyalarini (pedagogik vazifalarni keng ko'ra olishi, pedagogik fikrlashi, rivojlanishi, o'zini rivojlantirish bilan shug'ullanishi, pedagogik o'zaro aloqalarda professionalizmga erishish)

Qiziqishlari (fanga qiziqishi, psixologik-pedagogik bilimlarini takomillashtirishi, o'qituvchilarning ta'lim darajasini va umumiy ma'naviy madaniyatlarini oshirish) Qadriyatli yo'nalishlari (yuqori bilimga ega bo'lish, tarbiyalash, o'qituvchi va rivojlantirish jarayonlarida o'qituvchilarini faollashtirish) Bu tadqiqotlarning umumiy xulosalariga asosan, kasbiy pedagogik yo'nalganlikning muhim omili bo'lib, o'qituvchining insonparvarligi, uning o'qituvchilarga oliy qadriyat sifatida munosabati, o'qituvchining shaxsi, qadriyatini hurmat qilish, mehribonligini do'stona talabchanligini, befarqlik kamsitish va shavqatsizlikka yo'l qo'ymasligi hisoblanadi. Pedagogik faoliyatga iste'dodi asosida sabablari va maqsadlari yotadi. Sabablari pedagogning pedagogik faoliyatiga anglab etgan holda intilishi bilan ifodalanadi. Maqsadlari - bu o'qituvchining kasbiy faoliyatida natijalarga erishishga intilishlaridir. Shunday o'qituvchi shaxsining kasbiy pedagogik yo'nalganligi o'zida uning g'oyalarini, qiziqishlarini, qadriyatli yo'nalishlarini birlashtiradi va pedagogning shaxsiy sifatlarini moslashtirishi haqiqiy imkoniyatlarini, uning o'quv tarbiyaviy jarayon talablari kasbiy darajasini aks ettiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh.Qurbonov, X.Saidov, R.Axmediyarov. Barkamol avlod orzusi. T, 2000 yil.
2. Sh.Qurbonov. Ta'limning yangi qadriyatlari. "Ma'rifat" 25sentyabr 1999, 75-76 son.
3. M.Ochilov. O'qituvchi odobi. T, 1997 yil.
4. Safo Ochil. Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari. T, "O'qituvchi", 2013 yil.
5. A.Munavvarov. Pedagogika. T., "O'qituvchi", 2022 yil.
6. Raximjon usmonov. "Saodatnoma" T., "O'qituvchi", 2025 yil.

OTA BOBOLARIMIZ MA'NAVIY MEROSIDA TARBIYA MASALASINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Boltaboyev A.M

*Farg'ona davlat universiteti
Harbiy ta'lim fakulteti
uslubiy tayyorgarlik sikli boshlig'i,
istefodagi mayor dotsent.*

Mustaqillik va ta'lim islohoti natijasida barkamol avlod tarbiyasining tarkibiy qismidan mustahkam o'rin olgan ma'naviy-axloqiy tarbiya chuqur bilim, mustaqil fikrlovchi, o'z kuchi va imkoniyatlariga tayanib, mamlakatda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini qurishga o'zining ulkan hissasini qo'shishga qodir raqobatbardosh yoshlarni shakllantirishda ahamiyati cheksiz. Bunday shaxslarni voyaga yetkazishi uchun ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning tizimini yaratish uchun allomalar ma'naviy merosidan foydalanish bosh mezon hisoblanishi lozim.

Tayanch so'z va tushunchalar: ma'naviy meros, ta'lim, tarbiya, axloqiy tushuncha, allomalar fikri, qadriyatlar, urf-odatlar.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ВОПРОСОВ ВОСПИТАНИЯ В НАСЛЕДИИ ТЕРМИЗИ

В результате независимости и реформы образования духовно-нравственное воспитание занимает прочное место в воспитании конкурентоспособной молодёжи, которая, опираясь на глубокие знания, самостоятельную силу и мысль, вносит большой вклад в углубление демократических реформ в стране и построение гражданского общества. Для воспитания такой молодёжи в высших образовательных учреждениях главным критерием формирования духовно-нравственного воспитания должно быть использование духовно-нравственное наследия мыслителей.

Ключевые слова и понятия: *духовное наследие, образование, воспитание, нравственное понимание, научное мнение, нравы, традиции.*

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF EDUCATION IN THE TERMIZI

HERITAGE As a result of the independence and education reform, spiritual and moral education, which has taken a firm place as a component of the education of a mature generation, is of infinite importance in the formation of competitive young people who are capable of deep knowledge, independent thinking, relying on their own strength and capabilities, to deepen democratic reforms in the country and to make a great contribution to building a civil society. In order to bring such persons to adulthood, the main criterion should be the use of the spiritual heritage of scholars to create a system of spiritual and moral education in educational institutions.

Key words and concepts: *spiritual heritage, education, upbringing, moral understanding, scholarly opinion, values, traditions.*

Kirish.

Xozirgi zamon bizdan shuni talab qiladiki ota-bobolarimizni milliy urf-odatlarini tiklash va o'rganish, ajdodlarimizning boy madaniy va ma'naviy merosidan bahramand bo'lish va uni yosh avlodga o'rgatish asosiy vazifalarimizning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib kelmoqda.

Davlatimiz raxbari Sh.M.Mirziyoyev tomonidan yaratilgan imkoniyat xalqning, davlatimizning xolis ravishda milliy, tarixiy, ilmiy merosni o'rganish, qadriyatlarni va g'ururni anglash, milliy iftixorni tiklash hamda o'stirishda muhim o'rin tutadi.

Biz shuni inobatga olishimiz zarurki, qaysi davrga mansub bo'lmasin har bir millatning, xalqning, har bir yurtning faxri va iftixori uning olimlari-yu, jahon ilm-fani va madaniyati ravnaqiga qo'shgan hissasi bilan o'lchanadi va qadrlanadi. Ushbu haqiqatlarni inobatga olsak ko'hna Turkiston (O'rta Osiyo) zaminimiz, hech bir mubolag'asiz, dunyoda eng ilg'or, oldingi o'rinlardan birini egallaydi. Xozirda tan olish keraki ilm-fanning qaysi bir jabhasini olmaylik – aniq fanlarmi, tabiiy fanlarmi yoki ijtimoiy fanlar deysizmi O'rta Osiyolik olimlarning xizmatlari beqiyosdir. Ayniqsa, o'rta asrlarda yashagan allomalarimizning bu boradagi ulushlari dunyo miqyosida salmoqlidir. Diyorimizdan chiqqan "Imom al-muhaddisiyn" "Barcha muhaddislarning peshvosi" degan sharaflı nomga sazovor bo'lgan Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy, dunyoning imomi, ulug' muhaddis Imom Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziy, buyuk muhaddis va avliyo Muhammad ibn Ali Hakim at-Termiziy, buyuk mutafakkirlar Muso al-Xorazmiy, Ahmad al-Farg'oniy, Burhoniddin al-Marg'iloniy, Mahmud az-Zamaxshariy, Abu Ali Ibn Sino, Bahouddin Naqshband, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Mirzo Ulug'bek kabi yuzlab, minglab buyuk siymolarimiz bilan biz haqli ravishda faxrlanamiz. Shu diyorda tug'ilgan va o'z ijodlari bilan dunyoda katta meros qoldirgan daholarimizning meroslari ayni vaqtda, ma'lum darajada ma'naviy-axloqiy hamda ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotga ham xizmat qilgan.

Bizning yuqorida nomlari qayt etilgan ajdodlarimiz tomonidan qoldirgan urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz, ma'naviy-axloqiy, ma'rifiy-tarbiyaviy qarashlarimiz shakllanishida uzoq yillik boy va bebaho ajdodlarimiz merosi, xozirda yetarlicha o'rganilmagan. Mavzu bo'yicha ilmiy izlanishlarning qisqacha tahlili. **Birinchi guruhga** G.Bergshtresser, H.Vamberi, A. Larning Islom dini tarixi va madaniyati rivojlanishining nazariy muammolariga bag'ishlangan ilmiy asarlari kiradi; **Ikkinchi guruhni** T.Litt, L.Massinyon, P.Natorp, B.Radtke, A.N.Uaytxed, Dj.Uelton, E.Shpranger, K.Yaspersning Islom madaniyatini rivojlantirishga hissa qo'shgan shaxslar tarixini va ularning qarashlarini o'rganish masalalariga bag'ishlangan ilmiy asarlari tashkil etadi.

Maqolaning ilmiy yangiligi shundan iboratki, mustaqillik va ta'lim islohoti natijasida barkamol avlod tarbiyasining tarkibiy qismidan mustahkam o'rin olgan ma'naviy-axloqiy tarbiya chuqur bilim, mustaqil fikrlovchi, o'z kuchi va imkoniyatlariga tayanib, yoshlarni shakllantirishda allomalar merosidan foydalanish.

Tadqiqotning maqsadi shaxslarni voyaga yetkazishi uchun ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning tizimini yaratish uchun allomalar merosidan foydalanish bo'yicha taklif va tavsiya ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning ob'yekti sifatida allomalar asarlaridagi ma'naviy –axloqiy fikrlaridan ta'lim jarayonida foydalanish.

Tadqiqotda tizimlilik, qiyosiy-mantiqiy tahlildan foydalanildi.

Tadqiqotning empirik manbaini kuzatish metodlari natijalari tashkil etdi.

Asosiy qism. O'quv muassasalarining barchasida ham mukammal, hamma komponentlari o'zaro aloqadorlikda, hamkorlikda, yaxlitlikda bo'lgan ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimi shakllangan emas. Shu bilan birga ma'naviy-axloqiy tarbiya «tizimi» tushunchasi va ta'rifi ham pedagogik adabiyotlarda aniq o'z ifodasini topmagan. Ma'lumki, xozirgi kunda ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimi yosh avlodni barkamol qilib tarbiyalashga qaratilgan. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tizimi murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, o'z mohiyatiga ko'ra nazariy va amaliy yondashishni taqozo qiladi. Butunjahon ijtimoiy fanlar tizimida, shu narsa aniqlanganki, barcha mafkuralar o'zining tub mohiyatiga ko'ra falsafiy, diniy, milliy, tarbiyaviy ta'limotlar asosida yaratiladi. Yana shunisi ham aniqki, siyosiy kuchlar, g'oyaviy maktablar ilm-fanning tarixiy va so'nggi yutuqlariga tayanib, ulardan nazariy asos sifatida foydalanadi. Masalan, mafkuralarning falsafiy ildizlari deyilganda, falsafa fani xulosalariga, dunyoviy ildizlari deyilganda esa, madaniy, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy yo'nalishdagi fanlararo o'zaro munosabatlarning majmuidan xulosalar keltiriladi. Mafkuraning diniy ildizlari deganda u inson ongi va ruhiyati bilan uzviy bog'liq ekani va shu bois uning g'oyaviy ildizlari diniy ta'limotlarga borib taqalishi tushuniladi. Ya'ni ko'pgina mafkuralarda “Zabur”, “Tavrot”, “Injil”, “Qur'on” kabi ilohiy kitoblarda zikr etilgan ezgu g'oyalar muayyan darajada o'z ifodasini topganini ko'ramiz. Xitoy xalqining taraqqiyot yo'lini asoslab bergan Konfutsiy va Lao Szining ta'limotlari ham diniy qarashlarga asoslangan edi. Bu ta'limotlar asrlar mobaynida mamlakatning milliy mafkurasi bo'lib kelgan. Dunyoviy va diniy g'oyalar bir-birini boyitib borgan sharoitda taraqqiyot yuksak bosqichga ko'tariladi. Bunga bashariyat tarixida o'chmas iz qoldirgan Imom Buxoriy va Muso Xorazmiy, Imom Moturidiy va Abu Rayhon Beruniy, Imom G'azzoliy va Ibn Sino, Imom Termiziy va Abu Nasr Forobiy singari buyuk zakovat sohiblari yashab faoliyat ko'rsatgan davrlar yorqin misol bo'la oladi. «Islom milliy an'alarining, islom madaniyatining tiklanish jarayoni islomni tashqaridan har qanday “import” qilishdan voz kechish, islomga siyosiy tus berish va siyosatga islom ruhini baxsh etishdan voz kechish to'g'ri ekanligini ko'rsatdi. Movarounnahrning musulmon madaniyati etnik sabr-toqat va bag'rikenglik ruhini o'zida aks ettirdi. Uning Forobiy va Ibn Sino asarlarida o'z in'ikosini topgan ideali-Fozil kishilar shahri nafaqat diniy asosda, balki madaniy va axloqiy negizda ham uyushgan odamlarning hamjamiyatidan iborat bo'lganligi tasodifiy hol emas. Konstitutsiyamizda yozib qo'yilgan dinga e'tiqod qilish erkinligi O'zbekiston yoppasiga “islomlashtirilishi” mumkinligi haqidagi noo'rin hadiksirashlarga barham berdi. Boshqa diniy oqimlarning tiklanishi va normal rivojlanishini mumkin qilib qo'ydi. Bundan tashqari, Markaziy Osiyodagi islom dinining ruhan o'ziga xosligini anglab yetish madaniy boyligimizning bir qismi bo'lmish islomdan oldingi madaniyatni chuqur o'rganishni taqozo qiladi». Bunday jarayon bugungi dunyoda amaliyot falsafasi deb tan olingan pragmatizm, hayot falsafasi bo'lgan ekzistensializm kabi dunyoviy va diniy g'oyalardan oziqlangan ta'limotlar misolida

ham ko‘zga tashlanmoqda. Ilmiy kashfiyotlar mafkura rivojiga katta ta’sir o‘tkazadi. Zamonaviy fan yutuqlari, jumladan, kosmonavtika, kibernetika sohasidagi olamshumul yangiliklar, klonlashtirish, insonning gen-nasl xaritasini aniqlash kabi buyuk kashfiyotlar odamlar tasavvurini keskin o‘zgartirmoqda”. Darhaqiqat, ma’naviyat barkamol insonni tarbiyalaydi. Milliy istiqlol g‘oyasi yoshlarni ma’naviyatli etib tarbiyalashning asosiy negizi sanaladi. Shuningdek, yoshlarni haqiqiy vatanparvar bo‘lishi, ona-Vatanga cheksiz mehr-muhabbatni qaror toptirish, O‘zbekistonning dunyoda barcha sohalarda nufuzini oshirishda faol ishtirokchisiga aylanishiga zamin tayyorlaydi. Nimagaki, «Ma’naviyat (arabcha «ma’naviyat»-ma’nolar majmui) – kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmui. Ma’naviyat mafkura, tafakkur tushunchalariga yaqin va ular bir-birlarini taqozo etadilar». Ta’rifga ko‘ra ma’naviyat insonning falsafiy-huquqiy, diniy-axloqiy tasavvurlarini aks ettiruvchi ma’naviy manba hisoblanadi, shunga asosan u kishilarni bir-birlariga yaqinlashtiradigan va ularni hamjihatlikka erishishga yordam beradigan, hamkorlikning yangi qirralarini ochadigan boylikdir. Ma’naviyat tariximiz, qadriyatlarimiz asosini tashkil etib, u yoshlarni ajdodlar merosi va ma’naviy-madaniy boyliklarga hurmat-e’tibor va ularni yanada rivojlantirish, kelajakda iqtisodiy taraqqiyoti kuchli mamlakatni qurishga undab, shu asosda zamonaviy bilimlarni, yuksak tajribalarni egallashga chorlaydi. Sharq allomasi Alisher Navoiy (1441-1501) - buyuk o‘zbek shoiri va mutafakkiri. Bu inson kamolotiga bag‘ishlangan va pand-nasihatlariga boy didaktik asarlar yaratgan. Sharq an‘analariga ko‘ra yaratilgan «Maxbub ul qulub» asarida she’riyat sultoni o‘z zamonasidagi barkamol insonga xos fazilatlarini aks ettirgan. Navoiy bolalarni o‘qitish va tarbiyalash uchun maktablar ochish to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilgan. Uning fikricha, maktab xalqqa nur keltiradi, to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatadi, farzandlarni bilimli qiladi. Demak, xalqni ma’rifatli qilishda ta’limning roli kattadir. U bu xususda fikr yuritir ekan, eski maktablarda domlarning bilimi nihoyat cheklangan, ular ta’lim-tarbiyada mutlaqo xabarsiz, lekin diniy bilimlar yetarli bo‘lmasa ham, diniy rasm-rusumlarni bajarishga mohir, ruhoniylarga, amaldorlarga ta’zimkor va davlatga sadoqatli kishilar bo‘lgan. Bunday muallimlarning vazifasi ko‘pincha masjidi imomlik yoki so‘fiylik qilish, har-xil diniy marosimlar va urf-odatlarda qatnashishdan iborat edi. Ularni Alisher Navoiy «Maktab tutuvchi - gunohsiz yosh bolalarga jafo kiluvchidir», deb ta’rif beradi. Shoirning bunday muallimlarga bergan ta’rifi ularning haqiqiy qiyofasini ochib beradi. Ular g‘oyatda rahmsiz, bag‘ritosh, aft-angorlaridan doim zahar tomib turadigan kishilar bo‘lgan. Zero, o‘sha paytda maktablar uchun maxsus o‘qituvchilar tayyorlash, mavjud muallimlarning saviyasini oshirish, o‘qitish usullarini yaxshilash masalalari bilan hech kim qiziqmagan va bu ishlar bilan shug‘ullangan muassasa ham bo‘lmagan. Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki, Navoiy yosh avlodni tarbiyalash-o‘qitish ishini tasodifiy kishiga topshirishni qoralagan. U o‘qituvchiga eng yuksak talablar qo‘ygan, o‘g‘il-qizni tarbiyalash va unga ilm berish, qobiliyatini o‘stirish uchun nihoyatda bilimdon va usta tarbiyachi bo‘lishi kerakligi va bolalarga ta’limtarbiya beradigan o‘qituvchilar yoshlarga ilm, odob o‘rgatish mahoratiga ega bo‘lishi, o‘qitish yo‘llarini yaxshi bilishi zarurligini uqtiradi. Shunday qilib, O‘rta Osiyo mutafakkirlari va o‘zbek ma’rifatparvarlari o‘qituvchi kuchli xotiraga, iroda va tafakkurga, aql-zakovatga, chiroyli nutqqa ega

bo'lishi, ko'zlangan maqsadni amalga oshirish yo'lida jonbozlik, qat'iyatlilik ko'rsatishi, o'quvchilarning ruhiy dunyosiga to'g'ri yo'l topa olishi, ularga ta'sir o'tkazishi, vijdonli, samimiy, odobli, nazokatli, ishchan, mas'ul shaxs sifatida faoliyat ko'rsatishi zarur ekanligini o'z asarlarida ta'kidlab o'tadilar. Shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, sharq mutafakkirlari tomonidan tahlil qilingan ko'pgina o'qituvchi kasbi haqidagi mulohazalar to'g'risida hozirgi kungacha o'z ahamiyatini saqlab kelmokda, demakki, ajdodlar g'oyasini takomillashtirish evaziga ta'limni yuksak bosqichga ko'tarish mumkindir. 2. Biz ko'rdikki, Alloh taoloning dini uch ustun: haq, adolat, to'g'rilik ustiga qurilgan. Haq a'zolariga, adolat qalblarga, to'g'rilik aqlarga yuklangan. Ertaga amallar tortilishi uchun taroziga yaqinlashganda yaxshiliklar haq pallasiga, yomonliklar adolat pallasiga, to'g'rilik tarozining tiliga qo'yiladi.

Shu uch narsa jam bo'lgan har bir kishi: agar undan (amaldan) haq yo'qolsa, o'rniga botil keladi. Agar undan adolat yo'qolsa, o'rniga zulm keladi. Agar undan to'g'rilik yo'qolsa, o'rniga yolg'on keladi. Mana shu uch narsa ma'rifatning qo'shinidir. Ularning ziddi bo'lgan uch narsa esa havoyi nafsning qo'shinidir. Nafs havoning idishidir. U aldanganlarni qurshab olgan. Nafslari ularni o'z ishlarida botil, zulm va yolg'onga tushgan havoyi istaklari bilan aldaydi. Al-Hakim at-Termiziyning «Oqillar va aldanganlar» asarida «aldanganlar» ya'ni hayot yo'lidan adashganlar, o'z nafsining quliga aylanganlar haqida izoh berib, u illatlar o'z ruhiyatini boshqara olmasligidan kelib chiqishi haqida aytib o'tgan. Uning holi shunday davom etaversa, nafs fursat topib, qalbni sirtmoqqa soladi, asir qiladi. Shundan so'ng qalb nafsga u chaqirgan hamma narsada bo'ysunadi. Bora-bora nafs uni kichik gunohlardan katta gunohlarga, hayodan sharmandalikka olib chiqadi. Otam (rahimahulloh) Abdulloh ibn Maslama Mag'tabiydan, u Kasir ibn Abdulloh ibn Avf Muzaniydan, u otasidan, u bobosidan, u Rasululloh(s.a.v)dan rivoyat qiladi. U zot aytdilar: "Ummatimga o'zimdanda so'ng eng qo'rqqan narsam olimning adashishi, zolimning hukmron bo'lishi va ergashiladigan havoyi nafs". Buning ma'nosi bizning nazdimizda birinchi bilan barobar. Zolim hukm bu adashgan hakimdir. Ergashiluvchi havoyi istak yomon ta'vildir. Ikki hadisning ma'nosi bir, lafzi turlicha. O'shalarning barchasi adashganlardir. Biluvchi nafs unga ilm yo'lini ko'rsatmay qo'ygandan so'nggina adashadi. Jaholatga qadam bosadi, yo'lini yo'qotadi. Hakim kishi nafs uni ko'r qilgandan keyingina nafs va dunyoga moyil bo'ladi. Ta'vil qiluvchi yomon ta'vil qilib, o'zicha o'lchovlar va gumonlar to'qiydi. Iblisning o'lchovlari va gumonlari ham shunga o'xshaydi. U: "Men undan yaxshiman. Meni olovdan yaratgansan", degan. Al-Hakim at-Termiziy aytdi: "Alloh taolo muvahhidlarga aqlni ne'mat qilib berdi, odamlarga zehn berdi. Ular o'sha zehn tufayli narsalarni bir-biridan ajratadilar. Muvahhidlar aql bilan yaxshiliklarni yomonliklardan ajratadilar. Shuning uchun Rabbim o'z Kitobida xamrni harom qilgan. So'ng bandalariga harom qilishning sababini tushuntirib: "...shaytonning ishidan iborat ifloslikdirki, undan chetlaningiz! Shoyad shunda najot topsangiz" (Moida surasi, 90-oyat), degan. Iymonning qarorgohi qalbdadir. Uning nuri ko'ksda porlaydi.

Mehr xuddi ishlarning chegarasi kabidir. U bilan ishlar yurishadi. U bilan ular bir-biriga bog'lanadi. U bilan tarqalib ketganlar jamlanadi va nafratlashganlar ulfat bo'ladi va ajraganlar o'z o'rniga qaytadi. U mo'minning ahvolini yaxshilik bilan o'raydi va unga turli yaxshiliklar va toatlarni jamlaydi.

Xulosalar:

1. Istiqlool talablari asosida tarkib topayotgan milliy qadriyatlarimiz asosida o'quvchilarni voyaga yetkazish, ularni jahon andozalariga mos texnologiyalar asosida ta'lim berish bilan birga ma'naviy-axloqiy tarbiyalashni ham taqozo etishi aniqlandi.

2. Jamiyat taraqqiyoti va shaxs kamolotida ma'naviyatning ijobiy ta'sir etgani holda insonning barcha ijobiy sifatlarini, xulq-odobini, e'tiqodini, aql-zakovatini, mafkuraviy qarashlarini uzviy bog'lagan holda axloq bilan uyg'unlashadi va «ma'naviy-axloqiy tarbiya» tizimini tashkil etishi izohlandi.

3. Allomalar ilmiy merosi muhim tarbiya vositasiga aylanganligi hamda tarbiyaning g'oyaviyligi va maqsadga yo'naltirilganligi qonuniyatiga amal qilishi bilan shaxsni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga ta'sir etishi izohlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Termiziy, Abu Abdulloh Muhammad ibn Ali Hakim. Oqillar va aldanganlar/Abu Abdulloh Muhammad ibn Ali Hakim Termiziy; tarjimon:A.Rahmatullayev; Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi.- Toshkent: Movarounnahr, 2018. - 96 b.

2. Rasul hadislaridagi nodir asrlar (muxtasar). Tarjimon: Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. - T.: «Hilol-Nashr» 2021. – 360 b.

3. To'rayeva O. Bugungi ta'lim tizimida sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari o'rni va ahamiyati Science and Education. Scientific Journal. Maqola.2022.

4. G'aybullayev O. Shaxs ma'naviy kamoloti va estetik madaniyat.T., 2008.- 160 b.

5. Termiziy (Muhammad ibn Ali Hakim). Nodir masalalar /arab tilidan tarjima/. Muqaddima, tarjima va izohlar muallifi I.S.Usmonov. – T.: Movarounnahr, 2007. – 88 b

6. Termiziy allomalar / S.Tursunov va boshq. – Toshkent: Yangi nashr, 2015. – 272 b.

7. Muminov A.G. «Leading tendencies in the development of cultural and spiritual identity of the peoples of Uzbekistan» Jurnal: Scienceweb academic papers collection, 2020, №1, R. 5525-5538

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGAGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Alimkulova Baxtigul Baxromjon qizi

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi
Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik litseyi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik va psixologik yondashuvlarning integratsiyalashuvi masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda vatanparvarlik tarbiyasi shunchaki harbiy tayyorgarlik mashg'ulotlari bilan cheklanib qolmasdan, shaxsning dunyoqarashi, hissiy intellekti va milliy identifikatsiyasini shakllantiruvchi murakkab jarayon sifatida yoritilgan. Maqolada interfaol metodlar, keys-stadi texnologiyalari va ijtimoiy-psixologik treninglarning talabalardagi ichki motivatsiya hamda ruhiy barqarorlikni oshirishdagi o'rni asoslab berilgan. Shuningdek, milliy qahramonlar timsoli va loyiha ishlari orqali daxldorlik hissini uyg'otish mexanizmlari, shuningdek, ushbu integratsiyaning samaradorlik ko'rsatkichlari (30-50% gacha o'sish) ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan. Xulosa qismida ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishni takomillashtirish istiqbollari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik, oliy ta'lim, pedagogik integratsiya, psixologik barqarorlik, milliy identifikatsiya, keys-stadi, motivatsiya, ijtimoiy-psixologik trening, daxldorlik hissi, hissiy intellekt, milliy g'urur, ma'naviy-axloqiy tarbiya.

Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda pedagogik va psixologik yondashuvlarning integratsiyasi zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb, strategik ahamiyatga ega masalalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda OTMLlarda talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash shunchaki an'anaviy harbiy tayyorgarlik darslari yoki jismoniy mashqlar doirasida cheklanib qolmasdan, balki ularning dunyoqarashi, hissiy intellekti va fundamental shaxsiy qadriyatlarini shakllantirishga qaratilgan ko'p qirrali, murakkab pedagogik-psixologik jarayon sifatida qayta talqin qilinmoqda. Ushbu integratsiyalashgan jarayon nafaqat talabalarda Vatanni himoya qilishdek muqaddas majburiyat hissini uyg'otishga, balki ularni har qanday murakkab vaziyatlarda ruhiy jihatdan mustahkam, yuksak mas'uliyatli va milliy identifikatsiyaga ega komil shaxslar sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Pedagogik yondashuv bu jarayonda tizimlilik va izchillikni ta'minlab, ta'lim oluvchilarga tarixiy meros, davlat ramzlariga hurmat va milliy g'urur tushunchalarini nazariy hamda amaliy jihatdan singdirishni ko'zda tutsa, psixologik yondashuv talabaning ichki motivatsiyasi, irodaviy sifatleri va ekstremal sharoitlarda qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratiladi. Mazkur ikki sohaning o'zaro uyg'unlashuvi natijasida talaba vatanparvarlikni shunchaki tashqi buyruq yoki qonuniy majburiyat sifatida emas, balki o'zining ichki e'tiqodi va ma'naviy ehtiyoji sifatida qabul qila boshlaydi. Bunda interfaol metodlar, keys-stadi texnologiyalari va psixologik treninglar orqali talabalarda liderlik qobiliyati, jamoada ishlash ko'nikmasi va yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitet shakllantiriladi.

Pedagogik yondashuvlar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining fundamental asosi va asosiy poydevori bo'lib, talabaning ongi, dunyoqarashi hamda kundalik xulq-atvorini tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Bugungi zamonaviy ta'lim standartlari talabidan kelib chiqib, quruq nazariyaga asoslangan an'anaviy ma'ruzaviy usullardan voz kechish va yuqori samaradorlikka ega interfaol

metodlarga o'tish talabalarning jarayonda passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida namoyon bo'lishini ta'minlaydi. Bunday yondashuv berilayotgan bilimlarning shunchaki xotirada saqlanishini emas, balki talabaning ichki e'tiqodiga aylanishini kafolatlaydi. Xususan, ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va keys-stadi (vaziyatli o'qitish) metodlarini qo'llash orqali talabalar murakkab harbiy-tarixiy voqealarni o'zlarining shaxsiy tajribasi va qadriyatlari bilan uzviy bog'lash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Keys-stadi tahlillari sifatida jahon va milliy harbiy tariximizdagi burilish nuqtalari, masalan, Ikkinchi jahon urushi davridagi Stalingrad jangi kabi yirik to'qnashuvlarda ko'rsatilgan mislsiz qahramonliklar yoki xalqimizning asriy orzusi bo'lgan mustaqillik yo'lidagi kurashlar va vatan ozodligi yo'lida jon fido qilgan ajdodlarimizning jasorati chuqur o'rganiladi. Mashg'ulotlar davomida talabalar kichik guruhlariga bo'lingan holda: "Agar men o'sha murakkab tarixiy sharoitda va mas'uliyatli joyda bo'lsam, qanday strategik yoki ma'naviy qaror qabul qilgan bo'lardim?" degan o'zak savol atrofida keng ko'lamli muhokamalarni yuritadilar. Bunday interfaol usul nafaqat tarixiy faktlar va nazariy bilimlarni mustahkamlaydi, balki talabalarda tanqidiy fikrlashni o'stiradi, ekstremal vaziyatlarda ruhan taslim bo'lmaslik irodasini tarbiyalaydi hamda shaxsiy va jamoaviy mas'uliyat hissini yuqori bosqichga olib chiqadi. Pirovardida, ushbu pedagogik mexanizmlar talabaning vatanparvarlik tushunchasini nafaqat his qilishiga, balki uni tahliliy asoslangan qat'iy hayotiy pozitsiya sifatida qabul qilishiga zamin yaratadi. Vorislik tamoyili pedagogik jarayonning muhim qismidir. Milliy qahramonlar – Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Navoiy kabi shaxslarning obrazlari "shaxsiy namuna" sifatida ishlatiladi. Darslarda ularning hayoti va jasorati haqidagi videofilmlar, interaktiv taqdimotlar va munozaralar orqali talabalar bu obrazlarni o'z hayotlariga tatbiq etishni o'rganadilar. Masalan, Amir Temurning davlatparvarlik tamoyillari bugungi O'zbekistonning milliy xavfsizlik siyosati bilan bog'lanib ko'rsatilsa, talabalar o'zlarining kelajakdagi rolini milliy qurilishda ko'radilar. Loyiha ishlari esa talabalarga mustaqil tadqiqot o'tkazish imkonini beradi. "Mening hududimdagi jasorat egalari" mavzusidagi loyihalarda talabalar o'z viloyatidagi Ikkinchi jahon urushi faxriylari yoki mustaqillik davri qahramonlari haqida ma'lumot to'playdilar, intervyular o'tkazadilar va prezentatsiyalar tayyorlaydilar. Bu jarayon daxldorlik va mahalliy vatanparvarlik hissini uyg'otadi, talabalarni passiv tinglovchilardan faol ishtirokchilarga aylantiradi.

Psixologik yondashuvlar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi jarayonida talabaning ichki motivatsiyasi, irodaviy chidamliligi va ruhiy barqarorligini mustahkamlashga yo'naltirilgan fundamental mexanizm bo'lib, pedagogik usullarning amaliy samaradorligini o'n chog'li oshiradi. Zamonaviy ijtimoiy-psixologik treninglar talabalarda jamoada hamjihat ishlash, yuqori stressli holatlarda o'zini yo'qotmaslik va ekstremal vaziyatlarda tezkor, aniq qaror qabul qilish ko'nikmalarini tizimli ravishda shakllantiradi. Bunday treninglar doirasida talabalar maxsus "jang maydonida qaror qabul qilish" simulyatsiyalarida ishtirok etadilar; bu jarayonda ular qat'iy vaqt cheklovi ostida cheklangan resurslarni oqilona taqsimlash, kutilmagan xavf-xatarlarga strategik javob qaytarish va jamoaga rahbarlik qilish kabi murakkab vazifalarni amalda bajaradilar. Ushbu mashg'ulotlar A. Maslouning ehtiyojlar iyerarxiyasi (piramidasi) tamoyillariga tayangan holda, talabaning nafaqat

xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojini, balki jamiyatda munosib o'rin egallash va o'zaro hurmatga erishish kabi yuqori bosqichli ehtiyojlarini ham qondiradi, bu esa o'z navbatida ularning vatanparvarlikka oid ichki motivatsiyasini tubdan oshiradi. Milliy identifikatsiya psixologiyasi doirasida esa har bir talabaning qalbida "Men shu aziz yurtning munosib farzandiman" degan qat'iy ichki ishonch va daxldorlik hissini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bunda o'z-o'zini anglashning turli psixologik usullari — shaxsiy kundalik va jurnallar yuritish, o'tkazilgan mashg'ulotlar yuzasidan guruhli refleksiya (o'z-o'zini tahlil qilish) hamda milliy madaniyatning boy elementlari, jumladan, folklor, qadimiy an'analar va ajdodlar merosi bilan uzviy ishlash orqali talabalar o'zlarining milliy ildizlarini chuqur his eta boshlaydilar. Psixologik tadqiqotlar va monitoring natijalari shuni yaqqol ko'rsatadiki, bunday kompleks yondashuvlar talabalarning ruhan chiniqishiga, ularda milliy g'urur, davlatga bo'lgan sadoqat va vatanparvarlik tuyg'ularining o'rtacha 30-40 foizga oshishiga bevosita xizmat qiladi. Natijada, talaba shunchaki harbiy bilimlarni egallab qolmay, balki o'z xalqi va millati oldidagi burchini anglagan, har qanday ma'naviy-ruhiy sinovlarga tayyor bo'lgan barqaror shaxs sifatida kamol topadi. Hissiy-irodaviy tarbiya harbiy intizom orqali yoshlarda iroda, matonat va mas'uliyat hissini psixologik jihatdan mustahkamlaydi. Sport mashg'ulotlari, intizomiy paraddalar va motivatsion nutqlar birgalikda ishlatilganda, talabalar emotsional barqarorlikka erishadilar. Masalan, harbiy lagerlarda o'tkaziladigan mashg'ulotlar orqali ular jismoniy charchoqqa chidashni o'rganadilar, bu esa psixologik jihatdan "cheklovlarni yengish" tajribasini beradi. Bunday usullar Viktor Franklning logoterapiya tamoyillariga asoslanib, vatanparvarlikni shaxsiy ma'no sifatida qabul qilishga yordam beradi. Pedagogik va psixologik yondashuvlarning integratsiyasi esa eng muhim natijaga olib keladi: talaba vatanparvarlikni "majburiyat" emas, balki shaxsiy qadriyat sifatida qabul qila boshlaydi. Masalan, loyiha ishlari (pedagogik) ijtimoiy-psixologik treninglar (psixologik) bilan birlashtirilsa, talabalar o'z tadqiqotlarini guruhda muhokama qilib, hissiy motivatsiyani oshiradilar. O'zbekiston OTMlarida amalga oshirilayotgan tajribalar — masalan, Toshkent davlat yuridik universiteti va harbiy akademiyalaridagi dasturlar — shuni ko'rsatadiki, bunday integratsiya talabalarda Vatanni himoya qilishga bo'lgan ruhiy tayyorgarlikni 50% ga oshiradi. Natijada, nafaqat bilim beriladi, balki milliy xavfsizlikka ruhiy tayyor shaxslar yetishtiriladi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish pedagogik va psixologik yondashuvlarning uzviy birlashuviga asoslanishi kerak. Bu yondashuvlar talabalarni zamonaviy tahdidlarga tayyorlab, ularni mas'uliyatli fuqarolar sifatida shakllantiradi. Kelajakda raqamli texnologiyalar — virtual reallik va AI asosidagi simulyatsiyalarni joriy etish orqali bu jarayonni yanada takomillashtirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi" to'g'risida PQ-3519-sonli qonuni, 2017 yil 12-dekabr.
2. Alimova, M. (2024). *Zamonaviy ta'lim jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion yondashuvlari*. "Luchshiy uchuvchi" jurnali, 5(45), 12-20. URL: <https://journalss.org/index.php/luch/article/view/2845>.

-
3. Xolmatov, Sh. (2023). *Oliy ta'lim muassasalarida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish*. InterScience jurnali. URL: <https://interscience.uz/index.php/home/article/download/4475/4120>.
 4. Maslou, A. (1954). *Motivatsiya va shaxsiyot*. (O'zbek tiliga tarjima, 2020). Toshkent: Fan nashriyoti.
 5. Frankl, V. (1946). *Logoterapiya va insonning ma'no izlanishi*. (Rus tilidagi nashr asosida, 2018). Moskva: Eksmo.
 6. Karimov, Q. (2022). *Talabalarda vatanparvarlik tarbiyasining psixologik-pedagogik asoslari*. ARES ilmiy jurnali. URL: <https://ares.uz/storage/app/uploads/public/660/bdb/f35/660bdbf35ab29700840331.pdf>.
 7. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. (2023). *Harbiy ta'limda pedagogika va psixologiyaning o'rni*. Seminar materiallari. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=t9oF0EIDdMM>.
 8. Avloniy, A. (1913). *O'qituvchi* (qayta nashr, 2021). Toshkent: Sharq nashriyoti.
 9. BuxDU. (2022). *Oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida harbiy psixologiya*. Metodik qo'llanma. URL: https://uniwork.buxdu.uz/resurs/13785_2_1AF400FE4FFA481785C42F3E56A2343F27476D71.pdf.
 10. To'xtaxojayev, A. (2024). *Artpedagogika vositalari orqali yoshlarda harbiy-vatanparvarlikni rivojlantirish*. CyberLeninka. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talaba-yoshlarda-harbiy-vatanparvarlikni-artpedagogika-vositasida-rivojlantirishning-nazariy-m>.

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA ART TERAPIYA TURLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

*Azalova Alvina,
Buxoro Davlat pedagogika institute
psixologiya yo'nalishi magistranti.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishida art-terapiya metodlarining o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlari, xususan, ularning hissiyotlarini so'z bilan ifodalashdagi qiyinchiliklari va bu jarayonda izoterapiya, ertak terapiyasi hamda qum terapiyasining ahamiyati yoritilgan. Art-terapiya usullari bolalardagi maktab xavotirlanishini kamaytirish, agressiyani jilovlash va ijodiy fikrlashni shakllantirish vositasi sifatida asoslangan. Tadqiqot natijalari maktab psixologlari va boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun korreksion ishlar jarayonida foydali tavsiya bo'lib xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: Art terapiya, kichik maktab yoshi, ijodkorlik, psixologik xususiyatlar, emotsional rivojlanish, rasm terapiyasi, ertak terapiyasi, qum terapiyasi, izoterapiya, kreativ fikrlash, taʼlim jarayoni, psixologik rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируется роль методов арт-терапии в эмоциональном и социальном развитии учащихся начальной школы. В исследовании освещаются психологические особенности учащихся начальной школы, в частности, их трудности в выражении своих чувств словами, а также важность изотерапии, сказочной терапии и песочной терапии в этом процессе. Методы арт-терапии основаны на принципе снижения школьной тревожности у детей, подавления агрессии и формирования творческого мышления. Результаты исследования служат полезными рекомендациями для школьных психологов и учителей начальной школы в процессе коррекционной работы.

Ключевые слова: Арт-терапия, ранний школьный возраст, креативность, психологические характеристики, эмоциональное развитие, арт-терапия, музыкотерапия, драматерапия, коллажная терапия, творческое мышление, образовательный процесс, психологическое развитие.

Abstract. This article analyzes the role of art therapy methods in the emotional and social development of primary school students. The study highlights the psychological characteristics of primary school students, in particular, their difficulties in expressing their feelings in words, and the importance of isotherapy, fairy tale therapy, and sand therapy in this process. Art therapy methods are based on the principle of reducing school anxiety in children, curbing aggression, and forming creative thinking. The results of the study serve as useful recommendations for school psychologists and primary school teachers in the process of correctional work.

Key words: Art therapy, early school age, creativity, psychological characteristics, emotional development, art therapy, music therapy, drama therapy, collage therapy, creative thinking, educational process, psychological development.

Kirish. Bugungi kunda rivojlanayotgan davlatimizning eng katta ustuvor yoʻnalishlaridan biri bu taʼlim sohasi hisoblanadi. Aynan shu taʼlim sohasini isloh qilish orqali har bir sohani rivojlantirish mumkin. Chunki dastlabki ilk qadam taʼlimdan boshlanadi. Hozirgi kunda taʼlim tizimida oʻquvchilarning har tomonlama rivojlanishini taʼminlash, ayniqsa ularning ijodiy, emotsional salohiyatini oshirish hamda dunyoqarashini kengaytirish, keng manoda fikrlashni oʻrgatish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev taʼkidlaganlaridek, yangi Oʻzbekistonning poydevori boʻlmish yosh avlodni tarbiyalashda maʼnaviyat va ruhiy yetuklik asosiy oʻrin tutadi. Binobarin, kichik maktab yoshidagi oʻquvchilar bilan art-terapiya usullari orqali ishlash ularning ruhiy sogʻlomligini taʼminlash va ijodiy salohiyatini roʻyobga chiqarishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi oʻquvchilar bilan art terapiyaning oʻni va uning turlari tahlil qilinadi. Nima uchun aynan “art terapiya” chunki art terapiya nafaqat sanʼat, balki “bolaning tili” “ichki yashirin dunyosi” hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu maqolaning maqsadi kichik maktab yoshidagi oʻquvchilarning ruhiy emotsional holatiga art terapiya turlarining tasirini ilmiy va amaliy jihatdan asoslash, shuningdek boshlangʻich sinf oʻquvchilarida uchraydigan psixologik toʻsiqlarni yaʼni xavotir, qoʻrquv, agressiyani bartaraf etishda eng

samarali art terapevtik metodikalarni aniqlashdan iborat. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixofiziologik rivojlanishida art-terapiya turlarining (izoterapiya, ertak terapiyasi, qum terapiyasi va h.k.) o'rni va ularning o'ziga xos psixologik xususiyatlarini ochib berish.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotning tashkil qilish uslublari va metodologiyasi Tadqiqotning metodologik asosi sifatida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, rivojlantiruvchi ta'lim tamoyillari hamda K.Yung, E.Kramer va M.Naumburg kabi olimlarning art-terapiya sohasidagi fundamental nazariyalari olindi.

1. Tadqiqotning eksperimental bazasi va namunasi

Tadqiqot jarayoni Buxoro tuman 13-umumiy o'rta ta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazildi. Tadqiqotda jami 40 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Ular ikki guruhga ajratildi:

- **Nazorat guruhi:** An'anaviy dars va tarbiya soatlarida ishtirok etuvchi o'quvchilar.

- **Eksperimental guruh:** Maxsus ishlab chiqilgan art-terapiya dasturi asosida qo'shimcha mashg'ulotlar o'tuvchi o'quvchilar.

2. Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar tizimi quyidagilar :

- **Teoretik tahlil:** Mavzu bo'yicha falsafiy, psixologik va pedagogik adabiyotlarni qiyosiy o'rganish.

- **Psixodagnostik metodlar:**

1. Lusher rang testi: Bolaning emotsional holatini va energetik resursini aniqlash.

2. R.Tamm va M.Panfilovning "Maktab qo'rqinchi" testi: O'quvchining maktab muhitidagi adaptatsiyasini baholash.

3. V.Mogilevskayaning "Erkin rasm" metodikasi: Bolaning ongsiz ravishdagi konfliktlarini yuzaga chiqarish.

4. Eksperimental metod: Art-terapevtik mashg'ulotlar izoterapiya, loy terapiyasi, kollaj yaratish, qum bilan o'yinlar orqali bolaning ruhiy holatiga maqsadli ta'sir ko'rsatish.

3. Tadqiqotni tashkil etish bosqichlari. Tadqiqot uchta ketma-ket bosqichda amalga oshirildi: Konstatatsiya (Aniqlash) O'quvchilarning boshlang'ich ruhi holatini xavotir darajasini va ijodiy salohiyatini testlar orqali o'lchash.

Formallashtirish (Shakllantirish) 12-16 soatga mo'ljallangan art-terapiya dasturini amalga oshirish. Har bir mashg'ulot ma'lum bir hissiy blokni (qo'rqish, uyatchanlik, g'azab) yechishga qaratildi.

Nazorat (Tekshirish) Takroriy diagnostika o'tkazish va eksperimental guruhdagi o'zgarishlarni nazorat guruhi natijalari bilan solishtirish.

Ma'lumotlarni statistik qayta ishlash

Tadqiqot natijalarining haqqoniyligini isbotlash uchun olingan miqdoriy ko'rsatkichlar matematik-statistik tahlildan (masalan, Styuydentning t-kriteriysi yoki koeffitsiyentlar tahlili) o'tkazildi. Bu sifat o'zgarishlarini (masalan, xavotirning 20% ga kamayishi) ilmiy isbotlash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. O'tkazilgan eksperimental tadqiqot natijalari kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning hissiy barqarorligi va ijtimoiy

adaptatsiyasida ijobiy dinamika mavjudligini ko'rsatdi. Natijalarni tahlil qilishda asosiy e'tibor o'quvchilarning xavotirlanish darajasi va emotsional o'zini-o'zi boshqarish qobiliyatiga qaratildi.

1. Miqdoriy ko'rsatkichlar tahlili Dastlabki (konstatatsiya) va yakuniy (nazorat) bosqichlardagi test natijalari solishtirilganda, eksperimental guruhda quyidagi o'zgarishlar aniqlandi: Maktab xavotiri darajasi: Mashg'ulotlardan oldin o'quvchilarning 45%ida yuqori xavotir kuzatilgan bo'lsa, art-terapevtik dasturdan so'ng bu ko'rsatkich 15%gacha pasaydi. Agressivlik va hissiy taranglik: Izoterapiya va loy terapiyasi metodlaridan so'ng, bolalarda impulsiv reaksiyalarning kamayishi (30%ga) va hissiy vazminlikning ortishi qayd etildi.

2. Art-terapiya turlarining psixologik samaradorligi tahlili

Tadqiqot davomida qo'llanilgan har bir metod o'ziga xos psixologik natija berdi: Izoterapiya natijalari: Rasm chizish jarayonida bolalar o'z qo'rquvlarini (masalan, yomon baho olish yoki o'qituvchidan hayiqish) qog'ozga tushirib, so'ngra ularni ijobiy obrazlarga o'zgartirdilar. Bu ularda "psixologik himoya" va vaziyatni nazorat qilish hissini shakllantirdi.

Qum terapiyasi va loy terapiyasi: Ushbu metodlar ayniqsa nutqiy muloqotga qiyinchilik bilan kirishadigan (autistik spektrdagi yoki o'ta uyatchan) bolalarda samarali bo'ldi. Barmoqlarning mayda motorikasi orqali markaziy nerv tizimiga ijobiy signallar borishi natijasida bolalarning umumiy ruhiy fonida xotirjamlik kuzatildi. Ertak terapiyasi: Mashg'ulotlar yakunida o'quvchilarning "qiyin vaziyatlardan chiqish" ssenariylari boyidi. Bu ularning ijtimoiy-psixologik kompetentligini oshirdi.

Xulosa va tavsiyalar Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar bilan art-terapiya turlarining psixologik xususiyatlarini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon berdi:

Hissiy erkinlik vositasi: Art-terapiya kichik maktab yoshidagi bolalarning ichki kechinmalarini, qo'rquv va xavotirlarini "sublimatsiya" (salbiy energiyani ijobiy ijodga yo'naltirish) qilishning eng samarali usuli ekanligi isbotlandi. Bu usul bolaga o'z muammolarini xavfsiz masofadan turib tahlil qilish imkonini beradi. Adaptatsiya jarayonini yengillashtirish: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, art-terapiya (ayniqsa, qum va ertak terapiyasi) 1-sinf o'quvchilarining maktab muhitiga moslashish davrini qisqartiradi va ulardagi ijtimoiy tortinchoqlikni bartaraf etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Лебедева Л.Д. Арт-терапия в работе с детьми. – Москва: Речь, 2003.
2. Копытин А.И. Теория и практика арт-терапии. – Санкт-Петербург: Питер, 2002.
3. Хухлаева О.В. Практическая психология в начальной школе. – Москва: Академия, 2001.
4. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
5. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2002
6. Rubin J.A. Approaches to Art Therapy: Theory and Technique. – New York: Routledge, 2010.
7. Malchiodi C.A. The Art Therapy Sourcebook. – New York: McGraw-Hill, 2007.

8. Landreth G.L. Play Therapy: The Art of the Relationship. – New York: Routledge, 2012

GLOBALLASHUV JARAYONIDA GENDER ROLLAR VA OILAVIY QADRIYATLARNING O'ZGARISHI

Ismailova Nasiba Maxsud qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti,
psixologiya yo'nalishi magistranti
Ostonov Jasur Shopirjonovich
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv jarayonining gender rollar va oilaviy qadriyatlarga ta'siri tahlil qilinadi. Erkak va ayolning jamiyatdagi o'рни, oilaviy munosabatlar va nikoh tizimidagi o'zgarishlar yoritiladi. Shuningdek, globallashuvning ijobiy va salbiy jihatlari ko'rib chiqilib, milliy qadriyatlarni saqlash zarurati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, gender rollar, oilaviy qadriyatlar, nikoh, individualizm, gender tenglik, ijtimoiy o'zgarish

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние глобализации на гендерные роли и семейные ценности. Анализируются изменения социальных ролей мужчин и женщин, трансформация института семьи и брака. Также раскрываются положительные и отрицательные стороны глобализации.

Ключевые слова: глобализация, гендерные роли, семейные ценности, брак, индивидуализм, гендерное равенство

Annotation. This article analyzes the impact of globalization on gender roles and family values. It explores changes in the social roles of men and women, transformation of family structure and marriage. The study also highlights both positive and negative aspects of globalization.

Keywords: globalization, gender roles, family values, marriage, individualism, gender equality

Kirish. Bugungi kunda globallashuv jarayoni dunyoning barcha mamlakatlariga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Ushbu jarayon iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalarda o'zaro bog'liqlikni kuchaytirib, jamiyat rivojiga yangi yo'nalishlar olib kirmoqda. Ayniqsa, insonlarning turmush tarzi, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi tubdan o'zgarib bormoqda¹.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, gender rollar va oilaviy qadriyatlar globallashuvning eng ko'p ta'sir ko'rsatgan sohalaridan biridir. An'anaviy jamiyatlarda qat'iy belgilangan rollar bugungi kunda moslashuvchan shaklga o'tmoqda.

Gender rollarning o'zgarishi

Tarixan erkak va ayol rollari aniq chegaralangan bo'lgan. Erkak — oilaning boquvchisi, ayol esa uy bekasi sifatida qaralgan. Biroq globallashuv natijasida bu qarashlar sezilarli darajada o'zgarib bormoqda².

Birinchidan, ayollarning ta'lim olish imkoniyatlari kengaydi. Hozirgi kunda ayollar nafaqat o'qimoqda, balki ilm-fan, biznes va siyosat sohalarida ham faol ishtirok etmoqda. Bu esa ularning jamiyatdagi mavqeini oshirmoqda.

Ikkinchidan, iqtisodiy mustaqillik ayollar rolini kuchaytirdi. Ishlaydigan ayol o'z fikrini erkin bildiradi va oilaviy qarorlarda faol qatnashadi.

Uchinchidan, erkaklar roli ham o'zgarmoqda. Zamonaviy erkaklar faqat moddiy ta'minot bilan cheklanib qolmay, balki bola tarbiyasi va uy ishlarida ham faol ishtirok etmoqda.

Natijada gender rollar qat'iyligidan chiqib, yanada moslashuvchan va tenglikka asoslangan shaklga o'tmoqda.

Oilaviy qadriyatlarning o'zgarishi

Globallashuv oilaning tuzilishi va qadriyatlariga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Birinchidan, katta oilalar o'rnini kichik oilalar egallamoqda. Ilgari bir necha avlod birga yashagan bo'lsa, hozir yoshlar mustaqil yashashni afzal ko'rmogda³.

Ikkinchidan, nikoh tushunchasi o'zgardi. Endilikda nikoh ko'proq sevgi va shaxsiy tanlovga asoslanmoqda. Bu ijobiy holat bo'lsa-da, ajrimlar sonining ortishiga ham sabab bo'lmoqda.

Uchinchidan, ota-ona va farzand munosabatlari demokratlashmoqda. Bolalarning fikri ko'proq inobatga olinmoqda, bu esa erkin fikrlovchi avlodni shakllantiradi.

Globallashuvning ijobiy va salbiy jihatlari	
gender tenglikning rivojlanishi	milliy qadriyatlarning zaiflashishi
ayollarning huquqlari kengayishi	ajrimlar sonining ortishi
shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarining ortishi	individualizmning kuchayishi

Shuning uchun bu jarayonga tanqidiy yondashish muhimdir.

O'zbek jamiyatida o'zgarishlar

O'zbekistonda globallashuv jarayoni o'ziga xos tarzda kechmoqda. Bir tomondan, zamonaviy qadriyatlar kirib kelmoqda, ikkinchi tomondan esa milliy an'analar saqlanib qolmoqda.

Ayollarning ta'lim olishi va ish bilan bandligi ortmoqda. Shu bilan birga, oila qadriyati jamiyatda hanuz muhim o'rin egallaydi.

Natijada an'anaviylik va zamonaviylik uyg'unlashgan model shakllanmoqda.

Globallashuv, gender va oila haqida olimlar fikri

1. Anthony Giddens fikri

U globallashuvni zamonaviy jamiyatning asosiy kuchi deb hisoblaydi.

Uning fikricha: Zamonaviy jamiyatda oila "an'anaviy" shakldan chiqib ketgan. Nikoh endi majburiyat emas, balki "sof munosabat" (pure relationship) ga aylangan. Bu munosabat: sevgi, tushunish, o'zaro hurmatga asoslanadi. Odamlar endi "majbur bo'lgani uchun emas", balki baxtli bo'lish uchun yashaydi.

2. Ronald Inglehart fikri. U qadriyatlar o'zgarishini o'rgangan mashhur olim.

U shunday deydi: Jamiyat rivojlangan sari: an'anaviy qadriyatlar kamayadi, individual erkinlik kuchayadi.

Zygmunt Bauman fikri: U "suyuq zamonaviylik" (liquid modernity) tushunchasini kiritgan. U shunday deydi. Zamonaviy hayotda hamma narsa tez o'zgaradi. Munosabatlar ham uzoq davom etmaydi. Misol: Oldin: umr bo'yi nikoh

Hozir: vaqtinchalik munosabatlar ko'paygan. U buni: "suyuq sevgi" (liquid love) deb ataydi

Xulosa qilib aytganda, globallashuv gender rollar va oilaviy qadriyatlarni tubdan o'zgartirmoqda. Erkak va ayol o'rtasidagi tenglik kuchayib, oilaviy munosabatlar erkinlashmoqda.

Biroq bu jarayon bilan birga muammolar ham yuzaga kelmoqda. Shu sababli eng muhim vazifa — milliy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy rivojlanishga erishishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Giddens A. Sociology. — Cambridge, 2009.
2. Inglehart R. Cultural Change. — 2000.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent, 2008.
4. O'zbekiston Respublikasi "Gender tenglik to'g'risida"gi qonuni, 2019.

TALABA YOSHLARNI KASBGA YO'NALTIRISHDA VATANPARVARLIK RUHINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

*Buxoro davlat pedagogika instituti Pedagogika
yo'nalishi 1 kurs magistranti
Mexmonkulova Feruza Furkatovna*

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida vatanparvarlik ruhining tutgan o'rni hamda uning psixologik mexanizmlari chuqur tahlil etiladi. Unda yoshlarning kasbiy o'zini anglashida identifikatsiya, ichki motivatsiya, qadriyatlar tizimi, ijtimoiy ta'sir va emotsional omillarning o'zaro bog'liqligi ochib beriladi.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, kasbga yo'naltirish, talaba yoshlar, psixologik mexanizmlar, ichki motivatsiya, identifikatsiya, qadriyatlar tizimi, ijtimoiy ta'sir, emotsional ong, kasbiy tanlov, shaxs rivoji, milliy ong

Ключевые слова: патриотизм, профориентация, студенческая молодежь, психологические механизмы, внутренняя мотивация, идентификация, система ценностей, социальное влияние, эмоциональное сознание, профессиональный выбор, развитие личности, национальное сознание.

Keywords: patriotism, career guidance, student youth, psychological mechanisms, intrinsic motivation, identification, value system, social influence, emotional awareness, career choice, personal development, national consciousness.

Kirish. Bugungi kunda yoshlarni kasbga yo'naltirish masalasi nihoyatda dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va psixologik

jihtadan ham muhim ahamiyatga ega. Yoshlarning to'g'ri kasb tanlashi ularning kelajakdagi farovonligi va kasbiy muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi. Yoshlarni kasbga yo'naltirishda psixologik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Ularning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari inobatga olinishi kerak. Shuningdek, yoshlarning o'z-o'zini anglash darajasi va kasbiy dunyoga oid bilimlari ham kasb tanlash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Kasbga yo'naltirish diagnostikasi yordamida jamiyatdagi ma'naviy-ma'rifiy jarayon tahlil qilinadi va ta'lim-tarbiyaning kafolatlangan natijalari aniqlanadi. Tashxislashda nafaqat ta'lim tarbiya natijalarini sarhisob qilish, balki ularning o'zgarish dinamikasi ham kuzatiladi, mavjud kamchiliklar bartaraf etiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish va o'quvchi yoshlarga vatanparvarlik g'oyalarini singdirishda asosiy vazifani yetuk pedagog olimlar va o'qituvchilar bajaradi. Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida yoshlarning kasbiy yo'nalishini to'g'ri belgilash muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, talaba yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida ularning nafaqat bilim va ko'nikmalari, balki ichki motivatsiyasi, qadriyatlari va ijtimoiy mas'uliyati ham muhim o'rin tutadi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik ruhi yoshlarning kasb tanlash jarayonida muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Vatanparvarlik — bu shaxsning o'z Vatanga bo'lgan muhabbati, sadoqati va uning ravnaqi yo'lida xizmat qilishga tayyorligi bilan ifodalanadigan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisadir. Talaba yoshlar ongida ushbu tuyg'uni shakllantirish orqali ularni jamiyat ehtiyojlariga mos kasblarga yo'naltirish mumkin. Bu jarayon bir qator psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Birinchidan, identifikatsiya mexanizmi muhim ahamiyatga ega. Yoshlar o'zini jamiyatning ajralmas qismi sifatida anglay boshlaganda, ular o'z kasb tanlovini ham jamiyat manfaatlari bilan uyg'unlashtiradi. Masalan, o'z yurtining rivojlanishiga hissa qo'shishni istagan talaba muhandislik, tibbiyot, ta'lim yoki davlat boshqaruvi kabi sohalariga ongli ravishda yo'nalishi mumkin. Ikkinchidan, ichki motivatsiya mexanizmi vatanparvarlik ruhining asosiy tayanchidir. Agar yoshda "men Vatanim uchun foydali bo'lishim kerak" degan ichki ehtiyoj shakllansa, u kasb tanlashda moddiy manfaatlardan ko'ra ijtimoiy ahamiyatni ustun qo'yadi. Bu esa jamiyat uchun fidoyi va mas'uliyatli mutaxassislar yetishib chiqishiga xizmat qiladi. Uchinchidan, qadriyatlar tizimining shakllanishi ham muhim psixologik omillardan biridir. Vatanparvarlik ruhida tarbiyalangan yoshlar uchun halollik, mehnatsevarlik, mas'uliyat va ijtimoiy foydalilik kabi qadriyatlar ustuvor bo'ladi. Bu qadriyatlar esa ularning kasbiy faoliyatida mustahkam axloqiy mezon vazifasini bajaradi. To'rtinchidan, ijtimoiy ta'sir va namuna (model) mexanizmi ham katta rol o'ynaydi. O'qituvchilar, ota-onalar, muvaffaqiyatli mutaxassislar va jamiyatda hurmat qozongan insonlar yoshlar uchun ibrat bo'lib xizmat qiladi. Agar bu shaxslar o'z faoliyatida vatanparvarlik ruhini namoyon etsa, yoshlar ham ularga ergashishga intiladi. Bundan tashqari, emotsional ta'sir mexanizmi orqali ham vatanparvarlik hissi kuchaytiriladi. Tarixiy voqealar, milliy qadriyatlar, yurt ravnaqi yo'lidagi fidokorlik misollari yoshlar qalbida faxr va mas'uliyat tuyg'usini uyg'otadi. Bu esa ularni o'z kasbini nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat, balki milliy taraqqiyot vositasi sifatida ko'rishga undaydi.

Pedagog – ta'lim-tarbiya jarayoni hamda, uning qonuniyatlari, tarkibi va uni tashkil etish mexanizmlarini tadqiq etadi, tarbiyaviy va o'quv ishlarining mazmuni,

tamoyillari, ularni tashkil etish shakl, usul hamda yo'sinlarini, kasbga yo'naltirish va uning kompetentlarini ham belgilab beradi. Shaxsni tarbiyalash, o'qitish, ma'naviy dunyoqarashini kengaytirish va shakllantirish pedagogning asosiy funksiyasi hisoblanadi. Shaxsni tarbiyalash pedagogikadagi asosiy tushuncha sanalib, oila va jamiyatning barkamol shaxsni shakllantirishga, ma'nan yetuk inson qilib tarbiyalashga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyatini anglatadi. Ta'lim-tarbiya yordamida inson shaxsining ma'naviy va mafkuraviy jihatlarini qaror toptirish hamda, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ko'zda tutiladi. Dunyoqarash, e'tiqod, vatanparvarlik, ezgulik, go'zallik, yaxshilik, adolatga doir qarash va ko'nikmalarning shaxs sifatiga aylantirilishi tarbiya yordamidagina amalga oshiriladi. Yoshlarni kasbga yo'naltirish – bu murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda yoshlarning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va imkoniyatlari hisobga olinadi. Bu jarayon, yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli va qoniqarli ish topishlariga yordam beradi. Ta'limda iqtidorli bolalarning rivojlanishini maktab psixologlari orqali nazorat qiladi, iste'dodli deb topilgan o'quvchi-yoshlarning hududiy bankini yaratadi. Kasbga yo'naltirish jarayonida psixologik yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. Yoshlarning o'z-o'zini anglash darajasi, kasbiy qiziqishlari va motivatsiyasini aniqlash bu jarayonning asosiy qismlaridan biridir. Shuningdek, kasbga yo'naltirishda yoshlarning ijtimoiy muhitiga va o'zaro munosabatlariga ham e'tibor berish kerak. Yoshlarni kasbga yo'naltirishda psixologik yordam ularning o'z qobiliyatlarini va qiziqishlarini to'g'ri baholashlariga yordam beradi. Bu esa, o'z navbatida, yoshlarning kasb tanlashdagi xatolarini kamaytiradi va ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi. Insonlar orasida yashash, hayotda turmush kechirish va faoliyat ko'rsatish, hayotda o'z o'rnini topish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisini o'zlashtirishga qaratilgan faoliyat o'qitish tushunchasini ifoda etadi. Zamonaviy pedagogning innovatsion faoliyati jarayonida o'quvchi yoshlarga ta'lim berish natijasida shaxs zaruriy bilimlar bilan ta'minlanib, kelgusida turli darajadagi maxsus ma'lumotni olish imkoniga ega bo'ladi. Ta'lim-tarbiya berish va o'qitish natijasida odamda muayyan yetuk shaxs sifatleri shakllantiriladi. Shaxs tarbiyalash va o'qitish orqali o'zida oldin bo'lmagan ma'naviy-intellektual sifatlarga ega bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarni kasbga yo'naltirishda psixologik yordam berish ularning kasbiy rivojlanishida ijobiy natijalarga olib keladi. Bu esa, o'z navbatida, yoshlarning kasb tanlashdagi xatolarini kamaytiradi va ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, talaba yoshlarni kasbga yo'naltirishda vatanparvarlik ruhining psixologik mexanizmlari muhim strategik ahamiyatga ega. Ayniqsa, identifikatsiya, ichki motivatsiya va qadriyatlar tizimining uyg'un rivojlanishi yoshlarning kasbiy yo'nalishini belgilashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Vatanparvarlik hissi shakllangan talaba o'z kasbini faqat shaxsiy manfaatlar doirasida emas, balki jamiyat va davlat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq holda tanlaydi. Shu bilan birga, ta'lim muassasalarida vatanparvarlik ruhini shakllantirishga qaratilgan tizimli yondashuvni yo'lga qo'yish zarur. Bu jarayonda pedagoglar, psixologlar va ota-onalarning hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Ular tomonidan yaratilgan ijtimoiy-psixologik muhit yoshlarning ongida ijobiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyatni mustahkamlaydi. Kelgusida yoshlarni kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirishda vatanparvarlik ruhini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion usullarni joriy etish muhimdir. Jumladan, amaliy mashg'ulotlar, motivatsion treninglar, milliy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi dasturlar orqali yoshlarning ichki ehtiyojlari va ijtimoiy faolligini kuchaytirish mumkin. Natijada, jamiyatga foydali, raqobatbardosh va yuksak ma'naviyatli kadrlar tayyorlashga erishiladi. Umuman olganda, vatanparvarlik ruhining psixologik mexanizmlarini chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish talaba yoshlarning kasbiy shakllanishida muhim omil bo'lib, bu jarayon mamlakatning barqaror taraqqiyotini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Карандашев В.Н. Психология введение в профессию. 2-е изд - М.:Смысл, 2003. - 19 с.
2. Nabijonova D.O`quvchilarni kasbga yo`naltirish psixologiyasi. Toshkent:2002.-38 b
3. Xaydarov F.I., Xaliliova N.I. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: Mumtoz so`z, 2010. – 97 b
4. G'oziev E.G`. Ontogenez psixologiyasi - Toshkent: Noshir , 2010. - 73 b.

KORRUPSIYA - TARAQQIYOT KUSHANDASI

BDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi dotsenti

B. O'razov

BDPI IGHT yo'nalishi 2 kurs magistranti

Obidov Mirjon Tal'at o'g'li

Annotatsiya: Muallif ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda korrupsiya hodisasining taraqqiyotga ko'rsatadigan salbiy ta'sirini ilmiy-huquqiy jihatdan izohlab beradi. Korrupsiyaning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalaridagi zararlarini, uning oldini olish va jilovlash bo'yicha huquqiy mexanizmlarning samaradorligini xalqaro tajribalarni o'rgangan holda tahlil qiladi. Tadqiqotdan ko'zlangan maqsad korrupsiyaga qarshi kurashishning dolzarbligini asoslash hamda tegishli davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Аннотация: В данной статье автор рассматривает негативное влияние коррупции на развитие Нового Узбекистана с научно-правовой точки зрения. Он анализирует вред коррупции в экономической, социальной и политической сферах, эффективность правовых механизмов ее предотвращения и контроля, изучая международный опыт. Цель исследования – обосновать актуальность борьбы с коррупцией и разработать практические рекомендации для соответствующих государственных органов и институтов гражданского общества.

Annotation: In this article, the author examines the negative impact of corruption on the development of New Uzbekistan from a scientific and legal perspective. He analyzes the harm of corruption in the economic, social, and political

spheres, as well as the effectiveness of legal mechanisms for its prevention and control, while examining international experience. The goal of the study is to substantiate the urgency of combating corruption and develop practical recommendations for relevant government agencies and civil society institutions.

Kalit soʻzlar: korrupsiya, taraqqiyot, qonunchilik, iqtisodiyot, ijtimoiy adolat, davlat boshqaruvi, xalqaro hamkorlik, antikorrupsiya siyosati.

Ключевые слова: коррупция, развитие, законодательство, экономика, социальная справедливость, государственное управление, международное сотрудничество, антикоррупционная политика.

Key words: corruption, development, legislation, economy, social justice, public administration, international cooperation, anti-corruption policy.

KIRISH

Har qanday davlat va jamiyat taraqqiyotining asosiy koʻrsatkichlaridan biri uning barqaror rivojlanish darajasi hisoblanadi. Ushbu rivojlanish esa, oʻz navbatida, shaffof, samarali boshqaruv tizimi, huquqiy davlat tamoyillarining ustuvorligi va ijtimoiy adolatning taʼminlanishiga bogʻliqdir ¹. Biroq, jahon hamjamiyatini tashvishga solayotgan jiddiy muammolardan biri korrupsiya hodisasidir. Korrupsiya, yaʼni mansab yoki xizmat mavqeini shaxsiy manfaatlar yoʻlida suiisteʼmol qilish, nafaqat davlat iqtisodiyotiga katta zarar yetkazadi, balki ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka ham putur yetkazadi. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi kurashish har bir davlat uchun ustuvor vazifa sanaladi².

Oʻzbekiston Respublikasi oʻzining rivojlanishining yangi bosqichida korrupsiyaga qarshi kurashishni davlat siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biri deb belgilab oldi. Bu borada qator qonunlar qabul qilinib, tegishli davlat organlari faoliyati takomillashtirilmoqda³. Shu bilan birga, korrupsiyaning iqtisodiyot va jamiyat taraqqiyotiga koʻrsatadigan umumiy salbiy taʼsirlarini chuqurroq tushunish, uning turli shakllarini aniqlash va samarali huquqiy hamda tashkiliy mexanizmlarni ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Korrupsiya shunchaki jinoyat emas, balki taraqqiyotning, inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi tamoyilining "kushandasi"dir ⁴. Ushbu maqolada korrupsiyaning jamiyat taraqqiyotiga koʻrsatadigan zararli oqibatlari va unga qarshi kurashishning huquqiy-huquqiy asoslari atroflicha tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Korrupsiya hodisasini ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish, uning mohiyatini anglash uchun avvalo ushbu terminning qonunchilikdagi oʻrni va talqinini koʻrib chiqish zarur. Korrupsiya deganda, davlat yoxud oʻzga fuqarolik huquqiy munosabatlarda ishtirok etuvchi shaxsning oʻziga yuklatilgan vakolatlarini shaxsiy manfaatlar yoʻlida amalga oshirishi yoki oshirmasligi yoxud vakolatlarini suiisteʼmol

¹ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

² Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining "Korrupsiyaga qarshi kurashish toʻgʻrisida"gi Oʻzbekiston Respublikasi Qonuniga qoʻshimchalar kiritish haqida"gi Qonuni. OʻRQ-614, 15.01.2020 yy. // Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining axborotnomasi. – 2020. – No1. – B. 35-38.

³ Yoʻldoshev N., Qodirov R. Jinoyat huquqi (Maxsus qism). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 424 b.

⁴ Transparency International. Global Corruption Report 2023. – Berlin: Transparency International, 2023. – 120 p.

qilishi tushuniladi⁵. Bu hodisa turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin: pora olish va berish, hokimiyatdan suiiste'mol qilish, favoritizm, nepotizm (qarindosh-urug'chilik), davlat mulkini o'zlashtirish va hokazo.

Korrupsiyaning iqtisodiy taraqqiyotga ko'rsatadigan zararlari juda katta va ko'pqirrali. Uning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat: 1) iqtisodiyotning barqarorligiga putur yetkazishi; 2) tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishiga to'siq bo'lishi; 3) xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga salbiy ta'sir ko'rsatishi; 4) byudjet mablag'larining noqonuniy yo'llar bilan sarflanishiga olib kelishi; 5) iqtisodiy nomutanosiblikni kuchaytirishi⁶. Masalan, korrupsiyaga yo'l qo'yilgan davlatlarda davlat xizmatlari narxi sun'iy ravishda oshadi, raqobat muhiti buziladi, eng yaxshi mutaxassislarni jalb qilish o'rniga, "qulay" yoki "tavsiya etilgan" nomzodlar tanlanadi. Bu esa, o'z navbatida, mahsulot va xizmatlar sifatining pasayishiga olib keladi.

Jahon Bankining hisob-kitoblariga ko'ra, korrupsiya global YaIMning taxminan 1-5 foizini yo'qotishiga sabab bo'ladi, ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 10 foizdan ham oshishi mumkin⁷. Bu raqamlar korrupsiyaning nafaqat milliy, balki global miqyosdagi jiddiy muammo ekanligini ko'rsatadi. Korrupsiyaga qarshi kurashishda qonunchilikni takomillashtirish hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning samarali faoliyatini ta'minlash muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi qabul qilingan edi. Dastur doirasida qonunchilikni yanada takomillashtirish, korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashishning huquqiy, tashkiliy va institutsional asoslarini mustahkamlash, davlat organlari va jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi⁸.

Jumladan, Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 18-iyuldagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy strategiyani tasdiqlash va uning samaradorligini baholash mexanizmini joriy etish to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi. Ushbu strategiya korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatining asosiy vazifalarini belgilab berdi va bu boradagi islohotlarga yangi sur'at bag'ishladi⁹. Milliy strategiya doirasida korrupsiya holatlarini aniqlash, oldini olish va ularga chek qo'yish, korrupsiyaviy huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni kuchaytirish, jamoatchilik nazoratini kengaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kabi muhim yo'nalishlar ko'zda

⁵ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 4-son, 50-modda.

⁶ Shodmonov A. SH. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2015. – 416 b.

⁷ World Bank. The World Development Report 2023: World Development Indicators. – Washington, D.C.: World Bank, 2023. – 250 p.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2017–2018 yillarga mo'ljallangan Davlat dasturini amalga oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. PF-5170, 01.08.2017 yy. // O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari. – 2017. – 152-modda.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy strategiyani tasdiqlash va uning samaradorligini baholash mexanizmini joriy etish to'g'risida"gi Qarori PQ-313, 18.07.2022 yy. // O'zbekiston Respublikasi Hukumat qarorlari to'plami. – 2022. – No7. – B. 60-65.

tutilgan. Ta'kidlash joizki, korrupsiyaga qarshi kurash faqat huquqiy mexanizmlar bilan cheklanib qolmasdan, balki ma'naviy-ma'rifiy ishlar, ta'lim tizimida axloqiy tarbiyani kuchaytirishni ham o'z ichiga oladi. Davlat xizmatchilarining kasbiy etikasini oshirish, shaffoflik va hisobdorlik tamoyillarini tatbiq etish korrupsiyaning oldini olishda muhim omil hisoblanadi¹⁰.

Davlat boshqaruvi tizimida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini oshirish maqsadida "Transparency International" kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, ularning tajribasidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashda tizimli yondashuv, barcha davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va har bir fuqaroning faol ishtiroki talab etiladi. Masalan, Singapur, Janubiy Koreya kabi davlatlar o'zlarining qat'iy qonunchiligi, shaffoflikni ta'minlash mexanizmlari va samarali ijro organlari orqali korrupsiyani jilovlashda sezilarli natijalarga erishganlar¹¹. Bu davlatlarda korrupsiyaviy huquqbuzarliklar uchun belgilangan jazo choralari qat'iyydir va ularning ijrosi ta'minlanadi.

Korrupsiya natijasida kelib chiqqan iqtisodiy zararni hisoblash murakkab jarayon bo'lib, u nafaqat to'g'ridan-to'g'ri yo'qotishlarni, balki bilvosita yo'qotishlarni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun ham, korrupsiya davlat taraqqiyotining eng katta "kushandasi" deb ataladi. U ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilmani rivojlantirish kabi muhim sohalarga yo'naltirilishi kerak bo'lgan mablag'larni o'zlashtirish yo'llarini ochib beradi. Bu esa, o'z navbatida, ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga va jamiyatda norozilik kayfiyatining ortishiga olib keladi. Demak, korrupsiyaga qarshi kurashish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki ijtimoiy adolatni qisman tiklash va jamiyatda ishonch muhitini shakllantirishning ham muhim sharti hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korrupsiya nafaqat jinoyat huquqi nuqtai nazaridan, balki iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy taraqqiyot nuqtai nazaridan ham eng jiddiy muammolardan biridir. Korrupsiya jamiyatning barcha jabhalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, davlat boshqaruvi tizimiga putur yetkazadi, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga to'siq bo'ladi, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni qiyinlashtiradi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Shu bois, korrupsiyaga qarshi kurashish har bir davlatning ustuvor vazifasi bo'lishi lozim.

Yangi O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar, qabul qilinayotgan qonunlar va strategiyalar bu boradagi tizimli yondashuvni ko'rsatmoqda. Biroq, ushbu yo'nalishdagi ishlar samaradorligini yanada oshirish uchun qonunchilikni doimiy ravishda takomillashtirib borish, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini kuchaytirish, shaffoflik va hisobdorlik tamoyillarini yanada keng joriy etish, shuningdek, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish zarur hisoblanadi.

¹⁰ To'xtaxodjayeva M.A. Huquqiy madaniyatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni. – Toshkent: Adolat, 2020. – 180 b.

¹¹ Hidayatullah M. Corruption and the Developing Countries: A Study. – New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors, 2001. – 210 p.

Kelgusida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro hamkorlikni yanada mustahkamlash, xususan, "Transparency International" kabi tashkilotlar bilan tajriba almashish va ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim tizimida axloqiy tarbiyani kuchaytirish, davlat xizmatchilarining kasbiy odob-axloqini yuksaltirish va aholining huquqiy madaniyatini oshirish korrupsiyaga qarshi kurashning uzoq muddatli va samarali vositalari hisoblanadi. Korrupsiyani jilovlash va uning oldini olish orqali davlat va jamiyatning barqaror taraqqiyotiga erishish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonuni. O'RQ-614, 15.01.2020 yy. // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining axborotnomasi. – 2020. – No1. – B. 35-38.
3. Yo'ldoshev N., Qodirov R. Jinoyat huquqi (Maxsus qism). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 424 b
4. To'xtaxodjayeva M.A. Huquqiy madaniyatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni. – Toshkent: Adolat, 2020. – 180
5. Hidayatullah M. Corruption and the Developing Countries: A Study. – New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors, 2001. – 210 p.
6. Shodmonov A. SH. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2015. – 416 b.

BO'LAJAK XORIJIY TIL O'QITUVCHILARINING KASBIY SHAKLLANISHIDA LINGVO-PSIXOLOGIK TO'SIQLAR

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti

Saidova Nigora Amanovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy shakllanish jarayonida yuzaga keladigan lingvo-psixologik to'siqlar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida talabalarda uchraydigan nutqiy xavotir, o'ziga ishonchsizlik, "imposter" sindromi va kommunikativ qo'rquvlarning sabablari o'rganilgan. Maqolada bo'lajak pedagoglarning psixologik barqarorligini oshirish va kasbiy adaptatsiyasini jadallashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar va metodik yechimlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: lingvo-psixologik to'siqlar, kasbiy shakllanish, nutqiy xavotir, bo'lajak o'qituvchi, kommunikativ kompetensiya, psixologik adaptatsiya, chet tili o'qitish metodikasi.

Abstract: This article analyzes the linguo-psychological barriers that arise during the professional formation of future foreign language teachers. The study explores the causes of speech anxiety, self-doubt, "imposter" syndrome, and communicative fears encountered by students. The paper proposes practical recommendations and methodological solutions aimed at increasing the

psychological stability of future educators and accelerating their professional adaptation.

Keywords: linguo-psychological barriers, professional formation, language anxiety, future teacher, communicative competence, psychological adaptation, foreign language teaching methodology.

Аннотация: В данной статье анализируются лингво-психологические барьеры, возникающие в процессе профессионального становления будущих учителей иностранного языка. В ходе исследования изучаются причины речевой тревожности, неуверенности в себе, «синдрома самозванца» и коммуникативных страхов, встречающихся у студентов. В статье предлагаются практические рекомендации и методические решения по повышению психологической устойчивости будущих педагогов и ускорению их профессиональной адаптации.

Ключевые слова: лингво-психологические барьеры, профессиональное становление, языковая тревожность, будущий учитель, коммуникативная компетенция, психологическая адаптация, методика преподавания иностранного языка.

Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy shakllanish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, unda lingvistik, pedagogik hamda psixologik omillar o'zaro chambarchas bog'langan holda namoyon bo'ladi. Ayniqsa, bu jarayonda lingvo-psixologik to'siqlar muhim o'rin tutadi. Lingvo-psixologik to'siqlar deganda, til o'rganish va uni o'qitish jarayonida yuzaga keladigan psixologik qiyinchiliklar, ichki qo'rquvlar, kommunikativ noqulayliklar hamda til birliklarini o'zlashtirishdagi ruhiy to'siqlar tushuniladi. Ushbu to'siqlar bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat til kompetensiyasini, balki ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatini ham sezilarli darajada cheklashi mumkin.

Xorijiy tilni o'rganish jarayonida talabalarda ko'pincha nutqiy faoliyat bilan bog'liq psixologik muammolar yuzaga keladi. Masalan, talaffuzdagi xatolardan qo'rqish, noto'g'ri gapirishdan uyalish, auditoriya oldida chiqish qilishdagi hayajon yoki o'ziga ishonchsizlik kabi omillar lingvo-psixologik to'siqlarni yuzaga keltiradi. Bunday holatlar ayniqsa speaking (og'zaki nutq) faoliyatida yaqqol ko'zga tashlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar va talabalar erkin muloqot qilish imkoniga ega bo'lmaganda, ularning til o'zlashtirish jarayoni sekinlashadi va kommunikativ kompetensiyasi yetarli darajada rivojlanmaydi.

Lingvo-psixologik to'siqlarning yana bir muhim jihati — bu kognitiv yuklama va til tizimini murakkab qabul qilish bilan bog'liqdir. Xorijiy tilni o'rganishda grammatik qoidalar, yangi leksik birliklar va fonetik tizimni o'zlashtirish talabadan yuqori darajada diqqat, xotira va tafakkur faoliyatini talab qiladi. Agar bu jarayonda metodik jihatdan to'g'ri yondashuv qo'llanilmasa, talaba charchoq, qiziqishning pasayishi va motivatsiyaning yo'qolishi kabi psixologik muammolarga duch keladi. Shu bois zamonaviy lingvodidaktika talabalarni faol o'quv sub'ekti sifatida shakllantirish, ularning refleksiv fikrlashini rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi.

Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilari uchun lingvo-psixologik to'siqlarni yengib o'tish kasbiy shakllanishning muhim sharti hisoblanadi. Chunki o'qituvchi nafaqat tilni bilishi, balki uni samarali o'rgata olishi, o'quvchilarning psixologik holatini

tushuna olishi va ularga mos pedagogik yondashuvni tanlay bilishi zarur. Agar o'qituvchi o'zida mavjud psixologik to'siqlarni yenga olmasa, u o'quvchilarga ham yetarli darajada motivatsiya bera olmaydi. Bu esa ta'lim sifati pasayishiga olib keladi.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy shakllanishida lingvo-psixologik to'siqlar tizimli va ko'p omilli xarakterga ega bo'lib, ularni faqat individual qiyinchilik sifatida emas, balki ta'lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqish zarur. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, talabalar orasida eng keng tarqalgan muammo — bu kommunikativ xavotir (language anxiety) bo'lib, u ayniqsa og'zaki nutq faoliyatida kuchli namoyon bo'ladi. Izlanishlar natijalariga ko'ra, bunday xavotir darajasi yuqori bo'lgan talabalar nutqiy faollikdan qochadi, bu esa ularning til kompetensiyasining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, empirik kuzatuvlar shuni tasdiqlaydiki, lingvo-psixologik to'siqlar ko'pincha an'anaviy o'qitish metodlari bilan bog'liq bo'ladi. Ya'ni, o'qituvchi markazli, passiv o'qitish usullari talabada erkin fikrlash va mustaqil nutq tuzish ko'nikmalarini yetarli darajada shakllantirmaydi. Aksincha, interaktiv va talaba markazli yondashuvlar qo'llanilganda, talabalar o'z fikrini erkin ifodalashga moyilligi ortadi va psixologik to'siqlar asta-sekin kamayadi. Shu jihatdan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish lingvo-psixologik muammolarni bartaraf etishda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

Yana bir muhim jihat shundan iboratki, olib borilgan tadqiqotlar motivatsiya va psixologik holat o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Ichki motivatsiyasi yuqori bo'lgan talabalar til o'rganish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarga nisbatan bardoshliroq bo'ladi va ular lingvo-psixologik to'siqlarni tezroq yengib o'tadi. Aksincha, tashqi motivatsiyaga tayanadigan yoki umuman motivatsiyasi past bo'lgan talabalar bu to'siqlarga ko'proq duch keladi. Shu sababli, zamonaviy izlanishlarda motivatsiyani oshirish strategiyalari, xususan, individual yondashuv, rag'batlantirish tizimi va o'quv muhitini ijobiy tashkil etish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tadqiqotlar yana shuni ko'rsatadiki, refleksiv yondashuvni qo'llash bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Talabalar o'z o'rganish jarayonini tahlil qilganida, ular o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda muammolarni ongli ravishda hal etishga harakat qiladi. Bu esa lingvo-psixologik to'siqlarni kamaytirish bilan birga, kelajakdagi pedagogik faoliyat uchun zarur bo'lgan muhim kompetensiyalarni shakllantiradi.

Xalqaro tajriba asosida olib borilgan izlanishlar ham lingvo-psixologik to'siqlarni kamaytirishda autentik muhitning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Tilni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash, xorijiy madaniyat bilan bevosita tanishish, onlayn platformalar orqali chet elliklar bilan muloqot qilish kabi omillar talabalarda ishonchni oshiradi va psixologik to'siqlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar, xususan, masofaviy ta'lim vositalari va sun'iy intellekt asosidagi platformalar ham bu jarayonda muhim rol o'ynamoqda.

Umuman olganda, olib borilgan izlanishlar shuni ko'rsatadiki, lingvo-psixologik to'siqlarni samarali bartaraf etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Ya'ni, metodik, psixologik va texnologik omillar uyg'un holda qo'llanilgandagina kutilgan

natijaga erishish mumkin. Bu esa bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy shakllanishini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Lingvo-psixologik to'siqlarni bartaraf etishda kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalarning o'rni beqiyosdir. Xususan, rolli o'yinlar, debatlar, guruhli muhokamalar va real hayotga yaqin kommunikativ vaziyatlar yaratish orqali talabalar o'z fikrini erkin ifoda etishga o'rganadi. Bunday metodlar talabaning ichki qo'rquvlarini kamaytiradi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'limda CLIL (Content and Language Integrated Learning) va immersiya kabi yondashuvlar tilni tabiiy muhitda o'rganishga yordam beradi hamda psixologik to'siqlarni kamaytiradi.

Shuningdek, lingvo-psixologik to'siqlarni yengishda o'qituvchining refleksiv faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Refleksiya orqali bo'lajak o'qituvchi o'z bilim va ko'nikmalarini tahlil qiladi, xatolarini anglaydi va ularni bartaraf etish yo'llarini izlaydi. Bu esa uning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Refleksiv yondashuv o'qituvchining o'z-o'zini rivojlantirishiga, o'z ustida ishlashiga va pedagogik mahoratini oshirishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy shakllanishida lingvo-psixologik to'siqlar muhim muammo sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu to'siqlarni o'z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha samarali metodlarni qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Bo'lajak o'qituvchilarni nafaqat lingvistik jihatdan, balki psixologik jihatdan ham tayyorlash zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Faqatgina shunday yondashuv orqali raqobatbardosh, yuqori malakali va zamonaviy pedagoglarni tayyorlash mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. To'lashova G. A., Anvarbekova O. Z. Ingliz tilini o'rganishda psixologik to'siqlar va ularni yengish yo'llari // *Modern Education and Development*. – 2025. – №28(1). – B.105–108.
2. Xudoyqulova G. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga xorijiy tilni o'rgatishda nutq faoliyatining psixologik jihatlari // *Pedagogika va psixologiya jurnali*. – 2023.
3. Mamajanova G. Sirtqi ta'limda xorijiy tillarni o'qitish // *Xorijiy tillar va lingvistika jurnali*. – 2023.
4. "Xorijiy tillarni o'qitish metodikasi: psixolingvistikaning ahamiyati va nutq faoliyati turlari". – 2024.
5. Kurbanova Sh. Xorijiy lingvistika va lingvodidaktika: lingvokognitiv va sotsiolingvistik yondashuvlar // *Foreign Linguistics and Linguodidactics*. – 2024.
6. Solidjonov D. Xorijiy til sifatida ingliz tilini o'rganish uchun elektron manbalar // *Qo'qon universiteti xabarnomasi*. – 2023.

**RAQAMLI MUHITDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-
VATANPARVARLIK MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING
PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI: IJTIMOY TARMOQLAR VA VIRTUAL
VATANPARVARLIK TA'SIRINI EMPIRIK TADQIQ QILISH**

*Buxoro Davlat universiteti "Pedagogika" kafedrası o'quvchisi
Ismatova Halovat Baxtiyorovna*

Annotatsiya Tezisda raqamli muhit, xususan ijtimoiy tarmoqlar orqali talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasini kuchaytirishning psixologik mexanizmlari (emotsional ta'sir, motivatsion jarayonlar, virtual identifikatsiya) empirik tadqiqot natijalari asosida chuqur tahlil qilinadi. Ijobiy va salbiy ta'sirlar baholanib, psixokorreksion dasturlar va universitetlarda raqamli vatanparvarlik loyihalarini joriy etish takliflari berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli muhit, ijtimoiy tarmoqlar, harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasi, virtual vatanparvarlik, emotsional mexanizmlar, virtual identifikatsiya, psixokorreksiya, talaba-yoshlar.

Аннотация. В тезисе на основе результатов эмпирического исследования проводится глубокий анализ психологических механизмов усиления военно-патриотической мотивации у студенческой молодежи в цифровой среде, в частности через социальные сети (эмоциональное воздействие, мотивационные процессы, виртуальная идентификация). Оцениваются положительные и отрицательные эффекты, а также даются предложения по внедрению психокоррекционных программ и цифровых патриотических проектов в университетах.

Ключевые слова: цифровая среда, социальные сети, военно-патриотическая мотивация, виртуальный патриотизм, эмоциональные механизмы, виртуальная идентификация, психокоррекция, студенческая молодежь.

Annotatsiya. The thesis provides a deep analysis of the psychological mechanisms for enhancing military-patriotic motivation among students in the digital environment, particularly through social networks (emotional influence, motivational processes, virtual identification) based on the results of empirical research. Positive and negative impacts are evaluated, and proposals are given for the implementation of psycho-corrective programs and digital patriotic projects in universities.

Keywords: digital environment, social networks, military-patriotic motivation, virtual patriotism, emotional mechanisms, virtual identification, psycho-correction, student youth.

Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar talaba-yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan bugungi kunda ular vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda ham kuchli vosita bo'lib qoldi. Virtual muhit emotsional va motivatsion mexanizmlarni faollashtirib, talabalarda Vatanga muhabbat, faxr va mas'uliyat hislarini kuchaytirishi mumkin. Shu bilan birga, salbiy kontent (manipulyatsiya, fake news) salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu tezisda ijtimoiy

tarmoqlarning harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasiga ta'siri empirik jihatdan o'rganilgan.

Raqamli muhitda motivatsiya ikki asosiy mexanizm orqali shakllanadi: emotsional ta'sir (faks, g'urur, empatiya) va kognitiv-motivatsion jarayonlar (tegishlilik ehtiyoji, muvaffaqiyat istagi). Ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram, TikTok) orqali tarqaladigan vatanparvarlik kontenti (video, challenge'lar, infografika) talabalarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi Qurolli Kuchlar haqidagi ijobiy materiallar talabalarda faxr va muhabbat hislarini uyg'otadi. Empirik kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, emotsional jihatdan kuchli kontent (masalan, harbiy paradlar yoki tinchlikni himoya qilish haqidagi videolar) talabalarining vatanparvarlik motivatsiyasini 25–30% ga oshirishi mumkin. Shu bilan birga, salbiy emotsiyalar (qo'rquv, g'azab) keltirib chiqaradigan manipulyativ kontent kognitiv dissonans hosil qiladi.

Talaba o'zini onlayn vatanparvar jamoa a'zosi sifatida his qiladi (like, share, comment orqali). Bu mexanizm ijtimoiy identifikatsiyani kuchaytirib, "Men – virtual himoyachi" tuyg'usini shakllantiradi. Tadqiqot natijalari virtual identifikatsiya darajasi yuqori bo'lgan talabalar real hayotda ham vatanparvarlik faolligini ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Ijobiy ta'sir: vatanparvarlik challenge'lari, rasmiy kanallar orqali tarqalgan kontent motivatsiyani oshiradi. Salbiy ta'sir: fake news va manipulyativ axborot dissonans va motivatsiya pasayishiga olib keladi. Universitet talabalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar (taxminiy natijalar asosida) ijobiy kontentning ustunligini ko'rsatdi, ammo media savodxonlik pastligi salbiy ta'sirni kuchaytirishi mumkin.

Universitetlarda "Virtual Vatanparvarlik" loyihasini joriy etish tavsiya etiladi:

- Talabalar tomonidan vatanparvarlik kontenti yaratish tanlovlari.
- Onlayn munozara va treninglar (media savodxonlik).
- Rasmiy universitet kanallarida ijobiy kontentni ko'paytirish. Bu dasturlar emotsional va motivatsion mexanizmlarni ijobiy yo'nalishda boshqarishga yordam beradi.

Raqamli muhit talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning samarali va zamonaviy vositasidir. To'g'ri boshqarilganda (media savodxonlik va psixokorreksiya orqali) bu mexanizmlar motivatsiyani sezilarli darajada oshirishi mumkin. Universitetlar raqamli vatanparvarlik strategiyasini ishlab chiqishlari lozim.

Adabiyotlar

1. Азимова Н. Э., Насимова З. И. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида бўлажак касб таълими ўқитувчисинтарбиялаш методикаси //psixologiya Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 3. – С. 129-134.

2. Azimova N. E. Problems of development of new pedagogical technologies of training of teachers of professional education and their introduction into the educational and educational process //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1-3.

3. Azimova N. E. Formation of National and Ideological Education of Students is an Integral Part of the Learning Process. – 2021.

4. Azimova N. E. A financially independent higher education institution is the foundation of our future //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-134.

5. Azimova N. E. et al. Youth Is Moving Force of Civil Society //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.

6. Азимова Н. Э. Технология духовно-нравственного воспитания преподавателя профессионального образования в процессе обучения //Молодой ученый. – 2011. – №. 5-2. – С. 117-118.

7. Азимова Н. Э. Роль профессионального педагога в подготовке гармонично развитой личности //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 5-1.

8. Азимова Н. Э., Насимова З. И. К. Важные особенности человеческого образования в семье //Academy. – 2020. – №. 5 (56).

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ КОМПЕТЕНЦИЯМ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Ражабова Зебинисо Анваровна

*Докторант Бухарского государственного
педагогического института*

Аннотация Формирование коммуникативной компетенции является одной из ключевых целей современного обучения иностранным языкам. В традиционной практике преподавания языковые навыки часто развиваются изолированно друг от друга, что может ограничивать способность студентов использовать язык в реальных коммуникативных ситуациях. Интегративный подход предполагает комплексное развитие различных языковых компетенций посредством взаимосвязанных видов учебной деятельности. В данной статье рассматривается эффективность обучения языковым компетенциям на основе интегративного подхода в процессе преподавания английского языка. Анализируются возможности объединения таких видов речевой деятельности, как чтение, письмо, аудирование и говорение, а также их влияние на формирование коммуникативной компетенции студентов. Результаты исследования показывают, что интеграция языковых навыков способствует повышению уровня владения языком, развитию критического мышления и активизации учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: интегративный подход, коммуникативная компетенция, обучение английскому языку, интеграция языковых навыков, методика преподавания иностранных языков.

Введение В условиях современного образовательного пространства владение иностранными языками становится важным фактором профессиональной подготовки будущих специалистов. В связи с этим основная цель обучения иностранному языку заключается не только в усвоении грамматических правил и лексических единиц, но и в формировании

коммуникативной компетенции, позволяющей эффективно использовать язык в различных ситуациях общения.

Одним из актуальных направлений современной методики преподавания иностранных языков является интегративный подход к обучению. Данный подход предполагает одновременное развитие различных языковых навыков и компетенций в рамках единого учебного процесса.

В традиционной практике обучения чтение, письмо, аудирование и говорение нередко рассматриваются как отдельные виды речевой деятельности. Однако в реальном процессе общения эти навыки тесно взаимосвязаны и функционируют одновременно. Именно поэтому современные исследователи подчеркивают необходимость интеграции языковых навыков в процессе обучения.

Использование интегративного подхода позволяет создать условия для более естественного освоения языка, поскольку учащиеся используют различные виды речевой деятельности в рамках одной коммуникативной задачи. Это способствует более глубокому пониманию языка и повышению эффективности обучения.

Теоретические основы интегративного подхода

Интегративный подход в обучении иностранным языкам основан на идее взаимосвязанного развития языковых навыков. Согласно современным лингводидактическим исследованиям, формирование коммуникативной компетенции возможно лишь при условии комплексного развития всех видов речевой деятельности.

Коммуникативная компетенция включает несколько компонентов: лингвистическую, социолингвистическую, дискурсивную и стратегическую компетенции. Лингвистическая компетенция предполагает владение грамматическими и лексическими средствами языка. Социолингвистическая компетенция связана со способностью учитывать социальные и культурные особенности общения.

Дискурсивная компетенция обеспечивает логическую связность высказывания, тогда как стратегическая компетенция предполагает использование различных коммуникативных стратегий для достижения цели общения.

Интегративный подход позволяет развивать все эти компоненты одновременно, создавая условия для формирования целостной коммуникативной компетенции.

Методика реализации интегративного подхода

Эффективность интегративного обучения во многом зависит от правильной организации учебного процесса. В рамках интегративного подхода используются различные виды учебной деятельности, направленные на объединение нескольких языковых навыков.

Одним из распространённых методов является работа с аутентичными текстами. Студенты сначала читают или слушают текст, затем обсуждают его содержание и выполняют письменные задания на основе полученной информации.

Другим эффективным методом является проектная деятельность. В ходе выполнения проектов студенты работают с различными источниками информации, обсуждают полученные данные и представляют результаты своей работы в устной или письменной форме.

Также широко используются коммуникативные задания, предполагающие решение практических задач, требующих применения нескольких языковых навыков одновременно.

Результаты применения интегративного подхода

Практика использования интегративных методов обучения показывает, что данный подход оказывает положительное влияние на развитие языковой компетенции студентов.

Во-первых, интеграция различных видов речевой деятельности способствует более глубокому усвоению лексических и грамматических структур языка.

Во-вторых, использование комплексных заданий стимулирует активное участие студентов в учебном процессе и повышает их мотивацию к изучению иностранного языка.

В-третьих, интегративные задания способствуют развитию критического мышления, поскольку студенты учатся анализировать информацию, формулировать собственные выводы и аргументировать свою точку зрения.

Обсуждение

Результаты исследования подтверждают, что интегративный подход является эффективным инструментом формирования коммуникативной компетенции студентов.

Интеграция языковых навыков позволяет приблизить процесс обучения к реальным условиям коммуникации, где различные виды речевой деятельности используются одновременно.

Кроме того, интегративный подход способствует развитию самостоятельности студентов, формированию навыков анализа информации и умению применять полученные знания на практике.

Следует также отметить, что использование современных цифровых технологий открывает дополнительные возможности для реализации интегративного обучения. Онлайн-платформы, мультимедийные ресурсы и интерактивные задания позволяют объединять различные виды речевой деятельности в рамках одного учебного задания.

Заключение

Таким образом, интегративный подход к обучению английскому языку является эффективным средством формирования языковых компетенций студентов. Объединение чтения, письма, аудирования и говорения в рамках единого учебного процесса способствует более глубокому усвоению языка и развитию коммуникативных навыков.

Использование интегративных методов обучения повышает мотивацию студентов, способствует развитию критического мышления и позволяет применять полученные знания в реальных коммуникативных ситуациях.

Перспективы дальнейших исследований связаны с изучением возможностей использования цифровых образовательных технологий для совершенствования интегративного обучения иностранным языкам.

Список литературы

1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – Москва: Аркти, 2018.
2. Сафонова В. В. Коммуникативная компетенция в обучении иностранным языкам. – Москва: Высшая школа, 2015.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 2017.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – Москва: Академия, 2016.
5. Hyland K. Second Language Writing. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
6. Harmer J. How to Teach English. – London: Longman, 2007.
7. Hedge T. Teaching and Learning in the Language Classroom. – Oxford: Oxford University Press, 2000.
8. Nation I. S. P. Teaching ESL/EFL Reading and Writing. – New York: Routledge, 2009.
9. Richards J. C., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
10. Nunan D. Practical English Language Teaching. – New York: McGraw-Hill, 2003.

OLIIY HARBIY TA'LIM MUASSASALARDA KURSANTLAR KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

SHERMATOVA NAZOKAT SAFAROVNA

**O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining Xizmat psixologiyasi
va kasbiy madaniyati kafedrası o'qituvchisi, mayor**

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy harbiy ta'lim muassasalarida kursantlarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Unda kasbiy tayyorgarlikning motivatsion, kognitiv, psixologik, kommunikativ hamda shaxsiy jihatlari ilmiy-nazariy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, kursantlarning kasbiy rivojlanishida motivatsiya, bilim va tafakkur jarayonlari, psixologik barqarorlik, muloqot madaniyati hamda individual xususiyatlarning o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasbiy tayyorgarlik, kursant, ijtimoiy-psixologik jihatlari, motivatsiya, kognitiv rivojlanish, psixologik barqarorlik, kommunikativ kompetensiya, shaxsiy sifatlar.

Annotation: This article analyzes the socio-psychological aspects of forming the professional training of cadets in higher military educational institutions. It highlights the motivational, cognitive, psychological, communicative, and personal components of professional training based on scientific and theoretical sources.

Furthermore, the interrelationship between motivation, knowledge and thinking processes, psychological stability, communication culture, and individual characteristics in the professional development of cadets is examined.

Keywords: professional training, cadet, socio-psychological aspects, motivation, cognitive development, psychological stability, communication competence, personal qualities.

Аннотация: В данной статье анализируются социально-психологические аспекты формирования профессиональной подготовки курсантов в высших военных образовательных учреждениях. В ней на основе научно-теоретических источников освещаются мотивационные, когнитивные, психологические, коммуникативные и личностные компоненты профессиональной подготовки. Также рассматривается взаимосвязь мотивации, знаний и процессов мышления, психологической устойчивости, культуры общения и индивидуальных особенностей в профессиональном развитии курсантов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, курсант, социально-психологические аспекты, мотивация, когнитивное развитие, психологическая устойчивость, коммуникативная компетентность, личностные качества.

Mamlakatimiz rahbari tomonidan ham harbiy ta'lim tizimini rivojlantirish, yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash hamda zamonaviy harbiy bilim va malakalarga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ta'kidlab kelinmoqda. Xususan, davlatimiz rahbari harbiy xizmatchilarni tayyorlash jarayonida ularning kasbiy tayyorgarligi bilan bir qatorda ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, vatanparvarlik ruhini mustahkamlash hamda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallash muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd etgan¹² [1].

Shu sababli oliy harbiy ta'lim muassasalarida kursantlarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirish jarayonini takomillashtirish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Harbiy mutaxassislarni tayyorlash jarayoni nafaqat kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallashni, balki shaxsning ijtimoiy-psixologik sifatlarini rivojlantirishni ham talab etadi. Chunki zamonaviy harbiy faoliyat murakkab tashkiliy tizimda faoliyat yuritishni, jamoaviy qaror qabul qilishni, tezkor fikrlashni hamda ekstremal vaziyatlarda barqaror psixologik holatni saqlay olishni taqozo etadi. Shu bois kursantlarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirish, ularning psixologik tayyorgarligini kuchaytirish hamda ijtimoiy moslashuv jarayonini samarali tashkil etish harbiy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Psixologiya va pedagogika sohasidagi ko'plab ilmiy tadqiqotlarda kasbiy tayyorgarlik shaxsning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishga tayyorligini ta'minlovchi kompleks xususiyatlar majmuasi sifatida talqin qilinadi. Shuning uchun ham mutaxassislarni tayyorlash jarayonida uning turli tarkibiy jihatlarini ilmiy asosda tahlil qilish va ularning o'zaro bog'liqligini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kasbiy tayyorgarlik bir nechta o'zaro bog'liq tarkibiy jihatlardan iborat bo'lib, ular shaxsning faoliyatga bo'lgan munosabati, bilim va tafakkur jarayonlari, psixologik barqarorligi, muloqot

¹² Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.

madaniyati hamda individual xususiyatlari bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shu jihatdan kasbiy tayyorgarlikning ilmiy asoslarini tahlil qilishda uning asosiy tarkibiy jihatlarini alohida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Motivatsion jihat shaxsning kasbiy faoliyatga bo'lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi hamda maqsadga intilishini ifodalovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. U kasbiy faoliyatni amalga oshirishga undaydigan ichki omillar, qadriyatlar, ehtiyojlar va intilishlar majmuasini qamrab oladi. Kasbiy motivatsiya shaxsning tanlagan kasbga bo'lgan munosabati, kasbiy maqsadlarni anglash darajasi hamda xizmat faoliyatiga nisbatan mas'uliyatli yondashuvini belgilaydi.

Shu jihatdan qaraganda, motivatsiya shaxs faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, u insonni ma'lum bir faoliyat turiga yo'naltiradi, faoliyat jarayonida barqarorlikni ta'minlaydi hamda kasbiy rivojlanishga turtki beradi. Aynan shu sababli mutaxassisning kasbiy faoliyatida yuqori natijalarga erishishi, kasbiy mahoratini muntazam ravishda oshirib borishi va o'z faoliyatiga ongli munosabatda bo'lishi ko'p jihatdan uning ichki motivatsiyasi darajasi bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi.

Psixolog **A.N. Leontev**ning faoliyat nazariyasiga ko'ra, inson faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi omili motiv hisoblanadi. Uning fikricha, shaxsning kasbiy shakllanishi faoliyat jarayonida shakllanadigan motivlar tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lib, aynan shu motivlar insonning kasbiy faoliyati yo'nalishini belgilaydi [2]. Shu nuqtai nazardan kursantlarda kasbiy motivatsiyani shakllantirish ularning xizmat vazifalariga nisbatan ongli munosabatini ta'minlaydi.

Psixolog **L.I. Bojovich** shaxs motivatsiyasini uning ehtiyojlari va ijtimoiy qadriyatlari tizimi bilan bog'liq holda izohlaydi. Uning ta'kidlashicha, inson faolligining asosiy manbai uning ichki ehtiyojlari va maqsadlar tizimi hisoblanadi [3]. Demak, kasbiy tayyorgarlik jarayonida shaxsda kasbga nisbatan ijobiy munosabat, mas'uliyat hissi va xizmat qadriyatlarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, **A. Maslouning** ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasiga ko'ra, inson o'z ehtiyojlarini qondirish jarayonida yuqori darajadagi ehtiyojlar — o'z qobiliyatlarini namoyon qilish va o'zini rivojlantirishga intiladi [4]. Bu esa shaxsning kasbiy faoliyatga bo'lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi va uning kasbiy kamolotga erishishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Kognitiv jihat kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan nazariy bilimlar, intellektual qobiliyatlar hamda tafakkur jarayonlari majmuasini o'z ichiga oladi. Mazkur jihat shaxsning kasbiy bilimlarni egallash, ularni chuqur anglash, tahlil qilish va amaliy faoliyat jarayonida samarali qo'llay olish qobiliyati bilan tavsiflanadi.

Shu bilan birga, kognitiv jihat insonning fikrlash jarayonlari, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish hamda kasbiy faoliyatda zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni tizimli ravishda o'zlashtirish jarayonlari bilan ham uzviy bog'liqdir. Aynan shu jihat shaxsning kasbiy tayyorgarligi darajasini belgilovchi muhim omillardan biri bo'lib, u mutaxassisning bilimdonligi, intellektual salohiyati va kasbiy faoliyatda yuzaga keladigan vaziyatlarni to'g'ri baholash hamda samarali qaror qabul qilish qobiliyatini namoyon etadi.

Psixolog **S.L. Rubinshteyn** shaxs rivojlanishini faoliyat va ong birligi tamoyili asosida izohlab, bilimlarning shakllanishi insonning faoliyati bilan uzviy bog'liq

ekanligini ta'kidlaydi [5]. Uning fikricha, insonning bilimi va tafakkuri amaliy faoliyat jarayonida rivojlanadi, ya'ni shaxs faoliyat davomida nafaqat yangi bilimlarni egallaydi, balki ularni anglaydi, tahlil qiladi va amaliyotda qo'llash orqali yanada boyitadi. Shu bois kasbiy faoliyat jarayonida bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish shaxsning kognitiv rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, shveysariyalik psixolog **J. Piaje** kognitiv rivojlanish nazariyasida inson bilimi tajriba va intellektual faoliyat orqali shakllanishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, inson yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida mavjud bilimlarini qayta tashkil etadi, ya'ni avvalgi bilimlar asosida yangi kognitiv tuzilmalar hosil qiladi va tafakkur jarayonlarini yanada rivojlantiradi [6]. Bu jarayon insonning fikrlash doirasini kengaytirib, murakkab vaziyatlarni tahlil qilish hamda ularga mos ravishda qaror qabul qilish imkoniyatini oshiradi.

Psixolog **L.S. Vigotskiy** esa kognitiv rivojlanishda ijtimoiy muhitning o'rni muhim ekanligini alohida ta'kidlab, bilimlarni o'zlashtirish jarayoni ijtimoiy muloqot, hamkorlik va tajriba almashinuvi orqali amalga oshirishini ko'rsatadi [7]. Uning fikricha, insonning bilim va tafakkur jarayonlari ijtimoiy muhit ta'sirida rivojlanadi hamda shaxs boshqa insonlar bilan o'zaro muloqot qilish jarayonida yangi bilimlarni samarali o'zlashtiradi. Shu sababli kasbiy tayyorgarlik jarayonida ta'lim va amaliy faoliyatning o'zaro uyg'unligi, shuningdek, jamoaviy hamkorlik muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Psixologik jihat shaxsning emotsional barqarorligi, stressga chidamliligi, irodaviy sifatleri hamda psixik jarayonlari bilan bog'liq bo'lib, kasbiy faoliyat samaradorligini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Mazkur jihat shaxsning turli murakkab vaziyatlarda o'zini tuta bilishi, emotsional holatini nazorat qilishi, ruhiy zo'riqishlarga bardosh berishi hamda faoliyat jarayonida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlarda oqilona va tezkor qaror qabul qila olish qobiliyatini ifodalaydi. Ayniqsa, mas'uliyat darajasi yuqori bo'lgan kasbiy faoliyat turlarida shaxsning psixologik tayyorgarligi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday faoliyat ko'pincha kuchli emotsional bosim, xavf-xatar va yuqori darajadagi mas'uliyat bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli shaxsning psixologik barqarorligi, o'zini boshqarish qobiliyati hamda irodaviy sifatleri kasbiy faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Psixolog **G. Selening** stress nazariyasiga ko'ra, stress inson organizmining tashqi ta'sirlarga nisbatan umumiy moslashuv reaksiyasi hisoblanadi. U organizmning turli xil psixologik va fiziologik omillarga moslashish jarayonini ifodalaydi. Olimning ta'kidlashicha, inson murakkab va ekstremal vaziyatlarga duch kelganda organizmda himoya mexanizmlari ishga tushadi va bu jarayon moslashuv sindromi orqali namoyon bo'ladi. Shu jihatdan insonning qiyin sharoitlarga moslasha olish darajasi ko'p jihatdan uning psixologik barqarorligi va stressga chidamlilik darajasi bilan belgilanadi [8].

Amerikalik psixolog **R. Lazarus** esa stressni insonning muayyan vaziyatni qanday qabul qilishi va baholashi bilan bog'liq psixologik jarayon sifatida izohlaydi. Uning fikricha, inson stress holatiga tushganda vaziyatni kognitiv jihatdan baholaydi va shundan kelib chiqib o'z xatti-harakatini belgilaydi. Lazarus nazariyasiga ko'ra, insonlar stressli vaziyatlarga turlicha munosabat bildiradilar va bu jarayonda ular turli

psixologik himoya yoki moslashuv strategiyalaridan foydalanadilar. Mazkur strategiyalar shaxsning psixologik barqarorligini saqlash hamda murakkab vaziyatlarda samarali faoliyat yuritishiga yordam beradi [9].

Shuningdek, zamonaviy psixologiya fanida shaxsning emotsional barqarorligini tushuntirishda **D. Goleman** tomonidan ilgari surilgan emotsional intellekt konsepsiyasi alohida ahamiyatga ega. Ushbu konsepsiyaga ko'ra, insonning o'z his-tuyg'ularini anglash, ularni boshqarish, emotsional holatini nazorat qilish hamda boshqalar bilan samarali muloqot va hamkorlik o'rnatish qobiliyati kasbiy faoliyat samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Emotsional intellekti yuqori bo'lgan shaxslar turli murakkab vaziyatlarda o'zini boshqara oladi, stressga bardosh bera oladi va atrofdagilar bilan konstruktiv munosabatlarni shakllantira oladi [10].

Demak, psixologik jihat shaxsning kasbiy faoliyatda barqaror, mas'uliyatli va samarali harakat qilishini ta'minlovchi muhim omillardan biri bo'lib, u insonning emotsional holati, stressga chidamliligi, irodaviy sifatlari hamda psixik jarayonlarining uyg'un rivojlanishi orqali namoyon bo'ladi. Shu sababli kasbiy tayyorgarlik jarayonida shaxsning psixologik barqarorligini rivojlantirish, stressga chidamliligini oshirish hamda emotsional o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Kommunikativ jihat shaxsning boshqalar bilan samarali muloqot qilish, jamoada ishlash hamda hamkorlikni tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur jihat shaxsning o'z fikrini aniq va ravshan bayon eta olish, boshqalarni tushunish, o'zaro hurmat va ishonch asosida muloqot olib borish hamda jamoaviy faoliyat jarayonida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Kasbiy faoliyat jarayonida muloqot madaniyati, jamoaviy munosabatlar va o'zaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ko'plab kasbiy vazifalar aynan jamoaviy faoliyat orqali amalga oshiriladi. Shu bois shaxsning kommunikativ kompetensiyasi uning kasbiy faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy psixologiya sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borgan **K. Levin** guruh muhiti inson xulq-atvoriga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Uning nazariyasiga ko'ra, shaxsning faoliyati va xulq-atvori nafaqat individual xususiyatlarga, balki u faoliyat yuritayotgan ijtimoiy muhit va guruh munosabatlariga ham bevosita bog'liq bo'ladi. Levinning fikricha, insonning xatti-harakati shaxs va muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi, ya'ni guruh ichidagi ijtimoiy munosabatlar shaxsning xulq-atvori, qaror qabul qilish jarayoni hamda faoliyat samaradorligiga katta ta'sir ko'rsatadi [11].

Psixolog **A.V. Petrovskiy** jamoaviy munosabatlar nazariyasida shaxs rivojlanishining muhim omillaridan biri sifatida jamoani ko'rsatadi. Uning fikricha, inson shaxs sifatida shakllanishi va rivojlanishi jamoadagi ijtimoiy munosabatlar tizimi orqali amalga oshadi. Jamoa a'zolari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, ishonch, mas'uliyat va qo'llab-quvvatlash kabi omillar shaxsning ijtimoiy va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi [12]. Shu nuqtai nazardan qaraganda, kasbiy tayyorgarlik jarayonida shaxsning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish, jamoaviy faoliyat madaniyatini shakllantirish hamda samarali muloqot olib borish qobiliyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Shaxsiy jihat shaxsning individual-psixologik xususiyatlari — temperament, xarakter, irodaviy sifatlar hamda shaxsiy qadriyatlar tizimini qamrab oladi. Mazkur jihat insonning kasbiy faoliyatga bo‘lgan individual yondashuvini, faoliyat jarayonida o‘zini tutish uslubini hamda turli vaziyatlarga munosabat bildirish shaklini belgilaydi. Har bir inson o‘zining individual xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va psixologik sifatleri bilan boshqalardan farq qiladi. Shu sababli kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishda shaxsning individual xususiyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, temperamentning turi, xarakter xususiyatlari, mas’uliyatlilik, qat’iyatlilik, tashabbuskorlik va mustaqillik kabi irodaviy sifatlar shaxsning kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Psixolog **K.K. Platonov**ning shaxs tuzilishi konsepsiyasiga ko‘ra, shaxs murakkab tizim bo‘lib, u to‘rtta o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismdan tashkil topgan: yo‘nalganlik, ijtimoiy tajriba, psixik jarayonlar va biopsixologik xususiyatlar. Yo‘nalganlik shaxsning ehtiyojlari, motivlari va qadriyatlarini o‘z ichiga olsa, ijtimoiy tajriba insonning bilim, ko‘nikma va malakalarini ifodalaydi. Psixik jarayonlar tafakkur, xotira, diqqat kabi ruhiy jarayonlarni qamrab oladi, biopsixologik xususiyatlar esa temperament, asab tizimi xususiyatlari kabi biologik omillar bilan bog‘liqdir. Ushbu tuzilma shaxsning kasbiy faoliyatga tayyorligi va uning individual rivojlanishini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi [12].

Shu bilan birga, psixolog **B.G. Ananov** inson rivojlanishini biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o‘zaro ta’siri natijasi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, inson shaxs sifatida shakllanish jarayonida biologik xususiyatlar, psixik jarayonlar hamda ijtimoiy muhit ta’siri o‘zaro uyg‘unlashib boradi va aynan shu omillarning o‘zaro ta’siri shaxsning individual rivojlanishini belgilaydi [13].

Psixolog **G. Ayzenk** esa inson temperamenti va shaxsiy xususiyatlari uning xulq-atvori hamda faoliyat uslubini belgilashda muhim omil ekanligini ta’kidlaydi. U temperamentning ekstraversiya va introversiya kabi turlari shaxsning faoliyatga bo‘lgan munosabati, muloqot uslubi hamda kasbiy faoliyatni bajarish jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini qayd etadi [14].

Shu nuqtai nazardan qaraganda, kasbiy tayyorgarlik jarayonida shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olish, uning qobiliyatlari va shaxsiy sifatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kursantlarning kasbiy tayyorgarligi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u shaxsning motivatsion, kognitiv, psixologik, kommunikativ hamda individual xususiyatlari uyg‘unligida shakllanadi. Shu bois oliy harbiy ta’lim muassasalarida kursantlarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish jarayonida nafaqat nazariy bilimlarni berish, balki ularning psixologik barqarorligi, kasbiy motivatsiyasi hamda ijtimoiy moslashuv qobiliyatlarini ham rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ta’lim jarayonida amaliy mashg‘ulotlar, muammoli vaziyatlarni modellash, jamoaviy faoliyat elementlarini keng qo‘llash hamda psixologik treninglardan foydalanish kursantlarning kasbiy tayyorgarligini samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kursantlarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida ularning shaxsiy sifatlarini rivojlantirish, stressga chidamlilik darajasini oshirish hamda emotsional barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan psixologik-pedagogik

usullarni qo'llash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ta'lim jarayonida motivatsion muhitni yaratish, kursantlarda vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlash hamda kasbiy faoliyatning ijtimoiy ahamiyatini anglashga yo'naltirilgan tarbiyaviy ishlarni tizimli ravishda tashkil etish ham muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Смысл, 2005. – 352 с.
3. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. – Москва: Питер, 2008. – 400 с.
4. Maslow A. Motivation and Personality. – New York: HarperCollins, 1987. – 293 p.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 720 с.
6. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2001. – 176 p.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 2000. – 168 p.
8. Selye H. The Stress of Life. – New York: McGraw-Hill, 1976. – 515 p.
9. Lazarus R.S. Stress and Emotion: A New Synthesis. – New York: Springer Publishing Company, 2006. – 368 p.
10. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 2005. – 384 p.
11. Lewin K. Field Theory in Social Science. – New York: Harper Torchbooks, 2006. – 388 p.
12. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – Москва: Институт психологии РАН, 2003. – Б. 112–118.
13. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Санкт-Петербург: Питер, 2001. – Б. 45–52.
14. Eysenck H.J. Dimensions of Personality. – London: Routledge, 1998. – 338 p.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

SIROJITDINOVA FIRUZA ZAMIROVNA,
Buxoro Davlat Pedagogika Instituti 7 – PED
– 25 magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishning ko‘p bosqichli psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda yoshlarning kasbiy motivatsiyasi, ijtimoiy-huquqiy kafolatlar va ma’naviy-axloqiy fazilatlarning o‘zaro aloqasi statistik ma’lumotlar asosida yoritilgan. Shuningdek, kadrlar barqarorligini ta’minlashda individual psixologik yondashuvning o‘rni ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, psixologik mexanizm, talaba-yoshlar, motivatsiya, kadrlar siyosati, ijtimoiy himoya, inson kapitali, professionalizm.

Аннотация: В данной статье анализируются многоуровневые психологические механизмы формирования военно-патриотического духа у студенческой молодежи в условиях глобализации. В исследовании на основе статистических данных освещена взаимосвязь профессиональной мотивации молодежи, социально-правовых гарантий и духовно-нравственных качеств. Также научно обоснована роль индивидуального психологического подхода в обеспечении стабильности кадров.

Ключевые слова: патриотизм, психологический механизм, студенческая молодежь, мотивация, кадровая политика, социальная защита, человеческий капитал, профессионализм.

Annotation: This article analyzes the multi-level psychological mechanisms of forming a military-patriotic spirit among student youth in the context of globalization. The study highlights the relationship between professional motivation of youth, socio-legal guarantees, and spiritual-moral qualities based on statistical data. The role of an individual psychological approach in ensuring personnel stability is also scientifically substantiated.

Keywords: patriotism, psychological mechanism, student youth, motivation, personnel policy, social protection, human capital, professionalism.

KIRISH Bugungi kunda dunyoda kadrlar siyosati davlat siyosatining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, huquqiy demokratik davlat qurish va aholi farovonligini yuksaltirish bevosita yuqori malakali mutaxassislar faoliyati bilan bog‘liqdir. Xususan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va harbiy sohada kadrlar barqarorligini ta’minlash uchun yoshlarda dastlabki kasbiy bilim, yuksak vatanparvarlik va ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish vazifasi belgilangan. Bu jarayon talaba-yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik tushunchasini shunchaki nazariy bilim sifatida emas, balki chuqur psixologik e’tiqod darajasida rivojlantirishni taqozo etadi. Inson kapitalining rivojlanishi bevosita ilmiy va tarbiyaviy faoliyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, yoshlarning motivatsiyasi va kreativ fikrlashini rivojlantirish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining o‘zagini tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA Mazkur muammoni tadqiq etishda analiz, sintez, deduksiya va statistik tahlil usullaridan keng

foydalanildi. Ilmiy metodologiyaga ko'ra, vatanparvarlik ruhini rivojlantirish – bu muayyan soha yo'nalishlariga muvofiq, davlat ta'lim standartlari asosida ishlab chiqilgan o'quv dasturlari doirasida amalga oshiriladigan jarayondir.

Tadqiqotchi T.S. Jumanov o'z ishida kadrlar siyosatining tarixiy va nazariy asoslarini tahlil qilar ekan, vatanparvarlik tuyg'usining shakllanishini ilk davlatchilik davridan boshlab o'rgangan. Xususan, Amir Temur davridagi "Mirshablar" faoliyati yoshlarni tartib-intizom va sadoqat ruhida tarbiyalashning tarixiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda esa, AQSH, Buyuk Britaniya va Janubiy Koreya kabi davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga sarmoya kiritish (masalan, AQSHda 35,5 mlrd. dollar) kadrlar barqarorligining ganti hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari tahlili bir necha muhim jihatlarni qamrab oladi. Tadqiqot doirasida 912 nafar nomzod va 200 nafar mutaxassis o'rtasida o'tkazilgan ijtimoiy so'rov natijalari quyidagi psixologik qonuniyatlarni ochib berdi:

1. Motivatsion-ehtiyoj mexanizmi. Yoshlarning harbiy sohani tanlash sabablari ularning psixologik motivatsiyasini belgilaydi. So'rovnoma ko'ra, respondentlarning:

- 84,2 foizi – moddiy barqarorlik;
- 71,7 foizi – kasbga bo'lgan shaxsiy qiziqish;
- 62,7 foizi – ijtimoiy kafolatlar va nafaqa ta'minoti;
 - 48,2 foizi – qonun bilan o'rnatilgan tartibni va fuqarolar xavfsizligini ta'minlash istagi;
- 34 foizi – oilaviy an'analar tufayli ushbu yo'lni tanlaganini bildirgan. Bu ko'rsatkichlar shuni tasdiqlaydiki, vatanparvarlik ruhi moddiy va ijtimoiy ishonch mexanizmi bilan mustahkamlangandagina barqaror bo'ladi.

2. Kognitiv-anglash mexanizmi. Yoshlarda "Menejment" sifatlarini shakllantirish, ijtimoiy vaziyatlarni kuzatish (monitoring) va tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini hosil qilish vatanparvarlikning ong osti darajasida mustahkamlanishiga yordam beradi. Kognitiv psixologiya yondashuvlari ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali yoshlarning o'z burchini chuqur his etishiga zamin yaratadi.

3. Emotsional-irodaviy mexanizm. Jamoada sog'lom ma'naviy-ruhiy muhit va ishchan kayfiyatning mavjudligi harbiy sadoqatni shakllantiruvchi psixologik omildir. Biroq, amaliyotda uchraydigan ayrim muammolar, masalan, ish vaqtining haftasiga 40 soatdan oshib ketishi yoki rahbar va xodim o'rtasidagi individual psixologik muloqotning etishmasligi yoshlarning tizimdan uzoqlashishiga olib kelmoqda. 2021-yilda o'z xohishiga ko'ra bo'shagan xodimlar sonining 2018-yilga nisbatan ikki barobar oshgani aynan emotsional mexanizmlardagi uzilishlardan dalolat beradi.

TIZIMNI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA TAKLIFLAR Olib borilgan tahlillar asosida talaba-yoshlarda vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning quyidagi huquqiy-psixologik echimlarini taklif etamiz:

• **Tanlov shaffofligi:** Nomzodlarni saralash jarayonini “E-nomzod” va “E-kadr” platformalari orqali raqamlashtirish, imtihonlarni onlayn translyatsiya qilish orqali yoshlarda adolatga bo‘lgan ishonchni shakllantirish lozim.

• **Bosqichma-bosqich tarbiya:** Harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish mexanizmini maktabgacha ta’lim va o‘rta maktabdan boshlab tizimli yo‘lga qo‘yish zarur.

• **Kvota cheklovlarini bekor qilish:** Akademiya bakalavriatiga qabulda o‘rta ma’lumotli fuqarolar uchun belgilangan 10 foizlik cheklovni olib tashlash, barcha yoshlar uchun teng imkoniyat yaratish orqali vatanparvarlik motivatsiyasini oshirish mumkin.

• **Psixologik moslashuv:** Yosh xodimlarning ish o‘rganishi uchun kamida 1 yil talab etilishini inobatga olib, ularni dastlab o‘zlari istiqomat qiladigan hududlarda xizmatga qo‘yish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish – bu shaxsning ichki ehtiyojlari va tashqi ijtimoiy-huquqiy muhitning uyg‘unligidan iborat murakkab psixologik jarayondir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, faqatgina ma’naviy targ‘ibot bilan kutilgan natijaga erishib bo‘lmaydi. Vatanparvarlik ruhini mustahkamlash uchun aniq moddiy barqarorlik, shaffof kadrlar siyosati va yoshlarning ijtimoiy-huquqiy himoyasi mexanizmlarini sintez qilish lozim. Vatanparvarlik – bu yosh mutaxassisning o‘z kasbiga bo‘lgan sadoqati va o‘z xalqi xavfsizligi uchun mas’uliyatni kognitiv hamda emotsional darajada anglashidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Jumanov T.S. Ichki ishlar organlarida kadrlar siyosatining huquqiy va tashkiliy asoslarini takomillashtirish. Yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2023. – 52 b..
2. Xodiev B.Yu. va boshqalar. Ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorgarlik asoslari: O‘quv-uslubiy qo‘llanma - Toshkent: Ekonomika, 2010. – 138 b..
3. Khudoyberdiyeva S.H. Zamonaviy psixologiyada ilmiy faoliyatning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati // Pedagogika, psixologiya va metodika. – Buxoro, 2023. – B. 5-11.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni, 2016-yil 16-sentabr.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 20-yanvardagi PQ-10-son qarori.

HARBIY TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA RAHBAR VA KOMANDIRLARNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TAYYORGARLIGI

Tavakalov Alisher Akbaralievich,

*Nizomiy nomidagi O‘zMPU harbiy ta’lim fakulteti
maxsus tayyorgarlik sikli katta o‘qituvchisi, dotsent.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda rahbar va komandirlarning psixologik-

pedagogik tayyorgarligining nazariy asoslari, amaliy holati va takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *harbiy ta'lim, vatanparvarlik tarbiyasi, psixologik-pedagogik tayyorgarlik, rahbar va komandir, harbiy pedagogika, harbiy psixologiya, talabalar shaxsiyati.*

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы, практическое состояние и пути совершенствования психолого-педагогической подготовки руководителей и командиров в деле развития патриотического воспитания среди учащихся военной подготовки.

Ключевые слова: военное образование, патриотическое воспитание, психолого-педагогическая подготовка, лидер и командир, военная педагогика, военная психология, личность студента.

Annotation. This article analyzes the theoretical foundations, practical status, and ways to improve the psychological and pedagogical training of leaders and commanders in developing patriotic education among students of military education.

Keywords: military education, patriotic education, psychological and pedagogical training, leader and commander, military pedagogy, military psychology, student personality.

Mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlash va mudofaa salohiyatini oshirishda yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Jarayonda harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari (kursantlar) bilan to'g'ridan-to'g'ri ishlaydigan rahbar va komandirlarning roli alohida ahamiyatga ega.

Rahbar va komandirlar talabalarning nafaqat jismoniy, balki ruhiy-psixologik rivojlanishini ta'minlovchi asosiy shaxslar sifatida vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini to'g'ridan-to'g'ri belgilaydi. Biroq, ko'plab tadqiqotlar (Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti anjumanlari materiallari) shuni ko'rsatadiki, rahbar-komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligi yetarli darajada emas. Bu holat talabalarda vatanparvarlik tuyg'usining to'liq shakllanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Maqsad – harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish hamda uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdir.

Vazifalar- nazariy asoslarni ochib berish, hozirgi holatni tahlil qilish, takomillashtirish modellari va usullarini taklif etish.

Tadqiqot usullari: tahliliy-sintetik, qiyosiy, anketalashtirish va ekspert baholash. Rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligining nazariy asoslari.

Vatanparvarlik tarbiyasi – bu nafaqat g'oyaviy ta'sir, balki shaxsiy rivojlanish jarayoni. Rahbar-komandir talabalarda “Vatan – mening taqdirim” tuyg'usini shakllantirish uchun o'zining psixologik barqarorligi va pedagogik mahoratiga tayanishi kerak. Konsepsiyada ta'kidlanganidek, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi uzluksiz bo'lib, rahbarlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligi uning markaziy havzasi hisoblanadi.

Harbiy psixologiya va pedagogikaning nazariy asoslari xorijiy va milliy tajribaga asoslanadi. Amir Temur “Temur tuzuklari”da rahbar va amaldorlarning ruhiy sifatlariga (aql-farosat, xalqparvarlik, sabr-toqat, adolatparvarlik, ko‘tarinki ruh) alohida e‘tibor bergan. Rossiya harbiy psixologiyasida G.Ye.Shumkov askarlar tarbiyasi va jangovar holatlarga tayyorgarlikni ilmiy-psixologik bilimlarga asoslangan tizim orqali amalga oshirishni ta’kidlagan.

Zamonaviy harbiy pedagogikada rahbarning tayyorgarligi shaxsiy-kasbiy fazilatlar, pedagogik mahorat va psixologik chidamlilikni o‘z ichiga oladi. Bu tayyorgarlik harbiy faoliyatning samaradorligini oshirish, salbiy holatlarni (vahima, emotsional charchoq) oldini olish va jamoa ruhini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda harbiy ta’lim muassasalarida (masalan, Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta’lim fakulteti, Qurolli Kuchlar Akademiyasi) bu yo‘nalish “Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari” fani orqali o‘qitiladi. Fan harbiy xizmatchi shaxsi psixologiyasi, jamoa munosabatlari, jangovar faoliyat psixologiyasi kabi bo‘limlarni qamrab oladi.

Psixologik-pedagogik tayyorgarlik — bu rahbar va komandirning shaxsiy va kasbiy sifatlarini, bilimlarini, ko‘nikma va malakalarini o‘z ichiga olgan kompleks tayyorgarlik bo‘lib, u harbiy xizmatchilar va talabalarni o‘qitish, tarbiyalash va rivojlantirish jarayonida qo‘llaniladi. Harbiy psixologiya va harbiy pedagogika fanlarida bu tayyorgarlik quyidagi asosiy komponentlarga bo‘linadi:

Kognitiv (bilish) komponenti: Rahbarning talabalar va harbiy xizmatchilarning individual-psixologik xususiyatlarini (temperament, motivatsiya, qobiliyatlar, emotsional holatlar) chuqur bilishi va tahlil qilish qobiliyati. Bu komponent harbiy faoliyatda psixik jarayonlar (sezgi, idrok, diqqat, xotira, tafakkur)ning o‘rnini tushunishni taqozo etadi.

Emotsional-motivatsion komponent: O‘z-o‘zini boshqarish, emotsional barqarorlik, empatiya va ijobiy munosabat o‘rnatish. Komandir talabalarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish uchun o‘zining ruhiy holatini boshqara olishi va ularni motivatsiya qila olishi kerak. Masalan, “Vatan – mening taqdirim” tuyg‘usini hosil qilishda shaxsiy namuna va motivatsion suhbatlar muhim rol o‘ynaydi.

Faoliyat-kommunikativ komponent: Pedagogik usullarni (suhbat, shaxsiy namuna, simulyatsiya, treninglar) samarali qo‘llash, guruh va jamoa bilan ishlash malakasi. Bu komponent harbiy jamoalarda psixologik muhitni yaratish va saqlashga qaratilgan.

Harbiy pedagogika fanida rahbar-komandir faoliyati “ta’lim-tarbiya jarayonining sub’ekti” sifatida ko‘rib chiqiladi. Uning tayyorgarligi harbiy xizmatchi shaxsiyati psixologiyasi, armiyadagi guruh munosabatlari psixologiyasi, tinchlik va jangovar vaziyatdagi harbiy faoliyat psixologiyasi kabi yo‘nalishlarga asoslanadi.

Vatanparvarlik tarbiyasi — bu nafaqat g‘oyaviy ta’sir, balki shaxsiy rivojlanish jarayoni. Rahbar va komandir talabalarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish uchun quyidagi mexanizmdan foydalanadi: **pedagogik tarbiya va psixologik tayyorgarlik + bilim va g‘oyalar + motivlar + his-tuyg‘u va munosabatlar + ko‘nikma va malakalar + faoliyat va xatti-harakatlar + ijtimoiy-axloqiy fazilatlar = vatanparvarlik sifatleri.**

Bu mexanizm oliy harbiy ta'lim muassasalarida vatanparvar shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Hech bir komponentni chiqarib tashlash yoki almashtirish maqsadga muvofiq emas. Rahbarning psixologik-pedagogik tayyorgarligi bu jarayonda markaziy havza bo'lib, talabalarning o'zini o'zi tarbiyalashiga yo'naltirilgan motivni yuzaga chiqaradi va bo'lajak ofitserni yuqori malakali mutaxassis, professional harbiy xizmatchi hamda harbiy vatanparvar shaxs sifatida shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va Mudofaa vazirligi talablariga ko'ra, ofitserlar tarkibining psixologik-pedagogik tayyorgarligi quyidagilarni o'z ichiga oladi-Ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy jihatlarni hisobga olish; Insonlarga namuna bo'lish, ularning talab va ehtiyojlarini bilish; Bo'ysunuvchilar bilan sidqidildan ishlash, otalarcha g'amxo'rlik ko'rsatish; Jangovar va siyosiy tayyorgarlikni yuksaltirishda tashabbuskorlik.

Rahbar-komandirning vatanparvarlik tarbiyasidagi rolini yanada kuchaytiradi.

Rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligining nazariy asoslarida quyidagi printsipl va qonuniyatlar muhim.

Tarbiya, ta'lim va rivojlanishning birligi — harbiy xizmatchilarning psixologik tayyorgarligi bilan chambarchas bog'liq.

Shaxsiy namuna printsipl — komandir o'zi namuna bo'lib, talabalarda vatanparvarlik fazilatlarini shakllantiradi.

Faoliyat orqali rivojlanish — talabalar faoliyatida (sport, musobaqalar, simulyatsiyalar) psixologik sifatlar mustahkamlanadi.

Individual yondashuv — har bir talabaning psixologik xususiyatlarini hisobga olish.

Bu printsiplar harbiy pedagogikaning boshqa fanlar (umumiy psixologiya, sotsiologiya, etika) bilan aloqasidan kelib chiqadi.

Rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligi harbiy ta'limda vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslarini tashkil etadi. U kognitiv, emotsional-motivatsion va faoliyat komponentlaridan iborat bo'lib, talabalarda mustahkam vatanparvarlik sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Mudofaa vazirligi talablari bu tayyorgarlikni doimiy takomillashtirishni talab etadi. Nazariy asoslarni amaliyotga joriy etish orqali harbiy ta'lim muassasalarida talabalarning Vatanga sadoqati va jangovar ruhini yanada mustahkamlash mumkin.

Rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligini takomillashtirish modeli va usullari

Harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish jarayonida rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligi muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi va oliy harbiy ta'lim muassasalarida (Qurolli Kuchlar Akademiyasi, Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti va boshqalar) ofitserlar tarkibining psixologik-pedagogik tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar Prezident va hukumat qarorlarida aniq belgilangan. Bu talablar ijodiy yondashuv, ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy jihatlarni hisobga olish, shaxsiy namuna, bo'ysunuvchilarga otalarcha g'amxo'rlik va jangovar tayyorgarlikni yuksaltirishni o'z ichiga oladi.

Ushbu bo‘limda mavjud muammolarni bartaraf etish va tayyorgarlikni samarali takomillashtirish uchun **uch bosqichli model** taklif etiladi. Model harbiy psixologiya va pedagogika fanlarining nazariy asoslariga (A.M. Uzoqovning “Harbiy psixologiya va pedagogika” o‘quv qo‘llanmasi va boshqa manbalarga) asoslanadi hamda amaliyotga moslashtirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi hukumati va Mudofaa vazirining talablariga (ijodiy yondashuv, shaxsiy namuna, otalarcha g‘amxo‘rlik) to‘liq mos keladi. Uni joriy etishda quyidagilar tavsiya etiladi - Harbiy ta‘lim muassasalarida psixolog xizmatini kuchaytirish, rahbar-komandirlar uchun majburiy yillik psixologik-pedagogik malaka oshirish dasturini ishlab chiqish, Monitoring tizimini raqamlashtirish va natijalarni tahlil qilish uchun maxsus dasturlar joriy etish.

Natijada, rahbar va komandirlarning yuqori psixologik-pedagogik tayyorgarligi talabalarda mustahkam vatanparvarlik sifatlarini shakllantirishga, harbiy jamoalarda sog‘lom psixologik muhit yaratishga va mamlakat mudofaa salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa Rahbar va komandirlarning psixologik-pedagogik tayyorgarligini takomillashtirish uchun bosqichli model va amaliy usullar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu model nazariy asoslarga tayanadi va harbiy ta‘lim amaliyotida qo‘llashga tayyor. Modelni sinovdan o‘tkazish va doimiy takomillashtirish orqali vatanparvarlik tarbiyasining sifati sezilarli darajada yaxshilanadi. Harbiy ta‘lim yo‘nalishi talabalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish rahbar va komandirlarning yuqori psixologik-pedagogik tayyorgarligiga bevosita bog‘liq. Nazariy tahlil va amaliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mavjud tizimni takomillashtirish orqali mamlakatimiz mudofaa salohiyatini mustahkamlashga hissa qo‘shish mumkin. Taklif etilgan modelni amaliyotga joriy etish va doimiy monitoring o‘tkazish orqali yoshlarning Vatanga sadoqati yanada mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-sonli qarori.
2. “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi” (2017).
3. Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta‘lim fakulteti anjuman materiallari (2024).
4. Abdurahimova D.A., Burxanov T.M. Harbiy pedagogika. O‘zbekiston Qurolli Kuchlari Akademiyasi.
5. Ravshanov L.U. Harbiy xizmatchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash psixologik fenomeni. (va boshqalar – jami 15 manba).

YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI ABDURAUF FITRAT ASARLARI TA’SIRIDA

***Tolibova Maftuna Zokir qizi**
Buxoro davlat pedagogika instituti*

Annotatsiya: Ushbu tezisda Abdurauf Fitratning ijodiyoti ta'sirida asarlarining g'oyalari, xarakteri bugungi yoshlarning harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishi va rivojlanish mexanizmlari ilgari suriladi. Yosh avlodga milliy tuyg'ular va tushunchalar aynan Fitrat badiiyati misolida yoritiladi.

Annotation: This thesis explores the ideas and character of Abdurauf Fitrat's works under the influence of his творчество, as well as the mechanisms for fostering and developing a military-patriotic spirit among today's youth. It highlights national feelings and concepts in the younger generation specifically through the example of Fitrat's artistic heritage.

Аннотация: В данной тезисе рассматриваются идеи и характер произведений Абдурауф Фитрат под влиянием его творчества, а также выдвигаются механизмы воспитания и развития у современной молодёжи военно-патриотического духа. Национальные чувства и понятия у молодого поколения раскрываются на примере художественного наследия Фитрата.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda milliy uyg'onish jarayoni keskin rivojlanib, jadidchilik harakati paydo bo'ldi. Ushbu harakat jamiyatni qoloqlikdan qutqarish, taraqqiyotga yo'naltirish va ilm-ma'rifatni keng yoyish maqsadida amalga oshirildi. Jadidchilikning yetakchi namoyandalaridan biri, shubhasiz, Abdurauf Fitrat edi. U o'zining ijodiy, ilmiy va ijtimoiy-siyosiy faoliyati orqali millatning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Fitrat jadidchilik harakatining asosiy g'oyalarini ilgari surgan va jamiyatni zamonaviylashtirish yo'lida ko'plab islohotlarni amalga oshirgan. Olim o'zining asarlarida Turkiston jamiyatining umummilliy o'zligini tushunib yetishi, ajdodlar ma'naviy hamda moddiy boyligini avaylab e'zozlashi, shu bilan birga chinakam millat, birlashgan bir xalq sifatida uyg'onishi tarafdori edi. Fitrat jamiyat ruhining poklanishini, ong-u shurning shakllanishini, milliy g'urning oshishini butun vujudi bilan istadi va buni uddaladi. Adib o'z yurtining milliy qadriyatlari, o'lmas madaniyati hamda boy tarixiga chin dildan sodiq bo'lishga da'vat qildi. Ta'lim va ma'rifatni milliy uyg'onish vositasi sifatida mislsiz o'zgarishlarni, yangiliklarni amalga oshirdi. Jumladan, ta'lim sohasida turli yangilanishlar olib kirib, jamiyat hayoti uchun tub burilish sohibi bo'ldi. Fitrat jadid harakati yordamida o'quv dasturini yangicha talqin va tadbiq etishni, ilmiy fanlarni kishilar orasida tarqalishini, milliy uyg'onishning asosiy chorasi deb hisobladi. Bu borada uning yuqorida tilga olingan "Munozara", "Rahbari najot" singari ijod mahsullari shundan dalolat beradi. Asarlarida yangi ilm, boshqacha metodika, innovatsion ta'lim, amaliyot chig'irig'idan o'tgan bilimlarni targ'ib qildi. Jadid matbuoti orqali millatning taffakkurini uyg'otdi. Xalqning basir ko'zini ochdi. Ma'rifatparvar ijodkor o'zining matbuotdagi turfa xil maqola va nutqlari orqali tuzumni va jamiyatni o'zbekona shurga chorlab, erkin va dadil fikr, adolatli qaror, milliylik va qat'iyat uyg'unlashgan ta'lim-tarbiya masalalarini keng muhokama qildi. Madaniyat, til va shonli tarix orqali milliy uyg'onish g'oyalarini izchil va to'la-to'kis namoyish etdi. Fitrat tilni jahon ilm-madaniyati, yangicha dunyoqarashi va tajribalari bilan bog'ladi. Bir qancha yangi ilmiy atamalarni kiritish

orqali turkiy tilining ravnaqiga beqiyos hissa qo'shdi. Qomusiy olim shonli o'tmish va urf-odatni eslatib, avomni o'z kechmishi hamda qadriyatlaridan faxr tuyg'usini his etishga chorlaydi. Bu esa milliy uyg'onishning asosiy bo'g'ini sifatida namoyon bo'ladi. Yana u xalqining har taraflama bilim, iqtisod, siyosat, madaniyat, ma'naviyat, adolat yo'lida ildam oldinga siljishini istagan va ularni milliy uyg'onishning asosiy, ajaralmas bo'lagi deb sanagan. U ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, milliy madaniyatni rivojlantirish, adabiyot va ilm-fanni keng targ'ib qilish orqali o'z davrida ko'plab o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Fitratning asarlari va faoliyati, ayniqsa, milliy tilni rivojlantirish, ma'rifatparvarlikni kuchaytirish hamda diniy islohotlar borasidagi yangi qarashlar orqali jamiyatni yangilashga qaratilgan edi.

Abdurauf Fitrat hamda jadidlarning ta'lim sohasidagi o'rni qimmatlidir. Ular o'z xalqining kelajagini ma'rifat orqali ko'rgan va shu yo'lda fidoyilik bilan xizmat qilgan. Ularning ilgari surgan ta'limiy g'oyalari hozirgi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, aksincha, zamonaviy ta'lim islohotlariga ilhom manbayi bo'lib xizmat qilmoqda. Jadidlar merosi – bugungi avlod uchun saboq va yo'l ko'rsatkichdir. Bundan tashqari, Fitrat milliy til va shonli adabiyotni jahonning ilm-madaniyati bilan birgalikda uyg'unlashtirdi. Yaratgan asarlarida yangi ilmiy atamalarni qo'llash orqali milliy va madaniy tilning rivojlanib ravnaq topishida qo'shgan hissasi qiymatlidir. Tinib-tinchimas, yiqilsa samandardek o'tdan chiqib, xalqining ma'naviyati, o'zligini yaratish va yuksaltirish uchun adib qadimgi adabiyot namunalarini to'plab, nashr ettirishi tufayli millat tarixini namoyon qildi. Masalan, "O'zbek adabiyoti namunalari" asari. Bu yo'l bilan muallif umummilliylikni yodga solib, xalqining o'z o'tmishi hamda qadriyatlaridan faxrlanishga, asrab avaylashga undaydi. U yana milliy uyg'onish g'oyalariga mustamlakachilik va mustabid tuzimga qarshi chiqib, yurtning ozod va erkin, mustaqil yashash singari g'oyalarni singdirdi.

Abdurauf Fitrat Markaziy Osiyoda milliy uyg'onish davrida jadidchilik harakatining yirik olimlaridan biri sifatida tanilgan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida u musulmon jamiyatlarining modernizatsiyasiga hissa qo'shdi. Quyida Fitratning jadidchilik harakatidagi asarlarini va faoliyatini ko'rib chiqamiz:

1. Ta'lim islohotlari va ma'rifiy faoliyati: Fitrat ta'limni zamonaviylashtirishni o'z faoliyatining asosiy yo'nalishi deb bilgan. U yangi usuldagi maktablarni rivojlantirish va ta'lim dasturlarini o'zgartirishga katta e'tibor bergan. Fitratning "Maktab bolalari uchun dastur" kabi asarlari zamonaviy pedagogika prinsiplari asosida ishlab chiqilgan. Fitrat siyosiy davlat barpo qilish va uning ravnaq topishi uchun 1918-yilda yosh buxoroliklar partiyasining 13 bobdan tashlik topgan dasturini tuzib berdi. Olimning maktab o'quvchilariga mo'ljallangan „O'qu“ („O'quv“, Boku, 1917) qo'llanmasi yurt, jahon, meditsina va gigiyena singari masalalar, shuningdek, o'tmishda yashagan allomalar haqida tasavvurlar va tushunchalar beradi (noma'lum sabablarga ko'ra, ushbu qo'llanmaning 2-qismi yozilmagan).

2. Adabiyot va dramaturgiya sohasidagi faoliyati: Fitrat, adabiyot va drama janrida milliy qadriyatlarni targ'ib qilish hamda ijtimoiy adolatni o'rnatish uchun o'z asarlarini yozgan. "Qiyomat" va "Abulfayzxon" dramalari xalqni ijtimoiy tenglik va adolat uchun kurashishga chaqirdi. **Olim** „Eng eski turk

adabiyoti namunalari“ (matn, tadqiqot, izohlar, 1927), „O‘zbek adabiyoti namunalari“ (matn, tadqiqot, izohlar, 1-jild, 1928) tazkiralari tuzib, milliy adabiy merosimizning eng qadimgi davrdan so‘nggi davrlarga qadar yaratilgan namunalari to‘plab, muayyan tizimga soldi („O‘zbek adabiyoti namunalari“ning ikkinchi jildi noma‘lum sabablarga ko‘ra e‘lon qilinmagan). „Qutadg‘u bilig“ singari o‘zbek yozma adabiyotining xalq orasida sochilib yotgan noyob yodgorliklarini qo‘lga kiritish, o‘rganish va chop etishga intildi. O‘zbek adabiyotining yirik namoyandalarini ilk bor o‘rganib, „Bedil“ (1923), „Navoiyning forsiy shoirliigi va uning forsiy devoni to‘g‘risida“, „Qutadg‘u bilig“ (1925), „Ahmad Yasaviy“ (1927), „Yassaviy maktabi shoirilari to‘g‘risida tekshirishlar“, „Hibbat ul-Haqoyiq“, „O‘zbek shoiri Turdi“ (1928), „XVI asrdan so‘ngra o‘zbek adabiyotiga umumiy bir qarash“, „Muhammad Solih“, „Fors shoiri Umar Xayyom“ (1929), „Mashrab“, „Farhodu Shirin“ dostoni to‘g‘risida“ (1930) kabi katta ilmiy qiymatga ega risola va maqolalar yaratdi. Fitrat bu tadqiqotlari bilan o‘zbek adabiyotshunoslik maktabiga poydevor qo‘ydi.

„She‘r va shoirliig“ (1919), „Adabiyot qoidalari“ (1926), „San‘atning manshai“ (1927), „Aruz haqida“ (1936) singari maqola va risolalari bilan adabiyot nazariyasi faniga asos soldi.

Xulosa qilib aytganda, Fitratning merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Uning g‘oyalari zamonaviy O‘zbekistonning ma‘rifat, milliy o‘zlik va madaniyatni rivojlantirish yo‘lida ilhom manbayi bo‘lib xizmat qilmoqda. Yurtdoshlarining bilim, iqtisod, adolat borasida bir qadam oldinga siljishini milliy uyg‘onishning ajralmas bir bo‘lagi deb hisoblaydi. Shu boisdan ham, Fitratni nafaqat jadidchilik harakatining yetakchi vakili, balki milliy uyg‘onish davrining buyuk shaxsiyati sifatida tan olish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Aminov M. Jadidchilik va o‘zbek milliy uyg‘onish harakati. – T.: Akadem, 2012
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. 20 jildli, 16-jild – T.: Sharq, 2000
3. Azimov Sh. Milliy uyg‘onish davri va jadidchilik. – T.: Ma‘naviyat, 2007
4. Boltayev M. Jadidchilik harakati tarixi. – T.: O‘zbekiston milliy universiteti, 1999
5. Boltaboyev H. Xorijiy Fitratshunoslikdan lavhalar // Fitrat va Jadidchilik. – T.: A. Navoiy nomidagi O‘zbekiston milliy kutubxonasi, 2007
6. Do‘stqorayev B. O‘zbekiston jurnalistikasi tarixi. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2009
7. Isomiddinov Y. Abdurauf Fitrat ma‘naviy merosining iqtisodiy va ijtimoiy mohiyati. – T.: Adabiyot uchquni, 2023
8. Karomatov M. Fitratning ijtimoiy-falsafiy qarashlari. – T.: Fan, 2008

RAQAMLASHTIRILAYOTGAN DUNYODA O'SMIRLARNING KASB TANLASHIDA MOTIVATSIYANING ROLI:

Xudoyberdiyeva Yulduz Sharif qizi
Buxoro davlat pedagogika insitituti
psixalogiya yo'nalishi magistranti

Ostonov Jasur Shopurjonovich
Psixalogiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori(PhD)

Annotatsiya

Mazkur tezisda raqamlashtirilayotgan jamiyat sharoitida o'smirlarning kasb tanlash motivatsiyasi chuqur ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda kasbiy motivatsiyaning mazmuni, uning strukturaviy komponentlari, ichki va tashqi omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda raqamli muhitning ushbu jarayonga ko'rsatadigan kompleks ta'siri ochib beriladi. Ayniqsa, o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, identifikatsiya jarayonlari va raqamli makonda shakllanayotgan kasbiy obrazlarning motivatsion tizimga ta'siri kengaytirilgan tarzda yoritiladi. Shuningdek, kasb tanlash motivatsiyasining zamonaviy muammolari va ularni bartaraf etishning psixologik-pedagogik mexanizmlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: kasbiy motivatsiya, o'smirlik, raqamli muhit, kasbiy identifikatsiya, ichki motiv, tashqi motiv, qadriyatlar, refleksiya, ijtimoiy ta'sir, kasbiy o'zini belgilash.

Abstract

This thesis provides an extended socio-psychological analysis of adolescents' career choice motivation in the context of digital transformation. It examines the structure of career motivation, the interaction between intrinsic and extrinsic factors, and the multidimensional impact of the digital environment. Special attention is given to identity formation, virtual professional images, and the transformation of adolescents' motivational systems. The study also outlines key challenges and proposes psychological and pedagogical mechanisms to enhance effective career guidance.

Kirish

Bugungi kunda jamiyat rivojlanishining asosiy drayverlaridan biri bo'lgan raqamlashtirish jarayoni inson hayotining barcha jabhalarini tubdan o'zgartirib bormoqda. Ushbu o'zgarishlar nafaqat iqtisodiy va texnologik tizimlarda, balki shaxsning psixologik rivojlanishi, qadriyatlari va kelajakni rejalashtirish mexanizmlarida ham chuqur aks etmoqda. Ayniqsa, o'smirlik davrida shakllanadigan kasbiy o'zini belgilash jarayoni ushbu transformatsiyalarning markazida turadi.

Kasb tanlash bugungi kunda oddiy tanlov emas, balki shaxsning hayotiy strategiyasini belgilovchi, uning ijtimoiy maqomini, iqtisodiy mustaqilligini va o'zini ro'yobga chiqarish imkoniyatlarini aniqlovchi murakkab psixologik jarayon sifatida namoyon bo'lmoqda. O'smir esa bu jarayonda hali to'liq shakllanmagan psixik tizim, o'zgaruvchan emotsional fon va tashqi ta'sirlarga yuqori darajada ochiqlik bilan ishtirok etadi.

Raqamli muhit ushbu jarayonni yanada murakkablashtirib, o'smir ongida kasblar haqidagi tasavvurlarni kengaytirish bilan birga, ularni ko'pincha yuzaki, idealizatsiyalashgan va real hayotdan uzilgan shaklda taqdim etmoqda. Natijada kasb tanlash motivatsiyasi ko'p hollarda ichki ehtiyojlar emas, balki tashqi obrazlar va ijtimoiy taqqoslashlar asosida shakllanmoqda.

Shu nuqtai nazardan, o'smirlarning kasb tanlash motivatsiyasini chuqur ijtimoiy-psixologik tahlil qilish, uning strukturaviy elementlarini aniqlash va raqamli muhit sharoitida samarali yo'naltirish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy motivatsiyaning nazariy mohiyati va kengaytirilgan talqini

Motivatsiya shaxs faoliyatini harakatga keltiruvchi, yo'naltiruvchi va boshqaruvchi ichki psixologik mexanizm sifatida qaraladi. Zamonaviy psixologik yondashuvlarda motivatsiya nafaqat ehtiyojlardan kelib chiqadigan impuls, balki shaxsning ongli tanlovi, qadriyatli orientatsiyasi va o'zini anglash darajasi bilan chambarchas bog'liq murakkab tizim sifatida talqin qilinadi.

Kasbiy motivatsiya esa ushbu umumiy tizimning muayyan sohaga yo'naltirilgan ko'rinishi bo'lib, u shaxsning kasb tanlash, kasbiy rivojlanish va o'z faoliyatidan qoniqish olish jarayonlarini belgilaydi. Bu jarayonni soddalashtirilgan holda faqat "yoqadi yoki yoqmaydi" mezonlari bilan izohlash mumkin emas. Chunki kasb tanlash motivatsiyasi quyidagi omillar integratsiyasidan iborat:

- shaxsning individual qobiliyatlari va qiziqishlari;
- ijtimoiy muhit va tashqi kutishlar;
- iqtisodiy sharoit va mehnat bozori talablari;
- madaniy qadriyatlar va stereotiplar;
- shaxsning kelajak haqidagi tasavvurlari.

Aynan ushbu ko'p omillilik kasbiy motivatsiyani murakkab, ko'p qatlamli va dinamik tizimga aylantiradi.

Kasbiy motivatsiyaning strukturaviy chuqurlashtirilgan modeli

Kasb tanlash motivatsiyasini yanada chuqurroq tushunish uchun uni faqat komponentlarga emas, balki ularning o'zaro integratsiyasiga e'tibor qaratish zarur.

Kognitiv qatlam

Bu qatlam o'smirning kasb haqidagi bilimlari, axborot manbalari va tasavvurlarini o'z ichiga oladi. Raqamli davrda aynan shu qatlam keskin kengayib, o'smirlar ko'plab kasblar haqida tezkor ma'lumotga ega bo'lmoqda. Biroq bu ma'lumotlarning aksariyati fragmentar va tizimlashtirilmagan bo'lib, chuqur anglanmagan holda qolmoqda.

Emotsional qatlam

Kasbga nisbatan hissiy yaqinlik, qiziqish va motivatsion tortishish aynan shu qatlamda shakllanadi. O'smirlar ko'pincha kasbni uning mazmuni asosida emas, balki unga bog'langan emotsional obrazlar orqali qabul qiladi.

Qadriyatli qatlam

Kasbning shaxs hayotidagi ma'nosi, jamiyatdagi o'rni va shaxsiy qadriyatlar bilan uyg'unligi ushbu qatlamni tashkil etadi. Aynan shu qatlam kasb tanlashni ongli va barqaror qiladi.

Regulyativ qatlam

Bu qatlam shaxsning tanlovga sodiqligi, qiyinchiliklarni yengish qobiliyati va uzoq muddatli maqsadlarga erishish strategiyasini o'z ichiga oladi.

Raqamli muhit sharoitida ko'pincha kognitiv va emotsional qatlamlar tez rivojlanib, qadriyatli va regulyativ qatlamlar yetarli darajada shakllanmay qolmoqda. Bu esa kasb tanlashda yuzaki qarorlar ko'payishiga olib keladi.

O'smirlik davrida kasbiy motivatsiyaning shakllanish dinamikasi

O'smirlik davri kasbiy o'zini belgilashning boshlang'ich, lekin hal qiluvchi bosqichi hisoblanadi. Ushbu davrda shaxs quyidagi psixologik jarayonlarni boshdan kechiradi:

Identifikatsiya va o'zini qidirish

O'smir o'zini kim ekanini, qaysi yo'nalishga yaqinligini aniqlashga harakat qiladi. Bu jarayon ko'pincha tajriba orqali emas, balki kuzatish va taqlid orqali amalga oshadi.

Ideal obrazlarga moyillik

O'smirlar ko'pincha ijtimoiy tarmoqlarda uchraydigan muvaffaqiyatli insonlar obrazini o'ziga namuna sifatida qabul qiladi. Bu esa kasb tanlashda real imkoniyatlar emas, balki idealizatsiyalashgan tasavvurlar ustun bo'lishiga olib keladi.

Ikkilanish va noaniqlik

O'smirlarning katta qismida kasb tanlash jarayoni aniq qarorga emas, balki variantlar orasida ikkilanib qolishga olib keladi. Bu esa motivatsion tizimning hali shakllanish bosqichida ekanini ko'rsatadi.

Raqamli muhitning kasbiy motivatsiyaga chuqurlashtirilgan ta'siri

Raqamli muhit o'smirlarning kasb tanlashiga faqat axborot manbai sifatida emas, balki **motivatsion model yaratib beruvchi muhit** sifatida ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Kasbiy obrazlarning vizuallashuvi

Bugungi kunda kasblar nafaqat ta'rif orqali, balki video, blog, reel va boshqa vizual formatlarda namoyish etilmoqda. Bu esa o'smirning kasbni "ko'rib tanlashi"ga olib keladi.

2. Muvaffaqiyatning soddalashtirilgan modeli

Raqamli makonda muvaffaqiyat ko'pincha tez va oson erishiladigan natija sifatida ko'rsatiladi. Bu esa o'smirda mehnat jarayonining murakkabligi haqida noto'g'ri tasavvur shakllantiradi.

3. Ijtimoiy taqqoslash bosimi

O'smirlar o'zini boshqalar bilan taqqoslab, o'z tanlovini shunga moslashtirishga harakat qiladi. Bu esa ichki motivatsiyaning susayishiga olib keladi.

4. Kasbiy orientatsiyaning globalizatsiyasi

Internet orqali o'smir faqat mahalliy emas, balki global kasbiy imkoniyatlar bilan tanishadi. Bu esa uning tanlov diapazonini kengaytiradi, lekin qaror qabul qilishni murakkablashtiradi.

Kasb tanlash motivatsiyasining zamonaviy muammolari va ziddiyatlari

Raqamli jamiyatda kasbiy motivatsiya quyidagi ziddiyatlar bilan tavsiflanadi:

- imkoniyatlarning kengligi va qaror qabul qilishdagi qiyinchilik o'rtasidagi ziddiyat;
- ichki qiziqish va tashqi bosim o'rtasidagi nomutanosiblik;
- real mehnat mazmuni va virtual obrazlar o'rtasidagi tafovut;

-
- qisqa muddatli muvaffaqiyat istagi va uzoq muddatli rivojlanish zarurati o'rtasidagi qarama-qarshilik.

Mazkur ziddiyatlar o'smirning kasb tanlash motivatsiyasini beqarorlashtiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Raqamlashtirilayotgan jamiyatda o'smirlarning kasb tanlash motivatsiyasi murakkab, ko'p qatlamli va dinamik tizim sifatida shakllanmoqda. Ushbu tizimda ichki psixologik omillar bilan bir qatorda tashqi, ayniqsa raqamli muhit ta'siri muhim rol o'ynamoqda.

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, kasbiy motivatsiyaning barqarorligi uning barcha komponentlarining uyg'un rivojlanishiga bog'liq. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida o'smirlarning kasb tanlash jarayoniga tizimli, ilmiy asoslangan va psixologik yondashuvni joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2002.
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2012.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
4. Deci E., Ryan R. Self-Determination Theory.
5. Super D. Career Development Theory.

HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA SPORT O'YINLARI VA JAMOAVIY MUSOBAQALARNING IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Raxmatova D.,

*Buxoro davlat pedagogika instituti
1-bosqich magistranti*

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik, ijtimoiy-psixologik mexanizm, sport o'yinlari, jamoaviy musobaqa, guruh jipsligi, irodaviy tayyorgarlik, identifikatsiya, milliy g'urur, jismoniy tarbiya integratsiyasi.

Ключевые слова: Военно-патриотизм, социально-психологический механизм, спортивные игры, командные соревнования, групповая сплоченность, волевая подготовка, идентификация, национальная гордость.

Key words: Military-patriotism, socio-psychological mechanism, sports games, team competition, group cohesion, volitional training, identification, national pride, physical education integration.

Kirish

Zamonaviy dunyoda davlatning mudofaa qudrati nafaqat qurol-yarogʻ, balki oʻsha mamlakat yoshlarining ruhiy tayyorgarligi va vatanparvarlik darajasi bilan oʻlchanadi. Globallashuv sharoitida "maʼnaviy tahdidlar" kuchayib borayotgan bir paytda, oliy taʼlim muassasalari talabalarida qatʼiy hayotiy pozitsiya va harbiy-vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish davlat ahamiyatiga molik masaladir. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar siyosatiga oid farmon va qarorlarida ham aynan jismoniy sogʻlom va maʼnan yetuk avlodni tarbiyalash ustuvor vazifa qilib belgilangan. Vatanparvarlik tarbiyasi faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Zero, vatanparvarlik — bu hissiyot va harakatning uygʻunligidir. Jismoniy tarbiya va sport, xususan, jamoaviy sport oʻyinlari (futbol, voleybol, basketbol, regbi va maxsus harbiy-estafetalar) talabani ijtimoiy-psixologik qiyofasini shakllantirishda eng samarali vosita boʻlib xizmat qiladi. Chunki sport maydonida talaba faqat oʻzi uchun emas, balki oʻz jamoasi, oʻzining kichik "vatan"i uchun kurashishni oʻrganadi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy taʼlim muassasalari talabalarida jamoaviy sport oʻyinlari va musobaqalari jarayonida sodir boʻladigan ijtimoiy-psixologik oʻzgarishlarni tahlil qilish hamda ushbu vositalar orqali harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning ilmiy-amaliy mexanizmlarini ishlab chiqishdir.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotni tashkil qilishda nazariy, empirik, psixologik uslublardan foydalanildi. **Nazariy metod:** Harbiy-vatanparvarlik va sport psixologiyasiga oid ilmiy adabiyotlar hamda meʼyoriy-huquqiy hujjatlarning qiyosiy tahlili. **Empirik metod:** Buxoro davlat pedagogika instituti talabari oʻrtasida oʻtkazilgan pedagogik kuzatuvlar. **Psixologik metod:** Talabalarning guruhdagi jipslik darajasi va liderlik sifatlarini aniqlashga qaratilgan soʻrovnomalar (L.Umanskiy va K.Levin metodikalari asosida).

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, sport oʻyinlari shunchaki jismoniy mashqlar yigʻindisi emas, balki murakkab ijtimoiy-psixologik jarayondir. Harbiy-vatanparvarlikni shakllantirishda sport oʻyinlarining uchta asosiy mexanizmi ajratib koʻrsatildi:

1. Guruh jipsligi (Koheziya) va "Biz" tushunchasining shakllanishi. Harbiy harakatlarda "jangovar birodarlik" tushunchasi qanchalik muhim boʻlsa, jamoaviy sportda ham "jamoaviy ruh" shunchalik ahamiyatli. Musobaqa jarayonida talaba oʻzining individual ambitsiyalarini jamoa manfaatiga boʻysundiradi. Bu jarayon psixologiyada "korporativ identifikatsiya" deb ataladi. Talaba sport maydonida qiyinchiliklarni birga yengib oʻtar ekan, unda oʻz safdoshiga boʻlgan ishonch va masʼuliyat tuygʻusi ortadi. Bu sifatlar kelajakda harbiy xizmat davomida oʻz vatanini va quroldoshlarini himoya qilish uchun poydevor boʻladi.

2. Emotsional identifikatsiya va Milliy gʻurur. Sport musobaqalari paytida qoʻllaniladigan ramzlar (bayroq, gerb, maxsus forma) talabada oʻzini maʼlum bir ijtimoiy guruhga daxldorligini his qildiradi. Gʻalaba qozonilganda yangraydigan davlat madhiyasi yoki jamoa sharafi uchun qilinadigan harakatlar vatanparvarlikning eng yuqori hissiy choʻqqisidir. Tadqiqot shuni koʻrsatdiki, sport maydonida davlat ramzlariga boʻlgan hurmat oddiy maʼruza darslariga qaraganda 3-4 barobar kuchliroq namoyon boʻladi.

3. Irodaviy tayyorgarlik va Intizom. Harbiy hayot qat'iy qoidalarga bo'ysunishni talab qiladi. Sport o'yinlari ham o'z qoidalariga ega bo'lib, o'yinchi hakamning qaroriga bo'ysunishi, his-tuyg'ularini nazorat qilishi va charchoqqa qaramay kurashni davom ettirishi kerak. Bu jarayon talabada "ekstremal vaziyatlarda qaror qabul qilish" va "irodaviy chidamlilik" kabi harbiy sifatlarni tarbiyalaydi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, muntazam musobaqalarda qatnashadigan talabalarning 78 foizida liderlik qobiliyati va 85 foizida jamoaviy mas'uliyat hissi yuqori darajada ekanligi aniqlandi.

Xulosa

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, sport o'yinlari — bu harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining amaliy laboratoriyasidir. Talabalarda bu tuyg'uni yanada rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: Jismoniy tarbiya darslariga "harbiylashtirilgan sport o'yinlari" to'siqlardan o'tish, nishonni aniq urish elementlari bor estafetalarni ko'proq kiritish. Musobaqalarni milliy qahramonlarimiz Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, To'marislari hayoti va g'alabalari bilan bog'liq holda tashkil etish. Talabalarning psixologik chidamliligini oshirish uchun "sport-psixologik treninglar"ni tizimli yo'lga qo'yish samarali hisoblannadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', kelajagi yorug' bo'ladi. — Toshkent: O'zbekiston, 2019. — 400 b.
2. G'oziyev E.G'. Psixologiya: (Yosh davrlari psixologiyasi). — Toshkent: O'qituvchi, 2002. — 224 b.
3. Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. — Toshkent: O'zPFITI, 2005. — 300 b.
4. Qurbonov R. Jismoniy tarbiya va sportning psixologik jihatlari. — Samarqand: Zarafshon, 2018. — 180 b.
5. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni, 2016.
6. Xalqaro konferensiya materiallari: "Sport va yoshlar tarbiyasi". — Buxoro, 2023. — 45-48-betlar.

OMMAVIY MADANIYATNING YOSHLAR TARBIYASIGA SALBIY TA'SIRINI BARTARAF ETISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YECHIMLARI

Arzikulova Dilnoza Baxtiyor qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti, psixologiya yo'nalishi magistranti

Rajabova Go'zal Zarifovna,

psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya

Mazkur ishda ommaviy madaniyatning yoshlar ongiga ta'siri, uning salbiy jihatlari hamda ushbu ta'sirlarni kamaytirishning pedagogik va psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarni ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularning axborot muhitida ongli harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit soʻzlar: ommaviy madaniyat, yoshlar tarbiyasi, media savodxonlik, psixologik himoya, pedagogika, ijtimoiy muhit, qadriyatlar

Annotation

This paper analyzes the influence of mass culture on the consciousness of young people, its negative aspects, as well as the pedagogical and psychological mechanisms for reducing these effects. It also proposes recommendations for providing spiritual support to youth and for developing their ability to act consciously within the information environment.

Keywords: mass culture, youth upbringing, media literacy, psychological protection, pedagogy, social environment, values

Аннотация

В данной работе анализируется влияние массовой культуры на сознание молодежи, её негативные аспекты, а также педагогические и психологические механизмы снижения этого воздействия. Кроме того, выдвигаются предложения по духовной поддержке молодежи и формированию у неё навыков осознанного поведения в информационной среде.

Ключевые слова: массовая культура, воспитание молодежи, медиаграмотность, психологическая защита, педагогика, социальная среда, ценности.

Kirish

Bugungi kunda globallashuv jarayoni natijasida dunyo miqyosida madaniy almashinuv jadallashdi. Bu jarayon ijobiy jihatlar bilan bir qatorda ayrim salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ommaviy madaniyat orqali kirib kelayotgan turli gʻoyalar yoshlarning ongiga sezilarli darajada taʼsir koʻrsatmoqda.

Ommaviy madaniyatning asosiy xususiyati uning keng auditoriyaga moʻljallanganligi va tez tarqalishidir. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, kino va musiqa orqali tarqalayotgan mazmunlar koʻpincha yoshlarning qadriyatlari va xulq-atvoriga bevosita taʼsir qiladi. Buni psixolog olim E.Gʻoziyev ham, shunday taʼkidlaydi: "Inson psixikasi tashqi taʼsirlarga ayniqsa oʻsmirlik davrida sezgir boʻladi va bu davrda olingan taassurotlar shaxs shakllanishida muhim rol oʻynaydi"[3].

Bu esa tarbiya jarayonida yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shuning uchun, yoshlarni ommaviy madaniyatning zararli taʼsiridan himoya qilish, ularda mustaqil kreativ fikrlash hamda tanqidiy yondashuvni shakllantirish dolzarb masalaga aylangan.

Ommaviy madaniyat va uning yoshlar ongiga taʼsiri

Ommaviy madaniyat – bu keng ommaga moʻljallangan, tez isteʼmol qilinadigan va koʻpincha tijoriy maqsadlarga xizmat qiladigan madaniy mahsulotlar majmuasidir. U koʻpincha oddiylik, koʻngilocharlik va tezkorlikka asoslanadi.

Yoshlar bu madaniyatning asosiy isteʼmolchilari hisoblanadi. Chunki, ular yangilikka intiluvchan, taʼsirchan va oʻzini anglash jarayonida boʻladi. Aynan shu davrda tashqi omillar ularning shaxs sifatida shakllanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Salbiy taʼsirlar quyidagilarda namoyon boʻlishi mumkin:

- milliy qadriyatlardan uzoqlashish;
- isteʼmolchilik kayfiyatining kuchayishi;
- agressiv yoki befarq xulq-atvor shakllanishi;

- vaqtni samarasiz sarflash;
- virtual hayotga haddan tashqari berilib ketish.

Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda ideal hayot obrazining sun'iy tarzda namoyish etilishi yoshlar orasida o'zidan norozilik, tushkunlik va taqlidchilikni kuchaytiradi. Bu vaziyatda biz ommaviy madaniyatning yoshlar tarbiyasiga salbiy ta'sirini kamaytirish maqsadida bir nechta pedagogik hamda psixologik yechimlarni tajriba qo'llasak samarali natijaga erishamiz.

Pedagogik yechimlar

Ommaviy madaniyatning salbiy ta'sirini kamaytirishda ta'lim tizimi muhim o'rin egallaydi. Pedagogik yondashuvlar orqali yoshlarning ongida sharqona qadriyatlarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik yondashuvlar asosida ma'naviyat yotadi. Chunki ma'naviyat jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. U insonni ruhiy jihatdan yuksaltiradi, jamiyat barqaror rivojlana oladi va millatning kuch-qudratini belgilaydi. Muhtaram birinchi prezidentimiz Islom karimov ham "Ma'naviyat-insonni ruhan poklanish, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, iymon etiqodini butun qiladigan vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir"[1] deb bejizga aytmaganlar.

Birinchiidan, ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish zarur. Dars jarayonlarida nafaqat nazariy bilim, balki hayotiy misollar orqali tushuntirish samarali hisoblanadi.

Ikkinchiidan, interfaol metodlardan foydalanish muhimdir. Munozaralar, bahslar va muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilar mustaqil kreativ fikrlashni o'rganadi. Natijada yoshlar har qanday axborotni o'zidan kelib chiqib tanqidiy baholaydi.

Uchinchiidan, media savodxonlikni rivojlantirish zarur. O'quvchilarga axborotni tahlil qilish, ishonchli va ishonchsiz manbalarni ajrata olish ko'nikmalarini berish bugungi kun talabi hisoblanadi.

To'rtinchiidan, tarbiyaviy ishlarni tizimli tashkil etish lozim. Sinfdan tashqari tadbirlar, ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar va treninglar yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Psixologik yechimlar

Yoshlarni ommaviy madaniyatning salbiy ta'siridan himoya qilishda psixologik yondashuvlar ham katta ahamiyatga ega.

Birinchiidan, yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash zarur. Har tomonlama o'ziga ishongan shaxs tashqi ta'sirlarga kamroq beriladi. Bu esa ularning mustaqil qaror qabul qilishiga bevosita yordam beradi.

Ikkinchiidan, emotsional barqarorlikni rivojlantirish muhimdir. Bu esa yoshlarning stress, bosim va tashqi ta'sirlarga bardosh berish ko'nikmasi hamda ruhiy salomatligini ta'minlashga yordam beradi.

Uchinchiidan, ota-ona va farzand o'rtasidagi muloqotni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir. Chunki, oiladagi sog'lom muhit yoshlar tarbiyasining asosiy omillaridan biridir. Farzandning qiziqishlari, qobiliyatlari va muammolariga befarq bo'lmashlik muhimdir.

To'rtinchidan, psixologik treninglar va maslahatlar tashkil etish foydali. Bu orqali yoshlar o'z muammolarini anglash va ularni hal qilish yo'llarini o'rganadi. Natijada ommaviy madaniyatning har qanday salbiy ta'sirini chetlab o'ta oladi.

Media savodxonlik va ijtimoiy muhitning roli

Zamonaviy axborot muhitida yashayotgan yoshlar uchun media savodxonlik hayotiy zaruratga aylangan desak adashmaymiz. Har bir yosh internetdagi axborotni to'g'ri qabul qilishni o'rganishi kerak. Buning uchun yoshlardan media savodxonlik ko'nikmalarini o'zlashtirilishi talab etiladi.

Media savodxonlik quyidagi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi:

- axborotni tahlil qilish;
- manipulyatsiyani aniqlash;
- yolg'on ma'lumotlarni farqlash;
- ongli ravishda kontent tanlash.

Shuningdek, ijtimoiy muhit ham katta ahamiyatga ega. Do'stlar, o'qituvchilar va jamiyat yoshlarning qarashlariga bevosita ta'sir qiladi. Ijobiy muhit esa sog'lom shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Ommaviy madaniyat zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Uni to'liq rad etish emas, balki ongli ravishda qabul qilish muhimdir. Yoshlarni uning salbiy ta'siridan himoya qilish maqsadida pedagogik va psixologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarur.

Ta'lim tizimi, oila va jamiyat hamkorligida olib borilgan ishlar orqali yoshlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularni ma'naviy jihatdan barkamol etib tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008.
2. To'xtaxodjayeva M. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent, 2015.
3. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2010.
4. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2018.
5. Internet va media savodxonlik bo'yicha qo'llanma. – Toshkent, 2021.

HARBIY XIZMATCHILAR AMALIY FAOLIYATINI O'RGANISH. TEST – SO'ROVNOMALAR METODIKI O'TKAZISH. XUJJATLARNI TAXLIL QILISH METODI.

Xakimov Shuxrat Shodiyevich

“Buxoro viloyati pedagogik mahorat markazi” davlat muassasasi

“Pedagogika va psixologiya, ta'lim texnologiyalari” kafedrası o'qituvchisi

Tel: +998936207766

Annotatsiya: Savolnomali psixodiagnostik metodlar maxsus standart bo'yicha tanlab olingan savollarga yozma og'zaki javoblarni tahlil qilishdir. Ushbu metodning bir necha turi mavjud: anketa, savolnoma, intervyu. Sinaluvchi savollarga javob berishidan tashqari, o'zi haqida ma'lumot berishi anketa metodi deb aytiladi.

Kalit soʻzlar: psixodiagnostik, metod, eksperimental, test, savolnoma, anketa, suhbat, harbiy xizmatchi.

Annotation: Questionnaire psychodiagnostic methods are the analysis of written oral answers to selected questions according to a special standard. There are several types of this method: questionnaire, questionnaire, interview. In addition to answering the questions, the test taker gives information about himself, which is called the questionnaire method.

Key words: psychodiagnostic, method, experimental, test, questionnaire, questionnaire, interview, military serviceman.

Аннотация: Анкетные психодиагностические методы представляют собой анализ письменных устных ответов на выбранные вопросы по специальному стандарту. Существует несколько видов этого метода: анкетирование, анкетирование, интервью. Помимо ответов на вопросы, тестируемый дает информацию о себе, что называется анкетным методом.

Ключевые слова: психодиагностика, метод, эксперимент, тест, анкета, анкета, интервью, военнослужащий.

Kirish:

Sinaluvchiga beriladigan savollar majmuasi savolnoma metodi deyiladi. Bu savollar ochiq va yopiq usulda boʻladi. Standartlashtirilgan javoblarga, sinaluvchi oʻziga mos javobni berishi yopiq savollar deyiladi. Masalan: «ha», «yoʻq», «bilmayman», «roziman, rozi emasman», «aytish qiyin».

Sinaluvchi mustaqil ravishda hohlagan javobni berishi ochiq savollar deyiladi, bu javoblar yopiq savollardan farqli ravishda, faqat sifatiy tahlil qilinadi.

Dolzarbli:

Bundan tashqari, savolnomali psixodiagnostik metodlar shaxs sifatlarini toʻgʻridan-toʻgʻri aks ettiruvchi savollar hamda toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirilmagan savollar usulida boʻlishi mumkin. Toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirilgan savollarga sinaluvchi oʻzida u yoki bu psixologik sifatlarning koʻrinishlari bor yoʻqligi haqida javob beradi. Toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirilmagan savollar, sinaluvchidagi oʻrganilayotgan xususiyatga toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirilmagan boʻlib, ammo uning shaxs sifatining bu xususiyati psixologik taraqqiyotini oʻrganishga qaratilgan boʻladi. Masalan, shaxs sifatlaridan «xavotirlanish»ni diagnostika qilish uchun savollarga murojaat qilamiz (bezovtalik, oʻychanlik):

Ochiq savol: «Kuchli xavotirlanish holatiga tushib qoladigan hodisalar haqida gapirib bersangiz».

Yopiq savol: «Siz koʻp hollarda xavotirlanish holatida boʻlasizmi? Quyidagi javoblardan birini tanlang va belgilang «ha», «yoʻq», «baʼzan», «bilmayman».

Toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirilgan savol: «Sizda xavotirlanish degan shaxs sifati mavjudmi?».

Toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirilmagan savol: «Sizda imtihon paytida bezovtalik holati vujudga keladimi?».

Yozma savolnomalardan tashqari, ogʻzaki savolnomalar ham mavjud, bu intervYu deb Yuritiladi. Unda psixolog sinaluvchiga oʻzi savol berib, oʻzi javoblarni yozib boradi, bu savollar oldindan aniqlanib, tayyorlab qoʻyiladi ular xuddi yozma savollar tipidagi kabi boʻlishi mumkin.

Psixodiagnostik metodlardan yana biri faoliyat mahsullarini analiz qilish orqali kontent-analiz hisoblanadi. Kontent-analizning vazifasi shundan iboratki, u kishining psixologik tavsifini aniqlash va baholashda, uning nima ish qilayotganligi, asosan yozma ijodi mahsuli tahlili orqali o'rganishga qaratilgandir.

Metodlar va o'rganilish darajasi:

Eksperimentning psixodiagnostik metod sifatidagi muhim jihatlari shundan iboratki, sinaluvchining biron-bir xususiyatini baholashda maxsus psixodiagnostik eksperiment ishlab chiqiladi va tashkil qilinadi. Bunday eksperiment muolajalari bir qancha tibbiy voqeliklarni o'z ichiga oladi, ya'ni bu hodisalar sinaluvchining o'rganilayotgan xususiyatini namoyon qilish hamda bu sifatning taraqqiyotini baholash va belgilashning standart metodikasini ishlab chiqishga qaratilgan. Psixodiagnostik eksperimentni tashkil qilish va o'tkazish natijasida tadqiqotchi o'zini qiziqtirayotgan muammolar, bo'yicha maxsus tarzda tashkil qilingan eksperimental tadqiqotda sinaluvchi xulq-avtorini kuzatish orqali ma'lumotlarga ega bo'ladi. Masalan, tadqiqotchini shaxs sifatlaridan xavotirlanish muammosi qiziqtiradi. Bu holda diagnostik eksperiment quyidagi tarzda olib boriladi. Sinaluvchi imtihon sinovlari kabi voqelik holatiga tushiriladi qandaydir murakkab ishni vaqt tig'izligida bajarib qat'iy natijalar olishga undaydi. Sinaluvchi topshiriqni bajarayotgan paytda, uning xulqida har xil Yuqori darajali «xavotirlanish» kuzatilib va belgilab borilishi mumkin. Biz yuqorida psixodiagnostik metodlar va ularning turlari hamda qo'llanishi haqida ma'lumotlar berdik, har qanday psixolog yuqori malakali mutaxassis bo'lib etishishi uchun, albatta, ushbu psixodiagnostik metodlarni o'zlashtirishi va amaliyotda foydalana olish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishi shart Yuqorida qayd etilgan belgilarning mavjudligi pedagoglar va psixologlar tomonidan o'quv jarayonida turli didaktik vosita va usullar yordamida aniqlanadi.

Eksperimental tadqiqot sharoitida yuqoridagi belgilarning mavjudligi so'zli, predmetli va psixometrik metodikalar yordamida aniqlanadi. Har bir konkret holda olingan ma'lumotlarni sifatli tahlil qilish va ularni boshqa metodlardan olingan natijalar bilan bog'lash zarur.

Psixologik diagnostikada metodikalarning ishonchliligi muhim hisoblanadi. Soddaroq qilib aytganda, bu tushuncha «testda olingan natija nechog'lik to'g'riligini ko'rsatadi». (A.Anastazi). Har qanday metodikaning, testning ishonchliligi o'rganilayotgan psixologik xususiyatlarning ularda aks etishi nuqtai nazaridan to'g'ri qo'llanishini xarakterlaydigan ma'lumotlar majmui sifatida qaralmog'i kerak (L.F.Burlachuk, S.M.Moroz, 1989).

Shunday qilib, maqsadga muvofiq tanlangan metodika va testlar psixik faoliyat ko'rinishlarini to'liq va har tomonlama o'rganish imkonini beradi. Bolalar ustida psixologik tadqiqotlar o'tkazish tajribasi shundan dalolat beradiki, qo'llanilayotgan psixodiagnostika metodikalarini shartli ravishda u yoki bu psixik jarayonlarni o'rganish metodikalariga ajratish mumkin. (L.I.Poperechnaya 1978; L.A.Venger, V.V.Xolmovskaya 1978; Z.I.Kalmikova, 1982; V.M.Bleyxer, I.V.Kruk, 1986). Masalan, bola xotirasi haqida faqat bir metod asosida xulosa chiqarish mumkin emas, buning uchun metodikalar majmuini qo'llash kerak. Shu bilan bir vaqtda, har bir eksperimental metodika o'zining asosiy yo'nalishidan tashqari (ya'ni shaxsning ma'lum xususiyatini o'rganishdan tashqari) psixikaning boshqa xususiyatlarining

holati haqida ba'zi ma'lumotlar beradi. Masalan: bolaga berilgan 10 ta so'zni qanday yodlashiga qarab, faqat uning xotirasi haqidagina emas, balki ixtiyoriy diqqati, harakatlarining maqsadga yo'naltirilganligi, ularning sabablari haqida ham bilsa bo'ladi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotning sifati eksperimentda qo'llaniladigan metodikalar soniga bog'liq bo'ladi. Lekin bog'cha va maktab yoshidagi bolalar bilan tadqiqot o'tkazganda ularning tez charchashini hisobga olish zarur. Shuning uchun bir tadqiqot o'tkazganda, tadqiqot vazifalariga bog'liq ravishda tanlangan 5 – 7 metodikadan foydalanish tavsiya etiladi. Bir necha bosqichda o'tkaziladigan tadqiqotlarda ko'proq metodikalardan ham foydalanish mumkin. Eksperimental tadqiqot usullarini yaxshi egallash ham muhimdir. Tadqiqotchi tajriba vaqtida bola bilan qanchalik yaxshi munosabatda bo'lsa, bola topshiriqni shunchalik yaxshi bajaradi.

Tadqiqot o'tkazish uchun eksperimental metodikalarni tanlashda quyidagilarni e'tiborga olish zarur:

- a) tadqiqot maqsadi – psixik taraqqiyot darajasini aniqlash, uning yoshiga, ma'lumotiga mosligi, shaxs xususiyatlarini aniqlash;
- b) sinaluvchining yoshi va uning hayot tajribasi, unga ta'lim va tarbiya berilayotgan sharoit;
- v) bolaning eksperimental tadqiqotga moslashishi, muloqotga kirishishi, verbal aloqa o'rnatish xususiyatlari.

Bolaga tanlangan eksperimental psixologik metodikalarni qiyinligi o'sib borish darajasida berish kerak. Shunday qilib, ushbu mavzuda metod va metodika, standartlashtirilgan metodlar, testlar, ularning turlari, so'rovnomalar, ularning turlari bilan tanishdik.

Adqiqot natijalari:

Har qanday fan fan sifatida o'zining ilmiy tadqiqot metodlariga ega. Bu metodlar orqali u o'z mazmunini boyitib, yangilab boradi.

Hozirgi kunda harbiy pedagogikada quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanilmoqda.

Pedagogik kuzatish metodi. Pedagogikaning mazkur metodi ta'lim-tarbiya jarayonining amaldagi holati bilan tanishish, ularning sabab-oqibatlarini bilish, harbiy xizmatchilarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari, ularning intizomi va o'zaro munosabatlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli pedagogik ta'sir ko'rsatish yo'llarini belgilash maqsadida qo'llaniladi. Bu metod tadqiqotchining pedagogik tajribaning muayyan bir tomoni va hodisalarini biror maqsadni ko'zda tutib idrok etishni tashkil qiladi. Bunda kuzatishlarning davriyligi va soni, kuzatish ob'ekti, vaqti, pedagogik vaziyatlarni kuzatish uchun belgilangan ko'rsatmalar va boshqa ma'lumotlar hisobga olinadi.

Pedagogik kuzatish metodidan foydalanib tadqiqot o'tkazishda quyidagi qoidalarga amal qilish talab etiladi:

- ◆ kuzatishni aniq maqsad va reja asosida amalga oshirish;
- ◆ kuzatishning har bir bosqichida muayyan vazifalarni hal etish;

- ◆ kuzatilgan har bir holatning mohiyatini sinchiklab o'rganish;
- ◆ shoshma-shosharlik bilan xulosa chiqarishga yo'l qo'ymaslik.

Sanab o'tilgan qoidalar asosida tizimli ravishda o'tkazilgan kuzatish pedagogga o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erishishiga va haqiqiy natijalar olishiga imkon beradi.

Suhbat metodi. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir.

Bo'ysunuvchilar bilan suhbat o'tkazishga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazishda ko'zda tutilgan natijalarga erishish uchun tadqiqotchi quyidagilarga ahamiyat berishi lozim:

- ◆ suhbatdan ko'zlanadigan maqsadlarni aniq tushunish;
- ◆ suhbat davomida beriladigan savollarni oldindan belgilab olish ;
- ◆ savollarning mantiqiyligiga alohida e'tibor qaratish va izchilligini ta'minlash;
- ◆ vaqti va o'tkazish joyini belgilash;
- ◆ suhbat ishtirokchilarining soni, mutaxassisligi, yoshi, qiziqishlari, jangovar va siyosiy tayyorgarlikdagi yutuqlari va kamchiliklari, xizmat va turmushdagi muammolari, oilaviy sharoiti haqida ma'lumotga ega bo'lish;
- ◆ suhbat uchun qulay sharoit va erkin gaplashish imkonini yaratish;
- ◆ suhbat chog'ida samimiy bo'lish;
- ◆ suhbat vaqtida mahmadona va bachkana bo'lmaslik;
- ◆ suhbatdoshining kayfiyatini va ruhiy holatini hisobga olish;
- ◆ suhbatdoshning o'z fikrlarini erkin va batafsil bayon eta olishlari uchun sharoit yaratish;
- ◆ beriladigan savollarning aniq, qisqa va lo'nda bo'lishiga ahamiyat berish;
- ◆ suhbat natijalarini zudlik bilan tahlil qilish, qiyoslash, tegishli xulosa chiqarish, lozim bo'lsa pedagogik jarayonga qo'shimchalar, tuzatishlar kiritish.

Harbiy xizmatchilar amaliy faoliyatini o'rganish metodi. Bu metodning maqsadi harbiy xizmatchilarning jangovar va siyosiy tayyorgarlik jarayonidagi, ichki va qorovul xizmatini o'tash, turli xizmat vazifalarini bajarishdagi muvaffaqiyatlari va kamchiliklari, bo'linma va qism ijtimoiy hayotidagi ishtiroki, jamoat topshiriqlarini bajarishga bo'lgan munosabatlarini o'rganish va boshqa muhim jarayonlarni tadqiq qilishdan iboratdir. Bunday tadqiqot natijasida ularning xizmatga, jamoaga va bir-birlariga munosabatlari, bo'linmadagi axloqiy-ruhiy holat o'rganiladi hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga tegishli tuzatishlar kiritiladi.

Bunda nafaqat alohida olingan harbiy xizmatchi, balki harbiy jamoa yoki biron-bir jarayon to'g'risida ham ma'lumot olish mumkin.

Bu metoddan samarali foydalanish uchun quyidagi qoidalarga amal qilish maqsadga muvofiq:

- ◆ amaliy faoliyatni o'rganishni aniq maqsad va reja asosida tashkil etish;

-
- ♦ o'rganish ob'ektini aniq belgilash va u haqida imkon qadar batafsil ma'lumotga ega bo'lish;
 - ♦ o'rganishni tizimli asosda amalga oshirish;
 - ♦ ob'ektning turli jarayonlar, vaziyatlar va holatlardagi faoliyatini o'rganish va o'zaro taqoslash;
 - ♦ xulosa chiqarishga shoshilmaslik.

Harbiy xizmatchilarning amaliy faoliyatini o'rganishda sanab o'tilgan qoidalarga amal qilish natijalarning haqoniy bo'lishiga hamda shaxs, jamoa yoki jarayon to'g'risida real tasavvur olishga imkon beradi.

Anketa metodi. Bu metodning mohiyati mantiqiy ravishda tuzilgan va tizimga solingan savollar asosida alohida olingan harbiy xizmatchi yoki harbiy jamoaning fikrini, qarashlarini, orzu-istaklarini, muammolarini bilish va tegishli xulosalar chiqarish, tavsiyalar berishdan iborat. Uning yordamida boshqa metodlar orqali to'plangan dalillar boyitilishi mumkin.

Anketada ko'pchilik hollarda berilgan savollarga yozma ravishda javob olinadi. O'rganilayotgan jarayon mohiyatidan kelib chiqqan holda anketalar mazmun jihatidan quyidagi turlarga bo'linadi:

- ♦ ochiq turdagi anketalar (javob beruvchilar, ya'ni respondentlar savollarga batafsil javob yozadilar);

- ♦ yopiq turdagi anketalar (respondentlar savollarga «ha», «yo'q», «bilmayman», «ijobiy», «salbiy», «qoniqarli», «qoniqarsiz» va va shunga o'xshash qisqa javoblar beradilar);

- ♦ aralash turdagi anketalar (bunday anketalar yuqorida keltirilgan har ikkala turdagi anketalar savollaridan foydalanishni ko'zda tutadi).

Shuningdek anketalar o'z shakliga ko'ra ham farqlanadi. Bular respondent to'g'risida kerakli ma'lumotlar (masalan, ismi va familiyasi, yoshi, ma'lumoti, lavozimi va hokazo)ni yozish talab etiladigan va anonim (respondent to'g'risida hech qanday ma'lumot talab etilmaydigan) anketalardir.

Anketa metodidan foydalanishda quyidagi shartlarga amal qilish zarur:

- ♦ anketa savollari o'rganilishi mo'ljallangan muammoning mohiyatini yoritib berishi lozim;

- ♦ anketa savollari kichik hajmli bo'lishi va mazmuni aniq bayon etilish kerak;

- ♦ anketa savollari o'z mazmuni va mohiyatiga ko'ra respondentlarning ma'lumoti, xizmat lavozimi, dunyoqarashi, yosh va psixologik xususiyatlari, jinsi va boshqa sifatlarini hisobga olgan holda tuzilishi lozim;

- ♦ respondentlarning anketa savollariga to'la, aniq va xolisona javob berishlari uchun zarur miqdorda vaqt ajratilishi, bir-biriga xalaqit bermaydigan erkin sharoit yaratilishi zarur;

- ♦ anketa javoblari muayyan mezonlar asosida xolisona tahlil etilishi lozim;

- ♦ anketalar harbiy xizmatchilarning psixologik va pedagogik tavsifnomalarini tuzish manbaiga aylantirib yuborilmasligi kerak.

Test metodi. Bu metod yordamida alohida olingan harbiy xizmatchilarning o'z mutaxassisligi, muayyan fan sohasi yoki faoliyat (kasbiy, ijtimoiy, hayotiy faoliyat) bo'yicha nazariy bilimlari, amaliy ko'nikma va malakalari darajasi, munosabati yoki qarashlarini aniqlash uchun keng imkoniyat yaratiladi. Afzalligi yana shundan

iboratki, test metodini qo'llab tadqiqot olib borish jarayonida savollarga javob olish va ularni baholash, tahlil qilish uchun nisbatan kam vaqt talab etiladi. Shuningdek, turli texnik vositalardan, jumladan, kompyuterdan ham foydalanish mumkin.

Testlar o'z mohiyatiga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi:

- ♦ ochiq turdagi testlar (javob beruvchilar, ya'ni respondentlar savollarga batafsil javob yozadilar);

- ♦ yopiq turdagi testlar (respondentlar savollarga «ha», «yo'q», «bilmayman», «ijobiy», «salbiy», «qoniqarli», «qoniqarsiz» va va shunga o'xshash qisqa javoblar beradilar);

- ♦ aralash turdagi testlar (bunday anketalar yuqorida keltirilgan har ikkala turdagi anketalar savollaridan foydalanishni ko'zda tutadi);

- ♦ berilgan savollarga keltirilgan javoblar variantlaridan yagona to'g'risini tanlash imkoniyati beriladigan testlar.

Test metodidan samari foydalanish va ob'ektiv natijalar olish uchun quyidagi shartlarga amal qilish maqsadga muvofiq:

- ♦ testlar ma'lum bir mavzu, fan, faoliyat turi, yo'nalish bo'yicha tuzilishi lozim;

- ♦ test savollari kichik hajmli bo'lishi va mazmuni aniq bayon etilish kerak;

- ♦ test savollari o'z mazmuni va mohiyatiga ko'ra respondentlarning ma'lumoti, bilimlari darajasi, xizmat lavozimi, dunyoqarashi, yosh va psixologik xususiyatlari, jinsi va boshqa sifatlarini hisobga olgan holda tuzilishi lozim;

- ♦ respondentlarning test savollariga javob berishlari uchun zarur miqdorda vaqt ajratilishi, bir-biriga xalaqit bermaydigan erkin sharoit yaratilishi zarur;

- ♦ test javoblari muayyan mezonlar asosida xolisona tahlil etilishi lozim;

- ♦ test harbiy xizmatchilarning psixologik va pedagogik tavsifnomalarini tuzish manbaiga aylantirib yuborilmasligi kerak.

Intervyu metodi. Bu metod o'rganiluvchi shaxs e'tiboriga turkum savollar havola etish va bu savollarga uning munosabatini aniqlash imkonini beradi.

Boshqa metodlar kabi intervyudan foydalanib tadqiqot o'tkazishda ham ma'lum qoidalarga amal qilish uning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu qoidalar quyidagilardan iborat:

- ♦ intervyu savollari aniq maqsadlarni ko'zda tutib mantiqiy va tizimli asosda tuzilishi lozim;

- ♦ savollarni belgilashda respondentning yoshi, ma'lumoti, bilimi saviyasi va dunyoqarashi, xizmat lavozimi, xizmat va hayotiy tajribasi, jinsi va boshqa jihatlarini inobatga olish zarur;

- ♦ intervyu o'tkazish vaqti, joyi aniq belgilanishi lozim;

- ♦ respondentning savollarga aniq, erkin va xolisona javob berishi uchun ruhiy muhit yaratish kerak;

- ♦ olingan javoblar tadqiqotchi tomonidan xolisona baholanishi shart.

Hujjatlarni tahlil qilish metodi. Bu metod harbiy xizmatchilarga, harbiy jamoalarga taalluqli hujjatlarni o'rganish, tahlil qilishni ko'zda tutadi. Mashg'ulotlar, mashqlar jurnallari, jangovar texnikadagi navbatchilik, otish natijalarini qayd qilish daftarlari va boshqa o'quv va ishchi hujjatlarni o'rganish tadqiqotchini qiziqtirayotgan jarayon va holatlarni o'rganish, kuzatish, baholash va xulosa chiqarish imkonini beradi.

Hujjatlarni tahlil qilish va ob'ektiv xulosa chiqarish uchun quyidagi shartlarga amal qilish:

- ♦ birgina hujjatni o'rganish orqali xulosa chiqarmaslik kerak;
- ♦ alohida olingan harbiy xizmatchi yoki jamoaning turli vaqtdagi va turli xil faoliyatiga tegishli hujjatlarni chuqur tahlil qilish, ularni o'zaro taqqoslab ko'rish lozim;
- ♦ hujjatlarni tahlil qilish jarayonida faoliyat kechgan vaqt, sharoit, harbiy xizmatchining jismoniy va ruhiy holati, jamoadagi ma'naviy-ruhiy muhit, komandir (boshliq)lar va bo'ysunuvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning xususiyati va boshqa ko'plab omillar e'tiborga olinishi shart.

Pedagogik eksperiment metodi. Pedagogik eksperiment metodidan asosan ta'lim-tarbiya jarayoniga aloqador ilmiy faraz yoki amaliy ishlarning tadbiqu jarayonlarini tekshirish, aniqlash maqsadida foydalaniladi.

Tajriba ishlari ta'lim va tarbiya o'rtasidagi qonuniy aloqadorlikni aniqlash, natijalarni hisobga olish asosida yangi usullarni tadbiq etishga, ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy farazlarning to'riligi tadqiq qilinadi. Shuningdek harbiy-pedagogik jarayonning tuzilishini, borishini va natijalarini oldindan ko'ra bilish imkonini beradi.

Eksperiment o'tkazilish sharoitiga qarab uch xil bo'ladi:

- ♦ tabiiy eksperiment;
- ♦ laboratoriya eksperimenti;
- ♦ amaliy tajriba.

Pedagogik eksperiment o'z mazmuniga ko'ra didaktik, tarbiyaviy, harbiy xizmat muammolari yuzasidan o'tkazilishi mumkin.

Pedagogik eksperiment o'tkazishga qo'yiladigan talablar quyidagilardan iborat:

- ♦ eksperimentning maqsadini, ilmiy jihatdan asoslangan farazini aniqlash va kutilishi lozim bo'lgan natija uchun reja belgilash;
- ♦ ilmiy ish yoki pedagogik faoliyat uchun aniq ob'ekt belgilash, amalga oshirish borasida qo'shimcha metodlarni aniqlash;
- ♦ tajriba ishi o'tkazish vaqtini va muddatini belgilash;
- ♦ tajriba uchun lozim bo'lgan material, jihozlar, asbob-uskunalar va hokazolarni tayyorlash;
- ♦ eksperiment natijalarini umumlashtirish, tahlil qilish, tegishli xulosalar chiqarish va ilmiy-metodik tavsiyalar berish.

Statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodi. Bu metod pedagogik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qitishning texnik vositalari, jangovar texnika va qurol-yarog' ta'minoti, kadrlar masalasi, moliyaviy ta'minot muammolari statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodidan foydalanib aniqlanadi.

Matematika va kibernetika metodlari. Bu metod pedagogik jarayonda hisoblash texnikasi va kibernetika mashinalari yordamida bir tildan boshqasiga tarjima qilish, dasturli ta'lim va uni mashina orqali boshqarish, o'qitishni takomillashtirish, baholash orqali ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish, differentsial va individual ta'lim berish kabi jarayonlarda qo'llanilmoqda. Uning mazmuni axborot berish, dasturlashtirish, algoritmlar, boshqaruvchi tizim, model yasash singari asosiy

nazariyalarda o'zligini namoyon etadi. Jumladan, mazkur metodni pedagogikaga ham tadbiq etish harakati kuchaytirilmoqda.

Xulosa:

Harbiy pedagogika o'z mazmunini boyitish va yangilash, harbiy xizmatchilar bilan bog'liq muayyan pedagogik muammolarni tadqiq etish, ularning har tomonlama rivojlanishi uchun imkon beruvchi omillarni va pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash, harbiy-pedagogik jarayonning samarali kechishiga ziyon keltiruvchi yoki xalaqit beruvchi holatlarni bartaraf etish yo'llarini hamda chora-tadbirlarini aniqlash maqsadida mavjud pedagogik hodisa va jarayonlarni uning maqsadi va vazifalariga muvofiq keladigan metodlari bilan o'rganadi. Shu ma'noda harbiy pedagogikaning ilmiy-tadqiqot metodlari harbiy xizmatchilarga ta'lim va tarbiya berishning real jarayonlariga xos bo'lgan ichki aloqa va munosabatlarni tekshirish, bilish yo'llari, metodlari, vositalari majmui tushuniladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Umumiy psixodiagnostik
2. Umumiy Psixologiya
3. Psixologiya

**YOSH O'QUVCHILARNING MULOQOT KO'NIKMALARINI
RIVOJLANTIRISHDA VATANPARVARLIK RUHINING AHAMIYATI**

Abdulloyeva Fotima Tolibovna
Ro'zimboyeva Mohinur Abdurashidovna
Buxoro davlat pedagogika instituti
Magistratura 1-bosqich talabalari
Tel: +998 90 711 57 00
+998 93 344 02 26
E-mail: abdulloevafotima019@gmail.com
mohinurrozimboyeva7@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yosh o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda vatanparvarlik ruhining ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, mazmunli kontent orqali muloqotni rivojlantirish, tilni o'zlikni ifoda etish vositasi sifatida qo'llash, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish hamda real hayotiy muloqotga tayyorlash masalalari yoritiladi. Shuningdek, vatanparvarlik mavzulari asosida olib boriladigan darslar orqali nafaqat til ko'nikmalari, balki ijtimoiy ong va qadriyatlar ham shakllanishi asoslab beriladi.

ABSTRACT

This article analyzes the role of patriotic spirit in improving young learners' communication skills. It focuses on developing communication through meaningful content, using language as a tool for expressing identity, increasing learners' motivation, and preparing them for real-life communication. The article also highlights how integrating patriotic themes into language teaching contributes not

only to communicative competence but also to social awareness and values formation.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется роль патриотического духа в развитии коммуникативных навыков у молодых учащихся. Особое внимание уделяется обучению через содержательный материал, использованию языка как средства самовыражения, повышению мотивации учащихся и подготовке к реальному общению. Также рассматривается влияние патриотической тематики на формирование социальных ценностей и коммуникативной компетенции.

KALIT SO‘ZLAR

Muloqot ko‘nikmalari, yosh o‘quvchilar, vatanparvarlik ruhi, motivatsiya, madaniyat, kommunikativ yondashuv, qadriyatlar, til o‘qitish

KEYWORDS

Communication skills, young learners, patriotic spirit, motivation, culture, communicative approach, values, language teaching

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Коммуникативные навыки, молодые учащиеся, патриотизм, мотивация, культура, коммуникативный подход, ценности, обучение языку

ASOSIY QISM

Zamonaviy ta’lim jarayonida yosh o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, chet tilini o‘qitishda o‘quvchilarning faolligini oshirish va ularni erkin fikr bildirishga o‘rgatish dolzarb masaladir. Bu jarayonda vatanparvarlik ruhiga asoslangan mavzular samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Birinchidan, yosh o‘quvchilar o‘zlariga tanish va mazmunli mavzular asosida muloqot qilganda tilni tezroq va samaraliroq o‘zlashtiradilar. Madaniyat, milliy an’analar va ramzlar haqidagi suhbatlar o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi va ularni faol gapirishga undaydi. Bu esa muloqot ko‘nikmalarining tabiiy rivojlanishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, til o‘rganish jarayoni faqat grammatik bilimlar bilan cheklanib qolmaydi. Til — bu shaxsiy va madaniy o‘zlikni ifoda etish vositasidir. O‘quvchilar o‘z mamlakati haqida gapirish orqali nafaqat tilni, balki o‘z identifikatsiyasini ham rivojlantiradilar. Natijada ularning nutqi ravonlashadi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi.

Uchinchidan, vatanparvarlik mavzulari o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Milliy bayramlar, urf-odatlar yoki tarixiy qadriyatlar haqida suhbatlashish o‘quvchilarda hissiy bog‘lanishni yuzaga keltiradi. Bu esa ularning dars jarayonida faol ishtirok etishiga, rolli o‘yinlar va taqdimotlarda qatnashishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, bunday mavzular o‘quvchilarni real hayotiy muloqotga tayyorlaydi. Bugungi globallashuv davrida o‘quvchilar o‘z yurtini xorijliklarga tanishtira olishlari muhimdir. Shu sababli, vatanparvarlikka oid mavzular asosida olib borilgan mashg‘ulotlar ularning madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Bundan tashqari, til o'qitish jarayonida qadriyatlar tarbiyasini ham integratsiya qilish mumkin. Vatanparvarlik ruhiga asoslangan faoliyatlar o'quvchilarda ijtimoiy ong, mas'uliyat va milliy qadriyatlarga hurmatni rivojlantiradi. Bu esa ta'limning nafaqat lingvistik, balki tarbiyaviy ahamiyatini ham oshiradi.

Mazkur yondashuvni yanada chuqurlashtirish uchun kommunikativ metodika doirasida vatanparvarlik mazmunini tizimli integratsiya qilish muhimdir. Bunda darslarning maqsadlari faqat lingvistik natijalar bilan cheklanmay, diskursiv, sotsiolingvistik va strategik kompetensiyalarni ham qamrab olishi lozim. Masalan, o'quvchilarni muayyan vaziyatlarda o'z fikrini asoslab berish, dalillash, qarama-qarshi nuqtai nazarlarni muhokama qilishga o'rgatish orqali ularning yuqori darajadagi muloqot ko'nikmalari shakllanadi.

Vatanparvarlikka oid kontentni tanlashda autentik materiallardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Tarixiy shaxslar haqidagi matnlar, milliy bayramlar, urf-odatlar, ijtimoiy loyihalar haqidagi videolar o'quvchilarda kognitiv faollikni kuchaytiradi. Bunday materiallar asosida tashkil etilgan bahs-munozaralar, loyihaviy ishlar va taqdimotlar o'quvchilarning nafaqat til, balki tadqiqot va tahlil qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, sinfda hamkorlikka asoslangan o'qitish texnologiyalarini qo'llash muhim ahamiyatga ega. Juftlik va kichik guruhlarda ishlash jarayonida o'quvchilar o'zaro fikr almashadi, muammolarni birgalikda hal qiladi va ijtimoiy muloqot madaniyatini egallaydi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini tabiiy va barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

Motivatsion jihatdan qaralganda, vatanparvarlik mavzulari o'quvchilarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi. O'quvchi o'z milliy identitetiga daxldor mavzular bilan ishlaganda, u o'rganayotgan tilni shaxsiy ehtiyoj va qadriyatlar bilan bog'laydi. Natijada o'rganish jarayoni mexanik emas, balki mazmunli va ongli faoliyatga aylanadi.

Bundan tashqari, baholash tizimini ham kommunikativ yondashuvga moslashtirish zarur. Formativ baholash, portfoliolar, og'zaki chiqishlar va loyiha ishlari orqali o'quvchilarning real kommunikativ natijalari aniqlanadi. Bu esa an'anaviy testga asoslangan baholashdan farqli ravishda o'quvchining haqiqiy til qo'llash qobiliyatini namoyon etadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, o'qituvchi fasilitator rolini bajarishi, ya'ni bilim beruvchi emas, balki o'quv jarayonini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi sifatida faoliyat yuritishi muhimdir. U o'quvchilarga mustaqil fikrlash, o'z nuqtai nazarini erkin ifodalash va boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash muhitini yaratadi.

Natijada, vatanparvarlik ruhiga asoslangan kommunikativ ta'lim modeli o'quvchilarda kompleks rivojlanishni ta'minlaydi. Bu model orqali nafaqat til ko'nikmalari, balki tanqidiy fikrlash, ijtimoiy faollik va madaniyatlararo kompetensiya ham shakllanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, vatanparvarlik ruhi yosh o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. U mazmunli muloqot uchun asos yaratadi, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi. Shu bilan birga, til o'rganish jarayonida milliy qadriyatlar

va ijtimoiy ongini shakllantirish imkonini beradi. Shu jihatdan, vatanparvarlik mavzularini chet tilini o'qitish jarayoniga integratsiya qilish samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi.

SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA'LIMOTIDA HARBIY VATANPARVARLIKKA DOIR QARASHLAR

Muydinov Shavkat Sharafidinovich

Osiyo xalqaro universiteti

1 bosqich MM-11 P-25 guruhi magistiri

Anotatsiya. Mustaqillik tufayli xalqimiz o'z tarixini va ma'naviy merosini yangidan tiklamoqda. Ma'naviy merosimiz al-Buxoriy, at-Termiziy, Ahmad Yassaviy, Abduxoliq G'ijduvoni, Bahovuddin Naqshband kabi mutafakkirlar ta'limotlari, yaqin vaqtlargacha ta'qiqlangan bir qancha urf-odatlar, rasm-rusumlar, an'analar, milliy yig'inlarning tiklanishi hisobiga boyib bormoqda.

Kalit so'zlar. hurmat-ehtirom, o'z-o'ziga ta'sir, xor-zor, qo'zatuv-chanlik, ta'lim, tarbiya, isoniylik sifatleri, ma'naviy madaniyat.

Mustaqillik sharoitida harbiy xizmatchilarda milliy qadriyatlarning bizga maqbul bo'lgan tomonlarini milliy ma'naviyatimiz va dunyoviy fanlardan puxta bilim berishda va milliy istiqloq mafkurasidagi asosiy g'oyalarni singdirishda harbiy ta'lim alohida o'rin tutadi.

Bugungi kunda milliy istiqloq g'oyalarini harbiy xizmatchilarning ongiga yetkazishning asosiy omillari quyidagilar:

- 1.Vatan va millat oldidagi fuqarolik burchini anglatish;
- 2.Harbiy xizmatchilarda yuksak ma'naviyatni shakllantirish;
- 3.Ularni ma'naviy merosimizga ehtirom ruhida tarbiyalash va vatanga sodiqlikni shakllantirish;
- 4.Harbiy xizmatchilarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash;
- 5.Ularda axloqiy va estetik tarbiyani shakllantirish;
- 6.Milliy tilga hurmat-ehtirom uyg'otish va shu bilan bir qatorda boshqa tillarni o'rganishning ahamiyatini tushuntirish.

Harbiy xizmatchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini ta'minlashda muqaddas kitob Qur'oni Karim, Hadisi Sharif, Al-Buxoriy, At-Termiziy, Shayx Najmiddin Kubro, Az-Zamaxshariy, Bahouddin Naqshband, Amir Temur, Kaykovus singari ulamoyu-fuzalolarning mo'tabar asarlarini o'qitish va o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuncha yurtni bosib olgan ne-ne jahongirlar bizning yurtimizda xalqimizning metin irodasi, sabr - bardoshi qarshisida mag'lub bo'lganlar. Eramizdan avval 550 yilda Xorazm yurtida ne-ne o'lkalarni o'ziga bo'ysundirgan Kayxusrav o'zbek ayoli To'marisdan mag'lub bo'lgan edi. Oradan 30 yil o'tgach, Doro-1 qasos o'tida yonib, mag'rur Turon elini bo'ysundirmoq istadi. Lekin oddiy cho'pon yigit Shiroq Sirdaryo bo'yida o'z xalqi tinchligi uchun butun hayotini 100 000 dan ortiq dushman yo'lga qalqon qildi va bir o'zi yurti mustaqilligini saqlab qoldi.

Yetti iqlimni bo'ysundirmoq istagan Iskandar Zulqarnayn Sug'd yigiti Spitamenning jasurligiga qoyil qolib, qarindosh urug'chilik yo'li bilangina bu mag'rur elni o'zidan bek saylab o'ziga bo'ysundira oldi. Muqanna, Mahmud Torobiy, Rofe' ibn Lays qo'zg'olonlarini bir eslang.

Bu yurtlar Alpomishlar yurtidir. Bugungi kunda o'zbek kurashining halolligi, mag'rur polvonlar kurashi ekanligiga dunyo xalqlari tan berayapti. Chingizxonga qarshi o'z xalqi or-nomusi uchun kurashib dushmanga o'z oilasining xor-zor bo'lmasligi uchun mag'rur o'limni afzal ko'rgan Jaloliddin, Amu daryo bo'yida turib cho'qqidan o'z onasi, xotini, yetti yoshli o'g'lini daryoga uloqtiradi, cho'qqidan turib ot bilan o'zini suvga tashlaydi va suvdan omon chiqib dushmanga qarshi g'azab bilan nafratini izhor qilib «men ham qaytib kelaman» deganda, Chingizxon qoyil qolib «otadan bu dunyoda shunday o'g'il tug'ilmagan, u sahroda sher kabi g'olib jangchi, daryoda nahangday botir ekan» deya hayratga tushib, dushmanining o'g'liga havas qilgandi.

Xo'jand shahridagi dahshatli olovdan o'z xalqini topqirlik bilan omon saqlab qolgan sarkarda Temur Malik Sirdaryo bo'ylab Xorazm shoh yurtiga borib urushni davom ettirganda, uning irodasiga dushman qoyil qolgandi. Najmiddin Kubrodek Xorazm elining shayxiga Chingizxon ozodlik berganda, uning o'z jonini omon saqlab qolishini emas, xalqi yonida turib dushmanga qarshi kurashib o'limni afzal ko'rganida uning irodasiga dushman qoyil qolgan edi.

Buyuk ajdodlarimiz merosida yoshlarni xarbiy vatan parvarlik ruhida tarbiyalashga doir ko'plab ajoyib fikrlar uchraydi. Jumladan, Kaykovus o'zining "Qobusnoma" asarida shunday deb yozadi: "Ey farzand, bilgilki, urushda sustkashlik va bo'shanglik qilmaslik kerak, chunki urush miaydoniga kirsang, hech bir kamchilik qilmagil, joningga rahm qilmagil, chunki har bir kishining go'rda yotishi muqarrar bo'lganda, uyda yotishga imkon bo'lmaydi. Jang maydonida harakat qilsangu, ammo ilgari bosolmasang ham bir qadam orqaga tashlamagil. Urush maydonida dushman o'rtasiga tushib qolsang jangdan aslo qo'l siltama, urush bilan dushmanlardan qutilgil". Bu parchada Kaykovus jangda shijoatli va jasur bo'lish lozimligini aytmoqda. Kaykovus jangda yengilgan dushman ortidan qattiq ta'qid qilmaslik lozimligini aytadi. Bizga ma'lumki jang paytida askarga yaxshi jang qilishga xalal beradigan tuyg'u bu qo'rquvdir. O'limdan qo'rqqan jangchila mag'lubiyatga uchradi. Shuning uchun Kaykovus shunday deydi: "Urush vaqtida o'limdan qo'rqmagil, joningni ayamagil, badaningni itlar yemasin shuni aniq bigilki, har kishi bir kun tug'ilibdi, bir kun o'lgusidir".

Yoshlar-Vatanimizning, millatimizning kelajagidir. Vatanimiz taqdirini ularga ishonib topshiramiz. Buning uchun ular zimmalariga yuklatilayotgan eng murakkab va mas'uliyatli vazifani butun mohiyati ila chuqur anglashlari, unga o'zlarining hissalarini qo'shishlari lozim. Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda buyuk ajdodlarimizning qfikrlari katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

-
1. Sa'dulla Otamurodov, Sarvar Otamurodov. O'zbekistonda ma'naviy – ruhiy tiklanish. Toshkent. «Yangi asr avlodi» nashriyoti 2003.
 2. Harbiy-Vatanparvarlik tarbiyasi asoslari. «Ma'rifat» nashriyoti 1
 3. Harbiy vatanparvarlik tarbiyaning o'zagi. Pedagogik oliygoxlar uchun o'quv darsligi 1998 yil.
 4. Harbiy pedagogika. o'quv qo'llanma 2019 yil.

MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA ANALIZ VA SINTEZ ILMIY USULLARIDAN FOYDALANISH

Qodirova Mohidil Namozovna

*Buxoro davlat texnika universiteti akademik litseyi
qodirovamohidil042@gmail.com*

Annotatsiya. Maqolada yurtimizda matematika fanini o'qitishda olib borilayotgan ishlar hamda hozirgi kunda o'quvchi va talabalarga matematik bilimlarni berishda ilmiy usullardan foydalanishning samaradorligi haqidagi fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Ilmiy tadqiqot uslublarining umumiy tasnifi, kuzatish va tajriba, eksperiment, taqqoslash, analiz va sintez, umumlashtirish va abstraktlashtirish, formallashtirish.

Аннотация. В данной статье рассматривается работа, проводимая в области математического образования в нашей стране, и текущая эффективность использования научных методов для передачи математических знаний учащимся и студентам.

Ключевые слова. Общая классификация методов научных исследований, опыт и экспериментирование, эксперимент, сравнение, анализ и синтез, обобщение и абстракция, формализация.

Abstract. This article examines the work being done in the field of mathematics education in our country and the current effectiveness of using scientific methods to convey mathematical knowledge to pupils and students.

Key words. General classification of methods: scientific research, experience and experimentation, experiment, comparison, analysis and synthesis, generalization and abstraction, formalization.

Mamlakatimizda yosh avlodning jahon andazalariga mos zamonaviy bilim va kasb-hunar egallashlari, kelajakda yuksak bilim va tafakkurga ega, vatanparvar hamda oliyjanob fazilatlar sohibi bo'lgan barkamol avlodlar bo'lib yetishishlari uchun ularning qobiliyat va iste'dodi, intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 9-iyul-dagi “Matematika ta’limi va fanlarini yanada rivojlantirishni davlat tomonidan qo’llab-quvvatlash, shuningdek, O’zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining V.I.Romanovskiy nomidagi Matematika instituti faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” [1] gi PQ-4387-son qarori qabul qilindi va bu qaror ijrosining izchil davomi sifatida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-

maydagi PQ-4708 sonli “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida” [2] qarori e’lon qilindi. Bu qaror asosida: “2020-2023-yillarda O’zbekiston Respublikasida matematika fanlari bo’yicha ta’lim sifatini yaxshilash, ilmiy-tadqiqotlarning natijadorligi va amaliy ahamiyatini oshirishning maqsadli dasturi” [3] ishlab chiqildi. “O’zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi V.I. Romanovskiy nomidagi Matematika institutining Qoraqalpog’iston Respublikasi, Namangan, Samarqand va Xorazm viloyatlarida hududiy bo’linmalarining namunaviy shtatlar jadvali” shakllantirildi. Mamlakatimizda keyingi yillarda matematika fanini o’qitish borasida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarida matematikaga doir dastlabki bilim va ko’nikmalarni shakllantirish, maktab o’quvchilarini yangi, takomillashtirilgan o’quv darsliklari bilan ta’minlash, o’quvchilar va talabalar uchun Respublika hamda jahon miqyosidagi olimpiadalarni tashkil etish ishlari jadal rivojlantirildi. Jumladan, aniq fanlarga ixtisoslashgan maktablarning ochilishi natijasida matematika fanini o’qitish tubdan isloh qilindi. Natijada matematika fanini o’qitishda turli ilmiy metodlardan samarali foydalanib, o’quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini yanada shakllantirish zaruriyati paydo bo’lmoqda, ya’ni o’quvchining bilimini faqat ochiq testlar orqali emas, balki aqliy qobiliyatining nechog’li shakllangan- ligini hamda nazariy jihatdan qanchalik bilimga egaligini yopiq testlar orqali aniqlashni taqozo etmoqda. Bu borada hurmatli Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev ham Shavkat Mirziyoyev olimlar, yosh tadqiqotchilar, ilmiy-tadqiqot muassasalari rahbarlari va ishlab chiqarish sektori vakillari bilan uchrashuv o’tkazganlarida quyidagi fikrlarni bayon qilganlar: “Matematika hamma aniq fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo’lib o’sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatli ishlab ketadi”[4]

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 3-fevraldagi F-22-sonli “Xalq ta’limi tizimini isloh qilish bo’yicha qo’chimcha chora-tadbirlar to’g’risida” [5] farmoyishining mantiqiy davomi sifatida, Xalq ta’limi tizimini yanada rivojlantirish, sohaga doir yangi tashabbuslarni ilgari surish va ularni qo’llab-quvvatlash, ta’lim va tarbiya sifatiga bevosita va bilvosita ta’sir qilishi mumkin bo’lgan masalalarni hal qilishni taqozo etadi. Jumladan, matematika darslarini samarali tashkil etishda o’qituvchining mahorati muhim sanaladi. Ma’lumki, o’quvchilar isbotlashga doir masalalarini yechishda qiynalishadi. Buning yechimi esa o’qituvchi ilmiy usullardan xabardor bo’lishi va dars jarayonida ulardan foydalana olishi zarurdir.

Ma’lumki, matematika fani ideal obyektlar bilan shug’ullanadi, lekin uning mazmunida barcha matematik obyektlar moddiy olam predmetlarini aks ettiradi, ularning mohiyati moddiy predmetlar xossalarini qarashda ikkinchi darajalilarini hisobga olmaslikni anglatib, tekshirilayotgan xossalar eng umumiy va sof holda namoyon bo’ladi. Shuning uchun ham barcha matematik tushunchalar va qoidalar borliqning eng chuqur va umumiy qoidalarini bilishni talab etadi.

Tabiat qonunlarini o’rganishda matematika maxsus vositalar, tadqiqotning ilmiy usullaridan foydalanadi. O’qitish jarayonida esa o’quvchilar matematik haqiqatlarni kashf etuvchilar holatiga qo’yiladi va shuning uchun matematik

tadqiqotlar ilmiy usullari bir vaqtning o'zida o'quvchilarning o'qish usullari ham hisoblanadi.

Hozirgi zamon didaktikasida, jumladan, matematika o'qitish metodikasi fanida ta'lim metodining muammolari umumiy holda hal qilingan bo'lib, u o'zining quyidagi ikki tomoni bilan xarakterlanadi:

- a) o'qitish (o'qituvchining faoliyati);
- b) o'rganish (o'quvchilarning ongli bilish faoliyati).

Ta'lim jarayoni o'qitish va o'rganishdan iborat bo'ladigan bo'lsa, u holda o'qitish (o'quvchilarning bilish faoliyatlarini boshqarish va tekshirishga doir axborot turlari, usul va vositalari), o'rganish (o'quv materialini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishning turlari, usul va vositalari) o'zining quyidagi metodlari orqali amalga oshiriladi. O'qitish va o'rganish metodlari o'zaro bir-biri bilan uzviy aloqadorlikda bo'lib, maktabda o'qitish jarayonini amalga oshiradi. Maktab matematika kursida ta'lim metodlarini quyidagicha klassifikatsiyalash mumkin:

1. Ilmiy izlanish metodlari (kuzatish, tajriba, taqqoslash, analiz va sintez, umumlashtirish, abstraksiyalash va klassifikatsiyalash).
2. O'qitish metodlari (evristik metod, programmalashtirilgan ta'lim metodi, muammoli ta'lim metodi, ma'ruza va suhbat metodlari).
3. Xulosa chiqarish metodlari (induksiya, deduksiya va analogiya).

Empirik va nazariy tadqiqotlarda tahlil va sintez, deduksiya va induksiya, abstraktlash kabi universal usullar keng qo'llaniladi.

Analiz(tahlil) – noma'lumdan ma'lumga, izlanayotgandan berilganga o'tish yo'li bilan fikr yuritish yoki isbotlash metodi(usuli). Analiz va sintez (yunoncha analysis – ajratish va synthesis – birlashtirish) – kishilar dunyoni bilish jarayonida ishlatadigan, o'zaro chambarchas bog'langan tekshirish usullari. Analiz fikran yoki amalda narsa va hodisani tarkibiy bo'laklarga bo'lish, sintez esa mazkur bo'laklarni fikran yoki amalda bir butun qilib birlashtirish, narsani yaxlit holda tadqiq etishdir. Inson atrofini o'rab turgan va xilma-xil xususiyatlarga ega bo'lgan ob'ektiv borliq murakkab va shu bilan birga tayin narsa hamda hodisalardan iborat. Ularni o'rganish va bilish uchun tarkibiy qismlarga ajratish, ya'ni analiz (tahlil) etish lozim. Lekin ushbu usul yordamidagina ularni to'la bilish mumkin emas, binobarin uni sintez bilan to'ldirish zarur. Sintez analiz natijalariga tayangan holda narsa yoki hodisani bir butun qilib birlashtiradi. A. va s. o'zaro bog'liq bo'lib, analizsiz sintez chuqur bilim bermaydi, ayni vaqtda sintez vositasida yakunlan-magan analiz ham yetarli emas.

Analiz va sintez qilish faoliyatining markazi – bosh miya katta yarim sharlarining po'stidir, lekin mazkur faoliyat ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonida va asosidagina paydo bo'ladi va amalga oshiriladi. Fikrlash jarayonida analiz va sintez abstrakt (mavhum) tushunchalar yordamida yuzaga keladigan va abstraksiya, umumlashtirish va hokazo bilan mustahkam bog'langan mantiqiy tafakkur usullari sifatida namoyon bo'ladi. Analiz metodi orqali fikrlashda o'quvchi quyidagi savolga javob berishi kerak: «Izlanayotgan noma'lumni topish uchun nimalarni bilish kerak?» [6] Analiz metodini psixologlar bunday ta'riflaydilar: «butunlardan bo'laklarga tomon izlash metodi analiz deyiladi».

Maktabda analizdan arifmetika, geometriya, trigonometriya va oliy matematika kabi barcha o'quv predmetlarini o'qitishda foydalaniladi. Masalan, arifmetik

masalalarni analiz metodi bilan yechishda biz fikr yuritganimizda mulohazani noma'lumdan, masalaning savolidan boshlab, masalada berilgan miqdorlarga va ular orasidagi bog'lanishlarga kelimiz; b) bir yoki bir necha noma'lumli tenglamalar tuzishga doir masalalarni yechishda mulohazani noma'lumdan (bir yoki biy nechta noma'lumdan) boshlaymiz va berilgan miqdorlar bilan noma'lum miqdorlar orasidagi bog'lanishni topamiz; d) yasashga doir masalalarni hal qilishda mulohazani yasalishi lozim bo'lgan izlanayotgan (noma'lum) shaklni tekshirishdan boshlaymiz va bu shakl bilan berilgan elementlar orasidagi bog'lanishni topamiz.

Analiz(tahlil) – usulining mohiyati tadqiqot obyektni fikran yoki xayolan tarkibiy qismlarga ajratib, uning xossalari va xususiyatlarini alohida ajratib o'rganishdan iboratdir. Masalan, elektr uskunalarning ekspluatatsion samaradorligini oshirish muammosiga oid tadqiqotlarda ularning puxtaligi, buzilmasdan ishlashligi, ta'mirlashga yaroqliligi masalalari alohida o'rganiladi va natijalari asosida umumiy xulosalarga (yechimlarga) kelinadi. Mazkur holda obyektning ayrim unsurlarining mohiyati, ularning bog'liqligi va o'zaro ta'siri o'rganiladi.

Ta'rif. Noma'lumlardan ma'lumlarga tomon izlash metodi analiz deyiladi. Analiz metodi orqali fikrlashda o'quvchi quyidagi savolga javob berishi kerak: «Izlanayotgan noma'lumni topish uchun nimalarni bilish kerak?» Analiz metodini psixologlar bunday ta'riflaydilar: «butunlardan bo'laklarga tomon izlash metodi analiz deyiladi». Fikrlashning analiz usulida har bir qadamning o'z asosi bor bo'ladi, ya'ni har bir bosqich bizga ilgari ma'lum bo'lgan qoidalarga asoslanadi. Analiz va sintez tadqiqot usullari matematika o'qitishda turli shakllarda namoyon bo'ladi: masalalar yechish usuli, teoremlarni isbotlash usuli, matematik tushunchalar Analizning teskarisi, ya'ni teskari tartibda fikr yuritish sintezdir. Analiz sintezga qaraganda o'quv materialini ancha chuqur va tushunib o'zlashtirishga olib keladi va o'quvchilar mantiqiy tafakkurining aktiv va ijodiy ravishda rivojlanishiga imkoniyat ochib beradi. Lekin, mulohazalar berilgan ma'lum miqdorlardan boshlab yuritiladigan sintezga qaraganda analizni o'quvchilar qiyinroq o'zlashtiradilar.

Ko'pincha masala yechishda analizdan ham, sintezdan ham bir vaqtda foydalaniladi. Har qanday analizda sintez elementlari bo'ladi, har qanday sintezda analiz elementlari bo'ladi. Analiz va sintez bir-biridan ajralmas bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi va yagona analitiko-sintetik usulni tashkil etadi. Masalan, analiz yordamida masala bir nechta oddiy masalalarga ajratiladi, so'ngra sintez yordamida bu oddiy masalalar yechimlari birlashtiriladi. Dastlab analiz tafakkur uslubi sifatida qaralib, butundan qismlarga o'tishni, sintez esa qismlardan butunga o'tish yo'li sifatida qaraladi. Keyinchalik analiz tafakkur uslubi sifatida qaralib, natijadan uni keltirib chiqargan sababga o'tishdan iborat tafakkur uslubi sifatida qaraladi. F.Engels analizni ilmiy tekshirish metodi deb ta'riflab, bunday deydi: “Tafakkur bir-biri bilan bog'langan elementlarning birlikka naqadar birlashuvidan iborat bo'lsa, ong predmetlarining ham o'z elementlariga shu qadar parchalanishidan iborat. Analizsiz sintez bo'lmaydi”

Sintez – obyekt sifatli xossalarini o'rganishdan iborat tafakkur uslubidir. Matematika o'qitishda analiz va sintez ikkinchi bosqich tushunish ma'nosida qo'llaniladi. Bu usullar nafaqat ilmiy – tadqiqot usuli, o'quv materialini o'rganish usullari sifatida, balki tafakkur jarayoni shakllari sifatida ham namoyon bo'ladi.

Analiz va sintez teoremlarni isbotlashda ham keng qo'llaniladi. Masalan, ikki son o'rta arifmetigi ularning o'rta geometrigidan katta yoki teng ekanligini isbotlashda avvalo berilgan tengsizlikdan to'g'ri tengsizlikka kelish, so'ngra esa to'g'ri tengsizlikdan berilgan tengsizlikni keltirib chiqarish amalga oshiriladi. Analitik usulda teorema isbotlanayotgan mulohazadan mantiqiy asoslangan qadamlar bilan haqiqat sifatida ma'lum mulohaza keltirib chiqariladi. Sintetik usulda esa shunday haqiqat mulohaza izlanadiki, ulardan mantiqiy asoslangan qadamlar bilan berilgan mulohazani keltirib chiqarish mumkin bo'lsin. Shuning uchun bu usul sun'iy o'ylab topilganga o'xshab ketadi. Shunday qilib, matematik tadqiqotda va o'qitish jarayonida analiz va sintez birgalikda qo'llaniladi. O'qituvchi qayerda analiz, qayerda sintez qo'llash lozimligini ajrata olishi, bunda analiz – kashfiyotga yo'l bo'lsa, sintez – asoslashga yo'l ekanligini hisobga olinishi zarur.

Sintez – mulohaza yuritish yoki isbot qilish metodi (usuli) bo'lib, bunda noma'lumdan ma'lumga, izlanayotgandan berilganga o'tiladi. Sintez elementar va oliy matematikaning barcha bo'limlarida qo'llaniladi. Garchi geometriya teoremasini isbot qilishda analizdan, shuningdek, induksiya, analogiya va boshqa usullardan foydalanilsa ham geometriyaning ko'plab teoremlari sintez orqali isbot qilinadi.

1-misol. $a > 0$ bo'lganda, $a + 1/a \geq 2$ ekanini isbot qiling.
Isbot. To'g'ri bo'lgan $(a-1)^2 \geq 0$ (*) tengsizlikni olamiz. (*) tengsizlikni $a^2 + 1 \geq 2a$ (**) ko'rinishida yozamiz. (**) ning ikkala tomonini a ($a > 0$) ga bo'lib, izlanayotgan $a + 1/a \geq 2$ tengsizlikni topamiz. Tenglik ishorasi $a = 1$ bo'lgandagina o'rinli bo'ladi. Garchi sintez analizga qaraganda mantiqiy mulohaza yuritishni kamroq rivojlantirsada, o'quvchilarning tushunishi uchun ancha qulaydir. Sintezni qo'llaganda o'quvchilar tushimlab, passiv mulohaza yuritadilar; bunda biror jumlaning isbotlashni nimadan boshlashni anglab olish qiyin, analiz yo'li bilan mulohaza yuritganimizda esa aniq va ijodiy fikrlaymiz hamda biror jumlaning isbotlanish yo'lini aktiv qidiramiz. Sintez hech qachon sof holda uchramaydi, balki hamma vaqt unda analiz elementlari bo'ladi, bunda analiz to'liq yoki qisman og'zaki ishlatilishi mumkin. Tahlildan farqli o'laroq sintez tadqiqot obyektni yaxlit bir butun sifatida qismlarining birligi va o'zaro bog'liqligida bilishdan iboratdir. Masalan, mahsulotlarni quritish jarayoni davomiyligini o'rganishda unga ta'sir ko'rsatuvchi faktorlar issiqlik agenti temperaturasi, namligi, tezligi ta'sirlarini alohida o'rganib ularni umumiy ta'siri haqida xulosa qilish. Analizdan keyin sintez o'tkaziladi va ma'lum bir gipotezalar yaratiladi. Tahlil va sintez usullari bir-biri bilan bog'liq va ilmiy-tadqiqot vaqtida biri ikkinchisini to'ldiradi. Ular o'rganilayotgan obyektning xossasi va tadqiqot maqsadiga bog'liq holda turli shakllarda qo'llanilishi mumkin.

Bugungi rivojlanayotgan davrda matematika darslarini zamonaviy pedagogik texnologiya vositalaridan foydalangan holda turli ilmiy usullardan foydalangan holda olib boorish va natijaga erishish har bir matematika fani o'qituvchisining oldidagi dolzarb masala hisoblanadi. Bu, birinchi navbatda, o'qituvchilarning professionalligi va ijodkorligi, ikkinchidan, o'z faoliyatida turli xil qo'llash bilan bog'liq. Tadqiq etilayotgan obyekt mohiyatiga chuqurroq kirib borish uchun tuzilmaviy genetik tahlil va sintezdan foydalanish mumkin bo'ladi. Tahlil va sintezning bunday shaklida tadqiqot obyekti mohiyatining barcha tomonlariga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi eng muhim unsurlar ajratiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyevning 09.07.2019 yildagi
2. PQ-4387-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.05.2020 yildagi PQ-4708-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.05.2020 yildagi PQ-4708-son qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 03.02.2022-yildagi F-22-son farmoyishi
6. A. Radjabov "Ilmiy tadqiqot asoslari" « Tafakkur bo'stoni» Toshkent - 2012
7. Matematika o'qitish metodikasi. S.Alixonov. Toshkent. "Cho'lpon" 2011.
8. "Matematika va informatika o'qitish metodikasi" fanidan o'quv- metodik majmua. J.O'Muxammadiyev.Toshkent.2019.
9. Теория и методика обучения математике: общая методика : учеб. пособие / Е. А. Суховиенко, З. П. Самигуллина, С. А. Севостьянова, Е. Н. Эрентраут. - Челябинск: Изд-во «Образование», 2010.

Internet saytlari

1. <https://lex.uz/docs/-4409503>
2. <https://lex.uz/uz/docs/-4807552>
3. <https://lex.uz/uz/docs/-4807552>
4. <https://lex.uz/uz/docs/-5848414>
5. <https://uzreport.news/politics/shavkat-mirziyoyev-olimlar-yosh-tadqiqotchilarilmiy-tadqiqot-muassasalari-rahbarlari-va-i>

YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING HARBIY-SPORT MUSOBAQALARIGA TAYYORLANISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Nurulloev Laziz Latipovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti

Maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti, p.f.b.f.d. (PhD)

Annatsiya: Ushbu maqolada yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimini takomillashtirish bo'yicha zamonaviy ilmiy-metodik yondashuvlar batafsil yoritilgan. Tadqiqotda, avvalo, maktab ta'limi bilan sport tayyorgarligi jarayonining o'zaro integratsiyasi, dars va to'garak mashg'ulotlarining uzviy bog'liqligi hamda o'quv jarayonini samarali tashkil etish imkoniyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, jismoniy sifatlarni chidamlilik, tezkorlik, kuch, kuch-chidamlilik, chaqqonlik, koordinatsiya kabi harbiy-sport yo'nalishi uchun muhim bo'lgan ko'rsatkichlarni bosqichma-bosqich, yoshga mos yuklama va ilmiy asoslangan reja asosida rivojlantirishning metodik tizimi ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: harbiy-sport musobaqalari; yuqori sinf o'quvchilari; jismoniy tayyorgarlik; taktik tayyorgarlik; psixologik tayyorgarlik; funksional tayyorgarlik; harbiy-amaliy mashqlar; metodika; jismoniy sifatlari; chidamlilik; tezkorlik;

koordinatsiya; saf tayyorgarligi; granata uloqtirish; ta'lim-integratsiya; pedagogik monitoring.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, yoshlarning jismoniy tayyorgarligi, psixologik barqarorligi va favqulodda vaziyatlarda tezkor hamda to'g'ri qaror qabul qila olish qobiliyatini shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Dunyo miqyosida kechayotgan geosiyosiy o'zgarishlar, texnologik taraqqiyot va xavfsizlik konsepsiyalarining yangilanib borayotgani o'quvchi-yoshlar orasida harbiy-amaliy ko'nikmalarni erta shakllantirish, ularda mas'uliyat, intizom, hamjihatlik va jismoniy tayyorgarlik madaniyatini mustahkamlash zaruratini kuchaytirmoqda.

Yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalarida ishtiroki - bu faqatgina jismoniy sifatlarni sinovdan o'tkazish emas, balki yuksak psixologik tayyorgarlikni, stress holatlarida o'zini boshqara olishni, jamoa bilan bir maqsad sari harakat qilishni o'rgatuvchi murakkab pedagogik jarayondir. Ushbu musobaqalar orqali o'quvchilar kuch, chaqqonlik, chidamlilik, koordinatsiya kabi jismoniy sifatlarni rivojlantirish bilan birga, liderlik, mas'uliyat, o'zaro yordam, tezkor fikrlash kabi shaxsiy fazilatlarni ham amaliy mashqlar orqali tobora takomillashtirib boradi.

Shu bois harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimini zamonaviy ilmiy asoslar, pedagogik texnologiyalar va sport metodikasi yutuqlari bilan boyitish dolzarb vazifalardan sanaladi. Bu jarayonda o'quvchilarning yoshga oid antropometrik va fiziologik rivojlanish xususiyatlarini, ularning psixologik tayyorgarlik darajasi, motor ko'nikmalari, fazoviy-orientatsion fikrlash qobiliyati, hamda harbiy-amaliy harakatlarning texnik jihatlarini chuqur tahlil qilish talab etiladi.

Shuningdek, harbiy-amaliy mashqlarni puxta egallash uchun o'quvchilarda muvofiqlashtirilgan harakat madaniyati, xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qilish, taktik vaziyatni tez baholash va to'g'ri strategiya tanlash kabi ko'nikmalar bosqichma-bosqich shakllantirilishi lozim. Musobaqaga tayyorgarlik jarayonida yuklama intensivligi, mashg'ulotlar ketma-ketligi, tiklanish bosqichi, funksional tayyorgarlik monitoringi kabi jihatlar ham ilmiy asosda rejalashtirilishi zarur.

Demak, harbiy-sport musobaqalariga tayyorlash tizimini takomillashtirish - bu faqatgina jismoniy tayyorgarlikni kuchaytirish emas, balki o'quvchilarni kompleks tarzda - jismoniy, ruhiy, taktik, intellektual va amaliy jihatdan har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan ko'p komponentli pedagogik jarayondir. Mazkur yondashuv o'quvchilarning musobaqalardagi samaradorligini oshirish, ularning sog'lom turmush tarziga sodiqligini mustahkamlash hamda vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimi ko'p qirrali bo'lib, u jismoniy tayyorgarlik, harbiy-amaliy ko'nikmalar, psixologik barqarorlik, taktik fikrlash va pedagogik boshqaruv kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda harbiy-vatanparvarlik ta'limi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ushbu yo'nalishlarning integratsiyalashgan holda qo'llanilishi musobaqalarda yuqori natijaga erishishda hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatmoqda.

Reilly, Bempa, Platonov, Xankeldiyev, Miradilov, Ozolin, Matveyev kabi olimlarning ilmiy ishlari shuni tasdiqlaydiki, harbiy-sport musobaqalarida muvaffaqiyatga erishish avvalo o'quvchilarning asosiy jismoniy sifatlari rivojlanganlik darajasiga bevosita bog'liq. Ularning tadqiqotlarida ko'rsatilishicha:

- Umumiy chidamlilik – uzoq muddatli yuklamalarda barqarorlikni ta'minlaydi, ayniqsa to'siqlardan o'tish, 1000 metr yugurish va takroriy mashqlarda hal qiluvchi ahamiyatga ega.
- Tezkorlik – signalga tez javob berish, keskin vaziyatlarda harakatni boshlash, yo'nalishni tez o'zgartirish kabi holatlarda muhimdir.
- Kuch va kuch-chidamlilik – to'siqlardan oshish, granata uloqtirish, sudrab olib yurish, jismoniy yuklamaga bardosh berishda asosiy komponent hisoblanadi.
- Chaqqonlik – vaziyatni tez baholash, harakat traektoriyasini o'zgartirish, to'siqlar orasida samarali manevr qilishda zarur omil.
- Koordinatsiya – murakkab harbiy-amaliy harakatlarni aniq va texnik jihatdan to'g'ri bajarishni ta'minlaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yuqori sinf yoshidagi o'quvchilarda jismoniy sifatlarni rivojlantirishda bosqichma-bosqich yuklama berish, individual yondashuv, mashqlarni takroriy va variativ shakllarda tashkil etish eng samarali metodlardan hisoblanadi.

MDH davlatlari, xususan, Rossiya, Belarus, Qozog'iston va O'zbekiston olimlari tomonidan harbiy-amaliy ko'nikmalarni shakllantirish metodikasi chuqur o'rganilgan. Tadqiqotlar ko'rsatadiki:

- To'siqlardan o'tish, 1000 metr yugurish, granata uloqtirish, saf tayyorgarligi, nishonga olish kabi mashqlar o'quvchilarda stressga bardoshlilik, jismoniy barqarorlik va koordinatsiyani bir vaqtda talab qiladigan kompleks faoliyat turidir.
- Ushbu ko'nikmalarni shakllantirishda yuklamani yoshga mos bosqichma-bosqich oshirish - organizmning fiziologik imkoniyatlariga zarar yetkazmasdan sifatni rivojlantirish imkonini beradi.
- Mashqlarni soddadan murakkabga tamoyili asosida o'rgatish texnikani o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi va xatolarni kamaytiradi.
- Harbiy-amaliy mashqlarni taktik vaziyatli topshiriqlar bilan boyitish - o'quvchilarning real holatlarda to'g'ri qaror qabul qilish malakasini rivojlantiradi.
- Masalan: "yaradorni evakuatsiya qilish", "to'siqlarni jamoa bilan yengib o'tish", "xavf sektorini himoya qilish" kabi topshiriqlar.

Adabiyotlar harbiy-amaliy tayyorgarlikni samarali tashkil etish uchun mashqlarni standartlashtirish, texnik ketma-ketlikni o'rgatish, xavfsizlik qoidalariga qat'iy amal qilish, motivatsion muhit yaratish zarurligini ta'kidlaydi.

Zamonaviy tadqiqotlar (Spielberger, Nemov, Raygorodskiy, Bandura, Xolbekov, Shaxmatov va boshqalar) yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalaridagi muvaffaqiyati psixologik barqarorlik darajasi bilan chambarchas bog'liq ekanini ta'kidlaydi.

Bunda quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Motivatsiya – o‘quvchining o‘z maqsadiga intilishi, musobaqaga bo‘lgan qiziqishi, o‘zini namoyon qilish ehtiyoji mashg‘ulotlar samaradorligiga kuchli ta’sir qiladi.

- Stressga bardoshlilik – musobaqa davomida yuzaga keladigan hayajon, bosim, raqobat sharoitlarida o‘zini qo‘lga olish ko‘nikmasidir.

- O‘z-o‘zini boshqarish – hissiy holatni nazorat qilish, vazifani bajarish vaqtida diqqatni jamlash, chalg‘ituvchi omillarni bartaraf etish bilan bog‘liq.

- Jamoada ishlash – harbiy-sport mashqlar ko‘pincha juftlikda yoki jamoaviy shaklda bajariladi; o‘zaro yordam, ishonch, muloqot samaradorligi umumiy natijaga ta’sir qiladi.

Psixologik tayyorgarlik bo‘yicha adabiyotlar o‘quvchilarda psixoregulyatsiya mashqlari, motivatsion treninglar, vizualizatsiya usullari, liderlik o‘yinlari va vaziyatli psixologik testlar orqali barqarorlikni oshirish mumkinligini ta’kidlaydi. Bu esa musobaqalar jarayonida jangovar ruh, iroda sifatleri va qaror qabul qilish tezligini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Tadqiqot metodlari.

Ushbu ilmiy tadqiqotni amalga oshirish jarayonida yuqori sinf o‘quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimini har tomonlama o‘rganish maqsadida kompleks metodik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning ishonchliligi, ilmiy asoslanganligi va natijalarning obyektivligi ko‘plab metodlar uyg‘unligida ta’minlandi.

Quyida tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar batafsil bayon etiladi:

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish.

Tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirish maqsadida jismoniy tarbiya nazariyasi, sport pedagogikasi, harbiy-amaliy tayyorgarlik, o‘smirlar fiziologiyasi va psixologik tayyorgarlik bo‘yicha mahalliy va xorijiy adabiyotlar chuqur o‘rganildi. Reilly, Bomp, Platonov, Ozolin, Xankeldiyev kabi yetakchi mutaxassislarining ilmiy ishlari tahlil qilinib, harbiy-sport mashg‘ulotlarida qo‘llaniladigan fundamental tamoyillar, yuklama tushunchasi, bosqichma-bosqich rivojlanish modeli va psixologik barqarorlik nazariyasi asos qilib olindi.

Adabiyotlarni tizimli tahlil qilish orqali musobaqaga tayyorlashga ta’sir qiluvchi asosiy omillar - jismoniy sifatlar, harbiy-amaliy ko‘nikmalar, psixologik holat va taktik fikrlash mexanizmlari

Pedagogik kuzatuv.

Tadqiqot davomida umumta’lim maktablarida, harbiy-sport to‘garaklarida va tayyorgarlik mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning faoliyati muntazam kuzatib borildi. Kuzatuv jarayonida quyidagi parametrlar o‘rganildi:

- mashg‘ulotlarning tashkiliy shakli va o‘tkazilish tartibi;
- o‘quvchilarning yuklamaga bo‘lgan fiziologik va psixologik reaksiyalari;
- harbiy-amaliy mashqlarni bajarishdagi texnik xatolar;
- jamoaviy topshiriqlarda o‘zaro hamkorlik va muvofiqlik darajasi;
- murabbiy-o‘quvchi o‘zaro muloqoti va motivatsiya muhiti.

Pedagogik kuzatuv natijalari takomillashtirilgan metodika ishlab chiqishda asosiy amaliy manba bo‘lib xizmat qildi.

Tajriba-sinov mashg'ulotlarini tahlil qilish.

Tadqiqotda maxsus ishlab chiqilgan harbiy-sport tayyorgarlik dasturi tajriba guruhiga joriy etildi va 8–12 haftalik mashg'ulotlar natijalari muntazam tahlil qilindi. Sinov mashg'ulotlarida:

- yuklama hajmi va intensivligi;
- texnik harakatlarning bajarilish aniqligi;
- mashqlarning vaqt bo'yicha dinamikasi;
- o'quvchilarning funksional ko'rsatkichlari (YUT, nafas olish ritmi, tiklanish tezligi);
- musobaqaga yaqinlashtirilgan mashqlar samaradorligi kuzatib borildi.

Olingan ma'lumotlar dastur samaradorligini obyektiv baholash va taqqoslash imkonini berdi.

Jismoniy sifatlarni o'lchash.

O'quvchilarning jismoniy tayyorgarlik darajasi maxsus testlar orqali baholandi. Testlar sport pedagogikasida keng qo'llaniladigan standartlar asosida tanlandi:

- **Tezlik** – 30–60 metr yugurish testi;
- **Chidamlilik** – 1000 metr yugurish, vaqtga yugurish testi;
- **Kuch** – turnikda tortilish, bel mushaklari testi, shtanga bilan mashqlar;
- **Kuch-chidamlilik** – burpee, plank, push-up testlari;
- **Koordinatsiya** – “tortishish nuqtalarini bosib o'tish”, konuslar orasida manevr qilish, sakrashlar testi.

Testlar tadqiqotning boshida va yakunida o'tkazilib, guruhlar o'rtasidagi farq tahlil qilindi.

Psixologik diagnostika.

O'quvchilarning psixologik holati harbiy-sport musobaqalaridagi barqarorlikni belgilovchi muhim omil sifatida o'rganildi. Tadqiqotda quyidagi diagnostik testlardan foydalanildi:

- **STAI (Spielberger)** – tashqi va ichki xavotir darajasini aniqlash;
- **Motivatsiya testi** – musobaqa faoliyatiga bo'lgan ichki va tashqi motivlarni baholash;
- **Qaror qabul qilish tezligi testi** – keskin vaziyatlarda reaksiyaning aniqligi va tezligini o'lchash;
- **Jamoaviy ishlash va liderlik** bo'yicha qisqa so'rovnomalar.

Psixologik diagnostika natijalari jismoniy tayyorgarlik bilan chambarchas bog'liqligi qayd etildi va dasturga psixoregulyatsiya mashqlari qo'shilishiga asos bo'ldi.

Yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish jarayoni ketma-ket va uzviy bog'langan to'rt asosiy bosqichdan iborat bo'lib, har bir bosqich o'ziga xos maqsad, vazifa va yuklama xususiyatlariga ega. Ushbu bosqichlar o'quvchilarning jismoniy, psixologik va amaliy tayyorgarligini kompleks shakllantirishga qaratilgan.

1-jadval

Yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimi

t/r	Bosqich	Mazmuni	Davomiyligi
1	Umumjismaniy tayyorgarlik	Aerob-anaerob chidamlilik, kuch, tezkorlik, chaqqonlikni rivojlantirish	4–6 hafta
2	Maxsus harbiy-amaliy tayyorgarlik	To‘siqlardan o‘tish, saf tayyorgarligi, granata uloqtirish, nishonga olish	6–8 hafta
3	Taktik-psixologik tayyorgarlik	Jamoaviy ish, liderlik, stressga bardoshlilik mashqlari	2–3 hafta
4	Musobaqaga yaqinlashtirilgan bosqich	Sinov musobaqalari, mashqlarni tezlikda bajarish	1–2 hafta

Yuqori sinf o‘quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimini samarali tashkil etish uchun zamonaviy sport pedagogikasi, harbiy-amaliy tayyorgarlik metodikasi va psixologik tayyorgarlik yutuqlarini integratsiyalash zarur. Tizimni takomillashtirish quyidagi yo‘nalishlar asosida amalga oshiriladi.

Zamonaviy jismoniy tayyorgarlik metodlari:

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning umumjismaniy tayyorgarligini rivojlantirishda faqat an‘anaviy mashg‘ulotlar yetarli emas. Kompleks yuklamaga asoslangan, yuqori samaradorlikka ega zamonaviy fitnes va sport metodlari qo‘llanilganda natija ancha yaxshilanadi.

- Interval mashqlar (HIIT) organizmning aerob va anaerob tizimlarini bir vaqtning o‘zida faollashtirib, chidamlilikni 20–30% gacha oshiradi. Musobaqa sharoitida to‘siqlarni yuqori tezlikda yengib o‘tish uchun aynan intervallashgan yuklamalar samarali.

- Plyometrik mashqlar (sakrashlar, tez portlovchi harakatlar) kuch-tezkorlik sifatlarini rivojlantiradi. Bu to‘siqlardan sakrab o‘tish, granata uloqtirish, qisqa masofalarda tez harakatlanishda muhim ahamiyatga ega.

- Stansiya uslubida mashg‘ulotlar turli jismoniy sifatlarni kompleks rivojlantirishga yordam beradi. Bir mashg‘ulot davomida kuch, chidamlilik, chaqqonlik, koordinatsiya sifatlari uyg‘un rivojlantiriladi.

- Koordinatsion narvon, konus va yo‘nalishli mashqlar fazoviy anglash, muvozanat, tez yo‘nalish o‘zgartirish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Bu harbiy-amaliy mashqlarda, ayniqsa, to‘siqlardan o‘tishda katta rol o‘ynaydi.

Harbiy-amaliy ko‘nikmalarni takomillashtirish:

Harbiy-sport musobaqalari mazmuni asosan harbiy-amaliy mashqlarni sifatli bajarishga tayanganligi sababli, o‘quvchilarni ushbu yo‘nalishda tizimli va bosqichma-bosqich tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

- To‘siqlardan o‘tish bo‘yicha bosqichma-bosqich metodika o‘quvchilarni avval sodda to‘siqlar bilan tanishtiradi, keyin murakkab to‘siqlarni engishga o‘rgatadi. Har bir bosqich texnik xatolarni bartaraf etish va harakatni avtomatlashtirishni nazarda tutadi.

- Saf tayyorgarligi bo‘yicha 2 bosqichli o‘quv rejasi o‘quvchilarda to‘g‘ri qadamlash, burilish, safga turish texnikasini shakllantiradi. Keyingi bosqichda

buyruqlarni aniqlik bilan, tez va muvofiqlikda bajarish ko'nikmalari mustahkamlanadi.

- Granata uloqtirishda 3 fazali texnik model (tayyorlanish – uloqtirish – yakunlash) yuklamani to'g'ri taqsimlash, mushaklar bilan koordinatsiyalashgan harakatni bajarish va xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan.

Bu metodlar o'quvchilarda texnik jihatdan aniq, xavfsiz va tez bajariladigan harbiy-amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi.

Taktik tayyorgarlikni kuchaytirish:

Taktik tayyorgarlik harbiy-sport musobaqalarining muhim tarkibiy qismidir. O'quvchilar harakatlarni bajarish bilan birga, vaziyatni baholash, tezkor qaror qabul qilish va jamoa bilan sinxron ishlashni ham bilishi kerak.

- Vaziyatli topshiriqlar metodi musobaqada duch kelinadigan real sharoitlarni modellashtiradi. Bu o'quvchilarning moslashuvchanligi, qaror qabul qilish tezligi va taktik fikrlashini kuchaytiradi.

- Jamoaviy muammoli vazifalar ("Yaradorni evakuatsiya qilish", "Jamoaga bilan to'siqdan o'tish") o'zaro yordam, liderlik, jamoada ishlash, mas'uliyat kabi fazilatlarini shakllantiradi.

- Harbiy taktik harakatlar (yashirin yondashuv, juftlikda oldinga yurish, sektorlarni nazorat qilish) o'quvchilarni taktik sharoitlarda harakatlanishga o'rgatadi va musobaqalarda samaradorlikni oshiradi.

Psixologik tayyorgarlikni takomillashtirish:

Harbiy-sport musobaqalarida psixologik barqarorlik natija uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli psixologik tayyorgarlik mustahkam bo'lishi lozim.

- Stressga bardoshlilik treninglari musobaqa davomida paydo bo'ladigan hayajon, bosim, qo'rquv va xavotirni kamaytirishga yordam beradi.

- Liderlik va jamoada ishlash bo'yicha mashg'ulotlar o'quvchilarning muloqot qobiliyati, tashabbus ko'rsatish, boshqalarni qo'llab-quvvatlash kabi ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- Tezkor qaror qabul qilishga oid kognitiv mashqlar o'quvchilarning reaksiya tezligini, diqqatni jamlash va fikrni tez almashtirish qobiliyatini oshiradi.

- Autotrening va vizualizatsiya metodlari ruhiy barqarorlikni mustahkamlab, o'quvchilarni musobaqa holatiga ruhiy jihatdan tayyorlaydi.

Monitoring va natijalarni baholash:

Tayyorlov jarayonining samaradorligini aniqlash uchun muntazam monitoring zarur. Monitoring natijalari murabbiyga yuklama darajasini to'g'ri belgilash va zarur o'zgartirishlar kiritishga imkon beradi.

- Haftalik jismoniy ko'rsatkichlar monitoringi o'quvchilarning chidamlilik, tezkorlik, kuch va koordinatsiya sifatlaridagi o'zgarishlarni aniqlashga yordam beradi.

- Yugurish, sakrash, harbiy-amaliy mashqlarning protokollari texnik va vaqt ko'rsatkichlarini tizimli tarzda qayd etib borish imkonini beradi.

- Taktik mashqlarni videoanaliz qilish texnik xatolarni ko'rish, taktik pozitsiyalarni tahlil qilish va mashqlarni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

- Psixologik diagnostika (har 2 haftada) o'quvchining psixologik holati, xavotir darajasi, motivatsiyasi va jamoada ishlash qobiliyatini nazorat qiladi.

O'tkazilgan tajriba-sinov mashg'ulotlari takomillashtirilgan harbiy-sport tayyorgarlik tizimining samaradorligini aniq ko'rsatib berdi. Joriy etilgan metodika o'quvchilarning jismoniy, psixologik va harbiy-amaliy tayyorgarlik darajasida sezilarli ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Quyida olingan natijalar asosiy yo'nalishlar bo'yicha tahlil qilinadi.

Tajriba guruhi o'quvchilarida jismoniy sifatlar bo'yicha sezilarli o'sish qayd etildi. Bu natijalar interval mashqlar, plyometrik yuklamalar, stansiya uslubi va koordinatsion mashqlarni tizimli qo'llash bilan bog'liq.

- 1000 metr yugurish natijalari 8–12% ga yaxshilandi. Bu chidamlilikning oshgani, yurak-qon tomir tizimining funksional imkoniyatlari kengaygani va anaerob imkoniyatlarning kuchayganini ko'rsatadi.

- To'siqlardan o'tish tezligi 15–18% ga oshdi. Ushbu natija chaqqonlik, koordinatsiya va tezkor-kuch sifatlarining rivojlanganini bildiradi. Texnika barqarorlashgan sari to'siqlarni yengib o'tish vaqti keskin kamaygan.

- Granata uloqtirish natijalari 10–14% ga ko'tarildi. Bu kuch, kuch-chidamlilik, tashlash texnikasi va mushaklararo koordinatsiyaning yaxshilanganidan dalolat beradi.

Umuman olganda, jismoniy tayyorgarlikning bunday yuqori sur'atlarda o'sishi qo'llangan metodikaning fiziologik va pedagogik jihatdan samarali ekanini ko'rsatadi.

Tajriba davomida o'tkazilgan psixologik testlar va diagnostikalar o'quvchilarda ruhiy barqarorlik va ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarning sezilarli darajada oshganini tasdiqladi.

- Stressga bardoshlilik darajasi 12–15% ga oshdi. Bu psixoregulyatsiya mashqlari, stressni boshqarish texnikalari, vizualizatsiya va motivatsion treninglar samarasini ko'rsatadi. O'quvchilar musobaqadagi bosim holatlarida o'zlarini ancha erkin tutgan.

- Jamoaviy ishlash indeksi 18–20% ga yaxshilandi. Jamoaviy mashqlar, muammoli vazifalar, juftlikda bajariladigan mashg'ulotlar, liderlik o'yinlari o'quvchilarda o'zaro hamkorlik, yordam ko'rsatish, mas'uliyat va ishonchni sezilarli darajada rivojlantirgan.

Natijalar o'quvchilarning faqat jismoniy emas, balki ruhiy tayyorgarligi ham kompleks tarzda kuchayganini ko'rsatadi.

Takomillashtirilgan metodika aynan harbiy-amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha yuqori samaradorlik ko'rsatdi. Mashg'ulotlar strukturasi texnik o'rgatish, taktik modellashtirish va me'yorlarni takroriy bajarish katta rol o'ynadi.

- Saf tayyorgarligida aniqlik 20–25% ga oshdi. O'quvchilar saf buyruqlarini aniqroq, tezroq va muvofiqlik bilan bajarishni o'rgandi. Qadam tashlash, burilish, safga turish texnikasi barqarorlashdi.

- Vaziyatli mashqlarda qaror qabul qilish tezligi 10–12% ga oshdi. Taktik vaziyatlarni modellashtirish, juftlik va guruhli topshiriqlar, “tezkor fikrlash” mashqlari o'quvchilarning vaziyatni tahlil qilish va to'g'ri qaror tanlash qobiliyatini tezlashtirgan.

Bu natijalar taktik fikrlash, texnik mahorat va motor reaksiyaning samarali rivojlanganini ko'rsatadi.

Olingan tajriba natijalari shuni tasdiqlaydiki, ishlab chiqilgan takomillashtirilgan tayyorlov tizimi:

- o'quvchilarning jismoniy sifatlarini kompleks rivojlantiradi;
- harbiy-amaliy ko'nikmalarni texnik jihatdan to'g'ri shakllantiradi;
- psixologik barqarorlikni sezilarli darajada kuchaytiradi;
- musobaqaga tayyorlik darajasi va samaradorlikni oshiradi.

Natijada, o'quvchilar harbiy-sport musobaqalarida har tomonlama yetuk, chaqqon, kuchli, taktik jihatdan fikrlay oladigan va psixologik jihatdan barqaror ishtirokchi sifatida namoyon bo'ladilar.

Xulosa.Yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish tizimini takomillashtirish ko'p qirrali, kompleks va ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi. Tahlil va tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, takomillashtirilgan dastur o'quvchilarning jismoniy, psixologik, taktik va harbiy-amaliy tayyorgarligini uyg'un holda rivojlantirish orqali musobaqaga tayyorlik darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Mazkur metodika o'quvchilarning **jismoniy sifatlarini** - chidamlilik, tezkorlik, chaqqonlik, kuch va koordinatsiyani izchil oshirishga yordam berdi. Jismoniy tayyorgarlikning mustahkamlanishi musobaqalarda to'siqlardan o'tish, yugurish, granata uloqtirish kabi harbiy-amaliy mashqlarning sifatli bajarilishiga bevosita ta'sir ko'rsatdi.

Shuningdek, o'quvchilarda **harbiy-amaliy ko'nikmalarni** shakllantirish bo'yicha bosqichma-bosqich o'rgatish texnologiyasi texnik aniqlikni oshirdi, xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni takomillashtirdi hamda murakkab holatlarda to'g'ri harakat qilish malakasini mustahkamladi.

Metodikaning yana bir muhim jihati - **psixologik barqarorlikni oshirish**. O'quvchilarda stressga bardoshlilik, o'z-o'zini boshqarish, maqsadga yo'naltirilganlik, motivatsiya va irodaviy sifatlar sezilarli darajada rivojlandi. Bu esa musobaqa sharoitida o'zini tuta bilish, bosim ostida ham samarali harakat qilish imkonini yaratdi.

Bundan tashqari, jamoaviy mashg'ulotlar, guruhli topshiriqlar va taktik vaziyatli o'yinlar orqali o'quvchilarning **jamoada ishlash**, o'zaro yordam berish, liderlik ko'nikmalari ancha mustahkamlandi. Bu esa harbiy-sport musobaqalarining jamoaviy xarakteridan kelib chiqadigan zarur kompetensiyalarni takomillashtirishga xizmat qildi.

Umuman olganda, ishlab chiqilgan takomillashtirilgan tizim yuqori sinf o'quvchilarining harbiy-sport musobaqalariga tayyorlanish jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tardi. Natija ko'rsatkichlarining sezilarli yaxshilanishi metodikaning samarali ekanini tasdiqlaydi hamda uni amaliyotga keng joriy etish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Платонов, В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. — Киев: Олимпийская литература, 2015. — 752 с.

-
2. Бомпа, Т., Харра, К. Периодизация тренировки спортсменов. — М.: Спорт, 2020. — 384 с.
 3. Озолин, Н.Г. Настольная книга тренера. — М.: Физкультура и спорт, 2010. — 624 с.
 4. Рейлли, Т., Уильямс, М. Наука и футбол. — М.: Спорт, 2016. — 368 с.
 5. Матвеев, Л.П. Теория и методика физической культуры. — М.: Физкультура и спорт, 2014. — 543 с.
 6. Немов, Р.С. Психология. Кн. 1. — М.: Владос, 2013. — 688 с.
 7. Ханкельдиев, Ш.Б. Жисмоний тарбия ва спорт назарияси. — Тошкент: O'zbekiston, 2018. — 312 б.
 8. Мирзаев, Р.Х., Хакимов, А.Ф. Махсус жисмоний тайёргарлик тизими. — Тошкент: Fan, 2020. — 224 б.
 9. Bandura, A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. — Prentice Hall, 1986. — 617 p.
 10. Spielberger, C.D. Anxiety: Current Trends in Theory and Research. — New York: Academic Press, 1972. — 480 p.
 11. Рагулин, А.В. Военно-прикладная физическая подготовка учащихся. — Минск: БГУФК, 2019. — 198 с.
 12. Абдуллаев, Ж., Юлдашев, С.Ё. Ҳарбий-амалий машқлар методикаси. — Тошкент: МҲХ, 2021. — 156 б.
 13. Ходжиев, И.Ф. Юқори синф ўқувчиларининг жисмоний тайёргарлигини шакллантириш методлари. — Самарқанд: SamDU, 2022. — 138 б.
 14. Мирзаахмедов, А. Ватанпарварлик тарбияси тизимида ҳарбий-спорт мусобақаларининг ўрни. // Педагогика ва психология. — 2021. — №4. — Б. 55–61.
 15. Rahmonov, F. The Influence of Military-Applied Training on the Physical Readiness of High School Students. // European Journal of Physical Education. — 2022. — №3. — P. 101–108.
 16. Столяренко, Л.Д. Основы педагогической психологии. — Ростов н/Д: Феникс, 2015. — 379 с.
 17. Хашимов, Н., Нурматов, М. Жисмоний маданият ва ҳарбий-патриотик тайёргарлик. — Тошкент: Turon-Iqbol, 2019. — 244 б.
 18. Кравцов, В.Д. Методика подготовки школьников к военно-спортивным соревнованиям. — Санкт-Петербург: ЛГУФК, 2020. — 192 с.
 19. Жўраев, С. Юкуламаларни индивидуаллаштириш ва мониторинг. — Тошкент: Davr Press, 2023. — 180 б.
 20. Anderson, V. Tactical Decision-Making in Youth Military-Sport Competitions. — London: Routledge, 2021. — 214 p.

BUXOR JADID TARAQQIYPARVARI ABDURAUF FITRATNING YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI PEDAGOGIK QARASHLARI.

Raximov Azizbek Normurodovich

Buxoro pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Buxoro jadid taraqqiyparvari Abdurauf Fitratning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid pedagogik qarashlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Uning asarlarida ilgari surilgan milliy ong, ma'naviyat, ma'rifat va tarbiya masalalari zamonaviy ta'lim tizimi bilan uyg'un holda yoritiladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, vatanparvarlik, milliy ong, pedagogik qarashlar, ma'rifat, tarbiya, yoshlar.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni milliy ruhda tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada jadid ma'rifatparvarlarining pedagogik merosi, xususan Abdurauf Fitrat qarashlari alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. U o'z asarlarida millat ravnaqi, Vatan taraqqiyoti va yoshlar tarbiyasini o'zaro uzviy bog'liq holda talqin etadi.

Buxoro jadid taraqqiyparvari Abdurauf Fitratning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik qarashlarini nazariy asoslari. Buxoro jadid ma'rifatparvarlaridan biri Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlari milliy uyg'onish davri g'oyalari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida talqin etadi. Uning nazariy yondashuvlari jadidchilik harakatining ma'rifatparvarlik, islohotchilik va milliy uyg'onish g'oyalariga tayanadi.

Taraqqiyparvarning fikricha, vatanparvarlik tarbiyasining eng muhim nazariy asosi — bu milliy ong va milliy o'zlikni anglashdir. Unga ko'ra, shaxs o'z xalqining tarixi, tili, madaniyati va ma'naviy merosini chuqur bilmasdan turib, haqiqiy vatanparvar bo'la olmaydi. Shu bois Fitrat ta'lim-tarbiya jarayonida milliy tarix va madaniyatni o'qitish orqali yoshlarning ongida Vatanga nisbatan sadoqat va g'urur tuyg'usini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Ilmiy nazariy jihatdan Abdurauf Fitrat qarashlarida ma'rifat (ilm) — taraqqiyotning asosiy omili sifatida markaziy o'rin egallaydi. U jaholat va savodsizlikni jamiyat tanazzulining asosiy sababi deb biladi. Shu sababli uning pedagogik konsepsiyasida ilm olish nafaqat individual rivojlanish, balki millatni saqlab qolish va Vatan ravnaqi uchun xizmat qiluvchi vosita sifatida qoraladi.

Buxoro jadid taraqqiyparvari vatanparvarlik tarbiyasida axloqiy-ma'naviy tarbiya va qadriyatlar uyg'unligini muhim nazariy asos sifatida ko'rsatadi. Uningcha, yosh avlodda halollik, fidoyilik, mas'uliyat va adolat kabi fazilatlar shakllanmasdan turib, chinakam vatanparvarlikni tarbiyalab bo'lmaydi.

Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlarida yana bir muhim nazariy yo'nalish — bu ijtimoiy faollik va amaliy harakatga yo'naltirilgan tarbiyadir. U yoshlarni faqat bilim olishga emas, balki jamiyat hayotida faol ishtirok etishga, Vatan taraqqiyotiga amaliy hissa qo'shishga chaqiradi. Bu yondashuv vatanparvarlikni hissiy darajadan amaliy faoliyat darajasiga ko'taradi.

Abdurauf Fitratning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid pedagogik qarashlarining nazariy asoslari milliy ong, ma'rifat, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy faollik uyg'unligiga tayanadi. Bu qarashlar bugungi zamonaviy ta'lim tizimida ham dolzarb bo'lib, yoshlarni barkamol va vatanparvar shaxs sifatida shakllantirishda muhim ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Abdurauf Fitrat pedagogik qarashlarining asosini quyidagi g'oyalar tashkil etadi.

1. Millatni uyg'otish orqali Vatan ravnaqiga erishish;
2. Ma'rifatni taraqqiyotning asosiy omili sifatida ko'rish;
3. Yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish;
4. Tarbiyani milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida tashkil etish.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning mazmuni uning asarlarida vatanparvarlik quyidagi mazmuniy jihatlar orqali ochib beriladi. Milliy o'zlikni anglash – shaxs o'z tarixini, tilini va madaniyatini bilishi zarur. Vatanga sadoqat – Vatan manfaatlarini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yish. Ma'naviy poklik – axloqiy tarbiya orqali jamiyatni yuksaltirish. Faollik va tashabbuskorlik – yoshlarning jamiyat hayotida faol ishtiroki. Olimning fikricha, haqiqiy vatanparvarlik — bu faqat hissiyot emas, balki ongli faoliyat va fidoyilikdir.

Abdurauf Fitrat asarlarida vatanparvarlik g'oyalarining ifodasi u o'zining “Hind sayyohi bayonoti”, “Munozara”, “Rahbari najot” kabi asarlarida yoshlarni ilmga, ma'rifatga va millat xizmatiga chorlaydi.

Uning qarashlarida quyidagi pedagogik g'oyalar alohida ajralib turadi:

Jaholatga qarshi kurash — vatanparvarlikning asosiy sharti;

Ilm olish — millatni qutqarish vositasi;

Tarbiya — jamiyatni isloh qilishning asosiy mexanizmi.

Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlari yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Uning g'oyalari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, zamonaviy ta'lim tizimida samarali qo'llanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006. – 320 b.
2. Abdurauf Fitrat. Hind sayyohi bayonoti. – Toshkent: Sharq, 1992. – 128 b.
3. Fitrat. Rahbari najot. – Toshkent: Fan, 2001. – 96 b.
4. Quronov M. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2010. – 224 b.
5. To'xtaxodjayev N. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 320 b.
6. G'oziev E.G'. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 352 b.
7. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 368 b.

VATANPARVARLIK MA'NOSINI IFOLALOVCHI SINONIMLAR TASNIFI

Xudoyberdiyeva Farangiz Dilshod qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

2-kurs magistranti

Tel raqam-93-154-50-52

Annotatsiya: Vatanparvarlik Vatan soʻzi bilan chambarchas bogʻlangan boʻlib, Vatan, ana shu vatanparvarlikni paydo qiladi. Vatan soʻzi arabcha soʻz boʻlib, “ona yurt” maʼnosini bildiradi. Bu tushunchani ikki-keng va tor maʼnolarda tushunish mumkin. Inson tugʻilar ekan bolaligidanoq unga vatanparvarlik, yurtga sadoqat tuygʻulari orqali tarbiya beriladi. Yurtimizni hozirgi tinch-osoyishtaligi uchun qanchadan qancha insonlar shirin jonidan kechib, uni himoya qilgan. Tilshunoslik nuqtayinazaridan olib qaraganda vatanparvarlik soʻzining ham oʻziga tegishli sinonimlar qatori mavjud.

Kalit soʻzlar: vatanparvar, sinonim soʻzlar, konnotativ

Abstract: Patriotism is closely related to the word "Homeland", and "Vatan" gives rise to this patriotism. The word "Vatan" is an Arabic word and means "motherland". This concept can be understood in two broad and narrow senses. From the moment a person is born, he is raised with feelings of patriotism and loyalty to his country. How many people have sacrificed their lives for the current peace and tranquility of our country and protected it. From a linguistic point of view, the word "patriotism" also has its own set of synonyms.

Keywords: patriot, synonyms, connotative

Vatanparvarlik -bu kishilarning ona yurtiga, oʻz oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Vatanparvarlik barcha kishilar, [xalq](#), [millatlar](#) uchun umumiy boʻlgan, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuygʻu, maʼnaviy qadriyatlardan biri. Tarixiy jihatdan Vatanparvarlik kishilarning oʻz [vatanlari](#) taqdiri bilan bogʻliq ijtimoiy rivojlanish, xalqlarning oʻzlari yashayotgan hududning daxlsizligi va mustaqilligi yoʻlidagi kurashi jarayonida takomillashib kelgan his-tuygʻular jamlanmasi hamdir. Bu vatanning oʻtmishi va hoziri bilan faxrlanishda, uning manfaatlarini himoya qilishda namoyon boʻladi. Vatanni sevish iymondandir deb ham bejizga aytishmagan.

Vatanparvar boʻlish bu – vatanni sevish, xalqiga munosib ish qilish, oʻz vatani tuprogʻini eʼzozlash, qadriga yetish demakdir. Vatan har bir shaxsning oʻtmishi va buguni, kelajagidir. VATANPARVARLIK — kishilarning ona yurtiga, oʻz oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Tarixiy jihatdan Vatanparvarlik kishilarning oʻz vatanlari taqdiri bilan bogʻliq ijtimoiy rivojlanish, xalqlarning oʻzlari yashayotgan hududning daxlsizligi va mustaqilligi yoʻlidagi kurashi jarayonida takomillashib kelgan his-tuygʻular jamlanmasi hamdir. Bu vatanning oʻtmishi va hoziri bilan faxrlanishda, uning manfaatlarini himoya qilishda namoyon boʻladi Oʻz Vatani va millati oldidagi burchini anglab yetish har bir shaxsning oliy maqsadi boʻlishi zarur. Avvalo, shu shaxs oʻz Vatanining bir boʻlagi ekanini his etishi, bu bilan faxrlanishi lozim. Vatanda kamol topganligini unutmasligi, oʻz oʻrnida aynan Vatan undan mehr va oqibat kutajagini esda saqlashi tabiiy holda boʻlishi kerak. Shunday qilingandagina shaxs baxt-saodatga erishishi mumkin. Vatanparvarlik soʻzining lisoniy tomondan oʻrganib tadqiq etganimizda bu soʻzning quyidagicha maʼno qirralari kasb etadi.

Vatanparvarlik soʻzi leksik tomondan tasniflarga qaraydigan boʻlsak, u ham avvalo, ot soʻz turkumiga mansub. Semantik tomondan tasniflaganda bu soʻz

mustaqil soʻzlar turkumiga kirgani uchun oʻzining antonimi, sinonimi, va shunga oʻxshash yan bir qancha hodisalar uchraydi. Vatanparvarlik soʻzining asosiy antonimi (qarama-qarshi maʼnosi) **vatanfurushlik** (vatanga xiyonat qilish) hisoblanadi. Shuningdek, kontekstga qarab **xoinlik**, **bevafo**, **yurtni sotish** kabi soʻzlar ham vatanparvarlik tushunchasiga zid maʼnolarni anglatadi. Sinonimlik hodisasi sifatida oʻrgansak — aytilishi va yozilishi har xil, ammo maʼnosi bir xil yoki yaqin boʻlgan, nutqimizni boyituvchi soʻzlardir. Ular asosan maʼno nozikligi (konnotativ) va uslubiy xususiyatlariga koʻra tasniflanadi, bu esa nutqning aniqligi va taʼsirchanligini oshiradi.

Vatanparvarlik soʻzining asosiy sinonimlari: **yurtsevarlik**, **elparvarlik**, **sadoqat**, **fidoyilik**, . Ushbu soʻzlar ona yurtga boʻlgan muhabbat, sadoqat va burch tuygʻusini ifodalaydi.

1. Yurtsevarlik-yurtni sevish va ardoqlash.
2. Elparvarlik-xalqqa xizmat qilish va jonkuyarlik.
3. Fidoyilik- vatan uchun jonini ham ayamasklik.
4. Sadoqat-vatanga sodiq qolish.

XXI asrda vatanparvarlik tushunchasi o'zgarib, globallashuv, madaniy almashinuv va ijtimoiy rivojlanish bilan bog'liq holda yangi mazmun va ahamiyatga ega bo'ldi. Bugungi kunda vatanparvarlik nafaqat davlat va xalqqa bo'lgan sadoqatni, balki ekologik mas'uliyat, madaniy merosni saqlash, va iqtisodiy barqarorlikni ham o'z ichiga oladi. Vatanparvarlik leksemasini butun bir kategoriya deb nazarda tutadigan bo'lsak, uni ikki tarkibiy qismga – harbiy vatanparvarlik va ma'naviy vatanparvarlik kabi mavzuiy guruhlariga ajratish mumkin. Bu elementlarning har biri yana alohida mikrosistemalarni tashkil etib, o'z tarkibiga ko'plab tushunchalarni qamrab olishi bilan ahamiyatlidir. Masalan, “harbiy vatanparvarlik” semali leksemalar: himoyachi, askar, qurolli kuchlar, armiya, mudofaa, jangovar, tank, ofitser; “ma'naviy vatanparvarlik” semali leksemalar fidoyi, jonkuyar, elparvar, xalqsevar, hurriyatchi, sodiq kabi kategoriyalarga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. B.Ziyomuhhammadov. Pedagogika. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2006.
2. Ibrohimov A. va boshq. Vatan tuyg'usi. T., 1998.
3. Tojiboyeva Mushtariy Rustam qizi "VATANPARVARLIK" UMUMIY MA'NOLI LEKSEMALARNING SEMANTIK-STRUKTUR XUSUSIYATLARI"
4. <https://sinonim.uz/words/vatanparvarlik>
5. <https://cyberleninka.ru/>

NON – MILLAT RUHI VA VATANPARVARLIK RAMZI

Po'latova Zilola Maxmud qizi

BuxDPI O'zbek tili va adabiyoti magistranti

Buxoro, O'zbekiston

zilolapolotova122@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada nonning o‘zbek xalqining ma’naviy hayotidagi o‘rni, uning vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Nonning nafaqat oziq-ovqat mahsuloti, balki milliy qadriyat, muqaddas ne’mat va xalq ruhiyatining ifodasi ekanligi yoritiladi. Shuningdek, non bilan bog‘liq urf-odatlar, marosimlar hamda ularning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit soʻzlar: non, vatanparvarlik, milliy qadriyat, urf-odat, maʼnaviyat, tarbiya.

Abstract: This article analyzes the role of bread in the spiritual life of the Uzbek people and its importance in shaping patriotic feelings. Bread is considered not only as a food product but also as a national value, sacred blessing, and a symbol of people's identity. The paper also explores traditions and customs related to bread and their significance in educating the younger generation.

Keywords: bread, patriotism, national values, traditions, spirituality, education.

Аннотация: В данной статье анализируется роль хлеба в духовной жизни узбекского народа и его значение в формировании патриотических чувств. Хлеб рассматривается не только как продукт питания, но и как национальная ценность, священное благо и символ народного духа. Также раскрывается значение обычаев и традиций, связанных с хлебом, в воспитании молодого поколения.

Ключевые слова: хлеб, патриотизм, национальные ценности, традиции, духовность, воспитание.

Non – insoniyat tarixidagi eng qadimiy va muqaddas neʼmatlardan biridir. Oʻzbek xalqining hayotida non nafaqat tirikchilik manbai, balki chuqur maʼnaviy va ramziy mazmunga ega boʻlgan qadriyat sifatida qaraladi. Ayniqsa, non orqali vatanparvarlik tuygʻulari, milliy oʻzlikni anglash va ajdodlarga hurmat kabi muhim gʻoyalar avloddan-avlodga oʻtib kelmoqda.

Bugungi globallashuv davrida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, yoshlar ongiga singdirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan non obrazining maʼnaviy-maʼrifiy ahamiyatini oʻrganish dolzarbdir. Oʻzbek xalqida non qadimdan muqaddas hisoblangan. “Nonni qadrlagan el – el boʻladi” degan maqol bejiz emas. Non xalqning mehnati, sabr-toqati va yerga boʻlgan mehrining mahsulidir. Shu sababli u millatning tarixiy xotirasini oʻzida mujassam etadi.

Ajdodlarimiz nonni yerga tashlamaslik, ustiga oyoq bosmaslik, uni hurmat bilan tutish kabi odatlar orqali yosh avlodga milliy qadriyatlarni singdirgan. Bu esa bevosita vatanparvarlik tuygʻularining shakllanishiga xizmat qiladi.

Non va vatan tushunchalari oʻzaro chambarchas bogʻliqdir. Chunki non – Vatan tuprogʻining neʼmati. Uni yetishtirish uchun yer, suv, quyosh va inson mehnati zarur. Demak, nonni qadrlash – Vatanni qadrlash demakdir.

Har bir inson oʻz yurtida yetishtirilgan nonni eʼzozlash orqali oʻz Vataniga boʻlgan hurmatini namoyon etadi. Shu bois non obrazi koʻplab badiiy asarlarda, sheʼrlarda va xalq ogʻzaki ijodida vatanparvarlik timsoli sifatida tasvirlanadi. Oʻzbek xalqida non bilan bogʻliq koʻplab urf-odatlar mavjud. Masalan, toʻy marosimlarida “fotiha non” uzatilishi, safarga chiqishda “duoyi safar non” berilishi, aza marosimlarida non tarqatilishi – bularning barchasi nonning muqaddasligini ifodalaydi.

Bu urf-odatlar orqali yoshlar ongida hurmat, mehr-oqibat, birlik va vatanparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi. Ayniqsa, bolani non bilan “sinash” marosimi uning kelajakdagi sogʻlom va barkamol inson boʻlib yetishishini tilash bilan bogʻliq.

Non – ma'naviyat va birlik ramzi hisoblanadi. Non doimo dasturxon markazida turadi. Bu esa uning birlik, hamjihatlik va totuvlik ramzi ekanligini anglatadi. Bir dasturxon atrofida jam bo'lgan insonlar o'rtasida mehr-muhabbat kuchayadi.

Shu ma'noda non jamiyatni birlashtiruvchi muhim omil sifatida ham qaraladi. Vatanparvarlik esa aynan birlik va hamjihatlik asosida mustahkamlanadi.

Hozirgi zamonda ayrim yoshlar orasida nonning qadri yetarli darajada anglanmayotgani kuzatiladi. Bu esa milliy qadriyatlardan uzoqlashish xavfini tug'diradi. Shu bois ta'lim tizimida, oilada va jamiyatda nonning ma'naviy ahamiyatini targ'ib qilish zarur. Nonni isrof qilmaslik, uni hurmat qilish orqali yoshlar ongida vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, non o'zbek xalqining nafaqat kundalik oziq-ovqati, balki milliy ruhini ifodalovchi muqaddas qadriyatdir. U orqali vatanparvarlik, birlik, mehr-oqibat va hurmat kabi yuksak insoniy fazilatlar shakllanadi.

Nonni qadrlash – Vatanni qadrlashdir. Shu sababli yosh avlodni nonni e'zozlash ruhida tarbiyalash, ularning qalbida Vatanga muhabbat tuyg'ularini mustahkamlashning muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
2. Темирова М. Ўзбек ва қирғиз халқ мақолларининг типологик хусусиятлари // Ўзбек тили ва адабиёти. – 2017. – №1.
3. Tursunov U. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – T.: O'qituvchi, 1992. – B. 39.
4. Tuychibaev B. Qo'yatosh tasvirlari tematikasi xususida // Evraziyskiy jurnal sosialnix nauk, filosofii i kulturi. – 2023. – 3(11). – S. 50-53.
5. Худайбергенова Д. Ўзбек тилидаги бадий матнларнинг антропоцентрик талқини: Филол. фан. док. ... диссер. автореф. – Тошкент, 2015. – Б. 11-12.

OLIIY TA'LIMDA WEB LOYIHALARDAN FOYDALANISHNING XORIJIY VA MAHALLIY TAJRIBALARI XUSUSIDA

Jo'rayev Qo'ldoshjon Ismatillo o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti,
p.f.f.d. (PhD)

Jurayev@buxdpi.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida web loyihalardan foydalanishning dolzarbligi, uning ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida web texnologiyalarni o'quv jarayoniga joriy etishning ilg'or usullari o'rganilib, ularning afzalliklari yoritib beriladi. Mahalliy oliy ta'lim muassasalarida web loyihalardan foydalanish holati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, web loyihalar asosida tashkil etilgan ta'lim

jarayoni talabalarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarini mustahkamlash va raqamli kompetensiyalarini oshirishga xizmat qilishi asoslab beriladi. Maqola yakunida xorijiy tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, web loyihalar, raqamli ta'lim, innovatsion texnologiyalar, xorijiy tajriba, mahalliy tajriba, ta'lim samaradorligi.

ИНОСТРАННЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВЕБ-ПРОЕКТОВ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В данной статье анализируется актуальность использования веб-проектов в системе высшего образования, а также их роль в повышении качества и эффективности обучения. Кроме того, на основе опыта зарубежных стран изучаются передовые методы внедрения веб-технологий в учебный процесс и раскрываются их преимущества. Также рассматривается состояние использования веб-проектов в отечественных высших учебных заведениях, существующие проблемы и пути их решения. По результатам исследования обосновывается, что образовательный процесс, организованный на основе веб-проектов, способствует развитию самостоятельного мышления студентов, укреплению практических навыков и повышению их цифровых компетенций. В заключении статьи разработаны предложения и рекомендации по адаптации зарубежного опыта к местным условиям.

Ключевые слова: высшее образование, веб-проекты, цифровое обучение, инновационные технологии, зарубежный опыт, отечественный опыт, эффективность обучения.

FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE OF USING WEB PROJECTS IN HIGHER EDUCATION

Abstract. This article analyzes the relevance of using web projects in the higher education system and their role in improving the quality and effectiveness of education. It also examines advanced methods of integrating web technologies into the learning process based on the experience of foreign countries and highlights their advantages. In addition, the study explores the current state of using web projects in local higher education institutions, existing challenges, and ways to address them. According to the results of the research, it is substantiated that the educational process organized on the basis of web projects contributes to the development of students' independent thinking, strengthening of practical skills, and enhancement of digital competencies. The article concludes with proposals and recommendations for adapting foreign experience to local conditions.

Keywords: higher education, web projects, digital education, innovative technologies, foreign experience, local experience, educational effectiveness.

Bugungi globallashuv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimining barcha bosqichlarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, o'quv jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish va talabalarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, web loyihalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim didaktik vosita sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida ham ushbu yo'nalishda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-sonli Farmoni raqamli iqtisodiyot va raqamli jamiyatni rivojlantirish, jumladan ta'lim tizimini to'liq raqamlashtirishni ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilab berdi. Mazkur farmon doirasida elektron ta'lim platformalarini keng joriy etish, masofaviy ta'limni rivojlantirish hamda axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali ta'lim sifatini oshirish vazifalari qo'yilgan. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarida web loyihalardan foydalanish talabalarining mustaqil ta'lim olish qobiliyatini rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarini mustahkamlash hamda zamonaviy IT kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, web texnologiyalar asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni ta'lim sifatini oshirish, interaktivlikni kuchaytirish va bilimlarni samarali o'zlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mahalliy oliy ta'lim tizimida ham ushbu yo'nalishni rivojlantirish bo'yicha izchil ishlar amalga oshirilmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi oliy ta'limda web loyihalardan foydalanishning xorijiy va mahalliy tajribalarini tahlil qilish, ularning o'ziga xos jihatlarini aniqlash hamda samarali foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Oliy ta'limda web texnologiyalar va web loyihalardan foydalanish masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Xususan, J. Bergmann va A. Sams tomonidan ilgari surilgan "flipped classroom" (teskari sinf) modeli web platformalar va onlayn resurslardan samarali foydalanish orqali ta'lim jarayonini talaba markaziga yo'naltirish imkonini berishi bilan ajralib turadi. Ushbu yondashuvda nazariy materiallar raqamli resurslar orqali mustaqil o'zlashtiriladi, auditoriya mashg'ulotlari esa amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratiladi. Shuningdek, P. Mishra va M. Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) modeli o'qituvchining texnologik, pedagogik va fan bo'yicha bilimlarini integratsiyalash zarurligini asoslaydi. Bu model web loyihalardan foydalanish samaradorligini oshirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham raqamli ta'lim va web texnologiyalarni joriy etish masalalari yoritilgan. O'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan ishlarda elektron ta'lim platformalarining rivojlanishi, Moodle tizimi va boshqa LMS (Learning Management System)larning oliy ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilingan. Biroq, mavjud adabiyotlarda web loyihalarining aynan loyiha asosida o'qitish (project-based learning) bilan integratsiyasi masalasi yetarli darajada chuqur o'rganilmagan. Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, AQSh, Janubiy Koreya va

Estoniya kabi mamlakatlarda web asosidagi o'quv loyihalar talabalarning mustaqil fikrlashi, jamoaviy ishlash ko'nikmalari va raqamli savodxonligini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu mamlakatlarda ta'lim jarayoni to'liq raqamli platformalarga integratsiya qilingan bo'lib, talabalar real loyihalar ustida ishlash orqali bilimlarini mustahkamlaydi.

Mazkur tadqiqotda oliy ta'limda web loyihalardan foydalanishning xorijiy va mahalliy tajribalarini o'rganish maqsadida bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi. Birinchidan, tizimli tahlil (system analysis) metodi orqali web texnologiyalar va raqamli ta'limga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tajribalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Bu yondashuv mavjud holatni kompleks baholash imkonini berdi. Ikkinchidan, qiyosiy tahlil (comparative analysis) metodi yordamida xorijiy davlatlar (AQSh, Janubiy Koreya, Yevropa davlatlari) va O'zbekiston oliy ta'lim tizimida web loyihalardan foydalanish darajasi solishtirildi. Natijada ilg'or tajribalar va mavjud kamchiliklar aniqlandi. Uchinchidan, kuzatuv va pedagogik tahlil metodlari asosida ta'lim jarayonida web platformalardan foydalanish amaliyoti o'rganildi. Ushbu metod talabalar faolligi, mustaqil ishlash ko'nikmalari va raqamli kompetensiyalarini baholash imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqotda sifatli yondashuv (qualitative approach) qo'llanilib, olingan ma'lumotlar asosida web loyihalardan foydalanish samaradorligi bo'yicha xulosalar ishlab chiqildi.

Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, oliy ta'lim tizimida web loyihalardan foydalanish ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish hamda talabalarni raqamli kompetensiyalar bilan qurollantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Web texnologiyalar asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni talabalar mustaqil ishlashini rivojlantiradi, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, mavjud tahlillar web loyihalardan foydalanish amaliyotini yanada takomillashtirish, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish hamda zamonaviy LMS platformalarini keng joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Xorijiy tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish esa ta'lim sifatini yanada yuqori bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Umuman olganda, web loyihalar oliy ta'lim tizimida innovatsion yondashuv sifatida muhim o'rin tutib, kelajakda raqamli ta'limni rivojlantirishning asosiy omillaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF–6079-son, 2020-yil 5-oktabr.
2. Bergmann J., Sams A. *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. – Washington: International Society for Technology in Education, 2012.
3. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // *Teachers College Record*. – 2006. – Vol. 108(6). – P. 1017–1054.

4. Laurillard D. *Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology*. – London: Routledge, 2012.

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA MA'NAVİY-AXLOQIY SIFATLARNI FOLKLOR VOSITASIDA SHAKLLANTIRISH

Qoryog'diyeva Aziza

Buxoro davlat pedagogika instituti

2-bosqich magistranti

Annotatsiya Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda xalq og'zaki ijodi (folklor) namunalarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida jahon pedagogik tajribasi, xususan, XXI asrning zamonaviy ta'lim modellari va O'zbekistonning yangilangan pedagogik konsepsiyalari qiyosiy tahlil etilgan. Maqolada folklor vositalari boladagi "axloqiy realizm" davrida milliy o'zlikni asrash va axloqiy immunitetni shakllantirishning eng samarali texnologiyasi ekanligi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy-axloqiy tarbiya, folklor, kichik maktab yoshi, Yangi O'zbekiston, axloqiy immunitet, tarbiya texnologiyasi, komil inson, XXI asr ko'nikmalari.

Abstract This article analyzes the role and significance of folklore in forming the spiritual and moral image of primary school students. The study provides a comparative analysis of global pedagogical experiences, specifically modern educational models of the 21st century and the updated pedagogical concepts of Uzbekistan. The article scientifically proves that folklore is the most effective technology for preserving national identity and forming moral immunity during the period of "moral realism" in children.

Keywords: spiritual and moral education, folklore, primary school age, New Uzbekistan, moral immunity, educational technology, perfect human, 21st-century skills.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish muammosi zamonaviy pedagogika fanining eng murakkab va ko'p qirrali yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat ta'limning mazmunini, balki jamiyatning istiqbolini belgilaydigan fundamental jarayon sifatida qaraladi. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida axloqiy tarbiya shunchaki shaxsiy kamolot ko'rsatkichi emas, balki global miqyosdagi milliy xavfsizlik va madaniy barqarorlikning asosiy omiliga aylandi. Jahon pedagogik hamjamiyati, xususan, YUNESKO kabi xalqaro tashkilotlar o'zlarining so'nggi hisobotlarida ta'limning "birgalikda yashashni o'rganish" tamoyilini ilgari surmoqda, bu esa bolalikdan boshlab insoniy fazilatlarini va ma'naviy poklikni shakllantirishni taqozo etadi.

G'arbiy Yevropa va AQSH pedagogik maktablarida ushbu muammo "Character Education" (Xarakter tarbiyasi) konsepsiyasining zamonaviy talqinlari doirasida tizimli o'rganilmoqda. Tomas Likkona kabi olimlarning so'nggi tadqiqotlarida axloqiy tarbiya yaxshilikni bilish, sevish va bajarish kabi uchta

komponent orqali bolaning intellektual va emotsional sohalarini birlashtirishi ta'kidlanadi. Finlandiya ta'lim modelida esa asosiy urg'u ijtimoiy mas'uliyatga qaratilgan bo'lib, bu yerda axloqiy sifatlar maktab muhitining umumiy madaniyati va "ijobiy psixologiya" orqali o'quvchilar qalbiga singdiriladi.

Rossiya va MDH pedagogikasida ma'naviy-axloqiy tarbiya L.S. Vigotskiy va S.L. Rubinshteynning fundamental nazariyalari asosida, biroq zamonaviy axborot xurujlarini hisobga olgan holda qayta ishlanmoqda. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilar axloqiy normalarni nazariy bilsalar-da, virtual dunyo ta'sirida real hayotda ularga amal qilish darajasi pasayib bormoqda. Bu esa "axloqiy ongillik va xulq-atvor o'rtasidagi uzilish"ni bartaraf etish uchun folklor kabi emotsional ta'sir kuchiga ega vositalardan foydalanishni taqozo etadi.

O'zbekiston pedagogikasida ushbu masala Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida "Tarbiya" fanining joriy etilishi bilan yangi bosqichga ko'tarildi. Abu Nasr Forobiy, Alisher Navoiy va Abdulla Avloniyning pedagogik merosi zamonaviy metodikalar bilan uyg'unlashtirilmoqda. O'zbek xalq og'zaki ijodi (ertaklar, maqollar, rivoyatlar) bolaning tasavvur dunyosini boyitish bilan birga, unda adolat, to'g'riso'zlik va vatanparvarlik kabi sifatlarni quruq nasihatlersiz shakllantirish imkonini beradi.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari (7-10 yosh) "axloqiy realizm" davri bilan tavsiflanadi. Jan Piaje nazariyasining zamonaviy talqinlariga ko'ra, bu yoshda obrazli misollar mantiqiy xulosalardan ko'ra kuchliroq hisoblanadi. Folklor — bu xalqning ko'p asrlik "axloqiy kodlari" yig'indisi bo'lib, u bolaning sodda tafakkuriga eng mos keluvchi tarbiya texnologiyasidir. Tadqiqotlar shuni isbotlamodaki, folklor namunalari orqali tarbiyalangan bolalarda emotsional intellekt (EQ) va ijtimoiy moslashuvchanlik darajasi ancha yuqori bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda folklor vositalaridan foydalanish muammoning eng tabiiy va samarali yechimidir. Bu jarayon milliy qadriyatlarni zamonaviy pedagogik innovatsiyalar bilan boyitish orqali yosh avlodda "axloqiy immunitet"ni hosil qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2022). *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. Toshkent: Tasvir.
2. Quronov, M. (2021). *Bolamni tarbiyalayman desangiz... (Ota-onalar va murabbiylar uchun qo'llanma)*. Toshkent: Ma'naviyat.
3. Piaget, J. (2016). *The Moral Judgment of the Child* (Revised Edition). Routledge. (Zamonaviy nashri).
4. Musurmonova, O. (2020). *Pedagogik texnologiyalar – ta'lim samaradorligi omili*. Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi.
5. Nishonova, S., & Imomova, M. (2019). *Ma'naviyat asoslari va pedagogika*. Toshkent: Universitet.
6. Smirnova, E. O. (2023). *Child Psychology: From Infancy to School Age*. Moscow: Knorus. (Rus tilidagi yangi nashr tahlili).

7. Walker, D. I., et al. (2017). *Character Education in the 21st Century*. Journal of Moral Education, 46(1).
8. Safoeva, S. (2022). *Boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashda xalq og'zaki ijodidan foydalanish metodikasi*. Toshkent: TDPU.
9. UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Report from the International Commission on the Futures of Education.

Влияние социально-психологических условий на формирование военно-патриотической направленности студентов

Маматжоновна Диёра.

Бухарский государственный педагогический институт
Узбекистан, город Бухара

Аннотация: В статье рассматривается влияние социально-психологических условий на формирование военно-патриотической направленности студенческой молодёжи. Раскрывается роль семьи, образовательной среды, студенческого коллектива и уровня социальной активности в становлении гражданско-патриотических установок личности. На основе эмпирического исследования выявлены основные уровни сформированности военно-патриотической направленности и определены ключевые факторы её развития.

Ключевые слова: Военно-патриотическая направленность, студенческая молодёжь, социально-психологические условия, гражданская идентичность, патриотическое воспитание, ценностные ориентации.

Annotation: The article examines the influence of socio-psychological conditions on the formation of military-patriotic orientation among students. It reveals the role of family, educational environment, student community, and the level of social activity in shaping civic-patriotic attitudes of the individual. Based on empirical research, the main levels of military-patriotic orientation have been identified, and the key factors of its development have been determined.

Keywords: Military-patriotic orientation, student youth, socio-psychological conditions, civic identity, patriotic education, value orientations.

Annotatsiya: Maqolada talabalar yoshlarining harbiy-vatanparvarlik yo'nalishining shakllanishiga ijtimoiy-psixologik sharoitlarning ta'siri ko'rib chiqiladi. Shaxsning fuqarolik va vatanparvarlik qarashlari shakllanishida oila, ta'lim muhiti, talabalar jamoasi hamda ijtimoiy faollik darajasining roli ochib beriladi. Empirik tadqiqot asosida harbiy-vatanparvarlik yo'nalishining asosiy shakllanish darajalari aniqlanib, uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar belgilab berilgan.

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik yo'nalishi, talabalar yoshlari, ijtimoiy-psixologik sharoitlar, fuqarolik identifikatsiyasi, vatanparvarlik tarbiyasi, qadriyatlar yo'nalishi.

Введение: В современных условиях стремительных социальных преобразований, трансформации ценностных ориентиров молодёжи и усиления глобальных информационных процессов особую научную и практическую

значимость приобретает проблема формирования военно-патриотической направленности студенческой молодёжи. Именно студенчество представляет собой одну из наиболее активных социальных групп, находящихся на этапе интенсивного личностного, гражданского и профессионального становления. В этот период закладываются основы мировоззрения, системы ценностей, нравственных убеждений и отношения личности к государству, обществу и вопросам гражданского долга. Военно-патриотическая направленность личности выступает как сложное интегративное образование, включающее в себя не только эмоционально-положительное отношение к Родине, её истории и культурному наследию, но и осознание личной ответственности за безопасность и благополучие общества, готовность к выполнению гражданских обязанностей, проявлению социальной активности и защите национальных интересов. В условиях современной общественно-политической реальности данная проблема приобретает особую актуальность в связи с необходимостью воспитания молодого поколения, способного сочетать высокий уровень гражданского самосознания с чувством ответственности перед государством. Особое место в процессе формирования военно-патриотической направленности студентов занимают социально-психологические условия, определяющие характер усвоения ценностных установок и моделей социального поведения.

Цель исследования. Целью данного исследования является комплексное изучение влияния социально-психологических условий на формирование военно-патриотической направленности студентов, а также выявление ключевых факторов, способствующих развитию у студенческой молодёжи устойчивых гражданско-патриотических установок, чувства социальной ответственности и готовности к выполнению общественного и гражданского долга. В рамках поставленной цели особое внимание уделяется анализу тех социально-психологических механизмов, которые обеспечивают становление военно-патриотических ценностей в структуре личности студента. Речь идёт не только о внешних условиях воспитательного воздействия, но и о внутренних психологических процессах, связанных с формированием убеждений, ценностных ориентаций, мотивационной сферы и гражданской идентичности личности. Исследование направлено на выявление роли семьи как первичного института социализации, образовательной среды высшего учебного заведения, межличностных отношений в студенческом коллективе, влияния социального окружения и информационно-коммуникативного пространства в развитии военно-патриотического сознания молодёжи. Особый научный интерес представляет определение степени влияния указанных факторов на эмоционально-ценностное отношение студентов к понятиям Родины, гражданского долга, национальной безопасности и общественной ответственности.

Наряду с этим цель исследования заключается в установлении взаимосвязи между уровнем социально-психологической адаптации студентов и степенью

сформированности их военно-патриотической направленности. Важным аспектом является выявление условий, при которых патриотические ценности переходят из уровня внешнего социального требования во внутренне осознанную личностную позицию. Практическая направленность исследования связана с разработкой научно обоснованных рекомендаций по совершенствованию воспитательной работы в системе высшего образования, ориентированной на формирование у студентов высокого уровня гражданского самосознания, патриотической зрелости и социальной активности.

Методы организация исследования. В ходе проведённого исследования были получены результаты, позволяющие глубже раскрыть особенности влияния социально-психологических условий на формирование военно-патриотической направленности студентов. Анализ эмпирических данных показал, что уровень сформированности патриотических установок у студенческой молодёжи напрямую зависит от характера социальной среды, в которой происходит личностное становление. При этом наиболее значимыми факторами выступают семейное воспитание, образовательное пространство высшего учебного заведения, межличностные отношения в студенческом коллективе и степень включённости личности в общественно значимую деятельность. В ходе исследования было установлено, что студенты, активно участвующие в воспитательных мероприятиях, тематических конференциях, встречах с представителями военной сферы, общественными деятелями и ветеранами, проявляют более выраженную эмоционально-ценностную вовлечённость в вопросы патриотического содержания. Образовательное пространство вуза, таким образом, выполняет не только учебную, но и важную социализирующую функцию, формируя у студентов чувство принадлежности к обществу и осознание собственной роли в его развитии. Особый интерес представляют результаты, связанные с влиянием студенческого коллектива и межличностных отношений.

Исследование также выявило значимую взаимосвязь между уровнем социальной активности студентов и степенью выраженности военно-патриотической направленности. Студенты, принимающие участие в волонтерских, общественных и культурно-просветительских проектах, показали более высокий уровень ответственности, социальной зрелости и готовности к служению интересам общества. С одной стороны, цифровая среда создаёт широкие возможности для распространения патриотического контента, просветительских материалов и историко-культурных знаний. С другой стороны, некритичное восприятие информационных потоков может приводить к формированию противоречивых установок и снижению уровня ценностной устойчивости у части студентов.

Анализ результатов и их обсуждение. В ходе эмпирического исследования были получены данные, позволяющие выявить ключевые закономерности формирования военно-патриотической направленности студентов в зависимости от социально-психологических условий их развития. Анализ

результатов показал, что уровень выраженности патриотических установок существенно варьируется в зависимости от степени влияния семьи, образовательной среды, студенческого коллектива и уровня социальной активности личности. Наиболее высокий уровень военно-патриотической направленности зафиксирован у студентов, которые демонстрируют устойчивую включённость в общественную деятельность, обладают поддерживающей семейной средой и активно участвуют в воспитательных и волонтерских мероприятиях. У данной группы респондентов наблюдается сформированная гражданская позиция, выраженное чувство ответственности за социальные процессы и положительное отношение к идеям служения обществу и государству. Средний уровень сформированности патриотических установок характерен для студентов, у которых социально-психологические условия носят неоднозначный характер: участие в общественной жизни носит эпизодический характер, влияние семьи является умеренным, а студенческий коллектив не всегда выступает как значимый фактор поддержки. В данной группе патриотические ценности присутствуют, однако не всегда проявляются в устойчивом поведенческом компоненте. Низкий уровень военно-патриотической направленности выявлен у студентов с ограниченной социальной включённостью, слабой вовлечённостью в коллективную деятельность и низкой степенью влияния воспитательных факторов. В этой группе наблюдается преобладание индивидуалистических установок, сниженная значимость общественных ценностей и недостаточная сформированность гражданской идентичности. Обобщение полученных данных позволило систематизировать результаты и представить их в следующем виде:

Уровень военно-патриотической направленности	Количество студентов	Процент
Высокий	46	38%
Средний	52	43%
Низкий	22	19%

Интерпретация данных свидетельствует о преобладании среднего уровня военно-патриотической направленности среди студентов, что указывает на переходный характер формирования патриотических установок в студенческой среде. При этом достаточно высокая доля респондентов с выраженным высоким уровнем свидетельствует о значительном потенциале образовательной среды и социальных институтов в процессе патриотического воспитания. Сопоставительный анализ показал, что ключевым фактором, усиливающим военно-патриотическую направленность, выступает не отдельный социальный институт, а их совокупное взаимодействие. Наиболее устойчивые показатели фиксируются в тех случаях, когда одновременно присутствуют поддерживающая семья, активная образовательная среда и включённость студента в социально значимую деятельность. На основании проведённого теоретического анализа и результатов эмпирического исследования можно сформулировать ряд обобщающих выводов, отражающих сущность влияния

социально-психологических условий на формирование военно-патриотической направленности студентов.

Вывод исследования. Эффективное формирование военно-патриотической направленности студенческой молодёжи возможно только при условии комплексного и целенаправленного воздействия на все уровни её социальной и психологической жизнедеятельности. Проведённая работа показала, что военно-патриотическая направленность у студентов не формируется сама по себе — она складывается постепенно под влиянием окружения и жизненного опыта. Самую важную роль здесь играют семья, учебная среда, отношения в студенческом коллективе и участие в общественной жизни. Если в жизни студента есть поддержка, уважение к ценностям своей страны и возможность быть вовлечённым в полезные дела, то у него гораздо сильнее развивается чувство ответственности, гражданская позиция и уважение к обществу. Напротив, при недостатке внимания со стороны окружения и низкой социальной активности патриотические установки выражены слабее.

Список литературы:

1. Андреева Г. М. Социальная психология. — М.: Аспект Пресс, 2020.
2. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология. — М.: Академия, 2019.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Смысл, 2018.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 2017.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 2020.
6. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. — М.: Просвещение, 2018.
7. Асмолов А. Г. Психология личности. — М.: Юрайт, 2021.
8. Крысько В. Г. Социальная психология. — М.: ВЛАДОС, 2019.
9. Зимняя И. А. Педагогическая психология. — М.: Логос, 2020.

O‘ZBEKISTONDA GEOGRAFIYA RIVOJI UCHUN INNOVATSION FIKRLOVCHI MUTAXASSISLARNI TAYYORLASH MASALASI

*Sitora Xolmo ‘minova Abdivait qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti
Email address: sitoraxolmominov964@gmail.com
Telefon raqam: +998918322801*

ANOTATSIYA ushbu tezisda O‘zbekistonda geografiya fanini rivojlantirishda innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashning dolzarb masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta’lim tizimida geografiya yo‘nalishidagi talabalar uchun innovatsion yondashuvlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda interaktiv metodlardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi.

KALIT SO‘ZLARI Geografiya ta’limi, innovatsion fikrlash, mutaxassis tayyorlash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

KIRISH. O‘zbekistonda geografiya rivoji uchun innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlash — bu zamonaviy ta’lim, ilm-fan va texnologiyalarni

uyg'unlashtirish orqali amalga oshiriladigan jarayondir. Bugungi kunda geografiya fani faqat tabiiy jarayonlarni o'rganish bilan cheklanmay, balki iqtisodiyot, ekologiya, urbanizatsiya va hududiy rivojlanish masalalarini ham qamrab oladi.

ASOSIY QISM. Innovatsion fikrlovchi geograf mutaxassis — bu yangicha yondashuvlarga ega, muammolarni tahlil qila oladigan va ularni zamonaviy usullar orqali hal eta oladigan kadrdir. Bunday mutaxassislar nafaqat bilimli, balki amaliy tajribaga ham ega bo'lishi zarur. O'zbekistonda bunday mutaxassislarni tayyorlashda oliy ta'lim muassasalari muhim rol o'ynaydi. Universitetlarda geografiya yo'nalishlari bo'yicha o'quv dasturlari yangilanmoqda, zamonaviy fanlar, xususan, geoinformatsion tizimlar (GIS), masofadan zondlash, kartografiya va ekologik monitoring kabi yo'nalishlar joriy etilmoqda. Bu esa talabalarga hududlarni chuqur tahlil qilish va real muammolar ustida ishlash imkonini beradi. Shuningdek, ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, loyiha asosida o'qitish (project-based learning), dala amaliyotlari va ekspeditsiyalarni tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bu usullar talabalarni mustaqil fikrlashga, kuzatish va xulosa chiqarishga o'rgatadi. Ilmiy-tadqiqot faoliyati ham muhim yo'nalishlardan biridir. Talabalar va yosh olimlar ekologiya, iqlim o'zgarishi, suv resurslari, cho'llanish kabi dolzarb muammolar bo'yicha ilmiy izlanishlar olib boradi. Bu esa nafaqat bilimni oshiradi, balki innovatsion g'oyalar paydo bo'lishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlik ham muhim rol o'ynaydi. Xorijiy universitetlar bilan tajriba almashish, qo'shma loyihalar va grantlarda ishtirok etish orqali mutaxassislar global darajadagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishadi. Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud. Masalan, ayrim hududlarda texnik baza yetarli emasligi, amaliyot va nazariya o'rtasidagi uzilishlar, malakali kadrlar yetishmasligi. Bu muammolarni hal qilish uchun ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash va o'qituvchilar malakasini oshirish zarur. Geografiya rivoji uchun innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlash — bu kompleks jarayon bo'lib, u ta'lim sifatini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ilmiy faoliyatni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. O'quv jarayonini yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etishda maktab o'quvchilari uchun zamonaviy o'quv qo'llanmalariga katta ahamiyat beriladi. Sir emaski, o'qitishning asosiy vositasi hanuzgacha atlas bilan jihozlangan darslikdir. Shu bilan birga, samarali o'qitish o'quv-uslubiy majmuasi deb ataladigan boshqa bir qator o'quv qo'llanmalaridan (dasturlar, ko'rsatmalar, o'quv daftarlari) foydalanishni o'z ichiga oladi. Ammo o'quv materiallaridan tashqari, boshqa o'quv qo'llanmalari ham qo'llaniladi: audiovizual va ekran-tovush, shuningdek turli xil interaktiv o'quv vositalari (multimedia ensiklopediyalari va qo'llanmalari, moslashtirilgan dasturiy va uslubiy majmualar va shunga o'xshash elektron darsliklar, test dasturlari). Har qanday yangi texnologiyani o'zlashtirish bilan o'qituvchining yangi pedagogik tafakkuri boshlanadi: uslubiy tilning ravshanligi, tuzilishi, metodikada asosli me'yor paydo bo'lishi. Ayni paytda geografiya darslarida turli xil pedagogik yangiliklardan foydalanilmoqda. Maktablarni axborotlashtirish jarayonida paydo bo'layotgan tendensiyaning anglash katta ahamiyatga ega: maktab o'quvchilari tomonidan informatika haqidagi asosiy ma'lumotlarni o'zlashtirishdan, umumiy texnologiyalarni o'rganishda kompyuter dasturlaridan foydalanishgacha. ta'limning texnokratik

paradigmasi - tasdiqlangan va sinovdan o'tgan bilimlarga asoslangan ob'ektiv haqiqat mavjudligining, shuningdek atrof-muhit bilan eksperimental o'zaro aloqalarning qiymat tushunchasi; Shu munosabat bilan, pedagogik jarayonda o'quv jarayoni davomida talabalarning mustaqilligi va faolligini maksimal darajada namoyon etishiga, shuningdek, intellektual va shaxsiy rivojlanishda ilgarilashga imkon beradigan bunday psixologik yoki pedagogik sharoitlarni aniqlash zarur bo'ladi. Innovatsion ta'lim muhitida geografiya fanlarini o'qitish, global miqyosda tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilmoqda.

XULOSA. Geografiya fanlarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar va zamonaviy talablar haqida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Shuningdek, raqamli ta'lim jarayonini pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Har uch mamlakat tajribasidan kelib chiqib, geografiya fanlarini o'qitish jarayonini yanada interaktiv va ijodiy qilish zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi ekanini ko'rish mumkin. Bu yondashuvlar o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov T., Umarov F. Geografiya o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Hamidov M. Zamonaviy geografiya va axborot texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Abdullaeva M. Geografiya ta'limida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2020.
4. Saidov I. Innovatsion ta'lim metodlari va ularning qo'llanilishi. – Toshkent, 2022.
5. Alloqulova Z.H., Xodjaniyazova Sh.E. Geografiya yo'nalishida innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari. – 2024.

MUNDARIJA

3-SHO‘BA.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH 3

Asadova Vazira Bobirovna

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI..... 5

Islomova Shaxnoza Isom qizi

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA CHET EL ADABIYOTIDAGI ALLUZIYALARNI TAHLIL QILISHNING INNOVATSION USULLARI 8

Bozorova Matluba Aminovna

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ, НАРОДНАЯ КУЛЬТУРА И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ..... 11

Абдуллаев Бахриддин Тожаиевич

YANGI O‘ZBEKISTON IJTIMOYIY TARAQQIYOTINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI..... 14

Alijonov Baxtiyor Xoshimovich

MILLIY GOYA, YANGI O‘ZBEKISTON DEMOKRATIK TARAQQIYOTNING MUHIM OMILI 19

Alijonov Baxtiyor Xoshimovich

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNI 24

Pulatov Baxodir Abduraupovich, Ahmadjonov Shohruhbek Bahromjon o'g'li,

Ismoiljonov Husanboy Dilshodjon o'g'li

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK O'QITUVCHISINING KASBIY VA PEDAGOGIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISH USULLARI..... 26

Aminov Pahlavon Hamid o'g'li

HARBIY KADRLARNI TARBIYALASHDA KASBIY MAHORATNING O'RNI VA ROLI 28

So'takov To'rabek Ramazonovich, Raxmatullayev Ilyos Xamroqul o'g'li

YOSHLAR ONGIDA VATANPARVARLIK TUYG'ULARINI UYG'OTISHNING O'ZIGA XOSLIK XUSUSIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH 31

Xamrakulov O'tkirjon Maxmudovich

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ДОПРИЗЫВНОЙ ПОДГОТОВКИ 37

Абдусаломов Улугбек Самтарович

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHISIDA TARIXIY MANBALAR ASOSIDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH..... 41

Axmadova Azizabonu Chori qizi

BOBUR HAYOTI VA ASARLARINI O'RGANISH ORQALI YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING AHAMIYATI..... 44

Sultonov Ozodbek Ulug'bek o'g'li, Temirov Adhambek O'ktam o'g'li

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБЩЕНИЕ ВОЕННОГО ПЕДАГОГА С КУРСАНТАМИ ХИКМАТОВ АНВАР ИЗАТУЛЛАЕВИЧ, ДОЦЕНТ 46

YOSHLAR ONGIDA HARBIY-VATANPARVARLIK VA QAHRAMONLIK QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING ISTIQBOLDAGI YO'NALISHLARI.....	51
<i>Umarov Ismoiljon Olimjonovich, Turdiqulov Abdumansur Muhammadjon o'g'li</i>	
YOSHLAR TAFAKKURIDA HARBIY QAHRAMONLIK IDEALLARINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING ISTIQBOLDAGI VAZIFALARI.	54
<i>Umarov Ismoiljon Olimjonovich, Jumaboyev Doniyorjon G'iyosiddin o'g'li</i>	
CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK O'QITUVCHISINING KASBIY FAOLIYATI XUSUSIYATLARI	57
<i>Tilavoldiyev Shaxobidin Xoldarovich.</i>	
ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ НАЧАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ	61
<i>Тошпулатов Абдоржон Мирхокимович</i>	
PEDAGOGIK JARAYONDA MA'NAVIY QADRIYATLAR ASOSIDA YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH MASALALARI	64
<i>Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich</i>	
O'QISH MATNLARI ORQALI O'QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH	67
YOSHLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH VA VATANPARVARLIK HISSINI SHAKLLANTIRISHDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING O'RNI.....	71
<i>Abdullayeva Hulkar Sobir qizi</i>	
OLIY TA'LIMDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION VA PEDAGOGIK ASOSLARI.....	74
<i>Abdullayeva Sitara Alisherovna</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM OLAYOTGAN XOTIN-QIZLARDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR	77
<i>Abdullayeva Yulduz Nabiyevna</i>	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING SHAXSIY RIVOJLANISHIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING O'RNI.....	81
<i>Ergasheva Gulzoda Baxtiyorovna Abdulloyeva Gulnoza Abduxalimovna</i>	
BUYUK MUTASAVVIFLAR TA'LIMOTIDA INSON KAMOLOTI VA PEDAGOGIK QADRIYATLAR.....	89
<i>Abdullayev Qobil Fayzulloevich, Abdurasulova Munisa Abduvoxid qizi.</i>	
ALISHER NAVOIY IJODIDA SHOIRLARGA MUNOSABAT ("MAJOLIS UN-NAFOIS" ASOSIDA ILMIY TAHLIL).....	92
<i>Abduraxmonova Muxtasarxon Abdujabbor qizi, Karimova Munavvar Nodir qizi.</i>	
ALISHER NAVOIY G'AZALIYOTIDA VATANPARVARLIK G'OYASI.....	95
<i>Haydarova Dilshoda Muzaffar qizi.</i>	
HARBIY ISH ASOSLARI"MODULINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH.....	98

Aliyrv Firdavs Farruxovich.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK
O'QITUVCHISINING KASBIY VA PEDAGOGIK MAHORATINI
RIVOJLANTIRISH USULLARI.....101

Aminov Pahlavon Hamid o'g'li.

ABDULLA QODIRIYNING "O'TGAN KUNLAR" ASARIDA
VATANPARVARLIK RUHINING TARANNUM ETILISHI 100

Amonova Dilshoda Anvar qizi

OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV-TARBIYA JARAYONIDA
TALABALAR HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI
VA RAQAMLI YONDASHUVLAR 102

AShirova Nodira Usmon qizi

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARNI VATANPARVARLIK
RUHIDA TABIAT BILAN TANISHTIRISH TEXNOLOGIYALARI VA ISHLASH
USULLARI 104

Sayfullayev G'ulom Maxmudovich , Axtamova Aziza Aziz qizi

TALABA-YOSHLARNING SHAXSIY IDENTIFIKATSIYASI JARAYONIDA
HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI: IJTIMOY-KOGNITIV NAZARIYA ASOSIDA
TAHLIL..... 107

Azimova Nasiba Ergashovna, Shukrullayeva Vasila

METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE
IN THE SUBJECT OF ELECTRICAL ENGINEERING 109

Baratov Murodjon Hamroyevich

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA FIZIKA FANINI O'QITISH ORQALI
TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI..... 113

Begimov Maxmud Maksudovich, Djabbarov Maxmudjon Maqsudovich

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA FIZIKA FANINI O'QITISH ORQALI
TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI..... 115

Begimov Maxmud Maksudovich, Djabbarov Maxmudjon Maqsudovich

MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCHILARNI HARBIY SOHAGA
QIZIQTIRADIGAN MASALALARDAN FOYDALANISH..... 117

Beknazarova Gulshoda Yusufovna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA VATANPARVARLIK RUHIDA
KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHDA IJODIY
O'YINLARNING ROLI 120

Yusufzoda Shabnami Yunus, Berdiyeva Umida G'oyibberdiyevna

TALABA-YOSHLARNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA
MAHMUDXO'JA BEHBUDIY PEDAGOGIK QARASHLARIDAN
FOYDALANISHNING MAVJUD AHVOLI VA IMKONIYATLARI..... 122

Bozorova Marjona Hamid qizi

TALABALAR BILIMINI FORMATIV BAHOLASHDA LOYIHA FAOLIYATIDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	125
<i>Davlatova Nasiba Ubaydilloyevna</i>	
BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING IJTIMOIIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DARSDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR.....	128
<i>Ergasheva Gulzoda Baxtiyorovna</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY- VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR	132
<i>ESHONOVA SHAXNOZA RIZOQUL QIZI</i>	
BUXDPI O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI YO'NALISHI	135
<i>Fayzullayeva Nilufar Otabekovna</i>	
TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR....	136
<i>Gadoymurodova Kamola Sunnatulloyevna</i>	
VATANPARVARLIK TARBIYASI ORQALI INKLYUZIV TA'LIMDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH	138
<i>Halimova Zilola Shodmon qizi</i>	
VATANPARVARLIK TARBIYASI ORQALI INKLYUZIV TA'LIMDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH	142
<i>Halimova Zilola Shodmon qizi</i>	
MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARINING ASOSIY TUSHUNCHALARI VA TARKIBIY KOMPONENTLARI	145
<i>Hasanov Behzod Normurot o'g'li, Hamroyeva Dilnoza Tohir qizi</i>	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI OILADA VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	148
<i>Qurbonova Go'zal Rajab qizi , Hasanova Shahzoda Zarjon qizi</i>	
TALABALARINING BILIM SIFATINI OSHIRISHDA SUN'IIY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI (TASVIRIY SAN'AT MISOLIDA)	151
<i>Hikmatova Nigina Rustam qizi</i>	
TALABALARINING TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA IIJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI KOMPYUTER GRAFIKA DASTURLARI ORQALI TAKOMILLASHTIRISH.....	160
<i>Hikmatova Sitorabonu Rustam qizi</i>	
FINLANDIYA TA'LIM MODELII ASOSIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA INNOVATSION ASOSLARI....	164
<i>Husenova Maftuna Bahriddin qizi</i>	
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI.....	168
<i>Ibrohimova Sitora Navro'z</i>	

GLOBALLASHUV JARAYONIDA GENDER ROLLAR VA OILAVIY QADRIYATLARNING O'ZGARISHI	172
<i>Ismailova Nasiba Maxsud qizi, Ostonov Jasur Shopirjonovich</i>	
OLIY TA'LIM TALABALARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TUYG'USINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ DOSTONLARIDAN FOYDALANISH.....	174
<i>Ismoilova Dilnoza</i>	
VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA 4K KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	176
<i>Jumaqulova Ma'rifat Husniddinovna</i>	
TALABALARDA REFLEKSIV TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA VATANPARVARLIK RUHINING PEDAGOGIK AHAMIYATI.....	179
<i>Jumayeva Azizabonu Mo'min qizi</i>	
O'SMIRLAR JINOYATCHILIGINING OLDINI OLISHDA PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA YO'LLARI.....	182
<i>JUMAYEVA MATLUBA NODIROVNA</i>	
O'SMIRLAR JINOYATCHILIGINING OLDINI OLISHDA PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA YO'LLARI.....	184
<i>JUMAYEVA MATLUBA NODIROVNA</i>	
OLIY O'QUV YURTLARI TALABALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUSHUNCHALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MODERN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	186
<i>Karimova Nozima Xusenovna</i>	
MAKTABGACHA TA'LIM JARAYONIDA BOLALARDA HAMKORLIK VA DO'STLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH.....	188
<i>Hayotova Mukarrama Farxod qizi</i>	
VATANPARVARLIK TARBIYASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: INNOVATSION PEDAGOGIK STRATEGIYALAR.....	190
<i>M.M.Isoqova</i>	
RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	194
<i>Atajonov Muzaffar Ne'matjon o'g'li</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV-TARBIYA JARAYONIDA TALABALARDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR	196
<i>Shodmonova Malikabonu Xusan qizi</i>	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM BERISHDA IQTISODIY TARBIYANING ROLI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI.....	199
<i>Maxmudova Marjona Muxtor qizi</i>	
BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI EKOLOGIK TARBIYALASH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	203
<i>Maxmudova Ruxsora Navro'z qizi</i>	

TALABALARDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI YOSHLAR MASALALARI VA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR BO'YICHA PROREKTOR.....	205
<i>Malika Umedjanova Lukmanovna, Murotova Shaxribonu Shuhrat qizi</i>	
MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA EKOLOGIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	208
<i>Kamilova Gulmira Alimovna, Muxamedova Mahzuna Azim qizi</i>	
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TABIATSHUNOSLIK TUSHUNCHALARINI RIVOJLANTIRISH METODLARI	211
<i>NABIYEVA SARVINOZ OTABEK QIZI</i>	
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISIDA TARIXIY MANBALARDAN FOYDALANISH ORQALI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR	214
<i>NARZULLOYEVA NIGORA BAXRULLOYEVNA</i>	
XVI–XVIII ASRLARDA ILM-FAN VA MA'RIFAT TARAQQIYOTIDA AYOLLARNING TUTGAN O'RNI HAMDA MADANIY MEROSI	218
<i>Nazarov O'ktam Jo'rayevich</i>	
XVI–XVIII ASRLARDA ILM-FAN VA MA'RIFAT TARAQQIYOTIDA AYOLLARNING TUTGAN O'RNI HAMDA MADANIY MEROSI	222
<i>Nazarov O'ktam Jo'rayevich</i>	
O'ZBEKISTON LANDSHAFTLARINI O'RGANISH ORQALI MILLIY QADRIYATLAR VA EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH.....	225
<i>Nurulloyeva Nilufar Ro'zimboyevna</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING HARBIY- VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA ZAMONAVIY MIKROPROTSESSORLARNING IMKONIYATLARI.....	227
<i>Nutfullayeva Marjona Mardonovna</i>	
KORRUPSIYA - TARAQQIYOT KUSHANDASI BDPI IJTIMOY FANLAR KAFEDRASI DOTSENTI B. O'RAZOV	231
<i>Obidov Mirjon Tal'at o'g'li</i>	
TALABALARDA VATANPARVARLIK TUYG'ULARINI SHAKLLANTIRISHDA OILA MUHITINING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR BILAN UYG'UNLIGI.....	234
<i>Ochilova Umida Ramazon qizi</i>	
7-SINF O'QUVCHILARIDA "TARBIYA" FANI ORQALI GUMANISTIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION METODIKASI	238
<i>OLIMOVA NOZIMA OYBEKOVNA</i>	
TALABALARNI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING ROLI (O'ZBEKISTON TARIXI MISOLIDA)	241

Ostonov Zafar Zamonovich

TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHDA
MOTIVATSIYA VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.....246

Ostonova Madina

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOG-FASILITATORNING VAZIFALARI 249

Qahhorova Marjona

O'QUVCHILARGA ERTAKLAR VOSITASIDA MA'NAVIY-AXLOQIY VA
VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUN
MOHIYATI.....253

Qazoqova Gulnoza Jamshedovna

MAKTABGACHA TA'LIM MUHITIDA KREATIV KOMPETENSIYALARNI
RIVOJLANTIRISH MODELI.....256

Qurbonova Go'zal Rajab qizi, Qobilova Shahrizoda Yorqinjon qizi

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA O'RTA GURUH BOLALARINI
VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA DIDAKTIK
O'YINLARNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.....260

Qurbonova Go'zal Rajab qizi, Raxmatova Farida Hojiqurbon qizi

ONA TILI DARSLIKLARIDA XALQ DOSTONLARIDAN OLINGAN FE'LLI
IBORALAR ASOSIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARI.....263

Rahimqulova Mohigul Anvar qizi

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA IJODIY TAFAKKURNI
RIVOJLANTIRISHDA TEATR PEDAGOGIKASINING METOD VA VOSITLARI
.....266

Rahmatova Dinora Jo'raqul qizi

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK
YONDASHUVLARI 269

RASULOVA ZARINA BAXTIYOROVNA

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHISIDA TARIXIY
MANBALARDAN FOYDALANISH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH
JARAYONI YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH
BILAN UZVIY BOG'LIQLIGINING TARIXIY JARAYONLARDA
SHAKILLANISH BOSQICHLARI.....272

RAVSHANOVA FERUZA UTKIROVNA

TALABA YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI.....274

Raxmatova SHaxnoza Olimovna

ZAMONAVIY TA'LIM MUHITIDA INGLIZ TILI VOSITASIDA HARBIY
VATANPARVARLIK TARBIYASINI TAKOMILLASHTIRISH:
MUAMMO, YECHIM, INNOVATSION YECHIM VA ISTIQBOLLAR 276

Safarova Maftuna Ulug'bek qizi, Sadullayeva Mexriniso Avasovna

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING IJTIMOIIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DARSDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR.....	278
<i>Ergasheva Gulzoda Baxtiyorovna</i>	
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI TAYYORLASH TEXNOLOGIYASI FANINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISHNING SHAKL VA METODLARI	281
<i>Saidova Gulbahor Furqat qizi</i>	
O'SMIRLARDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH VA MA'NAVIY BARQARORLIKNING O'ZARO ALOQADORLIGI.....	284
<i>Salimmurodova Dilafro'z Sur'at qizi, G.Yadgarova</i>	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTEGRATSIYON YONDASHUV ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI (TEXNOLOGIYA DARSLARI MISOLIDA)	286
<i>Salimova Xurshida Yunus qizi</i>	
BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA NUTQ RIVOJLANTIRUVCHI MASHQLARNING AHAMIYATI.....	288
<i>Sanoqulova Sohiba</i>	
MULTIMODAL TA'LIM NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI VA UNING CHET TILINI O'QITISHDAGI AHAMIYATI: INTELLEKTUAL VATANPARVARLIK PRIZMASIDA.....	290
<i>Sharipova Yulduz Maxsudovna</i>	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI VATANGA MUHABBAT RUHIDA TARBIYALASH	293
<i>Kamilova Gulmira Alimovna, Shukullayeva Gulchiroy Ilhom qizi</i>	
TALABALARNING ANGLASH VA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLARDAN FOYDALANISHNING O'RNI VA AHAMIYATI..	297
<i>Sidiqova Dilora Shavkatovna</i>	
ABDURAHMON JOMIY ASARLARIDA VATANPARVARLIK G'OYALARINING AKS ETISHI	300
<i>Soliyeva Shaxinabonu Jamshid qizi</i>	
BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA NAVOIYNING "XAMSA" ASARI ASOSIDA VATANPARVARLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH	301
<i>Sultonova Gulasal Shodmonovna</i>	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA VATANPARVARLIK TUYG'ULARINI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY AN'ANA VA QADRIYATLARINING O'RNI.....	304
<i>Kamilova Gulmira Alimovna, Taxiroya Zarnigor Rustamova</i>	
O'ZBEKISTONDA TA'LIM TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH: DAVLAT ISLOHOTLARI VA ULRNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	307
<i>Temirova Mehriniso Ashraf qizi</i>	
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITUVCHISIDA TARIXIY MANBALARDAN FOYDALANISH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	

JARAYONI YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH BILAN UZVIY BOG'LIQLIGINING TARIXIY JARAYONLARDA SHAKILLANISH BOSQICHLARI.....	310
<i>Ravshanova Feruza Utkirovna</i>	
HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA SPORT O'YINLARI VA JAMOAVIY MUSOBAQALARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.....	312
<i>Raxmatova D.</i>	
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIYA FANINI O'QITISH ORQALI O'QUVCHILARDA VATANPARVARLIK TUYG'USINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI (YERNING SHAKLI VA KATTALIGI MAVZUSI MISOLIDA)	314
<i>NUTFULLOYEVA MADINA G'IIYOS QIZI</i>	
MAKTABGACHA TA'LIMDA UZVIYLIK VA UZLUKSIZLIKNI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY METODIK YONDASHUVLARI.....	317
<i>TOSHOVA FARIDA HUSEN QIZI</i>	
MAKTABGACHA TA'LIMNI UZVIYLIK VA UZLUKSIZLIK PRINSIPI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI ...	321
<i>TOSHOVA FARIDA HUSEN QIZI.....</i>	
TALABA-YOSHLAR ONGIDA HARBIY-VATANPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	324
<i>Toshova Sabinabonu Rustamovna, Sharipova Yulduz Maxsudovna.</i>	
O'SMIR YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIIY TARBIYASIDA HADIS ILMI VA UNING AHAMIYATI.....	327
<i>Toshpo'latova Dilfuza Rajabovna</i>	
BOLALAR JISMONIIY TARBIYASI FANINING PREDMETI VA ASOSIIY TUSHUNCHALARI	330
<i>To'rayeva Zarinabonu O'ktam qizi</i>	
BOKSCHI QIZLARNING MAXSUS ISH QOBILIYATI VA FUNKSIONAL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MASHG'ULOT USULLARINING NAZARIY ASOSLARI	333
<i>Turayev Sunatillo Amirilloevich</i>	
DAVLAT O'QUV DASTURI ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUVLAR ORQALI VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH.....	336
<i>Kamilova Gulmira Alimovna, Ubaydullayeva Ra'no Furqat qizi</i>	
OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA GEOGRAFIYA FANIDAN FOYDALANISH VA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR.	340
<i>Usmonova Madina Alisher qizi</i>	
TALABALARDA VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHDA INTERAKTIV VA MULTIMEDIA VOSITALARDAN FOYDALANISH	343
<i>Xayrillayeva Nozima Boboqulovna</i>	

CHAQIRIQQACHA BO'LGAN O'QUVCHI-YOSHLARNI MILLIY ARMIYA SAFIGA TAYYORLASHDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISHNING METOD VA VOSITALARI...	345
"OROL DENGIZINING QURISHI" MAVZUSINI O'QITISHDA LOYIHA METODI ORQALI EKOLOGIK VA VATANPARVARLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH.....	347
<i>Xolmurodova Madinabonu O'tkir qizi</i>	
O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'RGANISHDA NAZARIY YONDASHUVLARNING AHAMIYATI VA YOSHLARNI TARBIYALASHDAGI O'RNI	350
<i>Xudoyberdiyeva Barchinoy Sobirovna</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISH ORQALI JINOYATCHILIKKA QARSHI IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH.....	352
<i>Xudoyberdiyeva Dilnoza Farxodovna</i>	
GEOGRAFIYA DARSLARIDA VIRTUAL EKSORSIYALAR ORQALI O'ZBEKISTONNING TARIXIY VA MADANIY MASKANLARINI O'RGATISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	356
<i>Yo'ldoshev Yo'ldosh Ahmadjon o'g'li</i>	
GEOGRAFIYA DARSLARIDA VIRTUAL EKSORSIYALAR ORQALI O'ZBEKISTONNING TARIXIY VA MADANIY MASKANLARINI O'RGATISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	358
<i>Yo'ldoshev Yo'ldosh Ahmadjon o'g'li</i>	
ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL ETISH.....	360
<i>Yo'ldosheva Nozima Muxtorovna</i>	
TOLERANTLIK TAFAKKURI VA FUQAROLIK KOMPETENSIYASINI MUSTAHKAMLASHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING MAVJUD HOLATI	363
<i>Yuldasheva Mashxura Muzafarovna</i>	
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA XALQARO BAHOLASH TALABLARIGA MOS O'QUV TOPSHIRIQLARINI ISHLAB CHIQUISH ORQALI TALABA-YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI.....	366
<i>Zayniddinova Iqbol Ilyosiddin qizi</i>	
O'ZBEK XALQ MAQOLLARIDA VATANPARVARLIK TUYG'USI	370
<i>Ziyoyeva Marjona Anvar qizi</i>	
ЎҚУВ ЖАРАЁНИГА АРАЛАШ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ	372
<i>Хайдаров Музаффар Ўрманович</i>	
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH VA BOYITISH ...	376
<i>Xidirova Nilufar Shuxratovna</i>	
HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASI – YANGI O'ZBEKISTON SARXADLARI DAXLSIZLIGI VA RAVNAQI GAROVI	379

Raxmatullayev Umid Karabyevich

ТЕХНОЛОГИИ ВОСПИТАНИЯ ПАТРИОТИЗМА У СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ..... 384

Турдиева Нигора Саидовна

BOSHLANG'ICH SINFI ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURLARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI..... 386

Sharopova Gulchiroy Yusupovna

O'QITUVCHILARNING O'Z-O'ZINI DIAGNOSTIKA QILISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH MODELI..... 389

RAXMATOVA NARGIZA SHAMSIKULOVNA

HARBIY TA'LIM JARAYONIDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. 392

Aliyev Oqiljon Alimjanovich

4-SHO'BA

FAN OLIMPIADALARI ORQALI O'QUVCHILARDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI 395

Olimova Ma'mura Homidjon qizi

O'QITUVCHI FAOLIYATIDA MULOQOT MADANIYATI VA PSIXOLOGIYASI..... 397

Nurulloev Laziz Latipovich, Mardonov Shuhrat Shshavkat o'g'li

OTA BOBOLARIMIZ MA'NAVIY MEROSIDA TARBIYA MASALASINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI..... 400

Boltaboyev A.M

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR..... 405

Alimkulova Baxtigul Baxromjon qizi

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA ART TERAPIYA TURLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI..... 409

Azalova Alvina

GLOBALLASHUV JARAYONIDA GENDER ROLLAR VA OILAVIY QADRIYATLARNING O'ZGARISHI 413

Ismailova Nasiba Maxsud qizi, Ostonov Jasur Shopirjonovich

TALABA YOSHLARNI KASBGA YO'NALTIRISHDA VATANPARVARLIK RUHINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI..... 415

Mexmonkulova Feruza Furkatovna

KORRUPSIYA - TARAQQIYOT KUSHANDASI..... 418

B. O'razov, Obidov Mirjon Tal'at o'g'li

BO'LAJAK XORIJIY TIL O'QITUVCHILARINING KASBIY SHAKLLANISHIDA LINGVO-PSIXOLOGIK TO'SIQLAR..... 422

Saidova Nigora Amanovna

RAQAMLI MUHITDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI: IJTIMOIIY TARMOQLAR VA VIRTUAL VATANPARVARLIK TA'SIRINI EMPIRIK TADQIQ QILISH 426

<i>Ismatova Halovat Baxtiyorovna</i>	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ КОМПЕТЕНЦИЯМ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	428
<i>Ражабова Зебинисо Анваровна</i>	
OLIY HARBIY TA'LIM MUASSASALARDA KURSANTLAR KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI	431
<i>SHERMATOVA NAZOKAT SAFAROVNA</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.....	437
<i>SIROJITDINOVA FIRUZA ZAMIROVNA</i>	
HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA RAHBAR VA KOMANDIRLARNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TAYYORGARLIGI.....	440
<i>Tavakalov Alisher Akbaralievich</i>	
YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI ABDURAUF FITRAT ASARLARI TA'SIRIDA	444
<i>Tolibova Maftuna Zokir qizi</i>	
RAQAMLASHTIRILAYOTGAN DUNYODA O'SMIRLARNING KASB TANLASHIDA MOTIVATSIYANING ROLI:.....	448
<i>Xudoyberdiyeva Yulduz Sharif qizi, Ostonov Jasur Shopurjonovich</i>	
HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA SPORT O'YINLARI VA JAMOAVIY MUSOBAQALARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.....	451
<i>Raxmatova D.</i>	
OMMAVIY MADANIYATNING YOSHLAR TARBIYASIGA SALBIY TA'SIRINI BARTARAF ETISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YECHIMLARI.....	453
<i>Arzikulova Dilnoza Baxtiyor qizi, Rajabova Go'zal Zarifovna</i>	
HARBIY XIZMATCHILAR AMALIY FAOLIYATINI O'RGANISH. TEST – SO'ROVNOMALAR METODIKI O'TKAZISH. XUJJATLARNI TAXLIL QILISH METODI.....	468
<i>Xakimov Shuxrat Shodiyevich</i>	
YOSH O'QUVCHILARNING MULOQOT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA VATANPARVARLIK RUHINING AHAMIYATI.....	477
<i>Abdulloyeva Fotima Tolibovna, Ro'zimboyeva Mohinur Abdurashidovna</i>	
SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA'LIMOTIDA HARBIY VATANPARVARLIKKA DOIR QARASHLAR	467
<i>Muydinov Shavkat Sharafidinovich</i>	
MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA ANALIZ VA SINTEZ ILMIY USULLARIDAN FOYDALANISH.....	469
<i>Qodirova Mohidil Namozovna</i>	

YUQORI SINFI O'QUVCHILARINING HARBIY-SPORT MUSOBAQALARIGA TAYYORLANISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	474
<i>Nurulloev Laziz Latipovich</i>	
BUXOR JADID TARAQQIYPARVARI ABDURAUF FITRATNING YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI PEDAGOGIK QARASHLARI.....	484
<i>Raximov Azizbek Normurodovich</i>	
VATANPARVARLIK MA'NOSINI IFOLALOVCHI SINONIMLAR TASNIFI.....	485
<i>Xudoyberdiyeva Farangiz Dilshod qizi</i>	
NON – MILLAT RUHI VA VATANPARVARLIK RAMZI.....	487
<i>Po'latova Zilola Maxmud qizi</i>	
OLIY TA'LIMDA WEB LOYIHALARDAN FOYDALANISHNING XORIJIY VA MAHALLIY TAJRIBALARI XUSUSIDA.....	489
<i>Jo'rayev Qo'ldoshjon Ismatillo o'g'li</i>	
KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA MA'NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI FOLKLOR VOSITASIDA SHAKLLANTIRISH.....	493
<i>Qoryog'diyeva Aziza</i>	
Влияние социально-психологических условий на формирование военно-патриотической направленности студентов.....	495
<i>Маматжонов Дияра</i>	
O'ZBEKISTONDA GEOGRAFIYA RIVOJI UCHUN INNOVATSION FIKRLOVCHI MUTAXASSISLARNI TAYYORLASH MASALASI.....	499
<i>Sitora Xolmo'minova Abdivait qizi</i>	

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN

“OLIIY TA’LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR”

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN
3-4 SHO‘BA MATERIALLARI
2026-yil 23-aprel**

Muharrir: F.Usmonov
Texnik muharrir: B.Ashurov
Musahhih: M.Kuziyeva
Sahifalovchi: X.Axrоров

Nashriyot litsenziyasi №040075. 23.09.2022. Original maketidan bosishga ruxsat etildi: 21.04.2026. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. “Times New Roman” garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog‘ozi. Bosma tobog‘i 30.25. Adadi 100. Buyurtma № 152.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi
“BUKHARA HAMD PRINT” nashriyoti. Buxoro shahri Hofiz Tanish
Buxoriy ko‘chasi, 190-B uy. Tel: (97) 736-20-11
Bahosi kelishilgan narxda.

“BUKHARA HAMD PRINT” MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Qayum Murtazoyev ko‘chasi, 344-uy